

EMUNDI
MERILLII

TRICASSINI J.C.

A Consiliis Regis, Antecessoris in Academia
Metropolis Biturigum Primicerii

LIBER SINGULARIS

DIFFERENTIARUM JURIS

Restitutus ex Libris Manualium

JULII PAULI.

NEAPOLI, A. 1720. Operis Typographicis Felicis Mosca.

SUMTU BERNARDINI GESSARI.

CENSORUM FACULTATE, ET PRIVILEGIO.

INDEX CAPITUM LIBRI SINGULARIS

Differentiarum Juris.

- Cap. I. *E libris Manualium Julii Pauli.* p. 5.
Cap. II. *Differentia inter actiones, quae per procuratorem
acquiruntur, vel non; quaque per eum retinente-
tur.* p. 7.
Cap. III. *Differentia inter auctorem, & administratorem ci-
vitalis; inter stipulationem servi publici, & in-
ter stipulationem actores.* p. 8.
Cap. IV. *Deprehenditur differentia inter usumfructum,
qui finitur consolidatione, seu proprietatis acquisitione; & inter eum,
qui finitur aliis modis.* p. 10.
Cap. V. *Differentia quaedam deprehenditur inter servitutes rusticorum praedi-
torum.* p. 11.
Cap. VI. *Differentia inter flumina, quae interiecta servitutes rusticorum impediante, vel non.* p. 13.
Cap. VII. *Differentia inter cessionem, & legatum servitutis; inter actus de-
functorum, & viventium, qui aliter, atque ulter suspenduntur.* p. 14.
Cap. VIII. *Differentia arborum, & lapidum in confinio, dum adhuc ter-
re tenentur; vel circa arbor eruta, lapidis exemptus est.* p. 16.
Cap. IX. *Differentia bonorum possessio[n]is, quae ex mandato petitur, ante,
vel post furor[um] mandantis supervenientem.* p. 17.
Cap. X. *Differentia disprehenditur inter donationem mortis causa factam ser-
vo & legatum servo reliquum.* p. 19.
Cap. XI. *Differentia inter stipulationem usumfructus, quem servus heredita-
rinus stipulat, & legatum usumfructus servo hereditario reliquum.* p. 20.
Cap. XII. *Differentia inter negligentiam simplicem, seu levem culpam; &
inter magnam negligiam, seu magnam culpam.* p. 21.
Cap. XIII. *Differentia inter legatum purum, quod servo communis iniuli-
ter sine libertate reliquiritur, socii herede institutum; & legatum condi-
tionalis, quod utiliter ei reliquiritur; inter legatum, & heredis insti-
tutio-*

- tutionem. p.23.
- Cap. XIV. Differentia inter cautionem vulgarem, & cautionem patris, vel
domini herediti, instituti, qui caveat filio, vel servo, legati causa sub
conditione relikti. p.25.
- Cap. XV. Differentia inter ius patronatus, & operarum praestationem: inter
officiales, & artificiales operas. p.26.
- Cap. XVI. Differentia rerum, quae solae alienari non possunt, & per uni-
versitatens alienantur. p.28.
- Cap. XVII. Differentia usucaptionis, cum res tradita est ex causa emptio-
nis, vel ex alia causa. p.29.
- Cap. XVIII. Differentia inter filium familias, maritum, patronum, & do-
natorem, cum in quantum facere possunt, condemnantur. p.31.
- Cap. XIX. Differentia deprehenditur inter debitorem, & alium a debitore,
qui non admisit creditorem missum in possessionem, rei servandae
causa. p.32.
- Cap. XX. Differentia quaedam inter stipulationes praetorias, & conven-
tionales. p.34.
- Cap. XXI. Differentia inter servum communem duorum dominorum, &
inter servum, in quo aliis habet proprietatem, aliis usumfructum. p.35.
- Cap. XXII. Differentia, cum quis post mortem suam stipulari, vel solvere
mandaverit; seu inter mandatum stipulationis, & solutionis post
mortem. p.36.
- Cap. XXIII. Differentia inter eos, quibus actio furti competit, quia in-
terest furtum non esse commissum. p.38.
- Cap. XXIV. Differentia in herediti appellatione, quae quandoque ad pri-
mum coarctatur, quandoque ad ulteriores extenditur. p.39.
- Cap. XXV. Ratio probabilis, cur nullum fragmentum extet ex libro tertio
Manualium Pauli. p.40.

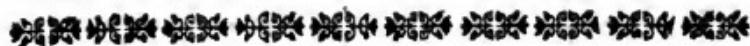

C A P U T I.

De Libris Manualium JULII PAULLI.

Illiis Paulus libros tres *Manualium* videtur inscripsisse, quasi libri isti semper praे manibus haberi debant, & quasi *manicularia*. Sextus Pompejus : *Manicularia* dicuntur ea, quae frequenter in usit habentur, & quasi manu tractaucur. Graeci ἐργαζομένοι dixerunt, ut Conſt. Harmenopitus . Aliud videtur esse ἀγρόπλιτος in praefatione Plinii ad *Vespasianum*, & apud Gellium lib. 20. cap. ult. Libellus, puta, brevior ; ut Pomponii liber singularis Enchiridii in Indice Florentino . Potius ita dictus, quod manu ferri possit, ut pugia etiam ἀγρόπλιτος, quam quod manibus teri, haberive debeat. In hinc libris *Manualium* Julius Paulus differentias juris exsecutus fuerat, ut ex fragmentis, quae supersunt, deprehendimus. Et ideo *Manualium* inscriperat, quia differentiae juris ad manum semper, & in promptu esse debant ; ut differentiis observatis, responsa juris auctorium aliam, atque aliam interpretationem accipiant. Quos autem libros Paulus *Manualium* inscriperat, Modestinus potea *Differentiarum* apertius inscribere voluit. Paulo Modestinus postumavit, qui usque ad tempora Gordiani pervenit. L. 5. C. ad exhibend. quinque ut Ulpiani studiosus fuit, L. si quis. 52. q. si quis assimus. D. de fureis, ita & Pauli aequalis Ulpiano studiosus esse potuit. Et quidem nonnullas, quas Paulus in libris *Manualium* differentias attigerat, Modestinus quoque in libris *Differentiarum* attigit. Quam differentiam Paulus attigerat lib. 1. *Manualium*, in L. ult. D. commun. praedior. circa servitios, quae pro parte acquiri non possunt, & pro parte retineri possunt : Modestinus attigit lib. 6. *Differentiarum*, in L. pre parte. II. D. de servitutib. Quam differentiam Paulus attigerat lib. 2. *Manualium*, circa heredis appellationem, in L. sciendum est. 227. D. de verbis. significat. Modestinus attigit lib. 1. *Differentiarum*, in L. 3. D. de vulg. & pupill. substitut. & lib. 6. *Differentiarum*, in L. 7. D. de his, quae ut indign. & L. qui per successionem. 194. D. de regul. jur. Quam differentiam Paulus attigerat lib. 2. *Manualium*, inter levem, & latam culpari. L. magna. 226. D. de verbis. significat. Modestinus attigit lib. 2. *Differentiarum*, in collat. leg. Mosaic. cum leg. Roman. tit. 10. de deposito. Quam differentiam Paulus attigerat lib. 2. *Manualium*, in L. 6. exberedatum. 49. D. de re judicat. inter maritum, & donatorem, qui in quantum facere possunt, condeinmantur : Modestinus attigit lib. 2. *Differentiarum*, in L. non tantum. 20. D. de re judicat. Plures autem alias differentias, quas Paulus in libris *Manualium* exsecutus fuerat, probable est à Modestino fuisse praetermissas, ne actum agere videretur.

FRAG-

FRAGMENTA QUAE SUPERSUNT ex Lib. I. Manualium Jul. Pauli.

- Lex*, Per procuratorem. 72. D. de procuratoribus.
L. ult. D. quod cujusque universit. nom.
L. si servus. 27. D. quib. mod. ususfruct. vel us. amittitur.
L. nemo. 39. D. de servitutib. praed. urbanor.
L. ult. D. de servitutib. praed. rusticor.
L. commun. praedior. sans urbanor. quam rusticor.
L. illud. 83. D. pro socio.
L. si quis alium. 48. D. de acquir. vel omitt. heredit.
L. ult. D. de mort. caus. donationib.
L. ususfructus. 26. 1. de stipulat. servor.
L. magna. 226. D. de verbis. significat.
-

Fragmenta ex Lib. II. Manualium Pauli.

- L.* si socius. 89. D. de heredib. instruend.
L. filio. 7. D. us legatorum, seu fideicommissor.
L. ult. D. de oper. libertor.
L. quaedam. 62. D. de acquir. rer. dom.
L. pensum. D. de usurpat. & usucap.
L. Et exheredatum. 49. D. de re judicat.
L. si quis. 51. D. eod.
L. Et stipulationem. 14. D. de duob. reis.
L. servus. 27. D. de stipulat. servor.
L. ult. D. de salut. & liberat.
L. is, cuius. 85. D. de furt.
L. ex illa. 227. D. de verb. significat.
-

Ex Libro III. Manualium Pauli nullum
extat Fragmentum.

DIFFERENTIARUM JURIS.

PAULUS lib. 1. Manualium , in L. per procuratores . 72. D. de procuratorib.

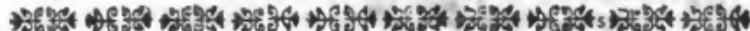
Per procuratorem * non semper adquirimus actiones , * sed retinemus : veluti si reum conveniat intra legitimum tempus ; vel si prohibeat opus novum fieri , ut interdictum nobis utile sit Quid vi , aut clam : nam & bis pristinum jus nobis conservat.

C A P U T II.

Differentia inter actiones ; quae per procuratorem acquiruntur , vel non , quaeque per eum retinentur.

Dillas hic Paulus differentias attigit , quas asteriscus signat : nam cùm ait , per procuratorem non semper adquirimus actiones , prima differentia inde colligitur , quod quandoque acquiramus , & quandoque non acquiramus . Secunda differentia est , quod per procuratorem actiones non semper nobis acquiruntur ; at semper actiones per eum retinemus . Equidem regulariter per procuratorem actio nobis non acquiritur velut si Titius Maevio procurator Maevio dari stipuletur . L. si ita . 126. §. Chrysogonus . v. plate. D. de verb. obligat. L. 3. C. de contraben. & consumit . Stipulat . L. 3. C. de inutilib. stipulat . vel si Titius Maevio fundum emerit . L. quaecunque . 11. D. de oblig. & ait . L. 6. C. si quis alteri , vel sibi , &c. vel si nomine ipsius pignus acceperit . L. solueum . 11. §. per liberam . D. de pign. ait . Quandoque autem per procuratorem nobis actio acquiritur : velut si praefenti domino stipuletur , & ex re ipsius . L. quod procurator . 68. D. de procuratorib. L. si procuratori . 79. D. de verb. obligat . velut ex stipulationibus praetoriis . L. 5. D. de stipulat. praetor . velut si procurator nūnmos domini mutuos dederit . L. certi . 9. §. si nūnmos . D. de reb. credit. d. L. si ita . 126. §. Chrysogonus . L. de verb. obligat . Sed & dominus ex contractu procuratoris actionem habet , si aliter rem suam servare non possit . L. Julianus . 13. §. si procurator . 25. D. de ait. temp. Ita igitur non semper , sed quandoque , per procuratorem nobis actio acquiritur . At per eum semper actiones retinemus : puta , si actiones tempore perituras moverit , quae aut sex mentibus , ut redhibitoria ; aut anno , ut praetoriae ; aut alio tempore longiori finiuntur . Sed & si procurator promissorem interpellaverit , perpetuam facit obligationem , quae interitu rei extingueretur . L. si quis 24. in fin. D. de usq. & fruct. Sed finge , procuratorem nomine domini opus novum vicino nunciare , seu prohibere , ne opus novum fiat : itane acquirit , vel retinet

net actionem? Ita quidem ex nunciatione procuratoris competit domino interdictum *Quod vi, aut clam.* L. si procurator. 17. D. de oper. novi numerat, sed magis primitum jus conservat, seu magis retinet actionem, quam acquirit. Haec enim prohibitus novi opesis, quam facit procurator, demonstrat, te vi facere: & si procurator non prohibuerit, nihilominus dominus haberet actionem; ita ut magis factio vicini delinquentis, quam factio procuratoris domino actio acquiri videatur. L. 3. in princip. D. quod vi, aut clam. Ita igitur per procuratorem facilius actio retinetur, quam per eum acquiritur: ut quidem alias facilius est acquisita retinere, quam acquirere. Servitus pro parte non acquiritur. L. pro parte. 11. D. de servitutib. L. 6. §. si tamen. D. eam. praedior. sed pro parte retinetur. L. 8. §. 1. D. de servitutib. L. unus. 34. D. de servitutib. praedior. rustic. L. plurib. 140. D. de verbor. obligat. Possessio non nisi animo, & corpore acquiritur. L. quemadmodum. 8. D. de acq. vel amitt. possess. L. fire. 153. D. de regul. jur. sed animo solo retinetur. L. 3. §. sed eti animo. 7. & §. fultus. 11. D. de acq. vel amitt. possess.

PAULUS lib. 1. Manualium, in L. ult. D. quod cuiusque universitas nomine.

Consistui potest actor etiam ad operis novi nunciationem, & ad stipulationes interponendas: veluti legatorum, damni infecti, judicatum solvi: * quarevis servo potius civitatis caveri debeat. Sed & si actori causum fuerit, utilis actio * administratori rerum civitatis dabitur.

C A P U T III.

Differentia inter actorem, & administratorem civitatis: inter stipulationem servi publici, & inter stipulationem actoris.

Jungi potest cum L. per procuratorem. 72. sup. de procuratork. ubi agitur de actione, quae per procuratorem domino acquiritur: hic autem de actione, quea per actorem administratori civitatis acquiritur. Et duas quidem Paulus hic differentias attigit. Prima est inter actorem, & administratorem civitatis. Secunda inter stipulationem servi publici, & stipulationem actoris, qui est libera persona. Alii sunt actores, alii administratores civitatis. Veluti alii procuratores dantur a privatis ad lites, seu actiones movendas, vel ad fulcipientas. L. sed si. 13. D. de padi. L. si eum. 66. §. si secundus. D. de evictionib. L. hoc iure. 86. D. de salut. & liberant. alii procuratores dantur ad negotia certa, vel universa. L. procurator.

ter.

DIFFERENTIARUM JURIS

9

tor. 63. *D. de procuratorib.* L. 7. *D. de calumpniantorib.* Alii sunt curatores; qui dantur adolescentibus ad lites; alii, qui dantur ad negotia. §. ult. *In-*
sistit de curatorib. Ita alii sunt actores, seu syndici, qui constituunt à
 civitate, ut actiones nomine civitatis moveant, vel excipiant. L. 1. §. qui-
 bus. L. 6. §. ult. *D. quod cujusque universit.* L. ita. 27. in princ. D. ad
 SCtum Treball. L. ult. §. defensores. *D. de munierib.* & honorib. L. 8. D.
 de pollicitationib. Et ita Paulus ait in hac L. ult. actorem posse constitui
 ad novi operis nunciationem, & ad interponendas stipulationes praetori-
 as, quae actionis instar obcent. L. *actionis.* 37. *D. de obligat.* & *actio-*
 nib. administratores autem sunt, qui bona, seu res ad civitatem pertinen-
 tes administrant. L. qui mittitur. 35. §. ult. *D. ex quib. cauf. major.* L. si
 is, qui. 11. *D. de pigrorib.* & *hypothec.* L. *Lucius.* 46. §. 1. *D. de admi-*
 nistrat. & *pericul. tutor.* & *curator.* Hic etiam Paulus differentiam atti-
 git inter actorem, & administratorem civitatis: quod actor sit, qui acqui-
 rat actiones; & administrator sit, cui actiones acquirantur. Paulus ait,
Constitui potest actor etiam ad operis novi nunciationes, & *ad stipulatio-*
nes interponendas: id est, non solum actor constitui potest ad actiones
 exercendas, excipiendas nomine civitatis, ut praemissum fuerat d. L.
 1. §. quibus. & L. 6. §. ult. sup. eod. tit. sed etiam ut acquirat actiones
 civitatis, seu administratori civitatis: veluti ad operis novi nunciatio-
 nem; aut interdictum *Quod vi, aut clam;* quae per procuratorem nobis
 acquiruntur. L. si *procurator.* 17. *D. de oper. nov. nunc.* L. 3. *D. quod vi,*
aut clam. Puta, si civitas praedia habeat, & in his vicinus novum opus
 faciat, actor constitui potest, qui novum opus nunciet, seu prohibeat.
 L. 5. §. meninisse. *D. de oper. nov. nunc.* Constitui quoque potest ad stipu-
 lationes praetorias interponendas, ex quibus etiam per procuratorem
 nobis actio acquiritur. d. L. 72. *D. de procuratorib.* & L. 5. *D. de stipu-*
 lat. *practor.* Veluti si civitati legatum relictum fuerit, actor satisfactionem
 ab herede exigit, ut caveat heres his diebus legata civitati praefari, qui-
 bus testator praefari voluit. Jam enim receptum erat, ut civitatibus le-
 gari posset, quamvis incertis personis. L. *civitatibus.* 112. *D. de legat.* 1.
 atque etiam corporibus, & collegiis licitis exempli civitatum. L. *cum Se-*
natus. 20. *D. de reb. dub.* ut *"expoluiimus lib. 4. observat. cap. 16.* Ita
 actor exigit stipulationem damni infesti, si publicis aedibus à viciniis dam-
 num timeatur; & stipulationem judicatum solvi, ut is, cum quo agitur,
 caveat se praefitum, quod judex in condemnationem deduxerit. L. *ju-*
dicatum. 9. *D. judicat. solv.* Secundam differentiam hac lege ult. Paulus
 attigit, ubi ait, *quamvis servo potius civitatis caveri debeat.* Nam per
 servum publicum ex stipulatione actio directa, & ipso jure acquiritur. L.
 3. *D. de stipulat. servor.* per actorem utilis. L. 5. §. si *actori.* *D. de pe-*
cun. consi. ut alias per liberam personam non ipso jure, sed utilis actio
 acquiritur. L. 4. §. plane. *D. de magistratib.* convenient. L. si *procuratori.*
 79. *D. de verb. oblig.* L. 3. & 4. *D. rem pupilli, vel adolescent. salu. for-*

Par.I.

6

PAU-

PAULUS lib. 1. Manual. in L. si servus. 27. D. quib. mod. ususfruct. vel usus. amitt.

Si servus, in quo ususfructus alienus est, noxae deditur à domino proprietatis ususfructuario, liberabitur confusa servitute.

C A P U T IV.

Deprebenditur differentia inter usumfructum, qui finitur consolidatione, seu proprietatis acquisitione, & inter eum, qui finitur aliis modis.

Titius habebat usumfructum in servo, Maevius proprietatem: servus fructarius furtum fecit, vel damnum dedit. Titius egit noxae actione adversus Maevium, & Maevius fructuario servum noxae dedit. Et noxae deditio: proprietas servi transit ad fructuarium. §. 4. Inflit. de noxalib. alii. & ita confusa fuit servitus cum ipsa proprietate. L. 4. D. ususfruct. quemadmod. caueat. Quae res consolidatio dicitur, sive dominus proprietatis acquisierit usumfructum. L. cum in fundo. 78. §. 2. D. de juri. dot. sive fructarius proprietatem. §. finitur. Inflit. de ususfruct. & ideo consolidationis dicitur, quia aliquid totum, seu solidum fit ex duobus separatis puta, ususfructu, & proprietate. Quando igitur dominus servum fructario noxae dedit, ita proprietas fructuario acquiritur, & confunditur servitus cum proprietate, & fructarius liberatur. Id quidem verbum in L. 27. D. quib. mod. ususfruct. vel us. amitt. referri potest ad dominum proprietatis, qui liberatur noxae deditio: sed magis est, ut referatur ad fructuarium, qui acquisitione proprietatis, & confusione servitutis liberatur stipulazione, quae cavit, te ulurum viri boni arbitratu: & finito ususfructu restituturum, quod inde extabit. L. 1. D. ususfruct. quemadmod. cau. Et liberatus vel ipso jure, vel exceptione in factum. d. L. 4. D. eod. tit. ususfr. quemadmod. cau. Hanc igitur differentiam Paulus attingere voluit in hac L. 27. finito ususfructu per consolidationem, seu confusionem servitutis, fructuarium liberari: qui tamen non liberatur aliis modis finito ususfructu, puta, capitio minutiōne, vel in usu. Veluti autem confunditur servitus ususfructus, quae est personalis, acquisitione proprietatis. d. L. 4. D. ususfructuar. quemad. cau. ita etiam confunduntur servitutes rerum, seu jura praediorum, urbanorum, & rusticorum, cum quis dominus praediar. servientis, & dominantis esse coepirit. L. in omnibus. 18. D. de servitutib. L. si quis aedes. 30. D. de servitutib. praedior. urbanor. L. 1. D. quemad-

DIFFERENTIARUM JURIS.

II

D. quemadmodum servitus amittit. **L.** legatarius. 38. §. 1. & **L.** legatum. 116.
§. ult. **D.** de legat. 1. ita etiam confunditur obligatio , cum jus creditoris , & debitoris in eandem personam recidit. **L.** si vi. 41. **D.** de evictis-
nibus. **L.** Stichum. 95. §. aditio. & **L.** penult. **D.** de solus. & liberat.

PAULUS lib. 1. Manualium , in **L.** nemo. 39. **D.** de servitutib. praedi-
or. obstanor.

Nemo enim propriis aedificiis servitutem imponere potest ; nisi & is ,
qui cedit , & is , cui ceditur , in conspectu habeant ea aedifica , ita
ut officere alterum alteri possit.

C A P U T V.

*Differentia quadam deprehenditur inter servitudes urbani-
sum , & servitudes rusticorum praediorum .*

Cum praemissum esset ex lib. 2. Quaestionum Pauli , in **L.** si aedes. 38.
D. de servitutib. praedi. urbani. Si aedes meae à tuis aedibus tantum
diffent , ut prospici non possint ; aut mediis mons earum conspectum auferat , servitutem imponi non potest . Sequitur , quod est in **L.** 39. eod. tit. Fin-
ge , Titius & Maevius habebant aedes in eadem viciniâ , sed tamen ita
remotas , ut invicem prospici non possent ; vel mediis mons earum con-
spectum auferret . Ait Paulus. in d. **L.** 39. servitudem imponi non posse ;
puta , ne aedes Titii officiant prospectum aedium Maevii . Quia servitudinem
ea natura est , ut aliquam utilitatem habeant ; alioquin inutiliter constitu-
tur . **L.** quotiens. 15. **D.** de servitutib. **L.** 4. in fin. & **L.** 8. §. ult. **D.** si
servit. vindicet. ac servitus , quam Titius Maevio cederet , inutilis esset
Maevio , cum non possit officere . hac **L.** 39. At cum officere potest , uti-
liter constituitur : veluti altius tollendi non modò vicinis aedibus , sed
etiam ulteriortibus rectè imponitur : puta , si inter aedes Titii , & Maevii
alias interjectae sint . **L.** 4. & 5. **D.** si servit. vindicetur . **L.** 6. & 8. **D.**
comm. praediior. quia non sunt adeo remotae , quin Titius aedes suas al-
tius tollendis aedibus Maevii officiant : & ita utilis servitus esse potest . Vide-
tur tamen obstat **L.** penult. **D.** de servitutib. ubi constitui potest servitus
aquaer ducendae , licet praedio utilis non sit . Finge , Titius cederat Mae-
vio servitudem aquae ducendae , ut Maevio per fundum Titii aquam du-
cere liceret . Eo tempore , quo Titius cederat servitudem , Maevio erat
inutilis , nec expediebat ei , ut aquam duceret . Labeo ait , nihilominus
constitui posse servitudem . Is est Antistius Labeo , qui in Graecas , anti-

quioresque littetas sese penetraverat, ut loquitur Gellius lib. 13. cap. 10. & cum ait in d. L. penult. D. de servitutib. Quaedam enim debere habere possunt, quamvis ea nobis utilia non sint: respicere videtur ad illud Aristophanis, quod referit Suidas in ἡ. Στρατηγίστης. οὐδε πότε ἐδίνει, βάλωμε δέ τοι ταῦτα. i. e. nihil est opus, attempero volo capere. Ait igitur Labeo in d. L. penult. D. de servitutib. constitui posse servitutem aquae ducendae, quia interest Maevi habere servitutem, non tantum ratione utilitatis, ut ager irrigetur; sed etiam voluntatis, seu amoenitatis causa. L. 3. D. de agri quotid. & aq. Tum quia fieri potest, ut scaturigines, quae sunt in agro Maevii, exarescant; & olim expedit Maevio, per fundum Titii aquam ducere. Igitur servitus utiliter constituitur non ratione praesentis, sed futurae utilitatis. At in hac L. 39. ea servitus constituebatur, quae & eo tempore, quo constituebatur, & in posterum inutilis futura erat: ideoque Paulus ait, imponi non posse. Ceterum in hac L. 39. & L. ult. D. de servitutib. praedior. rusticor. quae est ex eod. lib. 1. Manual. differentiam Paulus attinge: vobis inter servitudes urbanorum, & servitudes rusticorum praediorum: quod in urbanis praediis constitui non possit servitus, si aedificia ita longe distent, ut invicem prospici non possint; vel si mons medius fuerit. At in rusticis praediis constitui possit, si fundi longe distent, et si flumen interjectum sit: Ratio differentiae est, quod mons inter aedificia medius impedit utilitatem servitutis, efficitque, ut semper inutilis servitus futura sit. At flumine interiecto, utilis servitus esse potest; si aut ponte, aut vadō flumen transiti possit. d. L. ult. D. de servitutib. praedior. rusticor.

PAULVS lib. 1. Manualium, in L. ult. D. de servitutib. praedior. rusticor.

Flumine interveniente, via constitui potest, si aut vadō transiri possit, aut pontem habeat. Diversum, si pontonibus trajiciatur. Haec ita, si per unius praedia flumen currat: alioquin si sua praedia mibi vicina sint, deinde flumen, deinde Titii praedia, deinde via publica, in quam iter mibi adquiri volo: discipiamus, ne nihil vetet, à te mibi viam dari usque ad flumen, deinde à Titio usque ad viam publicam. Sed videamus, num & si tuorum praediorum dominus sis, quae trans flumen intra viam publicam sint, idem juris sit: quia via consummari solet, vel civitate tenus, vel usque ad viam publicam, vel usque ad flumen, in quo pontonibus trajiciatur, vel usque ad proprium aliud ejusdem domini praedium. Quod si est, non videtur interrompi servitus, quantavis inter ejusdem domini praedia flumen publicum intercedat.

ca-

C A P U T V I.

Differentia inter flumina, quae interjecta servitutes prædiorum rusticorum impediunt, vel non.

TItius habebat praedium cis flumen, & Maevius habebat aliud praedium trans flumen. Quaecebatur, an Titius posset cedere servitutem viae Maevio, ut Maevius per fundum Titii ire, agere posset. Et in urbanis quidem prædiis aedes mediae non impediunt servitutem. *L. 5. D. si serv. vindicet.* Sed in rusticis prædiis medium praedium, quod non servit, impedit servitutem: Puta, si inter praedium Titii, & Maevii Sempronius medium prædiūm habeat, non poterit Titius Maevio servitutem viae cedere. *L. qui sella. 7. in fin. D. de servitutib. præd. rusticor. L. in tradendis. 7. in fin. D. comm. prædior.* Atque ita videretur flumen interjectum inter prædiūm Titii, & Maevii, impidire, quominus Titius Maevio servitutem viae cedere posset. Paulus tamen ait, medium flumen non impidere servitutem. Et ratio est, quod veluti via publica interveniens, vel alias locus publicus, non impedit servitutem. *L. servitutes. 14. §. publico. D. de servitutib.* ita flumen medium servitutem impidere non debet: & ut per viam publicam cuique ire licet, ita & per flumen navigare, quod est publicum. *L. 4. & 5. D. de rer. divisi.* Sed Paulus hic distinguit, non impediti servitutem, si flumen medium vadō, aut ponte transiri possit, & non sit impedimento transeanti magnitudo fluminis. *L. si prius. 17. §. via. D. de ag. & aq. pluv. arcend. ad. sed si flumen pontonibus trajiciatur, servitutem impediti.* Pontones sunt genus navigii Gallici, ut refert Jul. Caesar lib. 3. de bell. civili. Quo verbo & Aquitani utuntur, & transvectores fluminum pontonarios vocant. Ratio differentiae est, cur flumen, quod ponte, aut vadō transitur, non impediti servitutem; & illud, quod pontonibus trajicitur, impediti: quia servitutes utrorumque prædiorum perpetuam causam habere debent. *L. foramen. 28. D. de servitut. prædior. urbanor.* Eaque ratione servitus aquæ haultus, vel aquæ ducendæ ex stagno, lacuve, aut puteb cedi non posst, si aqua jugiter non fluat. *L. 1. D. de fonte.* At cum flumen vadō, vel ponte transitur, perpetua est causa servitutis; cum perpetuā ita transiri possit. Ubi vero pontones sunt necessarii ad trajiciendum flumen, forte erit, ut desint pontones, aut etiam ut tanta sit vis fluminis, quod nec pontonibus trajici possit. *d. L. si prius. 17. §. via. D. de aqu. & aq. pluv. arcend. ad. & ita servitus perpetuam causam non habebet.*

PALL.

PAULUS lib. 1. Manualium, in L. ult. D. comm. praedior. tam sibi
benor. quam rustic.

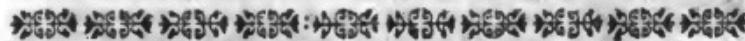
Receptum est, ut plures domini, & non pariter cedentes, servitutes imponant, vel adquirant: ut tamen ex novissimo acto etiam superiores confirmarentur; perindeque sit, atque si eodem tempore omnes cessissent. Et ideo si is, qui primus cessit, vel defunctus fit, vel alio genere, vel alio modo partem suam alienaverit; post deinde socius cesserit, nihil agetur. Cum enim postremus cedat, non retro adquiri servitus videtur: sed perinde habetur, atque si post, cum postremus cedat, omnes cessissent. Igmar rursus hic actus pendebit, donec novus socius cedat. Idem juris est, & si unius ex dominis cedatur, deinde in persona socii aliquid eorum acciderit. Ergo & ex diverso, si et, qui non cessit, aliquid tale eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt. Tantum enim eis tempus remissum est, quo dare facere possunt, vel diversis temporibus possint: & ideo non potest nisi, vel unus cedere, Idemque dicendum est, & si alter cedat, & alter legit servitutes: nam si omnes socii legent servitutes, & pariter eoram adentur hereditas, potest hinc utile esse legatum: si diversis temporibus, inutiliter dies legati cedit. Nec enim, sicut viventium, ita & defunctionum actus suspendi receptum est.

C A P U T V I L

Differentia inter cessionem, & legatum servitutis; inter actus defunctionum, & viventium, qui aliter, atque aliter suspenduntur.

Primus, secundus, & tertius, habebant fundum communem pro indiviso. Primus cessit servitutem viae Titio vicino: puta, ut Titius per fundum communem jus eundi agendi haberet, & quod amplius via continet. L. qui sella. 7. §. 1. D. de servit. praedior. rustic. Paulus ait, cessione Primi non esse servitatem constitutam: quia servitutes divisionem non recipiunt, & pro parte constituti non possunt. L. pro parte. 11. D. de servitutib. L. stipulationes. 72. & L. pluribus. 140. D. de verb. obligat. Ita ergo Primi pro parte sua in fundo communis servitutem impoere non potuit. L. 2. D. de servitutib. L. si uetus. 19. D. de servitut. praedior. rusticor. L. 5. Iusp. hoc tit. Sed finge, Primum cessisse servitutem viae per fundum communem; deinde Secundum, & Tertium dominos etiam fundi communis eandem servitutem viae Titio cessisse. Secundum subti-

subtilem rationem non videretur servitus acquisita Titio, quae per partes acquiri non potest; sed benignâ ratione, puta juris Praetorii, servitus novissimâ cessione confirmatur, perinde ac lì tres domini fundi communis non diversis temporibus, sed eodem tempore cessissent servitutem.
L. per fundum. 11. *D. de servitutib. praedior. rusticor.* L. 6. §. 2. sup. hoc tit. Quod tamen ita intelligendum est, non ut cessio facta à Primo trotrahatur, aut valere intelligatur ex eo tempore, quo cesserit; sed ex eo demum, quo novissima cessio subsecuta fuerit. Cum enim servitudes sint jura, & in iure consistant, non facile res juris retrotrahuntur. *L. quid ergo.* 11. *D. de his, qui not. infam.* L. si quis. 25. §. iussum. *D. de acquir. vel emitend. heredit.* ut ostendimus lib. 2. *Observat.* cap. 38. Fine ge adhuc, Primum cessisse servitudinem per fundum communem; deinde Secundum, & Tertium: domios quoque ejusdem fundi communis eandem servitudinem legasse testamentò; aditâque hereditate Secundi, & Terti, diem legatae servitutis cessisse. *L. q. D. de servit. legat.* Quaeritur, an cessio à Primo facta legato aliorum confirmetur? Paulus ait, posse quidem novissimâ cessione confirmari servitudinem, si Secundus, & Tertius postea cesserint; non tamen confirmari, si Secundus, & Tertius eandem servitudinem legaverint. Rationem subicit, quia actus defunctorum non suspenduntur, ut actus viventium: suspenduntur tamen actus defunctorum, sed non eo modo suspenduntur. Et hic duas differentias Paulus attigit: unam, quae est inter cessionem, & legatum servitutis; alteram, quae est inter actus defunctorum, & viventium. Ratio differentiae est, cur servitus cessione postea ab aliis factâ confirmetur, non legato ab aliis factâ? quia, cum sit novissima cessio servitutis à Tertio, & eo tempore Primus, qui inter vivos agit, eandem servitudinem adhuc cedere posset: & cum Primus antea cesserit, perinde est ac si cum ceteris cederet. At cum Tertius legat, & legatum servitutis reliæ cedit aditâ hereditate Terti, eo tempore Tertius rebus humanis exemptus, non posset cedere servitudinem: & ita actus viventium aliter, quam actus defunctorum suspenduntur. Idque Paulus probaverat duabus exemplis subiectis, quorum unum est in *L. si quis.* 48. *D. de acquir. vel emit. heredit.* alterum in *L. ususfructus.* 26. *D. de stipulat. servit.* ex eodem lib. 1. *Manualium,* quae huic legi ult. subtexendas sunt.

PAULUS lib. 1. Manualium, in *L. 83. D. pro socio.*

Illud querendum est: arbor, gingo, in confinio nata est; item lapis, qui per utrumque fundum extenditur; an cum succisa est arbor, vel lapis exemptus, ejus sit, cuius fundus pro è quâque parte singulorum esse debat, prò quâ parte in fundo fuerat. An, quâ ratione duabus massis duorum dominorum constatis tota massa communis est; ita arbor, & hoc ipso, quod separatur à solo, propriamque substantiam in proprio corpus redicamus.

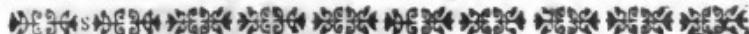
accipit, multò magis communis pro indiviso sit, quam massa. Sed naturali convenit ratione, & postea tantam partem utrumque habere tam in lapide, quam in arbore, quantum & in terra habebat.

C A P U T VIII.

Differentia arborum, & lapidum in confinio, dum adhuc terrā tenentur; vel cum arbor eruta, lapis exemptus est.

THiis, & Maeviis habebant praedia vicina, inter quae erat confinium, seu spatiū aliquod medium, quod fines utriusque praediū distinguebat. In eo confinio arbor nata est, vel lapis. Si quidem arbor ex confinio in utroque praedio aequè serpat, ut loquitur Varro lib. 4 de ling. *Latin.* id est, aequè radices agat; vel si lapis in confinio in utrumque predium aequè protendatur: arbor, & lapis erunt communes Titii, & Maevii, qui praedia habent vicina; ita ut in arbore, vel lapide aequas partes habeant. Sed si plures radices arbor in predium Titii egerit, & pauciores in predium Maevii: aut lapis magis propensus fuerit in predium Titii, & minus in predium Maevii; non erit arbor, vel lapis aequè communis, sed pro regione cuiuscum praeadii. *L. pro regione.* 8. *D. de acquir. rer. dom.* quia arbor, & lapis ejus praeadii plus minusve esse debent, ex quo majus minusve capiunt nutrimentum. *L. si plures.* 6. §. 3. *D. arbor. fure. caesar.* nec inspiciendus est locus, ex quo arbor habet originem, sed ex quo nutrimentum capit, & ubi radices agit. *L. sed & si. 26. §. 2. D. de acquir. rer. dom.* Sed flinge, arborem, que in confinio nata erat, & varias radices egerat in predio Titii, & Maevii, succisam fuisse; aut lapide in terrā exemptum fuisse. *Quaerit hic Paulus,* an arbor, & lapis communis sit Titii, & Maevii, ut aequas in ea arbore, vel lapide partes habeant: an verò arbor, vel lapis pro ea parte communis maneat, ex qua fuerat, dum terrā tenebatur; id est, pro ratione nutrimenti, quod arbor, vel lapis ex utriusque praeadio capiebat. Movet, quodd si duorum dominorum massæ simul conflatae fuerint, unamque substantiam fecerint, massa utriusque sit communis. §. *si duorum.* 29. *Instit. de rer. divisi.* *L. adeo.* 7. §. *sed & si. D. de acquir. rer. domin.* Ita duo domini ex casu in societatem, & communionem incident. Societas quaedam est voluntaria, que sit ex conventione, ex tractatu habitō: quaedam est involuntaria, cùm duo, pluresve ejusdem rei communionem habent; vēluti si duobus fundis conjunctim legatus sit. *L. 2. D. comm. divid.* & haec societas propriè communio dicitur. *L. cum pater.* 77. §. *dulcissimis.* *D. de legat.* 2. Cum igitur massæ duorum dominorum simul conflatae fuerint, in communionem incident; & substantia utrius-

utriusque massae confitatae sit communis.. Ita dicendum videretur, arborem terrâ erutam , vel lapidem terrâ exemptum , unam substantiam facere , & communem esse Titii , & Maevii . Idque secundum proportionem Arithmeticam , quae pariter omnia metitur . Paulus tamen existimat , magis esse consentaneum naturali rationi , ut arbor , vel lapis communis maneat pro ea parte , qua communis fuerat , dum terrâ tenebatur . Idque secundum proportionem Geometricam : quia si majus nutrimentum arbor , lapidis in terra Titi capiebat , majorem partem Titius habere debet ; si vero minus nutrimentum in terra Maevii , Maevius minorem quoque partem habere debeat . Idque etiam in massa confitata Ulpianus ex Pomponio refert , ut unusquisque partes in massa habeat , pro rata ponderis . L. 3. §. 2. D. de rei vindicat . Ex quibus appetet , Paulum hic attingere voluisse differentiam arborum , & lapidum in confinio , dum adhuc terrâ tenentur ; & dum arbor , lapidis terrâ exemptus est . Idque forcè in quaestione venerat apud utriusque scholae auctores , quorum alii proportionem Arithmeticam , alii Geometricam sequebantur , ut ostendimus lib. 4. obseruat . cap. 24.

P A U L I S lib. 1. Manualium , in L. si quis alicui , 48. D. de acquir . vel omitt . begetit .

Si quis alicui mandaverit , ut , si aestimaverit , peteret sibi bonorum possessionem ; & postquam ille petit , furere cooperit , nihilominus acquisitione est ei bonorum possesio . Quid si antequam ille petat , is , qui mandavit petendum , furere cooperit ; dicendum non est , statim ei acquisitione bonorum possessionem . Igitur bonorum possessionis positio ratibabitione debet confirmari .

C A P U T IX.

Differentia bonorum possessionis , quae ex mandato petitur , ante ; vel post suorem mandantis supervenientem .

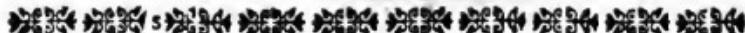
Cum Paulus dixisset in L. ult. D. communis . praedior . quae sup . expota est : Nec enim sicut viventium , ira & defunctorum actus suspensi receptum est . Subjecisse videretur , quod est in hac L. 48. & in L. usus fructus . 26. inf. de stipulat . servor . quae jungendae sunt simul , ex eodem lib. 1. Manualium Pauli . In d. L. ult. suspensa erat acquilatio servitutis , donec novissima cessione confirmaretur : in d. L. 26. D. de stipul . seru-

Par. I.

c

suspen-

suspensum legatum ulusfructus reliqui servo hereditario : in hac L. 48. suspensa acquisitionis bonorum possessionis, donec ratihabitione confirmetur. Finge, Titius heres institutus mandavit Maevio, ut sibi bonorum possessionem peteret, si ita videretur, si id putaret expedire. Maevius petuit bonorum possessionem nomine Titii, & postea Titius furere coepit. Paulus ait, nihilominus Titio acquisitionem esse bonorum possessionem : quia mandatum petendae bonorum possessionis ante furorem praecesterat ; & mandatum quoque impletum fuit, antequam furor Titio superveniret. Sed finge, Titius mandaverat Maevio, ut bonorum possessionem peteret ; & Titius furere coepit, antequam Maevius peteret. Paulus ait, non statim esse acquisitionem bonorum possessionem Titio ; sed esse in suspensi, donec ratihabitione Titii ad sanitatem redeuntis confirmetur : vel mediis furoris intervallis. L. *Divus.* 34. D. *de offic.* Praefid. L. *cum furiosus.* 39. D. *de judic.* L. *si cum dotem.* 22. §. *si maritus.* D. *solut. matrim.* Ratio, cur non itam acquiratur, haec est, quod cum Titius ante petitionem bonorum possessionis furere coepit, res adhuc fuit *integra*, & mandatum ab eo sanitate redeunte revocari potuit, ut etiam ratihabitione confundi : & ideo in suspensi est bonorum possellio, donec Titius ratam habeat petitionem sanus factus. Sed quid, si Titius in furore decellerit, nec ratam habuerit ? Heredes quidem Titii ratam habere non possunt. L. 7. D. *rat. rem bdb.* sed intelligitur Titius furiosus ratam habuisse, cum non improbaverit. Nam si mandato non praecedente ratam habuisse intelligitur, L. ult. D. *de bonor. possess.* multo magis, ubi mandatum praecesterit ; quasi in mandato petendae bonorum possessionis Titius potest furorem perseveraverit, quod utique revocare non potuit. L. *in bello.* 12. §. 3. D. *de capt.* & *poss. revert.* Atque ita suspenditur in hac L. 48. petitio bonorum possessionis, quam Maevius nomine Titii fecerit, post furorem Titii, donec Titius aut ratam haberoerit, aut mors Titii secura fuerit. Et Titio acquisitione fusisse intelligitur bonorum possellio, non ex tempore petitionis ; sed ex tempore mortis, quasi ex tempore ratihabitionis. L. *servo.* 65. D. *ad Sctum Tgebett.* L. 3. §. *acquirere.* D. *de bonor. possess.* L. ult. D. *quis ord. in possess. servet.* L. penult. D. *rat. rem habet.*

PAULUS lib. I. Manualium, in L. ult. D. de mort. caus. donationib.

Si servo mortis causa donatum sit ; videamus, cuius mors inspici debeat, (ut sit locus conditioni) domini, an ihsus servi. Sed magis ejus inspicienda est, cui donatum esset : sed tamen post mortem, anse aperias tabulas testamenti, manumissum haec donatio non sequitur.

C A P U T X.

Differentia deprebenditur inter donationem mortis causâ factam servo, & legatum servo relictum.

Titius servo Maevii centum causâ mortis donavit. Ea donatio mortis causâ facta, seu contemplatione mortalitatis, morte donatoris confirmatur. *L. non videtur. 32. sup. hoc tit.* & pariter morte donatarii revocatur, si is, cui donatum est, ante donatorem morte praeventus fuerit. *L. si mortis. 29. sup. eod.* Sed queritur, cum Titius centum servo Maevii mortis causâ donaverit; cujus mortem spectari oporteat, domini, an servi, ut donatio morte domini, vel servi revocetur. Fictio juris servus, quandiu est in potestate domini, una cum servo persona esse intelligitur. Theophilus in §. an servo. *Instit. de legat.* Eadem est vox domini, & servi. §. si quis alii. *Institut. de inutilib. stipulation.* Sed in morte naturam respicimus, aliaque est mors domini, alia mors servi: nec cum dominus mortuus est, servus etiam mortuus esse intelligitur. Inde igitur dubitatum fuit, an mors domini, vel servi spectanda esset, ut donato revocaretur, & locus esset conditioni rei donatae. Paulus ait, mortem ejus respiciendam esse, cui donatum sit: puta si donatum sit domino, ut morte domini revocetur: si servo, ut morte servi revocetur; post Africanum in *L. si filiifamilias. 23. sup. hoc tit.* *D. de mort. caus. donationib.* Plerunque ita sunt donationes, non eorum, quibus donatum est, sed aliorum contemplatione. Patri donatur, ut sit filiifamilias: & filio contra donatur, contemplatione patris. Donatur uxori, ut marito acquiratur, & contra. *L. 9. §. si quis certam. D. de jur. dos. L. 3. §. ult.* *D. de dona ienib. inter vir. & uxor.* Mens igitur dantis spectanda est, inquit Lucius Seneca lib. 5. de benefic. cap. 9. Si igitur donator eâ mente fuerit, ut magis domino, quam servo donare vellet; morte domini, non servi, donatio revocabitur. Mens autem donantis pluribus argumentis, & conjecturis deprehendi potest: puta si ministerium personae elegerit, non ut ei donatum vellet. d. *L. 23. hoc tit.* *L. Sulpicius. 49. D. de donat. int. vir. & uxor.* & si quis servo ita donaverit, ut cum domino moratur. *L. filiifamilias. 42. D. de condit. & demonstrat.* Sed finge praeterea, servus, cui Titius centum mortis causâ donaverat, post mortem Titii donatoris, ante apertas tabulas testamenti, à domino manumisitus fuit. Paulus ait, centum acquire domino, non servo. Licet enim servus post manumissionem à domini persona separetur, & propriam personam habere incipiat, *L. si Painphilo. 10. L. de opt. vel elect. legat.* tamen donatio statim post mortem Titii donatoris perfecta fuisse intelligitur. d. *L. 32. sup. hoc tit.* quo tempore servus erat in potestate Maevii, & ita ei acquirere debuit. *L. placet. 79. D. de acquir. vel omitt. heredit.* Secus est, si legatum servo relictum fuerit, & post mortem testatoris, ante apertas tabulas, servus manumisitus fuerit, legatum servo acquiritur, non domi-

no: quia cum dies legati ab apertis tabulis cesserit, *L. unic.* §. *cum igni-*
tur. C. de caduc. tollend. servo manumisso, non domino acquiri debuit.
Quam differentiam inter donationem mortis causā servo factam, & le-
gatum servo reliquum, Paulus hic attingere voluit.

PAULUS lib. 1. Manualium, in *L. ususfructus*. 26. *D. de stipulat. servor.*

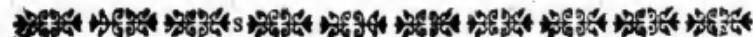
USUSFRUCTUS sine persona esse non potest: & ideo servus hereditarius innu-
*ttiliter ususfructum** stipulatur. Legari autem ei posse ususfructum
dicitur, quia dies non cedit statim: stipulatio autem pura suspendi non po-
sset. Quid ergo, si sub conditione stipuletur? nec hoc casu valeat stipula-
tio: quia ex praesenti vires accipit stipulatio, quamvis petitio ex eis su-
pensa sit.

C A P U T XI.

*Differentia inter stipulationem ususfructus, quem servus heredi-
tarius stipulatur, & legatum ususfructus servo
hereditario relictum.*

MAnifesta est differentia, quam hic Paulus afferre voluit inter stipu-
lationem ususfructus, quam servus hereditarius fecerit, & legatum
ususfructus servo hereditario relictum. Finge, Titus Maevium heredem
instituit: Stichus servus hereditarius, nondum aditā hereditate Titii, usum-
fructum à Sempronio stipulatus est. Quaenam, an ususfructus hereditati,
hereditate futuro acquiratur. Servus quidem hereditarius, ut domino
potuit acquirere, ita & hereditati, quae defuncti personam sustinet. *L.*
qua. 16. D. de noxalib. act. L. hereditas. 34. *D. de acquir. rer. domin.*
L. 9. C. depositi. Paulus tamen ait, servum hereditarium inutiliter usum-
fructum à Sempronio stipulatum fuisse: quia ususfructus sine persona esse
non potest. Illustratus est jus personae inhaerens, quod cum persona
extinguitur. *L. 3. §. ult. D. quib. mod. ususfruct. vel us. amitt.* *L. non*
folum. 8. §. tale. *D. de liberat. legat.* *L. Sempronius.* 26. *D. de usu, usus-*
fruct. & reddit. legat. nec à persona in personam tranlit. *L. si ususfruc-*
tus. 66. *D. de jur. dot.* nec sine persona stare potest. *L. hereditas.* 61.
D. de acquir. rer. domin. At cum servus hereditarius stipulatur ususfruc-
tum, non est persona, ex qua stare possit: non ex persona defuncti,
qui in rebus humanis esse desit: non ex persona Maevii heredis institu-
ti, qui nondum hereditatem adiit: non ex persona servi, qui est ~~depo-~~
servus, ut Theophilus uspiam. Nec interesse Paulus existimat, an servus
hereditarius pure, vel sub conditione ususfructum stipulatus fuerit; ut
diffe-

differatur effectus stipulationis in diem aditae hereditatis, vel in eventum conditionis existentis. Nam cum servus pure stipulatur, stipulationis purae effectus suspendi non potest. L. inter. 83. §. sacram. D. de verbis obligat. L. si servus. 21. Iup. hoc sit. Et cum sub conditione stipulatur, peticio quidem ex ea suspenditur, ut ante conditionis eventum peti non possit: sed stipulatio ex praefenti vires accipit; id est, ex eo tempore, quo contrahitur; non ex tempore conditionis existentis. L. filius familiæ. 78. D. de verbis obligat. L. quæ legata. 19. D. de regul. jur. Licet autem servus hereditarius inutiliter ulsumfructum stipuletur, ulsumfructus tamen servo hereditario utiliter legari potest. Finge, Titius Maevium heredem instituit, & legavit Sticho servo suo ulsumfructum: utile est legatum ulsumfructus servo relieti. L. si servus. 18. D. quib. nra. ususfruct. vel us. amitt. Quam differentiam inter stipulationem, & legatum, Paulus hic assert: & ratione in quoque differentiae, quod cum interponatur à servo hereditario ulsumfructus stipulatio sive pura, sive conditionalis, non est persona, ex qua itare possit ulsumfructus; nec tunc hereditas personæ vicem sustinet. d. L. 61. D. de acquirem. rer. domin. At cum legatus est ulsumfructus servo hereditario, ulsumfructus legati dies cedit ab adicta hereditate. L. unic. §. dies. D. quand. dies legat. ususfruct. ced. L. 5. §. ultim. D. quand. dies legat. ced. Cum igitur Maevius hereditatem adverterit, ulsumfructus ex persona Maevii heredis jam subtiliter, eique per servum acquiritur. Ceterum jungenda est haec Lex 26. cum L. ult. Iup. consonum prædior. Nec ideo pugnant, ut quibusdam vilum est: quia actus viventis, puta stipulatio, hic non suspenditur; legatum, seu actus defuncti suspendit: contra quam Paulus dixerit, actus defunctorum non suspendi, ut actus viventium suspenduntur. Et quidem non negat Paulus in d. L. ult. actus defunctorum suspendi, quo actus viventium suspenduntur: ut ostendimus lib. 5. obseruat. cap. 15. ubi & interpretationem hujus loci attigimus.

PAULUS lib. 1. Manualium, in L. magna. 236. D. de verb. significat.

MAgna negligentia, culpa est: magna culpa, dolus est.

C A P U T X I I .

*Differentia inter negligentiam simplicem, seu levem culpam;
& inter magnam negligentiam, seu magnam culpam.*

HAEC est, opinor, Pauli sententia: magnam negligentiam esse magnam culpam; & magnam culpam esse dolum. ubi differentiam atti-

attigit, quae est inter negligentiam simplicem, & magnam negligentiam, seu magnam culpam. Culpae & negligentiae nomine, levem culpam intelligimus. L. 5. D. de in item jurand. L. in magistratibus. 7. D. de magistrat. convenient. L. contratas. 23. D. de regul. jur. Levis culpare definitio est, non facere, quod diligens paterfamilias ficeret. L. ea igitur. 14. D. de pign. a. 7. L. quod faspo. 35. §. si res. D. de contrabend. empt. Exempla levis culpare proferri possunt, veluti si quis ventosò die ignem in stipulam immiserit, & ignis longus evagatus vicinas segetes, arboreisque laeserit. L. qui occidit. 30. §. 1. D. ad leg. Aquil. vel si fullo, aut sarcinato, qui polienda, aut sarcinanda vestimenta conduxerit, ea male interpolaverit. L. si quis. 9. §. Celsus. D. locat. vel si aurifex gemmas insculpendas, includendasve sumplerit, easque fregerit. L. si servos. 27. §. si calicem. D. ad leg. Aquil. L. si merces. 25. §. qui columnam. D. locat. vel si quis, quod sibi commodatum erat, peregre secum ferre maluerit & incursum praedonum, aut naufragio illud amiserit. §. Item is, cui. Inflit. quib. mod. re contrab. obligat. & haec est levis negligentia. Alia est magna negligentia, ut hic dicuntur; lata negligentia. L. 7. §. 2. D. de administrat. & pericul. tut. L. 7. §. 1. D. de suspect. tutor. dissoluta negligentia. L. si fideiustor. 28. D. mandat. nimia negligentia. L. cedere. 213. D. de verbor. significat. manifesta negligentia. L. 2. C. arbitr. tutel. eademque lata culpa. Magnae negligentiae, seu latæ culpare definitio est, non esse diligentem ad eum modum, quem natura hominum desiderat. L. quod Nerva. 32. D. deposit. non intelligere, quod omnes intelligent; nescire, quod omnes sciunt. d. L. cedere. 213. & L. latata. 223. sup. hoc tit. ignorare, quod publicè proscriptum est. L. sed si. 11. §. 2. D. de instit. aff. vel si quis non eandem rebus alienis adhibeat diligentiam, qualem rebus suis adhibere solet. d. L. 32. D. deposit. L. mulier. 22. D. ad SCUM Trebellian. ea magna negligentia, seu magna culpa; lata negligentia, seu lata culpa, in hac L. 226. dolus est dicitur, & d. L. 32. D. deposit. dolo esse proxima. L. 8. D. de edend. d. L. 223. sup. hoc tit. L. quaestum est. 8. §. 3. D. de precar. dolo comparatur. L. 1. §. 1. D. si mensur fals. mod. dixer. In contractibus, qui fiunt gratiâ utriusque, puta dantis, & accipientis, levis culpa praestari debet. L. 5. §. 2. D. commodat. L. si servus. 108. §. cum quid. D. de legat. 1. Eamque regulam custodiri ait Modestinus lib. 2. Differentiar. in collat. leg. Moysie. tit. 10. in contractibus, in quibus utriusque utilitas vertitur: ut emptione, locatione, pignore, dotis datione. In quibusdam contractibus etiam levissima culpa praestari debet, ut in mandato; nam procurator omnem culpam praefat, id est, levem, & levissimam. L. à procuratore. 12. D. mandat. Negotiorum quoque gestor, seu voluntarius procurator, omnem culpam praefat. Patulus lib. 1. sentent. tit. 4. L. tutori. 20. C. de negot. gest. Tutor tantum tenetur de levi culpa, non de levissima: nam sufficit tutorem rebus pupillaribus tamē diligentiam adhibere, qualem bonus paterfamilias adhibere solet. L. à tutoribus. 33. D. de administrat. & pericul. tutor. Ratio differentiae inter tutorem, & procuratorem haec est, quod procurator cum mandato, aut negotiorum gestor absque mandato, sponte suscipit negotia gerenda:

at

at tutor saepe cogitur munus tutelae tuscipere. Quod si sponte se obtulerit, ut tutelam gereret, omnem culpam praestare debet. L. qui injuria. 53. §. 3. D. de furt. In quibusdam contractibus tantum lata culpa, seu magna negligentia praestatur, ut in deposito. L. 1. §. si convenerit. & d. L. 32. D. deposit. L. contractus. 23. D. de regul. jur. &c propterea Paulus negligentiam levem à negligentia magna distinxerat: quia levis negligentia in quibusdam contractibus praestatur; in aliis magna negligentia, quae dolo comparatur: in contractibus, non tamen in legibus, quae factum, seu dolum exigunt, ut in lege Cornelia de siccariis. L. 7. D. ad leg. Cornel. de siccari. atque in leg. 12. Tabul. quae dolum tutoris suspecti vindicavit infamia, si ob dolu remotus esset, non etiam si ob culpam vel latorem. §. suspectus. Instit. de suspect. tutorib. Bonæ fides, quae in contractibus exigitur, facit, ut magna culpa ad dolum extendatur: at in legibus strictrior sit doli interpretatione, neque ad magnam culpam extenditur. L. 3. D. de ser. corrupt. L. cum autom. 23. §. excipitur. D. de aedil. edict. L. pen. D. de poen. Harmenopulus lib. 6. Manual. tit. 6. in princ.

PALLIUS lib. 2. Manualium, in L. si socius. 89. D. de heredib. instituend.

SI socius heres institutus sit ex aße, & servo communī legetur * purè sine libertate; hoc legatum non constituit. Illud sub * conditione ei utiliter, & sine libertate legabitur; quoniam & proprio servo ab herede res sub conditione legatur. Quare etiam * heres institutus sine libertate, ut alienus, socii herede scriptō poterit: quia & proprius cum domino heres institutus poterit.

C A P U T XIII.

Differentia inter legatum purum, quod servo communī institutum sine libertate relinquitur, socio herede instituto; & legatum conditionale, quod utiliter ei relinquitur: inter legatum, & heredis institutionem.

TItius, & Maevius habebant Stichum servum communem. Titius Maevium socium heredem instituit solum, nullò datō coherede; & lega-

legavit centum Sticho communi servo absque libertate. Paulus ait, hoc legatum non constare, seu inutiliter reliquum esse. Servus quidem communis consideratur ut proprius, & ut alienus. *L. illud.* 46. *D. de rito suppliciar.* *L. ult.* *C. de comm. serv.* *Manumiss.* Quatenus consideraretur ut proprius, unus ex dominis communi servo legatum inutiliter absque libertate relinquenter. *L. servus.* 76. *D. de hereditib. instituend.* *L. servos.* 15. *D. de opt. vel elect. legat.* *L. 4.* *C. de legat.* Sed quatenus consideratur ut alienus, & non solum ad Titium, sed etiam ad Maevium pertinet. *L. 5.* *D. de stipulat. servor.* Titius Sticho servo communi, ut alumno, absque libertate legare potuit. *L. veruna.* 63. §. si servo. *D. pro socio.* *L. Plautius.* 49. *D. ad leg.* Falcid. Paulus tamen ait, sic Titium Sticho servo communi centum legasse inutiliter, Maeviō sociō herede instituō. Ecce ratio est, quod servo heredis inutiliter legatum absque libertate relinquetur. §. au servo. 33. *Instit. de legat.* Nec enim posset agere servus adversus dominum. *L. vix ex certis.* 53. *D. de judic.* Sed finge, Titium, Maeviō sociō herede instituto, Sticho communi servo legasse centum sub conditione: Paulus ait, legatum esse utile, quia & Titius servo proprio Maevii heredis instituti recte sub conditione legare potuit: igitur & servo communi ita legare potuit. Ideo autem valet legatum sub conditione reliquum, quia fieri potest, ut tempore existentis conditionis servus non sit in Maevii potestate, & ita legatum ipsi servo, non domino acquiratur. *L. 7.* *D. ut legat.* seu fideicommissor. *servand. caus. caveat.* Legatum purè reliquum servo est inutile, etiā postea definit esse in potestate, propter regulam Catonianam. Theophilus in d. §. au servo. 33. *Instit. de legat.* At regula Catoniana non pertinet ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, sed post aditam cedit hereditatem. *L. 3.* *D. de reg. Caton.* Dies legati purè servo reliqui cedit ab adita hereditate. *L. unic.* §. in novissimo. *C. de cad. tollend.* & dies legati conditionalis cedit ex tempore conditionis existentis. *L. is.* *enī.* 42. *D. de obligat. & actionib.* Sed finge adhuc, Titius unus ex dominis Maevium locum ex parte heredem instituit, & servum communem ex alia parte, non adiectā libertate. Paulus ait, recte servum cum domino fuisse heredem institutum; quia servus communis ut alienus heres institui potest, veluti & servo communi, ut alienus legari potest. d. *L. 63.* §. si servo. 7. *D. pro socio.* Et quia ratione servus cum domino heres institui potest, ut partem hereditatis dominus per se capiat, & partem per servum: eadē ratione servus communis, ut alienus, cum domino recte heres instituitur, ut dominus per eum partem hereditatis capiat. Hic igitur duas differentias possumus observare: unam, quae est inter legatum purè reliquum servo communi absque libertate, & legatum sub conditione ei reliquum; alteram inter legatum, & heredis institutionem.

PAULUS lib. 2. Manualium, in L. filio. 7. D. ut legator. seu fideicommissor. servand. causi. caveat.

Filio, vel servo sub conditione à patre, dominōve herede instituto legatum est. bujus legati satis petere non possunt: sed prudente conditione emancipatus, vel manumissus si satis petant, quaeritur, an audiendi sint, ne beneficium patris, dominis ipsiis onerosum sit? an sibi imputare debeant, qui dederant eis postulandi adversus se facultatem? Sed melius est, per me-diocritatem causam dirimere, ut cautioni tantum cum hypotheca suarum rerum committantur.

C A P U T XIV.

*Differentia inter cautionem vulgarem, & cautionem patris,
vel domini heredis instituti, qui caveat filio, vel servo,
legati causa sub conditione reliqui.*

TEFLATOR Titium patrem heredem instituit, & ab eo centum legavit sub conditione Maevio filio, qui erat in potestate: vel Titium dominum heredem instituit, & ab eo centum legavit sub conditione Sticho servo, qui erat in Titii potestate. Istud legatum valere supra ostendimus in L. si sociis. 89. D. de hereditibus instituend. quae jungenda est cum hac L. 7. qua fieri potest, ut post emancipationem filii, vel manumissionem servi, conditio existat; & legatum filio, servovo acquiratur. Finge igitur, filium emancipatum fuisse, servumve manumissum, ante conditionis eventum. Querit Paulus¹, an filius à patre, vel servus, à domino fati-s petere possint; id est, cautionem exigere, quae vulgo exigitur legatorum, vel fideicommissorum nomine sub conditione relictorum: unde & vulgaris cautio dicitur. L. filiusfamilias. 114. §. iidem principes. D. de legat. 1. Non exigetur haec fatidatio, quando legatum purum est, quia statim praefari debet; sed quia legato sub conditione reliquo periculum est, ne heres labatur facultatibus, cavere debet heres datis fidejussoribus, se legata his diebus praefiturum, daturum, quibus testator dari voluit; dumque malum abs futurum esse. Semper autem fatidare cogitur, cuiuscunque sit dignitatis, vel facultatum quarumcunque heres. L. 1. in princ. sup. hoc sit. At si filius, servusve à patre, dominōve cautionem itam exigeret & damnosum esset patri, dominōve beneficium emancipationis, vel manu-missionis. Si enim pater filium, dominusve servum in potestate retinuisse

P. L.

d

leg.

set; nec filius cum patre, nec servus cum domino agere potuisset. L. 4. D. de judice & ita iniquum videatur, ut ipsis beneficium damno solet. L. 7. D. testament. quoniam aperiant. Verum quia cautio ista semper exigitur, d. L. 1. sup. hoc tit. sibi imputare debent pater, vel dominus, qui cautionis adversus se postulandae facultatem concesserunt. Paulus tamen ait, melius esse, per mediocritatem causam dirimere, ut quidem pater, dominusve caveant non datis fidejussionibus, sed cum rerum suarum hypotheca. Haec cautio, quae praetoria est, & follet a ceteris exigi datis fidejussionibus, L. 7. D. de stipulat. praetor. a patre, dominusve exigitur datis pignoribus. Contumelia quaedam est satisfactio nis. L. testament. 17. D. de testament. tutel. sed levius est, cavere datis pignoribus. L. penult. h. Idem quae fuit. L. de pignorib. & hypothec. Hic igitur Paulus eam differentiam afferre voluit, quod licet heres semper cavere cogatur datis fidejussionibus, legatorum, vel fideicommissorum servandorum causâ, quae in diem, vel sub conditione relicta sunt: d. L. 1. in princip. sup. hoc tit. aliter tamen pater filio emancipato, & dominus servo manumisso cave se debeat.

PAULUS Eb. 2. Manual. in L. ult. D. de oper. libertor.

Infernum * operarum manet petitio, etiam si jus patroni non sit: ut evenit in fratribus ejus, cui adsignatus est liberus; aut nepote alterius patroni, evante alterius patroni filio.

C A P U T X V.

Differentia inter jus patronatus, & operarum praestationem: inter officiales, & artificiales operas.

Tltius servom manumisit, & manumissione jus patronatus quae fuit; & praeterea in ipsa manumissione, vel statim post manumissionem, Titus à liberto operas stipulatus est, id est, diurnum officium: puta, ut libertus per aliquot dies operas patrono exhiberet. Quaedam operae consistunt in officio, quaedam in artificio. Officiales operae sunt, ut libertus patroni negotia curet, patronum comitetur. Artificiales sunt, veluti fabriles, pictorae, piloriae, histrionicae, & aliae, quae in artificio consistunt, & quali in pecuniae praestatione. L. 6. sup. hoc tit. Officiales debent naturâ patrono. L. si non forse m. 26. h. libertus. D. de condic. indebet. Id est, naturali jure debentur, etiam si promissae non fuerint, ob libertatis

tatis beneficium , quod libertus à patrono accipit. Artificiales vero tandem ex promissione debentur , puta , si pàtronus in dianda libertate operas à liberto stipulatus fuerit , vel de iis jusjurandum exegerit . L. 7. sup. hoc tit. L. 2. C. sed. Cum ita Titius à liberto operas stipulatus esset , postea uni ex liberis libertum assignavit : cum plures haberet liberos , puta , Primum , Secundum , & Tertium , testatus est Titius pater se velle , ut Primus ex liberis jus patronatus haberet in liberto . Quod quidem jus patronatus in multis consistit , & ut habeat patronus jus in bonis liberti tam ex testamento , quam ab intestato . Ulpiannus lib. sive. Reg. tit. 29. L. 1. §. penult. D. si enim plus quam per leg. faleid. L. si libertus . 16. D. de jur. patronat. §. 2. Inflitur. de success. libertor. Titio mortuo , tres liberi patri heredes extiterunt : dubitari potest , an Secundus , & Tertius pro parte sua operas à liberto possint exigere . Movet , quod pater eum Primo assignavit , & per alligationem jus patroni in Primum transluit . L. filio. 48. D. de rit. nuptiar. L. 1. §. 3. D. de assignat. libertor. L. assignare. 107. D. de verb. significat. & ita videretur , Primum posse solum operas exigere . Paulus tamen ait , etiam à fratribus posse exigi . Ratio est , quod opera alii , quam patrono , edi possunt ; & nihil habent operae communè cum hereditate , aut successione liberti . L. 4. & 9. sup. hoc tit. Primus quidem habet per alligationem sibi factam jus patronatus , seu jus in bonis liberti , ex testamento , & ab intellato : sed ceteri liberi heredes patris habent pro parte sua operarum exactionem , veluti fratres ejus , cui libertus assignatus est . Eamque differentiam Paulus hic atferre voluit inter jus patronatus , & operarum præstationem : quod ei deberi possint operae , qui non sit patronus , & qui non habeat jus patronatus . Idque de operis artificialibus intelligendum , non de officialibus , quae solo patrono deberi possunt . d. L. 9. sup. hoc tit. Ceterum & hic Paulus aliam similem speciem attigit . Finge , Titius , & Maevius servum communem manumiserant , & operas ab eo manumislo stipulati fuerant . Titius decepit relictum filio : Maevius quoque decepit relictum nepote . Legitima hereditas liberei ad solum filium Titii , exclusa nepote Maevii , pertinebit . L. 3. §. si duo . D. de legitim. tutorib. & nihilominus Maevii nepos , ejusdemque heres ; prò parte sua habebit operarum exactionem , ut pecunias creditas : quia nihil habet commune cum hereditate , aut successione liberti , seu iure patronatus . L. 4. sup. hoc tit.

PAULUS lib. 2. Manual. in L. quartans. 62. D. de acquir. rer. dom.

Quedam , quae non possunt sola alienari , per universitatem transeunt , ut fundus dotalis , ad heredem , & res , cuius aliquis commercium non habet . Nam etsi legari ei non possit , tamen heres inservens , dominus ejus efficitur .

C A P U T XVI.

Differentia rerum, quae sole alienari non possunt, & per universitatem alienantur.

TItius fundum in dotem accepit : eum quidem alienare non potest ; prohibente lege Juliâ. §. 1. *In his. quib. alien. lic. vol non. L. 4. D. de fund. dot. L. cum pater. 77. §. qui dotale. D. de legat. 2. L. unic. §. C. cum lex. C. de rei uxori. alii. Sed tamen, si Titius Maevium heredem instituerit, fundus dotalis transbit ad Maevium ; non ut eum alienare possit, sed ut idem jus habeat in fundo, quod Titius habebat ; eusque ob impensas, aliasve causas retinere possit, puta, ob res donatas, vel amotatas. L. rei judicatae. 15. D. solvit. matrim. Finge praeterea, Titius Maevium heredem instituit : in hereditate Titii erant res sacrae, religiosæ, aediculæ, signa, & simulacra Deorum, sepulchra, ossuaria. Hae quidem res commercio hominum exempta sunt, nec vendi possunt. L. 6. D. de contrab. empt. L. s. §. 1. D. quae res pignor. vel hypothec. nec legari possunt. L. cum servus. 39. §. penult. D. de legat. 1. Paulus tamen ait, eas cum univeritate, seu cum ceteris rebus hereditariis, transfire in heredem, qui succedit in jus universum, quod defunctus habuit. L. cum beres. 11. D. de divers. & tempor. praescrips. Eaque differentia manifesta est, quam Paulus hic afficer voluit inter eas res, quae sole vendi, alienari non possunt, & tamen cum universitate in heredes transeunt. Nec solum in heredes juris successores ; sed etiam in rei successores, veluti in empatores, res hujusmodi transieunt, tanquam accessiones. L. in modicis. 24. D. de contrab. empt. Quo exemplo Juris Pontificii autores admiserunt, jus patronatus, quod est spirituale, & spirituali annexum, transfire in emporum universitatis. C. cum Bersholam. 18. de sen. & re judicat. Cap. cum seculum. 13. de jur. patronat. apud Gregor. quod tamen solum vendi non potest. Cap. de jure. 16. eod. sis. Huic autem L. 62. videtur obstare L. mortuo. 49. §. Labes. D. de legat. 2. ubi res legari ei potest, qui commercium rei non habeat. Et tamen hic Paulus ait, eam rem legari non posse, cuius non est commercium. Distinguendum est, an non sit rei commercium, propter sui naturam ; puta, quia res sacra, vel religiosa est : & ea quidem legari non potest. L. cum servus. 39. §. penult. D. de legat. 1. At si ratione personæ commercium rei sit interdictum, ea legari potest ; non ut legatarius rem habeat, sed rei aestimationem. L. filius familiæ. 114. §. si quid alicui. D. de legat. 1. L. fideicomissa. 11. §. si servo. & §. ex his. D. de legat. 3.*

PAU-

PAULUS lib. 2. Manualium , in L. § exsistans . 48. D. de usurpat. & usucap.

Si existimans debet tibi tradam ; ita demum usucapio sequitur , si & tu putes debitum esse . Aliud , si putem , me ex causa venditi teneri , & ideo tradavis : Huc enim , nisi alio praecedat , pro empte usucapio locum non habet . Diversitatis causa in illo est , quod in ceteris causis solutionis tempus inspicitur . Neque interest , cum stipulor , sciens alienum esse , necne sufficit enim , me putare meum esse , cum solvis . In emptione autem & contractu tempus inspicitur , & quod solvit : nec potest pro empte usucapere , qui non emit ; nec pro soluto , sicut in ceteris contractibus .

C A P U T XVII.

Differentia usucaptionis , cum res tradita est ex causa emptionis , vel ex alia causa .

Manifestissima est differentia , quam hic Paulus afferre voluit , cum res tradita est ex causa emptionis , vel ex alia causa . Finge , Titius cum putaret se debere Stichum ex causa stipulationis , eum Maevius tradidit ; & Maevius potans quoque Stichum sibi ex causa stipulationis esse debitum , ex ea causa accepit . Paulus ait , ex ea traditione usucaptionem sequi , puta , usucaptionem pro soluto . Titulus usucaptionis pro soluto est , cum res debita , vel alia res loco rei debitae , volente creditore solvitur : is , qui bona fide accipit , pro soluto usucapit . Si igitur Maevius bona fide rem solutam , vel traditam ex causa stipulationis acceperit , ei procedet usucapio pro soluto , licet nulla stipulatio praecesserit : & ita re traditâ ex causa legati , usucapio sequetur , licet legata non fuerit . Nec obstat , quod dicitur , errorem falsae causae usucaptionem non parere . §. error . Instit. de usucaptionib . L. Celsus . 27. sup . hoc tit . L. 1. D. pro do-
nat . L. nemo . 6. D. pro derelicto : id enim intelligendum est , si traditio ex falsa causa secuta non fuerit , aut si error falsae causae non sit tolerabilis . L. 3. & 5. §. ult . D. pro suo . Verum Paulus subjicit in hac L. 48. aliam rationem esse , si quis solverit , vel rem tradiderit , ex causa emptionis : ait enim , usucaptionem pro empte non procedere , nisi alio praecesserit , ut legitur in Pandect . Florent . Quam lectionem defendimus lib . singulari Defensionarum lectionum ex Cujacio : id est , nisi adus , seu contractus emptionis praecesserit . Rationem diversitatis assert Paulus inter
con-

contractum venditionis , & ceteras causas ; quod in ceteris causis non inspicitur tempus contractus , sed tempus solutionis . At in venditione , tempus contractus inspicitur , & tempus traditionis : utroque tempore bona fides emptoris exigitur , ut ei procedat usucatio : nec sufficit tempore contractus bonam fidem habuisse , nisi & tempore traditionis habeat ; aut tempore traditionis habere , nili & tempore contractus habuerit . L. 7. §. ult. D. de Public. in rem al. L. si aliena. 10. sup. hoc sit. Scientia rei alienae eo tempore , quo contrahitur empio , emptorem in mala fide constituit ; efficieque , ut ei non procedat usucatio . At ita aliis causis , scientia rei alienae non impedit usucacionem ; nimirum is , qui accepit , tempore traditionis bonam fidem habeat . Veluti , si quis stipuletur rem alienam sciens , nihilominus usucapiet , dummodo tempore solutionis rem promissoris esse putaverit : vel si quis rem alienam legatam esse sciverit , nihilominus usucapiet , dummodo tempore solutionis rem promissoris esse putaverit : vel si quis rem alienam legatam esse sciverit , nihilominus usucapiet , dummodo ex causa legati tradita fuerit . L. si is . 15. §. ult. & L. iusto . 44. §. 2. Iup. hoc sit . At valde obstat videtur huic L. 48. quod procedit usucatio , si quis falsa rem emisse existinet , quam non emerit . L. quod vulgo . 11. L. pro emptore . Ideo vero procedit usucatio , quod dominus mandaverit procuratori , ut rem emeret : procurator autem domino persuaserit , se rem emisse , quam non emerat , & ex causa emptionis domino tradiderat . Atque ita dominus iusto errore datus , eam rem usucapere potuit , quam emi mandaverat : liquident in alieni facti ignorantia tolerabilis error est . L. ult. D. pro suo .

PAULLI lib. 2. Manualium , in L. & exberedatum . 49. D. de re judicat .

ET exberedatum , vel enim , qui se paternâ hereditate abstinuit , nec ex ipsis contractu , nisi id quod facere posset , condemnandam . Quemadmodum autem facere posse credatur , videendum est : utrum deducit omni aere alieno , ut is , qui ex donatione convenit ; et ut maritus , & pater-nus , nullò deducit aere alieno . Et indubitate juris est , ad similitudinem viri , & patroni eum detrahendum : priuini enim donatori succurrere debet , quam ei , qui verum debitum persolvere compellitur .

C A P U T XVIII.

Differentia inter filiumfamilias , maritum , patronum ; & donatorem , cum in quantum facere possunt , condemnantur .

Filiusfamilias , cùm esset in potestate patris , contraxit , negotiatus est , & ex his contrahibis obligatus fuit . L. tam ex contrahibis . 57. D. de judic. Postea pater filium emancipavit , vel testamento exhereditavit ; minimè parte heredem instituit ; vel filius heres institutus paternà hereditate se abstinuit . Filiusfamilias quidem obligatus manet , licet emancipatus fuerit . L. eas. 8. D. de capit. minor. aut emancipatus , abstinentiae sed inhumanum visum est , ut filiusfamilias emancipatus , vel exhereditatus , vel absentes , in solidum tenegetur ex his obligationibus , quas contraxerat , dum esset in potestate patris . L. 2. D. quod cum eo , qui in alieno potest . L. 2. C. end. led non nisi in quantum facere posset . L. si filiosfamilias . 53. D. solut. matrimon. Quae situm verb fuit , quomodo filiusfamilias facere possit crederetur , an deducto aere alieno , vel non . Idque in disputationem venisse apud juris auctores deprehenditur in L. 3. D. quod cum eo , qui in alieno potest . & d. L. 53. D. solut. matrimon. quae sunt ex libris disputationum Ilipani , & Tryphonini . Paulus hic ait , filiusfamilias ad similitudinem viu , & patroni esse detrahendum : id est , in computatione ejus , quod filiusfamilias facere possit , detractionem eo modo fieri debere , ut cum maritus ab uxore , vel patronus à liberto convenitur . Et quidem maritus non tenetur , nisi in quantum facere potest , propter reverentiam , que maritis exhibenda est . Adeo ut pacilci non possit mulier , ut maritus in solidum teneatur . L. alia . 14. in fin. D. solut. matrimon. Patronus similiter à liberto convenitur in quantum facere potest . L. patronus . 17. sup. hoc sit. propter eam reverentiam , quam libertus patrono semper exhibere debet . L. 4. §. adversus . D. de dol. mal. & met. except. Socius quoque omnium bonorum non tenetur , nisi in quantum facere potest : quia societas jus quoddam fraternitatis in se habeat . L. verum . 63. D. pro socio. & debitor , qui bonis cessit , si postea ad pinguiorem fortunam revertatur , eo modo tenetur . §. ult. Instit. de actionib. Verum in istis personis , puta mariti , patroni , socii , debitoris , non deducitur aës alienum . Atque ita Paulus existimat , in filiosfamilias deduci non oportere ; aliquam rationem esse donatoris , in cuius persona omne aës alienum deducitur . d. L. si filiosfamilias . 53. D. solut. matrimon. quia nullo jure cogente ex donationis causa se obligavit . L. unum . 67. §. 1. D. de legat. 2. Nec ita acerbè agendum sit cum his , qui ex liberalitate sua convenientur . L. liberalitatis . 16. D. de usur. Eam igitur differentiam Paulus hic afferre voluit , quae est inter filiumfamilias , & donatorem . Literque tenetur , condemnaturve , in quantum facere potest ; sed

sed donator deductio omni aere alieno; filiusfamilias nullo deductio aere alieno facere posse intelligitur. Eaque differentiam attigerat Modestinus lib. 2. *Differentiarum*, in *L. non tantum*. 20. sup. hoc sit. quam & Paulus lib. 2. *Manual*. Tempus autem, quo filiusfamilias facere posse, spectatur rei judicandae tempore. d. *L. 53. D. solut. matrimonio*. Idemque tempus spectatur in marito. *L. rei judicatae 15. D. eod. &c in socio. d. L. 63. §. tempus. D. pro socio*. Neque aliud tempus in donatore spectandum existimo; licet alio modo in persona illius, quam in aliis, fiat condemnatio.

PAULLUS lib. 2. *Manual*. in *L. si quis. 51. D. de re judicat.*

Si quis dolō fecerit, ut bona ejus venirent, in solidum tenetur. Si quis creditorem missum in possessionem rei servandae causā non admisserit; si venditor praefuerit creditorī, quanti ejus interfuerit: quaesitum est, an debitor liberetur? & puto, improbus esse eum, qui volit iterum consequi, quod accepit.

C A P U T XIX.

Differentia deprebenditur inter debitorem, & alium à debitore;
qui non admisit creditorem missum in possessionem,
** rei servandae causā.*

Cum Paulus superiorē differentiam attulisset inter donatorem, & filiumfamilias, & patronum, & debitorem, qui bonis cessit; subiecerat, quod est in hac *L. 51. ex eod. lib. 2. Manualum*, debitorem, qui bonis cessit, non semper condemnari in quantum facere potest; sed quandoque in solidum, si dolō fecerit, ut bona sua venirent. Finge, Titius habebat plures credidores, Primum, Secundum, Tertium. Primum convenit Titium debitorem: Titius Primo bonis cessit, ut fraudaret alios credidores, Secundum, & Tertium. Habet hoc privilegium debitor ex legge Julia, ut bonis cedere possit; & ita existimationi illius parcatur, si creditorum nomine, non debitoris, bona distrahabantur. Proscriptions bonorum debitoris, quodammodo illius honor fugillabatur. At cum credidores bona sibi cessa distrahebant, §. 2. *Instit. quib. ex caus. manumitt. non lic. pudori*, existimatione debitoris parcebatur. *L. paterfamilias. 38. D. de reb. auctorit. judic. possidend.* Cum igitur Titius bonis cessisset Primo uni ex creditoribus, Primus bona Titii distraxerat; nec satisfactum erat

Se,

Secundo, & Tertio aliis Titii creditoribus. Auctis deinde facultatibus Titii, Secundus, & Tertius eum conveniebant. Ait Paulus, in solidum teneri, non in quantum facere potest: quia dolo fecit, ut bona sua venirent; & Primo bonis cesseret, ut fraudaret alios crediteores; & ideo facere posse videtur, quia dolo fecit, quominus possit. L. verum. 63. §. tempus. D. pro socio. Aliis vero debitor, qui bonis cessit, ad pinguorem fortunam reversus, condemnaretur in quantum facere posset. §. ult. iustit. de actionib. L. 3. de cession. bonor. Post istam exceptionem, Paulus in §. 1. differentiam assert inter debitorem, & alium à debitore, qui non admisit creditorem missum in possessionem rei servandae causâ. Finge, Titius centum debebat Maevio: Maevius eum convenit: Titius convenitus fraudacionis causâ latitavit, vel absens defensus non est; Maevius postulavit, ut mitteretur in possessionem bonorum Titii. (Ita enim creditor mittitur in possessionem bonorum debitoris latitantis, vel non defensi; ut hoc taedio affectus debitor; cogatur satisfacere creditori: eorumque bonorum creditor habet custodiam. L. 3. §. ult. D. de acquir. vel amitt. possess. inque ipsis pignus constitutur. L. cumz unius. 12. D. de reb. au-
torit. judic. possid. L. miss. 7. D. pro empator.) Cum igitur Maevius missus esset in possessionem bonorum Titii, Titius eum admittere noluit. Maevius ergo adversus Titium actione in factum, quae datus adversus eum, qui creditorem missum in possessionem admittere noluit. L. 4. D. de damn. infect. L. 1. §. 2. D. ne vis fiat ei, qui in poss. miss. er. fitque condemnatio quanti interest creditoris, non fuisse admissum in possessionem bonorum debitoris. Maevius igitur cum Titium ista actione in factum convenisit, consecutus erat à Titio, quod sua intererat. Sed præterea volebat centum debita consequi, quasi actione in factum poenam, non debitum consecutus esset: aliudque sit poenam, atque aliud debitum solvere. L. 3. §. condemnatio. D. de tabul. exhibend. Paulus tamen ait, Titium, qui Maevio solverit, quod sua intererat, debitò liberari. Sed finge, alium à debitore Titio non admisso Maevium creditorem missum in possessionem bonorum Titii, & poenam solvisse: non ideo Titius liberaretur, ut in interdicto de tabulis exhibendis. d. L. 3. §. penul. D. de tabul. exhibend. Quam differentiam hic Paulus attulerat inter debitorem, & alium à debitore, qui creditorem missum in possessionem rei servandae causâ non admisit: & non insubtiliter deprehendi potest. Ceterum in §. 1. lectio variat: Florentina legit, venditor, quae yix defendi potest. Graeci legunt, empator, quod nullam rationem habet. Quidam Codices habent, vetitor, idest, is, qui vetuit, seu prohibuit creditorem missum admitti in possessionem: quod satis durum est. Quidam alii legunt, debitor, quod magis placet; & Cujacio magis placuit lib. 12. obseruat.
cap. 23.

PAULUS lib. 2. Manualium, in L. & stipulationum. 14. D. de dub.
reis constitutend.

ET *Stipulationum Praetoriarum duo rei fieri possunt.*

C A P U T XX.

Differentiae quedam inter stipulationes Praetorias; & conventionales.

TAntum abest, ut hic differentia aliqua deprehendi possit; quin potius Paulus ostendere voluit, ut stipulationes Praetoriae, & conventionales in aliquo convenient. At cum in multis differenti, probabile est Paulom, post traditam aliquam inter eas differentiam, subjecisse, quod est in hac L. 14. Inter stipulationes Praetorias, & conventionales, multae sunt differentiae: Siquidem Praetoriae stipulationi addi aliquid potest. I. 1. in fin. D. de stipulat. praetor. conventionalibus nihil addi potest; & quod expressum non est, pro omisso habetur. L. quidquid. 99. D. de verbis obligat. Ex stipulatione Praetoria per procuratorem nobis actio acquiritur. I. 3. D. de stipulat. praetor. Ex stipulatione conventionali actio nobis acquiri non potest. L. stipulatio. 28. §. alteri. 17. D. de verb. obligatiou. §. si quis alii. Infit. de innobilis. stipulat. In stipulationibus Praetoriis, si quid ambigue, vel obscurè politum sit, Praetor eam ambiguitatem interpretatur. L. 9. D. de stipulat. praetor. In stipulationibus conventionalibus ambigua verba contra stipulatorem interpretantur. L. cum queritur. 26. D. de reb. dub. Denique non ita stipulationes conventionales, ut Praetoriae, pro parte committuntur. L. 4. §. Cato. D. de verbis obligat. L. si procurator. 18. D. rem rat. haber. Cum igitur multae sint inter stipulationes Praetorias, & conventionales, differentiae, Paulus pot aliquas differentias ostenderat in aliquo convenire: vel cum id prius ostendisset, differentiam subjecerat, quae hic suppresa est, quaeque ex verbis Pauli deprehendi non potest. Paulus ait, *stipulationum Praetoriarum duos reos constitui posse; ut constituentur in stipulationibus conventionalibus.* §. 1. Infit. de duob. reis stipul. & promitt. & in ceteris contractibus, veluti in commedato, si quis duobus eandem rem commodaverit. L. 5. §. ultim. D. commod. si quis duobus eandem pecuniam dederit. L. vir uxori. 17. D. ad SCUM Vellejan. Testamentis etiam duo rei consti-

tuan-

tuuntur, peta, si quis à duobus heredibus institutis eandem rem legaverit. *L. 8. §. 1. D. de legat. 1. L. eadem. 9. sup. hoc tit.* Differunt autem correus à fidejussore: ubi quidem fidejussor potest accederet, ibi & correus constitui potest. *L. nem. 5. sup. eod. sed obligatio fidejussoris est minor, & accessoria; alia est principalis, & plenior. L. 5. D. de fidejussorib. & iuris. 1. Stichum. 95. §. quod tulgo. D. de solut. & liberat.* Verum inter correos debendi, non est alia major, alia minor, sed eadem est omnium obligatio; & si duo fuerint constituti, pariter ab utroque peti potest.

PAULUS lib. 2. Manualium, in *L. servus. 27. D. de stipulat. servor.*

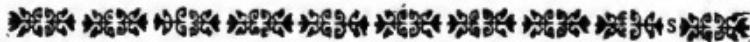
Servus communis, frue emat, frue stipuletur & quamvis pecunia ex pecunio detur, quad alterum ex dominis sequitur, utriusque tamen acquirit. Diversa causa est fruicularii servi.

C A P U T XXI.

Differentia inter servum communem diuorum dominorum, & inter servum, in quo alius habet proprietatem, alius usumfructum.

Titus, & Maevius habebant servum communem: Titius unus ex dominis pecuniam servo concessit, ut ex ea negotiaretur, utque administrationem peculii haberet. Servus ex eo peculio Titii aliquid emit, vel aliquid stipulatus est. Quaeritur, an id, quod servus emerit, vel stipulatus fuerit, utrique domino, vel soli Titio acquiratur? Movet, quodd peculium à Titio protectum est, & quodd servus ex re Titii emit, stipulatusve est: & ita videtur, rem emptam, vel deductam in stipulatione, non utrique domino, sed soli Titio acquisi. Paulus tamen ait, utrique domino acquiri; idque magis placuisse ait Gajus, *L. si ex re. 28. §. 1. inf. b. tit. id est, Sabinianis, puta Juliano, & ipsi Gajo, ex eadem schola Sabinianorum, quorum sententiae relatae sunt in L. communis. 24. D. comm. dividund. L. communis. 45. D. de acq. rer. domin. Ratio juris civilis facit, ut ita utriusque domino acquiratur, cum neque alteri jussierit stipulari, neque alteri nominatim servus stipulatus fuerit. L. 5. sup. hoc tit. & ad L. 28. §. 3. D. eod. L. ult. C. per qu. person. nob. acquir. Nam quia servus communis habet jus stipulandi ex persona utriusque domini, in quorum est potestate, §. 1. Inst. de stipulat. servor. debet utriusque domino paciter acquirere,*

si alter stipulati non jusserit, vel alteri nominatum servus stipulates non fuerit. Veruntamen cum ex re Titii emerit, stipulatusve fuerit, habebit Titius communis dividendo, vel pro socio, actionem adversus Mae-
vium; ut quod utriusque acquisitum est, id folus Titius habeat. d. L. 24.
D. commun. dividendum. & d. L. 45. D. de acquir. rer. domin. Aliud est,
si servus duobus dominis bona fide serviat; nam ei tantum acquirit, ex
cujus re stipulatur, non utriusque. *L. qui bona. 23. §. si quis duobus. 2.*
D. de acquir. rer. domin. L. si alienus. 19. Iup. hoc sit. & ita multum
intercessit, utrum servus sit communis duorum dominorum, in quorum est
potestate; vel duobus dominis bona fide serviat, in quorum non est po-
testate. Quam tamen differentiam Paulis hic non attigit, sed eam, que
est inter servum communem, & servum, in quo alius habet proprie-
tatem, alius usumfructum. Evidem servus ille, in quo alius proprie-
tatem, alius usumfructum habet, est veluti communis duorum dominorum.
L. sed & si. 25. §. 4. D. de usufructu. & quemadmodum quis natus. Alius
habet dominium propriatis, alius dominium ususfructus. *L. in vendi-
tione. 8. D. de reb. auctorit. judic. possid. si tamen ex re proprietatis eme-
rit, soli proprietario acquirit, non etiam fructuario: quia non aliter ei*
potest acquirere, quam si ex re ipsius emerit, stipulatusve fuerit. *d. L.*
25. §. quaestionis. D. de usufructu. & quemad. quis natus. Neque aliter habe-
re jus stipulandi servus intelligitur ex persona domini fructuum, quam
cum ex re ipsius stipulatur.

PAULLUS lib. 2. Manualium, in L. ult. D. de solut. & liberat.

EI, qui mandatu meo post mortem meam stipulans est, recte solvitur;
quia talis est lex obligationis: ideoque etiam invitito me, recte si solvi-
tur. Ei autem, cui iussi debitorem meum post mortem meam solvere, non
recte solvitur; quia mandatum morte dissolvitur.

C A P U T XXII.

*Differentia cum quis post mortem suam stipulari, vel solvere
mandaverit; seu inter mandatum stipulationis,
& solutionis post mortem,*

OStendimus in libro defensarum legionum ex Cujacio, Paulum hic af-
ferre voluisse differentiam inter mandatum stipulandi, & mandatum
solvendi post mortem; eaque differentia constituta manifestum esse, legio-
nem

nem Florentinam non esse trajeciam, & omnino retineri oportete. Finge, Titus mandaverat Maevio, ut stipularetur decem a Sempronio post mortem suum, puta Titii. Maevius ex mandato Titii stipulatus est decem dari a Sempronio: decebat Titius. Questionis est, an Sempronius Maevio post mortem Titii decem recte solvat? Mandatum quidem morte mandantis extinguitur. L. 6. D. de iurisdict. L. inter. 26. D. mandat. & ita videretur, mandatum Titii morte ipsius extinctum esse, nec Sempronium ex eo mandato recte solvere. Paulus tamen aliter existimat: quia cum Sempronius Maevio decem solvit, non tam solvit ex mandato Titii, quam jure stipulationis. L. aliud. 106. sup. hoc tit. puta, non quia mandaverat Titius, sed quia promiserat Sempronius. Cujus rei argumentum est, quod Sempronius vivò adhuc Titiò, eoque invitò, centum in stipulationem dedicta Maevio solvere potuit, ut se obligatione liberaret. Licet enim debitor ante diem obligationi adiectum conveniri non possit, §. si quis aegus. 33. Inflit. de actionib. L. si pater. 36. sup. hoc tit. potest tamen debitor ante diem solvere, etiam invitò creditore. L. enim, qui. 41. D. de verb. oblig. quia in obligationibus dies non gratiā creditoris, sed debitoris adiecta intelligitur; & ideo potest debitor, quo cumque tempore voluerit, se obligatione liberare. Sed finge, Titus mandaverat Maevio debitori suo, ut post mortem suam centum Sempronio solveret: negat Paulus, Maevium recte post mortem Titii solvere centum Sempronio. Et differentiam constitvere voluit, cum quis post mortem suam stipulari, aut post mortem suam solvere mandaverit. Primo casu recte solvitur; secundo non recte solvitur post mortem mandantis. Ratio differentiae est, quod in prima specie praeter mandatum Titii stipulatio Maevii intercessit; & ita Sempronius ei recte solvit post mortem Titii, non propter mandatum, sed propter stipulationem. At in secunda specie nihil est praeter mandatum Titii, quod morte ipsius solvit; neque ullam habet actionem Sempronius adversus Maevium debitorem, ut eum cogat solvere. Vulgo oblitare existimant L. si vero. 12. §. ult. & L. sequent. D. mandat. ubi mandatum collatum in tempus post mortem mandantis, morte ipsius non solvitur. Puta, si Titus mandaverit Maevio, ut post mortem suam monumentum faceret, vel ut heredibus suis post mortem suam fundum emeret; potest Maevius post mortem Titii monumentum facere, & etiam fundum emere. Igitur & in specie hujus L. ultim. potuit Maevius post mortem Titii Sempronio solvers, cum mandasset Titius, ut ei post mortem suam solveret. Verum diversitatis rationem observavimus inter mandatum faciendi, & solvendi, ubi lectionem Florencinam defendimus.

PAULUS lib. 2. Manualium, in L. is, cuius. 85. D. de furt.

IS, cuius interest non subripi, furti actionem habebet, si & rem tenuit domigi voluntate; id est, veluti is, cui res locata est. Is autem, qui sua

sua voluntate , vel etiam pro tutoris negotia gerit ; item tutor , vel curator ob rem culpam suam subreptam non habet furti rationem . Item is , cui est stipulato , vel ex testamento servus debetur , quoniam interditus ejus , non habet furti actionem . Sed nec is , qui fidejussit pro colono .

C A P U T XXIII.

*Differentiae inter eos , quibus actio furti competit , quia interest
furtum non esse commissum .*

I furti agere possunt , quorum interest , rem non subripi . *L. eiusdem* 10. sup. hoc sit . *L. ult.* in princip . *C. eod.* *L. 2. §. &c.* generaliter . *D. de vi bonor. raptor.* Paulus lib. 2. sentent. tit. 31. Paulus tamen hic inter eos , quorum interest , rem non subripi , differentiam constituit : ut ii , quorum interest , ita demum furti agere possint , si rem teneant domini voluntate . Veluti is , cui res locata est , puta colonus , potest furti agere : quia & ipsius interest , & rem domini voluntate tenet . *L. eum* , qui . 14. §. 2. *L. si quis.* 52. §. 8. *L. fullo.* 82. §. 1. sup. hoc sit . Ita etiam fullo potest furti agere , qui vestimenta sarcinda , aut polienda conductus . §. item si fullo . *Instit. de obligat.* quae ex delicto nascentur . *L. itaque.* 12. in princ . *L. qui was.* 48. §. si ego . sup. hoc sit . Eademque ratione creditor furti agere potest , si res pignorata ei subripiatur . *L. si pignore.* 22. *D. de pignor.* act . *L. creditoris.* 15. & *L. creditori.* 87. sup. hoc sit . & depositarius , qui rei depositae custodiam suscepit . d . *L. 2. §. &c.* generaliter . *D. de vi bonor. raptor.* quia & rem domini voluntate tenent , & ipsorum interest non subripi . At negotiorum gestor , & procurator , qui se tutorem existimat , non possunt furti agere , hec ipsum interdit : quia non tenent rem domini voluntate , *L. qui iniuriae.* 53. §. qui alienis . sup. hoc sit . Neque etiam tutor , aut curator furti agere potest , ob rem culpam eorum subreptam : nec is , cui res ex stipulatu , aut ex testamento debetur ; licet ipsorum interdit : nec etiam fidejussor , qui pro colono intercessit , si res locata colono subripiatur . *L. is, cui.* 13. & seq . §. 10. sup. hoc sit . Non omnes igitur , quorum interest non subripi , furti agere possunt ; sed ii solum , qui rem domini voluntate tenent ; puta colonus , fullo , creditor , in quos dominus naturalem possessionem transiit . *L. communii.* 7. §. usque colonis . *D. communii.* divid . *L. Celsus.* 5. in princ . *D. ad exhibend.* *L. servi.* 16. *D. de usurpat.* & *usucaptionib.* Eamque ipsam differentiam , quam hic Paulus attigerat , Modestinus forte attigit lib. 2. Differentiar. in collag. leg. Mosaic. cum leg. Rom. tit. 10. de deposito .

* PAULUS lib. 2. Manualium, in L. ex illa. 227. D. de verb. signific.

EX illa parte editi. Tum quem ei heredem esse oportet, heredis hereditibus bonorum possesso non defertur. Item in substitutione his verbis, Quisquis mihi heres erit, proximus heres tantum significatur; imo non tantum proximus heres, sed etiam scriptus.

C A P U T XXIV.

Differentia in heredis appellations, quae quandoque ad primum coarctatur, quandoque ad ulteriores extenditur.

Heredis appellatio regulariter non ad primum heredem coarctatur, sed & ad ulteriores heredes extenditur ita, ut heredis heres intelligatur esse testatoris heres. L. 3. D. de heredit. petit. L. 7. in fin. D. de acquir. vel omitt. heredit. L. ult. C. de heredib. instituend. hereditisque appellatio per multas successiones accipitur. L. codicillis. 18. D. de ann. legat. L. 2. D. de liberat. legat. L. quamvis. 40. D. ad Scrum Trebellian. L. heredis. 65. sup. hoc tit. L. antiquitas. 14. C. de usfr. L. in omnibus. 22. C. de legat. Quod expreflit Horatius lib. 2. epig. 2. 7. 175. seq.

Et heres

Heredem alterius, velut unda supervenit undam.

Nam ut unda, quae undae supervenit, eadem esse intelligitur; ita & heredes, qui alii succedunt, licet per multas successiones, idem semper heredes esse intelliguntur ita, ut heredis heres videatur esse testatoris heres. d. L. ult. C. de heredib. instituend. Quandoque tamen heredis appellatio ad primum referenda est, non ad ulteriores. Veluti in editio Praetoris, quo defertur bonorum possesso ei, quem heredem esse oportet jure civili. L. unic. D. ut ex legib. Senatus & consultis bonor. possess. det. Finge, Agnato proximo delata est hereditas: si ante agnitam bonorum possessionem deceperit, heredi ipsius non defertur: atque ita heredis appellatio ad primum refertur. Et in substitutione pupillari, quando pater substituit filio suo impuberi, Quisquis mihi heres erit, idem filio meo impuberi heres esto, qui fuit patri heres, his verbis ad substitutionem vocatur; non etiam heredis heres. L. qui liberis. 8. D. de vulgar. & pupill. substit. L. scindendum. 76. sup. hoc tit. ubi & alias species Paulus reculit, in quibus heredis appellatio de primo herede debet intelligi, non ad ulteriores extendi. Eandeunque differentiam Modelinus attigerat lib. 1. Differentiarum, ut deprehenditur in L. 3. D. de vulg. & pupill. substit. atque etiam lib. 6. Differentiarum, ex quo sumptae sunt L. 7. D. de his, quae ut indign. & L. qui per successionem. 194. D. de regul. iur.

CA-

C A P U T X X V .

*Ratio probabilis , cur nullum fragmentum extet ex libro tertio
Manualium Pauli.*

Cum in libris Manualium differentias juris Paulus executus esset , ut supra ostendimus , easque Manualium nomine inscripsisset , quali prae manibus haberi debeant ; haud immeritò quaeri potest , cur tam pauca ex hisce Manualium libris Fragmenta in Pandectis relata fuerint . Sed dicendum est , in tribus libris Paulum non ita multas differentias complexum fuisse , plures Modelinus in libris novem Differentiarum ; & cum posterior Modelinus scripsisset , potius ex libris Differentiarum Modelini , quam ex libris Manualium Pauli relatas fuissent . Mirum verò magis videtur , cur ex lib . 3. *Manualium Pauli* nullum extet Fragmentum in Pandectis . Adeone inutiles visae sunt illae differentiae compositoribus Pandectarum , ut eas rejicere voluerint ? Id quidem minimè putandum est , & alienum ab inscriptione Manualium , quae non modò utilitatem , sed quandam sciendi necessitatem inferunt . Sulpicior , Papulum in eo libro tertio differentias juris retulisse , quod temporibus suis obtinebat , & postea à Justiniano immutatum fuit . Veluti plures fuerant differentiae inter quacunq; genera legatorum , ex quibus sepe undecim alias observasse meminim . Nec tantum erant inter ipsa legata differentiae , sed & inter legata , & fideicommissa . At cum Justinianus unam , eandemque naturam legis omnibus tribuisset , quoconque modo ; quibusve verbis relicta essent : & legata fideicommissis , fideicommissaque legis exaequasset , L. 2. Cod. commun. de legat. & fideicommiss. L. unic. §. ubi autem . 11. C. de caduc. tollend. Ita sublatæ sunt legatorum invicem differentiae , & legatorum cum fideicommissis . Plures quoque fuerant differentiae inter usucacionem , & praescriptionem , quas Justinianus sustulit , transformatâ usucacione in praescriptionem longi temporis . L. unic. C. de usucap. transformand. Plures inter rei uxoriactionem , & actionem ex stipulatu , quas Justinianus sustulit . L. unic. C. de rei uxor. act. Plures inter receptionem actionem , & constitutam pecuniam , quas Justinianus sustulit . L. 2. Cod. de confit. pecun. Plures inter Senatusconsultum Trebellianum , & Pegasianum , cum restitutio fideicommissae hereditatis fieret ex hoc , vel illo Senatusconsulto , quarum nonnullas retulit Ulpian. lib. singul. regul. tit. 25. de fideicommiss. Justinianus in §. sed quia heredes . Institut. de fideicommiss. heredit. & quasdam alias deprehendimus lib. 7. observar. quas Justinianus sustulit , transbus Senatusconsulto Pegasianò in Trebellianum ; vel Senatusconsulto Trebelliano accommodata omni auctoritate , explosò Pegasianò . L. 2. §. de legatis. Cod. de veter. jur. enucleand. Cum igitur Justinianus ius vetus emendasset , immutasset ; eaque emendatione , immutatione ve teris juris differentias sustulisset , non improbabiliter dici potest , Paulum eas differentias juris à Justiniano postea emendati lib. 3. *Manualium* at tigisse : quae quia sublatæ fuerant , ideo eas Pandectarum compositores ut supervacuas praetermisserunt .

EMIN.

EMUNDI MERILLII

J.C. CONSILIARII REGII

Antecessoris Academiae Biturigum Primicerii

O R A T I O

De Tempore in Studiis Juris prorogando.

Habita solennibus initiamentis scholae Bituricensis

Anni M. DC. XXI.

Ad Illusterrimum, & Excellentissimum Regiae Stirpis Protoprincipem

H E N R I C U M B O R B O N I U M

Condaem Proregem Biturigum;

EMUNDI MERILLII JURISCONSULTI O R A T I O

De Tempore in studiis Juris prorogando.

ONFECTIS absque ulla intermissione voluntaria, aut cau-
saria, legitimis viginti annorum stipendiis, jam studiis va-
cationem impetrare, & dulcioris vitae quieti tradere me
oporteret. Sed ecce ex veterano ad Tyrocinium, & quasi
ab ultimo studio ad carceres revocor, iniquissimam conditio-
ne Antecessorum in Gallis, ut prius morte, quam mi-
sione eorum militia finiatur. Longè verò dispari forte stu-
diorum; Etenim vix numeri inserti sunt, vix ligna venerati, vix Prin-
cipia ingredi, ut castra deserunt, ut missione postulant. In Academiis
minimum diversantur, & ex iis tanquam pestibili aliqua regione ocyus
volant. Illum fortasse olim parentum vota urgebant, qui tenio ingra-
vescente superstites in dignitatibus suis filios videte getiebant: illum quan-
doque parentum imperitia revocabat, qui nec modum, nec rationem stu-
diorum noverant. At jam omnibus fere persuasum, nulli usui esse Aca-
demias; nec jam vulgus, sed primores studia liberis abrumperè properant.
Ego quidem non tantum auctoritatis meae valere existimo, ut adversus
mores publicos solus sapere, ac bene sentire velle videar: dicam tamen,
quod sentio, ita juris justitiaeque ignorantem introduci, bonam juvenum
indolem frangi, consultos judices civitatibus eripi, totius denique regni
statum pessimum. Satis uberem dicendo fructum consecutus fuero, si qui
audiunt, quique adiungit, ex variis oris, atque provinciis lectissimi juvenes
polthac apud nos diutius morari cupiant. Quid si nihil proficiam, juva-
bit etiam sterilis orationis conscientia; juvabit, quod publicae utilitatē,
quod privatorum commodiis conducere aliquando putavi, id ex hoc loco,
coram ista audientium frequentia, verbis non tam accersitis, quam ad
eam rem necessariis testatum reliquisse. Scientiam juris latissimè patere,
multaque suō ambitu continere palami est: illa enim res divinas atque hu-

humanas , juris publici privatique exercitionem , iusti atque iniusti distinctionem , aequitatis temperamentum sibi vindicat . Quae omnia nonnisi continuâ annorum serie disci possunt . Ceterae artes angustioribus terminis copcluduntur , simpliciores habent tractatus , definitiones , seu regulas certiores , & facilius multo comparantur . Ac veluti lanas alios colores prima infectione ducent , alios nonnisi saepe incotae , & inaceratae bibunt : ita ingenia alias disciplinas protinus , alias magnis tantum nisibus accipiunt . Scientia juris est hujusmodi , ut non levi aliquâ aspersione , sed repetitis perfusionibus in nos valeat penetrare . E quid , verò ex ea retinent studiosi , qui vix ad nos accesserunt , cum de discursu cogitant ; vix recitationes aliquas acceperunt , cum satis superque institutos se arbitrantur ? Plerique id aetatis huc se conferunt , cum plenam pubertatem attigerint ; tum variis motibus animorum percelluntur , praecordia incalescunt , inflatioe venae turgent : prima illa aetas , quae pubertatem excipit , parum apta est disciplinæ , festinantes abeunt statum aetatis anteveniunt , nec fructus sui autumnitatem expectant ; cùm proficeret incipiunt , statim subducuntur , antequam se sentiant profecisse . Tales nihilominus ad reipublicæ administrationem abeunt , ad magistratus , ad primarias dignitates : ii sunt , qui de fortunis omnium , de exaltatione , de capite judicant , à quibus nec licet provocare . In rudimentis experimenta faciunt , hinc præ ignoratione Juris Romani tot lictum semina , tot judiciorum invicem discrepantium congeries , quibus hodie non sufficiunt collectores ; adeo in tantam molem excreverunt . At supervacua est ista (quam vos Anteceslores , jaclatis) scientia ; ab ea mores Galliarum in plurimis Provinciis recesserunt : cui rei sunt apud nos actionum formulae , contrarium distinctiones , testamentorum observations , heredum institutiones , substitutions , interdictorum varietates , quaeque alia ab ulo remota sunt ? forte in responsis prudentum perspectae quaedam occurunt rationes , quibus tamen in judicando non astringimus : & , ut ante Justinianum , voluntate judicum magis , quād legitimā auctoritate lites dirimuntur . An non verò satis est crebras rationes occurrere , subtilibus ingenis adinventas , mirabili aequitate temperatas , quibus ratio naturalis perficitur ? Nam quemadmodum in corpore nativus calor sopitus , aut imbecillis , extrinis fermentis excitatur ; ita quae nobis infinita est ratio , adhibitis frequentibus prudentium horum rationibus juvatur , atque confirmatur . Hæ tanti momenti visæ sunt , ut omnes olim ferè gentes potius jure Romano , quād propriis legibus , aut moribus regi volerint ; & quae hodie Romano imperio minimè lubsunt , legibus tamen Romanis parere non aspernantur . At si necessaria est juris Romani notitia , si plurimum ad juvandam rationem conferat ; abique opera Anteceslorum , propriis laboribus eam consequi possumus : ita in libris jurisconsultorum plana sunt omnia , ita lectiones certè vindicatae , expositionibus illustratae , ut per le quisque ad perfectam juris cognitionem valeat pervenire . Vel unus sufficit Cujacius , nec alio Doctore opus ; nec adeo necesse est , tam diuturno temporis dispendio in Academiis studia protogare . Excellentia quidem ingenia , excellens naturæ munita praesidiis , pervicaci industria possunt aliquando scien-

tias assequi ; sed quām paucis concessum est : quām verd facilius alienō labore administrari ; & quod aliorum curis, vigiliis diu quaesitum est, id absque ullā sollicitudine invenire ? Permulti sane scriptis suis juri Romano lucem attulerunt, sed nonnulli alii tenebriones offueias ingesserunt ; diligendi sunt inter malos boni, inter bonos optimi. Apud nos Cujacius solertissimi, & fidelissimi interpres laudem meruit ; ipsius doctrinæ insitendum praedicamus. Ac veluti Antisthenes sectatores monebat, ut sui essent sub Socrate condiscipuli : ita & nostros ipsi potissimum assuclere praecipimus. Sed Cujacius interpretem desiderat ; sed unus per omnia melior non invenitur. Nec tam effetti hodie omnes sumus, ut non aliquid ex nobis proferamus. Qui Cujacium merum crepant, illum minime intelligunt : soli Cujacio uti norunt, qui ad ingenium, & laborem ipsius, & ad eam, quam praeivit, in scholis publicis docendi ratione in propriis acceperunt. Interpretum quidem diligentia studiosos juvari non diffitemur, sed eos, qui proiecti sunt ; tyrocinia auspiciantes magistrū voce opns habent : est profecto, est aliquid in vultu dicentium, quod in scriptis non invenitur ; verbaque penitus, quām scripta, sensibus intimantur. At magis commode aliis in locis, quām apud vos Antecessores juri operam dari convenit. Vestrae Academiae sodalitatis nationum turbulentis, compotationibus crebris, contentionibus rixolis, immo etiam caedibus infestae sunt. Vulgo istas voces jaçant nomicosophiae quidam, ut negligitis Academiis commendari mereantur. Frustra igitur Majores nostri Academias instituerunt, frustra in numeris privilegijs donatae sunt, frustra ex regionibus longe distitis Antecessores adeuntur ; si quisque apud suos aequo studiorum proflit incremento. Ubi Academias fuerunt institutæ, Genium aliquem loco inesse fatendum est, qui docentium simul, atque discentium animos excitat, nec scientiarum decus finit intermorit. Atque id in Bituricensi Academia manifestum deprehenditur : haec inter alias continua successione praestantes aluit viros, qui aeternam sibi, ac civitati celebritatem peperrunt. Agnoscunt omnes Biturigis sedem Academiae perquam opportunam, ob aëris, coelique temperiem, locorum amoenitatem, annonaes copiam, aedificiorum laxitatem, sermonis elegantiam, incolarum humanitatem. Nec modis ipsi sunt perhumani, sed aliis etiam mansuetudinem conciliant : cum feroulos aliunde juvenes hic modestius agere, Doctores suos reverentiū habere, clamores & strepitus scholis exulare videamus. Quae omnia anxia Magistratum diligentia superat, ne studiosi in partes, coetusve abeant, rixas moveant, neve quidquam ipsi ab aliis patientur. Quid non studiosi Antecessorum latus claudentes, eorumque perpetuis, ac nunquam interruptis expositionibus se praebent, eo loco praestent ? Cum ad suos sedierunt, domesticis negotiis, cognitionibus, & familiaritatibus tuendis occupantur ; conditionibus quaerendis, conjugiis, educatione liborum, muneribus publicis distinentur : nec jam eos studere oportet, sed quondam studuisse. Sunt qui Parisiorum civitatem studiis juris commodissimam praedicant, ubi privata sunt Auditoria eorum, qui se Jurisconsultos ingenti titulo venditant ; ubi etiam forenses disceptationes in maximo Senatu habitae, juri Romano admiscentur. Sed quām aptiora sunt loca,

quæ

quas tranquillos secessus, & minus turbarum habent? in opulentissima, & frequentissima civitate multe obverfantur, que animos studiorum avocant, Ambulacula, ludi, spectacula, aleae, scorta, ganeae: quibus alios patrimonium innominuisse, alios solidum consumpsisse apparuit, dum se Doctorum suorum limina terere simulabant. Quinam vero ita Doctores in privatis auditoris? quicquid faciunt, propriis quaestibus, non scientiae dignitate metiuntur: nummis student, nummis docent, mercedulas querunt, marsupia implere satagunt, nec magnopere curant alios vacuus cerebro dimittere. Manualia quaedam, & Catholica praecepta, quasdam species, quasdam legum pugnantias sectatoribus suis ingeunt: Cujacii libri in auctoritatem scientiae obtrudunt, insque perpetiam intellectus abundantur. Ita rem sanctissimam nummariorum pretio aetimantes dehonstant, & germanam docendi rationem adulterant. Quales inter Philosophos sophistae, inter causidicos rabulæ, inter medicos empirici, inter mercatores seplasarii & mangones, inter aurifices nugivendi; tales illi profecti sunt inter Jurisconsultos. Et mirum est, hujusmodi homines constitutionibus Principum interdictos, nec infirmorum, nec obscurorum hominum suffragii tolerari, quibus pridem tolli debuerunt. Sub illis studioli ad memoriae ostentationem, non ad judicij perfectionem informantur; traditiones suas ex oris promptuario recitare norunt, (legum psittacos, aut graculos verè dixeris) quae cum memoria exciderunt, insciæ planè, atque expertes totius legitimæ scientiae deprehenduntur. In Academiis Autecessores ante publico judicio probati, quam ad munera admittantur, in primis habent publicae expectationi satisfacere; veritatem, quae variis opinionibus immersa est, in apertum proferre; mereti magis, quam captare gloriam. Et quidem illos admodum Bardos, atque intelicter natos esse oporteat, si non veros doctrinæ tristes continuis laboribus inquirant; & quod ingenio, vel naturæ deest, iugi exercitatione suppleant. Consultius faciunt, si forensis triturae usum, si consuetudines cuiusque loci in expositionibus suis praetermittant, ne genuinam juris Romani pulchritudinem inconcinnam adnotacione devenust; tum ut vacet studioli res necessarias addiscere, titulorum seriem observare, capita legum vestigare, auctorum tempora signare, leætas distinguere, species fingere, controversias expondere, antinomias in concordiam reducere. Parva vitae tempora Icholis negari non debent, cum reliqua aetas foro deputetur. Adhuc alios fortius studia iuris abjicere video, quod publica sit venalium dignitatum, atque officiorum nundinatio; nec eruditis obmerita, sed licitantibus obmajores pecunias deferantur. Istud quodem studiorum exitiale virus, cuius perniciem jam perficimus, olim tamen (ni Deus avertat) toti regno interiorum allatura. Ita omnes pecuniae, non eruditiois beneficio viam sibi ad magistratus parant: ita fodiibus, rapinis, fraudibus, corruptelis fores referantur, virtutibus occiduntur. Verum spes est, brevi fore, ut cum partes Haereticorum à Rege Christianissimo fractæ, disiectæque fuerint; & res Gallicæ legionibus in tuto positæ, bonis dicinde legibus emendentur. Malum, quod motu in civilium licentia graffari coepit, firmata pace conquiescat. Hoc etiam à te expectamus, Protoprinceps Galliarum, &

Pro-

Prorex Biturigum potentissime , celsissime ; qui ut natalium origine , sic etiam ingenii praestantia , atque optimâ institutione ceteros antecellis . Tu bellicas expeditiones summè confidit , nec minori celeritate conficis . Tu rerum omnium divinarum , atque humanaqum accuratissimam peritiam in- deptus es ; non alius novit Haereticorum erroneas opiniones fortius oppugnare , non alius inter confistorianos Regis Adieffores prudentius senten- tiam dicere , inter supremorum tribunalium senatores subtilius litigantium jura reprehendere : Nec te fugit , quanti sit , Academias bonis legibus sta- bilitati . Haec igitur Bituricensis , quae retro Principum curam meruit , que- que eorum beneficentia ornata est , tutelam , atque conservationem nupe- re suscepisti ; à te potissimum expetit , ut certum tempus studiis juris edi- tali sanctio statuatur , quam nec temere , nec impunè licet violare . Vos magistratus , qui in consilio Regis agitis ; quique alii ad summa cul- mina dignitatum elevati estis , vos (inquam) ea cura sollicitet ; nec indi- gnorum animadversione vestrâ arbitremini , Academiarum languentium fa- luti providere . Vos parentes , qui praeproperè liberos ad vos reueare con- tenditis , vota paulisper sustinetis : linte , liberorum studia cum astate ado- lesscere ; merita prius , quâm dignitates liberis optate ; easque non pretii magnitudine , sed pondere mestitorum in iplis aestimate . Vos , liberi , non tam spontaneo discessu purissimos fontes Academiarum , & fluenta perpe- tuâ currentia relinquite ; ut alibi stagnantes aquas , & coenosas paludes epotetis . Vos , Antecellores , quicunque iuri docendo praefecti estis , dum ju- ris scientiam vestris laboribus cultiorem facere connitimini ; illiberali que- stu posthabito , cavete , ne obvii quique , & sine delectu , nullaque studio- rum habitu ratione ad gradus admittantur . Parcius tamen collegas no- stros suavissimos de eo monitos intelligo , quod ab illis sanctissime obser- vari scio .

F I N I S.

005673936

EMUNDI
MERILLII
TRICASSINI J.C.

A Consiliis Regis, Antecessoris in Academia
Metropolis Biturigum Primicerii

PARS SECUNDA.

EXPOSITIONES
IN QUINQUAGINTA DECISIONES
JUSTINIANI.

NEAPOLI, A. 1720. Operis Typographicis Felicis Mosca.

SUMTU BERNARDINI GESSARI.

CENSORUM FACULTATE, ET PRIVILEGIO.

ILLUSTRISS. ET AMPLISSIMO VIRO
NICOLAO VERDUNO

Sacri Consistorii Consiliario, Fratris Regis
unici Cancellario, Senatūs Pari-
siensis Principi

EMUNDUS MERILLIUS S.

 N Carmania gemmae Callaidis , ex genere Topasii , venatum talem esse perhibent Vir Illustrissime : Nascitur in rupibus inviis , & gelidis , oculi figurā extuberans , leviterque adhaerens ; nec ut agnata petris , sed ut apposita . Quapropter scandere ad eam pigritiā pedum equestres populos taedet , simul & periculum terret : Ergo fundis è longinquo incessūnt , & cum toto musco excutiunt : hocque vestigal , hoc gestamen , divites in cervice gratissimum norunt : hic census , haec gloria à pueritia dejectorum numerum praedicantum : in quo varia fortuna , quidam iētu primō coepere preaclaras , multi infectandō nullas : & venatus quidem Callaidis talis . Nec absimilis mibi studiorum vita esse videbatur . Rupes inviae , & inaccessae mibi difficultatem referebant , quae scientiarum aditum circumseperit . Gemmae oculi figurā in rupibus extuberantes , scientiarum quaeque illustria , quae instar oculorum , & luminum in ipsis emicant . In Carmania sunt equestres populi , quos & pedibus ire taedet : studiosi res humiles abjiciunt , & sublimioribus cogitationibus supra terram sepe efferunt . Illi ad dejiciendas gemmas rupes fundis incessunt ; bi suas cogitationes ad excutienda scientiarum lumina jaculantur : illi plures gemmas dejecisse magno ducunt ornamen-
to ; bi plura in scientiis observasse gloriantur : illi numerum à pueritia

Vitii dejectarum praedicant ; bi res observatas in lucem prodere
gescent : apud illos quidam primò ielu paeclaras capiunt ; apud
bos quidam primis cogitationibus optima quaeque observant : apud
illos alii fundas saepe in rupes immittunt , nec gemmas , sed mu-
scum dejiciunt ; apud bos alii omnes suas cogitationes in scientia-
rum studia defigunt , adeo tamen infelices , ut nibil nisi muscum ,
id est , nugas ex bujusmodi cogitationibus asequantur . Decessores
quidem nostri (qui in hacce Academia plurimi , & maximi juris
civilis scientiam professi sunt) tam feliciter cogitationes suas in
hoc studium deficerunt , ut jam omnes gemmas ex libris juris
civilis excusisse , omnemque posteris gloriae segetem praemessuisse
videantur . Sed quemadmodum in rupibus illis Carmaniae , gem-
mis dejectis , aliae subnascuntur ; semperque accolis sufficiunt , ut
vis deiciendis sese exerceant : ita & in libris juris multa in dies
succrescant , quibus professores seduli , nec cum inertia sua colla-
dentes , possint exerceri . Quod tu (vir Illustrissime) mibi in ani-
mum olim inducebas , cum in Senatu Tholosano Protopraeses , ad
juris docendi provinciam mibi primā adolescentiā impositam stre-
nuē gerendam , gravissimis (ut soles) verbis excitares . Ex eo
jam tempore expositiones quinquaginta Decisionum Justiniani af-
ficeram , ut quam primum testarer , quid tua in me bortamenta
potuissent : nisi affecisset , nunc perfecisse viro contigisset . Ac nisi
subitarius calor ad id audendum impulisset , perficiendae rei diffi-
cidentia , vel aliarum occursum avertisset . Nunc igitur totius operis
consummationem babeas ; quod tuō nomine coepimus , tuō etiam
nomine perfectum est . Minus gratum fore non vereor ; novi pri-
dem , quam religiosè juris scientiam colas , aliisque colendam pae-
cipias . Et miratus sum nuper , quid cum ingeniosissimus adole-
scens Franciscus Villemontanus sororis filius , auditā patris mor-
te à nobis digressus fuisset ; eum viro parentari severis , & conse-
stimi redire jussiferis : ne legitimū illud tempus , quod in Academi-
co solo ad usucapiendam juris civilis scientiam veluti ex XII.
Tabulis continuum esse debet , aliquatenus usurpatum putaretur .
Qualecumque istud operis alis , mibi satis fuerit , si ad solam
mei erga te animi testationem proferatur . Vale . Avarici Bituri-
gum , pridie Non. Februar. M. DC. XVIII.

DE

DE QUINQUAGINTA DECISIONIBUS

JUSTINI ANI.

N ipsis civilis juris cunabulis , nec multò post leges XII. Tab. latas , Jurisconsulti jus tractare , hoc est , contrariis rationibus de jure certare amaverant : ut ita saepe de eādem re aliter Bruto , aliter Scaevola , aliter Servio placuerit . Itiae verò dissensiones auctae sunt , Atejò Capitone , atque Antiliò Labeone in diversis sectas abeuntibus ; magnisque deinceps auctoribus , utrinque suas opiniones tuerintur , qui longā successione diversas scholas tenerunt , & ab iis nomen acceperunt . Ita magnam ju-
ris civilis libris confusionem induxerant , adē ut ante Justin. Marcellinus scripserit lib. 30. *Quidam jurisprudentiam professi , quam repugnantium sibi legum abolere dissidit.* Et Anonymous ille post noctiam utriusque imperii : Restat unum de tua serenitate remedium , ut confusas legum , contrariaisque sententias , improbitatis reliquì litigij , judicij Augustae dignationis illumines ; quid enim sic ab honestate consistit alienum , quām ibidem studia exerceri certandi . ubi justitiā profiente disceruntur merita singulorum ? Paulus Warnafridus lib. 1. de gestis Longobardorum cap. 25. de Justiniano : *Leges quoque Romanorum , quarum prolixitas nimia erat , & inutilis dissonantia , mirabilis brevitate correxit.* Justinianus igitur cūm jus confusaneum digerere , & purgare instituisset ; easque controversias passim in libris Jurisconsultorum reperiret , tunc quinquaginta Decisiones edidit , ut profitetur in constitutione *De emendat. C. Justin.* Nec in ullō aliō opere Tribonianus magis ingeriosus sibi yideri voluit , quām ut subtili suō (quōd sāne pollehat) ingenio controversias , &c , ut vocitat , iurgia , altercationes decidisse videretur . Nam in §. *libertinorum. Instit. de libertinis.* Tribonianus ita sibi tribuit quinquaginta Decisiones , quali id suā solūm operā praefliterit , non aliorum ; veluti Dorothei , Theophilī , quibus simul Justin. digerendi , atque emendandi iuris curam demandurat . Sanè haud levis ea fuit Triboniani industria , gravissimas totius juris quaestiones decidisse ; quarum tam probabiles utrinque rationes fuerant , ut plurimis aīnis indecise permanerint , quaeque vix decidi posse videbantur , ut Justinianus ipse testatur in *L. penult. C. de necessar. serv. hered. instit.*

Par. II.

A

Q[uo]d

Quō tempore editae fuerint quinquaginta Decisiones Justiniani.

Post editionem primi Codicis Justinianus quinquaginta Decisiones promulgavit: ita enim ille in constitutione *De emendat. C. Justin.* §. 1. Postea verò, cùm vetus jus considerandum recepimus, tam quinquaginta Decisiones fecimus, quām alias ad commodum propositi operis pertinentes plurimas constitutivas promulgavimus: quibus maximis antiquarum legum articulis emendatus, & coadūctus est; omneque jus antiquum supervacuum prolixitate liberum, atque enucleatum, in nostris *Institutionibus*, & Digestis reddidimus. Codex prius editus fuit 7. Idus Aprilis, Decid. Consule. Ab illo igitur die quinquaginta Decisiones edi potuerunt, non antea; & propterea *Lex ult. C. quando tut. vel curat. & Lex magnana C. de contrah. stipul.* in quibus altercationes juris antiqui tolluntur, non sunt ex quinquaginta illis Decisionibus, que post editionem primi Codicis promulgatae fuerunt: quia, ut docet earum subscriptio, quibusdam diebus primi Codicis editionem praecesserunt. At Justinianus tunc quinquaginta Decisiones fecit, cùm jam primum Codicem emisisset; cunque postea jus vetus considerandum recepisset, hoc est, de Pandectis compendiis cogitasset, potuit quidem Decid. Consule edi aliqua *Decisione* post Idus Aprilis, quibus prior Codex exierat; veruntamen nullam Decid. Consule Decisionem editam reperti, observatis subscriptionibus, quarum nonnullae in vulgatis codicibus desunt, sed eas restituimus ex Mss. codicibus V. C. Francisci Pithoei popularis nostri, qui & suam nobis hac in re operam lubens commodavit. Tribus solū annis quinquaginta Decisiones editas deprehendi, permixtum *ad Julianum*, & Joannem Icriptas, *Lampadio*, & *Oreste Coss.*, post *Consulatum Lampadii & Orestis anno secundo*, hoc est, anno 4. 5. & 6. imperii Justiniani: & tribus illis quidem annis, quibus Pandectarum compilationi Justinianus incombebat; quorumque spatiō Digestorum consummationem fecisse gloriatur, in constitutione *De confirmat. Digestor. §. omni igitur*. Prius tamen quinquaginta Decisiones agressus fuerat, quām Digestorum compilationem: Edita est enim ex quinquaginta Decisionibus, *L. I. C. de canum. servitium. Kalend. Aprilis Lampadio, & Oreste Coss.* At non nisi 18. Kalend. Januarias, iūdem Coss. Digesta fieri mandantur, ut habet subscriptio constitutionis *De concept. Digestor.* Tribus illis igitur solū annis Justinianus suas Decisiones promulgavit: quia anno sequente, hoc est, imperii Justin. anno 7. *Justiniano III. & Paulino Coss.* institutiones edidit, in quibus quinquaginta Decisionum meminit. Indeque recte colligitur, post Institutionum editionem, nullam ex quinquaginta Decisionibus, fuisse promulgatam.

De numero quinquaginta Decisionum Justiniani: an non plures, vel pauciores, in Codice Justinianeo reperiantur.

Certum est, Justinianum quinquaginta Decisiones edidisse, post editionem primi Codicis, ut constat ex constitut. *De emendat. C. Justin.* habita.

Vita forte ratione ad libros quinquaginta Digestorum , ut totidem Decisiones ficeret , quot libros Digestorum : namque ille numerus multitudo nis . Servius ad illud Virgilii 1. Aeneid. v. 703. *Quinquaginta intus famulae . Hoc est , multae .* Vel quia illius numeri concinnitas Justiniano placuerat ; nam & centum quinquaginta civitates eum reparasse scribit Evgrius lib. 4. hisp. Eccl. c. 18. Et quidem quinquaginta istae Decisiones , licet diversis trium annorum temporibus editae essent ; tamen potest in unum corpus redactae fuisse videntur , ut colligi potest ex L. uit. §. his ita. C. de caduc. toll. ubi cum Justinianus vellet intelligere L. 20. C. de jure delib. Decisiones laudavit : & in §. que de fullone. Inst. de oblig. quae ex delib. cum vellet intelligere L. ult. C. de furtis : quasi non separatum editae essent , sed cum aliis Decisionibus . Tum quia in § libertinorum , Inst. de libertinis , & in d. const. De emendat. C. Justin. Decisiones separat à constitutionibus . Sed , ut certum est , Justin. quinquaginta Decisiones olim edidisse ; ita valde incertum , an non plures , vel pauciores in Cod. Justinian. insertae fuerint , in quo omnes quoquot adhuc scripsierunt haecesse video ; nec satis constanter quinquaginta Decisiones in Cod. Justin. confignasse ; cum alias istam constitutionem inter Decisiones admittat , alias respiciat . Et quidem pauciores forte Codici repetitae praelationis insertae fuerint : quia ut nonnullas constitutiones in priori Codice editas , Justin. in secunda illius editione praetermisit , ut ipse testatur in praefatione Novell. 19. & deprehendi satis potuit ex §. ante. Inst. de leg. ut constitutionis meminit , quae in Cod. desideratur , atque alibi saepe ; ita fieri potuit , ut dum Codicem secundum ederet , quasdam Decisiones praetermisserit . Tum quia nonnullas Decisiones postea emendasset , quod aperte profitetur in d. constitut. De emendat. Cod. Justin. §. 2. Quippe cum earum quaedam ex emergit postea factis aliquam meliore consilio personationem , vel emendationem desiderabant . Contra vero dubitari potest , an non Justin. quinquagatinum istum numerum in secunda editione Codicis excellerit ; tum quia Decisiones , quae erant in priori Codice , secundo interuerit , ut L. ult. C. quando tut. vel curat. esse defin. & L. magnam. C. de contrah. stipul. Tum quia forte unam Decisionem in duas partibus fuerit , ut competentibus titulis supponeret , d. constitut. De emendat. Cod. Justin. §. 2. propterē existimat. L. 6. C. de curat. furijs. cum l. 9. C. qui testam. fac. poff. unam fuisse Decisionem , quae in duas disiecta fuerit : Tum quia fieri potuit , ut , dum Justinianus Pandectis componendis operam daret , quinquaginta Decisionibus , quas ante fecerat , nonnullas alias adjecterit ; & ita plures , quam quinquaginta Decisiones , in Codice Justinianaeo reperiri possint ; quod facile admitterem .

Quā nota Decisiones à Constitutionibus dignoscī possint.

Premixtum editae fuerunt quinquaginta Decisiones , & variae constitutiones Justiniani , inter quas non facile est Decisiones à constitutionibus dignoscere . Id ex inscriptione constare non potest , nam plurimae constitutiones , ut & Decisiones , ad Julianum , & Joannem praetextos prætorio scriptae sunt : neque ex subscriptione , quia utsdem temporibus

constitutiones, quibus & quinquaginta Decisiones, editae fuerunt; ut ex subscriptionibus deprehenditur: & Justinianus ipse profitetur in constit. De remendat. Cod. Justin. §. 1. Incertam distinctionem facit maximè, quod constitutionis nomen commune sit Decisionibus: siquidem Lex 1. C. de com. manu. serv. manunif. est Decisio, sed eadem constitutio dicitur §. ult. Instit. de donationib. Lex penult. C. de neces. serv. hered. instituend. est Decisio, eadem constitutio dicitur in §. idemque juris, Instit. quib. ex caus. manumitt. non licet: & in §. 1. Instit. de hered. instituend. Lex si furiosi. C. de nupt. est Decisio, eadem constitutio dicitur in §. 1. Instit. de nupt. Lex 16. C. de usu fruct. est Decisio, eadem constitutio dicitur in §. finitur. Instit. cod. Vicissim Decisionis verbum commune est responsis prudentum, & constitutionibus principum: ut in constitut. Justiniani De confirmat. Digestor. §. 1. Nonenque libris imposuimus Digestorum, seu Pandectarum, qui omnes disputationes, & Decisiones in se habent legitimas. Et in constitut. ad Senatum, §. tanta. 10. Hoc decisum est, & definitum. In L. unio. C. de nud. jur. Quirit. ita loquitur Justinianus: Antiquae subtilitatis ludibria per hanc Decisionem expellentes. Et tamen non est Decisio, nec in ea jus controversum decidit. Denique in omnibus Decisionibus Justiniani verbum Decisionis non reperitur, sed tantum in viginti novem ex his, quarum syllabum subjecimus; & in d. L. unio. C. de nud. jur. Quirit. tollend. Aded ut si ipsum Decisionis nomen attendamus, non sint quinquaginta, sed solùm triginta in Cod. Justinianeo Decisiones. Et autem notâ Decisiones à constitutionibus dignosci possunt, quod in Decisionibus controversiae antiquorum Jurisconsultorum deciduntur, §. libertorum. Instit. de libertin. Et deditios quidens per constitutiones nostram expulimus, quam promulgavimus inter nostras Decisiones, per quas suggesterent nobis Tribonianus virg. excelsò, quæstore nostro, antiqui juris altercatione placavimus: In constitutionibus alii Justiniani jus, vel quod erat desuetum, abrogatur; vel quod erat certum, immutatur; vel quod erat dubium, interpretatione suppletur; vel quod erat superfluum, coarctatur, vel differentia quaedam tollitur: & ut Tertullianus lib. de oration. in princip. Quidquid retro fuerat, aut dereliqueretur, aut suppletum, aut impletum, aut perfectum.

De quibusdam Justiniani constitutionibus, quae Decisionibus Justiniani adnumerandas videtur possunt.

IN plerisque Justiniani constitutionibus controversiae juris antiqui tolluntur, quae tamen quinquaginta Decisionibus à Justiniano editis post primum Codicem, minimè adnumerandas sunt, licet iisdem temporibus editas. Etenim existimo species aliquas solas, tractatas, & controversias inter Juris auctores, Justinianum quinquaginta illis Decisionibus compone voluisse. In plerisque autem constitutionibus controversiae Juris antiqui, non circa aliquam speciem, sed generaliter tolluntur. Veluti circa petitionem hereditatis, L. ult. C. de petit. hered. Nudum jus Quiritium, L. unio. C. de nud. jur. Quirit. tollend. (in qua est verbum decidendi) Praescriptionem longi temporis, L. ult. C. de praescript. long. tempor. Missionem in bonorum possessionem rei servandae causa. L. ult. C. de bon. aus. judic. pos-
fid.

v

fid. (quae dicitur generalis constitutio.) Sententias, L. unic. C. de sentent. quae pro eo, quod interest. Novationes, L. ult. C. de novationib. &c. 9. penult. l. y. quib. mod. toll. oblig. Eaque ratione L. ult. 9. fin autem. C. de curat. furios. à numero quinquaginta Decisionum expungendam censui, quia Justinianus in eā non principaliter aliquam speciem decidere voluit; sed constitutionem generalem emittere de auctoritate curatoris furiosorum: In omnibus contracubib., (ut ipse loquitur in L. ultim. C. pro socio) incidenter autem in d. 9. fin autem, quaestione inter veteres tractatam decidit. Iliae etiam constitutiones Justiniani in numerum Decisionum referenda non videntur, in quibus dubitationes veterum removentur, & suppletur, ut in L. penult. 9. licti. C. de recept. arbit. L. si quis. 34. C. de iusific. testam. L. ult. C. de testib. I. penult. & ult. C. pro socio. L. ult. C. de donat. inter vir. & uxor. L. 20. C. de testam. & quemadma. test. L. ult. C. de hered. insitit. L. penult. & ult. C. de insit. & sublit. L. ult. C. com. delegat. L. penult. & ult. C. ad L. Faleid. L. ult. C. de testam. manus. In his enim jus controversum non deciditur, sed, quod erat dubium, interpretatione suppletur, aut collitur. Quod saepissime accidere potuit concinnatoribus Pandectarum, ut necesse esset aliquam dubitationem suppleret, aut tollere, post quinquaginta Decisiones editas: quod comprehendendi potest ex d. L. ult. C. pro socio; quae supplet d. L. ult. C. de curat. furios. (& quidem d. L. ult. C. pro socio, est Decisio, sed non ex illis quinquaginta) argue etiam ex L. ultim. C. de necess. serv. hered. insitit. quae supplet Decisionem L. penult. C. eod. Nec sunt Decisiones, ubi differentiae juris antiqui tolluntur, ut in L. antiquae. 23. C. ad Senatuscons. Vellejan. L. ultim. C. deposit. L. 25. C. de donat. inter vir. & uxor. L. ultim. C. de auctorit. praefit. L. 11. C. de contrabend. & committ. stipulat. aut si quando in judicis aliqua contentio exorta deciditur, ut in L. ult. C. de natural. liber. L. 1. & ultim. C. de animal. except. L. ult. C. de aedific. privat. L. ult. C. qui bon. ced. poss. L. 14. de contrab. & committ. stipulat. L. ult. C. de donat. caus. mort. Aut inter advocatos Illyricanae, Palæstinæ, & Caesariensis advocationis, ut in L. ult. C. de p. t. L. ult. C. de advocat. diversor. judicior. L. ult. C. de verbis. significat. L. si major. C. de legitim. heredib. L. ult. C. unde vi, & L. penult. C. de fidei. s. p. r. quia non sunt controversiae juris antiqui: sed nota ea decisionum propria est, ut in his juris antiqui controversia collatur. Quod superiori capite ostendimus.

De quinquaginta Decisionibus Justiniani hic expositis.

EX his, quae de quinquaginta Decisionibus Justiniani præmisimus, satis deprehenditur, quām sit anxum inter varias Justiniani constitutiones, quinquaginta illas Decisiones vindicare, post editionem primi Codicis latas, &c, ut videtur, in unum corpus redactas. Nili ut Appion Grammaticus olim Homeri manes, *ad eum percontandum quā patriā, quibusque parentibus genitus esset*; ita & aliquis umbras evocaret, ad percontandum Tribonianum, an quinquaginta Decisiones prius editas, omnes Codici repetitae pælectionis inferuerit: & quænam sint Decisiones, inter varias constitutiones Justiniani eidem Codici insertas. Nos quidem

syllabum quinquaginta Decisionum fecimus; nec tamen eas esse praetulimus, quas Justinianus edidisse se profitetur: id nullus certe asseverare, aut etiam negare audeat: utcumque sit in quinquaginta istis Decisionibus controversias juris antiqui restituimus, quae non ita facile in aliis constitutionibus rekitui possent. Vestigia inquisivimus, rationes collegimus, quibus juris auctores contrarias sententias ciebantur; quas non semper Justinianus retulit, & divinandas nobis reliquit. Conjectura saepiculè usi sumus: quod enim Lucius Seneca lib. 1. natural. question. cap. 3. In aliis rebus vaga inquisitio est, ubi non habemus, quod manu tenere possumus, & late conjectura mittenda est; ita in exponentibus istis Decisionibus, conjectura latè mittenda fuit. Et quidem si Justinianus in incidentibus controversiis conjectura utitur, ut in L. 21. C. de furt. cùm integras haberet Codices Jurisconsultorum: quid nos, sublati illis Codicibus, paucis, & contra mentem Triboniani manentibus vestigiis, in Pandectarum libris, aliter quam conjecturis extundere potuimus? Ordinem autem subscriptionum lequi satius visum est, quam quò in Codice relatae sunt: & nonnullas subscriptiones restituimus, L. 6. C. de curat. farij. & L. 9. C. qui testam. facer. poss. quae eandem habent subscriptionem, pro una co-putantes.

SYLLABUS QUINQUAGINTA DECISIONUM JUSTINIANI

Expositarum secundūm ordinem tem-
poris, quō editae fuerant.

*Subscriptiones, quae in vulgatis defunt, ex MSS. codicibus
restitutas * asteriscus signat.*

Decisiones. editae Lampadio; & Oreste Coss.

Kalend. Aprilis.	Ex 1. C. de commun. serv. manum.	I.
12. Kal. August.	Lex ultima C. ad Senatuscons. Maced.	II.
10. Kal. August.	Lex 24. C. de nupt.	III.
Kalend. August.	Lex 12. C. de usufuct.	IV.
	Lex penult. C. de condic. indebit.	V.
	Lex penult. C. ad Senatusconsult. Vellejan. *	VI.
	Lex ultima. C. de contrah. empti. *	VII.
	Lex 20. C. defurt.	VIII.
	Lex ultima. C. de praetor. pignor.	IX.
	Lex 13. C. de contrah. & committ. stipulat.	X.
	Lex ultim. C. arbitr. tutel.	XI.
Idib. August.	Lex 6. C. de curasor. furios. & L. 9. C. qui testam. fac. poss.	XII.
Kal. Septemb.	Lex ult. C. de furt.	XIII.
	Lex penult. C. de adoptionib.	XIV.
18. Kal. Octob.	Lex 13. C. de usufuct.	XV.
15. Kal. Octob.	Lex 14. C. de usufuct.	XVI.
10. Kal. Octob.	Lex 15. C. de usufuct.	XVII.
Kalend. Octob.	Lex 16. C. de usufuct.	XVIII.
	Lex ult. C. de condic. indebit.	XIX.
	Lex 25. C. de nupt. *	XX.
	Lex 26. C. de nupt. *	XXI.
		Lxx

	<i>Lex 21. C. de fisci.</i>	XXII.
	<i>Lex ult. C. ad Senatusc. Orbitian.</i>	XXIII.
	<i>Lex 14. C. de fideicommissi. libertatib.</i>	XXIV.
	<i>Lex ultim. C. de dot. prouision.</i>	XXV.
Kal. Novemb.	<i>Lex ultim. C. per quas personas nob. acquirit.</i>	XXVI.
15.Kal.Decemb.	<i>Lex autepault. C. de necess. serv. hered. infit.</i>	XXVII.
	<i>Lex penult. C. de posthum. hered. instituend.</i>	XXVIII.
	<i>Lex 23. C. de legat.</i>	XXIX.
	<i>Lex penult. C. de fideicommiss. libert.</i>	XXX.
	<i>Lex ultima. C. de fideicommiss. libertate.</i>	XXXI.
	<i>Lex ult. C. de commun. serv. manumiss. *</i>	XXXII.
14.Kal.Decemb.	<i>Lex ultim. C. de negot. gest.</i>	XXXIII.
14.Kal.Decemb.	<i>Lex ult. C. de posthum. hered. instituend.</i>	XXXIV.

Decisiones editae post Consulatum Lampadii , & Orestis.

Prid.Kal.Mart.	<i>Lex penult. C. de fideicommiss.</i>	XXXV.
2.Kalend.Maji.	<i>Lex penult. C. de necess. serv. hered. infit.</i>	XXXVI.
	<i>Lex 24. C. de legat.</i>	XXXVII.
Prid.Kal.Maji.	<i>Lex 20. C. de jur. deliberand.</i>	XXXVIII.
	<i>Lex 4. C. de verbis. significat.</i>	XXXIX.
	<i>Lex 21. C. de jur. deliberand.</i>	XL.
6.Kal.August.	<i>Lex penult. C. de impub. &c al. subfit.</i>	XLI.
	<i>Lex ultim. C. de impub. &c al. subfit.</i>	XLII.
Kal.Septemb.	<i>Lex ultim. C. qui & adversi. quo in integ. ref.</i>	XLIII.
15.Kal.Novemb.	<i>Lex ultim. C. de usufruct.</i>	XLIV.
	<i>Lex ult. C. de reb. credit. &c jurejurand.</i>	XLV.
	<i>Lex ult. C. de paci. inter empt. & vend. compos. *</i>	XLVI.
	<i>Lex ult. C. de acquir. & retinend. poss. *</i>	XLVII.
11.Kal.Novemb.	<i>Lex ultima. C. de servitut. & ag.</i>	XLVIII.

Decisiones editae post Consulatum Lampadii , & Orestis anno secundo.

Prid.Kal.Maji.	<i>Lex ult. C. de condit. infert.</i>	XLIX.
15.Kal.Novemb.	<i>Lex ult. C. de remission. pignor. *</i>	L.

EMUNDI MERILLII J.C.
EXPOSITIONES
IN QUINQUAGINTA DECISIONES
JUSTINI ANI.

I. Lex 1. C. de comm. serv. manumiss.

Imp. Justinianus A. Juliano Praefecto praetorio.

N communes servos, eorumque libertates, & quando cuidam domino pars libertatem imponentis accrescit, necne, & maximè inter milites, qui hujusmodi imponunt libertates, ambiguitas multa exorta est apud veteres juris auctores; & inventa est constitutio apud Martianum in constitutionibus Divi Severi, per quam idem Imperator disposuit, necessitatem imponi heredibus militis comparare partem socii, & servum libertate donare. Sed & alia constitutio Divorum Severi, & Antonini principum reperta est, ex qua generaliter necessitas imponebatur socio, partem suam socio vendere, quatenus servo libertas imponatur: licet nihil lucri ex substantia socii morientis alii socio accedat, preto, videlicet arbitrio praetoris constituendo, secundum ea, quae Ulpianus libro sexto fideicommissorum, & Paulus libro tertio fideicommissorum refert, ubi & hoc relatum est, quod & Sextus Aelius juris antiqui conditor definit, socius per praetorem compelli suam partem vendere, quatenus liber servus efficiatur: quod & Marcellus apud Julianum in ejus Digestis notat; vocque Marcellum, cum Julianus notaret, retulisse palam est. 1. His itaque apud veteres juris auctores inventis, decadentes tales altercationes, generaliter sancimus, ut nulla inducatur differentia militis, seu privati in servis communibus; sed in omnibus communibus fidelius, sive inter viros, sive in ultima dispositione libertatem quis legitimatis imponere communis servo voluerit, hoc faciat; necessitatem habere socio vendere partem suam, quantam in servo possidet, sive dimidiari, sive tertiam, sive quantumcumque. Et si plures sint socii, uno ex his libertatem imponere cypiente, alias omnes necessitatem habere partes suas, quas in servo possident, vendere ipsi, qui libertatem servo imponere desiderat, vel heredi ejus, licet & ipse communis servus heres institutus sit, & hoc moriturus dixerit: ita tamen, ut omnimodo ipse, qui partes alias comparaverit, vel heredes ejus libertatem imponant. 2. Sin autem socius, vel socii recusaverint pretium accipere, licentiam ei damus offerre hoc per publicas personas, & sigillo impresso in adesto sacram deponere, & sic habere facultatem servum libertate donare,

Par. II.

B

& eum

2 E MUNDI MERILLII EXPOSIT.

¶ euns habere plenissimam libertatem, & civitate Romana perfuci, & nullum timere ex sociis: sibimet enim impotent, si cum licet eis lucrari pretium, hoc accipere distulerunt. 3. Sed ne circa peculium servi aliqua fiat dubitatio, peculium ejus in omnes socios pervenire jubemus ex partibus, pro quibus quisque dominum servi possidet: licentia concedenda ei, qui libertatem moriens imponit, etiam ejus peculium, quod ei attingit, libero concedere: Jura autem patronatus proculdubio pro suo ordine ad euns venire, qui libertatem donavit. 4. Sin autem servus ratiociniis suppositus est, ne ratiocinia pereant, vel libertas impeditatur, praesidem provinciae vel competentem iudicem tempus statuere oportet, intra quod debeat (ratiociniis antea factis, & debitibus, que ex his apparuerint, redditis) ita ad libertatem venire. 5. Ne autem quantitas servilis pretii sit incerta, sed manifesta, sancimus servi pretium, sive ancillas, si nulla arte sunt imbuti, viginti solidis taxari: his videlicet, qui ad decimum usque annum suae venerius aetatis, in decem tantummodo solidis ponendis. Sin autem aliqua arte praedicti sint, exceptis Notariis, & Medicis, usque ad triginta solidos pretium eorum redigisse in masculis, sive in feminis. Sin autem Notarius sit, vel Medicus, sive masculus, sive femina, Notarius quidem usque ad quinquaginta, Medicus autem usque ad sexaginta taxetur. Sin vero eunuchi sint servi communes, maiores decens annis, si quidem sine arte sint, in quinquaginta solidos computentur; si autem artifices, usque ad septuaginta: minores etenim decens annis eunuchos non amplius trigesita solidis aestimari volumus: & eorum partem competentem socii accipient, & libertatem eis per componentes iudices imponere compellentur. 6. Sin autem uno ex sociis libertatem sive imponere, sive reliquaque serco cupiente, & pretium dante, alter vel alteri ex his ipsis se velle dixerint libertatem imponere, & pretium dare: melior quidens causa erit ejus, qui primus ad banc rationem pietatis pervenit. Si tamen sub obtenu libertatis & ipsis ad hoc profiluerint; tunc judicem competentem omnes compellere sine pretio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes secundum partem dominii distribuendo, jura autem patronatus secundum sui naturam omnibus, qui libertatem imposuerint, aequaliter babentibus. 7. Jus autem accrescendi, quod antiqua jura in communibus servis manutinendis introducebant, nullus esse momenti, nec in posterum frequentari penitus concedimus. Datum Kalend. April. Lampadio, & Oreti * IV. Coss. Reponendum V.V. CC.

Ad legem primam C.de coniuncto manumiss.

1 Controversia inter utriusque schola
auctores exponitur.

2 Vestigium signatur.

3 Rationes Sabiniatorum, & Pro-
colejanorum colliguntur.

4 Justinianus auctoritates afferit in

rationem sua Decisionis.

5 Loci earum signantur.

6 Quare Justinianus auctoritates ad
confirmationem sua Decisionis
attulerit.

Communem servum dominus nec Latinum facere poterat, nec civem Romanum. Paulus lib. 4. sentent. sic. De manumissionib. Si Latinum fo-
gisset,

cisset, puta inter amicos manumisisset, vel aliis modis, quibus Latinus habebat, plerisque placuit, eum nihil egisse. Ulp. lib. sing. regul. tit. I. hoc est, nec libertatem servo competere, nec dominum partem amittere. (1) Atque id Proculejanis videtur placuisse; Sabinianis contra, dominum partem suam debere amittere, sive Latinum, sive civem Romanum manumittendo facere voluisset. Sanè inter hanc, & illam speciem manumittendi differentia constitui debuerat, quia non sic dominus de manu, seu de potestate sua servum mittebat, Latinam libertatem dando; ut cùm vindicta, aut testamentō, aut censu olim manumitteret. Si igitur dominus communem servum civem Romanum fecisset, Sabiniani putabant, illi libertatem non competere; sed partem servi, quam dominus manumittendo à se dimiserat, facio debere accrescere. (2) Vestigium hujus sententiae, licet in alia specie deprehendi potest ex L. duobus. D. de liberal. caus. in quā fuerant Sabinus, Catius, Julianus: quod sequitur, à Triboniano adjectum fuisse non temerè quis suspicetur. (3) Ratio istorum fuit, qndū in re communi nemo dominorum iure facere quidquam invitò altero possit: quae regula ex Sabino, & ex libris ad Sabinum, saepe relata est, L. in re communi. D. de servitut. urban. L. Sabinus. D. comm. divid. Proculejani contra aequius esse dicebant, ut, quia libertas dividi non poterat, potius traheret ad se servitutem, quam servitus traheret ad se libertatem: sicque posse rem expediri, si alter ex dominis manumissori partem suam venderet, ab eoque pretium suae partis acciperet: quorum sententiam hic Justin. retulit. Excipiebant Sabiniani, non esse in cujusquam potestate rem ab invitò domino, licet iustò pretiò comparare: Pomponius lib. 29. ad Sabinum, L. nec quasi. D. de rei vindic. Non aequum esse, invitum dominum rem suam vendere, L. non enim. D. de aet. rer. amotar. Replicabant Proculejani, id mereri favorem libertatis, cuius favore multa alia fuerant adversus communes regulas constituta. §. ultim. Instit. de donat. ac veluti favore religionis mortuum in commune sepulchrum, invitis sociis, inferre licet, L. 6. §. 3. D. de rer. dirizif. & in commonem fundum: strictaque illa ratio, ne quis in communi loco aliquid invitò socii faciat, insuper habetur, L. sunt personae. D. de religios. Idem putabant favore libertatis, & ut favore religionis is, qui viam ad sepulchrum non habet, cognitione praefidis impetrat, ut iustò pretiò sibi concedatur, L. 12. D. de religios. Strictaque illa ratio rejicitur, neminem cogi posse ad rei suae venditionem. Idem putabant favore libertatis, in qua & pietatis quaedam ratio versatur, hac L. 1. §. sin autem mo. Justinianus Proculejanorum sententiam probat, (4) inque suae Decisionis auctoritatem refert constitutiones Imp. & Jur. consultorum: constitutionem D. Severi, quam retulerat Martianus in institutionibus, (ita enim legendum jam viri docti monuerunt, non, ut vulgo, in constitutionibus) quaeque in militis testamento primum lata est, qui communem servum testamentō manumisserat; quia militis voluntas quoquomodo servari debuit. (5) Et hanc constitutionem D. Severi Martianum lib. 1. Institut. retulisse probable est ex L. 22. D. de bon. libertor. quae sumpta est ex lib. 1. Instit. Martiani; & loquitur de milite servum manumittente. Aliam assert Justinianus constitutionem DD. Severi, & Antonini, quam retulerant Ulpianus lib. 6. fideicommissor. & Paulus lib. 3. §.

deicommissor. Ulpianus quidem lib. 6. *fideicommissorum.* egerat , ex quo L. 37. D. de *fideicom. libertat.* & Paulus quoque lib. 3. ex quo super sunt E. 33. & 36. D. ad leg. Falcid. L. 23. & 31. D. de *fideicom. libertat.* ubi quod hic Justin. refert , indubie Paulus scrips erat in §. 3. & 4. d. leg. 31. Affert prae terea J ustinianus auctoritatem S. Aelii , (ita legendum , non , S. Caecili.) nam & laudatur S. Aelius in L. 38. D. de *action. empt.* denique auctoritatem Marcelli in notis ad Julianum : siquidem Julianus ex Sabinianis . putabat , partem domini manumittentis socio debere accrescere , eumque propterea Marcellus notaverat . Nota haec Marcelli melius deprehenditur ad lib. 12. *Digestor. Juliani* , quam ad lib. 20. in L. si *servus.* D. de *vulg. & pupil. subf.* nam Julianus lib. 12. *Digestor.* de commun i serv o egerat , L. 25. D. com. divid. L. 12. 16. & 37. D. de *peculio* ; atque eō ipsō lib. 12. *Digestor. Marcellum* notasse Julianum probabile est ex L. 16. D. de *Senatusc. Sillan.* quae est ex lib. 12. *Digestor. Marcelli* : idque Julianum ead. lib. *Digestor.* scripsit , quō Marcelli nota reperitur .

Ad §. primum.

Servus liber esse jussus , atque heres institutus directam habet libertatem , & fit Orcinus libertus : fed tamen ex hac constitutione , si communis servus fuerit cum aliis institutus , fit libertus coheredum , qui partes alias à sociis comparant , ipsique servo libertatem imponunt .

Ad §. secundum.

Oblatio sola pecuniae non sufficit , sed oblationem sequi debet obsignatio , obsignationem depositio . Oblatio quidem sola transfert periculum rei debitae in creditorem , qui rem sibi oblatam opportunō locō , & tempore accipere noluit ; ita , ut debitor , re post oblationem peremptā , libere tur ipsō jure , & devenetur actio creditor i , L. 105. D. de verb. oblig. L. 30. D. de solut. Obsignatio verò pecuniae solemniter facta , signatorum , seu testimoniis signis adhibitus , pro solutione est , L. 10. C. de pign. act. L. 19. C. de usur. L. ob signatisnum. C. de solution.

Ad §. tertium.

Suo ordine , hoc est , ut iura patronatus habeat vel qui manumisit , vel heres ejus ,

Ad §. quintum.

Praetoris liberalis partes erant , ut pretium arbitriō suō definiret , sup. hac L. 1. in pt. & L. alieno. §. 3. D. de *fideicom. libert.* At hīc Justinianus ser vorum omnium pretia definit , qui decem annos excesserint : & quidem viginti aureis mulē ante Adrianus servum aestimaverat , L. 2. sup. de *fideicom. libert.* In L. ult. sup. de condition. insert. quindecim solidis aestimatur , non viginti : & L. si quis argentum. §. 3. infra , de donat. quarum haec prae cessit

cessit istam constitutionem, illa sequuta est, ut docet subscriptio: quia in L. sxt. servus erat vicarius, in d. L. si quis argentum, non ita acerbe liberalitas donatoris exigi debuit, ut pretium servi justum solvere teneatur. Medicos utriusque sexus sexaginta solidis Justinianus aequaliter; puta obsterices, quae medicinam faciunt, L. 9. D. ad leg. Aquil. L. 1. §. 2. D. de var. & extr. coguit.

Ad §. ultimum.

Nominatim abrogat Justinianus jus accrescendi, quod sententia Sabianorum introducebat, si dominus servum communem manumisisset: & haec quidem sententia adversus Proculejanos praevaluerat; ut colligi potest ex Ulpiano lib. singul. regular. tit. 1. Paulo lib. 4. sentent. tit. 12. & §. ult. Instit. de donat. ubi olim non tam ad jus antiquum referre debemus, quam ante hanc ipsam constitutionem. (6) Ideo Justinianus cum contraria sententiam probare vellet, tam multas auctoritates supradictas attulit, ut ab eo jure, quod obtinebat, quodque praevaluerat, non absque auctoritate recedere videretur: atque ideo jus accrescendi nominatim abrogare voluit.

II. Lex ultim. C. ad Senatusc. Macedon.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

Si filiusfamilias, circa patris iussionem, vel mandatum, vel voluntatem pecunias creditas acceperis, possea autem pater ratum habuerit contractum; veterum ambiguitatem decadentes sancimus, quemadmodum si ab initio voluntate patris, vel mandato, filiusfamilias pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur; ita & si possea pater ratum habuerit contractum, validum esse bujusmodi contractum: cum testimonium paternum respire satis iniquum sit. Necesse est enim patris ratificationem, vel principali mandato patris, vel consensu non esse absimilem: cum nostra novella lege generaliter omnis ratificatione prorsus retrotrabatur, & confirmet ea, quas ab initio subsequita sunt. Et hae quidem de privatis hominibus sancienda sunt. 1. Si autem miles filiusfamilias pecuniam creditam acceperit sine mandato, sive consensu, vel voluntate, vel ratificatione patris: statim opertet contradictionem, nulla differentia introducenda, ob quam causam pecuniae creditae, vel ubi consumptae sint. In pluribus enim juris articulis filiusfamilias milites non absimiles videntur hominibus, qui sui juris sunt: & ex praesumptione omnis miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere, & expendere, nisi in causas castrenses. Datum 12. Kal. Augusti. Lamadio, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad legem ultim. C. ad Senatusconsultum Macedoniam.

1 <i>Controversia inter autores utriusque scolae exponitur.</i>
2 <i>Conjectura repetitur.</i>
3 <i>Rationes colliguntur.</i>
4 <i>Ante constitutionem Justiniani res</i> | <i>facti facilius, quoniam ret' juris retrotrabi poterant.</i>
5 <i>L. 2. D. de Senatusconsulto Maced. male traducta ex titulo de separationibus.</i> |
|--|--|

Cessat Senatusconsulti Macedoniani exceptio, si, voluntate patris praecedente, filius familias mutuam pecuniam sumperit, *L. 7. D. quod cum eo, qui in alien. L. 2. 4. 5. hoc sit, vel si postea ratum haberet contractum filii, L. 1. §. si ratum. D. quod iussu.* Verum disceptabatur inter juris autores, an si pater contractum filii ratum habuisset, ratione ipsius filius familias contractus fieret validus. (1) *Sabiniani* in eâ videntur tuisse sententia, ut dicentes, validum contractum filius familias ratihabitione patris sequutum: Namque illi ratihabitionem mandato comparabant, in iis potissimum, quae erant facti; veluti in maleficiis, *L. 1. §. 14. & L. 2. §. 10. D. de vi, & vi arm. L. 152. de reg. jur. ex eod. lib. 69. Ulpianus ad edit. Julianus ex Sabinianis*, in *L. 6. §. item queritur. D. de negot. gest.* Ratihabitione constituerunt *negotium, quod ab initio tuum non erat, sed tuâ contemplatione gerium.* Ita pignoris datio ratihabitione confirmatur, ut non solum ab eo tempore pignus obligetur, quod rata habetur pignoris datio; sed ex eo tempore, quod pignus datum est, *L. si fundus. §. 1. D. de pign. & hypoth. Emplio, venditioque pariter ratihabitione confirmatur, L. 3. C. de revind. L. 4. C. de usucap. pro empt. L. 11. C. de suil. Precarium, L. si servus. 12. D. de precari. L. 7. in fin. C. quod cum eo, qui in alien. Solatio, L. 12. §. ult. L. 49. §. ratam, & L. 58. D. de solution. Res in judicium deducita, L. julianus. D. qui satisf. cogant. L. licer. 96. D. de judic. quae jungenda est cum d. L. 12. D. de solution. Denique si quis ratum haberet, quod gestum est, obstringitur mandati actione, *L. 60. D. de regul. jur. quod quidem intelligendum est de contractibus, atque etiam de aliis rebus gestis, aded ut locus, in quo mortuus illatus est, ratihabitione religiosus fiat, L. 6. §. 4. D. de rer. divisi.* Haec autem omnia sunt facti: unde facile existimet, Sabinianos in iis potissimum, quae erant facti, ratihabitionem mandato comparasse. Proculjani (quantum controversiam istam (2) conjecturâ licet repeteret) videntur res facti à rebus juris distinxisse, & subtilem illam divisionem juris, & facti introduxisse, quam Justinianus sustulit, *L. 25. C. de donat. inter vir. & sexor. Forte admittebant, ratihabitionem in rebus facti retrotrahi, & mandato comparari, non in rebus juris.* (3) In propositâ igitur quæstione Sabiniani rem facti, Proculjani rem juris esse dicebant: ut actio, quae nulla erat propter exceptionem Senatusconsulti adversum filiumfamilias, ratihabitione patris confirmaretur. Concedebant quidem, patrem ex ratihabitione teneri, quasi iussisset, mandassetve, non ipsum filiumfamilias: quia cùm in obligatione jus versaretur, ratihabitione patris non posset filium obligare, qui ab initio non fuerat obligatus. Ac ne quidem Sabiniani res omnes juris per ratihabitionem retro confirmari posse admit-*

mittebant, veluti hereditatis aditionem. Ulpian. lib. 8. ad Sabinum ex Casi-
fo, l. si quis mibi bona. §. iussum. D. de acquir. vel amit. hered. (alia ratio bo-
norum possessionis, quae per ratihabitionem confirmatur, L. serv. 65. D.
ad Senatusc. Trebel. L. pen. D. rem ratae haberi.) Nuptias, in quibus jus-
sum parentum praecedere oportuit, §. i. Inst. de nupt. L. si furiosi, infra,
sed. tit. de nupt. quia nuptiae per ratihabitionem non confirmantur, quia
siebant per mancipacionem, coemptionem imaginariam, & erant actus
legitimus. Ideo si filiusfamilias uxorem intra annum lucidū duxerit, prae-
tor se refert ad initium nuptiarum; si pater iussor, non si postea ratum
habuerint, L. quid ergo. D. de his, qui norant infam. Et quamvis Ulpianus
probaret, in maleficiis ratihabitionem mandato comparari, d. L. 152. D. de
reg. jur. tamen in iis, quae sunt juris (cujusmodi est infamia) non pu-
tabat infamiam ratihabitione retrotrahi: puta, si pater nuptias intra an-
num lugubrem à filio contraclās, postea ratas habuisset, d. L. quid ergo. Ex
quibus appetit satis ante (4) constitutionem Justiniani, seu d. L. 25. C. de
donat. inter vir. & uxor. res faciliū faciliū, quān res juris, per ratihabitionem
retrotrahi potuisse. Neque argumentum L. 7. D. de jur. codicil. satis
probat, res juris faciliū retrotrahi potuisse: ibi enim non agitur de re-
trotractione, sed de confirmatione codicillorum, in quibus, quod scribitur
jure singulari, perinde est, ac si testamento scriptum esset. Confirmatur
quidem id, quod codicilli scriptum est, non tamen retrotrahitur. Quod
attigimus lib. 2. Observation. cap. 38. Justin. Sabinianorum sententiam hic pro-
bat, contractū filii familias ratihabitione patris validū fieri: quia ini-
quum sit, paternum testimonium respui, qui contractū filii rācum ha-
buerit: & quia obligatio naturalis, quā filiusfamilias tenetur, faciliū sit, L.
sec servos. 41. D. de pecul. Et cūm iam voluisset Justinianus in omnibus
negotiis ratihabitionem mandato comparari, d. L. 25. C. de donat. inter vir.
& uxor. consequens erat, ut & in hac specie ratihabito patris contractū
filii retrō confirmaret, ac si mandatum praecessisset.

Ad §. ultimum.

In castrensi peculio filiusfamilias miles personam patrisfamilias sustinet, L. 15. §. 3. D. de castrensi. pecul. Cūm igitur alii putarent, filiumfamilias mi-
litē ex mutuo obligari, alii distinguerent, &, ut videtur, Proculejani, qui
in superiori quaestione favebant filiusfamilias, utrum pecunia in res ca-
strenses credita, impensare fuisset; Justinianus hanc distinctionem rejic-
cit, vultque filiumfamilias omnino ex mutuo obligari, videlicet ad
quantitatē castrensis peculii, L. 2. D. de Senatusc. Maceon. (5) que qui-
dem ad eum titulum male traducta, nam pertinet ad tit. de separatione
bus ex lib. 64. Ulpiani ad editiū.

III.

Lex 24. C. de Nuptiis.

Sancimus, si quis nuptiarum fecerit mentionem, in qualicunque patō
quod ad dandum, vel ad faciendum, vel non dandum, vel non facien-
dum

dum, concipitur, & siue nuptiarum tempus dixerit, siue nuptias nominaverit; non aliter intelligi conditionem esse adiungendam, vel non extenuandam, nisi ipsa nuptiarum accedit fidelitas: & non esse tempus inspicendum, in quo nuptiarum actas vel feminis post duodecimum annum accesserit, vel maribus post decimum quartum annum completum; sed ex quo vota nuptiarum re ipsa processerint: sic enim & antiqui juris contentio dirimetur, & immensa librorum volumina ad mediocrem modum tandem pervenient. Datum Constant. 10. Kalend. August. Lampadio, & Oreste Goss.

Ad leg. 24. C. de Nuptiis.

1 Controversia, quam Justinianus sub-
ticut, reficitur.
2 Rationes colliguntur.
3 Vestigia quaedam repetuntur ex
Juriconsultis.
4 Ex constitutionibus Iusapp.
5 De inscriptione, & subscriptione | bujus Decisionis:
6 Justinianus iam ante constitutio-
nem de conceptione Digestorum
libros Jurisconsultorum attigisse
deprehenditur.
7 Et Suetonium fuisse imitatus. |
|--|---|

Obligationes modò, tempore, conditione differunt, *L. fin autem 29. D. de legat.* 1. Modus differt à conditione, *L. 8o. B. de condit. & demon- strat.* licet modo inst conditio, *L. liberto. §. Lucius. D. de ann. legat.* Tempus omnino differt à conditione, cùm longè sit diversum, moram, id est, tempus, aut conditionem legato inieclam esse, *L. quod purè. §. 1. D. quand. dies legat. cedat.* Plerumque tamen dubitari potest, utrum tempus obligationibus, vel conditio apposita fuerit, ut in quaestione hujus Decisionis, quam Justinianus subcicuit. Sed finge: (1) Titius stipulatus erat à Maevio centum, cùm Seja nuberet: quidam dicebant, huic stipulationi conditionem esse appositam, ut si Seja non nuberet, centum Maevius Titio non deberet. (2) Ratio istorum fuit, quod ut dies incertus conditionem facit in testamento, *L. talis. §. 4 D. de legat. 1. L. dies. D. de condit. & demonstrat.* ita & in stipulationibus dies incertus conditionem facere beat, ubi promiserit Maevius, se Titio daturum centum, cùm Seja nuberet, dies incertus est; nam fieri potest, ut Seja non nubat. Contrà alii dicebant, tempus stipulationi inesse, non conditionem. Hujus quidem controversiae certum non appetit vestigium, (3) fortè repeti poterit ex *L. quibus. 4o. §. 2. D. de condit. & demonstrat.* inter Orfilium, & Labeonem diversae scholæ; ut quemadmodum in legatis dissidentiebant, ita & in stipulationibus: in legatis, & fideicommissis hujusmodi, *Filio centum do, lego.* *Filio meo hereditatem restituvi volo, cùm ad decimum sextum annum perwenerit.* Discipabatur, utrum huic legato, vel fideicommisso tempus appolitum esset, vel conditio. Ulpianus legatum conditionale existimat, *lib. 13. ad Sabi- num, L. si cui. 49. §. & ideo. D. de legat. 1. Paulus L. si Titio. D. quand. dies legat. cedat.* Javolenus ex Sabinianis admittit voluntatis questionem, utrum teat-

testator voluerit conditionem facere, vel diem solvendi fideicommissi prorogare, *L. Sejus 46. in fin. D. ad Senatum. Trebel.* (4) Melius tamen hujusce diffusionis vestigium in constitutionibus Imp. deprehendi poslit : nam cum testator Sticho libertatem reliqueret tempore nuptiarum filii, seu cum filius nuberet, & filius ante nuptias dececessisset, alii rescriplerunt, libertatem servo non deberi : quia testator libertati dandae tempus non praetulisset, sed potius conditioni locum fecisset, *L. cura testator. C. de testamentis manumis.* Alii, si libertatem servo testator ita reliqueret, *Cum filius trit annorum quatuordecim,* & filius ante eam aetatem dececessisset, libertatem servo dari voluerunt, *L. 10. C. de fideicomis. libertat.* Utrisque casu dies incertus est, & conditionem facere debuit ; dies incertus est, utrum filius nubat, vel filius decimum quartum annum attingat : utrque casu idem favor libertatis est : & tamen filio ante nuptias decedente, libertas servo non debetur : ante decimum quartum annum mortuo, libertas debetur. Justinianus probat eorum sententiam, qui putabant, stipulationi conditionem esse appositam, neque aliter Maevium Ticio debere centum, nisi re ipsa nuptiarum vota processerint : hoc est, nisi Seja nuperit, idemque si ante nuptias dececessisset, conditionem stipulationi deficere. Sola quatenus haec (5) Justiniani decisio scripta est ad Senatum, ad quem & nonnullae constitutiones, ut constitutio de novo Codice faciendo, *L. ult. C. de donatione. L. ult. C. de iur. deliber. L. unic. C. de caduc. tollend.* Ceterae decisiones scriptae sunt ad Julianum ; vel Joannem praefectos praetorio. Edita est haec lex 24. 10. vel, ut alii codices MSS. habent, 11. Kal. Augusti, Lampadio, & Oreste Coss. Ex quibus subscriptionem restituimus : ita, ut leg. ultimam, supra, de his, qui veniam aet. impetrav. minimè cum hac Decisione jungendam, collatis subscriptionibus, appareat. (6) Ab illo igitur tempore, hoc est, 11. Kal. Augusti. Justinianus libros Jurisconsultorum videtur attigisse, ut ex his Pandectas conficeret : licet constitutio de conceptione Digestorum subscripta sit, 18. Kal. Januar. Lampadio, & Oreste Coss. id jamque habuisse in mente, ut immensa librorum volumina ad mediocrem modum pervenirent, hoc est, ut Pandectas conficeret. (7) Sanè hic Justinianus Suetonium imitari voluit, qui & verbis ipsius ferè utitur in Julio, cap. 44. Ex immensa, diffusaque legum copia optima quaeque, & necessaria in paucissimos conservare libros.

IV. Lex 12. C. de usufruct. & habitatione.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

Ambiguitatem antiqui juris decadentes, sancimus, sive quis uxori suae, sive aliis cuicunque usumfrudum reliquerit sub certo tempore, in quod vel filius ejus, vel quisquam aliis perveniret ; stare usumfrudum in annos singulos, in quos testator statuit, sive persona, de cuius aetate compositum est, ad eam pervenerit, sive non. Neque enim ad vitam hominis respectis, sed ad certa erraticula : *visi ipse.* Qui ususfructus legatus sit, ab hac luce.

Par. II.

luce fuerit suberatus) tunc etenim ad posteritatem eius usumfructum transmitti non est penitus possibile, cum morte usumfructum penitus extingui iuris indubitati sit. 1. Si autem talis infesta fuerit conditio, donec in furore filius, vel alius quisquam remanserit, vel in aliis similibus casibus, quorum eventus in incerto sit; siquidem respirerit filius, vel alius, pro quo hoc dictum est, vel conditio extiterit, usumfructum finiri: si autem adhuc is in favore constitutus decesserit, tunc quasi in usufructuarii vitam eis reliquit, manere usumfructum apud eum. Cum enim possibile erat usque ad omne vitae tempus usufructuarii non ad suam mentem venire forentem, vel conditionem impleri, humanissimum est, ad vitam eorum usumfructum extendi. Quemadmodum etenim si decesserit usufructarius ante impletam conditio- nem, vel furorem fuitum, extinguitur ususfructus; ita humanum est, extendi eum in usufructuarii vitam; et si antea decesserit furiosus, vel alia conditio defecerit. Datum Kal. August. Constantinopol. Lampadiō, & Oreste VV.
CC. Coss.

Ad L. 12. C. de usufructu.

1 Controversia exponitur ..	5 Negatio rejicitur.
2 Rationes colliguntur ..	6 Rationes Justiniani subfiliis de-
prehenduntur.
3 Vestigium quoddam signatur.	7 Lectio defenditur ..
4 Alia controversia exponitur ..	

Cum quis usumfructum uxori, vel alii reliquistet, donec filius ad certam aetatem perveniret, puta, ad decimum quartum, vel decimum sextum annum, vel ad pubertatis annos, ut in L. 5. sup. hoc tit. filio ante illam aetatem mortuo, quaerebatur de voluntate testatoris, an usumfructum mortuo filio extingui, vel praeterea stare voluisse ad tempus expressae aetatis: quae quidem questio superioris legis 24. C. de Nupt. proxima est, & proxime etiam promulgata, ut docet subscriptio. (2) Alii igitur putabant, usumfructum extingui, quasi testator ad vitam filii respergisset, eaque tacita conditio inesse legato ususfructus, ut extingueretur, si filius ante expressam aetatem decederet: (3) quam sententiam attigisse videtur Scaevola L. codicillis. 18. in pr. D. de annu. legat. Nisi ostendatur a libertis, testatorem ad hereditis trigesimum quintum annum respergisse. Alii existimabant, usumfructum mortuo filio nihilominus stare: quasi testator ad certum tempus usumfructum reliquistet: habitâ ratione certi temporis, non personæ, legatum quidem purum interpretabantur, sed tenipus fruendi legati ex filii aetate designatum esse. Quam posteriorem sententiam Justinianus probat, stareque vult usumfructum in annos singulos, ut ita repetitus intelligatur, nec capitis minutiōne finiatur, L. 3. in pr. D. quib. mod. usufr. amitt. Excipit Justinianus, ut quod calu uxori, vel alius fructuarius ante expressum tempus decesserit, tunc ususfructus amittatur; quod eā sit naturā ususfructus, ut cum persona fructuarii exinguatur, d. L. 3. §. ult. D. quib. mod. usufruct. amitt. neque ad heredes transmitatur,

L. necessariid. §. ult. D. de peric. & com. rei vendit. L. 8. §. tale. D. de lib. legat. Non aduersatur Scaevola in L. uxori. 35. D. dñ usū, & usūfr. leg. quia licet ibi ususfructus libertis non nisi post completum quinquennium debeatur, tamen ante quinquenpium ad proprietatem redierat, &ec ad heredes uxoris transierat.

Ad §. fin autem talis.

Cum pater furiosum haberet filium, usumfructum fundi Titio legaverat, donec filius in furore persisteret. Mortuò in furore filiò, quaerebatur, utrum ususfructus Titio relictus extingueretur, vel maneret. (4) Quidam dicebant usumfructum filiò mortuò extingui; tandem enim pater usumfructum. Titio reliquerat, donec filius fuerit: At dici non potest, filium mortuum fure. Contrà alii sentiebant, usumfructum penes Titium manere; non enim filius desierat fure, qui in ipso furore decesserat: in qua sententia fuerat Scaevola, L. generali. §. duas filias. D. de usū, & usūfr. leg. cum ita legasset testator, donec mentis compas fiat, & convalescat, non, ut hic Justinianus, donec in furore remanserit: nam verum est, mentis suae non fuisse compotem, qui in eodem furore in diem mortis perseveraverit. Admittit nihilominus voluntatis questionem, si testator usumfructum contemplatione fructuarii, vel furiosi reliquerit; puta, ut ex ususfructu furiosum aletet, tueretur. Et hanc posteriorem sententiam Justinianus probat his verbis, quasi in ususfructuarii vitam eō relikti, manere usumfructum apud eum: in quibus negationem minime esse admittendam, plusquam manifestum est; non enim vult Justinianus, usumfructum manere apud furiosum, qui decesserat, & qui non habuit usumfructum; sed manere apud fructuarium, quasi in vitam illius relictum esset. Nec modò in hac specie, sed in aliis casibus eam sententiam Justinianus probat, quorum eventus in incerto sit: puta, si testator fundi usumfructum Titio reliquerit, donec Seja nuberet: Si quidem Seja nupererit, conditione existente, usumfructum, veluti & in alia specie, si filius resipuerit; mox à verbo Seja antequam nuberet, usumfructum ad vitam Titii manere. Itam autem Decisionem Justinianus duabus rationibus confirmat, quas & subtiliter collegit: Prima est, quod ut fieri poterat, per omnem vitam fructuarii furiosum non resipiscere, (quidam enim furer tam saevus, tamque atrox est, ut nulla spes sanitatis superfit, L. si cim do em. 22. §. si maritus. D. solut. matrim.) vel etiam fieri poterat, per omnem Titii vitam conditionem non impleri; puta, Sejam non nubere: id est ususfructus ad vitam eorum extendi debeat. Quidam legere maluit ejus: nihil mutandum: etrum, hoc est Titii, cui ususfructus legatus fuerit, donec filius in furore perseveraret; vel alterius; cui sub alia conditione ususfructus legatus fuerit; puta, donec Seja nuberet. Altera Justiniani ratio est, quod quemadmodum si decedat fructuarius ante furorem finitus, vel ante impletam conditionem, in ore fructuarii ususfructus extinguitur; ita & si decedat furiosus, antequam ad sanitatem redierit, nihilominus ususfructus penes fructuarium manere debeat: & quemadmodum si decedat fructuarus, antequam Seja nuberet, ususfructus extinguitur; ita eā mortuā ante nuptias, & conditio ne defectā, nihilominus ususfructus penes fructuarium manere debeat.

V.

Lex penult. C. de condic^t. indebit.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

Si quis servum certi non inis, aut quandam solidorum quantitatem, vel aliam rem promiserit; & cum licentia ei fuerat, unum ex his solvendo liberari, utrumque per ignorantiam dependenter: dubitatatur, cuius rei datur a legibus ei repetitiq, utriusque servi, on pecuniae? & utrius stipulator, an promissor habeat bujus rei facultatem? Et Ulpianus quidem electionem ei praefas, qui utrumque accepit, ut hoc reddat, quod sibi placuerit: & tam Marcellum, quam Celsius sibi conformantes refert. Papinianus autem ipsi, qui utrumque persolvit, electionem donat; qui & antequam dependat, ipsius habet electionem, quod veliz, praefas: & bujus sententiae sublimissimum testim adducit Salvium Julianum summae auctoritatis luminem, & praetorii editi perpetui ordinatoriem. Nobis haec incidentibus, Juliani, & Papiniani sententia placet, ut ipse habeat electionem recipiendi, qui & dandi habuit. Datum Kal. August. Constant. Lampad. & Orste VV. CC. Coss.

Ad L. penult. C. de condic^t. indebit.

1. Controversia inter Sabinianos, &
Proculejanos exponitur, eorumque
rationes colliguntur.
2. 3. Vestigia utrinque sententiae si-
gnantur.
4. Oscitautia eorum, qui Pandi- | cias componbant.
5. Inutriparis removetur.
6. Quare Justinianus hic secundum
pauciorum, non plurimi senten-
tias deciderit. |
|---|---|

Titius stipulatus erat a Maevio illud, aut illud; puta Stichum, aut Pamphilum; vel Stichum, aut decem, sub disjunctione: poterat Maevius promissor unum solvendō liberari, L. si unus. §. sed si. D. de paci. sed cum ad utrumque se teneri putaret, per errorem, sive ignorantiam, utrumque Titio stipulatori solverat. Quaerebatur, utrum Maevii esset electio, quod vellet condicere; an potius Titii, quod vellet reddere. (1) Sabiniani dicebant, electionem esse promissoris, quod vellet condicere; quia ab initio illius fuerat electio, quod vellet solvere. Et quidem in alternativis promissionibus electio est debitoris, L. si in emptione. §. si emptio. D. de con-
 trah. empt. L. plerumque. §. ult. D. de jur. do. L. adigere. D. de jur. patrostat. ideo contendebant isti, electionem Maevii debere esse in repetendo, cuius ante-
 tea fuerat in solvendo. (2) Vestigium hujusque sententiae non obscurè de-
 prehenditur apud Julianum ex Sabinianis, L. cum is. 32. in pr. D. de con-
 dict. indebit. Proculejani contrà dicebant electionem esse Titii, quod vellet
 reddere; etaque ipsa ratione utabantur, quia Sabiniani, in alternativis pro-
 missionibus electionem esse debitoris; sed Titium, cui utrumque solutum
 fuerat, ex creditore factum esse debitorem. Quare hoc fuit argumen-
 tum

tum ~~accipit~~, quod reciprocum Latinè dici posse ait Gellius lib. 5. cap. 10. Iste rationem ab aliis adductam in suam sententiam invertiebant; admittebant quidem, Maevii electionem fuisse ab initio, utrum vellet solvere: nunc verò Celsum debitorem esse factum, itaque illius electionem esse debere, utrum vellet solvere. (3) Vestigium hujuscem sententiae manifestius est apud Celsum ex Proculianis, *L. si non sortem. §. pen. D. de condic. indeb.* quam probaverant Marcellus, & Ulpianus, ut hic Justinianus retulit. Marcellus Proculianus fuit, quod probavimus lib. 1. observat. cap. 28. & id forte scriperat in notis ad libros Digestorum Juliani, quorum etiam Justinianus sup. meminit in *L. 1. C. de com. serv. manumis.* Ulpianus forte in Notis vel ad Maccelum, vel ad Papinianum. (4) Sane indissimulabilis est illa inter Julianum, & Celsum pugnacia, quam oscitanter nimis Pandectarum consutores sub eod. tit. reliquerunt. Non putarem, tamen Julianum & Celsum in alia specie dissenserent. Finge, Stichum, aut Pamphilum in stipulationem deductum fuisse, promissorem unum per ignorantiam solvide; cum. putaret sibi electionem non competere, utrum vellet solvere: cum potenter condicere secundum Julianum, d. *L. cùm is. §. ult. D. de condic. indebit.* secundum Celsum non poterit condicere; puta, si Stichum, aut Pamphilum heres date damnatus sit, & Pamphilum per ignorantiam dederit, *L. si is cui. 19. D. de legat. 2.* Elegans ratio differentiae alignari potest inter legatum, & stipulationem; (5) quod in stipulationibus electio non ita consumatur, *L. si quis. 112. D. de verb. oblig.* ut in legatis; sive quando optio tacite, sive quando expressè legata est, *L. 2. D. de option.* Justinianus Sabinianorum sententiam probare hic maluit, promissoris electionem esse debere, quid vellet conducere; non stipulatoris, quod vellet reddere: Et quidem reciprocum argumentum, quod Proculiani adversus eos invertiebant, nimia subtilitas vitiò non caruit. (6) Verum quaevis potest, cum tres Proculianorum sententiam probasse meminit Ulpianus, Celsus, Marcellum, Ulpianum; duos verò sententiam Sabinianorum, Julianum, Papinianum, cur non juxta numerò plures deciderit? nam cùm diversas proferebantur Jurisconsultorum sententiae, plurimum numerus vincere debuit: in aequali solum Papiniani auctoritas praevalebat, *L. misc. C. Theodos. de respons. prudent.* An quia Justinianus Jurisconsultorum sententias non tam numerare, quam ponderare voluerit? An quia isti duo inter caeteros magnae fuerint dignationis? Julianus omnium juris conditorum, qui olim fuerunt, prudentissimus dicitur, *L. 3. §. 18. C. de ver. jur. encl.* cuius opinionem non semel aliis Justinianus praetulit, *L. ult. sup. de negot. gest. L. 15. sup. de usufruct.* Edictum perpetuum, ex quo praetores ius dicere, auctoritate D. Adriani in titulos digesserat, *L. 2. §. 18. C. de ver. jur. encl.* quasdam & ipse clausulas adjeccerat. Papinianus quoque inter alios excellens, *L. cùm acutissimi. C. de fideicom.* Cuius etiam opinio adversus alios probatur, *L. 3. C. de acquir. poss. L. ult. C. de institut. & substitut.*

VI. *Lex penult. C. ad Senatusc. Vellejanum.*

Justinianus A. Juliano P. P.

Veterum ambiguitatem decidentes sancimus, si quis, ut servo suo manumissionem imponat, mulierem acceperit, obnoxiam se se pro certa quantitate facientem; si in libertatem servum perduxerit, sive principaliter mulier se se obligavit, sive pro servo hoc fecit, teneri eam recte omnimodoz. *Senatusconsultum Vellejanum* in hoc casu taceat imperantes. Satis etenim acerbum est, & pietatis rationi contrarium, dominum servi, qui credidit mulieri, sive soli, sive post servi promissionem, & libertatem servo imponere, & suum famulum perdere; & ea minimè accipere, quibus fretus ad ejusmodi venit liberalitatem. Datum Kal. Augusti. Lampadiô, & Oreste Coss.

*Ad legem penult. C. ad Senatusconsultum Vellejanum.*1 *Controversias vestigia non extant.* | colliguntur.2 *Conjectura repetitur, & rationes* | 3 *Subscriptio restituitur.*

Servi plerumque de pretio suae libertatis cum dominis paciscabantur, eoque nomine expromissores dabant, *L. eleganter. §. servus. D. de dol. L. aliquando. D. ad Senatusc. Vellejan.* *L. cùm servus. 104. D. de verb. oblig.* Cùm igitur servus à domino libertatem obtinere vellet, mulier in certum pretium apud dominum intercesserat. Quarebatur, utrum exceptione *Senatusconsulti* se tueri posset. Cujus quidem controversiae vestigia non occurunt; nec enim *Tribonianum* aded supinum fuisse putandum est, ut decisam controversiam, adhuc pugnantes *Jurisconsultorum* sententias in libris *Digestorum* reliquerint. (2) Verum quantum conjecturâ licet repetere, alii videntur exceptionem *Senatusconsulti* mulieri concilisse, hac ratione, quod cùm dominus apud se mulierem pro servo intercedere patiebatur, scire potuerit, aut ignorare non debuerit, mulierem frustra intercedere, *L. si Titius. 48. D. de fidjus.* Alii videntur distinxisse, utrum pro servo expromissum, principalemve obligationem in se suscepisset, vel ad promissum, servique obligationi accessisset; quam distinctionem *Justinianus* hic attingit, sive principaliter mulier se se obligavit, sive pro servo hoc fecit: & postea, dominum servi, qui credidit mulieri sive soli, sive post servi promissionem. Primo forte calu, quando mulier principalem in se obligationem suscepserat, *Jurisconsulti* exceptionem *Senatusconsulti* denegabant: quod rescisso mulieris obligatione, neque servus manumissus jam in servitutem revocari posset, *L. si ex causa. §. ult. D. de minor. L. ult. D. pro derelicto.* neque in servum manumissionum nova actio institui posset, qui per manumissionem novus, atque alius homo factus esset, *L. servus. 27. D. de admend. legat. L. qui res. 98. §. areani. D. de solutione.* Id vero iniquum est, dominum & servum, & servi pretio carere, *L. 5. §. 3. D. de condic. caus. dat. L. 2. §. 2. D. quatr. ter.*

ver. ad. Secundō casū , quando mulier obligationi servi accesserat , exceptionem Senatusconsulti facilius concessissent , quod sublatā mulieris obligatione , maneret servus principaliter ex sua promissione obligatus . Etenim promissam à servo pecuniam citra stipulationem dominus per in factum actionem petere potest , L. 3. C. an serv. pro suo fa. hoc est praetoram in factum actionem . Quod ergo dominus in servum agere poterat , si pretium libertatis pacius esset , non iniquum videbatur , hoc casū mulieri dandam exceptionem Senatusconsulti . Justinianus omnimodo , atque indistinctè exceptionem mulieri denegavit , & beneficium Senatusconsulti cessare hic voluit , ut in plerisque aliis casibus : rationem illam magis probans , quam supra attulimus , né dominus & servus , & servi pretio careat . (3) Edita est haec decilio Kalend. August. Lampad. & Oreste Coss. cuius subscriptionem ex MSS. codicib. restitutus .

VII.

Lex ult. C. de contrab. empt.

Imp. Justinianus A. Julianu P. P.

Super rebus venundandis , si quis rem ita comparaverit , ut res vendita esset , quanti . Ticius aestimaverit , magna dubitatio exorta est multis antiquae prudentiae cultoribus , quam decadentes sancimus , cum hujusmodi convenio super venditione procedat , quanti ille aestimaverit , sub hac conditione stare venditionem , ut si quidem ipso , qui nominatus est , pretium definierit , omnimodo secundum aestimationem ejus . & prezia persolvi : venditionem ad effectum pervenire , sive in scriptis , sive sine scriptis contractus celebretur : scilicet , si bujusmodi pactum cum in scriptis fuerit redatum , secundum nostrae legis definitionem per omnia completum , & absolum sit . Sin autem vel ipse voluerit , vel non potuerit pretium definire : tunc pro nibilo esse venditionem , quasi nullò pretio statuto , nulla conjectura (imo magis divinatione) in posterum servanda : utrum in personam certam , an in boni vivi arbitrium respicientes contrahentes ad haec pacta venerint , quia hoc penitus impossibile esse credentes , per bujusmodi sanctionem expellimus . Quid etiam in bujusmodi locatione locum babere censemus . Datum Kalend. August. Lampadiō , & Oreste Coss.

Ad legem ultim: C. de contrab. empt.

1 Controversia exponitur inter utriusque scholae autores .
2 Ratio Sabinianorum .
3 Vestigium sententiae illorum signatur . | 4 Conjectura etiam reprehenditur .
5 Proculianorum contraria ratio .
6 Vestigium sententiae illorum .
7 Gajo tribuitur , qui tamē fuit Sabinianus , non Proculianus . |
|---|--|

8 Trig.

8 Tribonianus non traducit verba
Gaji in hanc decisionem, sed ver- | 9 Isartnards inter constitutions Ja-
ba bujus decisionis Gajo tribuit. | tiniani removetur.
10 Subscriptio restituitur.

Si pretium venditionis in arbitrium cujosdam collatum esset; puta, tan-
ti rei esse venditam, quanti Titius aestimaret, arbitraretur; Titius
verò pretium definire nollet, vel non posset: dubitabatur, constaret vendi-
tio, an non; indeque orta dubitatio, ut Justinianus innuit §. 2. *Instit. de
empt. & vendit.* quod pretium certum in venditione intervenire debeat. (1)
Sabiniani putabant, constare venditionem, (2) quasi pretium non tam
in arbitrium Titii, quam viri boni collatum esset: eaque sententiam
Justinianus hic meminit sub finem, & (3) vestigium reprehendi potest
apud Ulpianum lib. 28. ad *Sabinum*, in *L. haec venditio.* 7. *D. de contrab.
empt.* Placuit itaque veteribus magis in viri boni arbitrium id collatum
videri, quam domini: cui adfluendae sunt ex eod. lib. 28. *Ulp. L. in com-
promissis.* 45. *D. de recept. arbitr. L. stipulatio.* 17. *D. de verb. oblig. L. in per-
sonam.* 22. *D. de reg. juris,* quod Ulpianus haud dubie questionem istam at-
tigerat. Ubi arbitrium cujosdam personae (puta Titii) insertum fuisset.
putabant non tam Titii, quam viri boni arbitrii insertum esse: idque
solidum in bonae fidei iudicis, *L. si in lege.* *D. locat.* *L. 6. D. pro socio,* d. *L.*
in personam. *D. de reg. jur.* atque in testamentis, *L. 5. D. de legat.* 2. quae
naturam judiciorum bonaे fidei in plerique imitantur, *L. usitare.* 34. *D. de
usit.* *L. 3. C. in quib. caus. in integr.* non verò in coiproniis, d. *L. 45. D.*
de recept. aut stipulationibus, *L. si quis arbitratu.* 43. *D. de verb. oblig.* Cum
igitur in quaestione hujuscem decisionis ea veterum sententia fuerit, si pre-
tium arbitrio Titii relicitum esset, non tam arbitrio Titii, quam viri boni
relictum videri: (4) Inde Sabinianorum sententia aperte reprehenditur,
qui perseverabant in iis, que erant tradita à majoribus, & veterum regu-
las sequebantur: quod attigimos lib. 1. *Observat. cap. 3.* Dicebant pretium
illud certum esse, quod arbitrio viri boni deliniendum relinquetur; cer-
tamque exprimere quantitatem in bonae fidei iudicis, ut in testamentis.
Ulpianus lib. 9. ad *Sabinum*, in *L. 1. §. 1. D. de legat.* 2. videlicet quanti pre-
tium communiter fungitur. Praeterea negabant hujusmodi venditionem
esse contractam sub conditione, aut deficere conditionem, si Titius pre-
tium definire nollet: quia nec mora, nec conditio inest viri boni arbitrio,
d. L. 1. D. de legat. 2. (5) Proculejani contrà sentiebant, ita contracta ven-
ditione quanti Titius aestimaverint, non aliter constare, quam si Titius
aestimasset: quasi tacita inesset conditio, ut Titius deberet aestimare; ac
nisi aestimaret, conditionem deficere. Ita potest sub conditione venditio
contrahi, & pretii aestimatio rejici in tempus conditionis, *L. 16. §. ult. D.*
de pignorib. (6) Hujus sententiae vestigium appetit apud Celsum, *L. si ita.*
75. *D. pro soc.* Cui jungenda est *Lex, si pater filiae.* 43. *D. de legat.* 3. ex eod.
lib. 17. Digestorum Celsi, ubi favore dotis videtur alter respondisse. Aperi-
tius est apud Gajum, *L. si marces.* *D. locat.* quae jungenda est cum *L. quod
snepe.* 6. 1. *D. de contrab. empt.* ex eod. lib. 10. *Gaji ad Edict. provinc.* (7) Id
Tribonianus Gajo tribuit, quamvis aliter forte sentiret; ille enim non Pro-
culejanus, sed Sabinianus fuit. Sabinianorum sententiam, quae est in *L. 7.*

§. 7. D. de acquir. rer. domin. Gajus probaverat, ut constat in fragmentis Institutionum Gaji, quae superfluit, tit. de rer. divisi. Putabat, rebus posse emptionem contrahi secundum Sabinianos, in L. 1. D. de contrab. empt. quod & Homericis versibus confirmabat, ut ex eo retulit Servius ad 3. Georgicon: fuosque praeceptores Sabinianos intelligit, L. si aedibus. 32. D. de dann. infict. (8) Quare verius est, Tribonianum id Gajo tribuisse propter hanc decisionem, quam Gaji verba ex d. L. si merces, in hanc decisionem traduxisse. Dicebant Proculejani, incertum esse pretium, quod arbitrio Titii definiendum relinqueretur; nec enim modis incertum esse, quid, quantumve arbitrari deberet, sed an omnino arbitraturus esset: quam dissentienti rationem fulle inter veteres Justinianus ostendit, d. §. 2. Inst. de empt. & vendit. Justinianus hic Proculejanis favere maluit, quotrum & ratione utitur, scilicet sub conditione contractam videri emptionem; ac nisi Titius arbitretur, conditionem deficere: idque etiam porrigit ad locationem, & conductionem; & ex hac constitutione traductum, quod est in d. L. si merces. D. locat. Cum enim venditio, & locatio famiharitatem quandam inter se habeant, iudicemque regulis juris consistant: sicut emptio sub conditione expressa, sive tacita, contrahi potest, ita locatio, L. scut. D. locat. Verum huic decisioni non satis convenit, quod Justinianus ipse postea decidit L. ult. §. 2. C. commun. de legat. Si ita legatus fuerit servus, quem Titius elegit, legatum servi non deficere, et si Titius eligere noluerit, aut non potuerit: quia cum legatum optionis olim haberet in se conditionem, §. optionis. 24. Inst. de legat. id Justinianus deinde inimutavit, conditionemque fultulit, non modis cum ipsi legatario, sed & cum aliis data esset electio, d. L. ult. C. commun. de legat. Edita prius fuerat haec decisio Kal. August. Lampadiò, & Oresto Cosi, cujus subscriptionem ex Mss. codicib. restitutimus.

VIII.

Lex 20. C. de furtis.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

Si quis servo alieno suaserit, ut aliquam rem domini sui subriperet, & ad se deferret; servus autem hoc Domino manifestaverit, & dominus concedente res ejus ad iniquum hujusmodi suasionis audorem pertulerit, & ipse inventus fuerit rem detinens: quali teneatur actione is, qui res suscepit, utrumque pro occasione furti, an pro servo corrupto, quia eum corrumpero voluerit; an non solum furti, sed etiam servi corrupti is obligetur, veteres dubitaverunt. Nobis itaque eorum altercationes decidenib; placuit non solum furti actionem, sed etiam servi corrupti contra eum dari: licet enī servus minime deterior factus est, tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis servi introductum est. & quemadmodum secundum iuris regulas furtum quidem non est commissum, quia is videtur furtum committere, qui contra voluntatem domini res ejus contredicit; ipse autem furti actione Par. II.

propter dolum suum tenetur: ita & servi corrupti contra eum a dicto propter suum vicium non abs re extendatur, ut sit ei penalitatem a dicto impositam tangamus si quis re ipsa servus corruptus est ne ex hujusmodi impunitate, & in aliis servis, qui facile possit corrupti, hoc facere pertinet. Dat. Kal. August. Lampadii, & Oriele VV. CC. Coss.

Ad leg. 20. C. de furtis.

1 Controversia expenit.	4 Labentis, seu Proculejanorum sententia.
2 Quatuor diversae sententiae deprenduntur.	5 Velligium.
3 Sabini sententia refertur, & vestigium signatur.	6 Tertia opinio.
	7 Quarta opinio.

(1) **T**ITIUS servum Maevii sollicitaverat, ut quasdam res domino subriperet, & ad se perferret: servus rem domino patefecerat: Maevius autem dum vult Titium in ipso delicto deprehendere, permisit servo res quasdam subtrahere, & ad Titium perferre, ut scilicet res furtæ subreptas apud Titium conciperet. Quaerebatur, an Titius Maevio vel furti, vel servi corrupti, teneretur, an utraque actione & furti, & servi corrupti, vel neutrâ. Et quantum licet deprehendere ex verbis hujusc decisionis, & ex q. sed eti. In his de obligat. quae ex deliq. (2) Quatuor diversae sententiae fuerant Juriis auctorum: Alii igitur dabant furti actionem, non servi corrupti; alii servi corrupti, non furti; alii utramque actionem denegabant; alii utramque concedebant. (3) Sabinus in eâ videtur fuisse sententia, ut daret furti actionem adversus Titium, quasi ope consiliò illius furtum factum esset; nam & si Titius tantum persuaseret servo, ut fugeret, non etiam ut res domino subtraheret, Sabinus dabat furti actionem, L. qui servo 36. §. 2. D. de furt. multo magis dabat furti actionem, si Titius sollicitasset servum, ut furtum faceret. Alia est Sabini sententia, quam refert Gellius lib. 11. cap. 18. Ne id quidem Sabinus dubitare se ait, quin dominus furti sit condemnandus, qui servo suo, uti furtum faceret, imperavit: & juxta quam rescripsierunt Imp. L. ult. C. de noxal. action. Hic quidem dominus non persuaserat servo suo, ut furtum faceret, sed alieno; nihilominus & in hac specie Sabinus dabat furti actionem: & quamvis Titius ex voluntate Maevii res subreptas contrectasset, quia servus ex voluntate domini res ad eum pertulerat, Sabinus putabat Titium teneri: quod & ex eo refert Gellius d. cap. 18. Verba sunt Sabini ex lib. iuriis civilis secundo: Qui alienam rem atroclavat, cum id se invito domino facere indicare deberet, furti tenetur. & Ulpianus lib. 42. Ad Sabinum, L. inter. 46. §. penult. D. de furt. Ex his igitur manifesta est Sabini sententia, furti actionem concessisse in specie hujus decisionis. Sed quamvis daret furti actionem, idem forte servi corrupti actionem denegabat. (4) Labeo deinceps diversae scholae Proculejanorum non videtur differre

dilecti furti actionem , quia haec verba , ope consilio , separatis accipiebat: quia aliud factum est ejus , qui ope; aliud ejus , qui consilio furtum facit , L. saepe . 53. §. ult. D. de verbor. signif. Si quis igitur opem tulisset , licet consilium non dedisset , putabat quidem , eum furti teneri ; at non teneri , si quis consilium dedisset , opem vero non tulisset . Quam sententiam & Justinianos attigit §. interdum. vers. certe. Inquit. de obligat. quae ex dilecta. Qui nullam opem ad furtum faciendum alibiuit , sed tantum consilium dedit , atque horatus est ad furtum faciendum , non teneretur furti . Quern locum ita intellego , ut qui consilium dederit furti faciendi , non tamen teneatur , etiā contrectatio secuta sit . Theophilus alter : Titum , puta , ex consilio non teneri , si Maevius cui consilium dabat furti faciendi , paratus erat jam furtum facere . In eo consentiebant Labeo , & Sabinus , ut si quis consilium habuisset furti faciendi , non teneretur , nisi rem contrectasset , L. si quis . 52. §. neque. D. de furt. L. figuratus . 225. D. de verb. signif. sed in eo dissidentebant , quod si quis consilium dedisset furti faciendi , (puta , Titus Maevio) & Maevius deinde rem contrectasset ; Sabinus dabant furti actionem adversus Titum , quasi ope consilio illius furtum factum esset , licet opem non tulisset : quia haec verba , ope consilio , coniunctim accipiebat . Labeo autem videtur , denegasse actionem furti adversus Titum , quia haec verba separabat , d. L. saepe . D. de verbor. signif. Licet igitur Titus consilium dedisset , si opem non tulisset , non dabat adversus eum furti actionem . In specie autem hujus decisionis Titius , qui consilium dederat furti faciendi , ipse rem contrectaverat ; nec tamen putabat Labeo , furti teneri , quia sciente dominō , & non prohibente , contrectaverat . Manifestum (5) vestigium sententiae Labeonis in L. penult. D. de furt. Si quis cum sciret , quid sibi subripi , non prohibuit , non potest furti agere . Ilbi Paulus Labeonem notat , & controversia deprehenditur . Verum quavis Labeo furti actionem denegaret , idem forte servi corrupti actionem concedebat . (6) Alii utramque actionem denegabant furti , quia Titus sciente dominō , & volente , rem contrectaverat : qui voluntatem domini habet , fur non est , L. de eo . 63. D. de donat. inter vir. & uxor. L. qui vas . 48. §. 2. D. de furti Servi corrupti actionem quoque denegabant , quia Titus servum non corruperat , nec deterritorem fecerat . Verba cum effectu accipienda sunt : non latit est , Titum voluisse servum corrumpere , ut incidat in edictum , nisi corruperit ; non suauisse , nisi persuaserit . Tum quia inutilis futura esset aestimatio ejus actionis , servō nihilo deteriore factū . (7) Alii utramque actionem concedebant : quod ex his verbis Justiniani satis liquido colligitur ; An non solum furti , sed etiam servi corrupti it obligetur , veteres dubitaverunt . Furti vero actionem dabant , quia Titus res Maevii ad se perlatas contrectasset : nec enim minus putabant furti teneri , quamvis volente dominō contrectasset , ut jam ex Sabino , & Pomponio retulimus . Dabant etiam servi corrupti actionem , quia licet Titus servum non corruisset , tamen punienda erat voluntas Titii , qui corrumpere voluerat ; ut in aliis maleficiis voluntas punitur . Servius ad 6. Aeneid. Dicit autem secundum Romanum ritum , in quo non sanctum existit punitur , sed &

voluntas . Neratius quidem utramque actionem concedebat , & furti , &c. servi corrupti , ita ut alia aliam non minueret , L. Neratius . §. quarevis D. de serv. corrupt. sed hoc quando servus revera corruptus fuerat , furtumque fecerat : an non & in hac specie utramque concedebat , & cum ali cantum furti darent , alii servi corrupti actionem , utramque probavit sententiam ? veluti apud Ispianum lib. sing. regul. tit. de tutel. utramque Caſſianorum , & Proculejanorum : Justinianus hic quoque utramque actionem furti , & servi corrupti adversus Titium dari voluit , ut in d. §. sed eſi . Inſtit. de obligat. quae ex debet. suaeque decisionis rationes apte colligitur . Concurrent igitur illae duae actiones poenales , neque alia aliam confundet , quia non ex eodem facto , seu maleficio , sed diversis orientur.

IX. · Lex ultim. C. de praetor. pignor.

Idem A. Juliano P. P.

VETERIS juris dubitationes decidentes , ad duplum genus hypothecarum respximus ; unum quidem , quod ex conventionibus , & pa- tuis hominum nascitur ; aliud , quod a judicibus datur , & praetorum mancipatur . Et cum invenimus in conventionalibus pignoribus , vel hypothecis , non solos teneunt creditorem adiuvari ; sed etiam si ab ea possessione cedat , sive suā culpā , sive non , sive fortuitō casu : humanius ejus perspectivus , & in praetorio pignore dare recuperationem creditorī , quicunque modo possessionem amittat , sive culpā suā , sive non , sive fortuitō casu . Licet enim incurrere debuerat suo pignori , ne aliquam patitur inde iacturam ; tamen ne quid amarum in creditoribus consequatur , benignius causam interpretetur , & ei recuperationem donamus . Datum kal. Augusti Conſt. Lampadii , & Oreste VV. CC. Coss.

Ad leg. ultim. C. de praetor. pignor.

1 Differentiae quaedam inter pignus
conventionalē , & praetorium.	nos , & Proculejanos.
2 Controversia bujus decisionis circa
pignus conventionalē , non praetoriū.	4 Sabinianorum sententia.
3 Conjectura repetitur inter Sabinia-	5 Ratio.
	6 Vestigium.
	7 Proculejanorum sententia.
	8 Eorum ratio.

INTE R pignus , quod ex conventione contrahitur , vel auctoritate jucicis , seu pignus praetorium , quaedam sunt differentiae . In pignore conventionalē , qui prior est tempore , potior est iure , L. 4. C. ad Sen. Macedon. L. 2. C. qui potior . in pignor. non in pignore praetorio , L. cūm
nnūs.

ius. D. de reb. anci. judic. possid. In pignore conventionali creditor cul-
pam praefat, & exactam diligentiam; non in pignore praetorio, L. prae-
ter. 9. §. 5. D. eod. Justinianus hic unam retulit differentiam inter pignus
conventionalis, & praetorium, quam fustulit: puta, si creditor rei sibi pi-
gnoratae possessionem amisiisset, dahatur illi actio ad recuperandam posses-
sionem; non si creditor praetorii pignoris possessionem amisiisset. (2) Ve-
rum circa pignus conventionalis, an daretur actio ad recuperandam pos-
sessionem amissi pignoris conventionalis, totam controvseriam fuisse exi-
stimo: quin, ut pleraque alias harum Decisionum altercationes, non
nisi sagaci indagine licet restituere. (3) Ex eo fluxisse videtur, quod Sabi-
niani naturalem possessionem constituerent, non Proculjani, ut ostendim-
us lib. 2. Observationum, cap. 31. indeque variae dissensiones inter eos
exortae, quas Justinianus fustulit, ut in L. ult. C. de furt. & L. ult. C.
de acquirend. possess. & L. ult. C. de bon. aut. jud. possid. (4) Sabiniani igi-
tur putabant, creditorem pignus naturaliter possidere. Javolenus L. servi.
16. D. de usurpat. & usurcap. Julianus L. per servum. 37. D. de acquirend.
rer. domin. & L. non solum. 33. D. de usurpat. & usurcap. Gajus L. quae-
cumque. 13. §. 1. D. de Publician. Paulus ex Juliano, L. i. §. per servum.
D. de acquirend. possess. atque etiam Illrianus, ut videtur, ex Juliano, L.
3. §. ultim. D. ad exhibend. Martianus L. res pignoris. 37. D. de acquirend.
possess. (5) Quod igitur isti putarent, creditorem pignus possidere, conse-
quens fuit, ut ei darent actionem ad recuperandam possessionem, quam
amiserat. (6) Vestigium hujus sententiae deprehendi potest apud Martia-
num L. si is qui. 41. §. 1. D. de pignor. & hypoth. & L. grege. 13. §. 3. D.
eodem: quae jungendae sunt cum d. L. 37. D. de acquir. possess. ex eo-
dem lib. singular. Martiani ad hypothecariam formulata. At Martianus in
d. L. si is qui, si possessionem antichrefoeos creditor amiserit, totore in
factum actione uti, hoc est, utili actione, quae competit exemplo hypothe-
cariæ actionis. Hypothecaria actio, seu vindicatio pignoris d recta com-
petit ad avocandam possessionem, quae tradita non est, L. si factus 16.
§. 3. D. de pignor. & hypoth. L. si factus venditor. D. de evi. bonit. utilis,
fen in factum, ad recuperandam possessionem, quae ubi tradita fuerit,
postea amissa est. Sicque intelligenda videtur d. L. 13. §. 3. D. de pignor.
lī-
ve ex hypotheca, sive ex antichrefoeo tradita sit possidio; nec in eo anti-
chrefoeo, & hypotheca differunt. Martianus igitur dabat actionem creditori
ad recuperandam possessionem, quia putabat eum possidere: eadem ratio-
ne Julianus dabat creditori petitionem servitutum, L. ei qui 19. D. de
servit. L. unic. §. 4. D. de remission. actionem etiam furti, L. itaque. 12.
in fin. D. de furt. Ex istis autem, qui dabant actionem creditori, non
nulli forte distinguebant, utrum creditor casu, vel culpâ, vel alio nio-
dō possessionem amisiisset: quod hic Justinianus attigit. (7) Proculjani,
creditorum ne naturaliter quidem possidere, existimabant, quia possidio
penes duos esse non potest, Labeo L. 3. §. ex contrario. D. de acquirend.
possess. Celsus L. si ut certo. §. si duobus. D. commodat. Quamvis igitur
debitor pignus creditori tradidisset, putabant, non creditorum possidere
naturaliter, sed naturalem possessionem per debitorem retines; cuius no-
mine

mine creditor possidebat , Celsus L. quod meo . D. de acquirend. posses. Ided Pegasus nec depositarium , nec commodatarium , nec colonum possidere existimat , sed esse tantum in possessione ; non habere possessionem , sed custodiam , L. officium D. de rei vindicat. Atque ex illorum sententia creditor dicitur non esse possessor , licet possessionem habeat sibi traditam , L. penult. §. creditor. D. qui satisfar. cogant . (8) Quod ergo Proculejani non putabant , creditorem possidere , planum est , eis non deditis actionem creditori ad recuperandam possessionem , quem ne- gabant possidere : at hoc tantum videtur controversum fuisse in pignore conventionali , non in pignore praetorio . Etenim inter omnes contabat , missum in possessionem vel rei servanda causa , vel dantini infecte nomine , vel legatorum , non possidere sed esse in possessione . Julianus ex Sabinianis , L. 2. D. pro haerede , Pegasus ex Proculejanis , d. L. officium . D. de rei vindicat. Illipiam. L. 5. in princip. D. ut in posses. legator. L. si quis. 10. D. de acquirend. posses. L. 3. §. creditores . D. uti possidet. Solus Quintus Mutius aliter sentierat , cuius sententiam rejicit Paulus in L. 3. §. ult. D. de acquirend. posses. Pomponius lib. 23. ad Quintum Mutium , L. 12. D. ex quib. caus. in posses. Actio quidem in factum illis datur , qui missi sunt in possessionem , si pulsii fuerint , L. 1. §. 3. & L. 3. §. 2. D. no vis fiat ei , qui in posses. non autem actio ad recuperandam possessionem , si eam amiserint . Sed cum Justinianus dissidium circa pignus conventionale inter juris autores subortum decideret , probavit sententiam Sabinianorum , darique voluit actionem creditori ad recuperandam possessionem rei sibi pignoratae , quoquonodò quam amississet , idque ad pignus praetorium extendere voluit : quod tamen ex verbis Justiniiani haud ita facile hic deprehendi possit .

X. Lex 13. C. de contrabend. & committend. stipulation.

Idem Augustus Julianus P. P.

VETERIS juris altercationes accidentes generaliter sancimus , omnem stipulationem , sive in dando , sive in faciendo , sive mixta ex dando , & faciendo inventiatur , & ad heredes , & contra heredes transmitti , sive specialis heredum fiat mentio , sive non . Car enim quod in principalibus personis justum est , non ad heredes , & adversus eos transmittatur ? & sic existimantur huiusmodi stipulations quasi tantummodo in dando fuerint conceptae ; cum nihilominus & heredes factum possint adimplere , illa subtili , & supervacua scrupulositate explosa , per quam putabant , non esse possibile factum ab alio compleri , quod alii impositum est . Et quare , cum penitus simili omnium hominum natura est , non etiam facta omnes , vel plus , vel paucis minus adimplere possint , ne ex huiusmodi subtilitate cadans hominum volunt.

Ad L. 13. C. de contrabend. & committend. stipulation.

1 Controversia repetitur circa stipula-	3 Aliorum sententia, & ratio.
lationes in faciendo.	4 Vestigium ex Proculjanis.
2 Vestigium quoddam ex Sabinianis.	

SIC concipitur stipulatio, ut in datione consistat, vel in factio, vel ut mixta sit, partimque in dando, & partim in faciendo consistat. *Dare*, facere, verba in conceptionibus stipulationum solennia, L. duo. D. pro socio. L. 5. §. 1. L. scire. 29. §. 1. D. de verbis. oblig. & L. uno. 18. §. 1. D. de acceptib. L. saepe. 53. D. de verbis. sign. In datione quodammodo factum versatur; nam dare est rem accipientis facere, L. ult. D. de condic. caus. dat. L. si ita. D. de contrab. empt. L. 4. D. de usur. cui jungenda est ex eodem lib. 17. quae est Papiniani, L. verbum. 218. D. de verb. signif. Dare, pro facere apud alios autores. Servius ad 12. Aeneid. vers. 253. seq.

Dabit ille ruinas Arboribus.

Dabit pro faciet. Terentius in Eunuch. AF. 4. Sc. 3. v. 11. Quas turbas dedit. In factio solum potest stipulatio consistere; puta, si quis stipulatus fuerit, fundum tradi, vel fossam fodiri, vel insulam fabricari, vel quid his simile, L. stipulationes. 72. D. de verb. oblig. d. L. verbum. 218. D. de verb. sign. sed mixta est quandoque stipulatio, in qua & factum, & dato versatur; puta, si quis promiserit decem curari, L. ult. D. de reb. credit. L. illa. 67. D. de verb. oblig. Circa hujusmodi stipulationes, quae in faciendo consistenter, vel forte etiam mixtas, altercatio fuerat inter Juris autores, an stipulatio faciendi ad heredes, & contra heredes transmittetur, maximè cum heredis mentio in stipulatione facta non esset. Ad heredes, puta ut promissor, quod defuncto facturum se promiserat, ipsius heredibus facere deberet. In quo quidem altercationem nullam fuisse existimo; sed in id omnes consensisse, ut factum personae cohaeretur; puta si Maevius Titium aliquod artificium docere promisisset, Titio, defuncto, non teneretur Maevius docere heredes Titii, L. 6. §. ult. in fin. D. de statutib. quia quod in persona certa fieri promissum est, id ad aliam perlonam extendi non debet, §. sed cum factum. hiffit. de stipulat. servor. L. qui heredi. 44. D. de condit. & demonstr. At si factum personae non cohaeretur, puta, si Titius à Maevio fossam fodiri stipulatus esset, non dubium, quin eam stipulationem ad haeredes transire admirerint: ut non minus Maevius haeredibus Titii, quam ipsi Titio fossam fodere tenetur; licet Titius heridis mentionem non fecisset, quia plerunque tam haeredibus nostris, quam nobismet ipsi cavemus, L. si factum. 9. D. de probat. si res ad heredem transire possit, L. stipulatio. 38. §. 10. D. de verbis.

verb. *oblig.* (1) In eo autem praecipua videtur fuisse dubitatio , an stipulatio faciendi contra heredes transmitteretur ; puta , an heres facere tenetur , quod defunctus facturum se promiserat . Quidam putabant , heredem non teneri ; quia non sit posibile factum ab alio compleri , quod alii impositum est : quam rationem hic Justinianus attigit . (2) Vestigium hujus sententiae non male deprehendi possit apud Javolenum ex Sabiniis , *L. Stichum* . 39. §. ult. *D. de statulib.* Si servus operas extraneo dare iussus esset ; nullus nomine servi operas suas daudo liberare servum potest . Hac scilicet ratione , quod iste non daret operas , quas servus debebat , sed alias . Tum quia inter artifices longa sit differentia & ingenii , & naturae , & doctrinae , & institutionis , *L. inter. D. de solutio.* ex lib. 7. *disputationum Ulpiani* , ubi hanc forte controversiam attigerat ille quidam ad mentem Ulpani .

Hoc ego , tuque sumus ; sed quod sum , non potes esse :
Tu quod es , è populo quilibet esse potest.

Quod si heredes facta esset mentio in stipulatione , & promissor plures heredes reliquistisset ; dicebant stipulationem , quae in faciendo consideraret , corrupti , quia factum dividi non debet , *L. 2. & d. L. stipulationes* . 72. *D. de verb. oblig.* (3) Contrà , alii dicebant , heredem teneri ex facto , quod defunctus promiserat , quia factum ab alio promissum , vel plus , vel paucio minus ab alio adimpleri possit ; cum pendens similis sit omnium hominum natura : quam rationem & hic Justin. attigit . Ut sanè quaedam sunt facta , quae per alios impleri possint , *L. unic.* §. ne autem . *C. de cad. toll.* Quod si factum ab herede promissoris impleri non possit , putabant , difficultatem praestationis non facere inutiliter stipulationem , atque id factum recipere aestimationem . (4) Vestigium hujus sententiae apud Ulpiatum , ex Celso , qui Procullejanus fuit , *L. si non sortem.* §. *libertus.* *D. de condit. indebit.* quam Celsus lib. 38. *Digestorum* ex Tuberone retulerat , & Celsus ipse lib. 6. *Digestorum* , *L. si quis ab alio.* 13. *D. de re judicat.* ubi ait , omnes faciendi obligationes recipere aestimationem . Atque , ut Celsus putabat , obligationes faciendi ad heredes transmitti ; ut ipsis fieri deberet , quod defuncto promissum erat , *d. L. si pactum.* *D. de probat.* ita quoque adversus heredes transmitti ; ut ipsis facere debeant , quod defunctus promiserat . Quam sententiam hic Justinianus probat , sublatâ in eo differentia inter stipulations faciendi , & dandi : ut quemadmodum haec , ita & ista , ad heredes , & contra heredes transmittatur . Ceterum ad hanc decisionem nihil pertinet *L. ult.* inf. hoc rit . quae eandem habet subscriptionem cum *L. unic.* *C. ut a. ab heredib.* & cont . neque etiam *d. L. unic.* §. ne autem . *C. de cad. tollend.* sed ad conditiones faciendi , quae testamentò imponuntur .

XI.

Lex ultim. C. arbitr. tutel.

VETERIS juris dubitationem decidentes, sancimus, si quidem tutor, vel curator pro substantia pupilli, vel adulti aliquid ubicumque dixerit, ad maiorem quantitatem eam reducens, sive pro utilitate pupilli, vel adulti, sive per suam simplicitatem, sive per aliam quamcumque causam, nibil veritati praejudicare; sed hoc obtinere, quod ipsius rei inducit naturam, & mensura pupillaris, vel adulti ostendit substantia. Sin autem inventariò publicè facta res pupillares, vel adulti inscriperit, & ipse per huncmodi scripturam confessas fuerit ampliorem quantitatem substantiae; non esse aliud suspicendum, nisi hoc, quod inscriperit, & secundum vires ejusdem scripturæ patrimonium pupilli, vel adulti exigat: neque enim sic homo simplex (in modo usus fultus) inventur, ut in publico inventario scribi contra se aliquid patiatur. 1. q. Illi proculdubio observandò, ut non audeat tutor, vel curator res pupillares, vel adulti alter attingere, vel ullam sibi communionem ad eas vindicare, nisi prius inventariò publicè factè secundum mores solitum res ei tradantur: nisi testatores, qui substantiam transmisissent, specialiter inventarium conscribi vetererint. Scituris tutoribus, & curatoribus, quid si inventarium facere neglexerint; & quasi suspecti ab officio removenduntur, & poenis legitimis, quae contra eos imminutae sunt, subjacobusse: & postea perpetua macula infamiae notabuntur, neque ab imperiali beneficio absolutione huius notae fruituri. Datum Id. August. Constant. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. ultim. C. arbitr. tutel.

1 Controversiae quanto locut.	5 Tempus inventarii faciendi an tueri praestitutum.
2 Quorundam sententia, & ratio.	6 Tutor suspectus, infamis ob omis-
sum inventarium.
3 Aliorum contraria sententia, &
ratio.	7 Quae potuerit in eum legitime.
4 Eius rationis argumentum.	

SI TUTOR pupilli, vel curator adolescentis maiorem substantiam fecisset, quam re vera fuerat, vel errore, vel simplicitate, vel confusa, ut pupillum commendatiorem faceret augmentum substantiae, quod rebatur, an id pupillus tutelae, vel adolescentis utili negotiorum gestorum actione posset consequi. Si quidem extra jus, judiciumve tutor, curatorve id fecisset, nullam de ea re apud Juris auctores controversiam fuisse exigit, quia solum confessiones in jure factae noceant, *L. t. D. de interrogat. in jur. facient.* (1) Tunc autem locum fuisse controversiae, quando in iure, judicione tutor, curatorve id dixisset; vel inventariò publicè factò scribi passus esset. (2) Quidam igitur è casu actionem pupillo, vel adolescenti adversus tutorem, curatoremve denegabant; & si

Par. II.

E con-

consultd à tuteo ainplius in inventario positum fuisset , quām pupillus in bonis haberet : quōd in contractibus maiores veritas , quām scriptura vires habere debeat , L. 1. C. plus valere quod agitur . In venditione , L. cūa propria . C. si quis alteri vel fibi . Donatione , L. cūa precibus . C. de probat . L. nec ignorans . C. de donat . In actib⁹ legitimis , L. 2. C. de emancipat . liberor . Quōd si tutor errore , vel simplicitate ductus id fecisset , dicebant , id tutori minimè nocere debere ; quia error facti in damnis nec obesse debeat , L. penult . D. de jur . & fa. ignorant . neque errans consentire , aut fateri videatur , L. 2. D. de judic . L. non fatetur . D. de confiss . L. nihil . 116. D. de regul . jur . His rationib⁹ isti moveri poterant , quas tantum conjecturā licet repeteat , cūn earum vestigia nona appearant . (3) Alii contrā sentiebant , pupillo adversus tuteorem , atque adolescenti adversus curatorem dandam esse actionem ; si in jure , judicōve id dixissent : quia ibi conseflio facta noceat , & quia scripturae inventarii stari oporteat . Errorem verb⁹ praesumti non debere , cūm nemo aded simplex , aut stultus inveniatur , qui in publico inventario contra se aliquid scribi patiatur : quam rationem hic Justinianus attigit . Et fortean hujus sententiae (4) argumentum deprehendi posuit apud Ulpian . L. 4. §. ult . D. de fidejussor . ubi fidejussores , qui noinen suum in publica acta referri pati fuerint , tenentur , quali hdejusserint , hōc re verā interrogati non fuerint : quod in hac , & illā specie pupillaris favor admittit . Justinianus sic controversiam dirimit , ut ubicumque tute , vel curator inajorem substantiam pupilli , adulтивē esse dixerit , nihil eis noceat . Ubicumque , hoc est , tive in judicio , tive extra judicium : neque aliā possit tuteorem , curatorem à pupillo , adulтивē coaveniri , quām si majorem substantiam inventariō publicē factō inscriperint , inscribive pati fuenint . Eamque praeumptionem inducit , ut tanta in pupilli , adulтивē substantia , quanta inventariō inscripta fuerit . Saepe alias praeumptiones inducit Justinianus , ut in L. antiquae . 23. sup . ad Senatūsc . Vellejan . L. penult . C. de contrabend . stipulat . Novel . 117. cap . 2. aduersus quas nec probatio admittitur .

Ad §. III.

Quod Justinianus hīc praecepit , inventarium fieri à tuteore , vel curatore , poenalque imponit , si facere neglexerint ; hac parte non est decisio , sed constitutio . Neque enim dubium fuerat , aut controversum ante Justinianum , quin tutor , curatorē repertorium , seu inventarium facere teneretur , L. 7. in pr. D. de admisfr. & peric.tut. L. tutores . 24. D. eod . Et duobus aliis constitutionibus infra quindecim dies ab hac Decisione emitis (ut docet subscriptio) id Justinianus statuit , L. de creationibus . sup . de Episcop . audient . L. ult . §. 1. C. de curat . furios . (5) Tempus non est praestitutum , intra quod tutor inventarium facere teneatur , ait d . L. 24. de admisfr. & peric . Mox quām fuerint tutores ordinati . & d . L. ult . inf . de curator . furios . debere tuteorem consefliū officiū fungi . Harmenopulus tamen idem trienniū spatiū tutori cōpedit lib . 5 . epizom .

epitom. tit. 11. §. 25. quod heredi concessum est, ut res hereditarias describat, L. ult. §. 2. inf. de jurr. deliber. & mulieri à morte mariti, ut bona ejus, resque dotales describi faciat, Novell. Leonis 110. Illam inventarii faciendi necessitatem testator potest tutor remittere, cuius fidem probò cognitam habeat, non cavere, ut rationibus reddendis minimè sint obnoxii, L. 6. §. quidam. D. de administr. & pericul. quòd exemplò heredi quoque necessitatē inventarii faciendi remitti posse à testatore, plerique non male existimant, licet id Justinianus Novell. 1. cap. 2. non expresserit, cùm heredis fidem cognitam habeat. Adiiciamus etiam mulieri remitti posse à marito, qui de fide uxoris non dubitet; quamquam & in hac re mulieribus parum fidei haberi debeat: quod & jam olim praesenserat Cujacius lib. 14. observat. 28.

Ad vers. Scituris.

Tutor, curatorve, qui inventarium facere neglexerit, dolō fecisse vitetur, d. L. 7. in princ. D. de administr. & pericul. & propter dolum ut suspectus removetur, (6) fitque infamis, L. ult. C. de suspic. tutor. L. 1. §. solent. D. de offic. praefect. urb. quae poena videtur fuisse legitima ex XII. Tab. Quidam etiam hanc legitimam poenam esse ex XII. Tab. ut in vincula publica conjicantur, L. 3. §. qui pecuniam 16. D. de suspic. tut. quam & hic Justinianus intelligat. Verum id fiebat extra ordinem, cùm ad praefectum urbi remittebantur, ut in corpus punientur; Theophilus in §. libertus. In his. de suspect. tut. vel in vincula publica conjicerentur, d. L. 3. §. 15. & 16. D. de suspect. tutor. nam si ita ad praefectum urbi remittebantur puniendo tutores, qui consulto in edendō pupilli patrimonio quantitatem minuerant, d. L. 1. §. solent. D. de offic. praefect. arb. L. in eos. D. de tutel. multò magis qui inventariò non factò res pupilli attigerant, ut ejus patrimonium invaderent, atque interciperent. (7) Easque poenas legitimas haud dubiè hic Justinianus intelligit, non ex XII. Tab. sed quae ex aliis partibus juris adversus tutores interminatae erant, si inventarium non facerent. Praeter eas poenas vult Justinianus, tutorem perpetuā infamiae maculā notari, quā nec Imperiali beneficio absolvatur. Id principes solebant indulgere: Sveton. in Claudio cap. 16. Symmachus lib. 2. epist. 1. lib. 3. epist. 35. Calliodorus lib. 3. variar. epist. 46. Fas est principi maculatas notas vitiatæ opinionis abstergere. Easdem poenas Leo statuit adversus mulierem, quae post mortem mariti bona ipsius, resque dotales describere neglexerit, d. Novell. Leonis 110. Heres, qui rerum hereditiarum inventarium non fecerit, privatur beneficii legis Falcidiae, d. Novell. Justin. 1. cap. 2. atque etiam beneficii Senatusconsulti Trebelliani privandus videtur, ut non possit quartam ex fideicommissa haereditate retinere.

XII.

Lex 6. C. de curator. furios.

Imp. Justinianus A. Juliano P.P.

CVM aliis quidem hominibus continuum furoris infortunium accidat, alios autem morbus non sine laxamento aggrediatur, sed in quibusdam temporibus quaedam eis intermissio perveniat: & in hoc ipso multa sit differentia, ut quibusdam breves inducias, aliis maiores ab hismodi uscio inducuntur: Antiquitas disputabat, utrumque in mediis furoris intervallis permanueret eis curatoris intercessio, an cum furore quiete finita, iterum morbo adveniente redintegraretur. Nos itaque ejus ambiguitatem decidentes sancimus, (cum incertum est in hismodi furiosis hominibus quando resipuerint, sive ex longo, sive ex propinquuo spatio; & impossibile est & in confinio furoris, & sanitatis eum saepius constitui: & post longum tempus sub eadem esse varietate, ut in quibusdam videatur etiam pend furor esse remotus) curatoris creationem non posso sustinendam, sed manere quidem eum, donec talis furiosus vivit, quia non est penitus tempus, in quo hismodi morbus desperatur: sed per intervalla, quae perfectissima sunt, uilib curatorem agere, sed ipsum possit furiosum, dum sapit, & hereditatem adire, & omnia alia facere, quae sanis hominibus competit. Sin autem favor stimulis suis iterum eum accenderit, curatorem in contraria suo conjungi, ut nonnunquidem curatoris in omne tempus habeat, efficiatur autem, quotiens morbus redierit, ne crebra vel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio, & frequenter tam nascatur, quam definire videatur. Datum Kalend. Septemb. Lampadii, & Oreite VV. CC. Coss.

Ad L. 6. C. de curator. furios.

1 Controversia exponitur.
2 Sabinianorum sententia, vestigium,
ratio.
3 Contraria sententia. | 4 Media aliorum sententia.
5 Justinianae Decisionis rationes
indicantur. |
|---|--|

Quidam sunt perpetuū furiosi, ut continua mentis alienatione omni intellectu careant, *L. Divus. D. de offic. praefid. L. si cūm. §. si maritus. D. salut. matris.* Hi neque ex contractibus obligari possunt, cūm in omnibus, & per omnia absentium, & quiescentium loco habeantur, *L. 2. §. 3. D. de jur. codicill. L. 5. D. de reg. jur.* neque ex delictis, *L. ult. D. de administr. & peric. L. penult. §. ult. D. ad L. Pomp. de parricid. Salvianus lib. 6. de gubernat. Dei:* Nulla res minus culpanda est, quam amentia, quae voluntatis crimen non habet, ubi furore peccatur. Alii non sunt perpetuū furiosi, sed habent dilucida intervalla, & quasdam veluti furoris indulgias: isti possunt testari, *Paulus lib. 3. sent. tit. 4. judicare, L. cūm furiosus*

sus. D. de judic. contrahere, L.2. C. de contrah. empt. (1) Inde tractabant *Ju-*
ris *auctores*, an curator furioso datus mediis furoris intervallis permaneret;
vel redeunte furioso ad sanitatem, curator esse desineret, rursumque illò in
furorem *residente*, curator esse inciperet. (2) *Sabinus* in eâ videtur fuisse
sententia, ut si furiosus sanitatem *recepisset*, ipsò jure desineret esse in po-
testate: idque *Ulpianus* ex *Sabino*, *L. 1. D. de curat. furios. ipso jure*, id
est, sine factō magistratus. Putabat igitur, ille curatōnein finiri *recepē*
sanitatem, eam tamen redintegrari, cùm furiosus in furorem recidisset. *Sa-*
binus, & *Celsius* tempora tutelae dividebant, cùm putarent, tutorem in
singulas res per tempora, velut ex pluribus causis obligari, *L. tutorem. 37.*
D. de administr. & peric. tut. Ita & curationis tempora dividebant. (3) Con-
tra alii dicebant, curationem non finiri, si furiosus relip̄sceret; aut redin-
tegrari, si in furorem recideret: sed unam esse curationem, quae haberet
intervalla. Ita *Ulpianus* unam esse tutelam, quae haberet intervalla, *L. 3.*
§. quod si. D. de suspeç. tutor. L. Titius. 45. *D. de excusat. tutor.* cuius in-
scrptio ex lib. 13. *disputationes Tryphonini* arguit, id tractatum fuisse. (4)
Media etiam sententia fuisse videtur eorum, qui distinguebant, utrum
breve, vel *longum* esset furoris laxamentum: si breve, ut maneret cura-
tor; si longum, ut esset definiteret. *Justinianus* eam probat sententiam, ut
curator datus in mediis furoris intervallis perseveret, nec adveniente san-
tate ipsius curatio definit. (5) Atque ita suae Decisionis rationem (satis
tamen obsecrū) colligit, adversus eos, qui distinguebant, utrum furiosus
breves, vel *longas* haberet furoris inducias: nam si breves habeat, non
debet constitui, mox finiri curatio, crebra & qualiterudinosa; que frequen-
ter nascatur, & definit, ut hic loquitur *Justinianus*. Si vero longas ha-
beat, non debet curator sub eâ varietate constitui; quia non est pen-
tempus, in quo hujusmodi morbus desperatur. Vult igitur *Justinianus*, cu-
ratorem mediis furoris intervallis manere, nihil tamen administrare: fu-
perveniente iterum furore, in *contraria* sibi conjungi, hoc est, administra-
tione (ita glossa optimi codicis Ms.) ut scilicet una intelligatur curatio,
seu curationis administratio: quam ali per furoris intervalla dividebant,
dum eam finiri, ac redintegrari putarent. *Lex autem 9. C. qui testam. fac.*
poss. hujusque portio videtur, que eandem habet inscriptionem, & subscri-
ptionem; duasque illas Decisiones pro una computamus.

XII.

Lex 9. C. qui testam. fac. poss.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

FURIOSUM in suis induciis ultimum condere elyzium posse, licet ab anti-
quis dubitabatur, tamen & retro principibus, & nobis placuit. Nunc
autem hoc decidendum est, quod simili modò antiquos animos morit, si
corporis testamenti fúgor eum invaserit. Sancimus itaque, tale testamentum bo-

minis, qui in ipso actu testamenti aduersa valetudine sentus est, pro nibilo esse: si vero volueris in dilucidis intervallis aliquod condere testamentum, vel ultimam voluntatem; & hoc sanâ mente incepit facere, & consummaverit nulio tali morbo interveniente, flare testamentum, sive quamcumque ultimam voluntatem, censemus; si & alia omnia accesserint, quae in hujusmodi aliis legitima obseruatio requirit. Datum Kalend. Septemb. Constant. Lampadiô, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 9. C. qui testam. fac. poss.

<p>1 Controversia ab aliis posita rejici-
tur.</p> <p>2 Alter restituatur.</p> | <p>3 Quorundam sententia, & ratio.
4 Aliorum sententia, & ratio.</p> |
|--|--|

QUIDAM testamenti factionem furioso mediis furoris intervallis dene-
gabant; illi scilicet, qui putabant, tunc etiam furioso datum cura-
rem permanere, *L. penult. sup. de curat. furios.* Nam cum testamentum
sit hominis sani voluntas, *L. Lucius. 88. §. Lucius. 17. D. de legat. 1.* & qui
testatur sanae mentis esse debeat, *L. penult. D. de condit. instit. L. 2. C. hoc*
tis. non sunt sani omnino, qui furore licet intermissò laborant. At qui
putabant, furore finito, finiri quidque curationem, & curatorem furiosi de-
finere, d. *L. penult. furiosum in furoris induciis ultimum posse condere*
elogium, facile admictebant; quod sibi, & retro principibus placuisse, aie-
hic Justinianus. Paulus lib. 3. sent. tit. 4. Furiosus tempore intermissi furoris
testamentum facere potest. Et quidem si de alienis negotiis furioso per in-
ducias furoris judicare permititur, *L. ciam furiosus. D. de judic.* multò ma-
gis de suis rebus supremum ferre judicium; quod est testamentum facere.
Sed quaerebatur, an si furiosus sanae mentis effectus, testamentum facere
coepisset, & in ipso actu testamenti faciendi furore caperetur, an testa-
mentum illius valeret. Quam quaestioenam praecise nimis hic retulit Ju-
stinianus, nec restituere promptum est: (1) Etenim parum aptè repeti-
tur (ut nonnulli volunt, controversia ex *L. si is, qui. D. qui testam. fac. poss.* Finge, furiosum, cum testamentum facere vellet, primos heredes
nuncupasse, deinde furore corruptum esse, antequam secundos exprime-
ret, id est, substitutos: magis furiosus coepit facere testamentum, quām fe-
cīt: nec potest valere testamentum imperfectum, non modè si furiosus facere
cooperit, sed nec si quilibet aliis, d. *L. si is, qui, & L. ex ea scriptura. D. qui testam. fac. poss.* (2) An fingendum est, potius ad constitutandam hujus
Decisionis quaestionem, furiosum in sanitate constitutum coepisse facere
testamentum; deinde in ipso actu testamenti furore corruptum esse; ac
mox ad sanitatem reversum, testamentum, quod cooperat, perfecisse? Hoc
quidem meritò Justinianus decidere debuit, cum jam antea constituisset,
L. ciam antiquitas, hinc. de testament. (3) Quidam igitur existimaverant,
te-

testamentum hoc modò à furio factum nullum esse ; quòd testamentum nñ contextu fieri , nec ullus alienus actus intermissione debeat : idque ex Sabino refert Ulpianus , *L. heredes.* 21. §. ult. *D. qui tñam fac. poss.* (ubi verba Ulpiani à verbis Sabini facilè eit distinguiere .) Pariter actus stipulantis , & promittentis debet esse continuus , *L. continuus.* 137. *D. de verb. oblig.* At furio mediò inter coepsum , & perfectum testamentum , non putabant , actum testamenti esse continuum , maximè cùm furor superveniens in dubiò sanitas , & furoris confiniò testaturum constitueret . (4) Alii verò putabant , testamentum ita à furioso factum valere , neque furore intermedium viciare actum testamenti ; quasi nihil eò tempore furiosus facere videretur , *L. ult. D. de administr. & peric. tut. qui absens , & quietientis locò habetur.* *L. 2. §. 3. D. de jur. codicil. L. coram. 209. D. de verb. signif.* Justinianus priorem lententiam hic probavit , neque aliter testamentum à furioso coepsum valere voluit , quām si in sanitate coepsum , & perfectum sit : quòd si in sanitate coepsum sit , & furor accederit , vult Justinianus , *pro nibilo eff.* : quod est observandum ; non enim ait , imperfectum esse , ut eam ratione dubitandi fuisse appareat , non valere hujusmodi testamentum , non quasi imperfectum ; sed quasi nullum , utpote non continuo actu factum . Hacc autem Decilio maximè convenit cum d. *L. penali. sup. de curat. furios. & fortasse portio quedam est ipsius , quia eandem inscriptionem , & subscriptionem habet :* unāque constitutione plures Decisiones comprehendi potuerunt , ut in *L. ult. §. ult. sup. de furt. & serv. corrupt.*

XIII.

Lex ult. C. de furt. & serv. corrupt.

Idem A. Joanni P. P.

MANIFESTISSIMI quidem juris est , perpetrato furtò , ei competere furti actionem , cuius interest , ne furtum committantur . Sed quaerebatur apud antiquos legum interpretes , si quis commodaverit alii rem ad se pertinentem , & ipsa substrata est , an furti actio , adversus furiosus insitum possit ab eo , qui rem utendam suscepit , idoneo scilicet constituto : quia & ipse commodari actione à domino pro ea re conventi possit . Et hoc quidem penè jam fuerat concessum , ut habeas ipse actionem , nisi incipia dignoscatur laborare ; tunc enim furti actionem domino competere dicebant . Sed ea satis increbit dubitatio , si tempore quòd furtus committebatur , idoneus erat is , qui rem commodatam accepere ; postea autem ad inopias pervenire , antequam movetur actio , quae ei competebat : an debet actio , quae ante ei sensu acquisita est , firmiter apud eum manere , vel ad dominum reverti . Tunc & hoc quaerebatur , an in casu furti actio ambulatoria sit , necne . Sed omnium talens tractatum alia sequitur subdivisio , si ex parte solvendo sit is , qui rem utendam accepit , ut posse non in totum , sed particularem ei solutionem facere ; an habeat furti actionem , vel non

1. §. Tales itaque ambiguitates veterum, in modo magis (quod melius dicendum est) ambages nobis decidentibus, in tanta ratione difficultate simplior sententia placuit, ut in domini sit voluntate, siue commodati actionem adversus res accipientem moveare desiderat, siue furti adversus eum, qui rem subripuit: & alterutra earum electa, dominum non posse ex poenitentia ad alteram venire actionem: sed si quidem furem elegit, illata, qui rem usendam accepit, penitus liberari. Sin autem quasi commodator vnuat adversus eum, qui rem commodatam accepit, ipsi quidem nullo modo competere posse adversus furem furti actionem; eum autem, qui pro re commodata convenitur, posse adversus furem quidem furti actionem habere; ita tamen, si dominus sciens rem esse subreptam, adversus eum, cui res commodata fuit, perveriat. 2. §. Sin autem necius, & dubitanus reos non esse apud eum, commodati actiones instituit, postea autem re conspecta voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem pervertere; tunc licentia ei concedatur, & adversus furem venire, nulli obstatu ei opponend, quoniam iam incertus confitens movit adversus eum, qui rem utendam accepit, commodati actionem, (ut si domino ab eo satisfactus est, tunc eum omnimodo furem a domino quidem furti actione liberari, suppositum autem esse ei, qui pro re sibi commodata domino satisficit) cives maneficij suum fit, etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans rem esse subreptam; postea autem hoc ei cognitis, adversus furem transiit, omnimodo liberari eum, qui rem commodatam suscepit, quemcumque causas exitum adversus furem dominus habuerit: eadē definitione obtemperante, siue in partem, siue in solidum solvendo sit is, qui rei commodatam accepit. 3. §. Sed cion in secundam dubitationem incidunt, quid statuendum sit, si quis rem commodatam habuerit, quam aliquis furto subtraxerit, & lite pulsatus condemnationem postius fuerit; non tautum in rem furtivam, sed etiam in poemam furti: & popo domini rei teneris omnem condemnationem accipere desiderans, igitur ex sua rei occasione ortam: alio dubitatio incidit veteribus, utrum rea tantum suam, vel ejus aestimationem consequatur, an etiam suorum portem. Et licet ab antiquis variatum est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinationes sententias tamen nobis hoc decidentibus, Papinianas lucide varaverit, eligendus est uon in prima, sed in secunda ejus definitione, in qua lucrum statuit minime ad dominum rei pervenire: ubi enim periculum, ibi & lucrum collocetur; ne sit damno tantum delitus, qui rem commodatam accepit, sed licet ei etiam lucrum sperare. 4. §. Cum autem in coniugio earum dubitationum tertia exorta est quaestio, quare non & eam decidimus? Cum enim apertissimi juris sit, non posse maritum conjante matrimonii furti actionem contra fidem uxorem habere, quia lex iusta atrocem actionem dare in personam ita sibi conjundare prohibuit: ejusmodi incidit veterum sensibus quaestio. Quidam etenim, re sibi commoda, hujusmodi rei furtum a sua muliere passus est, & dubitabatur, utrumne domino rei furti alio contra mulierem praeflaretur, an proper necessitatem cause, & maritus ejus igitur actioni consummati suppositus posse habere furti actionem. Et aufores quidem iuris satis, & in hac specie contra se jut.

jurgiorum exercuerunt, ex praesenti autem lega, & anterioribus iuris Decisiōnibus, quae in ista positae sunt constitutione, potest & hanc species aperi-
tiūs dīrīni. Si enim dominio dedimus elecīōē ad quem volerit perva-
uire, sive ad eum, qui rem commodatam accepit, sive contra eum, qui
furtum commisit: & in hac specie maritus quidem propter matrimonii
pudorem non furti, sed rerum amotarum actionem habeat, si ipsam doni-
nus elegerit; dominus autem omnem licentiam possidat sive adversus ma-
ritum comodati, sive adversus mulierem furti actionem extendere: ita
samē, ut si ipse, qui rem commodatam accepit solvendo sit, nullus modus
adversus mulierem furti actio extendatur, ne ex hujusmodi occasione inter
maritum, & uxorem, qui non bene secum vivunt, aliquo machiavatis oria-
tur; & forsitan mariti violente uxori ejus extrahatur, & furti patiatus
poculaem condemnationem. Datum 15. Kalend. Sept. Lampadii, & Oce-
lle VV. CC. Coss.

Ad L. ultim. C. de furt. & serv. corrupt.

1 Controversia prima ex aliis inter
utriusque scholae autores indi-
catur.	10 Deprebenditur quibus in locis va-
riaverit.
2 Secunda refitmitur, & rationes
colliguntur.	11 Quorundam distinctio rejicitur.
3 Tertia quoque refitmitur.	12 Mira sententiarum diversitas.
4 Media sententia deprebenditur.	13 Unde Jurisconsulti facile varia-
verint.
5 Justiniani Decisio exponitur.	14 Controversia §. ultimi exponitur,
& rationes colliguntur.
6 Sabiniani inter se dissidentes.	15 Interpretatio L. 2. C. rer. ame-
tar.
7 Sabini sententia, & ratio.	16 Lectio defenditur.
8 Contraria aliorum sententia, &
ratio.	17 Ordo leg. penult. & ult. hujus
tit. inversus.
9 Papinianus variavit in eadem
quaestione.	

NON semper is, cuius interest ne furtum committatur, furti agere
potest, L. eum qui. 14. §. 10. L. 49. §. 3. D. de furt. sed ita si
rem domini voluntate teneat, eamque suō periculō habeat: puta, si res
déposita, locata, pignori data, aut comodata fuerit, d. L. 14. §. qua-
les. L. 85. D. eod. L. 1. §. & generaliter. D. de vi bon. raptor. ita credito-
ri datur actio, si res pignori data illi subcipiatur, L. si pignore. D. de
pign. & L. creditoris. 15. & L. creditor. 87. D. de furt. Verum non
convenit Paulo Ulpianus, L. inter. 46. §. 4. D. eod. qui debitari dat furti
actionem, si modis plus valeat, quam pro pignore debetur; non ergo in
summam pignoris, sed tantum creditō tenus. Atque in his omnibus dis-
sentiebant utriusque scholae autores. Sabinus dabat furi actionem co-
lonio: quod Ulpianus, & Paulus in libris ad Sabinum referunt, d. L. 14.

§. 2. & L. 26. §. 1. D. de furt. Gajus ex Sabinianis, L. 6. D. locat. Labeo contrā dabat domino furti actionem, non colono, L. cùm in plures. §. mestem. D. locat. Ulpianus igitur sententiam Labeonis refert in d. L. 52. §. 8. D. de f. rt. si conferatur L. 50. & d. L. 52. §. 11. D. eod. Paulus utrique dat actionem, domino, & colono, L. 82. §. 1. eod. Sabinus dat furti actionem fulloni, si vestimentum, quod poliendum fullo accepit, ei subreptum sit. Ulpianus lib. 28. ad Sabinum, L. 12. in princip. & lib. 42. ad Sabinum, L. qui vas. 48. §. si ego. D. de furt. Labeo contrā dat actionem furti domino, non fulloni, L. cùm in plures. §. vestimenta. D. locat. (1) Ita cùm in quaestione hujuscē Decisionis Sabinus daret furti actionem commodatatio, d. L. 14. §. non solidum, & L. 53. §. 1. D. de furt. probabile est, Labeonem non commodatario, sed ipsi domino rei commoda- tae concessisse. Verū id jam p̄t (sic legendum est) concessum suis- se hīc ait Justinianus, ut commodatarius habet furti actionem, si sol- vendo esset; nec denegaretur actio furti, nisi inopia laboraret; hoc est, sequaces Labeonis, & ex eā scholā auctores furti actionem concessisse: ut Celsus apud Ulpianum L. 7. in princip. D. comodat. & d. L. 14. §. 10. D. de furt. id quasi jam concessum, receptumque scribit Modestinus lib. 2. D. fūrentiarum in collat. leg. Mosaic. tit. 10. Is. verò, cui comodata res sit, furti experiri debet, si modi solvendo fierit. Non aliter etiam dabant actionem furti fulloni, quām si solvendo esset, d. L. 12. in prin- cip. & L. 52. §. 9. D. de furt.

All. vers. Sed ea satis, & vers. Sed omnem.

Si comodatarius tunc, cùm rēs furtō subtraheretur, solvendo erat, & postea inops fieret, antequam movisset actionem furti: quaerebatur, an actio furti, quae prius comodatario competenterat, cùm solvendo esset, propter inopiam illius redire ad dominum rei commoda- tae. (2) Ex his, qui dabant actionem furti comodatatio, si solvendo esset, quidam exi- citimabant, propter inopiam comodatario supervenientem, non minus ei competere furti actionem: quia quod alicubi deberi coepit, certis modis definit deberi, adeo ut obligatio ad tempus constituta tempore non fi- niatur, L. obligationum. 44. §. 1. D. de obligat. & aī. Alii putabant, actionem furti esse ambulatoriam, & hoc casu ad dominum redire, si com- modatarius solvendo esse delinqueret: quia ut ab initio actionem furti comodatario vel fulloni non aliter concedebat, quām si solvendo esset, L. si quis. 52. §. 9. & L. qui iniuria. 53. §. 1. D. de furt. ita etiam denegabant si solvendo esse delinqueret, quia nihil interesse potest, nihilque pericula il- lius esse, qui nihil habet. Vestigium illius sententiae in L. itaque. 12. in princip. D. eod. (3) Praeterea quaerebatur, an si comodatarius pro par- te solvendo esset, non in solidum, illi actio competenteret. Quidam hoc casu actionem furti comodatario denegabant: in qua sententia Javole- num fuisse deprehenditur ex L. solvendo. 114. D. de vert. significat. quae pertinet ad tractatum de furtis, & jungenda est cum L. 71. & 73. D. de furt. ex eodem lib. 15. Javoleni ex Cassio. (4) Quidam forte actionem furti

furti inter dominum rei commodatae, & commodatarium dividebant, quatenus cuiusque intererat; ut ex sententia Ulpiani, dividitur inter dominum rei pigneratae, & creditorem, d. L. 12. §. 2. L. 45. §. 4. D. cod. inter dominum proprietatis, & fructuarium, d. L. 46. §. 1. ex sententia Pauli inter dominum fundi, & colonum, quatenus utriusque interesset, L. 82. §. 1. D. cod. tit. de furti.

Ad §. Tales, & §. Sin autem.

Justinianus probat eorum sententiam, qui putabant domino rei commodatae furti actionem competere, eique dat electionem, sive actione commodati agere velit adversus commodatarium, seu actione furti adversus forem: ita tamen, ut si dominus sciens actionem furti moverit, non possit deinde commodati agere: quamquam alias poena furti cum actione commodati non confunditur, L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib. Sed si insciens dominus, vel dubitans commodati egerit; hoc est, cum nesciret, vel dubitaret, rem commodatam furtò esse subreptam: permittit Justinianus dominō ad forem transire, relictò commodatario; siquidem melius est dominō agere adversus forem poenali actione furti, si solvendo est, quam adversus commodatarium. In actione commodati venit simpliciter, in actione furti duplatur, vel quadruplicatur quanti res est, L. in furti. 50. D. de furt. Sed finge, cum dominus nesciret, furtum factum esse rei commodatae, egisse commodati, & commodatarium domino satisfecisse: eò casu vult Justinianus, soli commodatario, qui domino satisficerit, actionem furti competere: idque ita vult obtinere, sive commodatarius in solidum, sive pro parte solvendo sit. Eamque sententiam, ut simpliciter probare se testatur, atque alibi sibi magis simplicitatem, quam difficultatem placere in legibus, §. sed quia. Instit. de fideicommiss. heredit. (5) Cetera verba illa in §. sin autem, & §. quae de fullone, Instit. de obligat. quae ex dicto nascentur. Nisi dominus ab eo satisfactum est: tunc enim omnino forem à domino quidem furti actione liberari, suppositum autem esse ei, qui pro re sibi commodatā domino satisfecit: inclusa parenthesi legenda sunt: & quod sequitur, cum manifestissimum sit, etiam si ab initio dominus actionem instituit commodati, ignorans rem esse subreptam; postea autem hoc ei cognitò, adversus forem transivit, omnino liberari eum, qui rem commoda tam suscepit: referendum est ad id, quod supra dixerat, si dominus inscienter commodatarium eligisset, & postea vellet adversus forem agere, nullum ei obstaculum debere commodatarium opponere: quia si temere dominus à commodatario ad forem transeat, commodatarius commodati actione liberetur; licet rem suam à fore servare non possit.

Ad §. Sed cum in secundans.

Finge, commodatarium adversus forem egisse furti, & poenam dupli, vel quadrupli, remque ipsam à fore receperisse; quærebatur, an commodatarius

tarus omnem condemnationem dominò restituere deberet: idque inter eos, qui dabant actionem furti commodatario, hoc est, inter (7) Sabinianos, qui dabant conditionem incerti commodatario ad revocandam possessionem, non minus quam creditori datur, *L. si pignore. D. de pign. a. 7. L. &c. ideo. §. ultim. de condiū: furtiv.* quia utrumque putabant possidere, ut ostendimus lib. 2. *Observationum. cap. 31.* Sabinus putabat; si commodatarius adversus furem egisset, lucrum penes eum manere debere, non restitui domino rei commodatae: (7) quia Sabini sententia deprehendi potest apud Pompon. lib. 11. ad *Sabinum*, *L. 15. D. commodat. & Gajum ex eādem scholā*, *L. 6. D. locat.* Ratio illorum fuit, quam hic Justinianus attigit, quod res commodata sit periculo commodatarii, qui eam domino restituere tenetur actione commodati, licet à fure servare non possit: at lucrum illius esse debeat, cuius est periculum, *L. 10. D. de reg. iur. ex lib. 3. Pauli ad Sabinum*, ut ita liquidū probetur *Sabinum* in eā fuisse sententiā, eaque ratione suam probasse sententiam. (8) Contrà ex his alii sentiebant, commodatarium, qui furti egerat adversus furem, lucrum domino restituere debere. Ratio istorum fuit, quam hic quoque Justinianus obiter reculit, ut lucrum tideret ad dominum, quod occasione rei sue ortum esset. Satis esse dicebant, commodatarium habere usum rei commodata gratuitum; non etiam lucrum caprare debere, quod occasione rei commodata obtingeret. (9) In eā quaestione Papinianum variasse, hic Justinianus refest. Primum Papinianus senserat, lucrum domino restituere debere à commodatario, quod occasione rei commodatae habuisset; deinde in contraria (quae Sabini fuit) sententiam iverat, lucrum id minimè debere ad dominum rei pervenire. Hanc facili est deprehendere quibus in locis ita Papinianus variaverit, (10) sed fortasse prima illius sententia fuit lib. 9. *quaestionum*, ubi de furto egerat: & arguemento est *L. 79. D. de furt.* quae jungenda est cum eo, quod refert Illianus ex eodem lib. 9. *quaestionum*, d. *L. si pignore. D. de pignor. a. 7.* Ut enim volebat Papinianus totum id, quod creditor ex re libi. pignorata percepit, debito imputare; & ita lucrum esse domini rei pignoratae, non creditoris, qui furti egerat: eundem Papinianum eodem lib. 9. *quaestionum* scripsisse probabile est, ut si quid lucri commodatarius ex re commodata percepisset, totum id domino restituere deberet. (11) Neque enim diversa est ratio creditoris, & commodatarii: neque aliter interest creditoris, ratione scilicet debiti, aliter commodatarii, ratione usus, qui furto intercipitur: immo utriusque pariter interest ratione culpae, quam creditor in re pignorata, ut commodatarius in re commodata praestare debeat. Ideo creditoris interest in solidum, non ratione debiti, *L. creditoris. 15. & L. creditori. 87. D. de furt.* quia rem pignoratam restituere debeat: in actione furti id, quod interest aestimatur ratione rei furto subreptae, *L. 14. §. 10. & L. in furti. 50. D. eod.* non ratione usus, qui intercipitur, vel creditoris, vel commodatario. Alia forte esset ratio coloni, *L. is qui. D. locat.* quia colonus mercedem, seu premium condicionis solvit, non commodatarius. Ideo quamvis Labeo non daret furti actionem colono, sed domino, tamen putabat, dominum ex condicō teneri

teneri restituere, quod à fure exigisset, *L. cum in plure, §. messim. Di. eod.* Secunda Papiniani sententia fortasse fuit *lib. 12. quaestionum*, in quo etiam de fortis egerat. Argumento est *L. 80. D. de furt.* & quod ex eodem lib. 12. quaestionum restulit Ulpianus in *L. 12. §. ult. D. eod. Sensem per creditoris interesse, etiam si debitor solvendo sit.* In hac secundâ opinione Papinianus probaverat sententiam Sabini, ut & cùm sententiam mutavit, *L. 6. in fin. D. de furt. exportand.* & secundam hanc Papiniani sententiam Justinianus probare maluit, ut illius sit lucrum, cuius est periculum. Autores tamen Basilicon primam Papiniani sententiam probare maluerunt, *lib. 60. tit. 6.* ut commodatarius domino non tantè rem, sed & poenam reddere debeat; maleque hac ratione utuntur: *ut ex iure ad dominum rei periculum spectat, sic & lucrum ad eum pertinet debet;* nec Thalaelaeus se expedit. Ita Tribonianus primam, non secundam Papiniani sententiam probare voluit, *L. 7. D. de furt. exportand.* (12) tanta est in sententiis hominum diversitas, ut quod Papinianus ipso reprobaverit, alii magis probaverint. (13) Porro mirum nulli else debeat, Papinianum illum subtilissimi, & excellentissimi ingenii variasse, quod alii quoque juris auctoribus contingit; Nam quemadmodum Stoici non adeo pertinaciter placitis decretis suis inhaerebant, ita Jurisconsulti eorum doctrinâ imbuti facili mutabant sententiam, si quando alia potior videretur, ut ostendimus *lib. 1. Observat. cap. 9.*

Ad §. ultimum.

Si rem mariti propriam uxor subriperebat, quidam negabant furtum facere, ut Nerva, & Cassius; quod vitæ societas eam quodammodo dominam faceret: alii putabant, furtum facere, sed furti actionem non dazi, ut Sabinus, & Proculus, *L. 1. D. de act. rer. amot.* (ubi forte nomina Jurisconsultorum diversæ scholæ interturbata sunt) quia uxor erat marito filiae loco, ea scilicet, quæ per coëmptionem in uxram potestate viri venisset: Gaius *lib. 3. Instit. in collat. leg. Mof. cum leg. Rom. tit. 16. Servins ad 1. Georg. Ila in filiae locum, maritus in patris remiebat.* At si uxor has licet furtum faciat patri, non tamen furti adversus eum agi potest, *L. ne cum. 16. D. de furt.* Aliam rationem affert hic Iustinianus, non dari actionem furti marito adversus oxorem, quia lex tam atrocem actionem in personam adeo conjunctam dare erubuit, ut potè poenalem, & famosam. Sed finge, uxorem, rem quam Titius marito commodaverat, subtraxisse; quarebatus, an eō casu maritus adversus uxorem furti agere posset: quia Titius commodi egerat adversus maritum. (14) Quidam dabant furti actionem marito, quia uxor non rem mariti, sed Titii contrectasset. Alii dabant non furti actionem, sed actionem in factum, *L. 2. C. rer. amotar.* quibus verbis temperabant furti actionem, eamque in simulum dabant favore nuptiarum, ut servi corrupti, *L. ultim. D. de furt. corrupti.* Vestigium hujus controversiae certum non appetat, sed tamen eam Ulpianus *lib. 30. ad edit. & Paulus lib. 6. quaestim.* videntur attigisse, *L. 17. §. ult.* *L. 18.*

L. 18. & L. 28. D. de ad. rer. amotar. Justinianus hic dat electionem Titio domino rei commodatae; ut vel adversus maritum agat actione commodati , vel aduersus uxorem actione furti : vult autem ipsum maritum , si conventus fuerit à Titio actione commodati , non propterea agere furti aduersus uxorem , sed retum amotaruni : quod noviter Justinianus constituit , marito dari rerum amotarum actionem constante matrimonio , quae non nisi post divortium datur , *L. 17. in princ. D. eod. L. ult. §. 2. D. de divorc.* *d. L. 2. C. rer. amotar.* Actio rerum amotarum non est poenalis , sed in simplum , *L. 16. D. de ad. rer. amotar.* nec famosa : quod tamen nonnulli male tentant ex *d. L. 2. C. eod.* (15) Intelligenda est de actione furti , quae poenalis est , & famosa , non de condicione rerum amotarum . Verum quavis Justinianus dederit electionem domino , vel agere commodati aduersus maritum , vel furti aduersus uxorem ; non tamen , aliter vult Titium aduersus uxorem furti agere , quam si maritus solvendo non sit , ne hujusmodi occasione talem machinationem maritus inveniat , ut *volente eis* uxori furti condemnata extrahatur . (16) Sic omnino legendum est , non , ut quidam legunt , *nolente eis* : cur enim nollet maritus uxorem extrahi , quae rem sibi commodatam furtò subtraxerit ? (17) Inversus fuit ordo hujus Decisionis , quae praeponi debuit ante *L. penult.* sup. hoc sit . ut ex subscriptione utriusque collata deprehenditur .

XIV.

Lex penult. C. de adoptionib.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

CUM in adoptionis filii , qui filiis familias constituti , a patribus natura-
libus aliis in adoptionem dantur , antiquas sapientiae incidunt quedam
dubitatio : si oportere tales filium , qui praeteritus à naturali patre f erat ,
babere contra ejus *estamentum* de insufficio adoptionem : (Quam Capinus
quidem negat , Paulus autem sine effectu dereliquit , Martians vero distin-
guit , ne ex hac causa utriusque patris perderet successionem : naturalis qui-
dem , voluntate ejus circumventus à adoptivi , proper epistatem , quam forte
babebat) & iterum aliud viti . in erat exortum : si enim post patris natu-
ralis obitum pater adoptivus per emancipationis modam jus adoptionis dis-
solvisset , nulla spes ei remanebat : neque enim contra patris naturalis ob-
luntatem , (quia mortis ejus tempor in aliena fuerat familia constitutus)
neque contra adoptionis patrem , (quia per emancipationem ejus familia
exemptus est .) Ideo tales dubitationes relectantes , & tale vitium corri-
gentes sancimus , per adoptionem quidem ad extranam personam filiam iu-
ra naturalis patris minimè dissolvi ; sed ita cum permanere , quasi non fuis-
se in alienam familiam translatus . Cum enim tanta fragilitas est adoptio-
nis , ut possit in ipso die & filius fieri , & extranens per emancipationem in-

Inveniri: quis patiatur, iura patris naturalis nexus divinis copulata, ludibriis defraudari? cum in hoc casu & contradicendi filio ex iure veteri detur licentia, & invitus transire ad aliam non cogitur familiam. Omnia igitur, secundum quod iam disponimus, cum ad extraneum patrem filius per adoptionem trahatur, maneat integrum iura, sive ad inofficiosi querelas, sive ad alias omnes successiones, sive ab intestato, sive ex testamento, quae liberis deferuntur; ut ipso posse & professe patrū naturali, & ab eo naturalia debita percipere. Si vero pater naturalis avo materno filii sui, vel si ipse fuerit emancipatus etiam avo paterno, vel proavo similiter modo paterno & vel materno filium suum dederit in adoptionem, in hoc casu, quia in uam persuasum concurrunt & naturalis, & adoptionis iura, maneat stabile jus patris adoptivi, & naturali vinculo copulatum, & legitimis adoptionis modo constrictum: & ad eum solum respiciat filius, cuius & natura aggregavit, & lex per adoptionem assignavit. & Papiniani sententia in hac specie procedat, & ad eum tantummodo filius adoptivus spem totam extendat, & non patrū naturalis successionem molestare concedatur: sed avitā, & proavitā tantummodo reverentia protegatur, eique acquirat, quae possunt acquiti, & professe; & is ei solus pater intelligatur, quem lex fecit, & natura non dereliquit. Neque enim Martiani distinctione locum esse in hoc casu iuvenerimus, ubi nullus circumventionis suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam, avitā, & proavitā affectione haec omnia resecante: sed haec omnia mandare integra, nisi avus, & proavus emancipatum ficerint filium adoptivum: tuum etenim necesse est iterum ad patrem naturalem eum reverti, cum emancipationis interventu adoptio in quacumque personā facta solvit. 1. §. Sed ne articulum adoptionis in extraneam personam factas sine lege reliquamus, licetiam damus tali adoptivo patri, id est, extraneo, si voluerit, nihil ei testamento sed relinquere: sed quidquid ei reliquerit, hoc libertatis sit, & noui legitimis vinculis afixis sit. Cum enim per omnia naturae suae filium aggrevaverimus, manifestissimum est, quod & acquisitiones omium rerum, quae ad filium familias pervenerint, secundum leges nostras non adoptivo extraneo patri, sed naturali usque admodum ususfructus perueniant: & permaneant in sacris patrū naturalis, quasi imaginaria quādā, & noui affectione ei acquisitā, noui pristinarē cognationis diminutione iarradūt. Sed si quidem remaneat in tali adoptione, nulla interveniente emancipatione, in hoc tantummodo professe ei voluntate adoptionem, ut non successione ab intestato patris extranei adoptivi defrandetur; sed habeat accessionem fortunae ex patris naturalis fibi voluntate acquisitam. Neque enim ex veteri iure cognationis nexus naturalis patris per adoptionem filio dissolvetur, sed accedebant iura adoptiva, certis reliquo iure naturali remanentibus: & qui legitimis erat familiis adoptivas, sic naturali fuerat cognitio. Quis enim maternū iura posset abolere, cum videatur & ex antiquo iure patrem quidem habere adoptivum, matrem autem eam, quam natura cognoscit? Et ideo fanticinus, et si habeat hismodi filius iura integræ naturæ, attamen si intestatus pater extranei adoptivus deceperit, habebit eum etiam sui hereditatis ius ad ejus tantummodo successionem: ut non etiam legitima iura ad familiis extranei patris adoptivi beat.

beat, nec ipsa ad eum communionem aliquam habeat; sed quasi extraneus ita ad illam familiam inventatur. 2. §. Sin autem per emancipationem iuxta adoptiva fruunt dissoluta, tunc nullus ei penitus regressus ad adoptionem extraneum patrem, et si moriatur intestatus, relinquatur; sed maneat tantummodo patrem naturalem cognoscens, tanquam non fuisse ab initio in adoptionem translatus. 3. §. Quae autem de aliis adoptivis diximus, haec sancimus etiam de his, qui ex Sabiniano Senatusc. ex tribus maribus fuerant ab extraneo adoptati; nulla penitus differentia inter alios adoptivos, & eos introducenda. 4. §. Quae in filio diximus in adoptionem a pare datam; haec & in filia, & in nepote, & nepte, & deinceps personis utriusque sexus in sacris patris constitutis extendimus: si tamen tempore mortis ait sui parentes eos, vel eas non antecedant. Si enim patres eos antecedant, (ubi nec imponitur necessitas aeo aliquid nepoti, vel nepti relinqueret) maneat omnia iura adoptiva ei intacta: haec enim omnis sanctio de filio, & filia, de nepote, & nepte, & deinceps personis in sacris constitutis introducita est, ubi dubitabatur, quid statuendum esset, quasi duobus patribus, uno ex natura, & altero ex lege impositis. 5. §. Ubi autem bono sui juris constitutus per arrogationem ex Augusta liberalitate sepe dederit in adoptionem; tunc omnia iura patris adoptivi habeant intacta. Cum enim nullum inter patres inducitur discrimen, sit suus heres adoptivus patri arrogatori, & familiae ejus aggregetur: & omnia, quae ad filium arrogatum veteres legum latores introduxerunt, intacta, illibataque in eorum personis reserventur. Datum Kalend. Septemb. Constantinop. Lampadii, & Oreile VV. CC. Coss.

Ad L. penult. C. de adoptionib.

- 1 Vetus controversia brijs Decisionis, quamvis à Papiniano tantum repetatur.
- 2 Papiniani sententia, & ratio.
- 3 Pauli sententia reprehenditur, & mens Justinianii.
- 4 Contraria aliorum sententia, & verbigium; ratio.
- 5 Martiani distinctio rejecta.
- 6 Alia Justinianii distinctio.

- 7 Iux Plinio.
- 8 Mens Justinianii comprehensa.
- 9 Differentiae inter adoptiones antiquas, & Justinianicas colliguntur.
- 10 Ratio Senatusconsulti Sabinianii.
- 11 Lectio defenditur.
- 12 Quare ius adoptionis, non arrogationis fuerit immutatum.

TITIUS pater naturalis filium suum in adoptionem dederat Maevio, & dum postea testamentum ficeret Titius, filium suum testamento praeterierat: quaerebatur, an filius testamenti patris naturalis præteritus, movere posset querelam inofficiosi, cum in adoptiva esset familiæ tempore, quo pater naturalis moreretur. Nam si quidem emancipatus fuisset a patre adoptivo, ut emancipatus admittebatur non ad querelam inofficiosi testamenti, sed ad bonorum possessionem contra tabulas, & qd hi, qui. Inq. de hered. quae ab integr. (1) Et haec quidem vetus fuit quae-

questio, atque inter veteres Jurisconsultos tractata, quamvis eam solum à Papiniano Justinianus hic referat. (2) Papinianus negabat filio in adoptionem dato querelam inofficiosi adversus testamentum patris naturalis: & haec ratio Papiniani fuit, quam Justinianus infra attigit: quod filius ad patrem adoptivum totam spem extendere debeat, non successionem patris naturalis molestare. Siquidem adoptivus filius abdicabat se familiā patris naturalis, cūm in adoptionem daretur. Servius in scheda ad 2. Aeneid. *Conscripta apud antiquos fuit, ut qui in familiam, vel gentem transiret, se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia recuperetur.* Fiebat adoptione per mancipatiōnēm, seu imaginariam venditionem: at hoc in mancipatiōne agebatur. D. Augustinus lib. 1. contra secundas Juliani responsiones: *Emancipatio bonorum dicit ad eo, nec attendis, hoc cum emancipato agi, ut in familia patris non sit.* Ita igitur in adoptionem dati liberi, quoad patrem naturalē, quādū erant in adoptiva familia, erant extraneorum loco, §. adoptivi. Instit. de exhered. liberor. Tribonianus aliam rationem afferit in d. §. at bi. Instit. de hered. quae ab int̄st. Ideo sic placuit, quia iniquum erat esse in potestate patris adoptivi, ad quos bona naturalis patris pertineant, utrum ad fiberos ejus, an ad agnatos. Deprehendi potest, & alia ratio in L. si pater. 17. D. de bono. posse. cont. tab. non debere queri filium adoptivum de testamento patris naturalis, quod ei alium patrem assignasset. Ulpianus Papiniani sententiam probaverat, L. 8. §. 10. D. evol. tit. de bon. poss. cont. tab. impune filium in adoptiva familia constitutum, a patre exheredari posse. Paulus quoque inofficiosi querelam sine effectu dereliquerat, ut hīc Justinianus: quod nonnulli male accipiunt, quali Paulus questionem indecisam reliquerit, ut quandoque Juris auctores se dicunt sub sistere. (3) Verūm alia mens est Justiniani parūm hastenus deprehensa. Filius, qui agere volebat querelā inofficiosi testamenti, petebat bonorum possessionem litis ordinandae gratiā, L. 8. §. 1. D. de inoffic. testam. L. iure. §. ult. D. de testam. tute. si filius obtinuerit apud Centumviros bonorum posseditio erat cum re, id est, cum effectu. Ulpianus lib. sing. reg. tit. 28. L. quod vulgo. 19. D. de bono. posse. cont. tab. si non obtinuerit, bonorum posseditio erat sine re, id est, sine effectu. Paulus igitur non negabat absēcē querelam inofficiisi testamenti filio adoptivo, ut Papinianus; sed sine effectu dereliquerat, hoc est, putabat, eam bonorum possessionem sine re, seu sine effectu fore: et quod etiam attigimus lib. 3. obseruat. cap. 35. (4) Contrā alii sentiebant, filio in adoptionem dato competere querelam inofficiosi testamenti: atque ita filium M. Anci Carseolani equit s Rom. naturalis patris testamentum, quod praeteritus fuerat, apud Centumviros rescidisse refert Valerius lib. 7. cap. 7. quamvis à Suffenate avunculo suo adoptatus esset. Sext. Pompejus in schedis lib. 21. de verb. signif. in verb. Mancipatus. Mancipatus, ita adoptantis, ut patris sui heres erat: adoptivus enim ejus, qui adoptat, tam heres est, quād si ex eo natus esset; sui patris, quasi in potestate alienā non esset, ita est legitimus & suus heres, ut patet manifeste ex eo, quod ait Ser. Sulpicius in eh oratione, quāna scripsit, & habuit pro Aesidia. Id duriusculum, suum heredem esse pa-

Par. II.

G

tris

tris naturalis filium adoptivum, qui per adoptionem in alienam familiam transit: sed querela inofficiosi testamenti non dabatur nisi suis heredibus, & qui in potestate morientis fuissent. Ratio illorum fuit, quod civilis ratio naturalia jura non possit tollere, *L. eas, D. de capit. ministr.* (5) Martianus distinguebat inter utramque sententiam: quod laepe etiam Paulus, Ulpianus, atque alii praefliterunt, & à nobis fuit observatum *lib. 1. observat. cap. 6.* Ita ergo distinguebat, ut si quidem pater adoptivus inops esset, haberet filius querelam inofficiosi adversus testamentum patris naturalis; quasi pater filium circumvenisset, cum eum inopi in adoptionem deditset: si vero locuples esset pater adoptivus, queri non posset filius, qui ex bonis patris adoptivi aliquid speraret. Id forte Martianus scriperat *lib. 4. Inflit.* ut colligi potest ex *L. adversus. D. de inoffic. testament.* Verum in distinctione Martiani, vitium fuisse ostendit Justinianus; nam fieri poterat, ut mortuus patre naturali filius in adoptionem datus emanciparetur à patre adoptivo: quod casu eti maxime locuples esset pater adoptivus, nihil filius ex bonis iplius sperare audebat, cui omnino erat post emancipationem extraneus, *d. §. ac bi. Inflit. de hereditatib. quae ab inestat.* Unde Martiani distinctio non sufficiebat, (6) & Justinianus alter hic distinguere voluit: utrum filius extraneo patri in adoptionem detur, vel avo materno, aut paterno, aliisve ascendentibus. Primo calu, si filius extraneo in adoptionem datus sit, vult Justinianus, omnia jura patris naturalis manere integra, sive ad querelam inofficiosi, sive ad successionem ab intestato, vel ex testamento, quasi in adoptionem datus non fuisset. Rationem elegantem subiicit, scilicet non tantum valere debere adoptionem, ut per eam jus naturale tollatur. Adoptio est imago, commentum, *L. 76. D. de condit. & demonstrat. lib. ubrium*, ut hinc loquitur. Etenim in adoptionibus mulieres parturitionem simulabant, & ludicra ista (ut videtur) peragebantur in cubiculo, apud genitalem thorum. (7) Plinius in *Panegirico*: *Iaque non ius in cubiculo, sed in templo; nec ante genitalem thorum, sed ante plurimam Jovis optimi adoptio peracta est.* Non igitur imago rei veritatem, seu naturam debet vincere. Tum quia adoptio possit facile desinere, tanquam sit adoptionis fragilitas, ut adoptivus unō die possit filius fieri, eodemque extraneus per emancipationem inveniri. Actus adoptionis fiebat per triam mancipationem patris naturalis, & duas manumissiones patris adoptivi, *L. ult. hoc tit.* Sed haec omnia unō die peragi poterant, Paulus *lib. 2. sent. tit. 25.* ac praeterea tertia manumissio patris adoptivi intervenire debuit, quae filium emanciparet, & faceret extaneum: unde adoptivi liberi post emancipationem patris adoptivi nomen amittunt, *L. 4. D. si tab. testament. null. extab.* Tum quia possit adoptio non incipere, puta, si filius contradiceret, qui invitus in adoptionem dari non poterat, *L. 5. D. de adoptionib. nec emancipari, L. iubemus. C. de emancip. liberor.* Sed fieri non potest, quin filius naturalis sit filius, ut ita verum sit, per adoptionem non debeat ius naturale tolli. Secundo casu, si pater naturalis filium avo materno, paterno, vel aliis ascendentibus in adoptionem dederit, vult Justinianus, antiqua adoptionis jura servari,

§. sed

§. sed bodie. *Institut.* de adopt. §. sed et si. *Institut.* quib. mod. jūs pat. pot. §. sed et si. *Institut.* de hered. quae ab intest. in quibus locis hujusce Decisiōnis meminit, eoque casu probat Justinianus Papiniani sententiam, ut filius queri non possit de inofficio testamento pātris naturalis: quia successionem avi materni, vel paterni expectare debeat, naturali, & civilē vinculo in adoptione concurrentibus. Neque vult Justinianus eo casu Martiani distinctioni locum esse, id est, non vult inspici, utrum avus maternus, vel paternus sint locupletes, in quibus nullum circumventionis suspicio locum habere poshit. Quid si filius parentibus in adoptionem datus ab iis postea emancipatus fuerit, vult Justinianus, filium reverti ad patrem naturalem, hoc est, ad successionem ipsius, (8) Non satis quidem expressit, utrum reverti possit filius adoptivus emancipatus ad successione patris naturalis, sive vivus, sive mortuus ille fuerit: sed quia supra id vitium in distinctione Martiani proposuit, sanè & illud emendare voluit, ut scilicet filius emancipatus ab adoptivo patre ex ascendentibus, mortuo patre naturali ad successionem ipsius revertatur, quamvis in aliena familia fuerit eō tempore, quā pater moreretur.

Ad. §. Sed ne articulus, & §. Sint autem.

Si filius in adoptionem extraneo datus fuerit, ex hac constitutione non transit in potestatem patris adoptivi; quod siebat jure antiquo: non acquirit patri adoptivo, sed patri naturali, quatenus ex constitutione ejusdem Justiniani per filium familias illi acquisitus. Vicissim pater adoptivus non tenetur filium adoptivum testamentō heredem instituere, vel exheredare, quod necesse erat jure veteri: nec si filium adoptivum pater exheredaverit, poterit filius queri de inofficio testamento. Tantum in eo filius adoptivus patri filius esse censetur, ut si intestatus pater adoptivus deceperit, filius adoptivus ad legitimam illius successionem admittatur, & sit suos heres ab intestato. Sic igitur imaginaria est (ut loquitur hic Justinianus) adoptio filii, quem extraneus pater adoptaverit: nam & filius extraneo datus in adoptionem remanet in familia patris naturalis, quasi adoptatus non esset. Jure quidem antiquo filius adoptivus jus familiæ patris naturalis, seu jus agnationis amittebat, jus cognationis retinebat: & licet non admittetur ad bonorum possessionem patris naturalis unde liberi, admittetur ad bonorum possessionem unde cognati, §. admonendi. *Instit. de hered.* quae ab intestat. L. 1. §. cognationem. D. unde cognati, L. 2. §. sed si quis. D. ad Senatusc. Tertyl. Multum verò intereat, utrum filius in adoptionem datus emanciperetur à patre adoptivo, ante mortem patris naturalis: tunc enim emancipati loco habeatur, & cum aliis emancipatis admittetur ad bonorum possessionem contra tabulas patris naturalis, si praeteritus fuisset, d. §. adoptivus. *Instit. de exhered.* liber. Quod si emancipatus fuisset filius adoptivus post mortem patris naturalis, tantum ille ab intestato succedebat ex capite edicti unde cognati, d. §. admonendi. *Instit. de exhered.* liber. Porro novum non est, quod hic Justinianus constituit, filium in adoptionem datum.

datum extraneo non transire in illius potestatem; nam & ante Justinianum sic filius adoptari poterat, ut non esset in potestate adoptantis, *L. quidam*, 132. *D. de verb. oblig.* & mulieres adoptabant ex beneficio principali, *L. mulierem. C. hoc sit.* non tamen liberos habebant in potestate. Non abs re fuerit, (9) istas differentias inter adoptionem antiquam, & Justinianaeam, seu quam Justinianus in §. sed ne articulum, inducit colligere. Olim non erat differentia, utrum filius extraneo daretur in adoptionem, vel avo materno, aut paterno, ut hodie. Olim filius adoptivus transibat in familiam, sacra, gentem, & potestatem patris adoptivi; non hodie, §. sed *bodie. Inflit. de adopt.* Olim filius adoptivus erat patri adoptivo suus heres, eumque tenebat pater heredem institutore, vel exheredare; praeteritus non patiebatur valere testamentum patris adoptivi, exhereditatus agebat querela in officiosis, d. *L. quidam. D. de verb. oblig.* hodie non est suus heres, nisi ad successionem ab intestato. Olim debebat filius adoptivus emancipari, ut solveretur potestate patris adoptivi: hodie quidem debet emancipari, sed tantum ut vinculum ille civile dissolvatur, nec emancipatus ad successionem ab intestato admittatur. Olim filius adoptivus erat agnatus liberis patris adoptivi, d. *L. i. §. cognationem. D. unde cognati*, hodie non. Olim filius adoptivus acquirebat patri adoptivo; hodie acquirit tantum patri naturali. Olim filius in adoptionem datus amitterebat jus familiae, & jus agnationis patris naturalis: hodie retinet. Olim filius in adoptionem datus, & in adoptiva familia constitutus, cum pater naturalis moreretur, praetentus, vel exhereditatus ipsius patris naturalis testamento, non poterat queri de inofficio testamento patris naturalis, aut faltem dubitabatur: hodie indistincte ad querelam admittitur. Denique olim adoptio erat quaedam imaginaria, hodie prorsus imaginaria: filius adoptivus erat olim filius familiæ, hodie filius.

Ad §. Sin autem.

Adoptio per emanicipationem dissolvitur, ita ut liberi adoptivi emancipati liberorum nomen amittant, quoad patrem adoptivum, *L. 4. D. si tabul. testam.* Contrà liberi in adoptionem dati extraneorum loco sunt, quoad patrem naturalem: sed tamen dissoluta adoptione liberorum nomen retinent, ac si ab ipso patre naturali emancipati essent, §. *adoptio. Inflit. de exhered. liberor.*

Ad §. Quae autem.

Quod supra sanxit in §. sed ne articulum, patrem adoptivum non teneri filio adoptivo quidquam testamendū relinqueret; id. vult locum habere: Justinianus in omnibus adoptivis, atque etiam in his, quibus ex Senatusc. Sabiniano quarta relinquere debet. Nam cum quis tres solum manus haberet, & unum ex his tribus manus in adoptionem daret, tenebatur pater adoptivus ex eo Senatusconf. quartam honorum suorum testar.

testamentō relinquere. Theophilus in §. sed ea omnia. Instit. de hered. quae ab intestat. (10) Ratio illius Senatoc. haec fuit, quod cūm quis tres solum mares liberos haberet, uniusque in adoptionem daret ex isto pauciore numero liberorum; non tam exonerandae suae familie, quam adoptantis gratia id facere videretur. Ita qui ex tribus maribus unum curiae offerebat, liberabatur oneribus curiae, L. si quis. 132. C. Theode. de decurion. E. ult. C. eod. (11) Et ex iis satis constat, non mutandam esse heujus loci lectionem, ex tribus maribus, quam nonnulli aliter, atque aliter immutare voluerunt.

Ad §. Quae in filio.

Si nepos in adoptionem datus fuerit avo materno, vel paterno, & tempore mortis avi filius sit superstes; quia filius nepotem praecedit, vult Justinianus non teneri adoptivo quidquam relinquere, omniaque iura adoptiva ei manere intata: hoc est, ut nec queri possit de inofficio testamento, si avus exheredaverit, & ad successionem avi ab intestato ut adoptivus non admittatur.

Ad §. ultimum.

Quod timebatur in adoptione, ne filius in adoptionem datus privaretur bonis patris naturalis, & patris adoptivi; id in adrogatione timeri non potuit: quia in adrogatione, que siebat curiatis comitiis, & postea ex reictipo principis fieri coepit, vel ex Augusta liberalitate (ut hic Justinianus loquitur) interveniebat causae cognitio, an pater adrogator esset inops, vel locuples, L. 17. §. 2. D. de adoptionib. vel insidiosè bona adrogati adpetteret. Gellius, lib. 5. cap. 19. Tum quia adrogator sive moreretur, sive filium adrogatum sine justa causa emancipasset, tenebatur omnimodo ex constitutione D. Pii quartam bonorum suorum ei relinquere, L. si adrogator. D. de adoption. L. sed si plures. §. in adrogato. D. de vulgaribus. (12) Propterea Justinianus jus adoptionis tantum, non adrogationis immutavit.

XV.

*Lex 13. C. de usufructu & habitas.
& minister. servor.*

Idem A. Juliano P. P.

CUM antiquitas dubitabat, usufructu habitationis legato, & primo quidem cui similis esset, utrumne usui, vel usufructui, an neutri eorum, sed jus proprium, & specialens naturam sortita esset habitatione: possea autem se posse ita, ut habeatis legata esset, et eandem locare, vel dominium sibi

sibi vindicare. Auditorum iurgium incidentes, compendiosus responsus omnem
busmodi dubitationem refecans: & si quidem habitationem quis reliquerit, ad humaniorum declinare sententiam nobis visum est, & dare legitatio-
rio etiam locationis licentiam. Quid enim distat, siue ipse legatarius maneat, siue alii cedat, ut mercedens accipiat, & multo magis si habitationis usumfructus religerit? cum & nomine subtilitati satisfactum videatur,
etiam nomine usumfructus additò: in tantum etenim valere habitationis volumus, ut non antecellat usumfructum, nec dominium habitationis speret legatarius; nisi specialiter evidenter probatioibus ipse legatarius possit offendere, & dominium ejus donatus sibi esse reliquit: tunc enim voluntati testatoris per omnia obediendum est. Quam Decillionem locum habere censemus in omnibus locis, quibus habitaio constitui potest. Datum
XVIII. Kalend. Octob. Lampadiò, & Orektz V.V. CC. Coss.

Ad L. 13. C. de usufruct. & habit.

1 Controversia restituitur ex Sabini-
nianis,	venerant.
2 Et Proculejanis.	4 Quarta opinio.
3 Tertia opinio, in quam nonnulli
ex utraque schola auctores con-	5 Habitatione bodie donari; seu gen-
tis concedi potest.
	6 Lectio defensatur.

USUFRACTU habitationis legato, quidam existimabant, legatum illud simile usui, perinde ac si usus domus legatus esset: & ii forte (1) Sabiniani Pomponius lib. 33. ad Sabiuus, Habitationis exceptione frus temporali, siue ad mortem ejus qui exceptit, usus videtur exceptus, L. si quis unas. D. de usufr. & quemadmo. Ita Regulus habitationem coenaculi permittebat, eoque uti, L. Aquilins. D. de donationib. quasi habitatione nihil sit aliud, quam usus. Ibidemque Papinianus Nicostratum, cui permisit erat habitatione, usum coenaculi accepisse. Ulpianus ex eodem Papiniano, effectu pene esse idem legatum usus, & habitationis, L. so. D. de usu & habit. ubi vestigium hujus controversiae manifestum agnosci potest. Alii putabant, usumfructu habitationis legato, non usum, sed usumfructum relictum esse: in qua sententia fuit Marcellus, (2) qui Proculejanus fuit, ut probavimus lib. 1. Observat. cap. 28. Habitatione legata, eam Marcellus alii locari posse admittebat, §. penult. Inflit. de usu, & habit. veluti usumfructus alii locari potest, quali habitationis legatum ad legatum usumfructus accederet. Multum autem intererit, utrum quis usum, vel usumfructum domus habeat; si quidem usuarius jus, quod habet, nulli vendere, locare, aut concedere potest, L. 11. D. de usu, & habit. quod usufructarius potest, L. 12. §. 2. D. de usufr. Glosae
Graec.

Graecae: itioꝝ ἡσι χρήσις μόνον διάκοτης διαρρήχθεις παραπέντ. ἐγδε, χρήσις
μόνον ἔχει εἰκόνας, δίεται μόνον εἴσιν μετα τὴν γενετὴν αὐτῆν, καὶ τὸν θ-
ρεῖν τελέσθω, καὶ ἀπολύθησθω, καὶ ἄλλων ἰαυθήσθω, οὐδὲ τὸν θελτὸν οὐδετερος
ὑπέχεται, οὐ μόνον ἔντελον τὸν θελτὸν μετέσθω. ὁ δὲ χρῆσις καρπός δικότης ἔχει
δύναται τὸν ἔμπορον μετέσθω ἵκε τὴν οἰκουμένην. idest. scinduntur εἴσιν
domus differt ab usumfructū: nam qui ha et solus domus usum, potest
potest habitatione cum uxore sua, sūspīque filiis, & libertis, aliisque libe-
ris, quibus non minus utitur, quam servis; non tamen potest locare do-
mum: at qui habet usumfructū domus, potest eam locare alteri habi-
tandam. (3) Tertia opinio fuit, usufructū habitationis legatō non esse
ūsum, non usumfructū, iūque propriā, & specialem naturam habita-
tionis (ut hīc loquitur Justinianus) tribuebant. In quam sententiam ex
hoc, & illā scholā auctores convernēt: Javolenus Priscus ex Sabinia-
nis, & Neratius Priscus ex Proculejanis, d. L. 10. §. 2. D. de usū, & ha-
bit. Hoc jus habitationis proprium, & speciale ita constituebant, ut ha-
bitatio neque inusu, neque capitī minutiōne amittretur, d. L. 10. ut
in factō potiū, quām jure confiliteret, L. penal. D. de capit. minut. ubi
eam differentiam inter usumfructū, & habitationem Modestinus expo-
suerat, hb. 8. Differentiarum; qui se tertiam istam sententiam probave-
rat. Aliam questionem subinde infert Justinianus, an is, cui habitatio
sit legata, eam alii locare possit, vel proprietatem libi vindicare. Qui
dicebant, habitatio legatum ad usum accedere, negabant locari posse;
quia nec usus locari potest, d. L. 12. & L. 14. in pr. B. de usū & habit.
L. item. §. 1. D. com. dividund. Qui dicebant ad usumfructū accedere,
locari posse admittebant, ut Marcellus d. §. penult. hysit. de usū & ha-
bit. Habitatio, ut est dominus, seu aedictum, commodari potest: puta,
dominus habitationem suam alii commodare potest, L. 1. §. 1. D. commo-
dat. L. 17. D. de praescript. verb. locare, L. si merces. 25. D. locat. & do-
nare, seu gratis concedere, d. L. Aquilius. D. de donat. & L. 15. §. 1. D.
de precario: quod sine illa controversia fuit. Sed dilcepatabatur, an is,
cui legata esset habitatio, eam alii locare, commodare, donare, gratisve
posset concedere. (4) Quidam amplius existimabant, habitatione legata,
non jus aliquod legatum esse; sed proprietatem, seu aedictum: quia
habitatio nihil aliud est, quām aedictum ipsum, L. Sejne. 20. §. Gaj. D.
de instruc. vel instrument. legat. sic habitatio commodari dicitur, d. L. 1.
D. commodat. & locari, d. L. si merces. D. locat. id est, aedictum. Unde
ille, qui habitationem habebat, proprietatem legaverat, L. 11. sup. hoc
tit. Et quidem habitatio legata voluntatis quaestio est, utrum testator
vel jus habitandi, vel aedictum legare voluerit. Justinianus tertiam ex
his sententiam probare maluit, & ita statuit; habitatione legata, vel alio
modo constituta, puta, pactionibus, & stipulationibus, neque usum vide-
ri legatum, neque usumfructū, neque proprietatem, sed aliquod jus
speciale, ita tamen, ut secundum Marcelli sententiam habitatio legata,
alio modo constituta, alii locati possit, d. §. penult. hysit. de usū & ha-
bit. Marcelli sententiam alias probavit adversus Julianum, L. 1. sup. de

com. serv. manumis. aliás Julianum Marcello praetulit, L. penult. sup. de cond. indebit. ita etiam, ut degatarius proprietatem vindicare possit, si id testatorem voluisse evidentissimis probationibus doceat. (5) Nec verò dubito, quin ex hac constitutione is, cui habitatio legata sit, eam donare possit. Atquī Justinianus permisit tantum locare, non donare; imò locare permisit mercede acceptā: cur non donare, vel gratis concedere mercede, non acceptā? Qui putabant, habitationem donari non posse, illi ad usum putabant accedere, d. L. 10. D. de usu & habit. At hīc Justinianus vult tantum habitationem valere, ut non antecellat usumfructum: id est, ut non plus, sed tantundem juris habeat habitatio legata, ac si ususfructus legatus esset. Veluti igitur ususfructus donari, & gratis concedi potest, d. L. 12. §. 2. D. de usufruct. & quendam. ita & habitatio quoque hodie donari, grativis concedi poterit. Quamvis autem habitatio legata non minus alii locari, atque etiam donari possit, quam ususfructus; erit nihilominus jus habitationis proprium, & ab ususfructu distinctum: quia habitatio inusu non amittetur, nec capit is minucione, ut ususfructus, L. 16. inf. hoc sit. & L. penult. inf. de servitut. sed tantum habitatio morte finietur, quae personae cohaeret, L. 9. D. quād. dies legat. Porro quod Justinianus suam Decisionem vult locum habere in omnibus locis. (6) (quidam MSS. codices, modis, & ita Accursius legerat, sed minus recte) quibus habitatio constitui potest, id est, tam in urbanis, quam in rusticis praediis; quia & in villa, & in hortis habitari potest, L. 5. §. quid si quis. D. de injur.

XVI. Lex 14. C. de usufruct. & habitat.

Idem A. Juliano P. P.

ANTIQUITAS dubitabat, si quis fundum, vel aliam rem cuidam testamentō reliqueret, quatenus ususfructus apud heredem maneret, si bujusmodi constaret legatum: & quidam inutile legatum esse existimabant, quia ususfructus nunquam ad suam rediret proprietatem; sed semper apud heredem remaneret. Et forsitan hoc existimabant, quia secundus heres, & deinceps successores eius esse videantur; nec possit bujusmodi ususfructus secundum veterem distinctionem solitus modis extingui. Alii autem bujusmodi legatum non esse respondeunt existimaverunt. Tales altercationes incidentes, sancivus, & bujusmodi legatum firmum esse, & talera ususfructuum unda cum herede finiri; & illo moriente, vel alii legitimis modis eum amittente, expirare. quare eum iste ususfructus sibi tale vindicet privilegium, ut à generali interemptione ususfructus ipse solus excipiatur: quod ex nulla induci rationabili sententia manifestissimum est: & proper hoc & ususfructum finiri, & ad proprietatem suam redire,

& uti-

et utile legatum sancientes, bujusmodi paucissimis verbis totam eorum a nobilitatem delevimus. Datina xv. Kalend. Octob. Lampadij, & Orelle MV. CC. Coss.

Ad L. 14. C. de usufructu. & habit.

1 <i>Prima opinio, & ratio.</i>
2 <i>Secunda opinio, & vestigium.</i>
3 <i>Controversia inter Sabinianos, &</i> | <i>Proculejanos indicatur,</i>
4 <i>Sabinianorum ratio.</i> |
|---|--|

TITIUS fundum Titianum Maevio legaverat, deducit, seu detrahit usufructu, quem Titius penes heredem suum manere voluerat. (1) Quidam inutile legatum esse existimabant, hoc est, legatum fundi, seu proprietatis legatae Maevio. Rationem eorum Justinianus hic retulit, quod inutilis esset proprietas fundi Titiani, ad quam vix redire posset usufructus. L. 3. §. 2. & L. 56. D. de usufructu. & quemadmod. L. 8. D. de usu, usufructu. & reddit. legat. L. 16. int. hoc tit. Sidonius lib. 9. epist. 11. Videtur etiam tibi transmissa proprietas, cui usus absque temporis fixi praescriptione transmissus est: non enim usufructus minutiōne capitis finiretur; quia repetitus intelligitur, ut penes heredem perpetuo maneat: non finiretur morte, quia licet primus heres moreretur, qui illi succedit, non est minus testatoris heres, quam qui primus fuerit. Antiqua est regula, heredis heredem esse testatoris heredem, L. ult. C. de hered. inserviend. L. 3. D. de heredit. petit. L. 7. §. ult. D. de acq. vel omitt. hered. L. qui per. 194. D. de reg. jur. Heredis appellatio non ad proximum heredem referatur, sed etiam ad ulteriores extenditur, L. 2. D. de lib. legat. L. 65. D. de verb. sign. L. 22. C. de legat. (2) Alii putabant, legatum hujusmodi non esse resipendum; hoc est, fundum Titianum Maevio utiliter legatum fuisse, deducit usufructu, qui penes heredem maneret. In qua sententia fuerunt Gajus, L. 6. D. de usufr. & quemadmod. Julianus, L. 4. D. si usufr. petat. ex Sabinianorum schola (3) Adde ut in primā sententiā Proculejanos fuisse, non improbabiliter possimus suspicari. (4) Ratio Sabinianorum fuit, quia morte heredis finiretur usufructus, & ad proprietatem rediret: Africanus ex eādem scholā, L. 36. §. 1. D. de usufr. & quemadmod. & capitīs minutiōne; Paulus, L. 26. D. de usu, usufr. & red. legat. Illi heredis appellatiōnem ad priūm heredem coagulabant: veluti in quibuldam aliis casibus, heredis appellatio proximum continet, neque ad ulteriores extenditur, L. qui liberis. D. de vulg. & pupill. subſt. L. 51. & L. 109. D. de condit. & denonstr. L. sciendū est. 70. D. de verb. sign. Quād differentiam in heredis appellatiōne, ut modū proximum contineret, modū ad ulteriores extenderetur, Modelinus exequebatur lib. 6. Differentiarum, in d. L. 194. D. de regul. jur. Justinianus hanc sententiā probat, utile esse legatum fundi Titiani Maevio relictū; quia & morte proximi heridis, & capitīs minutiōne, & aliis modis.

Par. II.

H

modis finiri possit. Quod si quis ususfructum non modis sibi sed heredi stipulatus fuerit, erit alius ususfructus, qui primus morte stipulantis finietur; deinde alius ususfructus, in persona heredis constitutus, d. L. 36. §. 1. D. de ususfr. & quemadmodum. L. Stipulatio. 38. §. si quis ita. D. de verb. oblig. Idem est, & si quis heredi legaverit, L. repeti. D. quib. mod. ususfr. vel us. amittit;

XVII. Lex 15. C. de ususfruct. & habitat.

Idem. A. eidem Juliano. P. P.

INTE R. antiquans prudentiam diffensio incidit, si per servum ususfructus fuerit domino acquisitus, & ex quibusdam causis (multi enim casus rebus incident mortalium) pars huius servi ad alium perveniat; utrum omnis ususfructus, qui ante per servum ad aliquem pervenerit, apud eum remaneat; an totus tollatur, vel ex parte diminuatur, ex parte autem apud eum residat. Et super hujusmodi dubitatione tres sententiae vertebaruntur; una, quae dicobat, ex particulari alienatione servi totum usumfructum dominum; alia, in tantum usumfructum dominum, in quantum & servus alienaretur; tercia, quae definiebat, partem quidem servi posse alienari, totius autem usumfructus apud eum remanere, quae antea servum in solidum habebat: & in novissimâ sententiâ summum auctoritatis Salvini Juliani esse inconcavum. Nobis autem haec decadentibus placuit Salvii Juliani admitti sententiam, & aliorum, qui in eadem fuerunt opinione, quibus humanius visum est, non interemptionem ususfructus studiofama esse, sed magis retentionem: quatenus & si pars servi alienetur, tamen neque pars ususfructus depereat, sed maneat secundum suam naturam integer, atque incorruptus: & quemadmodum ab initio fixus est, ita & conservetur, ex hujusmodi casu nullò deteriorioris modis. Datum x. kalend. Octob. Lampadii, & Oreste VV. CC. Coss..

Ad L. 15. C. de ususfruct. & habitat.

1 Tres sententias in controversia huius Decisionis.
2 Prima opinio, ratio illius conjecturâ repetitur, & vestigium | indicatur.
3 Secunda opinio, ratio, & refingenda.
4 Tertia opinio Juliani, & ratio. |
|---|---|

USUSFRUCTUS fundi, vel domus Pamphilo servo Titii legatus erat, & per servum domino acquisitus; deinde Titius partem Pamphili alienaverat venditione, donatione, aut aliis modis, quibus domi-

nim

sum acquisitur: disceptabant Juris auctores, an parte servi alienata, ususfructus fundi per eum domino acquisitus extingueretur, vel maneret. (1) Et in ei quaque tres sententiae vertebantur, { ut hic refert Justinianus } id est, considerabatur. Servius ex Sallustio, ad 5. Aeneidos: *Exercitum more majorum verteret, hoc est, consideraret.* (2) Prima opinio fuit, cum Titus partem Pamphili alienasset, totum usumfructum deminui, seu interire, & extingui: cujus opinionis rationem afferri non facile est, quare tantum parte servi alienata, totum putarent extingui usumfructum. Haec autem videtur fuisse, quod ususfructus personae inhaerens, personae mutatione intereat; ut olim vel minimâ capitis mutatione, L. 16. in fin. hoc sit, at cum pars servi alienatur, mutatur persona domini, in cujus persona consistat ususfructus; non in persona servi, qui personam non habet. Caiiodorus lib. 6. Variar. cap. 8. Quid enim prius faciens inter servos jura publica, gni personam legitim non habebant? Ideo servus, cui ususfructus legatus est, non potest hereditati usumfructum acquirere, L. unic. §. 2. D. q. iud. dies ususfruct. L. 61. D. de acquir. rer. don. L. 26. D. de stipulat. serv. quia personam non habet, in qua consistat ususfructus. Verum cum pars servi alienatur, mutatur persona domini respectu ipsius servi, & propterea usumfructum interire sentiebant. Vestigium hujus sententiae deprehendi potest, quam & rejicit Ulpianus in L. repeti. §. 1. D. quib. mod. ususfr. vel si. amitt. Si quis usumfructum solus servi alienaverit, per quem ususfructus ei acquisitus est, dubium non est, quoniam ususfructus per eum acquisitus, retineatur. Ususfructus servi est pars servi; veluti ususfructus fundi, est pars fundi, L. si unus. §. primit. D. de p. 58. D. de verb. oblig. L. si & reo. §. si reo. D. de filiisff. & tamen ususfructu servi alienato, non putabat Ulpianus, usumfructum fundi per servum domino acquisitum interire: nec igitur parte servi alienata, usumfructum interire. Aut si putabat Ulpianus, parte servi alienata usumfructum interire, non admittebat usumfructum servi esse partem servi: ut ille aliquando, usumfructum fundi non esse partem fundi, L. & per. §. illud. D. de acceptilat. (3) Secunda opinio fuit, usumfructum dominio quaelitum pro ea parte extingui, quia dominus servum alienasset. Ratio illorum fuit, quod ususfructus sic dividua, & pro parte amitti posset, L. §. D. de ususfr. & quemadmodum. pro ea igitur parte amitti, quia servus alienaretur. Vestigium hujus sententiae in L. 14. D. quib. mod. ususfructus. Ait Pomponius: Excepta capitibus mutatione, vel morte, reliquae cause, vel pro parte interitum ususfructus recipiant. Idem Pomponius L. si seruo. 18. D. cod. dominio mutato, putabat, interire usumfructum, sed pro parte tantum, si pro parte dominum mutantetur. Fuit ita in illa sententia inter eos, qui usumfructum omnino interire dicebant, atque inter alios, qui totum putabant usumfructum remanere. (4) Tertia opinio fuit, licet Titius partem servi alienasset, nec totum extingui usumfructum domino jam quaelitum, nec pro parte, sed totum remanere penes dominum, cui jam quaelitus erat. Et haec sententia fuit Salvii Juliani, cojus auctoritati plurimum Justinianus tribuit, ut anteriores principes, L. Divi. D.

de iur. patronat. ejusque sententiam ceteris hic praetulit, & L. penult. sup. de condit. indebit. & L. ult. in fin. de negot. gest. Ratio Juliani fuit, quod cum ususfructus fondi per servum domino quaesitus esset, licet potesta servus pro parte alienaretur; non propterea mutari per sonam dominii, qui servum in potestate retinebat, cui & poterat servus soli acquirere, L. 5. D. de stipul. servor. In hisce questionibus, ubi quaerebatur de extincione, vel amissione ususfructus; Julianus volebat, usumfructum magis retineri, quam extingui, (ut hic Justinianus innuit) atque etiam in actionibus, & exceptionibus, rem, de qua ageretur, valere magis, quam perire, L. quosius. 12. D. de reb. dub.

XVIII.

Locc 16. C. de ususfruct. & habitar.

Idem A. Juliano P. P.

CORRUPTIONEM ususfructus multiplicem esse veteribus placuit, vel morte ususfructuarii, vel capitis diminutione, vel non utendō, vel aliis quibusdam non ignoratis modis: sed de ususfructu quidem hoc indubitatum fuerat; de personali autem actione, quae super ususfructu nascitur, sive in stipulacione ususfructus deductus sit, sive ex testamento relictus, dubitabatur morte quidem ususfructuarii, & capitis diminutione, sans tolli omnibus concedentibus: non utendō autem, si per annum, vel biennium forsitan evendit usumfructum non patierit ususfructuarium, si personalis actio collater altercantibus. 1. q. Sed nos hoc decadentes, sancivans, non solam actionem, quae de ususfructu nascitur, sed nec ipsam usumfructum non utendō cadere; nisi tamquammodo morte ususfructuarii, & iphus rei interitu. Sed usumfructum, quem sibi aliquis acquisivit, hunc habeat, dum vivit, intactum; cum multae, & innumerales causae rebus incident mortalius, per quas homines jugiter restinere, quod habent, non possunt. Et est satir durum, per bujusmodi difficultates amittere, quod semel possessum est: nisi talis exceptio ususfructuario opponatur, quae etiam si dominium vindicaret, posset eum praesentem, vel absensem excludere. 2. q. Sed neque per omnem capitis diminutionem bujusmodi decrevimus imminere nostris patiuntur subiecti (quare enim si filius familias fuerit is, qui ususfructus habet, forte ex catastrophi periclio, ubi nec patri ususfructus acquiritur, ei possessum, per emanicipationem, cum amittat?) sed secundum quod definitum est, tunc cum tantummodo definere, cum ususfructuarius, vel res pereat, & tanquammodo eum cum anima, vel rei substantia expirare: nisi prædictas exceptionis vigor reclamaverit; excepta videlicet tali capitum diminutione, quae vel libertatem, vel civitatem Romanam possit adimere. Tunc etenim ususfructus omnimodo eripetus ad suam revertatur proprietatem. Datum Kalen. Octob. Constant. Lampadiō, & Oreste V.V. CC. Qoss.

Ad L. 16. C. de ususfructu. & habit.

1. <i>Differentia inter amissionem, & finitionem ususfructus.</i>
2. <i>Controversia hujus Decisionis constituitur.</i>
3. <i>Aliter quam putarent interpretes.</i>
4. <i>Prima opinio, & vestigium indicatur.</i>
5. <i>Contrariae opinionis ratio, & vestigium conjecturae repetitur.</i> | 6. <i>Exceptio posita in §. i. referri debet ad ususfructum acquisitum, non ad actionem personalem.</i>
7. <i>Glossulae Irnerii.</i>
8. <i>Vertigines, & circumlocutiones in adoptionibus, & emancipationibus statutus mutationes ostendebant.</i> |
|---|--|

QUINQUE olim modis ususfructus amittebatur, capitis minutiōne, rei mutatione, non utendō, in jure cessione, dominii comparatione: duobus modis finiebatur, morte fructuarii, vel tempore finitiō temporē, in quo ususfructus erat constitutus. Et eos quidem modos amittendi, vel finiendo ususfructus Justinianus attigit confusim in §. finitur. *Inflit. de ususfruct.* Paulus vero redidit differentiam constituit, lib. 3. sent. tit. 6. (1) inter amissionem, & finitionem ususfructus: quia sic finitur ususfructus morte, vel tempore, ut non repetaatur; sic amittitur, ut quocumque modō amissus repeti possit, L. 3. & 5. D. quib. mod. ususfruct. (2) Finge, ad constituendam hujus Decisionis controversiam; Ticio ususfructus erat legatus, vel Titius usumfructum sibi stipulatus erat: verū Titius usumfructum eō tempore petere neglexerat, quō amittitur non utendō, puta, re, mobilis per annum, rei immobilis per biennium: quaerebatur, an actio personalis, quao ex testamento, vel stipulatione fructuario competebat, eō quoque tempore tolleretur. (3) Non altercabantur veteres, ut hic scribit vulgus interpretum si ususfructus esset traditus, aut quasi traditus, & postea non utendō amissus, an tunc actio personalis tolleretur. Finge: Ticio legatus fuit ususfructus testamento, vel stipulatus promissus: si Ticiom induxit heres, vel promissor in fundum, evine pateretur uti frui; non disceptabant, an, si post usumfructum sibi traditum non usus esset Titius, usumfructum, & personam actionem non utendō amitteret: quia ususfructu per traditionem, aut patientiam acquisitō, iam nulla supererat actio, quā ususfructus, qui erat traditus, & acquisitus, peteretur: nulla etiam actio competebat ad restitutionem ususfructus, qui amissus erat, L. 3. D. si ususfruct. petat. sed altercabantur illi, quando ususfructus non erat traditus, puta, si quis per biennium usumfructum legatum, aut in stipulationem deductum petere neglexisset: an, ut usumfructum illius temporis amittebat, quō neque peterat, neque usus erat, ita & actionem personalem amitteret, quae supererat ususfructu nondum traditō. (4) Quidam dicebant, actionem personalem non esse sublatam: admittebant quidem, usumfructum illius temporis amissum esse, quō usus non fuerat Titius; sed putabant, adhuc superesse actionem personalem.

Titio

Titio, quā usumfructum peteret; veluti in ceteris contractibus re nondum tradicā, supererit actio, quā petatur. Veltigium hujus sententiae deprehendi potest apud Pomponium lib. 32. ad Sabinum, L. si partem. 19. D. quemadmodum servitum amittant. ubi servitus aquaeductus nondum constituta in usu non amittitur. Idem sane Pomponius, aut Sabinus, de usumfructu nondum tradicō sentiebat. Ac licet Titius per statutum tempus usus non esset, putabant nihilominus, actionem personalem manere, quā usumfructum peteret; non tanquam alium, sed tanquam eundem: quia usumfructus quotidie constituitur, & legatur, L. 1. §. 2. D. de usufri. acerescend. (5) Alii contraria existimabant, non modū usumfructum illius temporis, quō non usus fuerat Titius, sed etiam personalem actionem amicti. Ratio istorum fuit, quod non plus juris habere debeat is, cui usumfructus nondum fuit traditus, quam cui traditus fuerit. At si usumfructus tradicō fuisse Titio, & per biennium usus non fuisse; non modū usumfructum, sed etiam personalem actionem amitteret: multo magis si usumfructus Titio nondum traditus fuerit. Argumentum illius sententiae colligi potest ex L. 26. D. de usf. usufri. C. reddit. leg. non meliori jure esse Titium, qui nondum habere coepit usumfructum, quam si iam habere coepisset.

Ad §. Sed nos hoc incidentes.

Justinianus alterationem illam veterum sic decidit, ut non modū actio personalis in usu non amittatur, sed nec ipse usumfructus. Altercabantur solum veteres de actione personali, quae competit usumfructu nondum tradicō, cum quis petere neglexisset: Praeterea statuit Justinianus, traditum, & acquisitum usumfructum non utendō non amitti, sed tantum praescriptione decennii inter praesentes, vel vicennii inter absentes, L. penult. C. de servitutib. L. ult. in fine, C. de praescr. long. temp. Quod ita demum intelligendum est, si usumfructus rerum immobilium fuerit constitutus: sūn autem fuerit usumfructus rerum mobilium, praescriptione triennii tolletur, non praescriptione decennii, quia eō tempore res mobiles usucaptione, L. nnic. C. de usucap. transform. quae tamen post hanc Decisionem edita est, ut docet subscriptio. Magna autem dubitatio est, an, ut Justinianus in hac L. 16. usumfructum decennii, vel vicennii praescriptione amitti voluit; ita & actionem personalem eadem praescriptione sublatam voluerit: puta, an cum Titius per decem annos inter praesentes usumfructum petere neglexerit, aut per viginti annos inter absentes; si postea instituat actionem personalem, praescriptione illius temporis submoveri possit. Movet dubitationem, quod actiones personales longō tempore, hoc est, decennii praescriptione non tolluntur, L. hereditatis. 7. C. de petit. hered. L. lict. C. de jar. deliberand. L. neque. C. quib. non objicitur. Omnes ferē interpretes hīc putant, Justinianum actionem quoque personalem decenniō, aut vicenniō praescribi voluisse: quod tamen mirabile esse inquiunt. (6) Sed advertendum est, Justinianum in hoc §. primum altercationes veterum decidere, quae erant circa

circa actionem personalem competentem ususfructu non traditō : deinde constituere, ut etiam si ususfructus traditus fuerit, & acquisitus, insulū non amittatur; nisi praescriptione decennii, vel vicennii: ad quem usumfructum acquisitum, & traditum referepta est ea exceptio, nisi talis exceptio ususfructuario opponatur, quae etiam si dominium vindicaret, posset eum praesentem, vel absentem excludere. Idque (7) Irnerius in glofisulis optimi C. mei Ms. Nec referri etiam debet ad actionem personalem, quae competit ususfructu nondum traditō, & non nisi triginta annis praescribitur, ut ceterae actiones in personam, L. 2. in pr. C. de constitucionum. L. sicut. C. de praescr. trigint. annor.

Ad §. Sed neque..

Minimā capitis diminutione olim ususfructus amitterebatur, puta, adoptione, emancipatione; quia sic personae mutabantur, quae in imaginariam servitutem deducebantur, L. 3. D. de capit. minut. (8) Eam personae mutationem ostendebant circumactiones, & vertigines, quae fiebant in emancipationibus, & manumissionibus: quarum tamen nullum rationabilem exitum inveniri ait Justinianus in L. ult. C. de emanc. liberor. ergo statu personae mutato ususfructus interibat, quasi alia, atque alia persona statu mutatione fieret: atque ita servus manumissus, qui statum mutavit ex servitute in libertatem, novus homo videtur esse, L. 27. D. de adimend. legat. Sed hic Justinianus usumfructum emancipatione interire noluit, neque alia minimā capitis diminutione, §. 1. Infr. de acquisit. per adrogat. quia forte imaginariam illam venditionem in adoptionibus, & emancipationibus jam tollere cogitarat, L. ult. C. de adoptione: sc d. L. ult. C. de emanc. liberor. quae potest hanc Decisionem latere sunt: ex quibus Justiniani constitutionibus adoptio, & emancipatio futura erat sine capitis minutiōne, ac sine personae mutatione. Aliis vero capitis diminutionibus usumfructum adhuc interire hic voluit, velotis deportatione, servitute poenae, ut datione in metallum; quia & sic hodie personae status mutatur, cum libertas, aut civitas admittitur; ut ita semper mutatione personae intereat ususfructus. Denique cum pluribus modis olim ususfructus amitteretur, vel finiretur, Justinianus tantum morte fructuarii, rei interitu, praescriptione triennii in re mobili, & decennii, vel vicennii in re immobili, amitti hic voluit, At nec rei mutatione, ut olim; puta, si tota res non intereat, sed pro parte me- teatur.

XIX.

Lex ultim. C. de cond. indebit.

Idem A. Juliano P. P.

PRO dubietate eorum, qui mente tibiante indebitam solveriunt pecuniam, certamen legum latoribus incidit: idne, quod anticipi animo perfoluerint, possint repetrere, an non. Quod nos decidentes, fancimus, omnibus, qui incertò animo indebitam dederim pecuniam, vel aliam quandam speciem perfoluerint, repetitione non devetari: & praefumptionem transactio-
nis non contra eos induci, nisi hoc specialiter ab altera parte approbetur.
Datum Kalend. Octob. Constant. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. ult. C. de cond. indebit.

1 Controversia refutatur.

2 Prima opinionis ratio, & vesti-
gium ex Sabinianis indicatur.3 Contrariae opinionis rationes colli-
guntur.

TITIUS dubitans indebitum Maevio solverat: quaerebatur, an quasi sciens indebitum solvisset, ut non posset repetrere; vel quasi igno-
rans, ut posset repetrere: etenim qui dubitant, mediū sunt inter ignorantes, & scientes. (2) Quidam existimabant posse Titium condicere à Mae-
vio, quod ei dubitans solvisset; quia dubitans accedat magis ad igno-
rantem, quam ad scientem, & qui dubitat, nescire videatur, L. i. D. de legat. 3. L. 2. in princip. D. quis ord. in poss. servet. L. ult. §. fin au-
tem. sup. de furt. dubitantes & errantes pro iisdem habentur, L. de fla-
tu. 15. D. qui testament. fac. poss. aliud est scire, aliud dubitare. Julius
POLLUX Lib. 9. cap. 8. εἰδέναι, γνῶναι, ἐρκαδεῖν. i.e. Videre, cognoscere,
scire. & postea, ἵτρες γάρ τοι τὸν εἰδέναι, τηρεῖσθαι, ἀμφίρυτον. idest:
diversa enim sunt suspicari, conjicere, dubitare. In eâ tentientia Sabinia-
ni fortè fuerant, cujus & vestigium deprehendi posset in L. eleganter. 23.
in princip. D. de cond. indebit. nam qui suspicatur, non scit, sed dubitat.
Ad eam verò non pertinet L. non debet. 41. D. de reg. iur. (3) Contrà
alii sentiebant, Titium non posse condicere, quod Maevio solvisset, quia
dubitatio magis ad scientiam, quam ignorantiam accedat: non est enim
omnino nescius, qui dubitat; ideoque dubitans aliquando pro scientie ha-
betur, L. 6. §. 4. D. de acq. vel omittend. hered. L. non solus. 22. §. 3.
D. de lib. caus. Praeterea dicebant eum qui dubitans indebitum solvisset,
transigendi animum habuisse, ut à lite discederet: At id, quod trans-
actiois causa datum est, licet nulla media causa subsit, repeti non po-
test, L. in summa. 65. §. 1. D. de cond. indebit. L. 6. C. de iur. 3.
facit ignorant. Satis est enim litem fuisse, & eō animo indebitum solu-
tum,

tum, ut à lite discederetur. Justinianus priorem sententiam hic probavit, ut qui dubitans indebitum solverit, possit repetere, quasi inscienter solverit; & praesumptionem transactionis, quam alii inducebant rejecit.

XX.

Lex 25. C. de Nuptiis.

Idem A. Juliano P. P.

Si furiosi parentis liberis, in cuius potestate constituti sunt, nuptias possint contrabere, apud veteres agribatur. Et quidens filium furiosi maritus posse copulari, omnes pendit juris antiqui conditores admiserunt: sufficeret enim putaverunt, si pater non contradicat. In filio autem familias dubitabatur, & Ulpianus quidem retulit constitutiones Imperatoris Marci, quae de furioso non loquitur, sed generaliter de filiis mente capti, sive masculi, sive foeminae sint, qui nuptias contrabant, ut hoc facere possint, etiam non adiutor principis. Et alias dubitationem ex hoc emergentem, si hoc, quod de mente capti constitutio induxit, etiam in furiosis obtemperatur sit: quia exemplo mente capti, & furiosi filios adjuvantes. His itaque dubitatibus tales ambiguitates decidentes, sancimus, hic repleri, quod D. Marci constitutioni deesse videtur; ut non solius dementis, sed etiam furiosi liberi cuiuscumque sexus possint legitimas contrabere nuptias, sans dote, quia ante nuptias donatione à curatore eorum praestanda affirmatione tamen in bac regia urbe excellentissimi Praefecti urbis, in provinciis autem viorum clarissimorum earum praesidium, vel locorum Antifitrum; tamen opinione personarum, quam moderatione dotis, & ante nuptias donationis confundae, praesentibus tamen curatoribus dementis, vel furiosi, quia bis, qui ex genere eorum nobiliores sunt: ita, tamen ut nulla ex bac causa oriatur vel in bac regia urbe, vel in provinciis, iactura substantiae furiosi, vel mente capti, sed gratis omnia procedant: ne tale horribilis infortunium etiam expensarum detrimentum praegravetur.* Datum Kalend. Octob. Lapidi, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 25. C. de nuptiis.

1 Iustitiae nuptias absque consensu parentum secundum aliquos canones.	5 Vestigium.
2 Differentiae quaedam inter filios, & filias ex jure antiquo.	6 Ubi D. Marci constitutiones Ulpianus retulerit.
3 Prima opinio.	7 Alia controversia post constitutionem D. Marci.
4 Secunda opinionis ratio.	8 Prima opinio.
Par. II.	9 Secunda opinio.

P. 23

PATRE furiosò liberi remanent in potestate, L. 8. D. de bis, qui sunt, vel al. jur. sunt; sed liberi, qui sunt in potestate, justas nuptias absque consensu parentum non contrahunt, L. 11. D. de stat. bousin. L. 2. D. de rit. nuptiar. Concubina est, non uxor, filiafamilias cuius conjunctioni pater non consensit, L. 13. §. 6. D. ad leg. Jul. de adulter. Hoc etiam (1) antiqua Pontificum decreta voblerant. Alexius in quadam constitutione, lib. 3. Juris Graeco-Rom. τοις γε τοιχεροῖς αυτοῦ
 οὐ μόνοι μὴν εἰ νόμοι, ἀλλὰ πολλαὶ τοιχεραὶ, τοις γέμοις ἐγένεται. i.e. huiusmodi enim coniunctiones oderunt quidem leges, & aversantur, nec nuptias esse existimant. & postea: τοις πολλαὶ τοιχεραὶ εἰ μην ταῖνεται. i.e. A civili administratione etiam sacri canones repellunt. Inde orta contentio inter Juris auctores, an patre furiosò liberi possint nuptias contrahere. Et quidem filiam furiosi posse nubere, omnes penè Juris auctores concedebant; hoc est, tam illius, quam istius scholae: sed in filiafamilias dubitabatur. (2) Pleraque erant inter filios, & filias ex jure antiquo differentiae, quamvis essent in ejusdem patris potestate: filii non nisi trinā mancipiatione solvabantur potestate patris, Ulpian. lib. fin. reg. tit. 10. filiae unā mancipiatione, L. verum est. D. de injus. rup. Filii nominatim heredes institui, vel exheredari debebant; satis erat filias inter ceteros exheredari: filii praeteriti non potiebantur valere testamentum patris; filiae praeteritae jus accrescendi accipiebant, L. maximum vitium. C. de lib. praeterit. Ita concedebant, filiam furiosi posse nubere, non filium, quia satis erat, patrem nuptiis filiae non contradicere: Ulpian. ex Juliano, in L. 7. D. de sponsalib. intelligi remen semper patrem filiae conscientire, nisi evidenter dissentias. Furiosum igitur intelligebant nuptias filiae consentire, qui non poterat dissentire, aut contradicere. Et quemadmodum pater ex voluntate filiae furiosae dotem repetere intelligitur; idem Ulpianus ex Juliano: Nam ubi non potest per dementiam contradicere, & conscientire quis eam merito crederet, L. 2. §. 2. D. solut. matrim. ita intelligebant, filiam marito copulari ex voluntate patris furiosi, qui non poterat contradicere; in filiafamilias autem dubitabatur. (3) Quidam existimabant, filium furiosi non posse uxorem ducere, quia nuptias pater expressim contentire debuit, in tantum ut iustus praecederet, §. 1. Instr. de nupt. d. L. 11. D. de stat. bousin. & L. 13. D. de bis, qui pot. infam. Alia est enim ratio filiae, quae in alienam familiam translit, ut Antilius Labeo apud Gellium lib. 13. cap. 10. L. 195. in fin. D. de verbor. significat. quae non patr., sed marito liberos gignit, L. penult. D. de lib. agnoscend. alia filiafamilias, qui remanet in familia, quique invito patri suos heredes gigneret, L. in bello. §. medio. D. de capt. & postlim. revers. Quae ratio differentiae efficit, ut satis esset, patrem filiae nuptiis non contradicere; nuptiis tēd filii expressim deberet consentire: & ut nuptiis, quem avus maternus conjugetur, filius deberet consentire, non neptis nuptiis, L. oratione. §. 1. D. de rit. nupt. (4) Alii contra putabant, etiam filium furiosi posse uxorem ducere, & satis quoque esse, si pater filii nuptiis non contradiceret. Graeci ita intelligent, L. 5. sup. hoc tit. in eclog. Basilicō lib. 28. tit. 4. cap. 30. Verumtamen id non omnimodo illius sententiae auctores admittebant,

ut

ut satis esset, patrem nuptiis filii non contradicere: sed ita detum, si consensus patris haberi non posset; puta, patre capo ab hostibus, d. *L. in bello*. §. *medio*. *D. de capt.* & *postl. reversi*, vel patre per triennium absente, *L. 10.* & *L. 11.* *D. de rit. nupt.* ubi triennium illud Tribonianus ex nova quadam constitutione inferuit, ut quinquennium, *L. 6.* *D. de divor.* quae jungenda est cum d. *L. 11.* *D. de rit. nupt.* ex eodem lib. 62. *Diggitorum Juliani*. (5) Vestigium hujus sententiae manifestum apud Paulum lib. 7. ad *Sabinum*, in *L. 8.* *D. de patl. totalib.* patre furente, vel ab hostibus capti filiumfamilias posse oxorem docere: & deprehendi fortasse potest apud eundem Paulum lib. 2. *sentent. tit.* 19. non enim verum est, quod ait, matrimonia à liberis, qui sunt in potestate, contraicta absque parentum consensu propter publicam utilitatem dissolvi; nisi quando consensus patris haberi non potest, d. *L. in bello*. §. *medio*. *D. de capt.* & *postl. reversi*. Super eā quaestione D. Marcus constituerat, liberos capti, sive masculos, sive feminas, posse nuptias contrahere, non aditō principe: ita enim dissidentibus Juris auctorum sententiis, principes hanc, vel illam rescriptis suis probabant, quas deinceps praevalebat, ut in *L. Divit.* & *D. de iur. pat.* & *L. 7.* *D. de iis, quas in fraud. creditor.* quod probavimus lib. 1. *observationum*, cap. 5. *D. Marci* constitutionem (6) Ulpianum retulisse Justinianus hic meminit; & fortasse retulerat lib. 26. ad *Sabinum*, ubi de ea re egerat, ut colligitur ex *L. 8.* *D. de bis*, qui sūi, vel alieni juris sunt, *L. 9.* *D. de rit. nuptiar.* & *L. 4.* *D. de divorciis*, ex eodem lib. 26. Ulpianus ad *Sabinum*. (7) Post constitutionem D. Marci adhuc etiam dubitabatur, an quod D. Marcus constituerat in liberis mente capti, obtinere deberet in liberis furiosi: siquidem furiosi à mente captis separantur, §. *furiosi*. *Instit.* de *cavatorib.* demens à furioso, *L. 27.* §. *eorum*. *D. de recept.* qui arbit. receper. furor à dementia, *L. 8.* §. 1. *D. de tutor.* & *cav. dat.* *L. 6.* *D. de cura:* furiosi. *L. 2.* *D. de injur.* rupt. *L. 17.* §. 11. *D. de injur.* Alii sunt fatui, alii infani, alii furiosi, alii melancholici. Juvenalis Sat. 14. v. 284.

Unus non omnes agitat furor.

(8) Quidam igitur mente captum à furioso distinguebant, quod mente capti sunt illiqui mente prossus exciderunt; furiosi vero qui quaedam dilucida habeat intervalla, & quandam furoris intencionem. Nec putabant isti, filium furiosi posse nuptias contrahere, cum fieri posset, ut pater quandoque ad sanitatem rediret: veluti sub eā spe furiosus recte iudex addicetur, *L. cūm furiosus*. *D. de iudic.* (9) Alii vero producebant constitutionem Divi Marci ad liberos furiosi; nec expectandum dicebant, donec rediret pater ad sanitatem, qui perpetuō furore teneri poterat, *L. 6.* *sop.* de *cavat. furiosi*. Et quondam furor est dementia, *L. Divit.* *D. de offic.* *praefid.* *L. 2.* §. 2. *D. solut.* *matrimon.* d. *L. 17.* §. 11. *D. de injur.* mensis ad omnia caecitas, ut Marcus Tullius ex XII. Tabul. *T. iscul.* 3. & Nonius observat. de different. verbor. Infani sunt M. Tullio, qui mediocritatem officiorum vitae retinunt, ut Domitius ille celebris in urbe Roma Grammaticus, cui cognomentum *Infani* fuit, apud Gellium lib. 18. cap. 7. & Javolenus Priscus, *dubiae similitatis*, apud Plinius lib. 6. opib. 15.

Lucius Seneca tamen infanos pro furiolis videtur accepisse praeter mentem Tullii, lib. 2. de benefic. cap. ultim. His, quos infanos vocamus, suffragium, & jurisdictionis committimus. Justinianus postremam sententiam hic probat, & statuit, ut liberi five masculi, five feminae tam dementis, quam furiosi possint nuptias contrahere: eisque dotem, & donationem ante nuptias curator furiosi praestare teneatur, quem in urbe praefectus urbi, in provinciis Praesides, & Episcopi aestimaverint, in praesentia curatoris: habitâ ratione personae, cui furiosi filius, vel filia nubere debeat, & dotis, donationisque ante nuptias constituenda, pro modo facultatum patris, dignitate ipsius, & numero liberorum, L. quaco. 60. D. de jur. dot. L. si pater. 43. D. de legat. 3. L. 18. C. de haeretic. Antea curator furiosi solus dotem constitutre poterat, L. 5. §. 3. D. de jur. dot. Subscriptio, quae in vulgaris codicib. deest, restituta ex MSS. & in L. tam dementis. sup. de Episcop. audience. kalend. Octob. Lampadii, & Oreste Coss.

XXI.

Lex 26. C. de nupt.

Idem A. Julianus P. P.

Si quis alumnatus suavis libertate donaverit, & in matrimonio suo colligeret; dubitabatur apud Antiquos, utrumne hujusmodi nuptiae legitimae esse videantur, au non. Nos itaque vestigium ambiguitatem decidentes, non esse veritum matrimonium censensus. Si enim ex affectu omnes introducuntur nuptias, & nihil impium, nec legibus contraria sunt in tali copula expectamus: quare predicitas nuptias inhibendas existimus? nec enim homo sic impius invenitur, ut quam ab initio loci filiae habuit, eam posset in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam & ab initio non ut filiam educavit, & libertate donavit, & dignam esse posse suo paravit matrimonio. Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, five alumnus sit, five non, à sacrosando suscepit baptismate: cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & iustam nuptiarum prohibitionem, quam hujusmodi nexus, per quem Deo mediante, animae eorum copulatae sunt. Datum kalend. Octob. Constantino. Lampadii, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 26. C. de nupt.

3 Controversia exponitur, & rationes conjectura repetuntur.	non potuit.
3 Nec privigna.	
3 Aliqua in concubinosis haberi.	4 Mendum inscriptionis apud Gratiianum

<i>tianus deprebenditur, & unde
fluxerit.</i>
⁷ <i>Adoptio per baptismum.</i>
⁶ <i>Antiquius cognitionis spiritualis</i> | <i>vestigium.</i>
⁷ <i>Alter de ea Graci.</i>
⁸ <i>Alter Latini.</i> |
|--|--|

QUIDAM existimabant, licitum esse inter educatorem, & alumnam matrimonium, ea ratione, quam hic Justinianus attigit; quod ita demum sit illicitum matrimonium, si jure aliquo prohibetur, aut moribus, aut legibus; & concessum videatur, quod non est prohibitum, *L. mutus.* 43. § 1. *D. de procurator.* Alii vero matrimonium hujusmodi improbabant, quod veluti adoptiva filia in uxorem haberi non potest, etiam dissoluta adoptione, *L. quin etiam.* 55. *D. de rit. nupt.* Paulus in collat. *leg. Mosaiic.* cum *leg. Rom.* tit. 6. §. & haec adeo. *lustratio de nupt.* quia semel filiae loco fuerit: ita de alumna vxori duci non possit, quae filiae loco fuerit. *Statius lib. 2. Sylvar.* v. 102. seq. de *Glaucia alumno Melioris,*

& te jans fecerat illi

Mens, animusque patrem.

Siquidem alumni sive quadammodo adoptati, non quidem civiliter sed eodem modo quo filii praeter adoptionis civilis ritum suscipi possunt, *L. guidam.* 134. *D. de verb. obligat.* propter alumnus cententur esse ex familia educatoris, *L. Lucius Titius.* 88. §. 6. *D. de legat.* 2. & quaelitum aliquid, an educatores alumnis suis ut filiis succederent, *L. 24. C. de E.* audiens. *L. nutritorib. C. consimilis de successionib.* Contraria tentativa rationem sic excipiebant: non omnia licere, quae non sunt prohibita; maximè in conjunctionibus, ubi pudorem intipicimus, nec tam id, quod licet, quam quod honestum est, *L. 14. & L. 42. D. de rit. nupt.* *L. semper.* 197. *D. de reg. jur.* Licitum quidem admitebant matrimonium inter educatorem & alumnam, quod nullum jure prohibitum erat; sed minus honestum esse contendebant, ut alumna esset uxor, quae prius filiae loco fuerat. *Sveton. in Claudio.* cap. 39. id obseruat: *Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, non cessavit omni ratione filiam, & alumnam, & in gremio sui natam, atque educatam prædicare.* (2) Nec secundum istorum forte sententiam, alumna in concubinam haberet potuit quod tamen quidam male tentant ex *L. cum tabulis.* §. quoniam. *D. de bis,* quae ut indig. quasi Cassianus Ruffinam uxorem habuisset, & filiam eius concubinam, quam testamentò alumnam appellaverat. Praeterquam id non suadent verba Papiniani, immutari non debent; cùm ex iis non immutatis Papiniani mens commode eruerat, ut probavimus *lib. 3.* obseruat. *cap. 17.* (3) Profecto nefaria esset conjunctio, si unus matrem uxorem, idemque filiam ex alio matrimonio, aut valde quaelitam concubinam haberet. Ac veluti nefaria est conjunctio, si pater, & filius unius mulieris misceantur, *L. 1. §. 2. D. de concubiu.* *L. 4.* sup. hoc tit. ita nefaria est, si unus idemque matri, ac filiae misceatur. Non movet, quod quasdam concubinas habere liceat, quae uxores haberet non possunt: id enim verum, ubi subest tantum ratio juris civilis, *d. L. 1. §. 2. D. de con-*

cubino.

cubin. non ubi subest ratio juris naturalis , L. etiam. 56. D. de rit. nupt. Iustinianus licitum his esse vult matrimonium inter educatorem , & alumnam , quod non sit legibus contrarium , nisi educator alumnam suam filiae loco habuerit : sed praefumptionem inducit , ut qui alumnam tibi matrimonio junxerit , eam non videatur loco filiae habuisse. Gratianus priorem partem hujus Decisionis retulit , sed paululum interpolatam , Cun. si quis ancillam. 29. q. 2. (4) Cujus inscriptio etiam hodie mendosa est : item Julini P. P. & restituenda ex hac L. 26. Idem (scilicet Justinianus) Julianu praefatio praetorio . Mendum vel ex notis fluxit , vel quod apud Burchardum lib. 9. cap. 18. & Iyonem Pannormiae lib. 9. cap. 156. huic legi Justiniani quidquam adtextum fuerat ex decretis Julii P. P. cap. 4. Sed apud Gratianum nihil quidquam ex decretis Julii , tamcum haec Justiniani Decisio relata est .

Ad §. Ea videlicet.

Quamvis Justinianus nuptias inter educatorem ; & alumnam permisit , eas tamen prohibet inter suscep torem , & susceptam ; eum , eamve , qui ex sacro baptismatis lavacro suscipit , vel suscipitur : quia sic putarent adoptionem contrahi . Aliam tamen adoptionem intelligere videtur Leo philosophus Novell. 24. Ita' tractat iste i. e. per *Sacrosanctum Sacrificium* , quam quae fieret per baptismum . (5) *adoptione* , i. e. *adoptio* , quidem per baptismum fieri dicitur , & susceptam else filiam apud Constant. Harmenop. lib. 4. epit. tit. 6. §. 18. Matthaeum Monachum , ζητητον , καὶ ἵπτεται γαμοῦ , i. e. questionum , & controversiarum nuptialium , cap. τοιούτου τούτου περισπασθεντούς i. e. de susceptione à Sancto Baptismate . Indeque filiola Cun. de eo. 30. q. 3. quod uius noiter retinuit . (6) Nullum autem cognitionis illius spiritualis vestigium antiquius , quam ex hac L. 26. cum antea licet parentibus ipsis proprios filios offerre baptizandos , ut constat ex epistola quadam Augustini ad Bonificium . Graeci autem cognitionem illam spiritualem primum ad matrem , & filiam susceptam produxerunt , & ad filium susceptoris , ut non posset susceptam , matrem , filiamve ejus uxorem ducere , ecloga Basilicar. lib. 28. tit. 5. cap. 17. ac deinceps ad leptimum usque gradum , veluti cognitionem naturalem , Harmenop. d. tit. 6. Rationem ducebant potissimum ex hac L. 26. quod nihil ita nuptias impeditre debeat , quam spiritualis cognitio : & ex can. 53. *Synodi sextae in Trullo* , quae voluit cognitionem spiritualem maiorem esse naturali . (7) Graeci magnam illius spiritualis cognitionis rationem habendam putaverunt ; adeo ut Lucas Constantinopolitanus Patriarcha Monasterii quandam praefectum , deinde Heracleae Archiepiscopum factum suspenderit , quod aduersus spiritualem filium testimonium tulisset ; ut relatum est in sententiis synodibus ejusdem Lucae Patriarchae Constantinop. (8) Latini autem secus putaverunt ; Paschalis II. in Can. post uxorem . 30. q. 4. Neque enim cognitioni carnis cognitio spiritus comparatur : & novissime cognitio illa , quae Latinis diffusa erat , ad certas personas redacta est . Porro advertendum

dum, hanc L. 26. aliter relatam esse à Graecis interpretibus, Matthaeo Monacho, Harmenopulo, & in eclogâ Basilicâ, quia Graeci eam non ex codice Justinianeo retulerant; sed ex Basilicis, seu repugnatione legum, ut vocat Photius Nomocanonicalis tit.9. cap.28.

XXII.

Lex 21. C. de furt. & serv. corrupt.

Idem A. Julianus P.P.

APUD antiquos quanerebatur, si servus, quens aliquis bona fide possident, furtum commiserit alienarum rerum; vel ipsius, apud quens constitutus est: an ipse, qui eum bona fide retinet, noxalem furti actionem adversus verum dominum habeat; vel ipse ab eo, qui furtus passus est, praediâ conveniat actione. Cumque generalis regula ab antiquo prudenter exposita est, hujus hominis gratia, pro quo noxalem furti actionem fulciperre quis competitur, adversus aliud furti actionem habere non concedens: quidam ita eam per conjecturam interpretari sunt, adversus bonas fidei quidem possessorem nullò modis furti actionem extendi: ipse autem, si furtum fuerit passus, adversus verum dominum furti actionem noxalem reddere decreui. Tunc autem bonae fidei possessorem furti nomine, quod passus est, noxalem actionem contra dominum habere posse, quando servus sub domini sui fuerit constitutus possessione; & pro his rebus posse eum adversus dominum habere actionem, non solum quas servus subtraxit, iam apud eum constitutus; sed & quas furatus est, quando fugit quidem a bonae fidei possessore, adhuc autem noxium sub manus domini sui constitutus. Quam interpretationem prisca quidens iura per conjecturam introducebant: Nos autem alius, & verius ad eam respicientes, generali regulam sic ab initio prolatam esse accepimus. Cum igitur bonae fidei possessor domini cogitatione furem possidet, merito donec apud eum constitutus est, & alii tenetur noxali actione; si extranei furtum a servo fuerint passi, & ipse adversus verum dominum non habet actionem; secundum regulam dicentem: Qui habet adversus aliud furti actionem, ipse ea teneri non potest. Si autem defensit in servi retentione, & ille apud verum dominum fuerit inventus, tunc ipse quidem noxali furti actione minimè potest teneri: adversus autem verum dominum habet ipse furti noxalem actionem, pro rebus, quas vel tunc furatus est, cum est apud verum dominum, vel antea posse quavis bonae fidei possessoris retentionem excessisse, nec dum apud verum dominum factus est. Sic iterum regulae generali casus evenit consentaneus: qui enim habet tunc furti actionem adversus dominum, ipse alius tenevi furti actione non potest, & sic ex tempore omniibus discretis, vetustissima dubitatio nostrâ fodere conquiscat, & bonae fidei possessor in parte certa temporis habeat actionem, & non teneatur actione: & ipse dominus alius tempore non teneatur actione, & in alio sub actione constitueretur. De eo autem,

qui

qui liber constitutus, & ab alio bona fide tenetur, si furtum commiserrit, &c. sine aliqua dubitatione dicitur posse eum, qui liber est cognitus, & ab ipso, qui bona fide enim distinet, pro furto conveniri; & bonae fidei possessores, si extraneo furtum liber commiserit, non posse conveniri; sed ipsum pro suo furto respondere. Quia generalis regula de servo prolatæ est, & pro eo, qui non servus, sed liber, & suæ potestatis est, noxalem moveri actionem impossibile, nostrisque legibus incognitus est. Datum Kalend. Octob. Lampad. & Orelie VV. CC. Goss.

Ad L. 21. C. de furt. & serv. corrupt.

1 Controversia restituatur.
2 Regularum juris rationes Juris-
consulti plerumque ignorarunt.
3 Prima opinio. | 4 Contraria.
5 Justiniani distinctio.
6 q. ult. Instit. de noxalib. actionib. ad
bauc L. referri non debet. |
|---|--|

O BSCURUS est hujusce Decisionis tractatus, utpote ex vetustissima dubitatione, ut hic loquitur Justinianus. Quæfatio fuerat, an bonae fidei possessori noxali furti actione conveniri posset, si servus alii furtum fecisset, vel si servus ille suo possessori furtum fecisset, ipse possessor adversus verum dominum noxali furti actione posset agere. (1) Finge: Titius bona fide Stichum Maevii, qui erat verus dominus possidebat; Stichus res Gaji furto subtraxerat: quarebatur, an Gajus noxali furti actione posset agere adversus Titium, qui bona fide Stichum possidebat. Vel finge, Stichum Titio suo possessori furtum fecisse; quarebatur, an Titius agere posset noxali actione adversus Maevium verum Stichi dominum. Noxalis actio furti (ut aliae noxales actiones, quæ ex legibus, aut praetorius editio descendunt) prodita est adversus dominum servi, *L. ult. C. de noxalib. act. vel adversus eum, qui habet in potestate, L. quotiens. q. in potestate, L. non solum. D. eod. tit. de noxalib. act.* Ergo ita bonae fidei possessor, qui habet servum in potestate, noxali actione conveniri poterit, si servus alii furtum fecerit. At si Titio ipsi possessori servus furtum fecisset, Titius Maevium verum dominum convenire non posset: secundum regulam, quam hic Justinianus refert, *Cujus nomine quis noxalem actionem patitur, eius nomine noxali actione agere non posset.* Titius Stichi nomine patitur, si extraneo furtum fecerit; ergo Titius Stichi nomine agere non poterit adversus verum dominum, si ipsi furtum fecerit. (2) Regulæ juris, ut erant ab initio prolatæ, per manus tradebantur, & regulas ipsas Jurisconsulti sciebant, sed rationes plerumque ignorabant, *L. non omnium. D. de legib. L. ita vulneratus. q. ult. D. ad L. Aquil. L. quod per manus. D. de jur. codicillor. plerumque etiam circa regulam interpretationem contendebant, ut in L. 20. sup. hoc tit. & L. ult. C. de hereditib. instituend. Regulam istam, quam hic Justinianus refert, reperio apud Julianum, L. contra servus. D. de noxalib. actionib. & Ulpianum, L. sed si unius. q. si ser-* viss.

vns. D. de injur. Secundum eam regulam si servus communis uni ex dominis furtum fecisset, adversus socium noxalum actione agere non poterat, sed vel communis dividendo, vel familiae ericundae, L. 27. §. 1. D. ad leg. Aquil. L. si servus communis. §. ult. D. de noxalib. ad. L. ne tantum. §. si servus. D. de seru. corrupt. L. & puto. §. ult. D. famil. ericund. (3) Quidam igitur sic putabant, bona fidei possessorum noxalum actione posse conveniri, si servus furtum fecisset. Ulpian. in d. L. bona fide. D. de noxalib. ad. Contrà si servus damnum dedisset, idem Ulpianus existimat, dominum teneri legis Aquiliae actione, non bonae fidei possessorum, d. L. 27. §. servi autem. D. ad leg. Aquil. at si servus in fuga sit, & damnum dederit, dominum teneri lege Aquiliâ, non tamen noxalum actione, d. L. quotiens. §. in potestate. D. de noxalib. ad. & L. servi. 17. §. ult. D. de furt. Paulus lib. 2. sent. tit. 3. sub finem. Nonnulli existimant, aliud esse in actione legis Aquiliae, & aliud in ceteris noxalibus actionibus: ut quia legis Aquiliae actio soli domino competit, L. 11. §. legis. D. ad leg. Aquil. non bonae fidei possessorum ita & adversus solum dominum detur, non adversus bonae fidei possessorum. (4) Alii forte regulam, quam hic Justinianus refert, per contrarium invertabant: Cujus nomine quis agere potest, ejus nomine actionem pati non dehet: At bona fidei possessor agit adversus verum dominum, si servus alii furtum fecerit: namque ita fieret, ut ejusdem servi nomine ageret, & actionem pateretur.

Ad vers. Cum igitur.

Inter varias regulas acceptiones, cum ali bonae fidei possessori adversus verum dominum noxalem furti actionem denegarent, & extraneis adversis eundem bonae fidei possessorum concederent, alii forte adversus bonae fidei possessorum actionem denegarent, sed eidem adversus verum dominum concederent: (5) Justinianus distinguit ex tempore, ut quod quidem tempore bonae fidei possessor servum possidet cogitatione domini, tunc ipse agere non possit adversus verum dominum, quod alii noxali actione teneantur, secundum regulam, Qui habet adversus alium furti actionem, ipse est teneri non potest. Cum bonae fidei possessor servum possidet, tunc dominus adversus eum agere potest, d. L. servi. §. ult. D. de furt. & tunc dominus non tenetur bonae fidei possessori, quia dominus adversus bonae fidei possessorum agere potest. At ex quo tempore possessor servum desierit possidere, casus est hujus regulae posterioris; ut quia tunc possessor agere potest adversus verum dominum, ipse aliis noxali actione non teneatur. Quaeri potest, an non & haec distinctio ad malae fidei possessorum pertineat, cum non minus malae, quam bonae fidei possessor renatur, L. non solum. D. de noxalib. ad. sed malae fidei possessori nulla datur actio, L. si quid possessor. §. penult. D. de petit. heredit. ac ne quidem furti actio, L. si is, cui. 71. §. 1. D. de furt.

Ad §. De ss.

Si liber homo bonâ fide serviat, bona fidei possessor adversus eum agere potest, si furtum fecerit, L. liber homo. §. 2. D. ad leg. Aquil. sed ilius nomine agitur adversus bona fidei possessorem, ubi liber fuerit cognitus, L. si ad libertatem. D. de noxalib. actionib. L. confessiisibus. D. de interrogat. in-jur. faciend. Rationem subiicit Justinianus, quod noxales actiones liberi hominis nomine dati sit insolitum. Veruntamen adversus parentes dabatur noxalis actio filiorum nomine, si damnuni dedissent, furtum, vel injuriam fecissent, L. s. §. penult. D. de obligat. & actionib. Pau-
lus lib. 2. sent. tit. 3. nec minus parentes filios, quam domina servos noxae dedere poterant. Quod ab usu recensisse ait Justinianus §. ult. Inflit. de noxalib. actionib. quasi paterna affectio non posset finire, filium noxae de-
dictum quia in filiabus non admittebat favor pudicitiae, ut noxae dede-
rentur. Sed tamen quod ait Just. in d. §. ult. Inflit. de noxalib. ac. in ser-
vos tantummodo noxales actiones esse proponendas, non filiosfamilias;
(6) cave, ne referas ad hanc L. 21. nam multo ante Justinianum invalue-
rat, & placuerat filiosfamilias noxae non dari. Hic verò loquitur non de
filiisfamilias, sed de liberis hominibus, qui sunt suae potestatis.

XXIII. Lex ult. C. ad Senatusconsultum Orphtianum.

Idem A. Julianus P. P.

QUIDAM ancillae suas per fidicommissum libertatem reliquit: et autem, à quo libertas relata est, mox in libertate praeflanta faciente, populi ancilla: & esse cumquidem ingenuum puerina, vel puellana, qui post nucram nati sunt, omnes veteris Juris auctores consentiunt: Dubitabatur autem inter eos, si matri morienti posset succedere. Hujusmodi itaque dubitationem eorum decadentes, aliter eam procedere non patimur: sed sancimus, eandem matris progeniem heredem ab interstatu ei posse existere, salvo iure le-
gitimo ex auctoritate Senatusconsulti Orphtiani prole servandi, & sans ma-
tre ex Senatusconsulso Terigilliano, quas prole ex Orphtiano Senatusconsulso invicem ad suas hereditates venientibus. Datum Kal. Octob. Constant. Lam-
pudi, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. ult. C. ad Senatusconsultum Orphtianum.

1 Controversia exponitur.
2 Prima opinonis ratio.

3 Secundae ratio, & vestigium.

Non

NON facile testitui potest controversia hujus Decisionis; sed finge: Tius heredem rogaverat testamentō, ut Pamphila libertatem daret: heres Titii moram fecerat in danda libertate, atque interim ancilla antequam libertate donata esset, peperat, & postea decesserat. Omnes quidem Juris auctores, hoc est hujus, & illius scholae contentiebant, partum ingenuum esse: quia ex quo tempore mora facta est libertati matris, partus ingenuus nascitur; non modū si petita est libertas, sed ex quo peti potuerit. *L. cūm verb. 26. §. 1. L. si privatus. 3. D. de fideic. libert. ubi Martianus intelligit constitutiones DD. Marci, & Veri, & Antonini, L. 1. §. 1. D. de suis, & legit. D. Marcus inter alios maximè facit libertatibus: erat enim philosophus, & philosophia semper amplectitur libertates, *L. penult. C. de his, quib. ut indig.* quod de Stoicis accipiendum est, qui cum naturā omnes liberos esse dicere, parum servos à liberis differe existimabant: & in id maximè niti volebant, ut homines in naturalem suam redirent libertatem. Quod ostendimus *lib. 1. Observat. cap. 15.* Idem D. Marcus constituerat, servum ipsò jure liberum fieri, si servus ea lege venisset, ut manumitteretur, & moram fecisset emptor dandas libertati, *L. 7. §. 8. D. de donationib. tacer vir. & uxoris. L. 3. C. si m. incip. ita fuerit alienat.* Sanè post rescriptum Imp. satis constabat inter omnes ingenuum partum nasci, ubi mora ancillae in fideicommissaria libertate facta esset: (1) sed dubitabatur, an si mater deceperet, antequam libertate donata esset, partus legitimus heres fieret matri. (2) Quidam existimabant, partus non esse legitimū heredem matri, quod ita demum liberi ex Senatusconsulto Orphitiano admittantur ad legitimam hereditatem matris, si mater sit ingenua, aut libertina, *L. 1. in princ. D. ad Senatusc. Tertyll.* At mater serva erat, quae nondum libertate donata esset; quaeque sine facto heredis, aut sine facto magistratus ad libertatem perduci non potuerat, *L. 11. sup. hoc tit.* Rescriptum DD. Principum in eo quidem volebant prodesse partui, ut nasceretur ingenuus, *L. 22. D. de stat. boniū. L. 3. sup. hoc tit.* non ut legitimus heres fieret matri, adversus verba Senatusc. Orphitiani. (3). Alii vero putabant, partum matri esse heredem legitimū; quia in totum pro manumissa habeui debeat, ex quo moram passa est; quod si manumissa esset, partus matri ut libertinae ex Senatusc. Orphitiano succederet. Vestigium hujus sententiae manifestum apud Ulpian. d. *L. 1. §. 1. D. de suis, & legit. & d. L. 1. §. 3. D. ad Senatusc. Tertyllian.* ex eodem lib. 12. Ulpian., ad Sabinum. Justinianus postremam hanc sententiam probat, ut partus non modū ingenuus nascatur, ex quo mater in libertate moram passa fuerit; sed legitimus heres ipsi fiat ex Senatusconsulto Orphitiano; implique mater heres legitima ex Senatusc. Tertylliano. Ita tamen, ut nihil Senatusc. Orphitiano, aut Tertylliano derogatum esse velit.*

XXIV; Lex 14. C. de fideicommiss. libertatib.

Imp. Justinianus A. Juliano P. P.

CUM inter veteres dubitabatur, si fideicommissariam libertatem possibile esset relinquere servo, qui adhuc in ventre portaretur, & homo fieri poteretur. Nos vetus iurium incidentes, libertatis favore censamus, & fideicommissariam, necum directam libertatem suam firmitatem habere sine in masculo, sine in foemina, qui, quare adhuc in ventre vebitur: ut cum libertate solum respiciat, et si mater sua adhuc in servitio confans eum, vel eam ediderit. Sin autem plures creati, vel creatae sint, sine unius fecit nienticuum, sine pluraliter nuncupavit; nihilominus omnes ad libertatem a primis veniant cunabulis, cum in ambiguis sensibus melius sit (& maximè in libertate) favore ejus humaniores amplecti sententiam. Datum Kal. Octob. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 14. C. de fideicommiss. libertatib.

1 Controversia repetitur ex quodam capite Senatusconsulti Orphitianus.
2 Prima opinio.
3 Ratio illius opinionis.
4 Contraria opinio.
5 Rationes contrarie opinionis.
6 Vestigium. | 7 Differentia inter directam, & fideicommissariam libertatem, quae ei, qui in utero est, relinquitur.
8 Aetas spectabatur in manumissione confit.
9 Secunda controversia, & rationes exponuntur. |
|--|--|

EX CAPITE quoddam Senatusc. Orphitianii prodiisse videtur quaestio hujuscce Leg. 14. quæ & eandem habet subscriptionem cum L. ult. sup. ad Senatuscons. Orphitian. Nam cum lex Fusia Canitia modum libertatibus impofuerit, quæ testamento relinquebantur, eadem caverat, ut nominatum libertas servis testamento relinqueretur. Ulpian. lib. singul. reg. tit. 1. §. ultim. Quos hoc testamento nominavi, id est, manumisi, L. parer. 28. filia. D. de legat. 3. (1) Verum Senatusc. Orphitianii capite quoddam fuerat comprehendendum, ut libertas servis reliqua competeteret, licet non nominatum, sed sub certâ demonstratione reliqua esset. Paulus lib. 4. sentent. tit. 14. Cum autem obsonatorem, vel qui ex ancilla illa nascitur, liberum esse volo, ex Orphitianio Senatusc. perinde libertas competit, ac si nominatum data fit. Certabant nihilominus Juris autores an ei, qui ex ancilla nasceretur, libertas relinquere posset, vel ei, qui in utero portabatur (ut hic loquitur Justinianus, Hellenismum referens τὸ οὐρανοῦ πόλις. i.e. ejus, qui in utero gereretur.) (2) Quidam igitur existimabant, libertatem inutiliter

sic

sic reliquam esse ventri, seu ei, qui in utero portaretur. Ante quidem Senatus. Orphitanum ratio illorum fuit, quia placebat, nominatim servos manumitti; post Senatusconsultum Orphitanum, (2) quia libertas incertae personae dari non posse videbatur: quod commisit, & non satis distinxit. Tribonianus in §. *incertis. vers. libertas. Instit. de legat.* Atqui incerta est persona illius, qui in utero portatur: nec enim modò incertum est, qui, quevae nasci habeat, sed an unus, duo, vel plures, an omnino ullus nasci debeat. Ita non poterat incerta persona heres in ritu, Ulpian. lib. sing. reg. tit. 22. incertus tutor dari, L. tutor. 20. D. de testament. patel. incertus personis legari, Ulpian. lib. singul. regul. tit. 24. Paulus lib. 3. sentent. tit. 6. d. §. *incertis. Instit. de legat.* Quamvis autem placuerit, ex Senatusc. Orphitanio libertatem eis competere, qui non nominatum sed sub certa demonstratione essent testamento manuimitti; dicebant, incertam esse demonstrationem illius, qui nondum erat in rebus humanis. Certam esse demonstrationem ait Justinianus d. §. *incertis;* Ex cognitis mox qui nunc sunt, quasi incerta esset demonstratio eorum quae nondum essent. Negabant isti, foetum in utero esse animal, sed partem viscerum matris, donec editus esset: idque secundum Chryssippi, & Stoicorum sententiam, quam attigimus lib. 1. observat. cap. 16. Papinianus in L. 9. D. ad L. Falcid. *Quia partus nondum editus homo non recte futisse dicatur.* Ulpianus in L. 1. §. 1. D. de iuspiend. vent. *Partus enim, antequam edatur, mulieris portio est, vel viscerum.* Marcellus, qui Proculajanus fuit, spem animalis dixit L. 2. D. de mort. iuspiend. Justinianus in hac L. 14. *Qui ab utre in ventre portaretur, & homo fieri speraretur, quasi nondum esset homo, vel animal.* (4) Contrà alii dicebant, ventti, scu ei, qui in utero portaretur, libertatem utiliter relinqui per fideicommissum; fortasse, & directis verbis reliquam ad fideicommissariam trahi debere, ut in L. generaliter. 24. §. 10. D. de fideicommiss. libert. (5) Ratio ilorum fuit, quod foetum in utero animal esse putarent, secundum Platonis sententiam, quam retulimus d. cap. 16. observat. Cum autem placuerit, ex Senatusconsulto Orphitanio sub certa demonstratione relinqui posse libertatem; certam dicebant esse demonstrationem illius, qui in utero esset, vel qui ex ancilla nascitur, ut Paulus d. tit. 14. lib. 4 sentent. (6) (ubi vestigium hujus sententiae deprehendi potest) nam conceptus quodammodo in rerum natura esse exitumatur, L. penult. D. de leg. 1. L. 7. D. de ius, & legitim. & pro iam nato habetur, cum de commodis illius quaeritur in toto penè jure civili, L. 7. L. penult. D. de flat. homin. L. 2. §. 6. D. de excusat. tutor. L. cum quidam. §. 1. D. de acq. vel omittend. heredit. Atqui non est majus commodum, quam libertatis, rei inactimabilis, cuius & favorem praetendebant. Justinianus postremam hanc sententiam probat, non modò ut libertas fideicommissaria, sed etiam directa relinqui ei possit, qui in utero est. Et quidem iam placuerat, alienum postulum heredem posse institui iuste praetorio, §. 1. *Instit. de bonor. possiss.* & ab eo si de cunctis relinqui posse, L. penult. L. de legat. 1. Placuerat etiam Justiniano, incertam peilonam heredem institui, incertis quoque personis legari posse, in ea constitutione, quae desideratur, & cujus meminit d. §.

incer-

incertis. Instit. de legat. Vult igitur Justinianus, eum, cui in utero relicta libertas fuerit, cum libertate sole respicere: quod intelligendum est, ubi directa libertas, non fideicommissaria relicta fuerit: nec enim potandum est, Justinianum hic directam, & fideicommissariam libertatem exaequate voluisse, in legata fideicommissis exaequavit, L. 2. c. comm. de legat. quae post hanc Decisionem quinque fecit mensibus edita eis. (7) Multum igitur etiam hodie intererit, an ei, qui in utero est, libertas directa, vel per fideicommissum relinquatur: si directa, nascetur ingenuus; si vera per fideicommissum, statim natus manumittit poterit, L. penult. D. de manumiss. erit liberus heredis, vel illius, qui manumittet. Finge enim, plures heredes fuisse institutos, & ab uno libertatem per fideicommissum reliquit; licet heres ille, a quo libertas relicta est, non adierit, dummodo quidam adierint, libertas debetur, L. Lucius 56. D. de fideicommissis. libert. L. cum proposas. sup. hoc tit. in qua ponendum est, uxorem ex facto non dissentisse, sed nec jure potuisse dissentire, ne pugnet cum d. L. Lucius. At licet directa, vel per fideicommissum relicta esset libertas ventri, Latinam tantum libertatem habebat, non Romanam, ante constitutionem Justiniani: nam minores triginta annis testamento manumisisti Latini fiebant. Ulpianus lib. sing. regul. tit. 1. (8) Eademque ratio actatis habetur in manumissione censu, ut est in fragmento illo ex Grammatica Dositheei magistri: Et qui in censu manumisstur, si triginta annos habeat, civitate Romana potitur. Cujacius aliter sentit in not. ad Ulpianum sit. 1. sed nondum fragmencum illud in manus illius venerat.

Ad vers. Sin autem

Cum testator ei, qui in utero erat, libertatem per fideicommissum reliquistet, & plures editi soissent (ut quandoque evenit) L. antiqui. D. si pars hered. petat. L. 7. D. de reb. dub. L. 36. D. de solut. & liberat. major in ea specie dubitatio fuit. (9) Quidam dicebant, omnibus competere libertatem, argumento L. 17. §. 1. D. de legat. 1. & L. in usu. 158. D. de verbis. significat. alii vero, nulli competere, quia uni tantum relicta erat; at incertum erat, pluribus natis, cuinam deberetur, L. duo sunt. D. de testam. tute. Justinianus voluit, omnes liberos esse, quasi ea testatoris voluntas fuerit, ut quotquot nascerentur, liberi essent: nec admittit voluntatis quaestionem, ut Ulpianus in d. L. 17. §. 1. D. de legat. 1. quia favore libertatis ambigua, & incerta voluntas testatoris in humaniorem sententiam trahi debeat secundum regulas juris civilis, L. 10. §. ultim. D. de reb. dub. L. 10. D. de manumiss. testament. L. quotiens. 20. L. in obscura. 179. D. de regul. jur. scilicet ut omnibus natis potius, quam nulli libertas debeatur. Lucius Seneca epist. 81. Semper quicquid dubium est, humanitas inclinat in melius.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

Si pater dotens pro filia simpliciter dederit, vel pro filio ante nuptias donationem fecerit; habeat autem filius, vel in potestate constitutus, vel forte emancipatus, res maternas, vel ex alio modo tales, quae acquisitione effugione; quarum ususfructus solus apud patrem remaneat, vel quocunque modo poterat quasi aetate actiones contra patrem habere: dubitabatur apud veteres, utrumque videbatur pater ex ipso debito dotis, vel ante nuptias donationis fecisse promissionem, vel dationem, ut sepe ab hujusmodi nexu liberaret; an debitum quidem remaneret in sua natura, liberalitas autem paterna dotem, vel ante nuptias donationem dare suggestisset. Et in tali dubitatione multa pars legum latorum sepe divisit: alio etiam incremento hujusmodi quoestioni addat; si forte dixerit in instrumento dotali, ex rebus paternis, & maternis dotem, vel ante nuptias donationem dare; utrumque pro dimidia parte videatur datio, vel promissio facta esse, an pro rata portione utriusque substantiae. Ultramque igitur dubitationem certo fini tridentes saecimus, si quidem nihil addendum existimaverit, sed simpliciter dotem, vel ante nuptias donationem dederit, vel promiserit, ex sua liberalitate hoc fecisse intelligi, debitum in sua figura remanente. Neque enim leges incognitae sunt, quibus cunctum est omnino paternum esse officium dotem, vel ante nuptias donationem pro sua dare progenie. Liberalitas itaque talis remaneat vera, & irrevocabilis, ut purò nomine & liberalitas, & debitum suum sequantur fortunam. Ubi autem ex rebus tant suis quam maternis, vel aliis, quae non acquiruntur, vel ex suis debitibus dixerit se fecisse hujusmodi liberalitatem; tunc si quidem penitus inopia tentus est, ex illis videri rebus dotem, vel ante nuptias donationem esse datam, quae ad filios, vel filias pertinent. Si vero & ipse substantiam idoneam possidet, & in hoc casu quasi de suo patrimonio dotem vel ante nuptias donationem dedisse intelligatur. Poscerat enim secundum suas vires dotem pro filia, vel ante nuptias donationem pro filio dare; & consentire filiis suis, quando voluerint pariem, vel forte totam suam substantiam, quam habent, & paternas liberalitati pro dote, vel ante nuptias donationem aggregare: ut reverè appareat, quid ipso velit dare, & quid de substantia filiorum proficiatur; ne dum suscipiente sepe jalet, in promptum incidat sui periculum. Datum: Kalend. Novembris. Lampadii, & Octavi Coss.

Ad L. ultim. C. de dot. promissio.

1 Controversia exponitur.	9 Ratio illius sententiae.
2 Prima opinio.	10 Media sententia conjectura repen-
3 Ratio illius opinionis.	tatur.
4 Vestigium manifestum indicatur.	11 Alia controversia, & rationes
5 Aliud etiam reprehenditur.	ipius exponuntur.
6 Vitium interpunctionis in L. 22. D.	12 Justiniani distillatio non satie-
solut. matrim. collitur.	pta.
7 Contrariae sententiae vestigium ma-	13 Leonii philosopho improbata.
nifestum.	14 Gracis interpretibus mali acco-
8 Aliud etiam reprehenditur.	pta.

PATER centum filiae in dotem promiserat; filia habebat res quasdam maternas, & proprias: vel pater filio centum propter nuptias donaverat, cum filius res proprias quoque haberet: Quaerebatur inter Juris auctores, an pater de suo promisisse, aut donasse videretur, vel de bonis filii, aut filiae propriis. Non distinguit hic Justinianus inter filiumfamilias, filiamfamilias, & filium emancipatum, filiamve emancipatam; sed olim in filiofamilias id quaeri non poterat, qui nihil suum habebat. Ulpian. lib. sing. regul. tit. 20. L. placet. D. de acquir. vel omittend. hered. aded ut materna bona omnimodò patri quererentur, L. 3. §. 4. D. de donationib. inter vir. & uxor. L. 6. §. 3. & L. 92. D. de acquirend. vel omittend. hered. nec nisi ex constitutionibus posteriorum principum filiusfamilias in bonis maternis proprietatis data est, solò usufructu patri servatò, L. 1. C. de bon. mater. L. 4. C. de secund. usfr. L. 4. C. de bon. que liber. (1) & in filiabusfamilias quaestio non procedebat, in filiusfamilias forte procedere poterat, si filio, pater ex castrensi peculio debitor fuisset, L. lis nulla. D. de judic. cum in eo filiusfamilias loco patrisfamilias haberetur, L. 2. D. de Senatusf. Macedon. verum in filii, aut filiabus emancipatis, id maxime quaeri poterat; cum haberent beneficium bonorum querendorum, L. 1. in princip. D. si à parente quis manumis. Ait Justinianus, in tali dubitatione multam partem legum latorum se divisiisse, id est, Juris auctorum, qui & conditores juris passim appellantur, & iuris constituentes, L. verbis. 120. D. de verbis. signif. (2) Quidam igitur existimabant, si pater simplicitate dotem filiae dedisset, vel promisisset, aut donationem filio propter nuptias; non de suo dedisse, aut promisisse; sed ex bonis filii, vel filiae, si materna bona vel aliunde quae sita haberet, vel si pater illis obligatus esset. (3) Ratio eorum fuit, quod cum filius, aut filia res proprias haberent, nihil pater de suo dare teneretur ad donationem filii propter nuptias, vel dotem filiae. Nam quemadmodum pater non tenetur alere liberos, si ex opificio suo se possunt exhibere, L. 5. §. sed si filius. D. de agnoscend. & aleand. liber. ita nec dotare, si proprias habeant facultates: cum eadem sit ratio dotis, arque alimentorum, Alimenta debentur filii pro modo facultatum, d. L. 5. dos etiam debe-

debetur pro modo facultatum, *L. quadero. 60. D. de iur. dot. L. si pater. 40. D. de legat. 3.* Quid si pater quidquam deberet filio, aut filiae, dicebant idem dote dedit, vel filio donas propter nuptias, ut se ab hujusmodi debito liberaret: quam rationem hic Justinianus attigit. Et quidem debitor in duriorem semper causam solvere praelumitur, *L. 3. D. de solat. & liberat.* ac licet pater ex officio paterno filiam dotare teneatur, durius tamen est causa obligationis, ex qua filia tenetur; ut ita magis in eam caulam solvisse, quam in dote praefumatur. (4) Vestigium hujus sententiae manifestum apud Scaevolam, *L. uxorem. 41. §. pater. D. de legat. 3.* nec putandum est, id potius admisisse in patre naturali, quam in patre legitimo; cum uterque ad alimenta teneatur, & dos sit alimentorum loco, atque legitimae portionis, *L. quoniam. C. de insuffic. testam.* (5) Deprehendi, & non insubtiliter potest in *L. si cùm dotem. 22. §. 3. D. solum. matrem.* ubi Ulpianus ex Juliano refert, si pater dote, quae debebatur filiae exegerit, & deinde filiam testamento heredem fecerit, vel legaveum filiae, reliquerit, compensandum ei in dote, quod a patre datur lucro eius cedit. (sic enim legendum est uno duclu aliter quam in Pandectis Florentinis, (6) vitiola interpunctione: quod probavimus lib. 3. observat. cap. 11.) Si igitur pater sit debitor filiae dotis nomine, & aliquid ei testamento reliquerit, id compensat filia in dote: cur non & filia, si dote a patre acceperit, compensare debeat in id, quod aliunde pater ei debuerit? (7) Contrariae sententiae Papinianus fuit lib. 10. quæst. quod de dotibus egerat, ut indicat *L. 68. D. de iur. dot.* & eo retulit Ulpianus, *L. 5. §. Papinianus. D. de iur. dot.* Pater, idemque curator filiae emancipatae dote illi dederat: putabat Papinianus, magis ut patrem, quam ut curatorem dedit; magis de suo, quam de filiae patrimonio: atque ita pugnat evidenter Papinianus cum Scaevola, nec aliud certius hujuscem controvicias vestigium. Paulus lib. 7. quæstionum tractabat, an cum patrus, idemque curator fratri filiae ultra vires patrimonii dote promisisset, donandi animo, vel negotii gerendi causâ fecisse videtur, *L. cùm post mortem.* §. 1. *D. de administr. & peric. tnt.* Et putat donandi animum habuisse, si sciens promisisset: (8) quod ille quidem in patre magis admisisset. Si vero putasset, rationem pupillarem sufficeret, ac post dote promissam aes alienum emerisset, patrum exceptione tueri posse: quam tamen ei Harmenopulus denegat lib. 5. epitom. tit. 5. §. 38. (9) Ratio istorum fuit (qua & hic Justinianus uititur) paternum officium esse, dote, vel ante nuptias donationem pro sua dare progenie. Et quidem si filiae dote data sit, in rem patris versa intelligitur, *L. 7. in fine. D. de in rem vers.* quia pater filiae dote tenetur, *L. 6. D. de collation.* (in qua nihil mutarem) & ad id per magistratum compellitur, *L. capite. 19. D. de rit. nupt.* *L. 5. §. 4. D. de iur. dot.* Praeter istas sententias ex adverso pugnantes fortasse & (10) media tententia fuit, quae diceret, dote simpliciter promissa, datave, patrem tam de suo, qualem de filiae patrimonio dote in dedit, aut promisisse, argumento *L. Nescimus. D. de negot. gest.* & *L. sed et si. §. quod autem. D. de hered. pet.* Justinianus secundam opinionem hic probare maluit, ut si nihil pater

in danda , promittendave dote expreſſerit , de ſuo magis , quam de filiae patrimonio docem dediſſe , aut promiſſe videatur : & quod de dote dixi- muſ , idem omnino intelligendum de donatione propter nuptias , quam pater filio fecerit .

Ad §. ubi autem .

. Si pater in dote danda , vel promittenda expreſſum dixiſſet , ſe dotem dare , vel promittere de ſuis rebus , & ex maternis bonis , vel aliunde filiae quaerebatur (ut hic Julianus retulit) utrum pro di- midia parte videatur datio , vel promiſſio facta eſſe , an pro rata portione utriusque ſubtantiae . (11) Quidam exiſtinaſt , pro di- midia parte docem dediſſe . Finge , patrem centum dediſſe in docem , dicebant quinquaginta ex ſuo , & quinquaginta ex maternis , vel aliis bonis filiae dediſſe . Alii putabant , docem datam eſſe à patre , pro rata portione utriusque ſubtantiae : ut ſi filia plus in maternis , aliive bonis haberet , quam pater in ſuis , plus de bonis filiae , minus de ſuis dediſſe , aut promiſſe videretur . Julianus neque hanc , neque illam rationem probat , ſed diſtinguit utrum pater sit locuples necne : ſi locuples , ut de ſuo totam docem dediſſe intelligatur ; ſi verò inops , de bonis tantum filiae dediſſe , licet in dote danda eam ſe de bonis filiae , & ſuis dare expreſſerit . Quod quidem Julianus ſtatuit praeter mentem patris , qui docem dederit , aut promi- ferit ; (12) nec quā ratione ſtatuerit , promptum eſt . Patre quide- mō inope , haec ratio forte impulit Julianum , ut tota dos ex bonis propriis filiae promiſſa intellegatur , quia ſocer à genero non conuenient nifi in quantum facere poteit . *L. penult. D. de jur. dote. L. 17. D. foliū. matrim.* Sed patre locuples , nulla eſt ratio , cum non ex bonis patris , & bonis filiae dos ſit constituta , cùm id pater in dote dauda , promittendave expreſſerit : nifi quia paternum eſt officium dotare filiam , maximē cùm ſic locuples . Unde haec Juliani diſtinctio (13) Leoni philoſopho minùs placuit , quam & nominatim abrogavit *Novella 21* . Probat quidem Leo ſuperiore Decisionem , ſcilicet patrem , qui ſimpliſter docem promiſerit , de ſuo tantum videri promiſſe : ſed ubi de ſuis , & filiorum bonis pro- miſerit , pro iis partibus teneri , quas expreſſerit : puta , ſi centum ex ſuis , & quinquaginta ex bonis filiae promiſent . At ſi nullas partes expreſſerit , aequaliter tam de ſuis , quam filiae bonis videri promiſſe . (14) Harrinenopolus utramque constitutionem retulit ; Leonis *lib. 4. epitom. tit. 8. §. 33. Juliani cod. tit. §. 48* . Parum tamen ex mente Juliani retulit , arque etiam *etloga Beſiliū* *lib. 29. tit. 1. cap. 85.* quia tam in fu- periori , quam in poſtema queſtione hujusce Decisionis Juliani di- ſtinctionem adhibent ; cùm eam ſolum in poſtema hac queſtione ad- milentur .

XXVI. Lex ultim. C. per quas person. nob. acquirat.

Idem A. Julianus P. P.

Si duo, vel plures communem servum habebant, & unus ex his jusserit, ut sub nomine servus ab aliquo stipuletur (decem puta aureos, vel aliare rem) ipse autem servus non ejus, qui iussit, sed alterius ex dominis suis fecit mentionem, & nomine illius stipulatus est: inter antiquam sapientiam quereretur, cui acquiratur actio, vel lucrum, quod ex hac causa accidit: verum ei, qui iussit, an ei, enas servus fecit mentionem, an ambobus. Cumque ex omni latere magna pars anteriorum multum essuderit tradatum, nobis verior eorum sententia videtur, qui dominum qui iussit afferant stipulationem, & ei tantummodo acquiri dixerint, quam aliorum, qui in alias opiniones deferuntur: neque enim malignitati servorum indulgendum est, ut liebat eis, domini iussione contempnatur; sua libidine facere stipulationem, & ad aliud dominum (qui eum forsitan corrupti) alienum lucrum transferre. Quod neque ferendum est, si servus impius domino quidem, qui iussus minimè obediens etiatis existimat: alii autem, qui forsitan ignorat, & nescit, repentinum adducat solatum. Quod enim saepe apud Antiquos dicebatur, iussionem domini non esse abscondens nominationi; tunc debet obtinere, cum servus iussus ab uno ex dominis stipulationem facere, sine nomine stipulatus est; tunc etenim ei soli acquirit, qui iussit: fin autem expresserit aliud dominum, soli illi necesse est acquisitionem celebrari. Multo emporio amplius oportet valere dominici nominis mentionem, quam scrilena iussionem. Datum xv. Kalend. Decemb. Lampadii, & Oreste VV. CC. Coss.

1 Quaestio Decisionis exponitur.

2 Tres diversae sententiae repetuntur.

3 Prima sententia, & ratio ipsius ex Sabinianis.

4 Contraria sententia, & ratio.

5 Media sententia inter utramque, & ratio.

6 Tribonianus regulas juris antiquas sui sensu interpretari voluit.

SERVUS communis stipulandò acquirit dominis pro iis partibus quas habent in servo; verum si unus ex dominis jubeat servum stipulati, ei soli acquirit: aut si dominum servus unius ex dominis stipuletur, ei quoque soli acquirit; §. penult. Inst. de stipulat. servor. L. 6. & L. 28. §. fiduci. D. eod. tit. de stipulat. servor. Finge ad questionem hujuscce Decisionis Titius, & Maevius communem servum habebant; Titius jusserat servo, ut suò nomine decem aureos à Sempronio stipularetur: servus quidem decem à Sempronio stipulatus erat, non tamen nomine Titii, qui jusserat stipulati, sed Maevii alterius domini. (1) Quaerebatur, utrum Titio qui

juiserat servum stipulari, an Maevio, cuius nomine servus stipulatus erat, an utriusque actio ex hujulmodi stipulatione quaesita esset. Et ait Justinianus, magnam partem auctorum ex omni latere (hoc est , ex utraque schola) effidisse tractatum . (2) Tres diversae fuerant sententiae. (3) Quicdam existimabant, Titio, qui juiserat servum suo nomine stipulati , actionem queri : Ratio illorum fuit (quam hic Justinianus attigit) quod servus domino obsequi debeat ; nec licet servo , domini iussione contempta , alii domino stipulari. Deprehendi forte potest ex d. L. 6. D. de stipulat. servor. Sabinianos in eā fuisse sententia , quia putabant , servum ei soli acquirere , qui juiserat stipulari : itaque illi iussionem domini maximè attendebant . Ac veluti Scavola putabat , servum , qui ex re alterius domini stipularetur , non acquirere alii , cuius nomen expressisset , ut ex eo retulit Ulpianus L. 25. §. 6. D. de usufruct. & quemadmodum L. qui bona. 23. §. 3. D. de acquir. rer. domin. Ita forte sentiebat in questione hujus Decisionis : non tam habendam esse rationem domini , cuius nomine servus stipulatus esset ; quam illius , qui sub nomine stipulari juisset . (4) Contra alii sentiebant , Maevio , cui nominatum servus stipulatus esset (puta , domino meo Maevio decem dare spondes ?) actionem acquiri : majorēti illi habebant rationem nominationis , quam iussionis . (5) Media sententia fuit eorum , qui dicerent , partim Titio , partim Maevio acquiri : Titio , quia juiserat sub nomine stipulari ; Maevio , quia nomen eius servus in stipulatione expresserat . Ratio istorum fuit , quod iussus non sit ablimilis nominationi secundum Antiquorum definitionem , L. 25. §. 6. D. de usufruct. & quemadmodum L. 7. §. 1. D. de stipulat. servor. Ita igitur accipiebant isti mediae sententiae auctores , quasi servus utrique stipulatus esset ; cum iustio Titii non ablimilis esset nominationi Maevii . Tales plerunque medias sententias inter scholatum divertitatem fuisse ostendimus lib. 1. ob serv. cap. 6. & ad L. 15. sup. de usufruct. Justinianus primam sententiam probate maluit , aliasque obiter rejecit : secundam , qua si alius ex dominis juiserit servum sub nomine stipulari , magis debeat ei actio queri , quam ei , cuius nomen servus expresserat ; qui fortasse servum corruperit , ad hoc , ut suo nomine stipularetur : Tum quia servus domini iussionem contempnere non debeat . Mediam quoque sententiam rejicit , & definitionem antiquam interpretatur eo calu solū debere intelligi , quā Titius juaserit , simpliciter servum stipulari , non sub nomine : & servus impersonaliter , seu nullius nomine expresso stipulatus fuerit , ut Titio actio queratur . At licet Titius juaserit , simpliciter servum stipulari , & servus Maevio stipuletur , queri actionem Maevio : quia tunc plus valere debeat nominatio Maevii , quam complexus iustio Titii . (6) Amabant saepe Tribonianus regulas , & definitions veterum suptē ingenio interpretari , ut in L. 21. sup. de furt. L. ultim. C. de borg. instituend. & L. ult. C. de acquir. & retinend. posse.

XXVII. Lex antepenult. C. de necessar. serv. heredib. instituend.
vel substituend.

Justinianus A. Juliano P. P.

CUM quidam suum pupillum heredem instituit, & seruo directis verbis libertatem reliquit; & in secundo gradu, in quo pupillarem substitutionem faciebat, ipsius servum sine libertate pupilo suo substituit; quaerebatur inter prudentes, si ex hujusmodi substitutione heres necessarius pupillo existaret. Causa eum olivercationis ex vetera regula orta est, quia omnibus placuerat, bunc servum necessarium heredem domino fieri, cum in eodem gradu & hereditas, & libertas relinquebatur: in praesenti autem non in una sam libertas, quam substitutione congregata est, sed in aliud, & aliud gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus, mirabile vijsum est, si quis putet, ex hujusmodi scrupulose impediri testatoris voluntatem, maximè domini, & existimet unum fieri servum heredem necessarium, sed ei licetiam praefiat, & libertatem confiqui, & hereditatem respicere, & domini voluntati reclamare: qui si hoc facere tentaverit, etiam puniendus est. Sit itaque & vivi pupilli liber, quia testator hoc voluit; & mortui pupilli necessarius heres, quia & hoc voluit testator. Datum xv. Kalend. Decemb. Constantinop. Lampadii, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. antepenult. C. de necessar. serv. heredib. instituend.

1 Origo controversiae indicatur.
2 Quinam ex auctoribus juris testamento filii impuberis unum esse cum patris testamento putaverint.
3 Prima opinio.
4 Rationes ipsius colliguntur. | 5 Vestigiis quoddam deprehendiatur.
6 Comeraria opinio, & ratio.
7 Justinianus hic ita decidit, quasi unum sit testamentum, quod alios non admisit. |
|--|---|

PATER filium suum impuberem testamento heredem instituerat, eodemque primò gradu Stichum servum liberum esse iussierat; secundò gradu cundem servum filio suo impuberi substituerat, si filius in pupillari aetate decederet: mortuò filiò intra pubertatem, & calu pupillaris substitutionis existente, quaerebatur, an Stichus fieret necessarius heres filio impuberi mortuo. Omnibus quidem placuerat (hoc est Sabinianis, & Proculianis) utriusque scholae auctoribus, servum fieri heredem necessarium, cum eodem gradu libertas, & hereditas relinquebatur, sive in primo, sive in secundo, L. 2. §. 11. D. de statulib. puta, cum testator inter herendum insi-

institutiones servum liberum esse iusserat, heredemque instituerat; aut quando in secundo gradu eum substituerat, & simul libertatem reliquerat. Altercabantur vero iuri auctores, cum diverso gradu libertas, & hereditas relata fuerat; cum in primo gradu servus liber esse iussus erat, & in secundo gradu filio substitutus, ut in specie hujus Decisionis. (1) Alteratio ex eo fluxile videtur, quod alii dicereunt, unum esse testamentum patris cum testamento filii impuberis, L. 2. §. 2. D. de hered. vel aff. vend. L. 2. §. 4. L. 16. & L. 20. D. de vul. & pupill. alii duo testamenta, seu duplex testamentum, L. in duplicitibns. 79. D. ad leg. Falcid. L. 1. §. 1. D. si cui plus quam per leg. Falcid. & hanc controversiam Justinianus attigit in §. igitur. Instit. de pupill. sufficit. Non satis liquido apparet, an Sabiniani unum testamentum patris, & filii, Proculejani duo testamenta esse dixerint; ut colligunt ex L. 28. D. de reb. ant. jud. poscid. (2) Putarem magis Sabinianos duo testamenta, Proculejanos unum censuisse: quod probavimus lib. 3. Observat. cap. 12. (3) Qui igitur duo testamenta esse dicebant, illi in quaestione hujus Decisionis negabant, servum fieri heredem necessarium pupillo, qui testamento patris libertatem accepérat, & testamento filii substitutus erat: (4) quasi otrunque eodem testamento non conseqüeretur. Et quemadmodum servus testamento manumisitus, ex alia causa liber factus, non est heres necessarius dominino, L. si seruo. 84. & L. testamento. 90. D. de hered. instituend. ita dicebant, non esse servum filio impuberi heredem necessarium, qui non ex testamento filii, sed ex alia causa, hoc est, testamento patris, libertatem accepisset. Non erat grave servo eodem tempore liberum esse, & heredem necessarium; cum eodem testamento liber esse jubebatur, atque heres initituebatur. At servum jam liberum factum, ex intervallo à morte patris ad mortem filii impuberis, gravios putabant cogi hereditatem adire, & insamiam defuncti substinet bonis suis nomine venditis, d. §. licet. Instit. ex quib. cans. manumitt. non licet. Veluti conditiones operarum, & aliae imponi servis poterant in ipsa manumissione propter libertatis beneficium, non post manumissionem, L. cedrenns. D. de oper. libert. (5) Veltigium huius sententiae forte deprehendas in J. 6. §. 2. D. de hered. instit. quae jungenda est cum d. L. 2. D. de statutib. Potat Julianus in d. L. 6. non eodem modo servum fieri heredem necessarium filio impuberi, ut fieret patri. (6) Qui cutem unum testamentum patris, & filii esse dicebant, idem volebant in quaestione hujus Decisionis servum fieri heredem necessarium filio impuberi: quod eodem testamento libertatem, & hereditatem accepisset beneficiū testatoris, ut loquitur d. L. si seruo. 84. D. de hered. instituend. nec posset judicium testatoris partim comprobare, & partim reverttere, L. 7. D. de bon. libertor. Justinianus postremam hanc sententiam probare maluit, & rationem istam attigit, dum ait, verutque voluisse testatorem, ut servus liber fieret, & necessarius heres: propterea utrumque testatoris judicium debere comprobare. (7) In plurimis aliis iuri articulis placuerat magis Justiniano, unum potius esse testamentum patris, & filii, quam duo testamenta, ut in aedificatione legatorum, L. 16. D. de vulg. & p. pill. sufficit. in contributione legatorum, L. 11. §. quod vulg. D. ad leg. Falcid. in deductione Falcidae, d.

L. 79.

XXVIII. Lex penult. C. de postum. hered. instituend.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

QUOD certatum est apud veteres nos decidimus. Cum igitur qui in ventre portabatur, praeteritus fuerat, qui si ad lucos fuisset redactus, suus heres patri existaret, si non alius eum antecederet, & nascendo ruptum testamentum ficeret: si postumus in hunc quidem orbem devolutus est, voce autem non emisit ab hac luce substractus est, dubitabatur, si is postumus ruptum facere testamentum posset: & veterum animi turbati sunt, quid de paterno elogio suscendum sit. Cumque Sabiniani existimabant, si virius naturae esset, & si vocem non emisit, rumpi testamentum: apparebat, quod & si mutus fuerat, hoc ipsius faciebat: eorum etiam nos laudamus sententiam, & sancimus, si vivus perfecte natus est, licet illicet postquam in terram cecidit, vel in manibus obstetricis decepsit, nibilominus testamentum rumpi. Hoc tantummodo requirendò, si virius ad orbem totus processit; ad nullum declinans monstrum, vel prodigium. Datum xv. Kalend. Decembr. Constant. Lampadiò, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. penult. C. de postum. heredib. instituend.

1 Origo controversiae indicatur.	5 Proculsianorum sententia à Stoicis.
2 Controversia exponitur.	6 Ratio.
3 Sabinianorum sententia à Platonicis.	7 Artemidoro lux.
4 Ratio.	8 Pauli cum Ulpiano dissidium.

FOETUM, qui in utero erat, Plato animal esse censuit; Stoici contra non esse animal, sed partem viicerum matris: quod jam attigimus ad L. 14. sup. de fidicommiss. libertat. (1) Ex illa philosophorum dissensione natum hoc dissidium inter Juris autores, an postumus natus, qui vocem non emisisset, rumperet testamentum. Constatbat quidem inter omnes, vivum nasci debere, ut rumperet; nam qui mortui nascuntur, neque nati, neque procreati videntur, nec proficiunt ad praemia liberosrum, quae dabantur ex legibus Julia, & Papia, L. qui mortui. 129. D. de verbor. significat. (2) Sed disceptabatur, an fatis esset, vivum nasci postumum, vel etiam vocem emittere deberet, ut testamentum rumperet. Justinianus hic refert (3) Sabinianorum sententiam (quod utinam in omnibus suis Decisionibus praestitisset.) Existimabant illi postumum, si vivus

natus esset, et si vocem non emisisset, rumpere testamentum. Quam Sabinus sententiam Ulpianus retulit lib. 9. ad Sabinum, L. quod dicuntur. D. de liber. & postum. Quid tamen, si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen; an abduc testamentum rumpat? & hoc tamen rumpit. Id tantum exigit Sabinus, ut sit postumus spirans, seu cum spiritu editus, non etiam ut vocem emitat. (4) Ratio illorum fuit, quod cum iam foetus in utero animal esse crederent, satis esset, si cum spiritu ederetur; non etiam exigi debere, ut vocem emitteret. Idque exempli muti confirmabant: (ut hic Justinianus refert) qui licet mutus natus esset, nec vocem emisisset, nihilominus rumpiebat testamentum. Stoici contra non putabant, foetus prius esse animal, quam cum editus esset, & ab aere vitam accepisset. Plutarchus lib. de repugnanti. Stoicorum. & lib. 5. de placit. Philosophor. cap. 15. quos locos retulimus lib. 1. Observationum, cap. 16. Tertullianus lib. de anima: Mentior, si non statim infans ut vitam vagitu salutavit, hoc ipsius se testatur sensisse, atque intellexisse, quod natus est: omnes simili ibidem dedicauit sensus, & luce visum, & sonu auditum, & humor gustum, & aere odoratum, & terra tactum. Soranus Ephelius cap. 17. Quare infans dura tangit terram, vocem dat; eo quid infestat tangit terram, & tenuis spiritus a luce concutitur. (5) Proculjani igitur, qui Stoicorum doctrinam sectabatur (ut probavimus satis lib. 1. Observationum) putabant non prius editum postumum debere rumpere testamentum, quam cum animal fatus esset: (6) tunc autem cum animal fieret, vocem, seu vagitum emittere; indebet certe deprehendi animal factum esse, cum vocem emisisset. Macriobius lib. 1. in Somnium Scipion. cap. 6. scribit id septimam horam à partu discerni: Post partum vero, utrum viviurum sit, quod effusum est, an in utero sit praemortuum, ut tantummodo spirans nascatur, septima hora discernit: ultra hunc enim horarum numerum quae praemortua nascuntur, aerris halitum ferre non possunt; quem quisquis ultra septem horas sustinuerit, intelligitur ad vitam creauit. Justinianus hic probat Sabiniianorum sententiam, ut postumus rumpat testamentum, si perfecte natus est, hoc est, tempstivè, & maturè partu; puta post septimum mensem. Sed tamen dubitatum, an perfecte nascetur octavo mense. Gellius lib. 3. cap. 16. Memini ego Romas accensit hoc, atque sollicitè quæsitum, negotio non rei tunc parvae postulante, an octavo mense infans ex utero vivus editus, & statim mortuus, ius trium liberorum supplevisset: cum abortio quibusdam, non partus videretur mensis octavi intempstivitas. Ait Justinianus, licet illud postquam in terram cecidit, vel in manibus obstetricis deceperit. Haud dubie morem illum signat, quod partum recens editum obistretices terrae adponerant. Praeter ea, que jam à multis in eam rem fuerunt observata, (7) Artemidorus de obstetricibus lib. 2. dengangr. i. e. lib. 3. de somniis judiciis, cap. 32. ιερη γαγ το μεταχρονι αει το πεντεκαθυρον, και διδωτι τη γη, i. e. educit enim ex continente semper quod continetur, & dat terrae, ut Opem, seu Terram salutarent, eamque habereant propiciam. Eadem ratione recens mortui adponebantur. Idem Artemidorus lib. 1. cap. 14. ιερη ει επειδηστοις λοχαις προκατεται σάνσον, οι και τα βέλους, και λαρναι γίνεται. i. e. quoniam & mortui scilicet involvuntur pannis, ut &

infantes, & terrae adponnentur. Licet aliam rationem proferat Olympiodorus in *Platonis Phaedonem*. Id igitur vult Justinianus, postumum natum rumpere testamentum, licet decedat statim, atque terram tetigerit; vel in manibus obstetricis, quae scilicet terga positum levaverit. Hinc enim *Levana Dea Augustino lib. 4. de Civit. Dei, cap. 12.* Obstetrics hodie in plerisque Aquitaniae partibus adhuc *Levantes* vocant. Requirit etiam Justinianus, ut postumus natus rompat testamentum, eum vivum totum procellisse: quid enim si dimidiatur processerit, & spirans, & vagiens, sed in ipso exitu decedat? natus dici non potest, nec propterea debet rumpere testamentum. Vult etiam, ut ad nullum declinet monstrum, vel prodigium: quod ita intelligendum existimo, si sit non humana figura, sed alterius magis animalis, *L. quaeret. 135. D. de verb. sign.* vel ut loquitur Cyprianus in *praefat. de Cardinalib. operib.* Si originalis naturae traductio & consueta limite deviat, & à virtute patrum degenerans indigna successio, monstrum, non hominis species exhiberet. Cum enim monstro prodigium adjunxerit, de eo solum monstro videatur sensisse, quod sit prodigium, portabigendum, & ablegandum, ut *XII. Tabulae voluerant.* Si aliis monstruosus fuerit partus, puta, quia non sit integrum animal, d. *L. 12. D. de liber. & postum.* quia partem quandam habeat naturae contrariam, *L. ostentum. 38. D. de verb. sign.* aut quia membrorum humanorum officia ampliavit, natus posthumus rumpet testamentum: quia inter liberos connumerabitur, *L. non sunt. 44. D. de stat. homin.* (8) ubi manifestum Pauli dissidium licet agnoscere cum Ulpiano, d. *L. quaeret. D. de verb. sign.* quod ostendimus lib. 1. *Obseruat. cap. 33.*

XXIX.

Lex 23. C. de legatis.

Idem A. Julianus P. P.

CUM quæstio talis de significatione verborum animos veterum moveat, si quis cuiusdam agrum *Cornelianum*, puta, vel alium quempiam in solidum legaverit; deinde alii partem ejus dimidiem: quantam portionem primus, quantam secundus legatarius consequitur. Simili dubitatione & in hereditate, & in fideicommissis habita: cumque computaciones multae introducebantur, & multis ratiocinationibus dignae, nos huiusmodi computations quasi superflua, & contraria voluntati testatoris omnes esse superflua censensus. Cum enim manifeste est, cum, qui ab initio duodecim uncias rei cuiusdam reliquit, alii autem postea sex, recessisse quidem à priore voluntate; voluntate autem minni eam sex uncias, cum alii eas obtrulit: & praesens causis exitum apertissimum inveniet. Si quis itaque vel agrum, vel hereditatem reliquerit, primo quidem in totum, secundo autem in partem dimidiem, utrumque in sex uncias esse vel dominum rei legat.

Par. II.

M.

149

par, vel heredem. Et si totâ re primo reliâ, tertiam partem secundo reliquerit; secundum prædictum modum oculo quidam uncias vel agri, vel hereditatis apud primum remanere, tertiam autem partem, vel quatuor uncias ad secundum migrare. Et sic in omnibus statuendum est, id est, in hereditatibus, vel legatis, vel fideicommissis: vestigia enim voluntatis testatoris non aliter nisi per hujusmodi vias affirmanda sunt. 1. q. Sed & aliam disceptationem juris antiqui non absimilem constitutam decidere nobis humanum esse apparet; agitabatur enim, si quis agrum Cornelianum, vel fortè aliud, vel quendam rem cuidam legaverit, & peleas iterum, vel saepius ei eandem rem per legatum, vel fideicommissum dederit, post alia autem verba testamenti Sempronio eundem agrum, vel aliam rem legaverit, ut saepius quidem fuisse Titii mentio, sensu autem Sempronii quid statuendum est, & quid juris sit, si conjunctim, aut separatis eis relinquatur, sive in legato hoc censitat, sive in hereditate. Hujusmodi igitur decidentes antiquas controversias sancimus, cuicunque sit hereditas, vel ager in memoratis casibus, sive conjunctim, sive solo, sive saepius eidens reliens, aquâ lance & hereditatem, & agrum, & aliam quamcumque rem dividit, & ad dimidiata partes uniuersaque vocari: nisi specialiter expreßerit, & dixerit testator, tantas quidem partes velle unum, tandem autem alterum habere: in omnibus etenim testatoris voluntatibus, quae legitima est, dominari censemus. Datum xv. Kal. Decemb. Lampadiô, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. 23. C. de Legat.

1 Controversia exponitur secundum computacionem Geometricam, &
Aritmeticam.
2 Sententia Sabinianorum & ratio.
3 Contraria opinio.
4 Ratio. | 5 Controversiae origo ab Academicis,
& Stoicis.
6 Justiniani Decisio à nonnullis im-
probata.
7 Alia controversia exponitur.
8 Prima opinio.
9 Secunda opinio. |
|--|--|

TITIUS fundum Titianum per vindicationem Maevio legaverat; deinde ejusdem fundi partem dimidiā Sejo legaverat: quarebatur, quānam portio Maevio, quānam Sejo ex legato deberetur. Erat haec quaestio voluntatis, circa quam Julianus ait, multas computationes à veteribus Jurisconsultis introductas fuisse, multisque ratiocinationibus dignas. (1) Quidam igitur ita computabant, ut duplū maior esset pars Maevii, quam Seji: ut in fundo Titiano Maevius octo uncias, seu belsem, Sejus quatuor uncias, seu trientem haberet. Inde voluntatem testatoris colligebant, quod majorem esse partem Maevii voluerat, cui totum fundum legaverat, quam Seji, cui dimidiā solū partem fundi legaverat: & haec est veluti Geometrica proportio. (2) Ita computabat Sabinus in legatis, L. is, qui. 80. L. de lg. 2. Julianus in hereditatibus, L. si

ita. 13. D. de liber. T^o postam. Africanus ex eadem schola. L. si ita. 47.
 D. de hereditib. Instituend. Ulpianus lib. 7. ad Sabinum, L. interdans. 9. 3.
 D. eod. Iclicet, ut pluribus ad hereditatem concurreatibus, major re-
 marieat portio illius, qui ex majori parte fuerit heres institutus. (3)
 Alii verb aliter computabant, ut non minor esset pars Seji, quam Mae-
 vii; idque secundum Arithmeticam proportionem, quae non secundum
 dignitatis rationem, ut Geometrica, sed aequaliter omnia metitur. (4)
 Ratio istorum fuit, quod cum testator ex duodecim uncis fundi Titiani
 sex uncias ademisset, quas deinde Sejo legaverat, tantum remanerent in
 legato Maevi sex unciae: & ita testator, eadem esse partem Maevi, ac
 Seji, voluisse. Justinianus hanc posteriorem computationem probare ma-
 luit, quasi ea sit magis ex voluntate testatoris: non negabat tamen,
 alias computationes sive multis ratiocinationibus dignas, hoc est, eorum,
 qui secundum Geometricam proportionem computabant. (5) Et quidem
 Plutarchus Academicus περὶ γεωμετρίας, cap. 12. Geometricam propor-
 tionem Arithmeticā meliorem assert̄, eaque Lycurgus in sua Rep. ultim
 fuisse refert, lib. 8. *Sympoſtacōs, quaest.* 2. Stoici verò proportionem Arithmeticā
 magis probabili videntur, qui aequalia virtus, aequales virtutes esse
 dicebant, nec aliud aliò esse magis sapientem. Nec defuerunt sancti, (6)
 qui aliam proportionem in specie hujus Decisionis male à Justiniano pro-
 batam fuisse judicant, maximè cum ad illam semper redigi non possit
 voluntas testatoris. Quid enim; si testator primum dimidiam partem
 fundi Sejo, deinde totum fundum Maevio legaverit? vel si primum he-
 redem ex sex uncis, secundum ex alio heredem scriperit? Ineunda erit
 prior computatio; nec enim poterit duci conjectura mutatas voluntatis,
 quā Justinianus moveret praecepit; nec videbitur, testator à priori lega-
 to recessisse.

Ad §. Sed C^o aliam.

(7) Titius fundum Titianum bis testamentō legaverat Maevio, eun-
 demque Sejo deinde legaverat: vel finge etiam § Titius fundum Titianum
 primum Maevio separatim, deinde eundem fundum Maevio, & Sejo con-
 junctū legaverat. Quaerebatur, quamnam portionem Maevius, & quam-
 nam Sejus ex eō legato consequi deberent. Fundō ita legatō per vindica-
 tionem, omnibus legatariis solidū ab initio relictum intelligitur, sed
 concursu partes sunt. Ulpian. lib. singul. reg. tit. 24. L. 3. D. de usfruct.
 accresc. L. conjunctim. 80. D. de legat. 3. (8) Quidam igitur in prima spe-
 cie sic computationem inibant, ut quia bis Maevio legatus erat fundus
 Titianus, octo uncias fundi haberet Maevius, quatuor uncias Sejus, cui
 semel legatus erat. In secunda specie, ubi separatim Maevio, deinde Ti-
 tio, & Sejo conjunctū fundus legatus fuerat; sic computabant, ut pri-
 mū Maevius semissem fundi haberet, deinde in alio semisse Maevius
 cum Sejo concurreret: & ita Maevius novem uncias fundi, seu dodra-
 tem; Sejus tres uncias, seu quadrantem haberet. (9) Alii verò aliter com-
 putabant, ut quamvis fundus bis Maevio, Sejo semel legatus esset, aequas

nihilominus partes in fundo legato Maevius, & Sejus haberent: quia in legato pluribus relicto si partes adiectae non sunt, aequae servantur, *L. legata. §. ult. D. de legat. 1.* In secunda specie, cum prius testator fundum Maevio separatum, deinde Maevio, & Sejo conjunctim eundem fundum legasset, sic voluntatem testatoris interpretabantur, quasi testator a priori legato recelisset, atque ita fundum inter Maevium, & Sejum re, & verbis coniunctis dividi voluisset. Et huic posteriori sententiae Justinianus suffragatur, nisi testator inaequales partes in legato expresserit; tunc enim vult in omnibus, hoc est, institutionibus heredum, legatis, fideicommissis voluntatem testatoris dominari. Et quidem in testamentis totum facit voluntas testatoris, *L. 3. §. 3. D. de hereditib. insit. quae legitima est*, hoc est, si sit secundum leges, aut legibus non adverteretur: quia nemo potest cavere, quin leges in suo testamento locum habeant, *L. nemo. 55. L. si quis. 312. §. ult. D. de legat. 1. L. Lucius Titius. 88. §. 6. D. de legat. 2.*

XXX. Lex pennit. C. de fideicommissi. libertatib.

Idem A. Juliano P.P.

Si quis in testamento suo rogaverit suum heredem, ex liberis ancillae sua, quam nominaverit, unum, quem elegit, ad libertatem perducere; & ciascuna ancilla unum, vel plures enixa est, heres neque dum sapere est, in libertatem aliquem adduxerit: vel ciascuna deliberat, quis ad libertatem perducendus est, ab hac luce fuerit subtrahens, dutitabatur ab Antiquis iuris ornatibus, ut quidam, an nemo ex his ad libertatem perveniat. Sed veteris quidem iuris altercatio multa sunt super h. ijsimodi casibus resonavit: Nos autem heredes coherentes malignitatem, si non voluntatem testatoris adimpleverit, & mox, cum posuerit, non elegit unum ex liberis ancillae, & eum libertate donaverit: sancimus, compelli non solum eum, sed etiam heredes, vel successores eius omnes ancillae liberos in libertatem perducere: neque enim hoc contrarium est sententiae testatoris: cum enim omnimodo quendam ex his liberum esse disponuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit; si non parentur ejus voluntati, sine dubio ex sententia testatoris omnes ad libertatem pervenient. Similemque esse definitionem censimus, & si non ab herede, sed a legatario, vel fideicommissario testator rogaverit libertatem imponi. Sic etenim justo timore heredes, & legatarii, vel fideicommissarii perterriti, & voluntatem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium libertate quendam afferre patienter jacturam: Quod si reclamaverint, sibi tale dispendium impudent; non ex nostra lege, sed ex sua iugentes instantia. Datum xv. Kalend. Decemb. Constant. Lam-padii, & Oreste Coss.

Ad L. penult. C. de fideicommissis libertatibus.

1 Controversia exponitur.	4 Secunda opinio, & ratio.
2 Tres diversae sententiae repetun-
sur.	5 Tertia opinio, & ratio.
3 Prima opinio, & ratio.	6 Justinianus suavis Decisionem ra-
tione probat.

TITIUS uni ex liberis Pamphilae, quem heres elegisset, libertatem per fideicommissum dari voluerat, puta his verbis, *Heres mens uni ex liberis Pamphilae, cui volet, vel quens elegit, libertatem dato.* Pamphila unum, vel plures liberos habebat; sed antequam heres eligeret unum ex liberis, deciserat: (1) dubitatibus ab Antiquis (ut hic Justinianus refert) utrum omnes Pamphilae liberi, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perveniret. Ex quibus verbis deprehendi possunt (2) tres diversae auctorum sententiae, omnino inter se pugnantes; neque enim tantum Sabinjani, & Proculejani fuerunt inter se dissidentes, sed etiam unius, ejusdemque schola auctores ipsi inter se dissidebant: unde effectum est, ut in controversiis harum decisionum, plures diversae sententiae repellantur: quod ostendimus *hb. 1. observat. cap. 4.* (3) Alii igitur dicebant, mortuo herede, cum nullum elegisset, nulli ex liberis Pamphilae libertatem competere. Ratio illorum fuit, quasi conditio haec tacita inesse fideicommissae libertati, ut heros eligeret: quod si ante mortem non elegisset, conditionem deficeret; neque ulli ex liberis libertatem competere. Veluti legatum optionis, puta, *Servus, quens volet, Titius optato eligito*, habebat in se tacitam conditionem, ut nisi legatarius vivus eligaret, legatum ad heredem non trasmitteret, §. optionis. 23. *Institut. de legat.* Veluti ergo in legato optionis inerat conditio tacita, uti legatarius deberet eligere; ita putabant in specie hujus quæstionis, cum libertas relata esset uni ex liberis Pamphilae, quem heres eligeret, hanc inesse conditionem, ut heres eligere deberet: alioqui si heres ante electionem decessisset, nulli ex liberis competere libertatem. Similis fuerat disceptatio in *L. 2. §. 1. C. commun. de legat.* si servus legatus fuisset, quem Titius elegisset; atque etiam in *L. ult. sup. de contrab. empt.* cum ita venditus esset fundus, quanti Titius aetimasset. Quidam dicebant, *Titio non aetimante fundi premium, vel quia noluerat, aut non potuerat, minimè contractam esse venditionem:* Idemque in locatione statuebant, *L. si mercos. 25. D. locat. in societate, L. si ita. 75. D. pro socio:* quasi huic conventioni tacita esset conditio, si Titius aetimasset. (4) Secunda opinio fuit eorum, qui dicebant in quæstione hujusce Decisionis, licet heres nullum ex liberis Pamphilae elegisset, unitamen secundum voluntatem testatoris libertatem competere. Et quidem res expedita fuit, si unum tantum Pamphila habuisset: at si plures liberos habuisset, dicebant, electionem unius fieri debere viri boni arbitrii; vel sorte id discerni debere: quod & ex veterum sententia in legis tertiis Justinianus voluit, *L. 2. §. 1. C. commun. de legat.* Ratio istorum fuit, quod te-

Stator arbitrio heredis electionem non committisset, utrum eligeret; sed quem potius eligaret ex liberis, cui libertatem dare vellet: pluriū enim interest, inquit Gajus, L. 7. §. cūr quidam. D. de reb. dub. utrum testator in potestate heredis faciat, si velit dare, an post necessitatem dandi solius distribuendi liberum arbitrium concedat. (5) Tertia opinio fuit, non tantum uni ex liberis Pamphilz, sed etiam omnibus deberi libertatem, cūm heres nullum elegisset: veluti in ceteris fideicommissis, quando electio heredi committitur, cui velit ex coheredibus, libertis, aut aliis, hereditatis portionem restituere; omnibus competit fideicommissi petatio, L. se quis. 17. §. 1. L. cūm quidam. 24. L. unum. 67. §. Togo. L. cūm pater. 77. §. 4. D. de legat. 2. L. Labo. 26. §. ultim. D. de statulibar. Justinianus postremam hanc sententiam probat, & statuit omnibus liberis Pamphila libertatem deberi, si heres mox cūm potuerit eligere, nullum tamen elegerit. Sic Marcellus putabat, heredem sine ullo intervalllo debere ei fideicommissum offerte, quem elegisset; alioqui omnibus fideicommissi petitionem competere, d. L. 24. D. de legat. 2. Verū quia haec sententia videtur recedere à verbis, atque etiam à voluntate testatoris, qui uni ex liberis Pamphila, non omnibus libertatem dari voluerat, Justinianus probat, etiam ex voluntate testatoris, omnibus liberis deberi libertatem: (6) quia testator non ad certum corpus, non ad unum ex liberis respexerit; quia omnes erant in spe fideicommissae libertatis, & ex liberis quilibet eligi poterat in libertatem. Atque hoc dispendium vult Justinianus imminere legatariis, ut omnes liberi ad libertatem perducantur; cum voluntatem testatoris adimplere, unique secundū voluntatem ipsius libertatem date neglexerint.

XXXI. Lex ult. C. de fideicomissar. libertatib.

Idem A. Julianus P. P.

CUM quidam servum suum ita legaverit, ut legatarius libertatem ei imponat, & heres ad hujusmodi legatum improbe versatus servum dare legatario dignatus est, ut etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum servum, sed in affirmationem litis condemnationem preferat: veteris yaris interpres dubitabant, ne quod obseculum libertati ex hac causa procedat. Et si placuerit, eandem deberi libertatem, à quo danda sit, utrumque ab herede, an a legatario. Et si heres imponat libertatem, ap legatarius, quod ex pecunaria condemnatione accepit, firmiter detinet, sive in totum, sive ex parte, sive etiam nihil. Talem itaque altercationem resecantes miramus, quare iudex, qui praepositus est in dicta causa, non omnimodo condemnationem in servum, sed in affirmationem ejus fecerit: cūm ipius vitium etiam hujusmodi praebuit altercationi occasionem. Unde si talis quaestio emergerit, nullus quidens ju-

di-

dicem ita esse statum putamus, ut hujusmodi preferat condemnationem: sed si legatarius imamineat, quatenus ei servus restituatur, & post litem contentatam duorum mensium spatium effluxerit, censensus illius ad libertatem eripi servum; & illum quidem liberum esse, beredens autem pro sua inde- votione in omnes expensas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplum ei condemnari jure parentas integrō legatario servandō. Datum Constant. xv. Kalend. Decemb. Lampadios, & Oreste VV. CC. Coss.

Ad L. ult. C. de fideicommiss. libertatib.

- 1 Inquirientur in originem controversiae.
- 2 Constitutur in legato per damnationem.
- 3 Tres quaestiones ex hac controversia referuntur.
- 4 Primas quaestiones prima opinio.
- 5 Vestigiorum signatur.
- 6 Secunda opinio primas quaestiones.
- 7 Secunda quaestio conjecturā repetitur.
- 8 Secundae quaestiones prima opinio.

- 9 Secunda.
- 10 Tertia quaestio perperant à Justiniano relata.
- 11 Alter proponitur.
- 12 Tertias quaestiones prima opinio, & ratio ipsius.
- 13 Tertias quaestiones secunda opinio, & ratio ipsius.
- 14 Tertias quaestiones tertia opinio, & ratio.
- 15 Tres quaestiones Justinianum obiter solvere deprebenditur.

QUIDAM servum suum legaverat Titio, & rogaverat, ut eum manumitteret; sed cum Titus servum ab herede peteret, iudex heredem non in restitutionem servi, sed in aestimationem ipsius heredem condemnaverat: unde plures controversias exortas fuisse Justinianus refert. (1) Ac primum id quaerendum est, quare iudex, cum Titus legatum sibi servum ab herede peteret, Titio servum restitui non iussit, sed heredem in servi aestimationem condemnans. Aliquando fane heredi conceditur, legatum servum retinere, & aestimationem officiō judicis solvere, propter afflictionem, L. si domus. 78. §. qui constitetur. D. de legat. 1. puta, si fuerit pater naturalis vel frater; ne duriorem servitutem experiat, aut ut eum heres possit manumittere. At longe erat alia ratio in specie huic Decisionis, cur legatarius aestimationem habuerit; quia legatus fuerat servus, ut manumitteretur: heres autem nullam majorem erga servum legatum affectionem habesset potest, quam ut manumissus libertatem habeat, nihilque gratius servo praeditare posset, L. Paulus. 39. in fin. D. de fideicommiss. libert. Forte legatus erat servus per vindicationem, & cum heres eum non restitueret, legatarius in item juraverat, indexque heredem in aestimationem servi secundum ius inrandum legatarii condemnaverat. In actionibus ex testamento non juratur in item, L. alias. D. de jurejurand. sed in actionibus in rem juratur, L. qui restringit. D. de rei vindicat. L. in actionibus. D. de in item jurand. atque ita cum legatum

VIII

vindicatur, seu in rem actione petitur, legatarius jurat in litem, L. s^am pater. 60. §. 2. D. ad leg. Falcid. Vel finge : legatus erat leesus per damnationem, quod legatum infitiatione crecebatur in duplum, §. ult. infit. de obligat. quae quasi & fiebat aestimatio, d. L. si domus. §. qui confiteretur. D. de legat. 1. (2) Quaestione hujusce Decisionis in legato per damnationem ita posse contineui, suadent mihi verba illa Justiniani : *Et heres ad huiusmodi legatum improbi versatus, servum dare legatio deditus est, ut etiam lite pulsetur.* Quali heres improbe versatus fuerit, qui infitiatore; & non aliter facta esset condemnatio in aestimationem litis, quam quia heres lite se pulsari paclus fuerit : ut nec hodie aliter condemnationem fieri voluit Justinianus in duplum ex legis venerabilibus locis reliatis; nisi heredes distolerint, usque aded ut in judicium vocarentur, §. vi autem. 20. Infit. de actionib. Ita igitur heres condemnari potuit in aestimationem servi, si legatus fuissest per vindicationem, aut per damnationem. At cum legatarius condemnationem pecuniariam accepisset, (3) tres inde quaestiones emerferant. Prima, an nihilominus servo libertas per fideicommissum relata competenter; quia legatus fuerat, ut manumitteretur. Secundu[m] quaerebatur, an si competitor libertas, à quo praestanda esset, vel ab herede, vel à legatario. Tertiū, an si heres praestaret libertatem; legatarius totam litis estimationem, vel ex parte, vel nihil retinere posset. (4) Quidam igitur existimabant in prima quaestione, non deberi libertatem servo, quia deficiebat Senatusconsultum Rubrianum; ex quo si is, qui debebat fideicommissam libertatem, latitet, injustâve causâ ablit, servus ad libertatem perducitur, L. 26. §. 8. D. de fideicom. libert. At legatarius, qui debebat libertatem, non latitabat; sed heres, qui aut latitabat, aut servum legatum non restituebat. (5) Vestigium hujus sententiae apertum in d. L. 26. §. ult. D. de fideicom. libert. ubi ait Ulpianus, Senatusconsultum (Rubrianum scilicet) deficere, & nihilominus impediti libertatem; cum non posset legatarius servum manumittere, qui dominium illius nondum natus sit. (6) Alii putabant, ex mente Senatusconsulti libertatem servo competere: sed Paulus L. 27. D. eod. ait, ex hac causa principem adeundum esse, ut & hoc casu libertati propiciatur. Paulus forte scripsierat, praetorem adeundum esse. Quod concinnatores Pandectarum aliter posuerunt, cum ad hanc Decisionem respicerent. Multa quidem rescripea principum circa hoc Senatusconsultum facta reperiuntur, quae meatem Senatusconsulti ad novas species accommodaverunt, L. 20. §. 5. D. eod. ubi Ulpianus tamen non principem, sed praetorem adeundum esse ait; eum nempe, qui de fideicommissa libertate cognolcebat. (7) Secundae quaestione nullum extat vestigium, sed conjectura repeti nihil vetat: quomodo & ipsi Juris auctores antiquas regulas per conjecturam int̄ spretabantur, L. 21. sup. de furt. (8) Quidam igitur putabant, ab h. rede praestandam esse libertatem, cum legatarius litis aestimationem suscepisset: & hac ratione moveri poterant, quod legatarius cum herede tranlegisset eo pretio, quod jurans in item constituerat, L. ejus rei. 46. D. de rei vindic. perinde igitur habendum esse heredem, ac si servum à legatario emisset: quia litis aestimatio sit venditioni similis, L. 7. §. 1. D. de public. in rem

ad.

act. L. si servus. 21. §. 2. D. de evicitionib. L. si propter. D. de act. rev. amotari & qui litis aestimationem suffert, emptoris loco habendus sit, L. 3. D. pro emptor. L. nlt. D. quib. ex caus. in poss. (9) Alii vero dicebant, à legatario praestandam esse libertatem, quia fraus, & dolus heredis ei patrocinari non debeat, qui servum non restituire, sed litis aestimationem sufficeret maluit: Tum quia voluntas erat testatoris, ut servus patronum haberet legatarium, non heredem: vel id arbitrio servi relinquabant, quemnam potius patronum habere mallet, an legatarium, an heredem: nam cum servo libertas fideicommissa relicta est, & cum sua causa statuliber alienatur; in arbitrio est servi, quem patronum habere malit, L. 42. & L. 45. §. 2. D. de act. empt. L. 24. §. ult. L. 51. §. 3. D. de fideicommiss. libert. ne scilicet libertati gravior conditio per alienationem imponatur, aut servus duriorem patronum excipere cogatur. (10) Tertia quæstio non satis aptè à Justiniano proposita est, si heres praestare deberet libertatem; an legatarius quod ex pecuniaria cændemnatione acceperat, vel in totum, vel ex parte, vel etiam nihil retinere posset. Etenim quòd, quaelo, colore dici, poterat, nihil legatarium ex condemnatione pecuniaria posse retinere, si heres libertatem imponeret, queri poterat, an totum, vel partem, vel etiam nihil ex aestimatione litis retinere posset. (11) Sic ergo quæstionem tractatam fuisse existimo, ut qui dicerent, ab herede praestandam esse libertatem, ed quod litis aestimationem sustinuerat; uidelicet concesserint legatario totum retinere. Sed ex his, qui putabant, legatarium debere libertatem imponere, (12) quidam concedebant, eum etiam totum retinere, quia poenae depensæ repeti non possunt, L. poenaz. D. de couidit. indebit. L. 2. §. eti legatum. D. de tabul. exhibend. L. 46. D. de reg. iur. At poena causâ fit aestimatio litis, sive fiat ob contumaciam non restituentis, d. L. cum patr. 60. D. ad leg. Falcid. sive ob dolum infitiantis, d. §. vi autem. Infit. de action. Dicebant præterea, non esse locupletiorem legatarium, qui libertum haberet, L. nemo praedo. 126. §. 1. D. de reg. iur. L. 2. D. quib. ad libertat. proclam. idque non debere decedere aestimatione litis, quia aestimari non potest, quod quis libertum habeat, L. 5. in fin. D. de præscript. verb. (13) Alii putabant, legatarium non nisi partem ex condemnatione posse retinere. Ratio illorum fuit, quia mixta erat condemnatio, in quâ & poena, & servi aestimatio venerat: id, quod erat in poenam retineri posse à legatario admitebant, atque ita partem retineri: sed quod erat in aestimatione ipsius servi, non posse retineri à legatario contendebant; præsertim, cum legatarius servo libertatem impoluisset, aut servus patronum heredem habere noluisset. Ita Paulus ex sententia Juliani adversus Ulpianum dabit actionem emptori in pretium, si statuliber emptorem patronum habere nollet, d. L. Titius. 43. D. de act. empt. Quia ergo servus legatarium patronum habebat, dicebant ex pecuniaria condemnatione aestimationem ipsius servi debere procedere; & ita solùm partem legatarium ex eis retinere. (14) Alii sentiebant, nihil ex ea condemnatione legatarium posse retinere, quia jam servus libertatem, & legatarius libertum haberet: atque ita omnino voluntati testatoris satisfactum esset. Quæ sane ratio cum vix admittenda fuerit, cum legatarius lego liber,

tatem imposuisset ; multo minus dici potuit , legatarium nihil posse ex condemnatione retinere , cum heres servum manumisisset . Justinianus tollit causam movendae quaestioneis : neque enim petitō servō vult fieri condēnationem in aēstimationem servi : fortē , quia jam unam , eandemque naturam omnibus legatis esse voluerit , L. 2. C. comm. de legat. (quae tamen pauld post hanc decisionem edita est) neque iam legatum per damnationem inficiōne crescebat , d. §. ult. Inflit. de obligat. quas quasi ex cons. Veruntamen observandum est , Justinianum (15) tres quaestiones obiter solvere . Primum enim vult , libertatem servo competere , si duo menses à lite contestata inter heredem , & legatarium effluxerint : & hoc quidem tempus duorum mentium Justinianus praestituit , quia ubi libertati dandae adjectum non erit tempus , duorum mentium expectatur , L. ult. D. qui fin. manumis. ad libert. quod tempus modicum esse dicitur , L. 2. C. de secund. nupt. L. unic. Cod. Theodos. de usir. rei judicat. L. 3. §. ult. C. eod. ut observavimus lib. 2. Observat. cap. 16. Praeterea vult Justinianus , ius patronatus legatario servi , live legatarium servo libertatem imponere : atque ita secunda quaestio solvitur . Denique vult , heredem in expensas litis , quas legatarius fecerit , in quadruplum condemnari : ut quavis hodie legatum inficiōne non crescat in duplum , tamen in quadruplum expensas crescant . Atque ita tertia quaestio solvitur .

XXXII. Lex ult. C. de commun. Serv. manu. if.

Idem A. Juliano P. P.

CUM apud omnes Iurisperitos hoc placitum est , ut servus communis apud unumquemque dominum primitus sit proprius , partim alienus ; ne ex hac causa possit & ipse legato bonarari , & ipse legari : būjusmodi incidit quaestio . Duo , vel plures domini communem servum habebant ; sed unus ex his ipsi servo suam partem , quam in eo habebat , legavit , & senei accepta dubitationis occasione , hoc testis in magnum extulit certamen . Nos igitur sensimus būjus legati cibrā indagatione aggredientes , duplēcum eum esse optimam . Aut enim putavat testator , liberum fieri posse ex parte servī , qui būjusmodi legatum ei reliquit : aut si hoc minime cogitavit , affectus socii fecit , ut ei acquiratur . Heredes autem suis eundem servum possidere minime voluit , ne sis manifestum , à suo patrimonio penitus esse eum alienatum . In tali itaque comparatione nos , qui saiores libertatis sumus , sic ambiguam testatoris interpretamur voluntatem , tanquam si voluerit , eum libertate in sua parte donare . Et cūs jam de communibz servis manumittendis statuimus , quid in būjusmodi casibz fieri oporteat : ex illius sanctionis tenore & būjusmodi species sit definita . Fiat itaque liber ex parte quidem testatoris secundum eius voluntatem ; ex altera autem parte , ex nostra definitio-
ne preiō secundūm prædictarū constitutiois tenorem vel socio , vel sociis ab
bere -

berede praestando : vel si accipere noluerint, tam eam offerendū, quād consi-
gnandū, & periculū eorum deponendū cūm satis , abundēque imperiale est,
humaniorē sententiam pro daturis sequi . * Datum Constant. xv. Ka-
lend. Decemb. VV. CC. Lampadiō , & Oreste Cosg.

Ad L. ult. C. de comm. seru. manumiss.

1 Controversia restituatur ex diversa
interpretatione voluntatis.
2 Prima opinio ex una interpreta-
tione. | 3 Secunda opinio ex alia:
4 Vestigium quoddam controversiae
desprobenditur.
5 Ratio secundae opinionis colligitur. |
|---|---|

SERVUS, qui plurium est dominorum , tantum pro indiviso possideri potest , *L. Pomponius. D. de rei vindicat.* atque ita servus communis , puta Titii , & Maevii , in quo partes nec divisa sunt , nec dividi possunt , consideratur ut proprius , & quasi alienus . Et quasi alieno Titius unus ex dominis legare potest absque libertate . At si ut proprius consideraretur , inutiliter legaret , *L. 76. D. de hered. instit. L. seruo. D. de option.* *L. 4. C. de legat.* & propterea totum legatum acquisitur socio Maevio , non heredi Titii , *L. verum. 63. D. pro soc. L. Plautius. D. ad leg. Falcid.* quia Titius seruo legavit , non ut proprio , sed ut alieno : scilicet legatum valet ob eam partem , quam Maevius in servo habuit . Aliam rationem afferit Julianus in *L. 11. D. de opt.* quia die legati cedente solus est socius , qui per eum servos possit acquirere . Etenim cūm dies legati cederet à morte testatoris , & ante aditam hereditatem , heredi Titii acquiri non poterat . Et idem totum legatum Maevio socio acquirebatur . Persona servi communis ejus conditionis est , ut in eo , quod alter ex dominis potest acquirere , alter non potest , perinde habeatur , ac si ejus solus fuisset , qui acquirendi facultatem habet . Idem Julianus *L. 1. §. 4. D. de stipulat. servor.* Quando autem servus communis legatur , vel ut proprius , vel ut alienus considerari potest : ut proprius , legari potuit per vindicationem : nec enim minus pleno jure servus testatoris esse intelligitur , licet sit cum alio communis , *L. suos. 73. &c seq.* *D. de legat.* 3. ut alienus legari potuit per damnationem : quod optimum genus legati fuit , & quod genere res aliena legari poterat . *Ulp. lib. sing. regul. tit. 24. L. cām seruos. 39. §. constit. L. si donos. 71. §. 3. D. de legat.* *L.* Cūm per vindicationem servus communis legabatur , tantum pars debebatur ; cūm per damnationem , totus , seu aelimiatio totius servi , - quia ut alienus legabatur . Ita igitur unus ex dominis seruo communis legare potuit : servus quoque communis ab uno ex dominis legari potuit . Sed quaerebatur , an si servus communis ipse sibi legaretur , vel Titius , puta , partem , quam habebat in servo communis , ipsi legasset , quatenus valeret huiusmodi legatum : & id veteritas in magna extulerat certamen , ut hic Justinianus . Quidam igitur ita sentiebant , inutiliter legatum fuisse servo , & legatum istud penes heredem manere , ut quae alias inutiliter legabantur .

tur, penes heredem manebant, *L. unic.* §. in primo. *C. de eaduc. tollend.* quorum & sententiam videtur hic Justinianus rejicere: heredes autem suos eundem servum possidere minime voluit. Vestigium hujus sententiae apud Ulpianum, *L. 6.* in fin. *D. de hered. insit.* ubi ait servum sibi legari non posse: (1) Sed tamen Justinianus ait, duobus modis accipi posse voluntatem testatoris, quasi servum ex parte liberum esse voluerit, aut partem socio acquiri. Ex quibus diversis sententiis, controversiam restituere debere, planum est. (2) Quidam existimabant, testatorem servo pro parte libertatem relinquere voluisse; atque ita totum servum liberum esse debere, qui pro parte liber esse non poterat; veluti si alias unus ex dominis communem servum testamento manumisisset: quod exposuimus in *L. 1.* sup. hoc tit. (3) Alii vero negabant, servum ex hujusmodi legato liberum fieri posse, quoniam diversa est ratio, si dominus servum communem testamentum manumisserit, aut si partem, quam habebat in servo, ipsi legaverit. Cum dominus manumisicit, apparet satis, libertatem dare voluisse; at cum partem legat, pro parte tantum vult esse liberum, non in totum: nec enim servus totus est servus communis: sic est omnium dominorum, ut non sit singulorum totus, sed tantum in eo partem habeant, *L. 5.* *D. de stipulat.* servor. Vix nostrum dicere possumus, quod cum alio commune est, *L. re-*
dit. 25. *D. de verb. sign.* *D. Augustinus lib. 12. Confession. cap. 25.* Veritas tua nec mea est, nec illius, aut illius, sed omnium nostrorum, quos ad ejus communem publice vocas. (4) Vestigium hujus controversiae deprehendi potest in *L. illud. 44.* *D. de rit. nuptiar.* atque inter Labeonem, & Callium, diversae scholae auctores, *L. 5. §. 1.* *D. de legat.* 1. Si fundum communem quasi meum legasset, Labeo ajebat, totum deberi: Trebatius, & Callius non nisi partem deberi: (5) Iste igitur magis putabant, Titium partem servo legasse, non ut liberum esse vellet; sed ut ea pars Maevio socio acquereretur. Ut cum alias unus ex dominis servo communi quid legat, legatum socio acquiritur, d. *L. verum.* 63. §. penult. *D. pro joc.* & d. *L. Plautius.* 49. *D. ad leg. Falcid.* Justiniano sic voluntatem testatoris interpretari magis placuit, ut dominus servum pro parte liberum esse voluerit, quam ut pars servi penes heredem, aut penes socium remaneret: quare cum jam statuisse in *L. 1.* sup. hoc tit. unum ex dominis libertatem communis servo posse imponere, & teneri heredem, partem alias redimere: recte ait Justinianus, sic accepta voluntate testatoris quasi servum liberum pro parte esse voluerit; ex illius sanctionis teste, & hanc speciem esse definitam: ut servus in totum sit liber, & partem Maevii, vel aliorum dominorum heres redimere teneatur.

XXXIII.

Lex ult. C. de negot. gest.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

Si quis nolente, & specialiter prohibente dominū rerum, administrationē
earum sese immiscerit; apud magnos autores dubitabatur, si pro expensis,
quae circa res factae sunt, talis negotiorum gestorum habeat aliquam ad-
versus dominum actionem: quam quibusdam pollicentibus directam, vel uti-
lem, aliis negantibus: (in quibus & Salvius Julianus fuit) hoc decidentes
sancimus, si contradixerit dominus, & euna res suas administrare prohibue-
rit; secundum Juliani sententiam nullam esse adversus eum vel directam,
vel uilem contrariam actionem: scilicet post denunciationem, quam ei do-
minus transmisit, non concedens ei res ejus attingere, licet res bene ab
eo gestae sunt. Quid deinde si dominus aspercerit, ab administratore multas
expensas utiliter factas, & tunc dolosa ad simulatione habitas, eum prohibue-
rit, ut neque anteriores expensas praefest: quod nullomodo patimur, sed ex
quo ea testatio ad eum facta est vel in scriptis, vel sine scriptis, sub testifi-
catione aliarum tamē personarum; ex eo die pro faciendis meliorationibus,
nullam ei compotere actionem. Super anterioribus autem (si utiliter factae
sunt) babere euna actionem contra dominum concedimus, sūd naturā curre-
tē. Datum xiv. Kal. Decemb. Lampadij, & Orelle Coss.

Ad L. ultim. C. de negot. gest.

1 Controversia inter Proculum, &
Julianum reponitur.	dam.
2 Proculi sententia.	7 Ratio illius.
3 Vestigia quedam illius.	8 Tribonianus Juliano favit.
4 Tertia opinio.	9 Martinus Justiniani Decisiones
non probavit.
5 Ratio Proculi.	10 Justiniani Dicatio adversus Mar-
tinum defenditur.
6 Sententia Juliani, & vestigia que-	

TITIUS negotia Maevii absensis gerere cooperat, sumptosque in ea
ficerat: Maevius, aut quia suspeccāt haberet fidem Titii, aut quia
rebus suis aliō modō prospicere vellet, denunciaverat Titio, ac nominati
prohibuerat, ne deinceps negotia gereret. Quaerebatur, an si Ti-
tius post denunciationem, & prohibitionem Maevii, nihilominus in ne-
gotiorum gestione perleveraslet, eaque gessisset utiliter; an aliquam sum-
ptuum nomine, quos fecisset, contrariam, directam, vel uilem haberet
negotiorum gestorum actionem: idque inter magnos autores quaereba-
tur, (ut hic Justinianus memorat) (1) hoc est, inter Proculum, & Julianu-
m. Proculus non levis Juris auctor fuit, *L. Divi. D. de jur. patronat. Ju-*
*lianu*s

lianus omnium conditorum Juris, qui olim fuerant, prudentissimus dicitur, L. 3. §. 18. C. de ves. iur. encl. Illi saepe alias disentiebant, ut in d. L. Divi. D. de iur. patron. & non frustra Paulus observavit, Proculo Julianum adfensisse, L. 1. §. si legatarius. D. ad leg. Falcid. in quā specie, & Julianus Proculo adfensit. (2) Proculus igitur negotiorum gestorum actionem concedebat, aut saltem adversus exceptionem dabat replicationem de dolo malo: veluti si quis adversus prohibitionem domini servo pecuniam credidisset, eamque servus in rem domini vertisset, aut in peculium, (3) Proculus adversus exceptionem domini, qui prohibuerat, replicationem de dolo malo concedebat, L. si quis. §. Proculus. D. de iustit. ad. Ac veluti in ea specie, si quis mandati fines excessisset, & adversus mandatum fecisset, Sabinus negabat mandati actionem; Proculus concedebat, L. 3. & 4. D. mandat. §. is, qui exequitur. Iustit. de mandat. ita & si quis adversus prohibitionem domini negotia gelisset, Sabinum actionem negotiorum gestorum denegasse non dubito, Proculum concessisse. (4) Alii quidem non directam contrariam, sed utilem negotiorum gestorum actionem Titio putabant competere, L. si pro te. 40. D. mandat. Directa contraria in hac L. ult. dicitur, habitu ratione utilis contrariae, quae ex sententia editi praetorii accommodatur. (5) Ratio Proculi fuerat, quod nemo ex aliena factura lucrum sentire debeat, d. L. si quis. §. Proculus. D. de iustit. ad. idque suadet ratio naturalis, L. n. v. hoc. D. de condic. indebit. Atqui Maevius ex iactura Titii lucrum sentiret, si cum Titius, licet prohibitus, negotia illius gelisset utiliter, in eaque sumptus fecisset, nullam eō nomine haberet actionem. (6) Contra Julianus Titio negotiorum gestorum actionem denegabat, non quidem ipso jure, sed data exceptione, nili Maevius prohibuisset, Titium negotia gerere: sic enim actio denegari dicitur, quae per exceptionem tollitur, L. 12. D. de minorib. L. 1. D. de Senatusc. Macedon. Eam Juliani sententiam retulit Ulpianus ex lib. 3. Digestorum, L. 8. §. Julianus. D. de negot. gest. In eā sententiā fuerat Pomponius, & ipse forte Sabinianus, ut colligi potest ex d. L. si pro te. 40. D. mandat. in eādem Ulpianus, L. 14. §. idem Labeo. D. de religios. puta, si quis testatorem funeraverit, cum heres prohibuisset, nihilominus eum funerariū actione adversus heredem posse agere; quia iudex meram negotiorum gestorum actionem imitari non debeat, in quā scilicet ex prohibitione domini daretur exceptio, quae actionem ipsam negotiorum gestorum elideret. (7) Ratioitorum fuit, quod ubi Titius in negotia Maevii sumptus adversus prohibitionem fecisset, donandi animo fecisse videretur: ut cum quis sciens in rem alienam sumptus facit, L. si servus. 27. §. si olivam. D. ad leg. Aquil. cum quis sciens indebitum solvit, licet eō animo solverit, ut postea repeatat, L. quod quis. D. de condic. indebit. Justinianus sententiam Juliani hic adversus Proculum probare maluit, ut & Divi fratres in d. L. Divi. D. de iur. patronat. (8) Sanè Tribonianus impensis Juliano favisse videtur, quod jam observavimus ad L. penult. sup. de condic. indebit. Titio igitur negotiorum gestorum actionem contrariam sive directam, sive utilem denegat, si post denuntiationem, & prohibitionem Maevii, negotia gerere perseveravit; licet utiliter gesserit. (9) Quae

qui-

quidem Justiniani Decisio Martino uni ex primis glossographis juris civilis probata non est; aded ut post hanc ipsam Justiniani Decisionem, adhuc Titio actionem dandam putaverit, ita suadente aequitate naturali quod nemo cum alterius detrimento, & injuria locupletior fieri debeat, d. L. nana hoc. D. de cond. indebit. (10) At non observabat, Maevium in specie hujus Decisionis, non fieri locupletiorem cum injurya Titii, qui suum donare voluit, dum sciens adversus prohibitionem in aliena negotia sumptus fecit. Nec si malae fidei possessor, qui sciens impensas utiles in rem alienam fecit, eas potest deducere, earumque impensarum ratio haberetur officio judicis, L. 38. D. de heredit. petit. vel per exceptionem doli mali, vel per retentionem, L. si in area. D. de conduct. indebit. L. Paulus. D. de dol. mal. excepte. idqd Titius impensas in negotia Maevii factas negotiorum gestorum actio- ne consequi debeat. Nam praedo, qui sumptus in rem alienam facit, sibi, non alii negotium gerit; & ita non creditur animum donandi ha- buisse. Negotiorum autem gestor non sibi, sed alii negotium gerit: & propterea Julianus, qui negabat negotiorum gestori actionem, si adversus prohibitionem gerere petit, tamen, d. L. 8. §. 3. D. de negot. gest. idem tamen negotiorum gestori malae fidei, & qui depraedandi causa ad aliena ne- gotia accessisset, actionem concedebat in id, quod dominus locupletior fa-etus esset, L. 6. §. sed & si quis. D. de negot. gest.

XXXIV. Lex ultim. C. de postum. hered. instituend.

Idem A. Joanni P. P.

QUIDAM cum testamentum faciebat, his verbis usus est: Si filius, vel filia intra decem mensium spatium post mortem meam editi fuerint, heredes sunt. vel ita dixit: Filius, vel filia, qui intra decem menses proximos nascentur, heredes sunt. Jurginns antiquis interpreta- toribus legum exortum est, an videantur non contineri testamento, & hoc ruptum facere. Nobis itaque eorum sententiam decadentibus, cum frequen- tissimas leges posuimus testatorum voluntates adjuvantibus; ex nostra huiusmodi verborum compositione, ruptum fieri testamentum videtur; sed sine viro testatore, sive post mortem eius intra decem menses à morte testatoris numerando, filius, vel filia, fuerint progenit; maneat testatoris voluntas immutata, ne poenam patiatur praeteritoris, qui suos filios non praeteriit. Datum xii. Kalend. Decemb. Constant. Lampadiō, & Oreste VV. CC. Coss.

*Ad L. ultim. C. de postum. herodib. instituend. vel exheredand.
vel praeterit.*

1 Quæstio hujus Decisionis non satis
apèt relata à Justiniano.
2 Rekititur.
3 Sententia Sabinianorum, & vesti-
gia quaedam indicantur.
4 Ratio illorum. | 5 Contrariae sententiae vestigium nou-
exstat.
6 Ratio illius colligitur.
7 Partus decens mensura legitimus;
& intra undecimum. |
|--|---|

TITIUS postumum instituerat, qui sibi post mortem suam intra de-
cem menses nasceretur: postumus non post mortem Titii patris, sed
vivò eō natus erat. Vel finge; Titius postumum instituerat, quā vivò se
nasceretur; postumus post mortem patris natus erat: quaerebatur, an
postumus eō casu natus, quā non erat institutus, rumperet patris testa-
mentum. (1) Et hanc quæstionem non satis apèt Justinianus hic refert:
ubi & quaedam verba deesse quidam non iminēdo lispicantur. Si nul-
lum casum pater expressisset in exheredatione, vel institutione postumi,
in utrumque casum postumus rectè exheredatus, vel institutus esset, *L. 3.*
§. nominatio. *D. de injus. rupt. & irrit.* *L. 10.* *D. de liber. & postum.* ita in
substitutione, cūm neque casus vulgaris, neque pupillaris substitutionis ex-
primitur; veluti in reciprocā substitutione; eosque invicem substituo; sub-
stitutus in utrumque casum admittitur, *L. 4. §. 1.* *D. de vulg. & pupill.*
substitut. in stipulatione quoque nullō casu expresso; ea in omnem ca-
sum facta intelligitur, *L. cūm quaerebatur.* 240. *D. de verb. sign.* At si
unus casus expressus fuerit, tunc quaten' potest, an ad alium casum non
expressum trahi debeat: idque in Curiano illo iudicio jam olim discep-
tum. Quintus Mutius putabat, legitimos heredes testatori succedere; quia
Curius in eum casum substitutus erat, si postumus nasceretur; non etiam
in eum casum, si postumus non nasceretur. Quid si testator alium ca-
sum expressisset, puta, si postumus natus non erit, substituo Titium; &
postumus nasceretur, ac mox decederet: quaerebatur, an substitutus in
casum mortis admitteretur, qui substitutus eō solum calu fuerat, si postu-
mus non nasceretur, *L. ult. C. de instit. & substit.* Ante constitutionem
*D. D. Marci, & Veri casus vulgaris substitutionis non trahebatur ad ca-
sum pupillaris substitutionis, aut etiam casus pupillaris substitutionis ad ca-
sum vulgaris substitutionis, d. *L. 4.* in princ. *L. de vulg. & pupil. substit.* (2)
Ea igitur fuit controversia hujusc Decisionis, an casus expressus in insti-
tutione postumi, ad alium non expressum trahi deberet. (3) Quidam ita
sentiebant, postumum institutum eō casu, si post mortem nasceretur, testa-
mentum rumpere, si vivò patre nasceretur, Pomponius *lib. 1. ad Sabinum,*
D. 10. D. de liber. & postum. Julianus *L. si pater.* 26. *D. de vulg. & pupillar.* Paulus
lib. 3. sentens. sit. de testamentis, sub finem. (4) Quia non eodem jure sed diver-
sō instituebatur postumus, qui post mortem, aut qui post testamentum fa-
cūm nasceretur: post mortem ex jure civili, seu jure antiquo; post te-
stamen-*

stamentum, ex *lege Velleja*. Negabant igitur casum legis Vellejae trahi debere ad casum juris antiqui, aut etiam casum juris antiqui ad casum legis Vellejae. (5) Contrariae sententiae vestigium non appetat, sed haec ratio esse potest; (6) quod postumus praeteritus dici non posset, sive vi-
vō patre, sive post mortem illius naceretur: & propterea non debere rumpere testamentum. Quod & hīc Justinianus magis probat. Sed ob-
servandum est, quod ait, *intra decem menses à morte testatoris numerandos*: quasi post decem menses postumus natus non sit admittendus, quem nec ad legitimam hereditatem admittit Ulpianus, *L. 3. §. penult. D. de suis, & legitim.* (7) Et quidem Decemviri in decimō mente igni hominem, non undecimū scripserant. Gellius *lib. 13. cap. 16*. Hinc laepe apud veteres tempus illud decem mensium, quasi legitimū partitionis tempus. Ju-
stinianus tamen intra mensē undecimum partum legitimū edi deu-
ceps probavit *Novel. 39. cap. 2.*

XXXV. Lex penult. Cod. de fideicommissis.

Idem A. Joanni P. P.

QUIDAM filium suum à sacris paternis remisit, & postea testamentū conditō eum praeterit; nullō ei penitus relictō, alīs heredibus derelictis ipsum autem, quem neque heredem, neque exheredatum fecit, fideicommissū praegavavit. Quaerebatur, si utile esset hujusmodi fideicommissum. Totā igitur antiquā dubietate super hoc explosā, nobis in hoc casū placuit, ut emancipatus (utpōtē injuriā à patre adficius) non compellatur fideicommissū sūs à sua persona reliquum prestatere. Quod etiam in aliis personis, quas exheredari necesse est, locum habere censimus. Datum prid. Kalend. Mart. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. penult. Cod. de fideicommissis.

1 Controversia plana.
2 Prima opinio, & rationes ipsius
colliguntur.
3 Vestigia quaedam signantur.
4 Contraria opinio, & rationes.
5 Vestigium manifestissimum illius. | 6 Exceptio adversus rationes primas
opinionis.
7 Decisionis Justinianae rationes.
8 L. 24. Cod. de legatis est ejusdem
quaestionis. |
|---|---|

CULLM pater aliis heredibus institutis filium emancipatum testamentū praeteriisset, & fideicommissum ab eo reliquisset; dubitabatur, an fideicommissum hujusmodi utile esset. (2) Quidam igitur putabant, utili-
Par. II. teg

ter fideicommissum à filio emancipato relinquere posse: Nam veluti ab iis fideicommissi potest, qui intestato succedunt, *L. Titiae. D. de inoffic. testament. L. conficiuntur.* §. 1. *L. si quis cum. D. de iur. codicillor.* ita pater, qui fideicommissum relinquit à filio exheredato, videtur rogare filium, ut restituat fideicommissario; quod petitā bonorum possessione contra tabulas ad eum sit peruenturum. Praeterea toties ab his fideicommissum relinquere potest, ad quos aliquid peruenturum est, vel dum eis non admittitur, *L. i. §. scieundum est. D. de legat.* 3. quod procedit in ista specie, quia cùm pater filium praeterit, nihil dat quidem, sed & nihil admitt. (3) Vestigium hujus sententiae, sed obscurè apud Africanum deprehendi potest, *L. eti contra. 35. D. de vulg. & pupil. subffit.* ubi si pupillus habuerit substitutum, & patient pupillus bonorum possessionem contra tabulas; putat in substitutum legati actionem dandam esse: & rationem afferat Paulus *L. ab exhereditati.* 126. *D. de legat.* 1. Perinde ac si id, quod per bonorum possessionem filius habuit, à patre accepisset. Neque alia ratione illius sententiae auctores uti poterant, scilicet filium praeteritum fideicommissō teneri, perinde ac si à patre accepisset, quod per bonorum possessionem habuisset. (4) Alii contra sentiebant, inutiliter à praeterito filio reliquum esse fideicommissum: Tum quia nihil ab eo fideicommissi potest, cui nihil reliquum est; puta, à filio exheredato, *L. cobredi.* §. quod si *D. de vulg. & pupil. subffit.* *L. ab eo. sup. hoc tit.* tum quia praeteritione ipsa pater filium quodammodo injuria afficerit, alius hereditibus iniuratus: est enim quedam injuria praeteritionis, ut exhereditationis, *L. 4. §. nam cùm. C. de liber. praeterit.* Ideò praeteriti Senatores, quorum nomina Ceniores in lustro faciendo praeterissent, habebantur ignominiosi. Sextus Pomp. lib. 19. de verb. sign. Valerius lib. 7. cap. 8. ut non solum flagitissimum silentium, sed etiam praeteritio consumeliosa videri posset. (5) Vestigium hujus sententiae manifestum apud Gajum, *L. 2. D. de legat.* 3. que loquitur de filio suo praeterito, & Paulum, *L. alieno.* 31. §. si paternus. *D. de pācēcomm. libertat.* atque etiam forte deprehendi potest in d. *L. cobredi.* §. quod si. *D. de vulg. & pupil. subffit.* quia eadem est ratio praeteriti, atque exheredati; ut à neutro fideicommissum relinquere possit. (6) Praeterea dicitur, non eandem esse rationem à filio praeterito fideicommissum relinquiri, ut ab iis, qui succedunt intestato: nam qui testamentum facere potest, si non facit, sponte tua creditur ab intestato succedentibus reliquere hereditatem, quam non admitt: & ideo potest ab eis fideicommissere, d. *L. conficiuntur.* §. 1. *D. de iur. codicillor.* At si pater filium testamentō praeterierit, non potest adimere beneficium ed. à praetori, aut facere ne filius praeteritus obtineat bonorum possessionem contra tabulas. Quod igitur bonorum possessio filio non judicio patris, sed beneficio praetoris obtingaret; idem filium in eo, quod ad eum petitā bonorum possessione peruenturum esset, fideicommissō gravari non posse contendebant, argumento *L. 6. D. de legat.* 3. Justinianus postremū hanc sententiam probare maluit, ut fideicommissum à praeterito filio inutiliter relinquatur: (7) Tum quia nihil ex iudicio patris accipiat; tum quia injuria praeteritionis affectus sit. Quod non solum in emancipati

cipatis filiis vult obtinere, sed etiam aliis in potestate constitutis; ut sci-
licet ab eis sive praeteritis, sive exhereditatis, fideicommissum et reli-
cum non debeat. (8) Porro haec Decisio eandem habet questionem cum L.
24. inf. de legat. Ibi enim quarebatur, an utile esset legatum, vel fidei-
commissum, ab exhereditati substituto relictum: hic vero an fideicommis-
sum a filio emancipato praeterito relictum valeret. Et haec mense illam
praedictum.

XXXVI. *Lex penult. Cod. de necessar. serv. heredib.
instituend.*

Idem A. Joanni P. P.

QUIDAM cum testamentum conderet, duobus heredibus scriptis, unum
quidem ex parte heredens instituit; servum autem suum, cuius & no-
men addidit, ex reliqua parte sine libertate scripsit heredem: & postea eun-
dem servum alii legavit, vel post institutionem hereditis, servum per legatum
ali adsignavit, & tunc heredem eum sine libertate instituit. Dubitabatur,
si huiusmodi legatum, vel institutio aliquas vires posset babere, & cui ac-
quiratur legatum, vel institutio. Dubitationis autem materia erat, quod
ad hoc servum suum constitutum heredem sine libertate scripsisset. Et tanta
inter veteres exorta est contentio, ut vix possibile sit videri, eandem deci-
dere. Sed antiquitatem quidem bac altercantis relinquendo, nobis alias
modus hujus Decisionis inventus est; quia semper vestigia voluntatis sequi-
musr testatorum. Cum igitur invenimus nostrum iure hoc esse inducium, ut si
quis servum suum intorem filiis suis reliquerit sine libertate, ex ipsa tute-
lae datione prae sumatur, etiam libertatem ei favore propriorum imposuisse:
quare non hoc etiam in hereditate, & humanius, & favore libertatis in-
ducimus; ut si quis servum suum scripsisset heredem sine libertate, omni-
no civis Romanus efficiatur? quis inducis neque acquisitione, neque tam ef-
fusus veterum, atque inextricabilis tractatus locum habeat. Neque enī
serendum est, supponere quosdam esse ita supinos, ut eundem servum, &
heredem instituant sine libertate, & iterum alii per legatum eundem ser-
vum adsignent. 1. h. Sed cum veteres & aliam proposuerunt ambiguitatem
dicentes: si quis servum suum in testamento quidem heredem ex parte sine
libertate scripsisset, in codicillis autem libertatem ei reliquerit; si possit in-
stitutione valere, & illo tam beres, quam liber fieri: ne videatur per codi-
cillos hereditas confirmari, in quibus hereditas dari secundum veteres re-
gulas non potest. Nos itaque in tali dispositione, licet in codicillis fuerit
scipta, & libertatem, & hereditatem simul servis per nostram liberalita-
tem, & benignam interpretationem indulgemus; ut gratulenkur, cum nos
servi remaneant; sed & liberi, & heredes efficiantur: cum tanta in eos
nostris Numeris benevolentia effusa est, ut & si libertas eis neque testamen-

tō, neque codicilles data sit; tamen hereditate servis relictā, quasi injunctam esse libertatem videri possit. 2. q. Illō videlicet observando, ut si legatum, vel fideicommissum eis sine libertate relinquatur, maneat in servitute; non tamen ita impii heredes existant, ut liberalitatem testatoris, & serviles labores debitā remuneratiue defraudare coventur, & non derelictum licet adhuc servis constitutis donent, 3. q. Quae juris nostri definitio, etiam ad aliam speciem dubitatam benigni extendatur: si quis ultimum testamentum principali servorum suum cuidam legaverit, in pupilli auctem substitutione euandam servum filio suo sine libertate substituerit: quarebatur, sive utilis esset talis substitutio, & per servum legorum substitutione post mortem pupilli legatario acquiratur; sive in illo esset huiusmodi substitutio, quia sine libertate in servum proprium facta est. Melius itaque nobis videtur, legatario eum non statim acquiri sancire, sed expeditius esse substitutione eventum: & si quidem pupillō mortuus locus ficerit substitutionem, & liber, & heres officiatur: fin autem substitutionis minime locum habuerit, forsitan pupillō jam in pubertatem perveniente; rurē ad legarii dominium transeat. Quemadmodum enim veteres, si cum libertate substitutione faciat, hoc inducebant, quatenus in suspensiōne fiat libertas, & statulibet intelligatur: ita & ex nostra interpretatione, & sine adjunctione libertatis, in substitutione & liber, & heres pupillo existat. Datum 11. Kālend. Maii Constant. post Consulatum Lampadii, & Oretis VV. CC.

Ad L. penult. C. dē necessār. serv. heredib. instituend.
Vel substituend.

- 1 Controversia prima exponitur.
- 2 Nou facile rejiciui potest.
- 3 Prima opinio.
- 4 Secunda opinio.
- 5 Tertia opinio.
- 6 Controversia illa vix decidi poterat, nec Justinianus decidit.
- 7 Autoritatem, & rationens afferunt sue Decisionis.
- 8 Alia controversia exponitur.

- 9 Prima opinio, & ratio ipsius.
- 10 Vestigium.
- 11 Secunda opinio, & ratio ipsius.
- 12 Tertia controversia.
- 13 Prima opinio.
- 14 Ratio ipsius.
- 15 Secunda opinio.
- 16 In tertia questione Justinianus caute legati non measuruit.

TITIUS Maevium ex parte heredem instituerat, & Stichum servum suum ex alia parte sine libertate heredem quoque initiquerat; deinde post heredum institutiones, Titius Stichum servum suum Gajo legaverat. Vel finge alio modo: Titius Maevium heredem initiquerat, deinde Stichum servum Gajo legaverat, eundemque Stichum postea sine libertate heredem instituerat. (1) Quaerebatur primum, an institutio, vel legatum valeret; & si valeret, cuinam hereditas, aut legatum acquireretur. Si quidem Stichus fuisset prius heres institutus cum libertate, deinde alii lega-

legatus, quia hereditas adimū non potest, *L. si ita. §. regula. D. de liber.*
& postum. servi institutio per legatum non revocaretur, nisi dominus
evidenter servo libertatem adimere voluerit, *L. si idem. 14. D. de legat. 2.*
aut si servus prius fuisse legatus, ut in secunda specie; deinde heres in-
stitutus cum libertate, vel etiam substitutus cum libertate, *L. 2. §. 2. D.*
de statuliber. datus libertatis praevalet, quali legato adempto, *L. si quis.*
eum. 16. in princip. D. de vulg. & pupil. subfiss. d. L. 14. D. de legat. 2. Ita
si manitus seruum, quem uxori mortis causa donaverat, heredem cum li-
bertate scriptent, videtur animum revocandae donationis habuisse, *L.*
uxori. 22. D. de donat. inter vir. & uxor. At in quaestione hujus Decisionis
controversiam faciebat, quod servus sine libertate fuisse heres institutus:
(2) & hanc quidem controvētiā restituere non levis operae fuerit. (3)
Quidam dicebant, institutionem servi nullas virēs habere, quia servos
nostros non nisi cum libertate heredes instituere possumus. Ulpian. *hb.*
sing. reg. tit. 22. neque aliter, quam si libertatem, & hereditatem simul
accipiant, *L. servus. 26. D. de hered. instituend.* Tunc igitur solum he-
redem esse dicebant, servō inutiliter sine libertate herede instituō: iti ve-
rō legatum valere dicebant, quia si cum libertate facta institutione, le-
gato deinde servō ipsius legatum quandoque valeret, non institutio, ex
postiore testatoris voluntate, ut in d. *L. 14. D. de legat. 2.* multo magis
ubi nullius momenti fuerat institutio servi facta absque libertate. (4) Alii
contra sentiebant, utilem esse heredis institutionem, quasi dominus cū
servum heredem instituisset, liberum quoque facere voluisse: sed legatum
esse inutile, quod heridis institutio per legatum non revocatur, d. *L. 14.*
(5) Alii autem esse utilem heredis institutionem, & legatum simul; ve-
rum hereditatem acquiri non seruo, sed legatariori; & iuri legatus seruum
posse adire hereditatem, ut acquireretur. Si quidem fundus seruo legatus
est absque libertate, deinde servus alii legatus; certum est, fundum ac-
quiri legatario, cui servus legatus est, *L. Iustinius. 49. D. ad leg. Falciid. L.*
si Eros. D. de option. vel elect. legat. quia servus aditā hereditate statim acqui-
satur legatarioris deinde sequitur legatum, *L. seruo. 69. D. de legat. 1.* sed alia
est ratio, cūm servus prius legatus deinde heres instituitur; quia per he-
redis institutionem videtur legatum servi revocari. (6) Hanc controver-
siam vix possibile erat decidere, ut hic Justinianus loquitur: neque id Ju-
stinianus praestitit: sed veluti ille, quem nodum solvere non poterat,
praeſcidit; ita & quod Justinianus decidere vix poterat, propter effusum,
atque inextricabilem tractatum (ut hic loquitur) non decidit, sed contro-
verſiae deinceps movendae occasionem sultuit. Nam cūm quaestio hu-
jutmodi oraretur ex eo, quod seruo inutiliter absque libertate heres insti-
tuueretur; Justinianus hodie seruum utiliter sine libertate heredem institui
voluit. Quare jam tractari non potest, cui acquiri debeat institutio, vel
legatum. (7) Et hoc quidem se non per innovationem induxit; Justinia-
nus profitetur, sed quoniam aequius erat, & Atilicino placuisse Paulus in
libris ad Sabinum, & Iustiniū retulerat, §. 1. *Instit. de hered. instituend.*
Nempe Atilicino placuerat, seruum à domino sine libertate heredem in-
stitutum liberum fieri: quūm q̄oq̄ sic yersiunile, cūm, quem heredem si-

bi dominus elegit, si praetermisericordia libertatis dationem, servum remanere voluisse: ut idem Justinianus, §. idemque juris. *Instit.* quib. ex caus. manumis. non licet. Hoc forte Paulus scripsicerat lib. 12. ad *Plantium*, ex quo d. L. *Plautius*. D. ad *leg. Falcid.* Aliam verò in hac leg. penult. Justinianus suae Decisionis profert rationem; quia jam placuerat, servum esse liberum, si dominus eum tutorem liberis suis testamentò reliquistet; & tacite libertatem ei reliquit videti, tanquam ex fideicommisso, L. si hereditas. 10. §. seruus, L. quatuor. 32. §. 2. D. de *testament. tute.* L. & si non adscripta. C. de *fideicom. libert.* sed directam Justinianus tribuit, §. 3. *Instit.* qui testament. iure. dar. poss.

Ad §. Sed cùns veteres, & §. Nos itaque.

Servus purè institui, & sub conditione libertatem accipere potest, L. *quotiens*. §. ult. D. de *hered.* *instituend.* L. ult. inf. hoc tit. si ebdem testamen-
tò hereditas purè, & libertas sub conditione relinquatur. (8) Sed si finge:
Titus servum suum testamentò heredem instituerat, & codicillis ei liber-
tatem reliquerat; quaerebatur, an servus ita rectè institutus esset, ut he-
res simul, & liber fieret. (9) Quidam dicebant, inutilē esse hujusmo-
di institutionem. Ratio illorum, fuit (quam & hīc Justinianus attigit) quod
secundūm regulam juris civilis hereditas codicillis neque dari, neque adimi-
potit, L. penult. D. de *condit. instit.* L. *Scavola*. D. ad *Senatusc. Trebell.* Po-
funt quidem libertates relinquiri codicillis, L. *liberates.* 43. D. de *manumis.*
testament. legata quoque, & fideicommissa, & tutores dari possunt, non
heredes institui; ne jura *testamentorum*, & codicillorum commisceantur,
L. si idem. C. de *codicil.* At si hereditas codicilli confirmaretur, codicillis
dari videretur, ut hereditas *testamentaria*, quea lege XII. Tab. confirma-
tur, lege non inpropiè obvenire dicitur, L. *lege.* 130. D. de *verb. sign.* ut
tutores, qui confirmantur decreto praetoris, ex eo auctoritatem accipiunt,
L. *jure.* 26. §. 2. D. de *testam. tute.* (10) In ea tentativa fuisse Julianum ex
Sabinianis reprehenditur in L. qui *filio.* 38. §. 1. D. de *heredib.* *instituend.*
Cùm enim servus testamentò purè scriptus fuisset, & codicillis sub con-
ditione liber esse iustus; ait Julianus, ex codicilli quidem liberum esse,
non heredem: ne scilicet ita hereditas codicillis dari videatur, contra re-
gulas juris civilis, quibus maximè autores ex eā schola insistebant, ut
probavanius lib. 1. obseruat. cap. 3. (11) Alii dicebant valere heredis insi-
tutionem, si codicilli essent testamento confirmati; & libertatem reliqua
codicilli, perinde habendam esse, ac si testamento reliqua esset. Veluti si
servo legatum reliquum sit testamento absque libertate, & codicillis liber-
tas relinquatur; perinde est, ac si testamento libertatem accepisset, L.
conficiuntur. §. si servo. D. de *jur. codicillor.* (12) Ratio istorum fuit, quia
in iis, quae sunt juris, id, quod codicilli scribitur, quasi testamento scri-
ptum habetur, eōtē tempore, quō codicilli confirmantur, L. 2. §. 1. & L.
2. §. 1. D. cod. Julianus sic questionem decidit, ut quia servū herede in-
stitutū libertatem competere voluit, etiā reliqua non fuerint; multò magis
illi competat, cùm codicilli reliqua est.

ad

Ad §. Illo videlicet.

Veluti servus à domino inutiliter heres instituatur absque libertate, ita & legatum inutiliter absque libertate ei relinquitur, *L. servus.* 76. *D. de hered. instituend. legat.* 34. §. si conjunctim. *D. de legat.* 1. *L. licet.* *D. de alimend. legat.* nec si servus vivo testator libertatem accepit, legatum, quod erat inutile tempore testamenti, ex postfacto convalescit, *L.* 1. *D. de regul.* *Caton.* 9. an serv. *Instit. de legat.* aut post mortem testatoris, *L.* 4. *C. de legat.* quam *Harmenopolus lib.* 9. *epitomae,* tit. 10. §. 12. malo accipit; reciūs *Elogia Basiliacō lib.* 44. tit. 4. cap. 28. Sed non quemadmodum servō herede institutō voluit Justinianus illi libertatem competere; ita & voluit servo libertatem dācam intelligi, si legatum, aut fideicommissum servo relictorum esset. Ratio differentiae est, quod heredis institutio honore pleniore, quam legatum relinquatur, *L. filius.* §. sed & si portio. *D. de legat.* *præf. land.* Verum etsi Justinianus ex legato libertatem servo competere noluit, tamen si quid servo legatum fuerit, ei præstat voluit, puta, ad alimenta, ut in *L. servos.* 113. §. 1. *D. de legat.* 1. & *L.* 17. *D. de alimēnt.* & cibar. legat.

Ad §. ultimum.

(13) Finge; Tertius testamentō sub principali servum Maevio legaverat, deinde eundem servum filio suo substituerat; quaerebatur, an utilis esset substitutio, ut Maevio legatario acquireretur ex libib tutione hereditas; vel inutlis esset, quia servus sine libertate fuerat substitutus. Testamentum Patris hīc principale dicitur, quia prius sibi pater debet facere testamentum, antequam filio suo substituat, hoc est, testamentum faciat, *L.* 2. §. prius. *D. de vulg. & pupil. substit.* & pupillares tabulæ sunt pars prioris testamenti, *L. qui plures.* 38. *D. eod.* Unde si testamentum patris non valeat, vel quis nemo adiit hereditatem, vel quia ruptum, vel quia in officium pronuntiationis est & pupillaris substitutio, seu testamentum filii non constitit, *L. si nemis.* *D. de testament. tutel.* (14) Qui igitur putabant in prima quaestione hujuscē Decisionis, quam sup. expoluimus, legatō servō, deinde heredes institutō sine libertate, utile esse legatum; & ipsi legatario hereditatem ex institutione servi acquiri: sanè & in quaestione hujus §. ultim. putabant, utile esse substitutionem, & legatario acquiri haeredatē ex substitutione. (15) Nam quod erat scriptum secundis tabulis, perinde accipiebant, ac si eodem testamento scriptum esset, *L. si quis.* 36. *D. de vulg. & pupil. substit.* Veluti igitur sentiebant, servō legatō herede institutō in primis tabulis, utile esse legatum, & acquireti hereditatem Maevio, cui servus legatus erat, antequam heres instituuntur: idem servō legatō in primis tabulis, eademque substitutō abique libertate in secundis, putabant, Maevio acquiri substitutionem. (16) Sed qui in prima specie putabant, inutilē esse institutionem, idem etiam pa-

putabant, inutilem esse substitutionem. Non quaerebat, an utile quoque esset legatum, ut in prima specie: quod non frustra Julianus conticet: quia & hi, qui utilem substitutionem dicebant, saltem pendente pupillaris substitutionis eventu, legatum utile esse admittebant, quali sub conditione legatum valeret, ut in L. si fundi. 81. §. penult. D. de legat. t. L. eius ita. §. 2. D. de option. vel elect. legat, quali nec aliter legatum tabulis primis relictum testator adimere voluisset, quam si casus pupillaris substitutionis exciliset. Julianus eorum probat sententiam, qui putabant, utile esse legatum: ita tamen, ut legatario statim non acquiratur, sed tum demum, cum certum fuerit, calum pupillaris substitutionis non posse exilere: vultque interim, servum esse statuliberum. Nam veluti servus est statuliber, quando pupillo cum libertate substituitur, L. in tabulis. D. de statuliber. ita & vult, servum esse in conditione statutae libertatis, et si pupillo absque libertate fuerit substitutus.

XXXVII.

Lex 24. C. de legatis;

Idem A. Joanni P. P.

CUI M. quidam suos filium familias impuberem exheredatum fecit, aliis hereditibus scriptis; eidem autem pupillo alium substitutum reliquit: maximam scilicet ostendens ad filium summo affectionem, cui nihil quidem emolumenta reliquit: sed post exheredationis injuriam, etiam substitutionem ei addidit, & a substituto legatum reliquit. Quarebatur, si huiusmodi legatum, vel fideicommissum posset valere: sed & si legatum eidem exheredato filio pater reliquerit, & substituerit ei exheredato facto aliquem extraneum: iterum certabatur, si saltem per eundem modum fideicommissum posset relinquere. Cum igitur antiquitas quidem hoc diversè tractare maluerit, nobis autem huiusmodi iuris supervacua esse videantur, sancimus, nullis legato, nullo fideicommisso, huiusmodi substitutum, qui exheredato pupillo datus est, praegravari: nec si ipsam rem, quam pupillo legavit, a substituto ejus vel degaro, vel fideicommittere voluit. Datum 11. Kalend. Maii Constant: post Consulatum Lampadii, & Oretti VV. CC.

Ad L. 24. C. de legat.

1 Controversia Decisionis plana.

2 Prima opinio, & ratio ipsius.

3 Testimonia figurantur:

4 Secunda opinio, & ratio.

5 Alia controversia.

6 Prima opinio:

7 Testimonia

7 Vestigium, & ratio ipsius.	to L. penult. Cod. de fideicommissis.
8 Secunda opinio.	ejusdem quaestioneis.
9 Ratio ipsius.	

PATER alius heredibus institutis, filium impuberem, quem habebat in potestate, exheredaverat; eidemque filio exhereditato substituerat Titum, si filius intra pubertatem decederet: & à Titio substituto filii exhereditati legatum reliquerat. Mortuus filio intra pubertatem, & casu pupillaris substitutionis existente, Titius substitutus hereditatem filii exhereditati adiit: cui scilicet post mortem patris bona, & successiones obveniebant, ut in L. 10. §. 5. D. de vulg. & pupil. substitut. (1) Quaerebatur, an Titius substitutus filii exhereditati legatum à se relictum praestare teneretur. Legata quidem non solum à primo gradu, sed etiam à secundo relinqui possunt, non solum ab heredibus institutis, sed etiam à substitutis. Quin etiam relicta ab instituto, debentur à substituto vulgariter; licet ab eo non sint nominatim repetita, post rescriptum DD. Principum, L. licet. 74. D. de legat. 1. L. si Titio. 61. D. de legat. 2. L. 4. C. ad Se-natusc. Trebel. Legata quoque ab instituto filio relicta, debentur à substituto pupillatice; maximè si filius patri heres extiterit, L. in ratione. 11. §. quod vulgo. D. ad leg. Falcid. In substituto filii exhereditati id antiquitas diverse tractaverat, ut hic loquitur Julianus ex Sabinianis, L. qui fundum. 87. §. qui filios. 7. D. ad leg. Falcid. Scaevola lib. 11. quaestionum publicè tractatarum, L. ult. D. de legat. 3. Paulus L. ab exhereditati. 126. D. de legat. 1. Tryphoninus lib. 18. disputationum, L. miles ita. 41. §. si miles. D. de testament. milit. qui loci arguant, quam id diverse tractatum fuerit. Si quid ex bonis patris ad filium pervenisset, tunc quidem admitebant exhereditatum fideicommissò teneri, L. coberedò §. quod si. D. de vulg. & pupil. substitut. & substitutum teneri ad legatorum praestationem: commissò, puta, edictò, & petità bonorum possessionis contra tabulas, pro modo patrimonii, quod ad eum pervenerat, d. L. ab exhereditati. D. de legat. 1. & d. L. ult. D. de legat. 3. aut si filius patri heres extisset, L. si filius. 12. D. de vulg. & pupil. substitut. L. 11. §. quod vulgo. & d. L. qui fundum. §. qui filios. D. ad leg. Falcid. (4) Alii contra sentiebant, substitutum exhereditati legatò teneri. Ratio istorum fuit, quod iudicio patris hereditas ad substitutum perveniret, in cuius potestate fuerat, alium filio impuberi substitutum dare. Verum est quidem, nihil ex bonis patris ad exhereditatum filium pervenisse, & patrem insubstitutione non de bonis suis, sed de bonis filii testatum esse: sed etiam verum est, ex testamento filii, quod pater fecit, hereditatem defiri substituto. Quid igitur pater Titum elegit, quem filio substituerat, eumque pater substituendo honoraverat; id est putabant, legatis gravari potuisse, L. 6. D. de legat. 3. Sed si nihil ex bonis patris ad filium perveniret, non idem minus putabant, substitutum legatò teneri:

Par. II.

P.

quia

quia licet filius heres institutus abstineret bonis paternis, tamen substitutus legata praeflet; non quidem ex primis, sed ex secundis tabulis, d. L. si filius. D. de vulg. & pupil. substitut. L. legata. 19. §. 1. D. de legat. 1. Nihil intereat, filium per abstentionem bonis paternis subnotum esse, vel exheredationem: cum utrumque casu ex bonis paternis nihil ad filium, substitutum illius perveniat. (5) Praeterea quaerebatur, an si pater exheredato filio legasset, vel fideicommissum testamentum reliquistet, ab exhereditati substituto utiliter legaret: (6) Julianus etiam hoc casu putat, inutiliter legare, d. L. qui fundum. §. qui filios. D. ad Isg. Falcedo. (7) Quia non hereditatis paternae portio, sed legatum ad eum pervenit: à legatario legari non potest. Ulpianus lib. sing. reg. tit. 24. de Legat. Quemadmodum igitur pater ab exheredato filio legare non poterat, ita nec ab exhereditati substituto. Verum fortè admittebant, substitutum teneri fideicommissum, non legatū: quia si non pater à filio legare, saltem ab eo fideicommissum relinquere poterat, L. ex facto. §. 2. D. ad Semasc. Trebel. ut scilicet substitutus ex eo teneretur, quod ex bonis patris ad filium pervenisset. (8) Alii contra sentiebant, substitutum exheredato omnimodo teneri legatū, & fideicommissum; sive pater filio legasset, sive fideicommissum illi reliquistet: quia teneri putabant, et si nihil prosum pater filio reliquistet. (9) Ratio istorum fuit, quod utrumque filius sive legatum, sive fideicommissum, non modò judiciō patris, sed ex bonis ipsius habuisset. Justinianus tamen priorem sententiam hic probate maluit, ut scilicet substitutus exheredato, neque legatū, neque fideicommissum tenetur: et si eandem rem, quam filio pater legaverit, à substituto legare, aut fideicommittere voluerit; quia pater exheredans filium, eum quodammodo injuria afficerit, L. 8. in princ. D. de ingrificios. testament. Si quidem notatur existimatio filii, quem pater exheredaverit, L. multi. D. de liber. & possim. L. non patavit. D. de bonor. poss. cont. tab. L. 1. D. de conjungend. cum emancip. liber. L. 1. §. 1. D. de adsignand. libert. si male mente id fecerit, ut loquitur Ulpianus in L. 11. §. 2. D. de bon. libertor. aut cum elogio, ut Africanus L. si possimus. 14. D. de liber. & possim. Eadem ratione Justinianus noluit, fideicommissum à praeterito filio reliquum valere, licet petitā bonorum possessione ex bonis patris filius praeteritus aliquid habuisset, (10) L. penult. sup. de fideicom. quae mense istam praecessit, ut docet utriusque subscriptio.

XXXVIII. Lex 20. C. de jur. deliberand.

. Idem A. Joanni P. P.

QUIDAM elegiō conditō heredem scripsit in certas uncias, & post certa verba testamenti eundem in alias uncias, vel tanas, vel quantitas-
cumque; & tertio vel in aliā partē hereditatis, vel in quen-
dam

dami iniciorum motum: ille autem unam institutionem, vel duas admittens; unam, vel duas, vel quantaquam respuestas esse consuit. Quarebatur apud veteres, si hoc ei facere permittatur: similique modo dubitabatur, si impuberem quis filium suorum heredem ex parte instituit, & quendam extraneum in aliam partem, quem papillariter substituit: & postquam testator decessit, pupillus quidem patri eius heres extitit, extraneus autem hereditatem adiicit: & postea adhuc in prima acetate pupillus constitutus ab hac luce subratus est, & papillaris substitutione locum sibi vindicavit. Cumque substitutus eandem partem admittere noluit; quaecum est, si potest iure heres ex principali testamento factus, papillarem substitutionem repudiari utramque igitur dubitationem simul decidendam esse consensus. Placuit etenim nobis sive in institutione, sive in papillari substitutione, ut vel omnia admittantur, vel omnia repudiantur; & necessitas impouatur heredi particulari filio, vel aliis, aut alias partes hereditatis admittere, vel etiam substitutionem papillarem. Datum prid. Kalend. Mart. Constat. post Consultatum Lampadii, & Oretis VV. CC.

Ad L. 20. C. de iur. deliberand.

1 Controversia cuius Decisionis duplex.	6 Prima opinio, & ratio.
2 Primae controversiae prima opinio, & ratio ipsius.	7 Secunda opinio.
3 Secunda opinio.	8 Vestigium manifestum.
4 Ratio ipsius.	9 Ratio.
5 Secunda controversia.	10 Vestigia utrinque controversiae apud Ulpianum deprehenduntur.

TESTATOR Titum ex sextante heredem instituerat: deinde post certa verba testamenti; puta, libertates, & legata, qas inter medias heredum institutiones celiq; poterant, Ulpianus lib. sing. reg. tit. 1. Paulus lib. 3. sent. tit. 6. iterum Titum ex alio sextante, aliave parte heredem instituerat. Quarebatur, an cum ex prima parte hereditatem testatoris adiiseret, secundam repudiare posset. (1) Finge praeterea; Pater filium suum impuberem heredem instituerat, eidemque filio suo Titum coheredem adjecerat, & filio substituerat, si intra pubertatem decederet: filius heres patri extiterat, & Titius ex sua parte hereditatem quoque adiverat. Mortuo filio intra pubertatem, quarebatur, an Titius, qui hereditatem ex testamento patris adiverat, hereditatem ex testamento filii, seu papillari substitutione, adire teneretur. In prima igitur quaestione (2) quidam putabant, libertum esse Titio ex pluribus partibus instituto, quam vellet partem agnoscere, vel repudiare. Ratio illorum fuit, quod cum essent diversae institutiones, nemp; diversis partibus testamenti factae, licet aliam agnoscere, aliam repudiare: quia nemmo invitus hereditatem adire compellitur, L. nec emery. C. hoc sit. Si qui-

dem solus Titius heres fuisset institutus ex pluribus partibus, non potuisse aliam partem acquirere, aliam omittere, *L. si solus.* 8o. *D. de hered. instituend.* ne testacorem pro parte testatum, & pro parte intestatum faceret; sed pluribus heredibus institutis, pars à Titio repudiata aliis cresceret, vel substitutus defteretur. (3) Alii contrà negabant, Titium aliam partem agnoscere, aliam repudiare posse. Ulpianus in *L. 2. D. de acq. vel omit. heredit.* Gajus *L. qui ex duabus.* 53. Paulus *d. L. si solus.* §. 1. *D. eod.* ubi rationem affert, (4) quod Titius adeundò unam portionem omnes acquireret: nec enim licet judicium defuncti partim cōprobare, partim evertre, *L. 7. D. de bon. libertor.* (quae jungenda est cum *L. 15. qui. 22. D. de vulg. &c pupil. substi.*) *L. unic.* §. his ita. *C. de cad. solleud.* ita nec legatum pro parte acquire, & pro parte repudiari potest. Paulus *lib. 3. sentent. tit. 6. L. legatarius.* 38. *D. de legat.* 1. *L. 4. D. de legat.* 2. *L. si legatarius.* 22. *D. de fideicom. libert.* Major verò disceptatio fuerat in secunda quaestione, an Titius, qui ex testamento patris hereditatem adiverat, ex pupillari substitutione ad re teneretur. Sane qui ex iustificatione repudavit, potest ex substitutione vulgari hereditatem agnoscere, *L. si te.* 75. in fin. *D. de acq. vel omit. heredit.* Et qui iustificationem repudiavit, potest pupillarem substitutionem agnoscere, *L. quaestum est,* & *L. Julianus.* *D. eod.* cui jungenda est *L. si filius.* *D. de vulg. &c pupil. substi.* (5) At quaerebatur, an cum Titius jam factus esset heres testamento, patris substitutionem sibi delatam repudiare posset. (6) Quidam putabant, Titium substitutionem repudiare posse. Ratio illorum fuit, quod duo essent testamenta; atque etiam duas hereditates, §. igitur *instit.* *de pupil. substi.* quod esset duplex testamentum, patris, & filii, *L. in duplicitibus.* 49. *D. ad leg. Falcid.* Ex uno igitur hereditatem adiri, ex alio repudiari posse. Ideo Callius, adicā hereditate patris, negabat servum, cui secundis tabulis libertas adscripta fuerat, esse statuliberum, *L. 2. §. 1. D. de statulib.* quasi hereditas filii ex secundis tabulis repudiari posset, atque ita libertas servo adscripta deficeret. (7) Alii contra, Titium, qui institutus heres testamenti, patris hereditatem adivisset, non posse hereditatem filii praetermittere. (8) Vestigium hujus lentiæ manifestum apud Neratium ex Proculejanis in *L. qui patri.* 59. *D. de acquir. vel omit. hered.* & Ulpianum *lib. 4. disputationum,* *L. Julianus.* 42. *D. eod.* (9) Ratio istorum fuit, quod unum esset testamentum patris, & filii, *L. 2. §. illud. D. de hered. vel act. vend. L. patris.* *D. de vulg. &c pupil. substi.* *L. paterfamilias.* 28. *D. de reb. aut. jud. possid.* Idque jam antiquissimum in *L. antepenult.* sup. de necess. serv. hered. *instituend.* Post observatione dignum est, (10) Ulpianum tres illas quaestiones eodem libro tractasse; nempe quaestionem d. *L. antepenult.* *C. de necessar. serv. hered. instituend.* & duas, quae in hac Decisione propounderuntur: si conjugantur *L. 2.* in fin. *D. de statuliber.* *L. 2. D. de acq. vel omit. hered.* *L. 8. L. 10. §. filio.* *D. de vulg. &c pupil. substi.* ex eodem lib. 4. *Ulpian. ad Sabinum.* Justinianus sic decidit, ut qui partem hereditatis agnoverit, aliam agnoscere teneatur: & qui adierit hereditatem ex iustificatione patris, idem quoque ex testamento filii, seu substitutione pupillati hereditatem adire teneatur.

Lex

XXXIX. Lex 4. C. de verbor. & rer. significat.

Idem A. Joanni P. P.

CUM quidam sic vel institutionem, vel legatum, vel fideicommissum, vel libertatem, vel tutelam scriptisset: ille, aut ille mihi heres elo; vel, illi, aut illi do lego, vel, dari volo; vel, illum, aut illum liberum, aut tutorem el- se volo, vel jubeo: Dubitabatur, utrumque inutilis sit hujusmodi institutio, & legatum, & fideicommissum, & libertas, & tutoris datio: an occupan- tis melior conditio sit, an ambo in hujusmodi luera, vel munera vocentur, & an secundum aliquem ordinem admittantur, an eterque omnimodo; cum aliis in institutionibus priorum quasi institutum adaritti, secundum quasi substitutum; aliis in fideicommissis posteriorem soluz accepturum fideicom- missum existimaverint, quasi recentior voluntate testatoris utentem. Et si quis eorum altercatione significationem expondere maluerit, nibil prohibet non le- ve libri volumen extendere; ut sic explicari possit tanta auctororum varietas: cum non solum iuris auctores, sed etiam ipsae principales constitutiones, quas ipsi auctores rediguerunt, inter se variaesse videntur. Melius itaque nobis vi- sum est, omni hujusmodi verbositate explosa, conjunctionem aut pro & acci- pi: ut videntur copulativo modo esse prolati, & magis sit *agadid°*, ut & primam personam inducat, & secundam non repellat. Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicio, Quod vi aut clam, aut conjunctio pro & apertissime posita est: ita & in omnibus hujusmodi casibus sive institutionum, sive legatorum, sive fideicommissorum, vel libertatum, seu tutelarum, hoc est intelligendum; ut ambo veniant aequa lance ad hereditatem, ambo le- gata similiter accipiant, fideicommissum in utrumque dividatur, libertas utrumque capiat, tutoris ambo fungantur officio, ut sic nemo defraudetur a communio testatoris, & major prouidentia pupilli inferatur: ne dum dubi- tatur, quod quis debet esse tutela, in medio res pupillorum depereant. Sed batec quidem sancimus, cum in personas hujusmodi praeferatur scriptura: sin autem una quidem est persona, res autem ita derelictae sunt, illam, aut illam rem illi do lego, vel per fideicommissum relinquo; tunc secundum veteres regular, & antiquas definitiones, veriusq[ue] iura manens incorru- pta, nulla innovatione eis ex hac constitutione introducenda. Quod etiam in contradicibus locum batere censemus. Datum pridie Kalend. Maii Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. 4. C. de verbor. & rer. significat.

1 Multiplex controversia hujus Decisionis.
2 Diversae constitutiones principum.
3 Primae controversiae prima opinio,
& ratio.
4 Argumenta quaedam illius sententiae colliguntur ex Sabinianis.
5 Secunda opinio, & ratio ipsius.
6 Vestigium.
7 In secunda opinione quatuor diversae sententiae.
8 Prima.
9 Secunda.
10 Vestigium quoddam signatur. | 11 Tertia, & ratio ipsius.
12 Quartæ.
13 Ratio ipsius.
14 Iustinianae Decisionis ratio.
15 Alia ratio.
16 Differentia inter alternationem personarum, & verum.
17 Differentia quaerenda in legatis alternativis per vindicationem, & damnationem.
18 Ratio differentiae.
19 Differentia illa hodie cum ceteris sublata probatur. |
|---|--|

Cum testator sub disfunctione heredes instituisset, puta, *Titius*, aut *Gaius heres esset*; vel ita duobus tutelam, libertatem, legatum, fideicommissum reliquisset: (1) plures fuerant Jurisconsultorum altercationes, quae ad non leue libri volumen extendi poterant, ut hic Jutinianus loquitur. Nec modis variae fuerant Jurisconsultorum sententiae, sed etiam (2) principales ipsae constitutiones variaverant, quibus suam quisque sententiam tuebatur. Non novum est, eadem de re Principum diversas suis se constitutiones: aliter Aurelius Antoninus constituit in *L. non putabam.* 48. *D. de condit.* & demonstr. aliter Severus, vel Antoninus Caracalla in *L. qui filium.* 74. §. *Fabius. D. ad Senatusc.* Trebel. aliter *D. Adriannus* in §. *thesauri. Infist.* de *rer. division.* aliter DD. fratres in *L. 3. §. 10. D. de jur. fisc.* Varia quoque extant recripta DD. fratrum in *L. Divi. D. de jur. patronat.* Si igitur ita testator heredes instituisset, *Titius*, aut *Gaius heres esset*; (3) quidam putabant, inutilem esse hujusmodi heredis institutionem. Ratio illorum fuit, quod certum debeat esse testantis judicium. Ulpianus lib. sing. regul. tit. 20. sed quod sub disjunctione dicitur, incertum est. Paulus lib. singul. de *injurias in collat.* leg. Mosaic. cum leg. Roman. tit. 2. Certum dicit, qui sub nomine demonstrat *injuriam*, neque ita, ut per disjunctionem hoc, aut illud accidisse comprehendat. Ulpianus in *L. praetor.* 7. §. quod autem. *D. de injur.* Certum enim dicere Labeo ait, qui dicat nomen *injuria*, neque sub alternatione, puta, illud, aut illud. Qui illud, aut illud stipulatur, incertum in stipulationem dedituc, *L. ubi autem.* 75. §. qui illud. *D. de verbor. oblig.* Quod ergo incerta esset hujusmodi institutio, *Titius*, aut *Gaius heres esset*; ideo inutilem esse existimabant: ita si servus communis illi, aut illi domino stipulatus esset, puta, *Titii*, aut *Gajo*, Cassius inutilem esse stipulationem scripsit: & Julianus sententiam Cassii probat *L. 9. 10. & 21. D. de stipulat. servor.* (4) Ex quibus locis non malè argumentum in sententiam hujus questionis trahi possit, scilicet, Sabinianos

nianos sensisse inutilem esse heredis institutionem. (5) Alii contraria putabant, valere hanc heredis institutionem, & disiunctive accipiebant verba illa, *Titius*, aut *Gaius* heres esto ut unus tantum admittetur; nam in disiunctiva oratione positâ altero, alterom tollitur. Proculus, lib. 2. epist. in L. haec verba. 124. *D. de verb. sign. ex. qua.* (6) vestigium hujus sententiae signari potest. Idque Proculus à Stoicis acceperat, de quibus Lucius Seneca epist. 88. *Thalesphi* (& illi Stoici) quantum habens supervacui, quantum ab ipsa recesserit: ipsi quoque alij syllabarum distinctiones, & coniunctiones, ac praepositionum proprietates descenderunt, & invidere Grammaticis. *Quod & observavimus lib. 1. Observationum cap. 10. Gel- lius lib. 36. cap. 8. Ex omnibus, quas disiunguntur, unum verum esse debet, salfia cetera.* (7) Inter illos autem, qui disiunctive verba illa testatoris accipiebant, adhuc quatuor fuerant diversae sententiae, quas facile ex verbis Justiniani h̄c possis colligere. (8) Alii putabant, occupantis meliorem esse conditionem; puta, qui primus hereditatem adiisset, tutelam, libertatem, legatum, aut fideicommissum occupasset. Nam inter eos, quibus ex eadem causa debetur, occupantis melior est conditio. *L. fidei-comissa.* 11. §. plurimque. *D. de legat. 3. L. inter eos. D. de re judicat. L. si Titius. 9. D. de verbis oblig. ita si convenerit arbitratu Titii, aut Gaii fieri, posse sunt litigatores quem velint occupare, L. item si. 17. §. sed si ita. D. de recept. qui arbitri. recuper. (9) Alii dicebant, ordinem quendam substitutionis inter eos factum videri, ut Titius primus nominatus pro instituto, Gaius autem secundus nominatus pro substituto esset; neque aliter Gaium admitti deberet ad hereditatem, quam si Titius heres non esset; quod Justinianus in institutionibus heredum tangunt processuisse his verbis innovit: *Cum ali in institutionibus primus, quasi institutum admitti, se- cundus quasi substitutum, sed forte etiam in legitim, tutelis, & fideicom- missis procedebat; in quibus substitutus potest, L. ut heredibus.* 50. *D. de legat. 2. L. penult. D. de testament. tutel. 10) Vestigium quoddam hujus sententiae deprehendi potest in L. *cum pater. 77. §. penult. D. de legat. 2.* (11) Alii in fideicommissis, posteriore loco nominatum potiorem esse contendebant; quod nuda voluntate fideicommissa infirmatur, L. si jure. 18. *D. de legat. 3. & posterior voluntas sic firmior, L. clari. 19. C. de fideicommissis quasi testator Titio fideicommissum adiunxit, ut Gajo potius restituere tur. (12) sed & ex his, qui putabant, valere heredis institutionem, non nulli verba illa, *Titius*, aut *Gaius* heres esto, conjunctim accipiebant. Et id quidem ambiguum est. Julianus lib. singul. de ambiguitatibus in L. si is qui. §. ult. *D. de reb. dub. Si mibi filius, aut filia heres non erit, Seius heres esto: non satis voluntatem suam declaravit, si non aliter extraneum heredem esse voleret, quam si neque filius, inque filia heres sit.* Hoc est, si utrumque conjungere, vel disiungere voluerit: (13) quia verba disiuncta aliquando pro conjunctis secundum mentem pronuntiantis accipiuntur, & conjuncta pro disiunctis, *L. conjunctis. 29. & L. sape. 53. D. de verb. sign.* In editio praetoris haec verba, *de itinere, atque privato, licet con- juncta proferantur, pro disiunctis accipienda sunt: sufficit enim vel iter, vel actum in usu habuisse, L. 1. §. si quis hoc interdixit. D. de itiner. ac- que.****

que privat. Contra in alio praetoris edito haec verba, quod vi, nec claus factum est, licet disiuncta proferantur, pro conjunctis accipienda sunt neque enim praetor dat hoc interdicendum, nisi cum aliquid & vi, & clam simus factum est, L. is qui, §. hoc interdicendum. D. quod vi, aut clam. Cujus editi argumento Justinianus suam probat Decisionem; ut oratio illa, Titius, aut Gajus heros esto, pro conjuncta accipiatur; se uterque ad hereditatem, tutelam, libertatem, legatum, vel fideicommissum admittatur; quasi sit magis *rapaciam dñe*, (ut Justinianus) hoc est, vitiosa disiunctio, quam vera *disiunctio*: diuinorum mendacium, *rapaciam dñe* puer d^r Gellio d. cap. 8. Subdiunctivum orationem Proculus dixit in d. L. haec verbi. D. de verb. sign. ubi idem afferit exemplum subdisiuncti, aut sedet, aut ambulat, quod Gellius d. cap. 8. *rapaciam dñe* puer, aut currit, aut ambulat, aut flat. Priscianus lib. 16. Subdisiunctiva sunt, quae vice disiunctarum utrumque tamen esse significant, vel simul, ut copulatae; vel discretas simul. In disiuncta oratione Titius debet Gajum, vel Gajus Titium excludere; ut unde posito alterum excludatur: in subdisiunctiva oratione utrumque simul esse potest, aut non potest, d. L. haec verba. D. de verb. sign. quod & hic Justinianus intelligit, ut ♂ primam personam inducat, & secundam non repellat. (14) Quasi testator ita non disiuncta oratione usus esset, ut alterum necessarium excluderet; sed ut uterque admitti posset. Priscianus d. lib. 16. Similiter, si dicam, Vel tunicam mihi accommoda, vel etiam penulam; subdisiunctum est: videor enim in alterius petitione, libenter utrumque accipere. Praeterea Justinianus (15) ex hac constitutione maiorem pupillis providentiam inferri voluit, ne dum dubitatur, apud quos tutela esse debeat; puta, an apud Titium, vel Gajum, vel ex his neuter sit propert incertum, ut in L. duo sint Titii. D. de testament. tutelles pupillorum pereant. Et favorem quoque libertatis praetendere potuit, ut libertas Sticho, aut Pamphilo relicta, potius ambobus, quam neutri competit.

Ad vers. Sed bac quidem.

(16) Non ut in alternatione personarum, Justinianus disiunctam orationem pro conjuncta haberi voluit; ita & in alternatione rerum: puta, si testator fundum Titianum, aut Maevianum sub alternatione legaverit, vel per fideicommissum reliquerit: sed vult, veteres regulas servari in legatis, & fideicommissis; scilicet ut utrumque non debeatur, sed alternatum. (17) In legatis quidem non semper fuit electio heredis; nam si per vindicationem legatum fuisse, legatarii fuit electio, L. plane. 34. §. penult. D. de legat. 1. L. Lucio. 23. D. de legat. 2. si vero per damnationem, electio fuit heredis. Ulpianus lib. sing. regul. tit. 24. L. cum res. 47. §. 3. D. de legat. 1. L. si est cui. 19. L. si ita. 43. §. ult. D. de legat. 2. (18) Ratio differentiae manifesta, quod dominium rei per vindicationem legatae recta via transiret ad heredem, L. 3. §. si rem. D. de legat. 3. L. à Titio. D. defunt. per damnationem vero legatum ab herede peti debuit. Itaque agente legatario ex testamento, heridis utpote debitoris fuit electio, quam mallet

ex

ex duabus rebus sub alternatione legatis solvere. In fideicommissis hereditis semper fuit electio, quia fideicommissum ab herede peti debuit. Sublatâ hodie differentiâ legatorum, L. 2. C. commun. de legat. (19) neque istam remansisse crederem, inter legatum vindicationis, & damnationis; tum quia Justinianus hîc legata, & fideicommissa exasquavit, ut paulò ante per omnia exaequaverat, d. L. 2. scilicet, ut tam in legatis, quam in fideicommissis electio lic hereditis. Tum quia Julianianus eadē regulas vult locum habere in contractibus. At in contractibus electio est debitoris, L. si in emptione. 34. §. si emp̄io. D. de contrab. emption. L. plorūmque in fin. D. de jur. dot. L. quod autem. 7. §. si maritus, & D. de donat. inter vir. & uxor. L. adigere. §. 1. D. de jur. patronat. L. eum, qui. 138. §. 1. D. de verb. oblig. Quemadmodum igitur in contractibus, ita Justinianus in legatis, & fideicommissis sub disjunctione reliquit, secundum veteres regulas, hereditis electionem esse voluit, nisi manifestè eam fuisse testatoris voluntatem apparet; ut legatario, non heredi electionem dare voluerit.

XL.

Lex 21. C. de jur. deliberand.

Idem A. Joanni P. P.

CUM aliquis scripsit heredem eum, qui de sua conditione ei, qui dominium eius vindicabat, in iudicio adversabatur: is autem, qui dominium se esse dicebat, adire eum hereditatem imperabat, ut acquisitione hereditatis per eum celebraretur: indignatus est quasi domino, si parere. Dubitatio veteribus exorta est, si qua pena imponatur hujusmodi insolentiae. Veteres in multas trahuntur sententias; sed nos eorum discordamus sic esse decidendas censimus, ut distinctio subtilis causas si imponatur; ut si quidem ita scripta est institutio, Illum servum illius heredem instituo; quia aperi-
tissimum est, intuitu domini institutionem esse conscriptam: necesse sit omnino modo per competentem iudicem eum compelli adire quidem hereditatem, & eam acquirere. Nulli autem ex possesso subici gravavini, si liber prouincietur; sed omne five lucrum, five damnum, ad eum redundare, que in servitutem eum trahebat: & denegari ei, & adversus eum omnes hereditariae actiones, nullæ si ex hoc praetudicione generando. Si autem quasi liber institutus est, nullæ domini, vel servi mentione in institutione habità; tunc nullò compelli modo eum adire hereditatem: nec denegari ei liberale iudicium, sed & hereditatem per suum jus decurrere, & liberale iudicium suam expectare sententiam, five agente eō, five pulsato: ut si quidem servus pronuntietur, tunc domino suo hereditatem acquirat; sin autem liber, eans adipiscatur, si adire maluerit. Datum Kalend. Maii Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. GG.

Par. II.

Q

44

Ad L. 21. C. de jur. deliberand.

1 <i>Controversia restituitur ex quaestio-
ne voluntatis.</i>	7 <i>Vestigium quoddam controversiae
deprehenditur.</i>
2 <i>Prima opinio.</i>	8 <i>Tertia quaedam opinio conjici-
tur.</i>
3 <i>Ratio ipsius.</i>	9 <i>Justiniani subtilis distin^{tio}, ut
videtur illi.</i>
4 <i>Secunda opinio.</i>	
5 <i>Rationes ipsius colliguntur.</i>	
6 <i>Interpretatio l. 3. Cod. de heredib. insfi-
tuend.</i>	10 <i>Et tamen saepe alijs tradita.</i>

TITIUS Stichi dominium sibi vindicabat, eique controversiam statū faciebat: Stichus se liberum esse contendebat, & Titio in judicio advertabatur (licet enim seruo ex hac causa adversus dominum consistere, *L. vix certis. 53. D. de judic.*) pendente judicii liberali Maevius testamento suo Stichum heredem instituerat. (1) Disceptabant juris auctores, utrum Stichus iussu Titii quasi domini hereditatem adire debet; an vero Stichus quasi liber domino impune parere non posset: & in multis trabeabantur sententias, ut hīc Justinianus, quas non ita facile est rellittere, nec eas Justinianus retulit; nec earum extant vestigia. Fuit haec quaestio voluntatis, an Maevius Stichum quasi liberum, vel servum heredem instituisset. (2) Alii dicebant, Stichum ut servum fuisse heredem institutum, & ita iussu domini debere hereditatem adire. (3) Ratio illorum fuit, quod Stichus heres institutus fuisset, non ut ipse heres esset, sed ut alium heredem faceret, *L. si paterfamilias. 40. D. de hered. instituend.* *L. 3. C. cod.* (4) Alii contraria sentiebant, Stichum non ut servum, sed ut liberum fuisse heredem institutum: (5) Ratio istorum fuit, quod liberali causā ordinata īs, qui de sua conditione litigat, pro libero habeatur, *L. ordina-
ta*, *L. si cui, §. hec. D. de liberal. cauf.* *L. lite*, *C. cod.* atque ita videbatur Maevius Stichum non ut servum, sed ut liberum heredem instituisse; cūm jam liberalis caula inter Titium, & Stichum mota esset. Praeterea dicebant, Stichum posse Titii iussum recusare, ne si iussu illius adiret hereditatem, praejudicium libertati faceret. Quod verē hīc nonnulli existimant, servum heredem institutum etiam jubento dominō secundūm quorundam sententiam non potuisse hereditatem adire ex d. *L. 3. C. de bered. instituend.* per quam absurdum est. Nam ejus est non nolle, qui potest veille, *L. 3. D. de reg. jur.* quae jungenda est cum *L. 4. D. de aq. vel omis. herede*. Servus non nisi iussu domini hereditatem adire potest; ita nec nisi iussu ipsius repudiare: & si seruos dicto domini audiens non sit, qui hereditatem adire iussit, compellendus est hoc facere, *L. 1. 6. quid ergo. D. si quis omis. cauf. testament.* Idemque in filiosfamilias obtinebat, ut non nisi iussu patris hereditatem adire, aut repudiare posset; ante constitutionem Justiniani, *L. cūm non solūm. C. de bon. quas liber.* (6) Ideo servus in d. *L. 3. C. de bered. instituend.* potuit quamvis jubente dominō volle adire: quia Julianus ibi non usū servus, sed ut libertus fue-
rat

rat institutus : & ita voluntati illius reliquum erat , utrum hereditatem adire vellet , necne . (7) Vestigium quoddam hujus controvertiae , sed subobscurè deprehendi potest in L. liber homo . 59. in princ. D. de hered. instituend. & L. liber homo . 19. D. de acquir. rer. domin. atque etiam in L. si ex eo bonis nemo . 33. D. de fidei suff. & mandat . (8) Alij forte distinguant , utrum servus ligaret ex possessione servitutis in libertatem , ut eo cogi posset ; vel ex possessione libertatis in servitutem , ut eo cogi non posset . Justinianus distinguit hic subtiliter , (ut tibi videtur) an Mae- vius instituendo Stichum , domini mentionem fecerit : puta , Stichum ser- vum Titii heredem instituo : ut ita domini facta mentione , Stichus con- templatione domini , non sui , heres institutus videatur ; iusloque ipsius he- reditatem adire tenetur . Ita tamen , ut si postea Stichus liber pronun- tiatur , nullum gravamen propter hereditatem aditam sentire debeat ; quia necessitate id fecerit , d. L. liber homo . 19. D. de acquir. rer. domin. Si verò Tetus simpliciter servum heredem instituerit , nullà servi , aut domi- ni facta mentione ; vult Justinianus , non compelli Stichum pendente ju- dictio liberali ad adeundam hereditatem : quali potius ut liber , quam ut servus ; & potius contemplatione sui ipsius , quam domini fuerit heres institutus : sed vult expectari finem liberalis judicij , ut finito eis Stichus liber pronunciatus ius arbitrio hereditatem adeat ; vel iussu Titii , si ser- vus fuerit pronuntiatus : quod convenit omnino cum d. L. si eum homi- nem . 33. D. de fidei suff. & mandat . Planè si mutu fuerit , & idcirco dif- ferente additionem , ut cùm vicero , tunc eum jubeam adire . (10) Saepe il- la distinctio admittitur , an contemplatione domini , vel servi hereditas relinquantur , d. L. liber homo . D. de acquir. rer. domin. vel legatum , L. filio famili-as . 42. D. de cond. & demonstr. vel donatio mortis causâ , L. si filio famili-as . 23. D. de mori. caus. donat . Ceterum verba illa , nec de- negari ei liberalē judicium , sed & hereditatem per suum jus decurrere , sic intelligenda sunt ; quod propter hereditatis questionem quandoque susti- nebatur liberalē judicium , ne praecuditum hereditati fieret , L. 7. in princ. D. de heredit. pet. sive agente ei , sive pulsato , hoc est , sive servus ex possessione servitutis in libertatem proclamaverit ; sive dominus ex pos- sessione libertatis in servitutem vindicaverit , L. liberum . 7. §. si quis . D. de lib. caus. quibus verbis aliorum distinctionem Justinianus rejicit .

XLII. Lex penult. C. de impub. & aliis substitutis.

Idem A. Jeanni P. P.

CUM quidam , duobus impuberibus filiis suis hereditibus institutis , adje- cit , si uterque imubes deceperit , illum sibi heredem esse : dubita- batur apud antiquos legum auctores , utrumne tunc voluerit substitutum ad- mitti , cùm uterque filius ejus in prima aetate deceperit , an alterentur de- sedentes ?

cedente, illico substitutum in ejus partem succedere. Et placuit Sabino, substitutionem tunc locum habere, cum uterque decesserit: cogitasse enim patrem, primò filiò decedente, fratrem suum in ejus portionem succedere. Nos ejusdem Sabini veriores sententias existimantes, non aliter substitutionem admittendam esse consensus, nisi uterque eorum in prima aetate decesserit. Datum vi. Kaled. Aug. Constant. post Consulatum Lampadii, & Oct. sis VV. CC.

Ad L. penult. C. de impub. &c aliis substitut.

1 Controversia ex quaestione voluntatis.
2 Sabini sententia, & ratio.
3 Vestigium apud Papinianum.
4 Contraria opinio, & ratio. | 5 Vestigium illius, quod quidam offerunt, non probatur.
6 Interpretatio l. 57. D. ad Senatusconsulum Trebellian.
7 Prima aetas usque ad pubertatem. |
|--|---|

ERAT & haec quaestio voluntatis, (1) an id voluisse tellator, ut alterò ex filiis defunctò impubere, substitutus statim admitteretur ex eius fratre; vel non aliter admitteretur, quam si uterque filius impubes decederet. (2) Sabini sententia fuerat (quam & hic Justinianus refert, atque utinam id saltem in aliis Decisionibus praestitisset). alterò mortuò fratrem succedere, non substitutum: quod pater cogitaverat, primò filiò decedente, alterum illi iure legitimò succedere, vel, ut Florentinus, jus legitimarum hereditatum inter eos custodiri voluerit, *L. vel singulis. 37. D. de vulg. & pupil. subst.* (3) Vestigium hujus sententiae apud Papinianum, *L. qui duos 42. s. de vulg. & pupil. subst.* pater enim substituerat filiis, si ambo mortui essent; nec diversum est, si uterque decesserit. Augustinus de Grammatica: *Uterque significat ambos, & tamen singularis sermo est, sed significatio duali.* (4) Alii contra, &c, ut videtur, diversa scholae auctores Proculejani sentiebant, alterò mortuò ad ejus successionem admitti debere substitutum: quod cum pater filios invicem non substitueret, substitutum potius, quam fratrem ad haereditatem mortui admitti voluisse. (5) Vestigium hujus sententiae non signarem in *Liberedes mei. 57. §. 1. D. ad Senatusc. Trebel.* (nec enim putandum est, Papinianum adeò libi repugnantem fuisse, licet ei id aliquando contigerit, ut jam observavimus ad *L. ult. sup. de furt.*) ubi tamen uterque pro alteruero sumitur: Cum enim tellator substituisset liberis per fideicommissum, si uterque sine liberis decessisset, novissimò sine liberis decedente, ad fideicommissum substitutus admittitur: licet non uterque, sed unus tantum sine liberis decesserit. (6) Hoc forte in substitutione precariā, seu fideicommissariā, in quā magis voluntatem spectari convenit, ut ibidem Papinianus, & *L. penult. D. de legat. 1. L. 11. §. items si quis. L. 18. & L. 95. D. de legat. 3.* In quā etiam tacita substitutio ex conjectura voluntatis facile inducitur, *L. chon. quaerebatur. 64. D. de legat. 2. Justinianus Sabini sententiam*

tiam hic probare maluit, ut non aliter substitutus admittatur, quam si uterque filius in prima aetate deceperit: (7) *in prima aetate*, hoc est, pupillari, quae ad decimum quartum annum extenditur, *L. unic. C. Theodos. de his, qui ven. aet. impetrav.* quod attigimus lib. 1. *Observationum cap. 14.* Finge igitur in spec. hujus Decisionis, unum puberem decepsisse, alium vero impoberem; substitutus ad portionem impuberis mortui non admittetur.

XLII. Lex ultim. Cod. de impari. & aliis substituti.

Idem A. Joanni P. P.

Sequitur duobus heredibus institutis, filio suo impari eos una cum alio tertio substituerit: & verba testamenti ita composuerit: *Quisquis mihi heres erit, & Titius filio meo heres esto: Secundum quod apud Ulpianum invenimus, mortuus impari filio, quaerebatur, quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti: utrumque duo priores, qui & patri heredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur; tertius in reliquam dimidiam: an tres substituti unusquisque ex triente ad substitutionem vocentur. Aliud applicatur dubitatione, si quis heredem ita scripserit, Titius una cum filiis suis, & Sempronius mihi heredes functo. Et in praesenti enim specie quaerebatur secundum Ulpianum, voluntas testatoris utrumque Titium una cum filiis suis in dimidiis vocet, & Sempronium in aliis dimidiis: an orares in virilem portionem. Nobis autem in prima quidem specie videtur, tres substituti unumquemque in trientem vocari: in secunda autem specie, cum & natura pater, & filius eadem esse persona peccat in colligantur; dimidiis quidem partem Titio cum filiis suis, alteram autem partem Sempronio adfigari. Datum vi. Kalend. Augusti. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.*

Ad L. ult. C. de impari. & aliis substitutionib.

1 Controversia conjecturis quibusdam
repetitur ex lib. 4. Ulpian. ad
Sabinum.

2 Prima opinio.

3 Ratio ipsius colligitur.

4 Vestigium signatur.

5 Secunda opinio.

6 Vestigium.

7 Ratio.

8 Alia controversia exponitur.

9 Prima opinio, & vestigium.

10 Secunda opinio, cuius & vestigium quoddam deprehenditur.

Pater

cedente, illico substitutum in ejus partem succedere. Et placuisse Sabino, substitutionem runc locum habere, cum uterque decesserit: cogitasse enim patrem, primō filiō decadente, fratrem suum in ejus portionem succedere. Nos ejusdem Sabini veriores sententias existimantes, non aliter substitutionem admissendam esse censemus, nisi uterque eorum in prima aetate decesserit. Datum vi. Kalend. Aug. Constant. post Consulatum Lampadii, & Oretis VV. CC.

Ad L. penult. C. de impub. & aliis substitut.

¶ *Controversia ex quaestione voluntatis.*

2 *Sabini sententia, & ratio.*

3 *Vestigium apud Papinianum.*

4 *Contraria opinio, & ratio.*

5 *Vestigium illius, quod quidam asserunt, non probatur.*

6 *Interpretatio l. 57. D. ad Senatusconsultum Tretellianum.*

7 *Prima acta usque ad pubertatem.*

ERAT & haec quaestio voluntatis, (1) an id voluisse testator, ut altero ex filiis defuncto impubere, substitutus statim admittetur execusus fratre; vel non aliter admitteretur, quam si uterque filius impubes decesseret. (2) Sabini sententia fuerat (quam & hic Justinianus refert, atque utinam id saltem in aliis Decisionibus praescrivit). altero mortuō fratrem succedere, non substitutum: quod pater cogitaverat, primō filiō decadente, alterum illi jure legitimō succedere, vel, ut Florentinus, ius legitiunarum hereditatum inter eos custodiri voluerit, L. vel singulis. 37. D. de vulg. & pupil. substit. (3) Vestigium hujus sententiae apud Papinianum, L. qui duos 42. §. de vulg. & pupil. substit. pater enim substituerat filiis, si ambo mortui essent; nec diversum est, si uterque decesserit. Augustinus de Grammatica: Uterque significat ambos, & tamen singularis sermo est, sed significatione duali. (4) Alii contra, &, ut videtur, diversae scholae auctores Proculjani sentiebant, altero mortuō ad ejus successionem admitti debere substitutum: quod cum pater filios invicem non substituisset, substitutum potius, quam fratrem ad haereditatem mortui admitti voluisse. (5) Vestigium hujus sententiae non signarem in Liberibus meis. 57. §. 1. D. ad Senatusc. Tretbel. (nec enim putandum est, Papinianum adeo sibi repugnantem fuisse, licet ei id aliquando contigerit, ut jam observavimus ad L. ult. sup. de furt.) ubi tamen uterque pro alterno sumitur: Cum enim testator substituisset liberis per fideicommissum, si uterque sine liberis decessisset, novissimō sine liberis decadente, ad fideicommissum substitutus admittitur: licet non uterque, sed unus tantum sine liberis decesserit. (6) Hoc forte in substitutione precariā, seu fideicommissariā, in quā magis voluntatem spectari convenit, ut ibidem Papinianus, & L. penult. D. de legat. 1. L. 11. §. item si quis. L. 18. & L. 95. D. de legat. 3. In quā etiam tacita substitutio ex conjectura voluntatis facile inducitur, L. cōtra quaerebatur. 64. D. de legat. 2. Justinianus Sabini sententiam

tiam hic probare maluit, ut non aliter substitutus admittatur, quam si eterque filius in prima aetate decesserit: (7) *in prima aetate*, hoc est, pupilli, quae ad decimum quartum annum extenditur, *L. unic. C. Theodos. de his, qui ven. aetat. impetrav.* quod attigimus *lib. 1. Observationum. cap. 14.* Finge igitur in speci. hujus Decisionis, unum puberem decessisse, alium vero impubere; substitutus ad portionem impuberis mortui non admittetur.

XLII. Lex ultim. Cod. de impuber. & aliis substitutis.

Idem A. Joanni P. P.

Siquis duobus heredibus institutis, filio suo impuberi eos una cum alio tertio substituerit: & verba testamenti ita composuerit: Quisquis mihi heres erit, & Titius filio meo heres esto: Secundum quod apud Ulpianum invenimus, morem impubere filio, quaeretur, quomodo ad substitutionem vocentur tres substituti: utrumque duo priores, qui & patri heredes fuerant scripti, in dimidiam vocentur; tertius in reliquam dimidiam: an tres substituti unusquisque ex triente ad substitutionem vocentur. Aliud applicata dubitatione, si quis heredem ita scriperit, Titius una cum filiis suis, & Sempronius mihi heredes sunt. Et in praesenti enira specie quaerebatur secundum Ulpianum, voluntas testatoris utrumque Titium una cum filiis suis in dimidiam vocet, & Sempronium in aliam dimidiam; an orares in virilem portionem. Nobis autem in prima quidem specie videuntur, tres substituti unumquemque in trientem vocari: in secunda autem specie, cum & natura pater, & filius eadem esse persona penè intelligantur; dimidiam quidem partem Titio cum filiis suis, alteram autem partem Sempronio adscribi. Datum vi. Kalend. August. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ult. C. de impuber. & aliis substitutionib.

1 Controversia conjecturis quibusdam repetitur ex lib. 4. Ulpian. ad Sabinum.	6 Vestigium.
2 Prima opinio.	7 Ratio.
3 Ratio ipsius colligitur.	8 Alia controversia exponitur.
4 Vestigium signatur.	9 Prima opinio, & vestigium.
5 Secunda opinio.	10 Secunda opinio, cuius & vestigium quoddam deprehenditur.

PATER duos heredes Maevium, & Sejum testamento sibi instituerat, deinde adiicerat, *Quisquis mibi heres erit, & Titius filio meo impuberi heres esto.* Mortuò diò impubere, quaerebatur, quomodò dividenda elet hereditas filii impuberis inter subtilitatis: & hanc quaestionem apud Ulpianum se invenisse refert Justinianus. Formulam illam, *Quisquis mibi heres erit, Ulpianus interpretatus fuerat lib. 4. ad Sabinum,* ut constat ex L. 8. & L. 10. D. de vulg. & pupil. subf. & L. 3. D. de legat. 3. (1) Unde quis non male conjiciat id Justinianum invenisse lib. 4. *Ulpiani ad Sabinum:* tum quia L. penult. sup. hoc sit. quae eodem die edita est, referat aliam Sabini sententiam. (2) Quidam in specie hujus leg. ultim. sic voluntatem testatoris accipiebant, quali duos semisses facere voluisse; ita ut Maevius, & Sejus instituti testamento patris alterum semissem haberent, & Titius in substitutione adiectus alterum semissem. (3) Ratio illorum fuit, quod cum Maevius, & Sejus fuissent testamento patris in ipsa institutione conjuncti, & in substitutione quoque pro conjunctis haberet deberent: velut in illa specie, *Titius heres esto, Maevius, & Sejus heredes sunt;* duo semisses sunt; quorum unum habet Titius, alterum Maevius, & Sejus, L. Attio. 11. & L. liber homo. 59. §. 2. D. de hered. instituend. (4) Vestigium hujus sententiae manifestum ex Labeone, L. si pater. 9. D. de vulg. & pupil. subf. (5) Alii sic voluntatem testatoris interpretabantur, quasi tres trientes, seu tres portiones hereditatis facere voluisse; ut unum triente haberet Maevius, alterum Sejus, & tertium Titius: & ita aequalibus portionibus ad hereditatem filii impuberis admitterentur. (6) Vestigium quoque hujus sententiae deprehendi potest apud Julianum contrariae scholae, in L. qui complures. 32. D. de vulg. ubi Titius, qui ceteris heredibus adiectus fuit, in virilem portionem admittitur, non in semissem; & apud Scaevolam L. Lucius Titius. 88. §. Lucius Titius. 6. D. de legat. 2. (7) Ratio istorum fuit, quod licet in institutione conjuncti essent Maevius, & Sejus, non tamen in substitutione: atque haec verba, *Quisquis mibi heres erit,* perinde accipienda sunt, ac si testator ita substitueret filio, Marvius, & Sejus, & Titius filio impuberi heredes sunt: ut ita viriles portiones habere debeant. Quam sententiam Justinianus hic probare maluit, quae fuerat Sabinianoruin: ut in d. L. penult. sup. hoc sit. priorem Sabini sententiam extinguit.

Ad vers. Alia applicata.

Subjicitur alia quaestio ab hoc tit. extraria, quae non pertinet ad substitutiones, sed ad institutiones heredum: Verum quia superiori quaestioni proxima erat, eam Justinianus dirimere voluit. (8) Finge: testator Titium unde cum filiis suis, & Sempronium heredem instituerat; quaerebatur, an duo semisses fieri deberent; ita ut unum semissem haberet Titius cum filiis, alterum Sempronius; si vel in aequales portiones dividenda esset testatoris hereditas; & hanc quaestionem non minus, quam superiorem inter eosdem juris audtores tractatam exigitmo. (9) Quidam ita sentiabant, duos semisses fieri debere, & vestigium hujus sententiae signari potest

potest in L. si quis Attio. 7. D. de usufuct. acrefend. ex Pauli lib. 3: ad Sabinum: si quis Attio, & hereditibus uisumfructum legaverit; dimidiati Attio, dimidiati heredes habebunt. (10) Alii contr. Titium, & filios Titi, & Sempronium ad viriles portiones admitti debere: in qua sententia videtur suile Scaevela, L. *Lucius Titius. 88. q. Lucius Titius. 6. D. de legat.* 2. Testator praedium libertis, & Sejae legaverat; Seja non ad dimidiem partem praedii, sed ad virilem cum lib. ris admittitur. Iustiniano magis placuit in specie hujus questionis, ut dimidiem partem hereditatis habeat. *Titius cum filii, & aliam dimidiati Sempronius.* Rationem subiicit, quod pater, & filius natura eadem persona penè esse intelligantur ut ita scilicet in unum semillem conjungi debeant. Ait, natura pene, nam civilis ratio magis facit, quam naturalis, ut filius una cum pate persona esse intelligatur: quod attigimus lib. 3. Observationum cap. 4.

XLIII. Lex ult. C. qui, & advers. quos in integr. reflit.
non poss.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

CUM apud veteres dubitabatur, an liberi parentes suos, vel liberti patruous in querimoniis deducere possint; quasi non ritè in eos versatos qui tam exsiliabantur, nullam esse contra huiusmodi personas in integrum restitutionem; pondere naturali, vel patronali reverentia huiusmodi petulantias refragante: nisi ret ex magna causa, vel adversus turpem eorum personam. Alii autem personarunt quidens, vel causae distinctionem respondens esse censuerunt; tunc autem tantummodo dandum esse restitutionem putaverrunt, cum minor ex sua simplicitate se deceptum, non ex dolo patris, vel patroni circumscriptum esse diceret. Sed ut maneat in omnibus honor parentibus, & patrono, vel patronae illibatus, atque intactus, sanctimus, nullus modus neque adversus parentes utrinque sexus, & neque adversus patronum, vel patronam dari restitutionem: nam personarum reverentia omnino eis excludit restitutionem; cum procul dubio sit, etiam ipsas personas cavere, non quid suae opinioni contrarium existat. Datum Kalend. Septemb. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ultim. C. qui, & advers. quos in integr. reflit. non poss.

1 Controversia plana.

2 Prima opinio cum distinctione.

3 Secundae quoque opinionis distin-
tio.

4 Vigilia quedam illius opinionis
signantur.

5 Iustinianus ab hac Decisione posse
recessit.

GUM

CUM quaeretur, an liberi adversus parentes, vel liberti adversus patrinos restitucionem in integrum petere possent; quidam negabant, dandam esse in integrum restitucionem, propter honorem parentibus, & patronis debitum; nisi ex magna causa: idque versabatur in cognitione praetoris, utrum fatis magna esset causa, propter quam restitucionem daret; vel levior, ex qua denegaret: nam veluti de modica summa actio de dolo non datur, L. 9. in fin. 10. 11. D. de dol. ita nec restitutio in integrum, L. 4. D. de in integr. restitut. aut si parentis, patronive persona turpis esset, quasi in eos posset cadere doli suspicio: vel quasi essent tales, quibus nullus honor haberi debeat; puta, infamiae, atque turpitudinis nota aspergis. Ita Labeo apud Ulpianum dotis actionem patri denegabat, quae communis est illi cum filia, si turpis esset persona patris, L. si cum dotens. 22. §. necnon. D. solut. matrimon. Ita etiam filius ille contendebat apud Synesium epistola 3. *q̄ndū tēs c̄vīd̄s p̄t̄l̄a t̄l̄p̄s tr̄p̄s. i. e. absolv̄ necessitatē alendāe matris meretricis.* Alii nec causae, nec personarum distinctionem faciebant; non causae, an magna esset, vel modica summa, propter quam in integrum restitutio peteretur; non personarum, quia liberto, & filio semper honesta, & sancta persona patris, ac patroni videri debeat, L. liberto. D. de obsequ. parentib. & patron. Sacra sunt nomina patrum, L. 1. C. Theodos. de bav. matern. Verum eō solūm casu restitucionem in integrum dandam esse putaverunt, si se liberi, aut liberti propriō errore deceptos, non dolā patris, vel patroni circumscriptos esse dicerent. Cūm alioqui minoribus viginti quinque annis subveniatur, non modū si facultate lūa lapsi fuerint, sed dolō alterius decepti, L. quidam. 38. D. de dol. L. praefecti. 17. & L. non omnia. 44. D. de minorib. Cassiodorus lib. 4. variar. ep. 45. Decrevis Antiquitas, minores contradic liberos non habere, ut & insidianum laquei frustrarentur, & lapsis aetas lubrica subveniret. Veltigium ilius sententiae manifestum apud Gajum, L. patti. 27. in fin. D. de minorib. *Adversus eos restitutio praestanda est, quorum de dolo agere non permittitur.* Liberi adversus parentes, & liberti adversus patronos non possunt de dolo agere, vel excipere, L. non debet. D. de dol. L. si superstitis. C. eod. L. apud. §. adversus. D. de dol. mal. & met. except. Sed tamen Gajus liberis restitucionem adversus eos praestandam existimat: an omnimodo? an verò eō solūm casu, si se propriō errore deceptos esse dicant? quod magis putarem. Id, quod sequitur in d. L. 27. *Nisi guardans personas speciali legi exceptas sunt, Tribonianī manu appositum nemo non videt, propter hanc Leg. ultim. ut in L. 1. C. de reb. credit.* & jurejurandum propter L. ultim. C. eod. Gajo subscriptus Ulpianus in L. 3. §. ergo. D. de minorib. & putat, filiam familiis in dote captam, restituendam; dum patri consentit, non statim quām dedit, dotem sibi reddi stipulanti: sibi que sibi pater actionem quaeluit, quae communis erat filiae, & patri stipulatione non interposita. Ex eā sententiā Impf. filio restitucionem concesserunt, qui patri res jam antea sibi donatas in aliū transferre volenti consensum accommodaverat, L. 2. C. si adversus donation. ibi enim filius aduersus factū patris restituitur, cui facile consenserat; nec tam aduersus

versus donatarium, quam adversus donationem a patre factam restituatur. Justinianus ex illis diversis jurisconsultorum sententiis nullam probare, sed omnem prouersus restitucionem liberis adversus parentes, & libertis adversus patronos denegare voluit; & parentes quidem, patronoque utriusque sexus. Parentum inaequalis est potestas, pietas tamen aequa illis debetur, L. 4. D. de curatorib. furios. L. ult. C. de in jus vocand. Sed & in his personis nulla potest esse fraudis suspicio. Justinianus in L. penult. sup. de adoptionibus: *Ubi nullius circumventionis suspicio potest aliquam sibi vindicare licentiam, avita & proavita affectione hac omnia resuscitare.* Hodie igitur filius minor sive se propriè errore, sive dolô patris deceptum esse dixerit, petens in integrum restitucionem adversus patrem non audiatur. Sed tamen actionem in factum ei non esse denegandam plerique existimant, d. L. non debet. D. de dol. Et actio in factum datur majoribus 25. annis deceptis, non minoribus; his datur restitutio in integrum, d. L. quidam. 38. D. eadem. At si omnis restitutio in integrum praeceditur minoribus, nec detur illis actio in factum; deterioris erunt conditionis minores, quam majores: quia majoribus deceptis per actionem in factum subvenientur, minoribus nullò modò subvenirentur per in integrum restitucionem. Ergo licet illis in integrum restitutio negetur, habebunt nihilominus actionem verbis in factum temperatam; ne quoddam lucrum parentes, patronive ex improbitate sua consequantur. Nec novum est, actionem de dolo, vel utilem competere, ubi restitutio denegatur, L. verius. 11. in princ. D. de minorib. Hoc cùm ita Justinianus constitueret, & sententiam eorum rejecisset, qui restitucionem in integrum ex magna causa quandoque dandam admitebant; tamen idem ipse Justinianus deinceps ex causa dandam esse judicavit, Novell. 115. ubi & huiusce legis ultimae meminit; videlicet si mater quae totalem filiorum gesserit, ad secundas traniens nuptias, administrationis acceptilationem a filiis dolose receperit: ideoque est, si pater liberorum tutelam gesserit. Titulus est in legibus Leonis, & Constantini ΛΑ. πιθ τη δύναμις τοις τάδε κατά τὰ ἐπιπονίατα γράψει επαναγενεσίαι, i. e. de facultate, quana habent filii, restitutions in integrum, adversus parentes curatores: scilicet, si ad secundas nuptias tranieant. Novell. 22. & d. Novell. 115. Harmenop. lib. I. tit. L. §. 66. meminit solùm huiusce legis ultim. utramque attigit Eclog. Basilicar. lib. 10. tit. 4. & tit. 24. Porro haec L. ultim. inter Decisiones fuit promulgata Kalend. Septemb. eodem die, quod & quatuor alias Decisiones.

XLIII. Lex ult. C. de usufruct.

Idem A. Joanni P. P.

EX libris Sabinianis quaestio nobis relata est, per quam dubitabatur, si usufructus per servum acquisitus, vel per filium familias, capit is de Par. II.

minutione filii magnâ , vel mediâ , vel morte , vel emancipatione , vel servî quâcumque alienatione , vel morte , vel manumissione possit adduc remanere . Et idem sancimus in hismodi casibus , neque si servus , vel filiusfamilias in præfatis casis incident ; interrumpi patri , vel domino , usumfructus eius , qui per eos acquisitus est , sed manere intâsum . Neque si pater magnam capitum deminuerionem , vel medianam passus fuerit , vel morte ab hac luce fuerit exceptus , usumfructum perire : sed apud filium remanere , etiam si heres à patre non relinquatur . Usufructum enim per eum acquisitum apud eum remanere , etiam post patris calamitatibus oportet : cum plerunque verisimile sit , testatorens contemplatione magis filii , quam patris usumfructum ei reliquisse . Datum xv. Kalend. Novemb. Constant. post Consulatum Lampadii , & Orestis VV. CC.

Ad L. ultim. Cod. de usufructu.

1 Inter Decisiones vindicatur.
2 Controversia exponitur.
3 Primæ opinionis rationes quae- | dans colliguntur.
4 Secunda opinio , & ratio ipsius .
5 Decisionis Justinianæ ratio . |
|---|---|

(1) **N**ON veremur , hanc inter Decisiones admittere ; nec sanè ulla est potior ratio , cur *L. ult. C. de servit.* & *agu.* & *L. ult. C. de acquir.* & *retin. poss.* inter eas admitti debeant , in quibus quaestiones ex libris Sabinius referuntur . Praeterea eadem ferè est quaestio hujus *legis ultimæ* in *L. 15. sup. eod. tit.* ubi verbum Decisionis reperitur : & si controversum fuerat apud veteres , cum dominus servum ex parte alienaret , an usufructus per eum acquisitus interiret : multo magis quando servus in totum alienaretur , vel manumitteretur ; aut quando filiusfamilias emanciparetur . (2) Finge ; Titius ulumfructum servo , vel filiosfamilias legaverat , & per servum , vel filiosfamilias ususfructus domino , vel patri acquisitus fuerat ; deinde servus per manumissionem potestate domini , & filius per emancipationem potestate patris exierat ; quaerebatur , an usufructus per eos domino , patre acquisitus interiret . (3) Quodam dicebant , usumfructum interire , quod tam servus in manumissione , quam filiusfamilias in emancipatione , mutationem patenterent : unde servus post manumissionem *natus videtur homo esse* , *L. 27. D. de admend. vel transfer. legat. alius homo* , *L. qui res. 98. §. aream. D. de solution. illiusque rei symbolum fuit vertigo* , seu circumactio , quam in manumissionibus servorum , & emancipationibus liberorum faciebant ; ut ostendimus *lib. 3. Observationum, cap. 3.* Tum quia in manumissione servi , & emancipatione filii , domini , ac patris persona divisa esse incipit , *L. si Pamphilo. D. de option. vel elect. legat.* Theophilus in §. *an servo. Inst. de legat.* & ita status mutationem patientur . (4) Alii dicebant , usumfructum domino , patre quæsitum penes eos manere ; licet servus manumitteretur , aut filius emanciparetur : quod usufructus , qui servo relinquitur ,

quicunque & per eum domino acquiritur, stat potius ex persona domini, quam persona servi. Argumentum est, quod servus hereditarius non potest ex sua persona usumfructum acquirere, L. hereditas. 61. §. 1. D. de acquirend. rer. dom. L. 26. D. de stipulat. servor. & ut dies usumfructus, qui servo legatus est cedat, expectatur persona domini, L. si servo. D. quibus modis usus, vel ususfr. amitt. L. unic. §. 2. D. quando dies ususfructus legat. cedat. Nec alia, credo, ratione Justinianus acquisitum domino, patrino usumfructum interire noluit. manumissionem, aut quacumque alienationem servi, aut emancipatione filii; quam quoddam omnia per subjectas alieno juri personas confektiis acquiruntur, in quorum sunt potestate; nec momentu aliquo subsistunt in persona eorum, per quos acquiruntur, L. placet, D. de acquir. vel omit. hered. ergo usumfructus per servum domino, & per filium patri acquisitus, jam non subsistit in persona eorum, per quos quae situs est: id est Julianus non personam servi, aut filiofamilias, quae mutaretur, sed potius domini, vel patris inspectam esse voluit. Verum huic rationi obloqui videtur Julianus ipse in fine hujus leg. ultim. Etenim si usumfructus patri per filium quae situs inhaeret patris personae, non filii; patre moriente, vel status mutationem patiente, usumfructus interire debet. Nec dubito, quin iij, qui usumfructum patri quae situm, ipsius filii emancipatione, seu capitatis minutiōne interire nona putabant; iidem tamen, patris statu mutato, usumfructum interire dicent. Et quidem ita suadet ratio, ut quia in persona patris consistit usumfructus per filium quae situs, patre statu mutante, aut capitatis minutiōne paciente, intereat. (5) Justinianus contra nihilominus statuit, habita ratione constitutionis suae in L. cum oportet. C. de bon. quae liber. quae dnobus ante annis edita fuerat. Finge enim, post dictam constitutionem, usumfructum filiofamilias. relictum esse, semper relictus intelligetur contemplatione magis filii, quam patris; quia pater non habet jus, aut dominium usumfructus, sed tantum perceptionem fructuum, quae à jure distinguuntur, L. 66. D. de jur. dot. Quoddam ergo pater non habuit dominium usumfructus, sed filius post dictam constitutionem; consequens erat, ut Julianus statueret, nec morte, nec statu mutatione patris, usumfructum, filiofamilias relictum interire.

XLV. Lex ultim. Cod. de reb. credit. & jurejurand.

Idem A. Joanni P. P.

CUM quis legatum, vel fideicommissum (ut posse sibi reliquum) exigeret; & testamentis forte non apparente pro eo sacramentum ei ab bene rede delatum esset: & is religionem suam praefasisset, affirmans, sibi legatum, vel fideicommissum derelictum esse: & ex huiusmodi testamento id, quod petebat, consecutus esset; possea autem manifestum esset factum, nihil

ei penitus fuisse derelictum : apud Antiquos quaerebatur, utrius jurejurando standum esset, an restituere deberet, quod accepisset : vel si reverâ ei derelictum fuisse legitum, vel fideicommissum, an daremus licentiam beredâ Falcidiam ex hoc retinere. Nobis itaque melius visum est, repeti ab eo legatum, vel fideicommissum ; nullumque ex huiusmodi perjurio lucrum ei accedere. Sed si verum fuerit inventum, quartae detentiones introduci, (si tamen locum habeat) ne cui ex delicto impium sibi lucrum afferre nostris legibus concedatur. Datum xv. Kalend. Novemb. Constant. post Consulatum Lampadii, & Oretis VV. CC.

Ad L. ultim. C. de reb. credit. & jurejurand.

2 Controversia plana.	porrigenda.
2 Prima opinionis variae rationes	7 Alia controversia expunitur.
colliguntur.	8 Prima opinio.
3 Vestigia quaedam signantur.	9 Secunda opinio.
4 Secunda opinio, & vestigia.	10 Iustiani Decisio quoniam accio
5 Ratio ipsius.	pienda.
6 Decisio ita ad alios casus non	

(1) **T**ITIUS ab herede petebat centum sibi relicta testamento Maevii : heres cùm testamentum non haberet, Titio legatario iusjurandum detulit : legatarius deferente herede juravit, sibi centum deberi, & post iusjurandum à legatario praestitum sententiâ judicis damnatus heres solvit: prolatis demum testimenti tabulis, heres nihil Titio relictum fuisse comperit. Quaerebatur, an heres posset centum à Titiô repetrere: iusjurandum hic erat necessarium, quod heres Titio id judicio detulerat. (2) Quidam igitur putabant, iurisjurandi religione standum esse, *L. quod si. L. de dol. nec de jurejurando cujusquam queri oportere, L. adversus. D. de exceptionib. sufficere poenam perjurii, quod Deum habet ultorem, L. nam sufficit. D. de dol. L. 2. sup. hoc tit. perjurium est ex iis, quae ad vindices Deos mittuntur. Lucius Seneca lib. 3. de benefic. cap. 6. Cùm esset difficultas rei incertae agitatio, tantum gaudio dabantur, & inter ea reliquimus, que ad vindices Deos mittuntur. Dicebant præterea, jurejurandum transactum fuisse inter heredem, & Titium. (3) Pomponius, d. L. quod si. D. de dol. Gajus L. admonendi. 31. D. de jurejurand. Veluti igitur sub peatextu instrumenti pôst reperti tractatio inita non rescinditur, L. sub praerextu. C. de transaktionib. ita nec debere iusjurandum retractari; quod speciem transaktionis continet, L. 2. D. de jurejurand. Denique solutum ex causa transaktionis repeti non posse, L. in summa. 65. §. 1. D. de condicâ indebit. Sed & quia iusjurandum necessarium in judicio delatum sequitur sententia judicis, L. iusjurandum. 34. §. ult. D. eod. L. cùm de indebito. §. in omnibus. D. de probationib. dicebant, solutum ex causa iudicati repeti non posse, L. si fideiussor. 29. §. in omnibus. D. mandat. L. 1.*

E. de

C. de condic. indebit. (4) Alii verò repetitionem heredi concedebant per adionem de dolo , cùm perjurium Titii fuisse adprobatum . Ita Labeo de dolo actionem dabat in specie d. *L. quod si. D. de dol.* Ita nonnulli adversis exceptionem jurisjurandi replicationem doli concedebant : quod Julianus diversae scholae non probat , d. *L. adversus. D. de exceptionib.* Modestinus de perjurio crimen stellionatus fieri existimat , *L. ultim.* *D. de stellionat.* de perjurio igitur secundum iliorum sententiam queri poterat . Atque ita Africanus posterior adversis C. Licinum Sacerdotem , quem dicebat conceptis verbis pejorasse , testimonium permittebat , apud Valerium lib. 4. cap. 1. (5) Ratio istorum fuit , quod iniquum esset , aliquem ex perjurio suo lucrum sentire , eique extorqueri debeat ; *L. 10. §. penult. D. quae in fraud. creditor.* Quae secunda opinio Justiniano magis placuit , ut heres habeat legati , fideicommissive , quod solverit , repetitionem : cādemque ratione , ne ullum Titio ex hujusmodi perjurio lucrum accedat . Interpretes aliam hujus Decisionis rationem afferunt ; quod ut de controversia , quae pendet ex testamento , transigi non potest , nisi cognitis , inspecītisqne verbis testamenti , *L. 6. D. de transactionib.* ita nec jusjurandum deferri , leu jurejurando transigi potuerit , testamento non extante . (6) Ceterū haec Decisio ad alios causas non est porrigenda , neque jusjurandum praetextu perjurii in aliis causibus retractari debet : atque ita Gracci interpres videntur accepisse , *Eloga Basilicar. lib. 22. tit. 5.* Attaliates in *Synopsi tit. 18.* Balsamio dilectum ad *Nomocanonem Photii* , tit. 13. cap. 18. *Necessarium verò in unius eisque soli causa retractatur , nempe ultimus cap. tit. 5. lib. 22. Basil.* Et quidem in *L. 1. sup. hoc tit.* Tribonianus enim solum causum hujusce legis ultimae videtur accepisse .

Ali vers. Sed si verum.

(7) Si legatarius herede deferente juraverit , centum sibi ex testamento deberi , & prolatō deinde testamento legatum quidem fuisse relatum constaret ; verum Falcidiæ legi locus esset , pluribus aliis legatis eō testamento reliktis : quaerebatur , an ex eo legato , quod legatarius sibi deberi juraverat , posset heres Falcidiæ retinere : idque etiam inter juris auctores disceptatum fuisse non dubito . (8) Quidam igitur negabant , heredem posse ex eo legato Falcidiā deducere , quod legatarius sibi deberi juraverat , propter religionem jurisjurandi : non enim jam querendum esse , an deberetur , sed an legatarius jurasset sibi debitum esse . (9) Alii quartae retentionem concedebant : puta , si ante solutum legatum prolatō testamento , legi Falcidiæ locum esse constitisset . Siquidem , ubi legi Falcidiæ locus erat , ante solutionem legatorum heres quartam retinere potuit , *L. 14. 15. & l. acceptis. 93. D. ad leg. Falcid.* quod & hic Justinianus probat . Non enim legatarius juraverat , legi Falcidiæ locum non esse , ut optimus Azo in *glossulis optimi codicis M. s.* sed tantum sibi deberi legatum ex testamento juraverat : eodem igitur jure , quoniam cetera legata , ex testamento debebatur . An verò etiam repetitionem Justinianus concessit ? puta , si cùm jurasset sibi Titius centum ex testamento deberi , & heres legatum sol- yisset :

visset; deinde post solutionem legati legi Falcidiae locum esse constitisset;
 (10) Justinianus ait, *Falcidiām retinere, quartae detentionē introduci*:
 quali solam quartae retentionem heredi concedere voluerit ante solutum
 legatum; non etiam post solutum repetitionem. Et quidem heredi post
 solutum legatum datur tantum condicio, seu repetitio, cum per errorem
 facti solverit; puta, si nesciret legi Falcidiae locum esse, L. 2. D. de
condicione indebit. L. error. C. ad leg. Falcid. hic autem non potuit esse error fa-
 cti, cum heres testamentum haberet; & legi Falcidiae locum esse sciret,
 antequam legatum solveret. Recte igitur ait Iustin. *quartae detentionē*
introduci, scilicet ante solutum legatum, non post solutum, repetitionem.
 In L. *si legatarius*, datur heredi de dolo actio, quia legatarius ultro
 juraverat; & dolo heredem induxerat, ut integrum legatum solveret
 hic verò heres jusjurandum detulerat. Quid si heres legatum solverit,
 antequam testamentum appareret, & postea prolatō testamento legi Fal-
 cidiae locum esse constiterit; minimè dubitamus, eò casu heredem habere
 repetitionem quartae, quam ex legato deducere poterat, cum per errorem
 integrum legatum solverit.

XLVI. Lex ultim. Cod. de pac̄. inter emptor. & venditor. composit.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

SI quis ita pacificatur in venditionis, vel alienationis contractu: ut no-
 vo domino nullomodo licent in loco vendito, vel aliò modo sibi concessio,
 monumentos extrahere; vel aliò modo humano iuri eum eximere: fancinus,
 licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pacium ex nostra lege esse fo-
 vendum; & iniurialatum peruanere: forsitan enim malitiam eius intererat,
 ne ei vicinus non solum, quem nollet, aggregaretur, sed etiam pro quo spe-
 cialiter interdictum est. Cuius etenim venditor, vel alter alienator non aliò
 lege ius suum transferre possit: nisi tali fretus conventione: quomodo
 ferendum est, aliquam captionem ex varia pati ema interpretatione? * Da-
 tum xv. Kal. Novemb. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orellis
 VV. CC.

Ad L. ultima. C. de pac̄. inter emptor. & vendit. composit.

1 Controversia exponitur.

2 Primae opinionis ratio.

3 Vestigium manifestum signatur.

4 L. penult. D. de pac̄. suo loco vindici-
 catur, & exponitur.

5 Aliud vestigium deprehenditur.

6 Secunda opinio, & ratio ipsius con-
 jectura repetitur.

7 Justinianae Decisionis rationes col-
 liguntur.

TITIUS cùm fundum venderet, vel alienaret Maevio, inter alia pa-
cūm istud appositum fuerat contractui venditionis; ne posset Mae-
vius in fundo sibi vendito mōnumentum extruere, vel eum dedicare,
vel alio modō juri humano eximere: debitabatur, an tale pactum vale-
ret, & si Maevius in fundo sibi vendito monumentum extruere, vel eum
dedicare, vel aliō modō juri humano eximere dubitabatur, an tale pactum
valeret, & si Maevius in fundo vendito monumentum fecisset, eumve dedi-
casset; an Titius adversus Maevium ex vendito agere posset. (2) Quidam
hoc pactum inutiliter appositum existimabant. Ratio illorum fuit, quod
nihil venditoris intersit, postquam rem suam vendiderit, vel aliter aliena-
reverit; qualiter emptor re sua utatur, vel mortuum inferendō, vel de-
dicandō. Et (3) vestigium hujus sententiae manifestum apud Pompon.
lib. 9. ad Sabinum, in L. penult. D. de pac̄. Nemo pacificendō efficere potest,
ne sibi locum suum dedicare liceat, aut ne sibi in suo mortuum spelire,
aut ne vicini invitis praedium alienet. (4) Quae licet posita in sub tit. de
pac̄is, magis tamen pertinet ad tit. de contrah. empt. & jungenda est
cum L. 4. D. eod. tit. de contrah. empt. ex eodem lib. 9. Pomponii ad
Sabinum. Pomponius igitur in contrahenda emptione, pactum istud
inutiliter appositum existimabat; non si quandoque dominus absque
venditione ita pacificeretur, ne sibi locum suum dedicare licet. (5)
Aliud vestigium deprehendi potest apud Paulum lib. 27. ad edictum, in
L. quid si locus. D. de religio. & sumptib. funer. ubi ait, pactum non
sufficere, si locus monumenti hac lege vaenierit, ne in eum inferantur,
quos jus esset inferri. Nulla est differentia, sive locus monumenti porus
vaenierit, & pactum fuerit appositum, ne in eum quidam mortui inferantur;
vel si fundus vaenierit, & pactum fuerit appositum ne in eo monumentum
habeat igitur Paulus in d. L. quid si locus pactum non sufficere, hoc est, non
valere, seu inutiliter appositum fuisse, quia nihil interest venditoris, sed
stipulatione poenali id caveri oportere: ex qua stipulatione agere potest
is, cuius non interest, L. stipulatio iusta. 38. §. alteri. D. de verb. oblig. Qua-
re licet venditor ex pacto agere non possit, ex stipulatione recte ageret,
si Maevius stipulationem comitteret, ut in L. 7. D. de serv. exportand.
(6) Alii contra sentiebant, pactum huiusmodi valere: istorum forte ra-
tio fuerit, quod in traditionibus rerum quocumque pactum valeat, L.
in traditionibus. 48. D. de pac̄. ubi Gaius interpretabatur caput illud. te-
gis XII. Tabul. Cum nexum faciet, mancipiumque & usi lingua nuncupassit:
Iustinianus posteriorem hanc sententiam probat, (7) eamque his rationi-
bus confirmat: Primum, quod si venditor vicinum fundum habeat, illi
lius interficit, ne propè monumentum fiat; ubi frequens turba convenit
soleat, lamenta etiam saepe audiantur. Generaliter autem Iustinianus hic
de vicino loquitur: Forstam enim multum intererat, ne vicinus, quem
nollet, aggregaretur: quasi non de eo solum dubitaretur, an pactum istud
valereret, ne quis in fundo vendito monumentum extrueret; sed etiam
ne fundum venditum vicinò invitis alienaret. Utrumque juncte Pompo-
nius in d. L. penult. D. de pac̄. Sanè multum interest, quem vicinum ha-
beat. Aristoteles lib. 2. Rhetoric. ad Theod. cap. 21. satis gressus xanthe.

Top. I. e. nibil vicinitate difficultius. Julianus Caelat in epistola ad Eusebium, *verso p̄p̄ insc̄ b̄x̄ḡr̄ b̄x̄j̄r̄* i. e. vicinum quidem contingit habere inimicam Sidonius lib. 2. epist. 14. Non magis cordi est, aut voluptati, ager cum redditibus amplis; quia vicinus aequalis cum bonis moribus. Propterea si quis in vendendo confinem celaverit, quem si emptor audierit, empturus non fuisset; tenetur vendorit *L.* quod saepe. §. ultim. D. de contrab. empt. Aliā adhuc ratione Justinianus uictus, quod licet venditor vicinum fundum non habeat, tamen id pactum servari debeat: quia sub hac conditione minoris vendiderit, ut in *L.* 6. D. de serv. exportand. vel ut hic loquitur Justinian. non aliā legē jus suum in aliū transferre voluerit. Plinius simile ferè pactum retulit lib. 36. cap. 5. Agoracritus ea legē signum suum vendidisse traditur, ne Athenis esset. Restituta est subscriptio ex *Mss. codicibus.*

XLVII. Lex ultim. C. de acquirend. & retinend. poss.

Imp. Justinianus A. Joanni P. P.

EX libris Sabinianis quaestiones in divinas nostri muninis aures relatae tollentes, definitius, ut sive seruus, sive procurator, vel colonus, vel inquilinus, vel quispiam alius, per quem licentia est nobis possidere corporaliter natales possessiones cuiuscunq[ue] rei dereliquerit; vel alii prodiderit, deliditā foris, vel dolō, ut locus aperiatur alii eandem possessiones detinere; nibil penitus domino praējudicium generetur: ne ex alizna malignitate alienum dannum emergat. Sed & ipse si liberae conditionis est, competenteribus actionibus subjugetur: omni justū ab eo restituendā dominio rei, vel ei, circa quem negligenter, vel dolose versatus est. Sin autem needucatur sub manibus procuratoris, vel coloni, vel inquili, vel servi, possessio facta est; sed ipse eam accipere deliditā, vel dolō supersedit: tunc & ipse, qui eam transmisit, ex mala sūi electione praējudicium circa eam possessionem patiatur & ex memoratarum personarum vel machinatione, vel negligentia acceptus. Hoc etenim tantum suicidium, ut dominus nullomodo aliquod discribatur sustineat ab his, quos transmiserit; non ut etiam lucrum sibi per eos aliquod acquirat. Cum & antiqua regula juris, quae definit deteriore condicioneum per servum dominio nullomodo fieri, tunc locum habeat cū dominus de domino periclitetur, non cū sibi lucrum per servum acquiri defiderat. Salvā videlicet in hoc casu domino rei, vel ei, qui ad eam detinentem præfatas transmiserit personas, adversus eas omni actione (si qua ex legibus ei competit) servatā.

Ad L. ultim. C. de acquirend. & retinend. poss.

1 <i>Circa possessionem plurimae inter Sabinianos, & Proculejanos controversiae indicantur.</i>	6 <i>Ratio illorum.</i>
2 <i>Sabinianorum sententia in controversia hujus Decisionis.</i>	7 <i>Pauli media inter eos sententia deprehenditur.</i>
3 <i>Vestigia aporea signantur.</i>	8 <i>Lectione quedam L. 3. D. de acq. vel amitt. poss. vindicatur.</i>
4 <i>Ratio eorum colligitur.</i>	9 <i>Oscitania eorum magna, qui Pan-declas componebant.</i>
5 <i>Proculejanorum sententia, & vestigia quoque manifesta.</i>	10 <i>Justiniani Decisio exponitur.</i>

IN PLURIMIS juris autores circa possessionem dissentiebant ; an pullus inciperet possidere absque tutoris auctoritate , L. 1. §. 3. D. de acquir. vel amitt. posses. vel sine tutoris auctoritate naturalem possessionem amitteret , L. papillus. D. de acquir. rer. dom. & L. possessionem. 49. D. de acquir. vel amitt. posses. Sabinus possessionem penes duos esse posse admittet : *eum* , qui precario dederit , & *ipsum possidere* ; & *eum* , qui precario accepit. L. 3. §. ex contrario. D. eod. Quam Sabini sententiam retulit Pomponius lib. 29. ad Sabinum, L. & habeb. 15. D. de precario. Ex eorum sententia creditor , qui rem pignori accepit , possidet naturaliter ; Gajus in L. quaecumque. 13. D. de publician. in rem action. Ulpianus ex sententia Juliani , ut videtur , L. 3. §. ultim. D. ad exhibend. & Julianus ipse L. per servum. 37. D. de acquir. rer. domin. debitor verò possidet civiliter ; quia licet creditor pignori incumbat , debitor nihilominus usucapit. Javolenus ex Sabinianis , L. servi. 16. D. de usurpat. & usucap. Julianus L. non solam. 33. D. eod. Paulus ex Juliano , L. 1. §. 15. D. de acquir. vel amitt. posses. Secundum eos quoque colonus , depositarius , commodatarins possident , L. 2. §. quod vulgo. D. pro herede. L. 7. §. neque. D. commun. dividund. & fructuarius , L. naturaliter , & L. possessio. D. de acquir. vel amitt. posses. Contrà Labeo princeps alterius scholae negat , posse duos simul possidere , d. L. 3. §. ex contrario. D. eod. & Celsus L. si ut certo. §. si dubios. D. commodat. Pegasus ex eadem schola , non existimat , depositarium , commodatarium , aut colonum possidere. L. officium. D. de rei vindicat. Ibi quis in colono adveratur Ulpianus d. L. 7. §. neque. D. comm. dividund. & L. 1. §. 9. & 10. D. de vi , & vi armat. & Julianus in L. non solam. 35. §. 1. D. de usurpat. & usucap. & in L. 2. §. quod vulgo. D. pro herede. (2) In quaestione hujus Decisionis quam ex libris Sabinianis referit Julianianus) Sabinus putabat , interpellari domini possessionem , si colonus deferenda possessionis causa fundò exisset. (3) Argumentum hujus sententiae à contrario manifestum est in L. se colonus. 31. D. de acquir. vel amitt. posses. ex lib. 22. Pomponii ad Sabinum. Ex eadem schola Africanus ait , non interpellari domini possessionem , si colonus decesserit ; sed aliud existandum , si sponte possessione decesserit. L. si de eo. 40. D. eod. Quod si istius scholae autores putarent , interpellari domini possessionem , si colonus , vel alius decesserit , possessionem de-
Par. II. seruisset;

seruisset: multo magis si colonus possessionem alii tradidisset. Ita Julianus potat, debitorem delinere possidere, si creditor possessionem alii tradidit: idemque esse, si commodata vel deposita res alii tradita fuerit ab eo, qui depositum, vel commodatum accepit, d. *L. non solum.* 33. §. qui pignori. *D. de usurpat. & usucap.* (4) Ratio Sabinianorum haec fuit; id est interrumpi possessionem domini, si colonus, vel servus, aut alius, qui nomine alieno possideret, eam desereret, vel alii proderet: quia putabant, naturalem possessionem penes eos translatam esse, penes creditorem, d. *L.* 3. §. *ultim.* *D. ad exhibend.* penes colonum, d. *L.* 7. §. negre. *D. commun.* dividund. penes depositarium, & commodatarium, d. *L.* 2. §. quod. *ulig.* *D. pro herede:* penes servum, *L. stipulatio.* 38. §. 7. *D. de verb. oblig.* Propterea iidem Sabiniani dabant actionem furti creditoris, depositario, commodatario, colono: quam alii negabant, ut observavimus in *L. ult.* *sup. defurt.* (5) Proculus contra existimabat, dominum non amittere possessionem, si servus, procurator, colonus, vel qui alieno nomine possidet, possessione decellisset, *L. cum quis.* 21. *D. de dol.* & ex ea sententia rescripsierant Imp. *L. ult.* si alien. res pig. dat. *L. ult.* *C. Theodosian.* de pignorib. quea pugnat cum d. *L. non solum.* §. qui pignori. *D. de usurpat. & usucap.* (6) Ratio istorum fuit, quod non putarent, eos possidere, ut Sabiniani, sed esse in possessione, Pegalus d. *L. officium.* *D. de rei vindicat.* vel alienae possessioni praestare ministerium, Celsus *L.* quod meo. *D. de acq.* vel amitt. posses. vel tenere magis, quam possidere, *L. Celsus.* §. Julianus. *D. ad exhibend.* *L.* 1. §. quod ait. *D. quod legator.* *L. possesso.* §. 1. *D. de acq.* vel amitt. posses. d. *L. stipulatio.* §. 6. & 7. *D. de verb. oblig.* *L. penes.* 63. *D. de verb. sign.* Inter Sabinianos, & Proculejanos, (7) Paulus mediae sententiae fuisse videtur lib. 54. ad edictum, *L.* 3. §. 9. & 10. *D. de acq.* vel amitt. posses. ut saepe in *L.* 12. §. 3. & 4. *D. ad exhibend.* & alias saepe: quod observavimus lib. 1. observationum cap. 6. 7. Sabinus putabat, interpellari domini possessionem, si colonus, vel servus possessionem deseruisset, d. *L. si colonus.* *D. de aeq.* vel amittend. poss. Proculus non amitti, d. *L. cum quis.* *D. de dol.* Paulus sic medius fuit, ut putaret dominum non amittere possessionem, si servus, vel colonus discesserint, decesserintve; sed tanum si possessionem alii tradiderint. (8) Ita legendum in d. *L.* 3. Et si alii tradiderint, amitti possessionem, non ut in Florent. Et si alii tradiderim: quam lectionem vindicamus lib. 1. *observation. cap. 7.* Eandem Papiniani sententiam licet deprehendere in *L. perigr.* §. *ultim.* *D. de acq.* vel amitt. posses. non amitti possessionem, si colonus discederet; sed si colono tradente, alius invaderet. Justinianus hinc Pauli dissensionem non sequitur, sed sententiam Proculejanorum adversus Sabinianos probat: ut five servus, five procurator, five alii possessionem dereliquerit, vel alii prodiderit, nihil peccatum domino praejudicii generetur. Quod cum ita Justinianus decidisset, (9) mirum est tamen, aperta illarum dissensionum vestigia in Pandectis atque superesse: nam nec Proculus cum Pomponio convenit, d. *L. cum quis.* *D. de dol.* & d. *L. si colonus.* *D. de acq.* vel amitt. posses. nec Paulus cum Africano, d. *L.* 3. §. 8. & d. *L. si de eo.* *D. de acquirend.* vel amittend. posses. (10) Et hoc quidem solum Justinianus de acquisita possessione intelligi.

telligi voluit, non etiam de acquirenda. Si servus, vel alius ad possidendum missus, possessionem apprehendere neglexerit, non est quaesita domino possestio: potest servus possestionem non acquirere, sed acquisitam non potest amittere. Siquidem facilius possestio retinetur, quam acquiritur; non nisi animo, & corpore acquiritur, L. 8. D. eod. L. fore. D. de regul. jur. sed animo solo retinetur, d. L. 3. §. 11. & 12. C. de acq. vel amitt. possest. L. 4. sup. hoc tit. Quamvis autem servus deterioreret domini conditionem facere non possit, L. melior. 137. D. de regul. jur. sic eam regulam Justinianus interpretatur; ubi dominus damnum vitare, non etiam lucrum captare velit. Nec est deterior domini conditio, quando per servum nihil domino quaesitum est, L. bona fide. 27. §. 1. D. ad Seuatus consuls. Vellejan. In eo, quod jam quaesitum est, fieri non potest deterior, L. 2. C. de patr. Justinianus regulas illas juris antiqui sibi sensu ita saepe interpretari anat, ut in L. ultim. C. per quas person. nob. acq. L. 21. C. defurt. L. ultim. C. de hered. instituend. Quid igitur si colonus, procurator, servus ad possidendum missi, possessionem apprehendere neglexerint? domino adversus eas personas erit salva actio, adversus procuratorem mandati, colonum ex locatoe adversus servum nulla ex legibus competit; nec enim magis cum his quos in potestate habemus, quam nobiscum agere possumus L. ne em. 16. D. defurt. quod etiam Justinianus exceptit.

XLVIII. Lex ultim. C. de servitut. & aq.

Idem A. Joanni P. P.

CUM talis quaestio in libris Sabinianis verteretur; quidam enim padus erat cum vicino suo, ut licet ei vel per se, vel per suos homines, per agrum vicini transitum facere, iterque habere unde tantummodo die per quinquennium; quatenus ei licentia esset in suam sylvam inde transfire, & arbores excidere, vel facere quicquid necessarium ei vixum fuisse: & quereretur quando hujusmodi servitus non utendo amitteretur, & quidam purarent, si in primo, vel secundo quinquennio per eam viana item non esset; eandem servitutem penitus solli: quasi per biennium ea non utendo deperdita, singulo die quinquennii pro anno numerando. Aliis autem aliis sententiis elegantibus, nobis placuit ita causas dirimere: ut quia iure per legem latam a nobis prospectum est, ne servitutes per biennium non utendo deperirent; sed per decem, vel viginti annorum curricula: & in propria specie, si per quatuor quinquennia, nec una die, vel ipse, vel homines eius eandem servitutem usi sunt; tunc eam penitus amitterat vigimi annorum desideria. Qui enim in tam longo, prolixoque spatio suum jus minimè consecutus est, seru poenitentia ad pristinam servitutem reverti desiderat. I. §. Cum autem apertissimi juris est, fructus aridos concilicatione, quee in area sit,

suam naturam, & utilitatem offendere: aliquis vicinum suum vetabat, ita aedificium extollere iuxta aream suam, ut ventus excluderetur; & paleae ex bujusmodi obstaculis securi à frugibus non posse: quasi vestis veniebat suam vim per omnem locum inferre, ex bujusmodi aedificatione; cùm secundum suos reglos, & auxiliis venti aream accedit. Sanctimus itaque nemini licet sic aedificare, vel aliò modo versari, us idoneum ventum, & sufficientem ad praeformatum opus infringat; & iniuste domino aream, & fructum iniustitiam faciat. Datum 11. Kalend. Novemb. Constant. post Consulatum Lampadii, & Orestis VV. CC.

Ad L. ultim. Cod. de servit. & aq.

1 Controversia plura.
2 Pauli locus in sententiis exponitur.
3 Prima opinio à Justiniano relata.
4 Secunda conjectura repetitur. | 5 Alia controversia indicatur.
6 Primae opinionis ratio.
7 Secunda opinio.
8 Ratio ipsius. |
|---|---|

TITIUS cùm sylvam haberet, ut eam quinto quodque anno caederet, vel aliquid aliud in ea ficeret; pactus erat cum vicino Maevio, ut per agrum illius transire, atque iter facere liceret unō die per quinquennium: idque pactus erat vel in contracóni venditionis, aut permutacionis, vel pacto stipulatione subdita; *L. cùm effent.* 33. *D. de servitutib. praed. rustic.* Servitus constituitur erat per intervalla quinquennia; ita enim constitui possunt per intervalla temporum, *L. arbor.* 19. §. ult. *D. comm. dividunt.* horarum, diertum, *L. 4.* & *5.* *D. de servitut.* mensium, *L. 7.* *D. quemadmod. servitut.* amittantur. ut qui interdiu, non noctu eat, *L. iter.* *D. commun.* praedior. ut alius habeat nocturnam, alius diurnam aquam, *L. si prim.* 17. *D. de aq.* & *aq. pluv. arcend.* alius quotidianam, alius aestivam, *L. cùm constet.* *D. de aq. quotid.* & *aestiv.* vel per intervalla longiora, *L. Quintus.* *D. de servitutib. praedior. rusticor.* Quod quidem non ad temporis causam pertinet, quasi ex tempore, vel ad tempus servitutes constituantur; sed ad modum utendi, d. *L. 4.* *D. de servitutib.* Inter vete res quaerebatur quomodo servitudes hujusmodi per intervalla mensium, annorumque constitutae, non utendo amitterentur. Olim biennio continuo amittebantur servitudes live rerum, live personarum, que ulūcapi non poterant. Paulus lib. 1. sententiæ tit. 17. (1) Non ait Paulus, ea usucapi non possunt, quae non utendo amittuntur: sed ait, ea non utendo amittuntur, quae usucapi non possunt; sicutque interpungi debuit. *Viam, iter, actum, aquaeductum,* qui biennio usus non est, amissæ videantur, nec enim ea usucapi possunt, quae non utendo amittuntur. Ut ratio sit, ideo non utendo amitti, quia non possunt usucapi: non verò ista, idēc non possit usucapi, quia non utendo amittuntur. At continuo non lice-

licebat uti servitute , quando per intervalla temporum fuerat constituta . (3) Quidam igitur pueabant , servitutem , de qua hic agitur , per decennium amitti non utendo; duobus diebus utriusque quinquennii , pro bienio computandis ; ut hic Justinianus . Alii aliam sententiam eligebant , quam nobis divinandum reliquit ; (4) sed haec , opinor , fuit ; ut si Titius servitute per quinquennium usus non fuisset , ipso quinquennio amitteretur . Justinianus tempus decennii , quod ipse constituerat ad amittendam servitutem , *L. penult. sup. hoc tit. in specie* hujus Decisionis duplicari voluit , ut vicennio folium amittatur : quod & in aliis servitutibus per intervalla mensium , vel annorum constitutis obtinet ; ut duplicato tempore , hoc est , vicennio , tam inter praesentes , quam inter absentes amittantur , d. *L. 7. D. quemadmod. servitui. amittant.*

Ad §. Cùs autem.

Titius habebat aream , & juxta illam Maevius vicinus aedificiorum suum altius extollebat : Titius ita extollere vetabat , ut ventus excluderetur , & area fieret inutilis : Quarebat , an Titius Maevium prohibere posset , cum aedificium Maevii non deberet areae servitutem . (5) Justinianus non refert , id quaelitum fuisse apud veteres Jurisconsultos ; sed tamen ex iisdem libris Sabinianis relatum fuisse videatur , ex quibus & superiorem quaestionem retulit . (6) Quidam existinabant non posse prohibere ; quod nemo prohibeatur aedificium suum altius tollere , si servitutem altius tollendi non debeat , *L. 8. & 9. sup. hoc tit.* licet vicini aedes obscurantur , *L. 9. & 10. D. de servitutib. praedior. urban. & videtur damnum facere secundum Proculi sententiam , L. l'roculus. 26. D. de dampn. infict.* Et quemadmodum in area , quae nulli debet servitutem , licet aedificium ponere juxta insulam , *L. Inpp. 14. D. de servitutib. praedior. urban.* ita & aedificium quod nulli debet servitutem , licet altius tollere juxta aream . (7) Alii contra sentiebant , Titium posse prohibere Maevium ; quia sic ventum aedificiū altius sublatō excluderet , & its inutilē aream faceret . Area est locus ubi fructus conciluantur vel equis , vel bobus , vel frustibus tunduntur . Columella *lib. 2. de re rufic. cap. 21.* *L. Mela. 6. s. ult.* *D. de aliment. & cib. legat.* Tempus messium , & arearum jungit Scaevola , *L. à filio. 15. §. 1. D. ood. tit. de aliment. & cib.* quia se consequuntur . Sed tamen aliud est tempus messium , aliud arearum . *D. Augustinus de agone Christian. cap. 12.* *Tempus messis, & tempus arearum, & tempus horreorum cœstū, diligenterque distinguuntur.* (8) Ratio istorum fuit , quod hastenus in loco aliquid facere licet , ut nihil vicino officiat , *L. ultim. §. ult.* *D. de servitutib. praedior. urban.* *L. sicut. §. Ariffo. D. si servit. vindicat.* Quod si altius non licet tollere aedificium , ut prorsus vicini aedes obscurantur , d. *L. 10. in fin. D. de servitutib. praedior. urban.* ita nec juxta aream sublatō aedificiū ventum excludere ; ut prorsus sit inutilis , nec in ea fruges à palis secerni possint . Columella *d. cap. 21.* *At ubi paleis immixti sunt frumenta*

menta, vento separantur. Et postea: Itaque in area detrita frumenta sic sunt aggredenda, ut omni flatu possint excerni. Justinianus posteriorem hanc sententiam favore mellium probare maluit.

XLIX. Lex ultim. C. de conditionib. insert.

Idem A. Joanni P.P.

CUM quidam testamentō condit, libertatem seruo suo dereliquit sub conditione; si suo heredi certum numerum solidorum praefaret, vel aliam quamdam speciem, vel vicarium servum: ille autem seruos non in eodem loco constitueret, ubi etiam heres fuerat, herili testamentō cognito, properabat ad heredem cum ipso, quod iussus erat dare heredi: sed in medio latronum, vel hostium incursione, vel alio fortuito casu, peremptum est, quod portabat. Quærebatur inter Antiquos si praepediretur libertas, quia hoc dñe seruos non potest, propter membrorum fortuitum casum. Itaque veterum dubietate quiescente nobis placuit, ut & libertas omnino ab competit, & comodum, quod heredi, vel extraneo relinquatur, non abstrahatur. Ex quacumque igitur causa impeditur, frue per heredem, frue per eum, cui dare aliquid iussus est, frue per fortuitos casus, in libertatem quidem ipse omnino abveniat (nisi ipse seruos noluerit adimplere conditionem) omnino tamen constitutatur post libertatem heredi, vel ei, cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse oblatas pecunias non suscepserit, quod enim semel repudiatum ab eo est, redintegrari minime concedimus) quatenus hoc, quod dare iussus est, omnino ab implere compellatur: vel in ipso mancipio praefando, si exeat; vel in aestimatione ejus, non amplius quam in quindecim solidos computanda: vel in alia re, si & ipsa appareat; vel si non existat, vera ejus aestimatione praefandā. Datum pridie Kalend. Maii Constant. post Confusatum Lampadii, & Orestis VV. CC. anno secundō.

Ad L. ultim. Cod. de condit. insert.

1 *Quæstio Decifionis.*

2 *Proculejanorum sententia conjectura repetitur.*

3 *Controversiae quaedam similes in-*

dicantur.

4 *Sabinianorum sententia;* & ratio.

5 *Variae aestimationes servorum.*

DOMINUS seruo libertatem testamentō reliquerat, si heredi, aut extraneo, decem, puta, solidos daret, vel aliam speciem, vel servum vicarium, quem habebat in peculio. Conditione dandi servis imposita, sub

sob quā libertatem accipient, permittitur etiam contra domini voluntatem de peculio, quasi de proprio patrimonio alienare, *L. 3. §. ultim. D. de condic. caus. dat. L. si decem. D. de statulib.* Cūm igitur servus sub hac conditione liber esse iussus esset, si heredi decem, vel quid aliud daret; & servus ad heredem alibi agentem properaret conditionis implendae causā, res, quain ferebat, in medio itinere perierat. Quarebatur, an servo libertas competenteret, quasi conditionem implevisset; vel non competenteret, quasi conditione defectus esset. (1) Quidam dicebant, servum conditione definitim atque quantvis enim condicō quandoque pro impleta habeatur, licet re vera impleta non fuerit; si per eum steterit, cuius interest conditionem non impleri, *L. 24. D. de condic. & demonstrat. L. 161. D. de regul. iur. ubi negatio retinenda est* hic per heredem, aut aliū non steterat, quominus condicō impleretur; sed per casum fortuitum. Non temere autem dici potest (2) Proculejanos ita sensisse, servo libertatem non competere, quasi conditione defectus esset: Sabinianos contra, quia condicō pro impleta haberi deberet, cum per eum non stetisset. (3) Vestigium enim hujus controversiae in similī ferē specie deprehendi potest, *L. 6. D. de condic. & demonstrat.* Si quis sub conditione heredem instituisset, si certos servos manumisset, & quidam ex his mortui essent; Neratius ex Proculejanis putabat, defici eum conditione, licet alios superstites paratus esset manumittere. Contra Sabinus, & Caius, quast impossibilis eas conditiones esse. Ita si tibi legatum relictum esset, si servum manumitteres; ut mors servi impeditum manumissionem, putat Pomponius, nihilominus tibi deberi legatum: quia per te non stetit, quominus perveniat ad libertatem, *lib. 8. ad Sabinum, L. turpia.* 14. §. 2. *D. de legat.* Sed tamen Julianus ab ijs descivit; si enim fuerit heres institutus sub illa conditione, si Stichon manumisserit, & Stichus post mortem testatoris occisus sit, putat Julianus, conditionem defecisse, apud Ulpianum *L. inde. §. Julianus D. ad leg. Aquil.* Sed & haec species propius ad quaestionem hujus Decillionis accedit, in quā differentebat: *Si Stichus Attiae milles numeros dederit, liber esto:* Attia vivō testatore deceperit: non posse Stichum liberum esse Labeo, & Othilius responderunt: contrā Trebatius, si ante testamentum factum Attia deceperit, idem si postea, Stichum liberum futurum. (4) Alter tamen Javolenus ex Sabinianis existimat, servum ex testamento liberum esse, *lib. 4. ex posterioribus Labonis, L. Stichum. 39. §. penult. D. de statulib.* Idem Javolenus *lib. 6. ex Caius, L. si hereditas.* 18. *D. eod.* Iure quidem stricto ita manumisitus liber esse non potest, quoniam conditione deficitur; sed favor libertatis eo rem perduxit, ut respondeatur, expletam conditionem, si per eum, cui data esset, non staret quoniam exploretur. Marcanus in *L. libertate. 55. D. de manumis. testament.* Huc iam decursum est, (post variis scilicet contentioles Auctorum) ut si per statulibrum non sit, quo minus conditioni pareat, quantvis ne per heredem quidem sit, tamen ad libertatem perveniat. Justinianus neutrā sententiam, sed medianā viam sequitur, ut & servo libertas competit; & commodum, quod heredi, vel extraneo relinquitur, non abstrahatur. *Quocumque ergo casu condicō impedita*

pedita fuerit , sive per heredem steterit , sive per eum in cuius persona implenda erat , sive per casum fortuitum ; vult Iustinianus ut servus quidem liber sit , sed & heres , vel alius habeat rem in conditione positam , vel ipsius rei justam aestimationem . Et si quidem vicarius erat à servo dandus , (5) vult 15. solidis aestimati , non viginti , ut in L. 1. C. de communi serv. manuniss. & L. 2. C. commun. de legat. quia minoris pretii est vicarius : nec ut optimus , sed ut mediocris pretii aestimatur , & in L. si quis argentum. 35. C. de donationib. Ita mancipium , ut à Iudeis redimatur , 12. solidis tantum aestimatur in Concilio Matiscensi , cap. 1° ad solarium est in Can. praesenti. 54. distinction. At si per heredem steterit conditio- nem non impiet ; puta , quia oblatam à servo pecuniam , vel aliam rem in conditione positam suscipere noluerit ; vult quidem Iustinianus servum esse liberum , nec tamen eo casu rem heredi dare , aut ipsius aestimatio nem ; nec quod ab herede semel repudiatum est , postea redintegrari , quia impleta semel fuit conditio , L. 5. §. Idemque D. quand. dies legat. aut fidei- commis. ced. nbi autem extitit , postea non redintegratur ; L. quidam in princ. D. de fideicommissi. libertatib.

L:

Lex ultim. C. de remission. pignor.

Imp. Justin. A. Joanni P. P.

SOLITA providentia utinam , etiam de pignoribus , vel hypothecis rerum , quae quibusdam creditoribus suppositae , pista à debitoribus venduntur , vel alii modò transferuntur : creditore suum consensum contractui praebente , quoddam legitimò postea modò res ad priorem dominum revertuntur . In hoc etenim casu diversae sententiae à legume prudentibus habitas sunt ; quibusdam dicentes , ius pignoris renovari propter verbuna futurarum rerum , quod in generalibus hypothecis ponì solitus est ; alii penitus extinguui . Nobis autem visum est eum , qui semel consensit alienationi hypothecae ; & hoc modò suum ius respuit ; indignum esse eamdem rem , utpote ab initio ei suppositam vindicare , vel tenentem inquietare . Datum xv. Kalend. Novemb. post Consulatum Lampadii , & Orestis VV. CG. annò secundò .

Ad L. ultim. C. de remission. pignor.

1 Controversia exponitur.

2 Prima opinio. & ratio ipsius.

3 Vestigium quoddam ostenditur.

4 Et arguento colligitur.

5 Secunda opinio.

6 Hypotheca ipso iure collitur , nec

se-

<i>separanda ab aliis contractibus.</i>	<i>8 Ratio secundas opinionis.</i>
<i>7 Interpretatio L. si tibi. §. de pigno- re. D. de paſt.</i>	<i>9 Dies subscriptionis reficiens.</i>

TITIUS debitor generali obligatione omnia bona sua tam praesentia ; quam futura hypothecae supposuerat ; deinde permissu creditoris , eō consentiente , aut non contradicente fundum Titianum vendiderat . Cūm fundus ille Titianus permisso creditoris venditus in dominium , & bona Titii debitoris rediisset ; diversae prudentum sententiae fuerant (ut hīc Justinianus retulit) an jus pignoris creditori renovaretur , vel extinctum esset . (2) Quidam dicebant , renovari ea ratione , quam & Justinianus subiicit : quod generali obligatione non solūm praesentia , sed etiam futura bona debitoris contingunt ; quae debitor habet , habiturus est , L. 6. L. 15. §. quod dicitur , L. penult. §. ultim. D. de pignorib. & hypothec. idque in generalibus hypothecis ponī solicūm erat , L. ultim. C. quae res pignor. Ita igitur obligatione generali praesentium , & futurarum rerum constituta , videtur pignus in fundo Titiano renovari ; quamvis jus pignoris antea sublatum esset . (3) Veltigium forēt hujus sententiae comprehendendi potest in L. 8. §. supervacuum est . D. quib. mod. pign. vel hypothec. solvit. Debitor fundum specialiter obligatum permisso creditoris vendidit , & postea fundus in dominium debitoris rediit : si creditor jus pignoris in fundum persequatur ; exciperē poterit debitor , quod fundus permisso creditoris vaenierit : sed ait Martianus , creditorem , si soluta sibi non sit pecunia , replicationem doli mali posse objicere ; ut ita jus pignoris salvum habeat . (4) Quod si id fundū specialiter obligatō admittebat , multo magis ubi obligatio rerum praesentium , & futurarum constituta esset . (5) Alii dicebant , jus pignoris in fundo Titiano penitus extinctum esse ; quod semel creditor remisisset . Pignus expresē , vel tacite remittitur ; expressē , cūm creditor reddit pignus debitori , L. 3. D. de paſt. L. 8. in princip. D. ad Senatusconsult. Vellejan. L. 9. sup. hoc tit. vel si conveniat inter creditorem , & debitorem , ne res debitoris sit obligata pignori , L. 9. §. 3. D. de pignorat. affīta. Et tunc (6) hypotheca ipso jure tollitur , L. major. C. de pignorib. Nec enim separanda est à ceteris contractibus , qui consensu contrahuntur , & mutuo dissenſu quoque ipsō jure dissolvuntur , quod alibi observamus . Neque obstat L. si tibi. §. de pignore . D. de paſt. ubi per exceptionem tolli dicitur , quasi ipso jure non tollatur : (7) ibi enim non conenerat , ne res esset pignori obligata , ut in d. L. 9. de pig. act. sed tancū ne creditor pignus peteret : quare non ipsō jure , sed exceptione pacti tollitur . Tacite pignus remittitur , si creditor consenserit alienationi pignoris , L. 7. D. quib. mod. pig. vel hypothec. solvit. vel si sciens pignus alienari , non contradixerit , L. 1. a. 6. 8. sup. hoc tit. aut cūm permittit alii obligari , L. creditor. 12. §. si secum. D. qui potior. in pignor. L. Paulus. D. quib. mod. pign. vel hypothec. solvit. Quid igitur creditor fundum Titianum sibi pignoratum alienari permisisset , jus pignoris remissiōe contendebant : & illud quidem non ipsō jure , sed ope exceptionis sublatum esse . Nam extincta obligatio instaurari non posset ,

L. 83. §. sacrae. D. de verb. obligat. L. qui res. 98. §. aream. D. de solut. & lib-
erat. L. 9. sup. hoc tit. (8) Quamvis autem obligatione generali res debi-
toris futurae continerentur, & ita jus pignoris in fundo remanere vi-
deatur: tamen per specialem remissionem generali obligationi creditor
derogaverat, L. si peculium. D. de pecul. legat. L. 80. D. de regul. jur. Justinianus
nus postremam hanc sententiam probare maluit, ut & si fundus per-
missu creditoris alienatus in bona debitoris revertatur, jus pignoris tamen
non renoveretur. (9) Dies subscriptionis ex Mss. restitutus.

FINIS EXPOSITIONUM IN QVINQVAGINTA DECISIONES JUSTINIANI.

EMUNDI
MERILLII
TRICASSINI J. C.
A CONSILIIS REGIS,
Antecessoris in Academia Metropolis
Biturigum Primicerii,
EX CUJACIO LIBRI TRES,

Quorum argumenta sequens pagina indicabit.

NEAPOLI, A. 1720. Operis Typographicis Felicis Mosca:
SUMTU BERNARDINI GESSARI.
CENSORUM FACULTATE, ET PRIVILEGIO.

PRIMUS; continet Variantes Interpretationes ex Libris Digestorum.

SECUNDUS, Variantes Interpretationes ex Libris Codicis.

TERTIUS, Defensas Lectiones Florentinas.

ADIECTAE SUNT EJUSDEM AUCTORIS

*Variantes quaedam interpretationes, ex Libris Institutionum
Imperialium; & ex Theopphilo parapbrafie.*

147

ILLUSTRISSIMO,
& amplissimo Viro
PETRO SEGUIERIO
FRANCIAE CANCELLARIO.

EMUNDUS MERILLIUS J. C.

s.

 NUS ex decessoribus tuis Michael Hospitalius vir perquam magnae dignationis, juris, aliarumque disciplinarum sciens, Academiam Bituricensem invisiſſe, & hanc docendi rationem praeiuiſſe memoratur, ut posthabitis glossarum enarrationibus, solos juris auctores attingeret; quam Duarenus, Cujacius, & alii deinceps tenuerunt; unde studiorum seges plurima extitit. Quanta enim erat libertas foli Italici, cum triumphales viri stivam regerent, & agricolationem ipſi facerent: tanta fuit Academicci, cum summates viri ipsius collendi curam suscepserunt. Et quidem non alios

¹⁴² alios magis cura ista respicit, quam ~~reipublicam~~, ut leges tueantur; utque Antecessorum diligentiam excitent, quibus maximè rebus excitari potest. Nunc verò privata auditoria ubique instituta, tempus studiorum inobservatum, Codicilli Licentiatūs (pudibundum est dicere) promercales habiti, infrequentiores scholas juris publicas faciunt: tandemque futurum est, ut subductis auditoribus, quantavis diligentia Antecessorum oblanguescat. Utque civitates, quae solō commodō jus Academiae sibi concessum aestimant, stipendia huic rei decreta in alios usus quaerant transferre; cum ab ipsis nihil sibi commodi videant accessum. At tuae potestatis est (togatae militiae Princeps amplissime) malum istud utilitati publicae noxiū, & in dies proserpens absindere: certō aliquō tempore studiis juris praestituto, & gravioris poenae sanctione adhibitā adversus eos, qui constitutiones Regias commiserint. Fors etiam ferat, ut Eminentissimus Cardinalis rebus in pacato, & tranquillo positis; cum inter alias pacis curas Theologiam suam pulchrè adornaverit, germanam ipsius Jurisprudentiam, non adeo squallidam, incultamve esse patiatur. Vale Avarici Biturigum. Idibus Decemb. Annō Dom. M.DC.XXXVII.

IN-

143

INDEX

CAPITUM,

QUAE SUNT IN LIBRIS

EX CUVACIO.

CAPITA LIBRI PRIMI.

- Cap.I. *Vid fit ius, quod necessitas cunctituit, in L. penult.*
D. de legibus. 169.
- Cap. II. *An Praefides & qui ius gladii habuerunt, &*
alias coercitiones habuerint, vel non. 171.
- Cap. III. *An omnis iurisdictio sit cum imperio, vel*
quaedam sit iurisdictio simplex, & sine imperio. 173.
- Cap. IV. *An in mixto imperio quaedam sunt magis imperii, quam*
jurisdictionis; & magis in L. &c. D. de iurisdictione, positivae, vel comparativae
sunt debent. 176.
- Cap. V. *An magistratus in jurisdictione voluntaria possit se subiungere alii*
magistratui aequali, vel inferiori potestatis. 179.
- Cap. VI. *An poena, quae imponitur ei, qui ius dicenti non obtempera-*
vit actori, vel fisco, & vel utriusque vindicetur. 180.
- Cap. VII. *An pactum sit genus, vel species conventionis.* 181.
- Cap. VIII. *An pacta inconvenientia apposita contradicibus stricti juris, insin-*
ti sunt ex parte actoris. 182.
- Cap. IX. *An procurator ex re domini sibi stipulando, domino acquirat*
actionem. 185.
- Cap. X. *An pater in causa filii ius dicere possit, vel contra.* 187.
- Cap. XI. *An Paulus decretum Adriani non probaverit, in L. cum ma-*
ter 28. D. de inoffic. testam. 189.
- Cap. XII. *Quomodo servitutes praediorum aliae in solo, aliae in superfi-*
cie consistant. 191.
- Cap. XIII. *An servitute viae simpliciter legata, hereditis, vel legatarii sit*
obligatio, quæ parte fundi constitutatur. 193.
- Cap.

I N D E X

- 144.
- Cap. XIV.** *An legatū fundō, additione hereditatis confundatur servitutes;*
& an dominium rei legitae transiat in heredem, vel legatarium. 195.
- Cap. XV.** *An sit quaedam specialis certi condicō, vel tantum generalis certi condicō.* 197.
- Cap. XVI.** *An socius omnium bonorum pecuniam propriam alienare possit, & an in specie L. si socius. 16. D. de reb. credit. contracta fuerit societas universorum, vel partis bonorum.* 199.
- Cap. XVII.** *An lex viauum. 22. D. de reb. credit. referenda sit ad conditionem certi, vel ad conditionem triticiariam.* 200.
- Cap. XVIII.** *De jurisjurandi voluntarii, necessarii, & judicialis distinctione.* 202.
- Cap. XIX.** *An species L. ult. D. de condicō. caus. dat. caus. non secut. constituenda sit in permutatione, vel alio contraria in uno minato.* 204.
- Cap. XX.** *An pupillus naturaliter obligetur absque tutoris autoritate.* 207.
- Cap. XXI.** *An condicō furtiva adversus heredes furis transeat, vel in solidum, vel pro parte, quae ad eum pervenit.* 209.
- Cap. XXII.** *An, cum res petitur conditione triticiaria, estimatio ex litis contestatae, vel rei judicatae tempore fieri debet.* 213.
- Cap. XXIII.** *An fidejussor simpliciter acceptus in omnibus causaz fidejussisse videatur.* 215.
- Cap. XXIV.** *An eum colono partiario sit locatio, vel societas.* 217.
- Cap. XXV.** *An palla, quae adjiciunt, vel derribant, in L. pacta. 72. D. de contrahent. empt. intelligi debeant de adminiculis, vel de substantia emptioris.* 219.
- Cap. XXVI.** *An perfecta venditione periculus sit vendoris, vel emptoris ante traditionem.* 222.
- Cap. XXVII.** *An is, qui onus rehendens conduxerit, teneatur conditione ex promundo, vel ex locato, si cessaverit.* 224.
- Cap. XXVIII.** *An necesse sit in permutatione dominium transferri; vel sufficiat rem tradi, ut in venditione.* 226.
- Cap. XXIX.** *Unde actio praescriptis verbis dicta sit.* 228.
- Cap. XXX.** *An actio in factum, quae datur exemplō legis Aquiliae, sit civilis, vel prætoria.* 230.
- Cap. XXXI.** *An species L. si servus. 21. D. de evictione. referenda sit ad actionem ex empto, vel ad actionem ex stipulatione.* 233.
- Cap. XXXII.** *An sententia pro interlocutione, vel pro re judicata intelligi debet, in L. 3. D. de usur. & fructib.* 234.
- Cap. XXXIII.** *An lex usurae. 34. D. de usur. & fructib. intelligi debet de usuris perceptis, quae veniunt in restitucionem; vel de usuris percipiendis, quae veniunt ex mora.* 236.
- Cap. XXXIV.** *An concubinatus sit legitima, seu iusta conjunctio.* 237.
- Cap. XXXV.** *An pupillus ex dolo tutoris conveniri possit.* 239.
- Cap. XXXVI.** *An condicō furtiva morte furis interest, vel adversus heredes furis transeat.* 241.
- Cap. XXXVII.** *Cur hereditas divisa sit inter heredem institutum, & subfictum.*

- Situtum, in L. & hoc Tiberius. 41. D. de hereditib. institutis.* 242.
Cap. XXXVIII. An retineri, vel expungi debeat clausula in fine L. Lucius. 243.
45. D. de vulg. & pupillar. substic. quae in quibusdam codicibus reperitur, 244.
& deest in Florentinis.
Cap. XXXIX. An res juris, vel facti facilius per ratificationem confirmari potuerint, ante constitutionem Justiniani. 247.
Cap. XL. An post legem Papiam sublatum fuerit ius accrescendi, & conjunctionis. 249.
Cap. XLI. De interpretatione L. legata. 41. D. de conditionib. & demonstrat.
Cap. XLII. An patronus possit remittere debitans portionem in bonis liberti. 253.
Cap. XLIII. An ob scientiam tutoris, dies petendae bonorum possessionis cedant pupillo. 254.
Cap. XLIV. An magistratus municipales habuerint pignoris capionem, & multae dictio nem. 255.
Cap. XLV. An nota sit Marcelli, vel Tribonianii, in L. duobus. 30. D. de liberal. caus. 257.
Cap. XLVI. An species L. id tempus. 14. D. de usurpat. & usucap. referenda sit ad longi temporis praescriptionem, vel usucapiensem. 260.
Cap. XLVII. An donator ex mora debet usuras, vel fructus rei donatae. 262.
Cap. XLVIII. De interpretatione L. in judicati. 61. D. de re judicata. 264.
Cap. XLIX. An eadem sit condicio, quae datur ex mutuo, & quae datur ex promutuo. 266.
Cap. L. De interpretatione L. actio. 28. D. de obligat. & actionib. 268.
Cap. LI. An fideiussor acceptus in maiorem summam, quam reus principali debeat, nullo modo, vel ad summam debitam obligetur. 270.
Cap. LII. An L. cui muneric. 12. D. de muneric. & honorib. intelligenda sit de collatione, vel de cura viae publicae muniendae. 272.
Cap. LIII. De verbo detestacionis in L. detestatio. 40. D. de verbis significat. 273.

CAPITA LIBRI SECUNDI

EX. C U J A G I O.

- Cap. I. AN Praefides Provinciarum potuerint de causa statu cognoscere.* 275.
Cap. II. An militia in heredes transmitti, vel conferri possit. 277.
Cap. III. An in contractu locationis arrha detur. 278.
Par. II. V. Cap.

- Cap.IV. *An Justinianus in L. ult. C. de compensationibus aliquid novi induxerit.* 280.
- Cap.V. *An beneficium L. 2. Cod. de rescind. vendit. pertineat tam ad venditorem, vel etiam trahi debeat ad emporem.* 282.
- Cap.VI. *An alio praescriptis verbis concinrat cum actione ex vendito & de interpretatione L. 2. C. de paet. inter empt. & vendit.* 284.
- Cap.VII. *An tutor levens, vel levissimum tamquam cupam praeflare debeat.* 286.
- Cap.VIII. *An usitae legatorum, vel fideicommissorum ex mora, aut lite contestata debeantur.* 288.
- Cap.IX. *An heres potuerit remittere Falcidiam, ante constitutionem Justiniani, in L. ult. Cod. ad legem Falcid.* 289.
- Cap.X. *An omnes differentiae legatorum sublatae fuerint a Justiniano.* 291.
- Cap.XI. *An Sexti Aelii, vel Sexti Calcichi nomen retineri debeat, in L. C. de comm. serv. manumiss.* 293.
- Cap.XII. *An Lex 3. Cod. de praescript. triginta annor. Theodojo seniori, vel juniori sit tribuenda.* 294.
- Cap.XIII. *Ut verba quaedam in L. 3. Cod. de annal. except. accipi debentur.* 296.
- Cap.XIV. *An idem sit editum D. Hadriani, cuius sit mentio in L. 5. C. de aedific. privat. & Constitutione D. Marci, quae refertur in L. cum duobus. 52. §. 8. D. pro socio; vel dislingui debeat.* 298.
- Cap.XV. *An L. 1. Cod. de fidejussorib. & mandat. intelligenda sit de debitore deportato, vel relegato.* 300.
- Cap.XVI. *An omnia iudicia fuerint extraordinaria, & an electi red principali fidejussor liberetur.* 302.
- Cap.XVII. *An SCum Libonianum de testamentariis praecesserit Claudianum, vel Claudianum praecesserit Libonianum; & an unum fuerit, vel duo SCta.* 304.

CAPITA LIBRI TERTII

E X C U J A C I O.

- Cap.I. **D**efenditur lectio Florentina in L. usufructuarius. 61. D. de usu fruct. & quemadmodum. 306.
- Cap.II. *Defenditur lectio Florentina in L. famosi. 7. §. ult. D. ad L. Julij maiestat.* 308.
- Cap.III. *Defenditur lectio Florentina in L. in illa. 8. D. de verbis obligatis.* 310.
- Cap.IV. *Defenditur lectio Florentina in L. si pater familias. 40. D. de heredibus instituendis.* 311.

Cap.

Cap. V. <i>Defenditur lectione Florentina in L. Gaurus.</i>	10. D. de servitut. praedior. urbanor.	312.
Cap. VI. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si mulier.</i>	59. §. ult. D. de jur. dot. ab immunitatione, sed à levi mōndo purgatur.	314.
Cap. VII. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si quis duos.</i>	67. D. de solut. & liberationib.	315.
Cap. VIII. <i>Defenditur lectione Florentina in L. qui decem.</i>	72. §. Stichum. 3. D. de solut. & liberationib.	317.
Cap. IX. <i>Defenditur lectione Florentina in L.</i>	3. D. de servitute lega- ta.	319.
Cap. X. <i>Defenditur lectione Florentina in L. quotiens.</i>	41. D. de obligat. & actionib.	320.
Cap. XI. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si in emptione.</i>	34. D. de contrah. empt. & in L. si judex.	322.
Cap. XII. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si quis.</i>	4. §. si aversione, D. de pericul. & commod. rei vendit.	324.
Cap. XIII. <i>Defenditur lectione Florentina in L. fidejussion.</i>	26. in princip. D. de pignorib. & hypothec.	325.
Cap. XIV. <i>Defenditur lectione Florentina in L. penult.</i>	D. de jure codicil- lor. ibique ostenditur non subesse notam Ulpiani ad Marcellum.	326.
Cap. XV. <i>Defenditur lectione Florentia in L. solutione.</i>	18. D. ad exhib.	328.
Cap. XVI. <i>Defenditur lectione Florentina in L. heres.</i>	19. §. proinde. D. de judic. L. pen. D. de dot. praeleg. & L. Lucius Titius pen. §. testator. D. de legat. 2.	329.
Cap. XVII. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si servus plurium.</i>	50. §. 1. D. de legat. 1.	330.
Cap. XVIII. <i>Defenditur lectione Florentina in L.</i>	2. §. si legatarius. D. quod legator.	332.
Cap. XIX. <i>Defenditur lectione Florentina in L. eum, qui.</i>	13. D. de ju- ridict.	333.
Cap. XX. <i>Defenditur lectione Florentina in L.</i>	4. §. eadem. 17. D. de deicommiss. libertatib.	334.
Cap. XXI. <i>Defenditur lectione Florentina in L. obligari.</i>	43. D. de obli- igationib. & actionib.	336.
Cap. XXII. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si homo.</i>	8. D. de re ju- dicata.	338.
Cap. XXIII. <i>Defenditur lectione Florentina in L.</i>	Stichum. 95. §. quod vul- go. D. de solut. & liberationib.	340.
Cap. XXIV. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si per errorem.</i>	15. D. de jurisdict.	342.
Cap. XXV. <i>Defenditur lectione Florentina in L.</i>	fundum. 46. §. cum tibi. D. de evictionib.	343.
Cap. XXVI. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si dictum.</i>	56. D. de evi- ctionib.	344.
Cap. XXVII. <i>Defenditur lectione Florentina in L. si ego.</i>	11. §. partus. D. de Publiciana in rem act.	345.

Cap. XXVIII. <i>Defenditur legio Florentina in L. certe.</i>	6. §. Julianus.
D. de precario.	348.
Cap. XXIX. <i>Defenditur legio Florentina in L. ult.</i>	D. de solut. 346.
Cap. XXX. <i>Defenditur legio Florentina in L. si quis extraneus.</i>	21. §. ult. D. de acq. vel osnitt. heredit. & conciliatur cum L. multum. 21.
D. de condit. & demonstrat.	350.
Cap. XXXI. <i>Defenditur legio Florentina in L. haec conditio.</i>	29. D. de condit. & demonstrationib. 352.
Cap. XXXII. <i>Defenditur legio Florentina in L. deducta.</i>	58. §. penult. D. ad SCtum Trebell. & conciliatur cum L. 3. §. nonnunquam. D. de usuris. 354.
Cap. XXXIII. <i>Defenditur legio Florentina in L. Herennius.</i>	43. D. de usur. & fructib. 355.
Cap. XXXIV. <i>Defenditur legio Florentina in L. laepè.</i>	63. D. de re ju- dicat. 357.
Cap. XXXV. <i>Defenditur legio Florentina in L. idemque.</i>	10. §. si pro- curator. D. mand. & conciliatur cum L. qui sine. 38. D. de negot. gest. 360.
Cap. XXXVI. <i>Defenditur legio Florentina in L. quarundam.</i>	51. in fin. D. de acq. vel amitt. poss. & sententia Javolani ex alio loco vindicatur. 361.
Cap. XXXVII. <i>Defenditur legio Florentina in L. fructus</i>	7. §. si vir in fundo. 10. D. solut. matrim. 363.
Cap. XXXVIII. <i>Defenditur legio Florentina in L. si existimans.</i>	48.
D. de uluprat. & usucaptionib. 364.	
Cap. XXXIX. <i>Defenditur legio Florentina in L. 2. §. item Varus.</i>	D. de aq. & aq. pluv. arcend. act. 365.
Cap. XL. <i>Defenditur legio Florentina in L. bona.</i>	22. §. quod si filius. D. de captiv. & postlim. reversi. 367.

CAPITA ADJECTARUM

VARIANTIUM CUJACII

Ex libris Institut. Imperial. &c.

Cap. I. V ariantes ex libris Institutionum.	369.
Cap. II. <i>Variantes interpretationes Cujacii ex Theophilo parabroste Instru- tionum Imperialium.</i>	372.
Cap. III. <i>Variantes quaedam Cujacii observatae à Guillemino Marrano Ante- cessore Tolosano in Paratitlis Digestarum.</i>	374.
Cap. IV. <i>Quaedam aliae variationes Cujacii ab aliis observatae.</i>	378.

EMUN-

EMUNDI
MERILLII J.C.
DISSERTATIO
IN LIBROS TRES
EX CUJACIO
AD LECTOREM.

CAPITA DISSERTATIONIS In Libros tres ex Cujacio.

Cap. I. D E operis hujusce instituto.	151.
Cap. II. <i>Cur inscripti sint libri ex Cujacio.</i>	152.
Cap. III. <i>De iis, qui Cujacium notarunt.</i>	153.
Cap. IV. <i>Cur variantes Cujacii interpretationes fuerint obseruatae.</i>	154.
Cap. V. <i>Nos tantum variantes apud Cujacium interpretationes quaerendas, sed & multa alia in Libris Juris quaerenda supereffe.</i>	155.
Cap. VI. <i>An Cujacius consilio variantes interpretationes, sententiasue reliquerit.</i>	156.
Cap. VII. <i>An per oblitio[n]em, seu incogitantiam quaedam Cujacio variationes exciderint.</i>	157.
Cap. VIII. <i>Variationes Cujacii quaedam tacitae, quaedam expressae.</i>	158.
Cap. IX. <i>Nonnullas variantes interpretationes reliquissim Cujacium, quid novas Latinorum, & Graecorum interpretationes, emendationesque proferre voluerit.</i>	159.
Cap. X. <i>Vera ratio ostenditur, cur Cujacius plures alias variantes interpretationes reliquerit cum alias ante protulisset.</i>	161.
Cap. XI. <i>Cujacium variasse, ut primi ipsi juris auctores variarunt, & Papinius: ut Principes in suis Constitutionib[us] variarunt, & Justinianus: ut interpres aliis juris variarunt, & Bartolus. Pauciores Cujacii, quam Bartoli variationes.</i>	162.
Cap. XII. <i>An posterioribus interpretationibus Cujacii standum sit, & quomodo dignosci possint; & quenam fides postumis operibus haberi debet.</i>	164.
Cap. XIII. <i>De Florentina lectione defensa.</i>	165.
Cap. XIV. <i>Elogia de non mutandis lectionibus.</i>	167.
Cap. XV. <i>De hujusce operis utilitate.</i>	168.

151

EMUNDI MERILLII J.C. DISSERTATIO IN LIBROS TRES EX CUJACIO *AD LECTOREM.*

De operis bujusce instituto.

CAPUT PRIMUM.

UT A M veniam sibi deprecatur Gregorius Nyssenus in praefatione ad Canticum cantorum, quod de eadem re post Origenem scriberet; tandem mihi veniam deprecari volo, quod de eadem se post Cujacium, & ex ipso Cujacio scripserim. Erat magna Origenis auctoritas in Theologicis, ut latis esset cuique ad evendam opinionem suam, Origenem auctorem protulisse: Nec minor apud nos Cujacii in Nomicis, ut post Cujacium nihil juris Scientiae adjici posse, nec quidquam aliud à Cujacio dicendum videatur. Verum ut Gregorius Nyssenus profitetur, non esse compositum sermonem suum ad ostentacionem: *ἰψι δὲ τῷ μητρὶ οὐδεὶς ἀπέλαθεν ἐστιν οὐδέποτε διάβολος: i. e. nisi autem non ad ostentacionem est compositus sermo.* Id ipsum quoque profiteri volo, ad

ad ostentationem non scripsisse, sed ut eorum operam, quibus Cujacii doctrina cordi est, aliquā ex parte sublevarem: cum variantes ipsius interpretationes occurserent. Mihi juris civilis studium ineunti occurserant, & saepe anticipitem habuerant; & cum plures deprehendissem, tandem obliuiscorū concertationibus, disputationibus, & repetitis praelectionibus iudiciorū, placuit variantes istas interpretationes expēndere; & potiorem, uti exploratoria judicii ratione videretur, eligere. Ita tamen, ut nullis praecūdīciū imponatur, quominus & aliam eligant. Utramlibet somplērīc, autōrem habebunt Cujaciū. Id saltem a nobis compendii fecerim, quod variantes interpretationes indicaverimus, quae forcè illos fessellissent: & non leves ad hanc, vel ullam interpretationem firmādām, rationes acculerimus. Neque forcè sufficiēt attulisse; perinde enim est, ac si quis locorum gnarus peregrinantem in aliquo viarum divergō dubium, & cunctantem moneret, hac, vel illac potius iri oportere. Et me post quadrigāta quinque annorum cum discendō, tum docendō juge studium comiter magis, quam audenter fecisse, putaverint.

Cur inscripti sint libri ex Cujacio.

C A P U T . II.

Quo exemplo juris Autores ex aliis scripserunt, *Jatolenus Priscus ex Cassio, Salvius Julianus ex Minicio Natali*, ejusdem suae scholae Auctōribus: non ut eos reprehenderent, quorum ipsi doctrinam sectabantur; sed ut supplerent, illustrarent, & aliquid de suo adjicerent: Eo exemplo libros istos inscripti ex Cujacio, non ut reprehenderem. Quenam enim ista esset vesania, hominis opiniosissimi post tot annos functi famā constantem velle aliquā reprehensione deteri, aut ex ea propriam augescere! Non adeo mens nobis laeva est: à puerō Cujacium magnā semper veneratione sum prosecutus: liquident patrem mihi habuisse contigit Cujacii studiorum, qui cum VV. CC. Petro, & Francisco Pitchoe, popularibus suis, in Bitericensem Academiam studiorum gratiā protectionem suscepérat; & cum noti illi essent Cujacio, per eos Cujacium facilē adierat: perque annos plures (ut serebant tempora) sub eo profecerat. Contigit quoque, ab eodem genitore nostro, silentibus tūnā Galliarum Academis propter partes, quae exarserant, & bella civilia excitarant, me prima juris civilis elementa accepsisse: quae dum tradaret, Cujacium praeceptorem suum perhonoriſſici (ut par sit) elogis memorabat; tantamque ipsius mihi venerationem indiderat, quantam pater filio indire potuit: hēcque potissimum incentivō ad juris studium hortabatur, cuius non mediocrem cognitionem fuerat affēctus. Argue ita efficit, ut Cujacii scripta tererem, jam à prima pubertate; utque Antecessor renunciatus cum mihi prae ceteris interpretib⁹ juris imitandum sum-

sumperim : & ex alia Academiā migraverim , eique cathedrae insidere maluerim , in quā pleraque doctrinae suae monumenta tradidisset . Inscripti autem sunt libri ex Cujacio , non ad Cujaciū : quamquam juris Auctores nullam differentiam videntur constituisse , sive ex aliis , sive ad alios scriberent . Quos enim Javolenus libros ex Plautio inscriperat , udem etiam ad Plautium inscripti reperiuntur . Veruntamen qui ad alios scripserant , videntur quandam animatum reprehensionis habuisse ; ut cum Servius Sulpitius Q. Mucium Scaevolam notavit . *L. Mucius. 30. D. pro socio. L. 2. §. 6. D. de pena legat.* Gellius lib. 4. cap. 1. ut cum Ulpianus Macellus notas scripsit ad libros Digestorum Salvii Juliani , tentans quācumque ratione cavillari ; ut Cujacus ostendit lib. 14. *Observat. cap. 35.* ut cum Ulpianus , & Paulus notas ad Papinianum scripserunt ; quas ideo forte Impp. Theodos. & Valent. sustulerant . *L. unic. C. Theodos. de respons. prudent.* Igitur nos potius ex Cujacio , quām ad Cujacium , libros inscribere voluimus ; atque ita omnēm reprehensionis suspicionem amoliri . Cujacii honori ducendum est , quod evin veluti aliquem ex primis auctōribus juris sumpserimus ; ex quo scriberemus , & cui operam daremus . Strabo lib. 1. *Geographiae* , οὐ γὰρ πρώτας τρὶς ἀνταστάτους ἀνθέψεις , αἰδη τοῦ μητροῦ ταῖς , οἷς μηδὲ ἀποδοῦμεν ἔχειν . τελευτὴ δὲ διατάξει , οὐκτὸν τοῦ τάξια παλαιότερή τε μητρὸς ταῖς τοῦτο τρίτης πρωτογονῆς ἔχειν . Neque enim proposūstum est adversus omnes dicere . sed plerisque missos facere , quos sequi non decet : illos verò judicare , quos in plerisque cum laude egisse novissimis quandoquidem non in omnes sapientiae studio certare dignum est . Atque ut reprehendendi animo libros istos ex Cujacio non instituimus , ita nec animo captandae gloriae . Id faciant juvenculi , quibus aut laeva , aut levis mens est : aetate sumus jam ingravescente , quae juveniles istas jacketias respuit , quaeque jam de operibus post mortem , non opusculis in vita cogitat , ut monebat per litteras non ita pridem ex Sidonio Apollinari R. P. Nicolaus Caussinus : *pq̄ mortem pensitanda esse opera non opuscula.* Cuius scriptoris elegantissimi meminiisse perplacet , qua nos & patria , & cognatio , & amicitia , idemque scribendi studium , & tempora conjunxerint .

De iis , qui Cujacium notarunt .

C A P U T III.

CUM professi fuerimus , istos libros ex Cujacio animo reprehendendi non inscripsiisse , satis , opinor , invidiae litatum est , cuius mortus felicioris cuiusvis ingenii fructum solet appetere , ut bruchus gemmas arborum laetiū se explicantes depascitur . At non desuerunt , qui Cujacium domi viveret , & postquam vivit excessit , notando acriter insectati sunt . Unus è fōto Joannes Bodinus , qui Tolosae studiorum causā agens , à partibus Stephani Forcatuli sacerdotat , earumque patrum duz fuerat : & tam

Par. II.

efficaciter, ut repulso à cathedra Cujacio praelatus fuerit Forcatulus. Nec desit postea Bodinus Cujacium lcriptis lacefere: quod quam contumeliosè fecerit, posterior aetas videt. Ita olim Caesius declamator aiebat, M. Tullium litteras nesciisse, apud M. Setidam in suarioris. Ita Rheminius Palaemo Grammaticus M. Varrorem portum appellabat, apud Suetonium lib. de Illustribus Grammaticis cap. 23. Plures è Schola habuit Cujacius aetulos, & obtrectatores; Biturigis Franciscum Duarenus, Aureliae Ioanhem Robertum, in Germania Franciscum Hotomanum, & Hungarum Donellum, cùm Academiā Biturigum excelsissent: qui Cujacii famam increbrescentem, prae invidiâ ferre non poterant: sed rupidostris armis abgivit, sed Opibant dñi qđm: Non est alauda sine crista, non est Oribanus sine mūdia, ait Eunapius in Oribasio, ex paroemia. Sed & vivi Cujaciō Rūdiosi quidam, qui sub eo profecerat, lcriptis praceptoris sui adversati sunt, ut Henticus à Suerin, Antonius Faber, Marcardus Frekerus; & alii, de quibus querunt lib. 16. Observationes cap. 29. Sunt huc & Ioannem Robertum Aurelianensem intelligit, sese enim invicem de vicinitate Academiarum collidebant, similis bodo multe aitelli mei, quibus singulis reponens in tempore quod debeo. Totti ii sunt dies totor in legendis nostris, nec ex alio labore sapient, & quod mordeant, investigant: ubique traversa mente, nabit tamen quod imitantur, bene. Plures etiam post excelsum Cujacii extiterunt, qui scripta illius vellicarunt, & scribendū, & docendū: alii inscienter, alii improbè. Inscienter, cùm aliquam interpretationem notarent, quam alio in loco aliter tradicam fuisse nesciebant: improbè, cùm id scirent, sed dissimularent; & aliquam exultationis accelerationem futuram sibi crederent, si Cujacium reprehenderent. Nos autem adversus istos potissimum variantes iplius interpretationes protulimus, ut poltē ostendemus.

Cur variantes Cujacii interpretationes fuerint observatae?

C A P U T IV.

CUJACIUS non modò ceteros juris interpretes (si quid mei est judicavit) superavit, sed etiam ipso primos juris auctores aequavit, ne dicam etiam superavit. Etenim facile erat juris auctoriis jus scire, in quo versabantur; cùm haberent conceptiones formularum, ordinem judiciorum, cùmque haberent integros. JCororum antecesorum suorum libros. At desit usū juris, & immutatis moribus, & truncatis libris; magnam vim ingenii illius esse oportuit, qui ita omnia carie vetustatis obsita, in apertum reducere potuit. Eum scientiam JCororum omnium habere oportuit, qui mentem omnium est affectus. De Cujacio igitur dicere soleo, quod Plautinus Epidicus Act. 3. Scen. 4. v. 85.

Mihi minoris facio prae illo, qui omnium... .

Legum, atque iurium fiducia, conditor cluet.

Quod Manilius de Servio Sulpicio lib. 4. Astronomico,

Qui leges potius posuit quam iura rexit.

Sed dicere præterea quod Aeschylus poëta apud Athenaeum , lib. B.
Deipnosophist. suas tragœdias esse fructa τοῦ Οὐρανοῦ μηχανῆς δicitur , ex ma-
gnis Homeri coenis , Quod Alexander sophista , cùm Atheneis Herodem
Atticum dicentem audiisset apud Philostratum lib. 2. dicit ut Sopha. τυχόν
et iopha ira oleum narris : Fructa & fragmenta sui sumus , quotquot sophi-
stæ omnes sumus . Quod Gregorius Nazianz de Basilio , Orat. 20. ἐπειδὴ^{γά} εἰς τὸν πατέρα τοῦ σωταιρεύσας hic ταῦτα τοῦ . Sufficiunt omnis omnium
locis studiosis ad eruditissimum . Ait præterea , cum eruditissimum habent ,
qui Basili libros intelligant , quique eos pollit exponere , & auditoribus
suis intelligendos dare . De Cujacis ista omnia , sed qui tamen homo , &
à quo alienum non fuit , ut variaret , variantesque interpretationes relin-
queret . Quas in operibus Cujaci observari oportuit , ne ti quis in illam ,
istamve interpretationem incidisset , eam sine defectu propter auditoriatem
scribentis sequeretur . Ecquis ex politiciis , seu civilibus , & in toto agenti-
bus viris tantum habet otii , ut cùm aliquam Cujacci sententiam nactus
fuerit , de alia inquirenda cogitet ? Eam , quam primum invenire , ample-
ctetur . Nec si quid contra dixeris , ab ea te abduci facile patietur ; quia
probatum audorem habent : nisi aliam ejusdem auditoris sententiam ad-
duxeris , ut jam non tibi , sed auditori suo fidei habeat . Ita Iagobus

Pravò favore labi mortales solent.

Id ingeniose ostendit Rusticus adversus scurrum digruniens apud Phaedrum lib.5. Fabul.86. Non omnes autem Cujacii variantes interpretationes obseruavimus: Possunt & aliae occurrere, quae nostram fugerunt, & acrorem aliorum expectant diligentiam. Id tamen sciatis, non subitaria opera, sed frequenti meditatione, nec a quolibet, sed ab homine in terendis juris auditoribus, & scriptis Cujaci exercitato, explorari posse. Eas igitur explorandas relinquis, ut non indiligens paterfamilias vinitor, botros ad racemationem reliquerit.

*Non tantum variantes apud Cujacium interpretationes
quaerendas, sed & multa alia in libris
juris quaerenda supereesse.*

C A P U T V.

Vulgò jastatum scio, juris libros Cujacii expositionibus aded excutios esse, ut frustra in scholis hodie Antecessores adeantur; frustraque suos auditores habeant, qui nihil aliud à Cujacio proferant. Id etiam quibuldam Antecessoribus persuasum scio, ut non sint contemptui, si

nihil à propriâ industria prodeat. Quod turpe est inertiae velamentum. Neque enim effoeta est natura, eive fibula imposita, ut JCtum non pa-
raret: & sub signo librae, si Manilio credimus lib. 4. *Astronomicus*, rare-
ter fortè nascitur, sed crebre quam Phoenix, quingentesimo quoque
seculo. Ex antiquis juris Auctoriis Servius Sulpicius praefiterat: cum
quo M. Tullius dixit, neminem eorum, quotquot anteā fuerant, quotve
suā aetate erant, esse comparandum. Postea succedit Antistius Labeo,
qui sese in omnes disciplinas penetraverat, ut de eo Gellius. Non multò
post fuit Salvius Julianus, qui Edictum perpetuum compofuit. Post Ju-
lianum fuit Aemilius Papinianus, sublimissimi vir ingenii, quique alius
omnibus praeficitur exultatur. Haud igitur verum est, post Cujacium,
nihil ad juris scientiam excolandam aduci posse. Ille quidem ingenii praef-
erentia, acri diligentia, & longâ exercitatione, efficere potuit, ut pri-
mus esset interpretum: sed non potuit efficere ut solus esset. Potuit alios
anteire, sed non potuit obstat, ne alii sequerentur. Ut in mechanicis ar-
tibus semper aliquid inveniendum. Athenaeus ἀπὸ μηχανικῶν. Οὐ γάρ
μόν δι τὰ πολὺ τερψίδητα ωρίηται θεῖα, ἀλλὰ τοι εἰσὶ λαναταὶ τοῖς
τούτῳ φυγόι, οἵ αυτοῖς τοι λαγεῖσιν δέονται. Nos solam ea, quae ab aliis pulchri in-
venta, scire oportet: sed etiā quaedam vis animae, & ipsum praeclarum
inventum oportet. Ita in scientiis Philo Judaeus in lib. de vita Moysi.
γέρας μηχαναὶ φύσει παντοποτεῖς τοῖς μὲν λαγεῖσιν. Multa magnae naturae
inveniuntur circa scientias. Plutarchus lib. 6. Symposiac. qu. 8. τὰ τοῦ
εργαθῆται λαγηφεῖσα τὰ μὲν ἀρχέται, ταῦτα νοῦν ἀπετελεῖ, ταῦτα ἀπο-
θέλλει, ταῦτα δι ποιεῖσιν, ταῦτα λαγεῖσιν εργάτης ἀποθέλλει διδοὺς, ταῦτα τρέπει
τοῖς τοι λαγεῖσιν τὰ μέλισσα. Antiquorum argumenta, seu rea-
tiones, ignavos quidem, & impiorum veluti continens, & repletum; sed studio-
sis, & litterarum amatoribus principium dant commodum, & fiduciam ad
quaerendam, & investigandam veritatem. Usus fuerat Cujacius libris suō
tempore editis, à quibus lucem juris mutuatus est: post excessum
ipius plures prodierunt, & quotidie prodeunt, quibus in eamdem rem
uti possumus.

*An Cujacius consultò variantes interpretationes, sen-
tentiasve reliquerit.*

C A P U T VI.

PO TUIT Cujacius consultò variantes sententias relinquere ad ingenii
ostentationem, ut ostenderet se posse hanc, vel illam tueri senten-
tiā. Quomodo & primi auctores ius tractare amaverant. M. Tullius
pro Muraena: *Sic quod oportet responderis, idem respondisse videare, quod*
Scr̄ptū: si aliter, etiam iusq; controversura nolle, & tractare videare. M.
Fa-

Fabius de ICtis lib. 12. *Institut. orat. cap. 2.* Non magnoperè commovebatur, si quis ab eo consulens dissentiet; cum ipsis illis diversas inter se opiniones sacerdoti concessum sit. Et propterea Jcti non semper dogmatis suae sectae insisterunt, ut ostendimus lib. 1. *observat. cap. 4.* & lib. 5. *observat. cap. 38.* Eò igitur animò Cujacius diversas interpretationes relinquere potuit, ut eam, quam probaret, quisque eligeret. Ars illa variè de quaque re dissemiendi ab Homero tradita:

— — Eborū ~~versus~~ r̄μος ἡμέρα, καὶ ἡμέρα.

— — Verborum multa lex hinc, & inde.

Sed Cujacius ab ea arte alienus fuit, que certam doctrinam profiteatur. Una est veritas, nec contrariae de ea sententiae simul veræ sunt. Gregorius Nyssenus, *Orat. 1. contra Eunomium:* τὸν τόπον τὸν αἰδίνων λογότηπος, φύσις τὴν ὑπότιτην, τὸν δικαῖον αἰδίνει. Quod praeter veritatem dicitur, mendacium est prorsus, & non veritas. Potuit etiam Cujacius aliò animò varias interpretationes consulebat relinquere, cum unam priùs tradidisset, & alia magis placuisse: vel cum reprehensus esset, ut profitetur lib. 2. *observat. cap. 11.* Si quis tamē alius ratione meliori coarguat, faciliter vinci patiar: nec enim, quod plorique faciunt, sic traditiones meas quasi r̄μοι i.e. temporum sacra, observari velim. & lib. 9. *observat. cap. 50.* Non multo, quae de ē, quaestione ad eum Pauli locum adlocavi. Mutatur, & erroris venientem positurus libenter, & prolixè, si ab altera parte veritas (cuius studioſissimi sum) stare videatur. At aegrè id fecisse deprehenditur ex lib. 15. *observat. cap. 19.* & lib. 16. *observat. cap. 32.* & lib. 19. *observat. cap. 27.*

An per oblivionem seu incogitantiam, quaedam Cujacio variations exciderint.

C A P U T VII.

NON ita memoriosum Cujacium fuisse, nec ingenium ita in numerato habuisse, compertum est: ut qui ex periculo suas expositiones in scholis recitabat, dissertationes, & disputationes refugiebat, in quibus praesenti ingenio opus est. At pervicaci labore, multaque operâ mentem ICtorum excuspebat. Illi igitur in multijugâ scriptione excidero potuit, ut varias interpretationes traderet. Non idem semper sumus, & per tempora mutamur, nec idem semper sentimus. Basilius in *Psalm. 59. scriptum* īī, qui mutabuntur, ait elegātissimè, eum ad omnes homines pertinere, qui corpore secundum aetatis varietatem mutantur, mēns, ac proposito secundum rerum contingentium varietatem. τὸν μὲν σώμα τὸν τε τὸν μητροῦ, αποστόλος, τὸν διάινον τὸν τὰς τοικιας τὸν ευπατούματον μεταρρυθμόν. i. e. Corpus quidem secundum adynamia vicissim mutantes,

mentem verò ad easum varietatem accommodantes. Diversis aetatis scriptis Cujacius, primā adolescentiā, aetate virili, & ingravescente; quibus aetatis par sibi tempus esse non potuit. Non etsdē semper impetu, cūdemque vi mentis agimus. Marc. Fabius lib. 10. Institut. Orator. cap. 1. Neque id statim legenti persuasum sit, omnia quae magni auctores dixerint, utique esse perfecta; nam & labuntur aliquando, & neri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, nec semper intendunt animatum: cū Ciceroni dormitare interims Deosibenes, Horatio verò etiam Homerus ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamē. Acciditque tis, qui quicquid apud illos repererint, dicendi legem putant, ut deteriora insententur, (id enim est facilis) ac se abunde similes patent, si vita magiorum consequantur. Ita Cujacio contingere potuit per oblivionem, ut alias interpretationes tradiceret, cūm alias traditas parum meminisset. Quod Chryippo Stoico saepè contigisse observat Plutarchi in lib. apud Zetia. Iatrici. & Diogenes Laertius in Chryippo. Didymo Grammatico. Athenaeus lib. 4. Iatrica. Qui tam multa scriperat, (tria millia librorum, & quingentos) ut suorum librorum esset immemor: qui & idē p̄ficiendas, i. e. inventio librorum dicebatur. Eunapius in Porphyrio ait, cum multa in libris suis pugnaptis reliquisse, nec se aliam rationem asterre posse, quām quād progressu aetatis sententiam mutaverit. Et quidem de Cujacio idem sentendum est; ut plerisque in locis ipse indicavit. Lucius Seneca lib. 4. de benefic. cap. 38. Non est levitas à cognito, & damnato errore discedere, & ingenium fatendum est, aliud putari, deceptus sum: bac verò superbæ fluctuante perseverantia est, quod semel dixi, qualemcumque est, fixum, ratumque sit. Ita Cujacius monet alios juris interpretes lib. 2. observat. cap. 37. Utinam qui hoc tempore iurisprudens interpretantur, Papinianum imitati, quae vel falso, vel inepie aliquando & senferint, & scriperint, ingenium retrahent; nec in eis, contrā quām postea reciverint, tam obstinatō, tamque affirmatō animis (uti faciunt) perseverent.

Variationes Cujacii quaedam tacitae, quaedam expressae.

C A P U T VIII.

UBI Cujacius retractat, quod scriperat, sunt variationes expressae, ut lib. 3. observ. cap. 1. Ubi Petri Pithoei judicij acquiescit, cum antea Harmenopoli interpretationem probasset in L. ex conducto. h. item cūm quidam. D. locat. Sed & sententiam Pithoei adhuc probavit lib. 8. observ. cap. 31. & in recitat. ad tit. C. de locat. & conduct. & ad lib. 11. C. tit. 24. de frumenti urb. Constant. Quod scriperat lib. 3. Observat. cap. 5. retractat lib. 6. cap. 16. ad L. si uxor. D. ad leg. Jul. de adulter. Quod eod. lib. 3. observat. cap. 15. retractat lib. 13. observat. cap. 35. ad L. Lu-

cinq

cius. D. de actionib. empt. Quod lib. 5. obseruat. cap. 28. retractat lib. 19. obseruat. cap. 27. ad L. solutum. & si in fortuna. D. de pign. acti. & eodem lib. 5. obseruat. cap. 38. quodd alias scriperat ad L. 4. qd. pro operis. D. de nautic. foemor. lib. 6. obseruat. cap. 37. retractat, quod scriperat in notis ad lib. sing. regul. Ulp. tit. 19. in verb. erexitia. Quod scriperat eodem lib. 6. obseruat. cap. 11. ad L. transpere. C. de transaktionib. retractat lib. 19. obseruat. cap. 39. In tit. de heredib. instituend. ad L. qui non militabat. 78. probaverat sententiam Alcijati lib. 2. Paradox. cap. 4. & Duarenii lib. 2. disputat. cap. 10. ad L. in quartam. 91. De ad leg. Falcide. quam rejicit lib. 8. obseruat. cap. 4. Negationem susulerat, lib. 13. obseruat. cap. 39. ex L. 1. C. de heredib. tutor. & curas. quam postea retinet lib. 21. obseruat. cap. 2. Quod scriperat in nos. priorib. Instit. ad tit. de societate, in V. quod non captaverit, retractat lib. 16. obseruat. cap. 11. circa captatoriam institutionem. Quod scriperat eod. lib. 16. obseruat. & ad Novell. 97. in fine, solum abesse debere a contractu venditionis, non fraudem, retractat lib. 22. obseruat. cap. 32. Quod scriperat lib. singul. de praescript. & termin. Theodosium seniorem eis auctorem L. 3. C. de praescript. tridint. vel quadrig. annos. retractat lib. 18. obseruat. cap. 26. Retractatio quedam est ad L. 7. C. ad leg. Jul. de adulter. lib. 20. obseruat. cap. 16. & in L. si insulam. 84. De de verb. oblig. Sed & in posterioribus operibus quedam retractavit, que in prioribus scriperat, veluti quod scriperat ad tit. de paf. in L. si unus. 27. unum ex corris stipulandi novare posse, retractat lib. 2. Pauli ad ecclesium in d. L. si unus. Non excidit mibi hujus scupuli vitandi causā, quod alias scripsit obiter in hunc locum: sed now suffineo esse conscient, nisi dissimulandū: & impene confiteor, Paulum hoc loco planè negare, ab uno ex argentariis, vel reis stipulandi, novari veteren obligacionens posse. Retractatio quedam est in recitationib. ad tit. de justit. & iur. in L. 1. qd. hujus studii. De de justit. & iur. in quo errant plerique, erravi etiam ipse aliquando. At quod magis mirere, id, quod dixerat in recitationibus suis, aliquando retractabat; ut ad lib. 17. Quæst. Papin. in L. Maevius. 66. qd. in fundo. D. dī legat. 2. Historia explicatio non satisfacit vobis, nec certe mibi, & intemperiosa hora mibi fuit impedimento in cogitando, & dicenda. & ad lib. 27. Quæst. Papin. in L. si testamento. 49. qd. ult. D. de fideijsorib. & mandatorib. Est quod emendem, aliquid cornua, quae dixi ad qd. ult. L. 49. (sic legendum) de fideijsorib. & postea: Ego nolui hoc dissimulare, & miror, quod nemo hoc animadverterit, & reprehenderit. Retractationes istae sunt expressae variationes: at quedam lunt tacitae, ut quas indicavimus lib. 1. & 2. ex Cuijacio: ubi paucæ sunt retractationes, sed variae interpretationes, quas aut consultò, aut per oblivionem reliquit. Et quidem illæ consultò relictæ, retractationes dici possunt, sive expressim, sive dissimulanter, à priore sententia recedere voluerit; at per oblivionem, seu incogitantiam relictæ, sunt potius varia- tiones, quam retractationes.

Nonnullas variantes interpretationes reliquissim Cujacium, quid novas Latinorum & Graecorum interpretationes, emendationesque referre voluerit, cum alias ante protulisset.

C A P U T IX.

USUS fuerat Cujacius primum Glōssis Accursii, & quibusdam Latinis interpretibus; quibus postea abstinuit, cum poenitaret, eorum commentariis legendis tempus male insumpsiisse, ut scribit lib. 24. observat cap. 35. Posteriori tamen aetate adhuc etiam quibusdam Latinis interpretibus usus est, veluti Odofredo, Alberico, Fulgosiō; quibus & se familiis iūis uti non semel professus. Atque ita quidem fieri potuit, ut cūm in alios interpretes incidisset, alias sententias nāctus fuerit, easque magis probare voluerit. Verum cūm Graeci interpretes prodūsset, Theophilus, Harmenopulus, synopsis Basilicā; & Basilica ipsa reperisset, & scholia Graecorum interpretationē: eorum novitate perculsus à traditionibus Latinorum recessit, & novas Graecorum protulit sententias; & ita effectum, ut nonnullas variantes interpretationes reliquerit, dum Graecis adversus Latinos favere voluit, & saepè injūtiūs. Quod quivis facile reprehendat ex libris duobus Variantium interpretationum: Lib. 1. cap. 8. ubi Stephanus sententiam probavit, pācta incontinenti apposita contractibus stricti juris non inesse ex pāte actoris, ex L. rogati. 11. §. si tibi deceus, D. de reb. credit. Cap. 9. in specie L. quod procurator. 68. D. de procuratorib. quam Graci intelligunt de procuratore, qui ex re domini sibi non domino stipulatur. Cap. 10. circa interpretationem L. in privatis. 77. D. de iudiciis, quam Graci accipiunt, tam de magistratu, quam judice dato. Cap. 11. in specie L. eum mater 28. D. de iurisficio. testamenti. quam Stephanus ad querelam inofficioli non potavit pertinere. Cap. 18. in distinctione jurisjurandi voluntarii, necessarii, & judicialis: quod Graeci ante Lacinis distinxerunt. Cap. 19. in specie L. ult. D. de condition. causdat. in quā Graeci permutationē esse existimarent, non emptionem. Cap. 29. circa interpretationem titul. de prae scriptis verbis, quem C. Harmenopulus intelligit verbis conventis, & praetitutis, ut putat Cujacius, eamque interpretationem sequitur. Cap. 34. ubi probat Cujacius concubinatum esse conjunctionem legitimam, secundūm Graecos interpretes. Cap. 40. circa interpretationem. L. legitata. 41. D. de conditionib. & demonstrat. Cap. 45. ubi probavit C. Harmenopuli interpretationem in L. si aedes, 32. §. libertas. D. de servitutib. praedior. urbanor. Cap. 47. ubi detraxit negationem, secundūm autores Basilicā; in L. in iudicati. 61. D. de re iudicat. Cap. 50. ubi probat lectionem Basilicā; in L. Graec. 8. §. illud. D. de fideiūffirib. & mandatorib. fideiūfforem in majorem quantitatem obligatum nullomodo obligari. Lib. 2. cap. 5. ubi probavit, Novelam

Iam Romani senioris, ut beneficium L. 2. C. de rescind. vendit. pertineat solūm ad venditorem, non emptorem. Lib. 3. defensar. lectio. cap. 5. 6. 15. 23. 33. 43. ubi probat lectionem Graecorum adversus Florentinam. Sed & in quibusdam aliis locis observavimus, Cujacium enī favere voluisse Graecorum interpretationi; lib. 8. observat. cap. 19. ad L. Princeps. 31. D. de legib. quam secundūm Graecos ita accipit, ut Princeps solutus sit, non omnibus legibus, sed poenariis. Lib. 15. observ. cap. 30. attigerat Latinorum rationes veras, in recitationib. C. ad tit. de testimoniis. & quemadmod. testimoniis ordinant. at Graecorum interpretationem novam magis probare voluit, ut & in recitationib. C. ad tit. de collationib. Et quidem Graecos interpres saepē vim locutionis Romanae non fuisse affectuos, maximē in libris juris, constat ex cap. 19. & cap. 29. & cap. 40. lib. 1. Variant. interpretat. Idque alias ostendimus lib. 6. observat. cap. 24. & deprehendi potest ex glossis Nomicis, quae aberrant saepē à vero sensu Latini sermonis: & ita Gregorio Thaumaturgo verba legum Romanarum praeclara quidem: sed difficultia, perplexaque videbantur; ut ipse profitetur in oratione panegyrica ad Origenem praeceptorem suum.

Vera ratio ostenditur, cur Cujacius plures alias variantes interpretationes reliquerit.

C A P U T X.

NON est humani ingenii, ut rerum omnium, aut etiam alicujus scientiae perfectam cognitionem assequatur. Et quonodō res extrarias, divinas, humanasve quisque cognoscet? cū nostram ipsam naturam ignoremus, & multa, quae in nobis ipsis, quaeque ante nos sunt posita, cognitionem nostram fugant: ut elegantissime dicit Basilius lib. 3. aduersus Eunomium, Oecumenius in Epist. Pauli ad Colossenses, cap. 6. & in haec verba, *in quo sunt omnes thesauri sapientiae, ac scientiae reconditi, observat*, id Paulum extremitim dixisse, ut ostenderet, solūm Deum omnia scire, & nullum hominum quidquam scire: *ha* μῆλον ψήσει ἀταῦτην τὴν προφητείαν οὐδὲ τι. εἰδεῖς ἀπόγενος οὐδὲ φωτισμόν, τι. διὸ γέγονται τὰ πάντα εἰδίνου. Ne quis vos decipiatur in probabilitatē sermonis, quasi aliquid sciens; nullus hominum novit, inquit, aliquid. Dei enim est omnia scire. In scientiarum cognitione, quaedam stridula lumenis à Patre lumenum nobis afulgere potest; sed quod est multa caligine circumfusum. Idem Oecumenius in Epist. 2. ad Corinthus, cap. 5. & in haec verba, ne illucesceret illis: *Κακὸς δὲ οὐ πράγματα κακάται. ἀμύγετος γέγονται τὰς αἰλαντίνας γράπτους λεπτούς τὰς, γαίας αὖτε ὑπέλαβεν παραγάγεις αὐτῆς ἀμύγετος.* Bene illucescere ponitur, obscurum enim defluxum verae cognitionis habemus nunc; & veluti à sole lucidissimo splendore obscurum. Idem Oecumenius in Epistolam ad Tessalonicenses, cap. 2. observat, *L. Paulum, & Prophetas veteres quaedam Par. II.*

etiam ignorasse, rationemque inter alias istam assert: Deum ita voluisse, ut se homines esse cognoscerent, neve supra humanam naturam efferrentur. Quid igitur mirum, si nos homunciones in scientiis multa nesciamus, licet totam mentis aciem in earum contemplationem defigamus? Mihi quidem jam aetatis tempus longissimum in juris studio, aut descendendo, aut docendo, consumplisse contigit: descendendo, à primâ pubertate, cùm vix quartum decimum annum excessisset: docendo, ab adolescentia, cùm vi-cesimum, & alterum annum vix attigisset; totâ animi contentione in hoc studium operam collocavi, firmâ fatis valetudine, nec santicis morbis divexatâ (quae magna fuit Dei gratia) rejectis negotiis, & conversationibus, quae avocamento esse poterant; unum habens propositum, ut officias, & tenebras, quae in libris juris occurserent, à me dispergarem: & forte aliquas dispuli, sed quanta est in aliis caecitas? Cujacius magnô, & praestanti ingenio magnum, & indefessum laborem adjiciens, multa & praeclara doctrinae monumenta tradidit, in quibus variantes sententias, interpretationesve reliquit, humanitatem, & prae virtut humanae mentis. Ut inde quidem multam alicui, sed nulli unquam homini totam, perfectam scientiae cognitionem à Deo datam esse dignoscamus.

*Cujacium variaſſe, ut primi ipſi juris auctores variarunt,
& Papinianus: ut Principes in suis Constitutionibus
variariunt, & Justinianus: ut interpretes alii
juris variarunt, & Bartolus. Pauciores
Cujacii, quād Bartoli variationes.*

C A P U T . XI.

PAPINIANUM illum sublimissimi, & excellentissimi virum ingenii in eadem quaestione variaſſe obſervat Cujacius lib. 2. obſervat. cap. 37. & CERVIDILM SCAEVOLAM lib. 4. obſervat. cap. 1. Sed plures alios juris auctores variaſſe ostendimus lib. 1. obſervation. cap. 9. SABINUM, PAULLUM, MARTIANUM, Et alios adhuc variiaſſe deprehendimus; MARCELLUM in L. Juris gentium. 7. §. pen. D. de pact. IULIANUM in L. § cui legatum. 92. D. de condit. & demonſtrat. Maximè verò qui fuerant à schola Proculi, variare non dubitarunt, edocti à Stoicis, ut ostendimus d. cap. 9. lib. 1. obſervat. qui, ubi melior ratio appareret, facile mutabant ſententiam, & à dogmatiſ ſectae recedebant; ut de Polliſdonio Philo Ju- daeus in lib. Quod mundus sit incorruptib. & de eodem Polliſdonio Gale- nus in lib. Quod mor. animi ſeq. temp. ait, Sectans deferere malauſi, quārā veritatē. Principes in Constitutionibus variarunt, non modò ut variae effent de eadem re conſtitutiones aliorum, atque aliorum Principium, ut in L. non putabam. 48. D. de condit. & demonſtrat. & L. queſitum. 74. D. ad Sc. Trebellian. ut in L. 3. §. 19. D. de juri ſifici. & §. Thesauris. Inſtit. de rer. diuisi.

divis. & apud Paulum lib. 4. sententiar. tit. de vicesima. Sed etiam, ut iudicem
 Principes in eadem questione variaverint. *L. Divi. 17. D. de jur. patronat.*
 Justinianus quoque variavit, non tantum ut quod erat in prioribus con-
 stitutionibus primi codicis, immutaret in Codice repetitae praelectiones:
 aut ut constitutiones pleralque ejusdem codicis Novellis tolleret, emenda-
 ret; quod Cujacius ostendit in *paratit.* *C. ad SC. Tertullian.* Sed ut in iplis
 Novellis variaverit. Quod enim constituerat Novell. 2. mutavit Novell.
 22. ut & Cujacius ad Novell. 2. observavit. Quod si ipsi juris auctores, &
 Principes variarunt, mirum non sit, interpres juris variasse. Bartolus,
 quem vulgo, & proverbialiter prae caeteris juris interpretibus firmae, sta-
 bilisque sententiae esse jaecatum est, multas reliquit varietates; quae Nicel-
 lus quidam ad trecentas, & viginti collegit, & contrarietates vocavit: in-
 dignus earum conciliator, sed qui ostenderit Bartolum, *Lucernam juris,*
 (ut nonnulli vocant) plerumque fuisse nubilam, & obscuratam. Barto-
 lum quidem acuti, & praestantis ingenii virum, & ad juris scientiam ac-
 commodati fuisse non est diffidendum. sed temporibus, quibus vixit, in
 summa rerum omnium ignorantie, aliam nobis Jurisprudentiam tradidit,
 quam auctores tradiderat: cum suminaria legibus praeposuit; & ex
 specie non latius expensâ, & quea propriam habet rationem, certam &
 generalem definitionem constituere voluit. Cujacius lib. 12. obser. at. cap. 16.
 ubi retulit laudes, quas Bartolo quidam tribuunt, postea subiicit: *Sed non*
ego facilis, neque credulus illis: nam neque dissimilares i. e. juris deprava-
torebus, bussimodi Jurisprudentibus comparaverim, & Accursum longè magis
coronâ denaverim; à quo quidquid aberrat Bartolus, variae fictiones, &
aegri somnia videntur. Bartolem suâ aetate virum eximium agnoscimus:
 sed posterior aetas felicior multa pervidit in libris juris, in quibus pla-
 nè caecutiebat. At quisquis ille fuerit, plur. variations reliquit, quam
 Cujacins; nam Bartoli trecentae, & viginti numerantur: ex Cujacio in
 libris Digestorum, & Codicis sexaginta, & novem obseruavimus; vix est,
 ut aliis totidem observare possit. Ita igitur appetat, Auctores juris, &
 Principes, & Interpretes variasse. Annon & hodie SC. in supremis tribunalibus
 variant? Non modò in diversis tribunalibus, sed etiam in eisdem
 decurri aliter, atque aliter saepè judicatum referunt: adeò ut nihil hodie
 tam incertum sit, quam niti auctoritate rei judicatae. Narrantem memi-
 ni virum amplissimum, & juris studiosissimum, Nicolaum Verdunum,
 (id contigit crastino die à secundarum nuptiarum in convivio, ad quod
 Parisis forcè agentem, pro ea humanitate, quain erga Antecessores lem-
 per habuit, me vocaverat; quidque amici qui aderant, silicernum magis
 quam repotia esse dictabant,) narrantem, inquam, memini, le in Se-
 natu Parisiensi solenniter pronuntiassse, omnia crimina vicennii praescri-
 ptione excludi: & postea in Senatu Tolosano, non excludi. Secundum va-
 riā interpretationem, quam patitur. *L. querela. 13. C. ad leg. Cornel de*
falsis.

*An posterioribus interpretationibus Cujacii standum sit, &
quomodo dignosci possint; & quaenam fides postumi
operibus baberi debeat.*

C A P U T XII.

IN variationibus Cujacii expressis, seu retractionibus, quas supra indicavimus, & aliis, quae possunt occurrere s; videretur posteriori sententiae stari oportere, quasi secundae cogitationes sint sapientiores, ut Justinianus uspiam. Tum quia Cujacius eō animō posteriorem interpretationem tradere voluit, ut à priore recederet. Sed in variationibus tacitis, ubi deprehendi non potest, an consulē, an per incogitantiam fecerit; posteriori sententiam semper amplecti, non satis tutum esset: quia posteriorem ita tradere potuit, ut alias non meminisset. Et idē priorem sententiam adversus posteriorem saepè probavimus lib. 1. *Variant. interpret.* capp. 3. 4. 5. 6. & 7. Nam prius scriperat ad *tit. de pact.* anno 1555. quām *paratīla Codicis* anno 1569. Cap. 9. nam prius scriperat ad *tit. de verb. oblig.* anno 1562. quām ad *Papinianum* 1578. Cap. 15. nam prius scriperat *paratīlē*. *Digēt.* quām ad *editiūm Pauli*, & lib. 18. *obseru.* cap. 17. nam prius scriperat ad *Africanum* anno 1565. quām ad *Julianam*, extremā ferē aetate. Cap. 19. nam prius scriperat ad *tit. de pacis*, quām ad *Africanum*. Cap. 23. nam prius scriperat ad *tit. de verbor. obligationib.* 1562. quām ad *Africanum* 1565. Cap. 25. ubi probamus magis, quod scriperat *lib. 2. observationum*, quām quod postea scriptis lib. 14. *observat.* cap. 28. Idque & in aliis capitibus libri primi, & secundi Variantium interpretationum, similiter obliterari potent; nos priorem sententiam adversus posteriorem magis probasse. Ex subscriptione epistolarum deprehenditur posterior sententia: sed cum epistolas operibus praeponere delit, ut prohetetur in *epistolā ad filium*, *praepolitā tractatu* 6. ad *Africanum*, anno 1573. non facile posterior sententia deprehendi potest. Verūm studiosè in ordinem recitationum inquisivimus per seriem viginti ferē annorum; eumque à VV. CG. accepimus, Francisco Pithoco populari nostro, qui cum Cujacio hospitabatur, & latus ipsius perpetuo cladebat: quemque Cujacius vocat *ulpianum invictum studiorum suorum comitem*: & de quo lib. 10. *obseruat.* cap. 18. Placet valde opinio Franc. Pithoei, *viri non minore eruditione*, quām *probitate praediti*, *mibiique persimilari*. Et à Claudio Dorsanne Praefecto Generali in jurisdictione Ifoldunensi Biturigum; qui per septennium Cujacium audiverat, & cum eo protectionem in Academiam Taurinensem suscepserat, anno 1565. quo & Gujacium tractatus ad Africanum narrabat inchoasse. Et à Gabriele Picaut Consiliario in Praefidatu Biturigum, etiam hodie ex Cujacii auditoribus superfite: qui post redditum Gujacui ex Academia Taurinensi recitationes ad Papinianum, & Paulum exceptit. Ex quibus Cujacius plurimas observations concinnavit, ut ferē omnes ex aliis recitationibus. Et ita quidem posteriores sententiae deprehendi possunt,
prae-

praeter id, quod ab aliis de ordine, & serie recitationum Cujacii traditum est. Adhuc tamen dubitationis esse potest, cum in Prioribus operibus Cujacii, & Postumis diversae sententiae reperiuntur, an non Prioribus magis stare debeamus, quae Cujacius probavit; non Postuma. Evidem fatendum est, Priora opera esse cultiora, quae diuturniori cogitatione emiserat: & in Postumis operibus recitationes subtilia operâ (ut fieri aſſoleat) traditas fuſſe, quae secundâ curâ egere poterant, ut Cujacius ipſe agnovit ad lib. 17. Quæſt. Papiniani, in L. Maevius. 66. §. in fundo. D. de legat. 2. & lib. 27. Quæſtionum ejusq[ue] Papiniani, in L. si testamento. 49. §. ult. D. de fideiſuſſorib[us] & mandat. Nihilominus in Postumis operibus quaedam sententiae fortiori ratione nituntur; quas ideo lecuti sumus, & quicquid sequi debeat, ubi vim rationis perspexit.

De Florentinâ lectione defensâ.

C A P U T XIII.

Mirum quanta fuerit in omnibus codicibus mutandis improbitas, atque audacia. Judaei in sacris libris veteribus lectionem mutarunt. Augustinus lib. 15. de Civit. Dei, cap. 11. Judaei dum nobis iruident, quod lex, & Prophetæ interpretando ad nos transferunt, mutarunt quaedam in codicibus suis, ut in nostris impediretur auctoritas. Haereticos in novis codicibus sacris lectionem mutasse queruntur Patres, ut Irenaeus lib. 5. advers. haeres. Quid non apud Homerum Critici tentarunt? ut Strabo lib. 1. Geograph. Athenaeus lib. 4. *Surrogo*, referunt. Diogenes Laertius in Timone. Apud Hippocratem, ut Galenus in lib. 6. *Surrogo*. Libros antiquos foederum, & legum ex frequenti transcriptione aliquid mutasse, ait Marius Victorinus lib. 1. *Artis Grammaticae*, cap. de Orthographia. Et Impp. in L. unicus. C. Theodore, de resp. prud. volunt, *Jctorum libros codicum collatione firmari*: quia & frequenti transcriptione aliquid mutaverant. Atque istud mutandae lectionis cacoethes libros quoque iuris post Justinianum attigit. Expensis autem lectionibus variis in libris Digestorum, Florentinâ, Noricâ, in manuscriptis codicibus, qui penes nos sunt, & quos alibi vidisse contigit, lectionem Florentinam certiorem esse agnivimus, & à qua non sit temere recedendum. Plerique & optimi quique nostræ aetatis interpres, sub auctoritate juris scientiae in eo pernicioſiſſimè errarunt; dum aut verba ex alio loco in aliud trajecerunt, alia expunxerunt, alia addiderunt. Graeci quidem interpres quandoque negationem addunt, quandoque tollunt; & primi *Glossographi Latini*, dum mentem *Jctorum* non aſſequuntur. Nobis quidvis potius tentandum est, quād ut ad immutationem lectionis accedamus. Saepè demiratus sum, Cujacium nostrum tam crebras emendationes inculisse; librosque Emendationum inscribere voluisse. Nisi quodd veluti quidam *Aristoteles*, i. e. *Amu-*

Aemulator, adversus Antonium Augustinum aequalem, qui libros Emedationum, & observationum inscriperat, inversâ scriptione libros suos obseruationum, & emendationum inscribere voluerit. Vel quia Critici id auctoritatis sibi tribuebant eò tempore, ut quoscunque libros immutarent; Id etiam Cujacius in libris juris sibi licere putaverit. Joannes Robertus aemulus ferre non potuit, qui propterea libros duos Receptae lectionis edidit. Antonius Contius collega Cujacii, qui meditabatur editionem Nivellianam ad exemplar Florentinum, sibi temperare non potuit, quin scriberet lib. 1. *Lectionum subscriptivarum juris*, cap. 1. Cum longè Pandectarum Florentinorum desiderio teneremur, spes erat iis editis ampliis de lectione neminem controversiam facit. Ecce autem de integro lectionem Florentinam certatum, quod quisque doctior sibi videtur, eò ambitiosius oppugnat. Nec defuerunt post Cujacium, qui lectionem immutarunt, & integras clausulas in libris juris rejecerunt, intolerabili processu audacia. Ideò enixè semper lectionem Florentinam tueri contendimus, non solum totò librō ex Cujacio, sed & aliis plenique in locis lib. 2. observationum nostrarum, cap. 11. in L. si cùm dotem. 22. §. si pater. sult. matrem. cap. 17. in L. cùm tabulis. §. 1 D. de bis, quae ut indign. cap. 20. in L. unic. D. de remissionib. cap. 29. in L. non tantum. 17. §. ult. D. de excusat. instor. & curator. lib. 4. cap. 8. in L. sed si. 15. D. de evictionib. cap. 10. in L. 7. in fine. D. de exceptionib. cap. 17. in L. si fuerit. 11. D. de reb. dub. cap. 22. in L. cùm servus. 18. D. de condit. infitnt. & in L. avia 77. D. de conditionib. & demonstrationib. cap. 38. in L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib. lib. 5. cap. 16. in pluribus legibus. cap. 29. in L. patrifamilias. 28. D. de reb. aust. judic. posid. lib. 6. cap. 6. in L. vestis. 23. D. de aur. & argente. legat. cap. 9. in L. haec conditio. 10. D. de conditionib. & demonstrationib. lib. 7. cap. 17. in L. postulante. 44. §. 1. D. ad SC. Trebellian. cap. 28. in L. actio. 28. D. de obligat. & actionib. lib. 8. cap. 8. in L. quidam. 13. D. de servitutib. praedior. urbanor. Sanè varium fuit Cujacii de Florentina lectione judicium: aliud, lib. 2. observat. cap. 1. Sum omnibus studiofis aucter, ut eti editis Pandectaris Florentinis, nūtil ad Pandectarum restitucionem praeteret quicquam desiderandum esse plerique vociferentur; quotquot posterunt alias tamē quoscunque manus scriptas Pandectaras conquerantur, certaque judicis earum scripturam expendant, & examinent. Nec enim fidem babendam censeo his, qui caeteras omnes ex Florentinis dimanasse profissentur. Aliud ad lib. 2. Definit. Papiniani, iu L. 2. D. de divers. & tempor. præscriptionib. Ut scriptum est in Florent. scilicet, quibus nulli sunt venustiores, nulli castigatiores; & sicubi incastigati, ita tamen scripti, ut castigatae lectionis inventieudae, & suspicandae sint. Divinum est munus, editio eorum Pandectarum, nam levat nos magnâ parte quaestioñum, & dubitationum illatarum frustra ab interpretibus: eorum denique beneficio, jus nostrum mirum in modum illustratum est. Et in recitationib. Cod. ad tit. de donatioñib. In Pandectis Florentin. quae nobis debent esse sacratissimæ. Quod quidem Cujacii judicium posterius facile sum amplexus, ut lectionem Florentipam defendessem. Idque omnes, quotquot sumus juris interpretes, præstare

stare debemus, ut aliquam juris scientiam habeamus, quam mutatis, & interpolatis ejususque arbitriis verbis nullam prouersus tandem haberemus.

Elogia de non mutandis lectionibus .

C A P U T X I V.

PAtres Ecclesiae , quid haeretici sacros codices in suas sententias mutarent, lectionem non esse mutandam plerique contendunt. Irenaeus lib. 5. aduers. haeres. cap. 30. Et primus quidem dannum est , excidere à veritate , & quod non sit , quasi arbitrari ; post deinde apponenti , vel auferenti de scriptura poemant noui modicant fore , in quans incidere necesse est eum , qui sit talis .

Basilis in serm. οὐδὲ πάκις. Φανεὶς ἕτεροις θέμας, καὶ ὑπερβασίας εἰ-
τυποφα; ἡ ἀδύτην τὸ τῷρα γεγραμμένον, ἡ ἐπισύμην τῷ μὴ γεγραμμένον.
Manifestum infidelitatis, & superbiae argumentum, vel rejicere aliquid eo-
rum, quae scripta sunt, vel introducere forūno, quae non scripta.

Gregorius Nyssenus in *Psalmos*, cap. 10.

Προσέκειν ἀρδ εθαλαῖς ἔχει τὸ ἐπὶ τῷ ἀπεκτανθέντει τῷ Ιωάννῃ κύριον αἴγαμα . καὶ τὸ μιτασθέστερ τὸ διάτη , ἵνα προσδίδηται , καὶ ἀπαρτεῖται . intelligit cap. ult. sub finem , Convenit ante oculos habere in Apocalypsi Joannis possumus . judicium adversus transforstulantes divina , per additionem , vel subtractionem . Ideo Gregorius Nyssenus oratione primata contra Eunomium et Thātōn τοῦ περιδιδότος ἡμέτον ἰσχάτων κρίνεται Κλεψύδρας , ταῦτα σολεῖται . In exiguo perversiorē traditorum verborum , extremam judicantes blasphemiam , & impietatem . Quod faciebant διὰ τοῦτον αἱστον λυγαρά , μαλιγαρά haereticōrum inventores , ut postea Lubricit . Sed & alii scriptores extraxis similiter contendunt , librorum lectionem non esse mutandam , adversus Criticos .

Synesius in *Dione* hanc ex Philosophia legem refert, quam & Pythagoras tribuit & quae ova tunc tuis biblos invenerunt, illam sicutas plures autem sunt tunc pythagoracis legendis, omnes vero iuxta rurum, n. Iheros. Lex non finit in libris communi nisi, sed vult manere ipsos ut scripti fuerint primam manus ut habuerint fortunam, vel arte.

Strabo lib. I. Geographiae de Homericis lectiones raro misit. In ypsaribz oīkōnātūnā nūmōnā vādātūrā tēas. Scripturam non necesse est mutare, quae antiqua est.

Plutarchus facete lib. 8. Symposiacō quæst. 6. Mnd̄ iuxta iuxta etos
sicut tūs dīcūtār ὅπῃ rēgōr, tā pār iuxta iuxta mīp̄, tā dī zādāp̄,
mēdōp̄ sīdōp̄. Non illis ita facile ad verba, veluti ad crīnes, ex quib⁹
recidunt partes, & tollunt aditum damus.

Galenus in *Præfatione libri primi in sextum Hippocratis* resert, ut interpres Hippocratis librum istum sextum arbitrio suo immutaverint; & ideo se antiquitatem scriptorum conquisiisse, & commentaria eorum, qui primum istum librum exposuerant. Deinde subiicit,

Πολὺ ΣΙΑΤΙΩΝ ἴδοις φυλάσσεται τὸν ἀρχαῖον γραφόν, ἀλλὰ μὴ σωμάτιον
ἰδίῳ δέχεται. μηδὲν δέ ποτε τέτο πρᾶξαι, πιθανὸν τοὺς ἐπανίσταντο
ἀντίον ποιῆσαι. *Multo melius vixum mibi servanti antiquam scripturam,*
semper studere illam interpretari, & cum id praeclaris non potuerim, proba-
bilem aliquam emendationem ipsius facere.

Artemidorus lib. Oraumptrix. cap. 75. Δέκατοι δὲ οἱ ἄλλοι τοῦ ὑπουργοῦ τῶν
τοῦ βαβύλων, μήτε προσθέται, μήτε τῶν ὄπων αἴρεται. Rogo panca eos, qui
in libros iōbos incidentur, non apponere quidquam, neque ex his, quae sunt,
adimere.

Athenaeus lib.xi. διευθετει. refert Solibium Grammaticum λυτρόν, saluti-
vum, ut vocat, quæctionem sibi propositam træctioñ Homeri verbis dissolvere
voluisse; & à Ptolomaeo Philadelpho ob hanc præclaram, & alias hujusmodi
ambiguitatum solutiones derisum aliquando. Eique Ptolomaeum ingeniosò sa-
nè commento ostendisse, non sine fraude cuique ad futurum, & ipli Solibio,
si træctione, adjectioñ, aut detractione verborum scripturam licet immutare.
Cum igitur Patres Ecclesiae, & scriptores extrarii, mutandam
non esse lectionem contendant, ecquis illi succenseat, qui in libris juris
lectionem Florentinam, ut antiquam, ab immutatione vindicari?

De bujuscē operis utilitate.

C A P . U T X V .

Prima hujuscē operis utilitas fuerit, variationes īdicasse, quae apud
Cujacium occurrere poterant, & studiosos fallere: rationes attulisse,
quibus potior sententia eligi, & inferior rejici possit; cum alioqui varia
interpretatio studiosos alternantes moraretur. Utilitas alia fuerit, nonnullorum
calumniam detexisse, qui cum aliquam Cujacii sententiam minus
forte probabilem reperissent, eam dicendo, scribendōque insectati sunt;
dissimilantes, quod alibi aliam protulisset. Simil & quorundam ignorantiam
arguisse, qui nullam apud Cujacium contrariam sententiam repe-
xiri posse, pervicaciter tuebantur. In quos homines incidisse aliquando
memini, qui unum Cujacium auditoribus suis praedicant, ad invidiam
superstitum: quique cum à propriā aliquā juris scientiā commendatio-
nem querere non possint, totam sibi à Cujaciu quaerendam excogita-
runt. Praeterē torpens studiosorum solertia excitabitur, ut alias Cujaci
Variationes investigent, investigatas expendant; & assensionem sustineant,
donec potioris sententiae lumen affulerit. Atque etiam ut lectionem Flo-
rentinam multis in locis vexatam, & conturbatam, ab immutatione
vidicent: omnique animi contentione mentem juris auctorū exquirant,
antequam emendationi acquiescant. Neque adhuc torpeant studiosi, quod
nullum hodie ex studiis excolendae jurisprudentiae fructum sint relaturi,
quodque improborum, & nequam hominum calumniam, protvertitatem
magis, quam proborum gratiam, laudemve sint inituri. Aequius fortè ju-
dicium posterior aetas feret, & agnoscat non ingenia temporibus, sed
tempora ingenii defuisse.

EMUN.

E M U N D I
M E R I L L I I J C.
E X C U J A C I O
L I B E R P R I M U S,

Seu Variantium interpretationum Cujacii
 ex Libris Digestorum.

Quid sit jus , quod necessitas constituit , in L. penult.
D. de Legibus .

C A P U T P R I M U M.

MODESTINUS lib. 1. Regularum , In L. penult. D. de legibus , Senatusque Conf.

RGO omne jus aut consensus fecit , aut necessitas constituit ;
 aut firmavit consuetudo .

C U J A C I U S in Paratit. Digestor. ad Titul. de legibus .
 Ergo omne jus aut consensus fecit , aut necessitas constituit , aut firmavit consuetudo . Jus enim , quod expressus consensus populi , vel plebis fecit , Lex est : Quod necessitas constituit , Senatusconsultum . L. 2. §. deinde quia difficile , sup. tit. proximo :

Par. II.

Z

Idem

Idem CUJACIUS lib. 14. Observat. cap. 16.

Breviter scripsisse videatur Modestinus hanc juris partitionem, ex hoc Menandri loco : *tria ydē idē dicitola, dī idē dīcīla ydīras; idē rātā rībus, idē rātē rātūras, idē ydī idē rīl.* i. e. tria enim sunt potissimum, per quae omnia sunt ; aut secundum leges, aut necessitatem, aut denique consuetudinem aliquam. Non jus omne tantum, sed & omnia aut leges efficiere, aut necessitatem, aut consuetudinem.

MERILLIUS.) Jus, quod *consensus* fecit, est jus civile scriptum ; puta, leges, rogationes, plebis cita, quae populi, aut plebis consensus fecit, L. de quibus, 32. sup. hoc sit. Jus, quod *firmavit* consuetudo, est jus civile non scriptum, quod fluxit ex interpretatione Prudentium ad leges XII. tabulari, & tuit non scriptum, L. 2. §. 2. & §. novissimi, 6. D. de orig. jur. & longā uteradi consuetudine fuit comprobatum. d. L. 32. sup. hoc sit. ut subtilatio pupillaris moribus fuit introducta, L. 2. D. de vulg. & pupilli. subdit. seu jure civili, L. ex facto. 43. D. eod. Donations inter virum, & uxorem moribus prohibitae, L. 1. D. de donat. inter vir. & uxor. seu jure civili, L. 4. D. de pa. dotalib. In legibus ferendis expressus fuit populi consensus ; in moribus introducendis tacitus, seu illitteratus, ut Gellius lib. 12. cap. 13. Et hoc quidem satis constat, quid sit jus, quod consensus fecit, aut quod firmavit consuetudo ; at non sat satis constat, quid sit jus quod *necessitas* constituit, in d. L. penult. D. de legib. Cujacius in *Paratit. Digestor. ad tit. de legib.* ait, *SCta esse jus, quod necessitas constituit; cum populus universus in tanta hominum multiitudine difficultate convenire posset, & necessitas ipsa curans Reip. ad Senatum deduxisset.* d. L. 2. §. deiude quia difficult. D. de orig. jur. At lib. 14. observat. cap. 16. jus, quod *necessitas* constituir, interpretatur jus gentium ; quia usu exigente, & humanis *necessitatibus* gentes quaedam jura ibi constituerunt, §. *jus autem. In his de jure nat. gent. &c. puta, commercia, venditiones, locationes, bella, captivitates.* Et ibi quidem Cujacius attigit utramque interpretationem, ut jus, quod *necessitas* constituit, referri possit ad SCta, vel ad jus gentium. Magis tamen probarem, referendum esse ad jus gentium ; nam si verum est, Modestinum respexisse ad verba Menandri ; & si eadem mens fuit Modestini, quae Menandri, (ut probabile est) non cogitabat Menander de SCta Romanorum, quae longè tempore antecedit ; igitur cogitavit de iure gentium, quod *necessitatibus* humanis ita postulantibus fuit constitutum.

*An Praefides; qui jus gladii habuerunt, alias coercitiones
habuerint, vel non.*

C A P U T II.

ULPIANUS in L. 6. §. qui universas. D. de offic. Praefid.

Qui universas provincias regunt, jus gladii habent; & in metallum dandi potestas eis permissa est.

CUJACIUS in *Paratit. Digestor. ad tit. de offic. Praefid. praetor.*

*Praeter hunc, vel Vicarium eius, nullus magistratus habet plenissimum imperium merum. Alii partes tantum aliquas habent, ut Consul jus gladii, sed non jus relegandi: ac similiter Praefes jus gladii, & jus damnandi in metallum; non jus deportandi, vel confiscandi. Eandemque sententia in tuetur Cuiacius in exposit. tit. de *injust. rupt. & irrit. fact. iust.**

Sed aliter scriptis lib. 21. observat. cap. 20. Per eminentiam, gladii potestas, summa pars meri imperii: nam & omnem aliam facinorum graviores coerciones, veluti damnationem in metallum, deportationem, publicationem bonorum, & judicii publici executionem lepe delatam, imperium merum complectitur. L. solet. D. de offic. Procons. & legat. L. 1. D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdict. L. aliud, in fine, D. de verbis significat.

MERILLIUS. Ex eo, quod Ulpianus in hac L. 6. ait, Praefides, qui universas provincias regunt, jus gladii habere, eisque potestatem in metallum dandi permissam esse; plerique inferunt, Praefides provinciarum non habuisse alias coercitiones, puta, jus deportandi: aut etiam leviores, puta, jus confiscandi. Et in ea sententia fuit Cuiacius in *paratit. Digestor. ad tit. de offic. Praefid. praet. & in exposit. Tit. de injust. rupt. ad L. 6. in §. ejus, qui deportatar.* Quae quidem his rationibus juvari potuit; quod ea, quae sunt imperii meri, specialiter concedantur, L. 1. D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdict. L. solent. 6. D. de offic. Procons. & legat. L. 1. §. 2. D. de legat. 3. L. aliud. 131. in fin. D. de verbis signific. Concessio igitur jure gladii, jus aliter animadvertisendi specialiter concedi debuit. Tum quia Praefides, licet jus gladii habuerint, non potuerunt concedere liberam mortis facultatem, nec habuerunt jus venenorum necandi. L. aut. *dammum.* 8. §. 1. D. de poenis, nec jus deportandi, L. inter poenas. 6. D. de interd. & rel. gal. nec jus confiscandi, L. unic. C. *Ne fine iuss. Princip. cert. judicib. liceat confiscare.* Verius tamen videtur, eos omnes, qui jus gladii habuerunt, alias etiam coercitiones, seu graviores, seu leviores habuisse: nam gladius fuit symbolum hujusc summae potestatis: quem propterea Imp. in urbe gestabant, ut de Vitellio Tacitus lib. 3. *bistoriar.* & Praefectus Praetorio, Philostratus lib. 4. da

vit. Apollonii; isque solus, ut observat Herodianus lib. 3. scilicet ad differentia in Praefecti urbi, cui licet jus gladii non quidem ab inicio, sed postea concessionem fuerit; tamen gladium in urbe non gestabat. Praefides in provinciis, seu legati Caesaris gladium in provinciis etiam gestabant, symbolum suae potestatis. D. Paulus ad Roman. cap. 13. Jure autem gladii concessō vel Praefectis Praetorio, vel Praefecto urbi, vel Proconsuli, vel legato Proconsulis, vel legatis Caesaris, vel aliis Provinciarum rectoribus, omnimodam coercitionem habuisse videntur. Et hanc sententiam tandem probavit Cujacius lib. 21. observat. cap. 30. ubi ait, gladii potestatem, summam esse partem imperii meri; & complecti omnem aliam facinorum graviores coercitionem; veluti datiem in metallum, deportationem, publicationem bonorum, & judicii publici exercitationem lege delatum. Nec deinceps huic sententiae tuendae rationes: quia cum populus liberā Rep. Imperatores, aut Proconsules cum exercitu in provincias mitteret, eis dabat summum imperium, atque omnimodam coercitionem. Sallustius in *conjurat. Catilin.* Ea potestas per Senatum more Romano maxima percutitur; Exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque cives: domi, militiaeque summum imperium, atque judicium summum habere. Eō exemplō Augustus terum potitus, legatos milite in provincias nondum pacatas cum exercito, & jus gladii eis concessit. Dio lib. 53. non tantum, ut haberent jus necandi militis, L. de militibz. D. de cufz. & exhibet. ror. sed etiam, ut provinciales forte tumultuantes comprimerent, & modis omnibus coercerent. Ideo Praefides iis poenis quenque afficer possunt, quae aut vitam adimant, aut servitutem injungant, aut civitatem auferant, aut exilium, aut coercitionem corporis contineant. L. 6. §. ult. D. de poenis. Idque deprehenditur ex variis poenis, quibus Praefides provinciarum Christianos afficerunt: quoscum enim tam varias poenas infixerint, nisi quia jure gladii concessō omnimodam coercitionem habuerunt? Ita Praefes provinciae ministrari Babilio, quae sunt suae potestatis, dūpion, ἔχειας, Καράρος, δάνατος, bonorum proscriptiōnēm, seu confiſcationēm, exilium, cruciatōs, mortem, apud Greg. Nazianz. Orat. 20. Ita Praefectus urbi omnium criminum coercitionem intra urbem, urbisque terminos habuit, L. 1. D. de offic. Praefect. urb. Habuit quoque jus deportandi, L. 6. D. de interdict. & relegat. Ita Praefides, qui jus habebant vitae noxiis adimendae, habebant quoque jus confiscandi, L. unic. C. Theodos. Ne sine iussi Princip. Ita Justinianus Ediz. 8. cap. 2. dat jus gladii Pontici tractus Vicario, ut competentibus penitentibus penitentes coherceret. Et cum varia sint criminum genera, quae aliam, atque aliam poenam mereantur, modò graviores, modò leviores; absurdum esset, ut poena gladii omnes punirentur. Nec minus absurdum esset, ut ei cui vitam gladio adimere licuisset, non liceret id, quod minus est, puta, deportare, confiscare; siquidem non debet, cui plus licet, quod minus est non licere, L. non debet. 21. D. de regn. iur. Verum rationes sejciendae sunt, quibus nonnulli ad priorem sententiam adduci possent: quod enim dicitur partes imperii neri specialiter concessas fuisse, puta, ut Princeps uni daret jus deportandi,

alii

alii exercitionem judicij publici , alii jus confilandi ; id verum est . Sed & Princeps omne imperium merum generaliter concedere potuit : veluti cum Praefectum Praetorio , aut legatum suum , aut Proconsulem , aut legatum Proconsulis , aliumve provinciae Praesidem gladiis cingeret , eique potestatem daret ad animadvertisendum milites , & facinorosos homines , L. 3. D. de Jurisdic*tione*. Generalis ista concessio imperii meri , speciales alias partes continebat : ut generalis hypotheca continet specialem . L. 2. D. qui potior in pign. Praeterea d. L. 8. D. de poenis , ita debet intelligi ; ut si Praeses provinciae aliquem noxiu[m] p[ro]mota gladii affici jussit , non posset deinde mutare sententiam , puta , ut noxio vita laqueo , vel veneno , vel fuste , vel aliud genere mortis adimatur . Denique non movet , quod Ulpianus in hac L. 6. Provinciarum rectoribus jus gladii , & in metallum dandi tantum concesserit ; quasi non habuerint jus deportandi , nec jus confilandi , nec aliam maiorem animadversionem . Etenim sciendum est , temporibus Ulpiani divisa fuisse provincias , quae a pr mordio universae regebantur , ut observat Dio Ulpianus aequalis lib. 53 . Qui universas provincias regebant , semper jus gladii habuerunt ; atque alias etiam coercitiones ; quod hic signare voluit Ulpianus . At Praetides alicujus provinciae divisa p[ro]rumque nec jus gladii habuerunt , nec jus deportandi , L. 2. D. de poenis , nec jus confilandi , L. unic. C. Ne sine iussi princip. &c. nec aliam maiorem animadversionem , L. 4. C. de locat. & conduct. puta , jus animadvertisendi , coercendi , atrociter verberandi , L. si quid . 11. D. de offic. Proconsul. Suberant aliorum dispositioni , veluti Praefecti Praetorio , d. L. 4. C. de locat. & conduct. aut Proconsulis , aut alius Re[gi]onis , qui universam provinciam regebat ; quique jus gladii habebat , & omnimodam aliam coercitionem .

*An. omnis jurisdic*tio* sit cum imperio , vel quedam sit .
jurisdic*tio* simplex , & sine imperio.*

C A P U T III.

*ULPIANUS lib. 2. de officio Q[ui]aestoris. In L. 3. D. de Jurisdic*tione*.*

IMperium aut merum est , aut mixtum est . Merum est imperium , habere gladii potestatem ad animadvertisendum facinorosos homines : quod etiam potestas appellatur . Mixtum est imperium , cui etiam jurisdic*tio* ine^st , quod in danda bonorum positione consistit . Jurisdic*tio* est etiam judicis dandi licentia .

CIVICUS , lib. 21. observationum , cap. 30.

Duo in ea lege proponuntur imperii genera; duo sunt in ea termini tantum, merum imperium, & mixtum imperium; non tres, ut plerique opinantur; merum, & mixtum imperium, & jurisdictione simplex: quia nulla est jurisdictione simplex, vel nuda; nulla sine imperio, cuius vi ad efficiem perducatur: quod ex hac etiam societate, atque iunctura, quæ jurisdictioni connexum est, mixtum appellatur.

Idem CUIJACIUS aliter in prima expositione Tit. D. de jurisdictione ad L. primam.

Haec sunt majoris cuiusdam potestatis, quam sit jurisdictione simplex, quam habet Magistratus municipalis: nam simplicem tantum jurisdictionem habet; & ista recte Graeci, ad d. L. ea quae, ait, Magistratus municipales non habere ea, quae sunt majoris potestatis, jurisdictionem simplicem habere.

Idem CUIJACIUS ad L. Duumvirum. 53. C. de Decurionibus; Duumviri imperium non habent, jurisdictionem habent.

MERILLIUS.) Cùm Ulpianus in hac L. 3. mixto imperio ineffe jurisdictionem dixerit; haec verba variam interpretationem patiuntur. Quidam ex Latinis Interpretibus, & primis juris civilis Gloiographis, existimarent, jurisdictionem ita ineffe imperio, ut jurisdictione ab imperio nullò modò separari possit; quia & jurisdictione insit imperio, & imperium jurisdictioni cohaeret. L. 1. in fine, D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdictione. Hanc sententiam probavit Cujacius lib. 21. obser. cap. 30. & iis rationibus firmari potest: quod mandata jurisdictione imperium quoque transeat: quod modica coercitio sit imperii mixti; & jurisdictione nulla sit absque modica coercitione, L. ult. D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdictione. Praeterea, si ulla esset jurisdictione absque imperio, maximè Magistratum municipalium, qui sunt minores magistratus: At magistratus municipales ea facere possunt, quae sunt imperii mixti; nam pignus capere possunt, L. quemadmodum. 29. §. Magistratus, D. ad legem Aquil. & pignoris capio est imperii. L. sacrilegi. 9. §. cum eo, D. ad L. Julianam pecular. Habent multae dictiōnē, L. aliud est. 131. D. de verb. sign. & multae dictio est imperii, d. L. 9. D. ad L. Jnl. peculator. Magistratus municipales habent coercitionem cum jurisdictione, ut est apud Hygenum in libro de limitibus constitutis: & coercitio vel modica, est imperii, d. L. ult. D. de officio ejus, cui mandat. est jurisdictione. Magistratus municipales possunt mittere in possessionem damni infecti nomine. L. 4. §. duas, D. de damno infect. & missio in possessionem est imperii. L. 4. inf. hoc sit. de jurisdictione. Denique si magistratus municipales non habent ea, quae sunt magis imperii, sicut ea facere possunt, quae sunt magis jurisdictionis, sed tamen imperii: & ita cum jurisdictione magistratum municipalium, licet sint minores magistratus, cohaeret semper imperium. Graeci vero Interpretes, & quidam ex Latinis, aliter sentiunt, jurisdictionem posse separari ab imperio, & quandam esse simplicem jurisdictionem absque imperio. Et hanc Graecorum sententiam probavit Cujacius in prima expositione Tituli de jurisdictione. ad legem primam. Ita igitur variat Latinorum, & Graecorum interpre-

preatio; an quaedam sit iurisdictio simplex, vel mera, aut potius omnis iurisdictio mixta sit cum imperio. Verum cum quaeritur, an omnis sit iurisdictio cum imperio, vel quaedam sine imperio, differentia constituenta est inter Magistratus. Alii erant maiores magistratus Romae, & illi cum imperio, ut Consules, Praetores, Aediles maiores; alii erant minores magistratus, ut Aediles minores. Gellius lib. 13. cap. 14. & in provinciis minores magistratus erant Magistratus municipales, qui quidem jurisdictionem habebant, L. unic. D. si quis jus dicenti non obtemper. non imperium. Magistratus maiores habebant imperium mixtum, id est, imperium cum iurisdictione; minores habebant jurisdictionem, sed sine imperio. L. nec magistratibus. 32. D. de injuriis. Quid si verum est, magistratus minores habuisse jurisdictionem, sed sine imperio; dicendum est, aliquam jurisdictionem simplicem, & sine imperio at signari posse. In majoribus magistratibus, qui habent mixtum imperium, semper iurisdictione inest imperio, & imperium semper cohaeret jurisdictioni: at in jurisdictione minorum magistratum, nihil est quidquam imperii, licet Magistratus municipalis pignus capiat, multam dicat, coercitionem inferat; id non facit pro imperio sui magistratus, quod non habet: sed quia a lege municipalis concessum est, ut pignus capiat, d. L. 29. §. Magistratus, D. ad leg. Aquil. ut multam dicat, L. ult. D. de decr. ab ord. faciendo ut coereat. Hygenius in lib. de limitibus constituentibus. Cum vero magistratus maiores id faciunt puta pignus capiunt, multam dicunt, coercent; id faciunt pro imperio sui magistratus. L. 2. D. de in jus vocando. Non movet, quod iurisdictione nulla sit sine imperio, L. ult. D. de officio ejus, cui mandata est iurisdictione. Non enim ea est mens Pauli, in de L. ult. ut velit dicere, omnem jurisdictionem esse cum imperio; sed eam tantum jurisdictionem, quam magistratus privato mandaret, nullam esse, id est, nullius momenti: ut probamus lib. 2. obseru. cap. 15. Et quidem si magistratus, qui habet imperium cum jurisdictione, seu imperium mixtum, mandaverit jurisdictionem suam privato homini, qui non est magistratus; nullius momenti erit ita iurisdictione mandata, nisi imperium cum mandata jurisdictione transeat: quia opus est imperio ad jurisdictionem illam explicandam. At jurisdictione minorum magistratum, nulla non est sine imperio; quia non opus habent imperio ad jurisdictionem suam exercendam, ut pote qui facere non possint ea, quae sunt imperii. L. 4. infra, hoc tit. L. ea quae. 26. D. ad municipal. Sed eti magistratus municipalis mittat in possessionem, damni infecti nomine, id non facit jure proprio sui magistratus, sed ex delegatione Praefidis: L. 4. §. duas, D. de damno infecto: & cum ita mittat in possessionem, fungitur vice Praefidis, non sua; utitur imperio Praefidis, non suo. L. 5. infra hoc tit. L. 1. §. qui mandata, D. de officio ejus, cui mandata est iurisdictione. Itaque in ita Interpretum varietate, magis admittendum videtur secundum Graecos Interpretes, quandam jurisdictionem esse sine imperio; quandam simplicem jurisdictionem, quae nihil habeat imperii, ut est jurisdictione minorum magistratum. Denique in majoribus magistratibus jurisdictione non sine imperio, in minoribus magistratibus jurisdictione est sine imperio.

*An in mixto imperio quaedam sint magis imperii; quam
jurisdictionis; & magis in L. 4. D. de jurisdictione,
positivè, vel comparative sumi debeat.*

C A P U T IV.

ULPIANUS in L. 4. D. de Jurisdictione.

Jubere caveri praetorii stipulatione, & in possessionem mittere, impesi
tū magis est, quam jurisdictionis.

CUJACIUS in secunda expositione Tit. D. de jurisd. ad L. 4.

*Observandum tunc hoc, tunc illò locò, magis, accipi οὐγρεῖν, & esse
in comparando; quoniam nihil est mixti imperii, quod non sit & jurisdictionis:
& haec etiam ipsa, jubere caveri, nominatim jurisdictioni vindicantur, in d. L. 1. & L. 4. D. de dann. infct. & vice mutata, nihil est
jurisdictionis, quod non sit etiam mixti imperii: sed in hac mixtura est ta-
men aliquid, quod eminet, & excellit.*

Idem CUJACIUS ad lib. 1. Pauli ad Edictum, in L. et quae. 26. D. ad
municipalem.

*Constituamus, Magistratus municipales jurisdictionem, atque adeo mixtum
imperium habere; sed ea, quae sunt magis mixti imperii, & majoris cu-
jusdam potestatis, quam jurisdictionis nuda, magistratum municipalem non
habere.*

Idem CUJACIUS aliter in prima exposit. Tit. D. de jurisd. ad leg.
primam.

*Haec sunt majoris cuiusdam potestatis, quā sit jurisdictione simplex, qua-
lē habet magistratus municipalis: nam simplicem tantum jurisdictionem
habet: & ita recte Graeci ad L. ea, quae, ajunt, magistratus municipa-
les non habere ea., quae sunt majoris potestatis, jurisdictionem simplicem
habere.*

MERILLIUS.) Quod ait Ulpianus in hac L. 4. *Jubere caveri, & in pos-
sessionem mittere, magis esse imperii, quam jurisdictionis; οὐγρεῖν, id est;
comparativè, vel derivatè, id est, positivè sumi potest.* Quam diversam
ceptionem Pyrro induxerat, ut refert Diogenes Laertius in Pyrrhone;
& ex eo Suidas in verbo, ἐδί μᾶλλον. *Magis* ita comparativè sumitur,
veluti cùm dicimus, sanitatem magis optandam esse, quam divitias:
utrumque optandum esse dicimus, sed fit comparatio sanitatis ad divitias;
& utriusque comparatione facta, alterum magis optandum esse dicimus.
Magis autem positivè, seu negativè, ita sumitur: veluti cùm dicimus vir-
tutem magis laudandam esse, quam vitium, utrumque laudandum esse
non

non dicimus; sed ita virtutem laudandam esse affirmamus, ut vitium laudandum negemus. Ita Justinianus in §. 1. *Inflit. quib. mod. re contrab. obligat.* Indebitum magis esse ex distractu, quam ex contractu. Latini Interpretes in hac L. 4. & L. ea quae. 26. D. ad municipal. magis comparativè acceperunt: Accursius, & Odofredus Accursiò antiquior: quasi cautio, quae exigit damni infecti nomine, & missio in possessionem sit imperii, & jurisdictionis, sed magis imperii, quam jurisdictionis. Comparatio fit eorum, quae sunt imperii mixti ad invicem; & alterum dicitur esse magis imperii, quam jurisdictionis: non negatur esse jurisdictionis, sed dicitur magis esse imperii. Cujacius Latinorum Interpretum sententiam fecutus est in *secunda exposit. tit. D. de Jurisdic. ad banc L. 4. & lib. 1. Pauli ad editum*, in d. L. 26. D. ad municipal. Graeci Interpretes magis in d. L. 26. positivè acceperunt: quorum lententiam refert, & probat Cujacius in *prima exposit. tit. de Jurisdic. ad L. 1.* Ita igitur intelligunt, mettere in possessionem, restituere in integrum, esse majoris cuiusdam potestatis, puta, imperii mixti; quam jurisdictionis simplicis, puta, quae est sine imperio: atque ita esse imperii mixti admittunt, ut negent esse jurisdictionis. Qui nullam jurisdictionem simplicem admittunt, sed omnem jurisdictionem cum imperio esse existimant: necessariò debent comparativè sumere hanc L. 4. & comparationem facere inter ea, quae sunt imperii mixti: quorum alia sunt magis imperii, quam jurisdictionis; & alia magis jurisdictionis, quam imperii. Sed Graeci, qui jurisdictionem simplicem admittunt, ut in magistratibus municipalibus, positivè sumunt: quali Ulpianus senserit, jubere caveri praetoria stipulatione, & in possessionem mettere, magis pertinere ad Praesidem, qui habet imperium, quam ad Magistratum municipalem, qui jurisdictionem habet simplicem. Et ita verba hujusce leg. 4. positivè sumenda. Inadet inscriptio, juncta L. 1. & L. 4. D. de damn. infect. & d. L. 26. D. ad Municipal. ex libris Pauli, & Ulp. ad editum: ubi quaerebatur, an magistratus municipales possent exigere cautionem damni infecti nomine, & in possessionem mettere. Ulp. ait, id magis esse imperii, quam jurisdictionis, id est, magis pertinere ad praetidem provinciae, qui imperium mixtum habet; quam ad magistratus municipales, qui jurisdictionem habent sine imperio. Imperium hic de imperio mixto debet intelligi, ut in L. *juriscentium*. 7. §. si pacificari. D. de pac. L. cùm prætor. 12. & L. *judicium*. 58. D. de judic. L. muto. 6. §. tutoris. D. de tutel. L. quod iustit. 14. D. de re judicat. L. potestatis. 215. D. ie verbor. significat. Jurisdictione vero hic debet intelligi de jurisdictione magistratum municipaliū, ut in L. ult. D. de Jurisdic. & in d. L. 6. D. de tutel. tutoris dationem neque esse imperii, neque esse jurisdictionis: id est, non competere jure magistratus, sive imperium habeat, ut Praetor; sive jurisdictionem tantum habeat, ut magistratus municipalis. Quanquam ita facile constare potest de vera interpretatione hujusce leg. 4. repetita ex inscriptione, ut positivè sumi debeat: apertius tamen constabit, si ostendamus, non posse sumi comparative. Quaecunque sunt imperii mixti, sunt aequè imperii, & jurisdictionis; sunt tam imperii, quam jurisdictionis; & tam jurisdictionis, quam imperii: veluti restituere in integrum, est impe-

rii, d. L. 26. D. ad municipalem: sed est etiam jurisdictionis, L. ult. C. ubi,
 & apud quem restitut. in integr. Imperium magistratus in eo versatur,
 quod reficit id, quod factum est, quasi factum non esset. Jurisdictionis
 magistratus in eo est, quod cognoscit, an restituere debeat. L. in cause.
 16. §. ult. D. de minorib. Utrumque facit magistratus pro mixto imperio,
 pro imperio, cui inest jurisdictionis. L. 3. D. de jurisdictione vel quod cohaeret
 jurisdictioni, L. ult. D. de offic. ejus cui mandat. est jurisdictionis. Cum co-
 gnoscit magistratus, an restituere debeat, haec cognitio non est magis
 jurisdictionis, quam imperii; cum restituit in integrum, haec restitutio
 non est magis imperii, quam jurisdictionis: utrumque est imperii mixti;
 utrumque facit magistratus pro imperio, & jurisdictione sui magistratus.
 Ita judicis dato est imperii, d. L. cum Praetor. 12. D. de judicis: sed est
 etiam jurisdictionis, d. L. 3. D. de jurisdictione. Jubere caveri Praetori stipula-
 tione, est imperii, hac L. 4. sed est etiam jurisdictionis, L. 5. D. de verbis
 obligat. L. 1. in fin. D. de stipulat. praetor. Mittere in possessionem est
 imperii, hac L. 4. & d. L. 26. D. ad municipal. sed est etiam jurisdictionis,
 L. 1. & L. 4. §. duas. D. de damn. infect. L. 1. D. ne vis fiat ei, qui in
 possessi. Bonorum possessio est imperii, L. 3. D. de jurisdictione. sed est etiam
 jurisdictionis, §. sed eas. Inficitur de bonor. possessi. Imperium Praetoris ver-
 satur in novi operis nuntiatione, d. L. 7. §. si pacifcar. D. de paci. sed &
 jurisdictione quoque versatur, L. 1. §. & post, de oper. novi nuntiat. Quaecun-
 que igitur sunt imperii mixti, sunt aequi imperii, & jurisdictionis: quod-
 cunque facit magistratus, facit jure sui magistratus, L. 1. D. de officio ejus,
 cui mandat. est jurisdictionis. At jure magistratus habet imperium, quod se-
 quitur ipsum magistratum, ut est apud Dionysium Halicarnass. uspiam,
 & in d. L. potestatis. 215. D. de verb. sign. id est, imperium mixtum, sive
 imperium & jurisdictionem: non aliud jure habet imperium, aliud jure ju-
 risdictionem. Quodcumque igitur facit, sive restituit in integrum, sive
 det judicem, sive mittat in possessionem, sive det bonorum possessionem;
 facit pro imperio, & jurisdictione: ita ut nihil magis imperii, quam
 jurisdictionis; & nihil magis jurisdictionis, quam imperii dici possit. Si
 quidquam est magis jurisdictionis, quam imperii, est judicis dandi licen-
 tia, d. L. 3. D. de jurisdictione. sed in judicis datione imperium Praetoris
 versatur, cum jubet, aut vetat judicare, d. L. 12. D. de judic. L. judicium.
 59. & L. de qua. 74. D. sed. cum imponit necessitatem judicandi, L. ult.
 §. judicandi. D. de munerib. & honorib. atque ita judicis dato non est
 magis jurisdictionis, quam imperii. Si quidquam est magis imperii, quam
 jurisdictionis, illud est, cum magistratus jubet in carcerem duci, L. 2. D.
 de in jus vocand. cum pignus capit, corpus retinet, L. sacrilegi. 9. §. cum
 eo, D. ad leg. Jul. peculat. At illud facit magistratus ad tuendam jurisdictionem suam, L. 1. §. 1. & §. quid ergo. D. de inspiciend. vent. & ita
 non minus est jurisdictionis, quam imperii. Denique in mixto imperio
 nihil est, quod magis imperii, quam jurisdictionis, aut magis jurisdictionis,
 quam imperii dici possit.

An magistratus in jurisdictione voluntaria possit se subjicere aliis magistratui aequali, vel inferioris potestatis.

C A P U T V.

ULPIANUS in L. est receptus. 14. D. de jurisdictione.

Est receptum, eoque jure utimur, ut si quis major, vel aequalis subjiciat le jurisdictioni alterius, possit ei, & adversus eum jus dicere.

CUJACIUS in secunda expositione tit. *D. de jurisdictione ad L. 14.*

*Voluntariam jurisdictionem magistratus, nec in magistratum volentem, qui par, aut major sit, exercere potest: ut puta, Praetor non potest manumittere, vel adoptare, vel emancipare apud collegam; qui alius s. ut voluntarius, & exercentur inter eum qui vult manumittere, & eum, qui vult manumitti emancipare & emancipari, adoptare vel adoptari. Denique haec sunt voluntariae jurisdictionis, & tamen haec Praetor apud collegam exequi non potest. L. apud filium, §. 1. de manumiss. vindicta. & ratio est, quia apud seipsum haec exequi potest, apud seipsum servum manumittere, aut filium emancipare, apud seipsum extraneum in locum filii adoptare, L. 1. *D. de manumiss. vindicta. L. 4. D. de adoptionib. L. 2. de offic. Praefid.**

Idem **CUJACIUS** aliter in prima expositione tit. *D. de jurisdictione ad L. 14.*

Nunc dico, si quis major, vel aequalis sed sponse aleteat minorem Magistratum manumittendi causam, (neque enim propterea hoc exequi per procuratorem) non magis sibi faciet iuriam, hoc est, suam maiestatem minuet, quam si litiget per se. Hoc verum non probileetur, hoc est, litigare potest; ergo nec illud, injuria illius metu: igitur in majorem, vel aequalem Magistratum nullam esse jurisdictionem contentiolam, vel voluntariam, nisi se ei subjiciat.

MERILLIUS.) Satis constat, Magistratum se posse subjecere jurisdictioni alius Magistratus aequalis, vel etiam inferioris potestatis, in jurisdictione contentiose: puta, ut apud eum actiones moveat, litiget, jusque suum persequatur. Sed dubium esse potest, an idem sit in jurisdictione voluntaria: puta, cum legis actiones exercentur, L. 1. *D. de offic. Praefid.* Cujacius in secunda expos. tit. *D. de jurisdictione* existimat, Magistratum parem, aut minorem non posse voluntariam jurisdictionem exercere in alium Magistratum, licet volentem: & ita intelligit L. apud. 14. *D. de manumissionib. & L. apud. 18. D. de manumiss. vindicta.* ut Praetor ne volens quidem apud Praetorem possit servum suum manumittere; & rationem istam subjecit, quod Praetor apud seipsum id facere possit; frustra igitur apud alium faciat, quod apud seipsum facere potest. Tum quia minuitur dignitas Magistratus, si se alius aequalis, inferioris jurisdictioni subjiciat. Verum in prima expos. ejusdem tit. *de jurisdictione* aliter

senit, Magistratum posse apud alium Magistratum parem, minoremve, legis actiones exercere; seque posse ipsius jurisdictioni subjecere: quod magis probarem; idque suadent verba hujusc L. 14. ut ei possit, & aduersus eum jus dici. Ei jus dicitur, puta, in jurisdictione voluntaria: in eum jus dicitur, puta, in jurisdictione contentiofa. Et quidem si Magistratus se se alteri subjecere potest in jurisdictione contentiofa, ubi aduersus eum invitum, & nolentem judicium redditur; multo magis in jurisdictione voluntaria, ubi non nisi volenti jus redditur. Nec magis minuitur dignitas Magistratus, si se in hac, vel illa jurisdictione alii subjecerit. Non movet, quod in d. L. 14. D. de manumissiib. & d. L. 18. D. de manumissi. vindict. Praetor non possit apud Praetorem manumittere, aut emancipare; ita enim debent intelligi, nisi se Praetor collegae jurisdictioni subjecerit. Non movet etiam, quod cum Magistratus apud seipsum legis actiones exercere possit, eas frustra apud alium exerceret: quid enim, si legis actiones apud alium, qualim apud seipsum exercere malit? istamne potestatem adimemus Magistratui, quae cuvis alii conceditur?

An poena, quae imponitur ei, qui jus dicenti non obtemperavit, adori, vel fisco, vel utriusque vindicetur.

C A P U T VI.

VLPLANUS in L. unic. §. ultim. D. si quis jus dicenti non obtemperaverit.

Hoc judicium non ad id, quod intereat, sed quanti ea res est, concludunt; & cum meram poenam contineat, neque post annum, neque in heredem datur.

CUIJACIUS in repetita preelectione ad L. unic. D. si quis jus dicenti non obtemperaverit.

Ea poena, quam statuerit Judex ea de re aditus, utriusque partienda erit, inter adorem, & fiscum; ut plerumque sit in popularibus actionibus, L. lege Cornelia, de Scto Sillan. vel ut Accursius tentavit, tota cogenda erit in fiscum, us quandoque poena actionis popularis tota in publicum redigetur, L. ultim. inf. de term. moto.

Idem CUIJACIUS aliter in prima expositione ad L. unic. D. si quis jus dicenti non obtemp.

Haec actio datur adversario in adversarium; non est dicendum dari fisco; non est dicendum duas dari, unam fisco, alteram adversario, ut male Accursius: sed datur haec actio adversario in adversarium, qui jus dicenti non paruit.

Idem CUIJACIUS lib. 24. observat. cap. 25. in fine, nihil definit.

ME-

MERILLIUS.) Hoc editio proponitur poenale judicium, seu poenalis actio adversus eum, qui jus dicenti non obtemperaverit; cum rem restituere jussus fuerit, eamque non restituerit: & datur quanti ea res est, non quanti interest actoris. Proinde licet actor nullum jus in re petita haberit, aut reus se exceptione tueri potuerit; is, qui non paruit jus dicenti, tenetur quanti ea res est: eaque actio non utilitatem actoris, sed meram poenam continet. At quæstionis est, an poena, quæ hoc editio proponitur, fisco vindicetur, vel actori, an inter fiscum, & actorem partenda sit. Cujacius in secunda expositione hujus legis, ait, utrique partendam esse, id est, inter actorem, & fiscum esse dividendam, vel totam esse cogendam in fiscum. Et lib. 24. obseruat. cap. 25. in fin. dubitanter ait, partendam esse, vel inter fiscum, & actorem; vel inter actorem, id est, eum, qui egit populari actione, & eum, cui res restituta non est. At vero in prima expositione, ait dari poenam adversario in adversarium: puta, actori in reum, vel tecum in actorem, & non dari fisco. Quam interpretationem magis admitterem: quia in §. ult. hujuscem leg. poena mera utilitati actoris opponitur, quasi actor non utilitatem, seu id, quod interest, sed poenam meram ita actione consequatur. Praeterea, ut in poenali judicio, quod datur adversus libertum, qui absque venia patronum in jus vocaverit, poena quinquaginta aureorum patrono datur, L. si libertus. 12. Dicitur in jus vocandi. Ita ex hoc editio poena ei dari debet, cui res non est restituta: ut etiam poena ei datur, qui in possessionem admissus non fuerit, L. 1. §. ult. D. ne vis fiat ei, qui in possess. Denique ubi poena editio definita non est, eam actor aestimat, seu quanti ea res est, L. penult. D. ne quis eum, qui in jus vocab. At quorundam actor poenam aetumarat, nisi ipsi inferretur? Potius ergo dicendum videtur, poenam, quæ hoc editio proponitur, adversario esse inferendam, quam fisco, aut inter utrumque esse partendam. Non movet, quod in popularibus actionibus poena quandoque filico vindicatur, aut inter actorem, & fiscum dividitur: Nam actio, quæ hoc editio proponitur, non est popularis, ut nec poenale judicium in factum, quod datur adversus libertum, qui patronum in jus vocaverit, dicitur. In popularibus actionibus, cuius est populo agere permittitur; at ista actio datur tantum adversario in adversarium, hac L. unic. §. penult. Non movet etiam, quod ut actio albi corrupti popularis est, quæ vindicatur contempta dignitas Magistratus, L. si quis. 7. D. de juris!. Ita & actio, quæ hoc editio proponitur, popularis esse videatur: quia & hujusmodi actione contempta Magistratus dignitas vindicatur. Etenim actio albi corrupti popularis est, quia publicè interest, non corrupti album Praetoris, ex quo Praetor jus cuique dicere debet: at non ita publicè interest, rem petitam non restituere ut popularis actio detur adversus eum, qui non restituerit.

An pactum sit genus, vel species conventionis?

C A P U T V I L

ULPLANUS in L. I. §. conventionis, D. de pač.

Conventionis verbum generale est, ad omnia pertinens, de quibus negotiū contrahendi, transigendique causā consentiunt, qui inter se agunt.

CUJACIUS in paratit. *D. ad tit. de pač.*

Transactio est species, pactum genus; cuius definitio, ut sit duorum, pluriumve in idem placitum consensus, id est, nihil nisi consensus: ut in definitione legati, Donatio testamenti reliqua, id est, non nisi testamenti.

*Idem CUIJACIUS aliter ad tit. *D. de pač. in L. I. §. conventionis.**

Pacti igitur nomine exposito, reliqua erat conuenti explicatio: & pactum quidem (ne diximus) species est, conuentum genus: Nam & pacta, & contractus, conventa, sive conventiones sunt.

MERRILLIUS.) Probarem magis, pactum dici debere speciem conventionis, quam genus. Conventionis nomen generale est, quod continet contractus nominatos, & innominatos, *L. iurisgentium*. 7. in princ. *D. de pač.* atque etiam pacta nuda continent, quae sunt tantummodo pacta, & remanent in nomine conventionis, & placiti sine stant, *L. si tibi*. 27. *C. de locat.* & conducti. Pactum ut est pactum nudum, est species conventionis; non est genus: nec transactio est species pacti, sed contractus innominati, *L. cum mota*. 6. *C. de transactiōnib.* & pactum nudum non est, cùm aliquid datur, *L. legem*. 10. *C. de pač.* cùm subest aliqua causa dationis, vel facti, d. *L. 7. D. de pač.* sed est contractus innominatus.

*An pacta incontiventi apposita contradicibus stricti juris,
insint etiam ex parte actoris.*

C A P U T V I I I

ULPLANUS in L. Jurisgentium. 7. §. quinimō, D. de pač.

Quinimō interdum format ipsam actionem, ut in bonae fidei judiciis; solemus enim dicere, pacta conventa inesse bonae fidei judiciis.

CUJA-

CUJACRIS lib. 10. observationum cap. 24.

Ducit in L. jurisgentium, § quinimō, D. de pact. male quosdam colligere ex L. petens. C. eod. tit. pactum ex continentia adjectum stipulationi, inesse ex parte actoris; quod loquatur L. petens, de stipulatione adiecta pacto, non ē conversō, de pacto adiecto stipulationi: & reit., stipulatio enim, adiecta pacto obligat, pactum adiectum stipulationi non obligat. Et bac in redit, stipulatio maximē à contractu bonae fidei; pactum enim emptio adiectum ex continentia obligat, L. venditor, D. commun. praedior. & si obligat, ex eo etiam competit actio, ut ait L. in bonae fidei, C. de pact. non quidem propria actio quedam, sed actio empti venditi; format enim & preparat pactum actionem ipsam ex vendito, vel exempto, potius quam patiat novam.

Idem CUJACIUS aliter in prima expositione L. lega est. D. de reb. credit.

Posterior ratio bac est, quia etiam si concedamus illi; si demus, inquit, quod ille existimat, pactum statim subiectum stipulationi prodest tantum debitori ad exceptionem, & ipso jure primā pensione non soluta fortem coram peti posse; etiam si hoc demus, quod tamen noui obtinuit; quoniam ipsis jure pactum inest stipulationi, & stipulations transformat statim.

MERILLIUS.) Conventiones considerantur vel ut sunt contractus, vel ut apponuntur in ipsis contractibus; vel ut apponuntur ante, vel statim post contractum, vel ut apponuntur ex intervallo post contractum. Siquidem apponantur contractibus bonae fidei, partem faciunt contractus, & parvum actionem ex eo contractu, cui insunt, L. venditor. 13. D. com. praedior. L. contractus. 23. D. de regul. jur. Idem est, si ante, vel statim post contractum, seu incontinenti apponantur contractibus bonae fidei, L. in bonae fidei. 13. C. de pact. & hac L. 7. §. quinimō. Sed ex hoc, quod Ulpianus dixerit, pacta incontinenti apposita bonae fidei iudicis inesse ex parte actoris, seu proficere ad actionem; plerisque aliter videntur est in contractibus stricti juris, veluti mutuo, & stipulatione. Stephanus Graecus Interpres ad L. regasti. 11. §. si tibi decem. D. de reb. credit. scripti pacta in contractibus stricti juris incontinenti apposita, inesse tantum ex parte rei, non ex parte actoris; id est, proficere tantum ad exceptionem, non etiam ad actionem. Cujacius hanc Graeci Interpretis sententiam secutus est in exposit. cuius tit. ad L. 7. ist. §. quinimō, & lib. 10. observationum cap. 24. quae pluribus rationibus juvari potest. Prima est, quam Stephanus colligit ex d. L. 11. D. de reb. credit. si tibi decem dedero, ut undecim debeas, amplius quam decem peti non posse: scilicet, quia pactum mutuo adiectum non init ex parte actoris: si tibi decem dedero, ut novem debeas, non nisi novem peti posse: scilicet, quia pactum init ex parte rei. Alia ratiō petitur ex verbis Ulpiani in §. quinimō: cū enim ait, pacta incontinenti adiecta bonae fidei iudicis inesse ex parte actoris, aliud videtur constituere in contractibus stricti juris: ut pacta ipsis adiecta incontinenti non insint ex parte actoris: veluti alias saepè judiciorum bonae fidei facta mentione, judicia stricti juris excluduntur. L.

mora.

mora. 32. §. in bona fidei, D. de usur. & fructib. L. in actionibus. 5. D. de in litore iurand. Tertio, in L. lecta est. 40. D. de reb. cred. pactum incontinenti stipulationi adjectum inest tantum ex parte rei, ut exceptio ipsò jure insit; non etiam ex parte actoris, ut agere possit. Latini Interpretates, & Accursius ad hunc §. quinimmo, aliter sentiunt; pacta incontinenti apposita contraibus stricti juris, veluti stipulationi, inesse ex parte actoris, & ex parte rei, corumque sententiam Cojaci secutus videtur in prima expositione d. L. 40. D. de reb. credit. ubi ait, pactum incontinenti stipulationi adjectum ipso jure inesse stipulationi, & stipulationem transformare confessim. Quod si verum est, pactum incontinenti stipulationi adjectum inerit etiam ex parte actoris: & hoc magis admitterem. Et probatur manifestò ex L. petens. 27. C. de pac. ex stipulatione agi posse, sive antecessit pactum, sive postea secutum est. Propter pactum datur actio, quod stipulationem secutum est, quasi stipulationi insit; Igitur pactum, quod incontinenti stipulationi adjectum est, etiam ex parte actoris inest. Si quae dubitatio est, cur pactum stipulationi adjectum non insit ex parte actoris; ea est, quod non continetur verbis stipulationis, & sequatur stipulationem: at nihilominus parit actionem, d. L. 27. C. de pac. Praeterea, sententia Pauli obtinuit, in d. L. 40. D. de reb. credit. qui dicebat, pactum incontinenti stipulationi adjectum inesse stipulationi; at si inest, non minus inest ex parte actoris, quam ex parte rei: Nam idem est pactum inesse contractui, & contractu contineri, hac L. 7. §. adeo, & L. pacia. 72. D. de contrahend. emptio. Sed cum pactum contractu continetur, ex eo agi potest, d. §. adeo: igitur si pactum insit stipulationi, inerit etiam ex parte actoris. Et quenam esset ratio diversitatit, ut pactum inest ex parte actoris, & impedit actionem; & non inest ex parte actoris, ut actionem patret? At in d. L. 40. debitor propter pactum incontinenti stipulationi tutus fuit exceptione ipsò jure; ita ut creditoris actionem impediret. Si pactum ita transformat stipulationem, ut actionem impedit; ita etiam transformare debet, ut actionem pariat: si inest ex parte actoris, ut actionem non habeat, inest etiam ex parte actoris, ut ad actionem proficiat. Denique Paulus in d. L. 40. D. de reb. credit. ait, pactum incontinenti stipulationi adjectum, perinde valere, ac si P. Maevius stipulatus esset: sed si P. Maevius stipulatus esset, ex stipulatione agere potuisse: igitur ex pacto incontinenti adjecto agere potuit. Finge, P. Maevius stipulatus erat à Titio quindecim millia reddi post annum; postea incontinenti pactum stipulationi adjectum est, ut Titius quindecim millia Kalendis proximis redderet: Ex hoc pacto Maevius adversus Titium agere poterit, & quindecim millia Kalendis proximis petere; quia pactum incontinenti adjectum perinde est, ac stipulatio: id est, non minus inesse creditur stipulationi, quam si stipulationis verbis comprehensum esset. Et ut pactum incontinenti adjectum stipulationi parit actionem ex stipulatione: ita pactum incontinenti adjectum mutuo parit actionem. L. frumenti. 12. C. de usur. Nec quidquam interest, si in ipsa datione fructuum accessionem praestari conveniat; an statim post dationem. Igitur sive pacta incontinenti stipulationi adjecta sint, sive mu-

tuò

tuo , etiam ex parte actoris insunt . Non movet in contrarium sententiam ratio Stephani Graeci Interpretis , ex d. L. 11. D. de reb. credit. Titius decem Maevio dedit , & convenit , ut Maevius undecim redderet ; Titius non nisi decem petere potest : non quia pactum non insit ex parte actoris , sed quia mutuum re contrahitur , nec pacto potest contrahi ultra , quam datum est , L. si tibi . 17. D. de pacl. L. cum ultra . 9. C. de non numerat. pecun. Nisi in iis rebus , quarum pretium incertum est , d. L. 12. & L. oleo. 23. C. de usur. at semper pecuniae aestimatio certa est . Finge praeterea , Titius decem dedit Maevio , & convenit , ut novem redderet ; Titius non nisi novem petere poterit : non quia pactum insit ex parte rei , sed quia Titius Maevio novem credendi animo , & reliquum donandi animo dedisse intelligitur . Non movet etiam , quod Ulpianus in hoc §. differentiam quandam signare voluerit , inter contractus bonae fidei , & contractus stricti juris : quia differentia non est inter hos , & illos contractus , circa pacta incontinenti apposita , quae insunt contractui ; eadem enim modò insunt , & ex parte actoris , & ex parte rei . Sed est differentia circa pacta ex intervallo apposita , quae quandoque insunt contractibus bonae fidei , hac L. 7. §. adeo , & d. L. 72. D. de contrab. empl. At nunquam ex intervallo inesse possunt contractibus stricti juris , puta , inuictu , stipulationi . Non est differentia , quod aliter insint his , & illis contractibus , sed est differentia , quod quandoque contractibus bonae fidei ex intervallo facta inesse possint ; nunquam verò ex intervallo contractibus stricti juris inesse possint . Denique in d. L. 40. D. de reb. credit. pactum incontinenti factum stipulationi inesse creditur , id est , perinde habetur , ac si stipulatione comprehensum esset ; igitur non minus ex parte actoris , quam ex parte rei inest .

*An procurator ex re domini sibi stipulando , dominum
acquirat actionem .*

C A P U T IX.

PAPINIANUS in L. quod procurator. 68. D. de procuratoribus:

Quod procurator ex re domini , mandato non refragante stipulatus , invito procuratore dominus petere potest .

CUIJACIUS ad lib. 3. Responsor. Papinianni , in L. quod procurator. 68. D. de procuratorib.

Apparet loqui Papinianum de procuratore , qui sibi stipulatus est ex re domini ; alioqui non posset cedere actionem : Et cessionis significatio inest illis verbis , invito procuratore : asque ideo non loqui Papinianum de procuratore .

*re, qui domino stipulatur. Et postea. Tota quæstio est de procuratore, non
qui domino stipulatur, sed qui sibi stipulatur.*

Idem CUIACIUS aliter in tit. de verbor. obligat. ad L. si procurato-
ri. 79.

*Per liberam personam nonnunquam utiles actiones parantur nobis, si quid
sibi procurator praesentis stipuletur: quod ita intelligendum est, si ex re, &
ex negotio domini stipuletur. Alioquin, si quid extra rem domini sibi stipu-
letur, dominus praesente; nullam ei parabit actionem, nec etiam res pro-
curatoris quidquam habet communem cum re domini; & ob id recte mibi
videtur à quibusdam accepta de procuratore praesentis, L. quod procurator,
sup. de procuratorib.*

Idem scriptit in not. Digestor. ad L. 68. D. de procuratorib.

MERILLIUS.) Graeci Interpretes hanc L. 68. intelligunt de procura-
tore, qui ex re domini, sibi non domino dari stipulatur. Finge: Titius
procurator Maevii pecuniam foeneravit Sempronio, & usuras hujus pecu-
niae sibi dari stipulatus est. Graeci legunt, inserta negatione, Maevium
usuras hujus pecuniae petere non posse, nisi Titius Maevio actiones man-
daverit. Graecorum sententiam refert Cuiacius ex lib. 8. Basilius, tit. 3,
in recitationib. ad lib. 3. Respon. Papiniiani, ex quo sumpta est d. L. 68.
eamque multis rationibus tuerit: sed præcipue sunt, quod per liberam
personam actio nobis acquiri non potest, L. solutum. 11. §. per liberam.
D. de pign. ad L. stipulatio. 38. §. alteri. 17. D. de verb. oblig. L. quae-
cumque. 11. D. de obligat. & actionib. Tuin quia haec verba, invito pro-
curatore, inferent cessionem actionum: at si procurator domino stipula-
tus esset, non posset cedere actiones. Igitur dicendum est, procuratorem
sibi, non domino stipulatum fuisse, & dominum petere non posse, quod in stipulationem deductum est; nisi procurator domino actiones cesserit.
Latini vero Interpretes aliter hanc L. 68. intelligunt de procuratore, qui
ex mandato, & ex re domini, ipsi domino praesenti dari stipulatur.
Finge: Titius procurator Maevii praesente Maevi, nec refragante, aut
vetante, dedit mutuam pecuniam Maevii, & stipulatus est usuras: Mae-
vius invitò Titio usuras pecuniae petere poterit; ita legunt, ut in Pan-
dectis Florentinis, absque negatione,) invitò Titio, id est, et si Titius
Maevio actiones non cesserit. Ratio illorum est, quod cum praesens fue-
rit Maevius, ei utilis actio ex stipulatione acquiratur. L. si procuratori.
79. D. de verb. oblig. Nec enim sufficit Titium ex re Maevii stipulari, ut
ei acquirat; sed & praesentem esse Maevium, d. L. 79. nec mandatum
refragari, hac L. 68. id est, Maevium non vetare, aut contradicere. La-
tinorum sententiam retulit Accursius ad hanc L. 68. eamque probat Cui-
acius in exposit. tit. de verbor. obligat. ad d. L. 79. & in notis Digglo-
rung, ad hanc leg. 68. quam & magis probareim: quia licet regulariter
per procuratorem nobis actio non acquiratur, tamen quandoque acquiri-
tur, L. per procuratorem. 72. D. de procuratorib. ut in stipulationibus
Praetoriis, L. in omnibus. 5. D. de stipulat. Praetor. Sed has potissimum
satione, quod Graeci negationem inferant in d. L. 68., quae dicit
ia

in Pandectis Florentipis, & aliis Codicibus vulgaris: nec temere negoti-
pes, quae contraria sententia inducunt, sunt admittendae.

An pater in causa filii jus dicere possit, vel contra.

C A P U T X.

AFRICANUS in L. in privatis. 77. D. de judiciis.

IN privatis negotiis pater filium, vel filius patrem judicem habere potest.

CUJACIUS tract. 3. ad *African.* ad *L. in privatis.* 77. *D. de judiciis.*

Non tam de judice dato accipio, quam de magistratu, quem judicem appellari frequentissimum est; ut in privatis litibus filium, qui magistratum gerit, pater judicem habere possit; & contra filium patrem. Scio aliterum in alterius re judicem dari, vel arbitrum sumi. L. 6. D. de recepto. qui arbitr. sed et si magistratus sit, in re patris, aut filii eum judicare, vel jus dicere posse ajo; nec quidquam in hac re inter judicare, & jus dicere, esse.

Idem **CUJACIUS** aliter in *exposit. tit. de judiciis*, ad *L. in privatis.* 77.

Obstat L. qui jurisdictioni, sup. de jurisdic. sed respondetur eam legem loqui non de judicando, sed de jure dicendo; plus enim est jus dicere; si- cut plus est magistratum esse, quam judicem. Nam magistratus jurisdictionis haberet, iudex non item; magistratus est bonos, judicis officium est onus: nam iudices de qua re cognoscunt, etiam pronuntiant, L. de qua re hoc est. L. qui jurisdictioni, est de jure dicundo. Dici etiam potest, patrem filio jus dicere possit; & contra: nam L. qui jurisdictioni, non ait non posse, sed non debere; quod verbis non semper potestatem adimitt.

Idem **CUJACIUS** in *not. Digest. ad L. 77. D. de judiciis.*

Pater judicare potest, at jus dicere non potest: judicare potest ex hac L. 77. jus dicere non potest, d. L. 18. de jurisdicione.

MERILLIUS.) Graeci Interpretes hanc *L. 77.* videntur acceperisse tam de magistratu, quam judice datu: scilicet, ut pater magistratus, aut iudex datu à magistratu, possit jus dicere, aut judicare in causa filii, & contra: sed tamen parcillimè. L. SCo. 16. *D. de offic. Praefid.* Graecorum sententiam refert, & probat Cujacius tract. 3. ad *African.* ad *L. 77.* & quidem juvari potest, quod ut magistratum gerere est munus publicum, L. filius familias. 9. *D. de his*, qui sui, vel alieni juris. Ita & judicare, L. quippe. 78. *D. de judic.* Tum quia filius patri possit jus dicere, eum-

*An Paulus decretum Adriani non probaveris, in L. cùm
mater. 28. D. de inoffic. testam.*

C A P U T XI.

PAULUS in L. cùm mater. 28. D. de inofficiose testamento.

Cum mater militem filium falso audiisset deceplisse, & testamentum alios heredes instituisset: Divus Adrianus decrevit, hereditatem ad filium pertinere; ita ut libertates, & legata praestentur. Hic illud adnotatum, quod de libertatibus, & legis adjicitor: nam cùm inofficiolum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

CUIJACIUS ad tit. D. de liber. & postum. ad L. Titius.

Id decretum probare Paulus non videtur sic more. Decreti ratio haec fuit; quid si mater filium vivere existimat, filium, non extraneum instituisset: eademque (ut probabile est) à filio legata reliquissit: quae existit, ut & in militis specie ideo ascernatur. Cùm tamen contra Gordianus scribat, totum militis testamentum infirmari. d. L. sicut. Quare novum est Adriani decretum, nec consentit cùm iuri nostri positionibus.

Idem CUIJACIUS alter lib. 10. observation. cap. 22.

Non pugnat L. Papinianus, §. penult. cùm Mater. D. de inoffic. testam., nec Adriani decretum à Paulo notatur. Nam, ut Stephanus recte interpretatur, decretum Adriani sunc locum habet, cùm non agit filius de inofficiose testamento: quandoquidem, ut est in fine L. cùm mates, si inofficiolum testamentum arguat, nihil ex eo testamento valet. Sed cùm agit, quasi ex tacita voluntate matris, quae si non errasset, heredem eius fecisset, conservantur libertates, & legata.

Idem CUIJACIUS in recitationib. ad tit. D. de inoffic. testam. in hac L. 28.

MERILLIUS.) Mater, quae filium militem in acie caesum existimat, eum testamentum praeterit, & alios heredes instituit; à quibus legata, & libertates reliquit. Postea filius ex acie rediens invenit se testamentum matris praeteritum, & testamentum matris ut inofficiolum arguit; quia ut exhereditas à patre querela inofficioli competit, ita & praeteritis à matre, cuius praeteritio pro exheredatione est L. filiam. 15. C. de inoffic. testam. D. Adrianus de ea te cognoscens rescidit institutionem heredum, & filium heredem esse decrevit; sed legata, & libertates à filio praestari voluit, quae ab heredibus institutis relata erant. Idque adnotatum fuisse, ait Paulus, quia cùm testamentum inofficiolum arguitur, nihil quidquam ex eo valere potest, L. Papinianus. 8. §. penult. L. Titia 13. sup. hoc tit. L. nec fideicomissa. 36. D. de legat. 3. Stephanus (is fuit judicior Cuijaci Graecorum Interpretum doctilignus, tract. 8. ad African. in L. penult. D.

de reb. cred.) existimat in hac L. 28. filium non egisse querelā inofficiosi testamēci, sed egisse ex tacita voluntate matris: quasi filium per errorem praeteriūset, quem alii institueret, si superstitem esse sciisset. Movetur ille, quod si filius egisset querelā inofficioli; legata, & libertates non valerent, d. L. 12. sup. hoc tit. & d. L. 36. de legat. 3. At hic Adrianus decrevit legata, & libertates praestari: igitur dicendum, est filium egisse querelā inofficiosi. Stephani sententiam probat Cujacius lib. 10. obser. cap. 22. quod hic filius non egerit querelā inofficiosi, sed ex tacita voluntate matris: atque ideo Adrianus legata, & libertates praestari voluerit. Latini Interpretes alteri sententia, motam fuisse querelam: eorumque sententiam probat Cujacius in recitationib. ad b. t. in hac L. 28. & rejicit Stephani interpretationem. Quod quidem magis admitterem, cū expressum sit in L. 27. sup. hoc tit. filium queri posse, si mater filium periuise existimans, alium heredem instituit. Praeterea filius non potuisset aliter testamentum matris impugnare, quam instituta querelā inofficioli; & petitū bonorum possefessione litis ordinandū gratiā. Denique praeteritio matris pro exhereditatione est, d. L. 15. C. de inofsc. testam. Filius igitur praeteritus testamentū matris, ut exhereditatus, agere potuit querelā inofficioli. Non movet quod Adrianus legata, & libertates praestari voluerit, cū de inofficio actuā esset: id enim decrevit adversus communes regulas; & ideo cognitione Principis, oīusque decretō opus fuit, ut legata, & libertates praestarentur; quae jure praestari non poterant. Decreta sunt sententiae Principum in cognitionibus, prolatae, L. ult. D. de bered. instit. puta cū Principes cognoscerent ad relationem, aut consultationem, aut appellationem magistratum, Praelidumve, L. verum, 11. §. ex facto. D. de minorib. L. 1. §. 5. D. de appellationib. Symmachus lib. 10. epist. 52. ad Tbead. Facit pleniusque ratio, aut fortuna causarvns, ut in controversiis alter aequitate, alter jure nitatur: tunc humano labante consilio, deliberatio cognitoris ad clementiae vestrae recurrit oraculum. Ut hic heredes jure nitebantur, quod heredes essent instituti; filius contra aequitatem nitebatur, quod per errorem à matre praeteritus fuisset; & iniquum esset, filium à bonis maternis per errorem matris suhmoverti. Cognolens Adrianus de ea quaestione, rescidit institutionem heredum ex tacita matris voluntate, quae filium superstitem praeterite noluisset; & ex tacita ejusdem matris voluntate libertates, legataque praestari voluit: quasi ea non minus à filio, quam ab aliis heredibus relictura fuisset. Atque ita decretō, seu cognitione, Principis opus fuit, ut heredum institutio rescinderetur, & rescissā institutione, legata, libertatesque praestarentur: veluti in d. L. ult. D. de beredib. instituend. quea sit ex lib. 1. Decretorum Pauli, seu Imperialium sententiārum in cognitionibus prolatarum. Quidam ex Latinis interpretibus hanc L. 28. ita acceperunt, quasi probatum non fuerit à Paulo decretum Adriani; sed adnotatum, id est, reprehensum. Ex antiquis Azo, ex recentioribus G. Fornerius, lib. 2. selec. cap. 16. Cujacius in exposit. tit. D. de liber. & postum. ad L. Titius. 25. Et quidem adnotare, est reprehendere. Cornel. Fronto, Adnotat, qui notae quid adjicit. Cū ergo Paulus ait, fuisse adnotatum, ita intelligi potest, quasi fuerit reprehensum

Nunt. Stephanus aliter sensit, ut ex eo refert Cujacius lib. 10. obseruat. d. cap. 22. & ad hanc L. 28. in exposit. tit. D. de inoffic. testam. & cum Stephano Cujacius ait, Adriani decretum à Paulo non notari. Ultramque interpretationem retulit Odofredus ex antiquis Interpretibus: sed posteriorem magis probat, uti & nos magis probamus. Nam adnotare apud autores nostros est obseruare. L. si verò. 64. §. penult. D. solut. matrim. L. prospexit. 12. §. 2. D. qui, & à quib. manu miss. L. Fulcinus. 7. §. Celsus. D. ex quib. caus. in poss. eat. & apud alias quoque autores. Luc. Seneca lib. 7. natural. quaevis. cap. 1. Plinius lib. 2. epist. 11. Cum ergo, Paulus ait, adnotatum fuisse, id est, observatum; quod Adrianus cum de inofficiale testamento actum esset, & heredium institutionem recidisset, adversus regulas juris libertates, atque legata praefari dectevisset.

Quomodo servitutes praediorum aliae in solo, aliae in superficie consistant.

C A P U T XII.

PAULUS in L. 3. D. de servitrib.

Servitutes praedictum aliae in solo, aliae in superficie consistunt.

CUIACIUS in recitationib. ad Tit. D. de servit. in L. 3.

Quidam sic eam legem interpretantur; Aliae imponuntur à domino soli, aliæ à superficiario; superficiarius enim jure praetorii recte imponit servitutes, sed haec opinio falsa est, quia haec verba, in superficie consistunt, latius patent. Sic igitur interpretanda est; in solo consistunt servitutes rusticae, in superficie servitutes urbanæ. L. servitutes. 20. D. de servitutib. urban. praedior. L. certo generi, 13. D. de servitutib. praedior. rusticor.

Idem CUIACIUS aliter ad lib. 21. Pauli ad Edictum, in L. 3. D. de servitutib.

Accurſus fertur in aliā omnino interpretationem, ac primū facit servitutum divisionem; siccus accipit, ac si saep servitutes, quae in superficie consistant, sint servitutes praediorum urbanorum; quae autem in solo consistunt, rusticorum praediorum. Male, nam & servitus orbani praedii in solo consistere potest; putat, ut mihi cloacam liceat immittere in tuas aedes, servitus est urbani praedii, auctore Cajo 2. Inquit, quae tamen in solo consistit aedium mearum, in quo est cloacarum origo. Idemque erit, si iter per urbana praedia constituantur, ut L. iter. D. comm. praed. vel aquaeductus, L. si ego. §. 1. D. de public. in rem acta. Contra, servitus rusticæ praedii potest in superficie consistere; puta, ut mihi liceat collere altius praestigijs

Ciuius mensura, & officere prospectui tuo, si tuum praetorium meo sit vicinans;
servitus est rusticis prætūris; quae tamen in superficie consistit prætoriū;
mei. Item si hoc agatur, ut vineis meis quandiu in eo habitu fuerint,
servitus deberetur; rusticis est servitus: quae tamen in superficie est, quae
est ex uitib; non in solo consistit. d. L. certo.

MERILLIUS.) Plures interpretationes recipit haec L. 3. Primum, ut
 qui dominus est soli, possit servitutem solo imponere; & superficiarius,
 seu qui dominus est luperficiei, possit quoque in superficie servitatem
 imponere. Qui dominus est soli naturali ratione dominus est superficie,
 L. qui dominum 50. D. ad L. Aquil. sed fieri potest, ut alius sit domi-
 nus soli, aliis dominus superficie, L. bac amplius . 9. §. 4. D. de danni.
 infed. puta, si dominus soli superficiem, quam habet in solo, aliis vendi-
 derit, aut cesserit, L. 1. §. 1. D. de superficie. Ita igitur potest intelligi haec
 L. 3. ut tam dominus soli, quam dominus superficie, possit servitutem
 imponere: si dominus soli imposuerit, servitus in solo consistit; si domi-
 nus superficie, consistit in superficie. Alio modō intelligi potest haec
 L. 3. servitutes rusticas in solo, urbanas in superficie consistere. Servitutes
 rusticæ in solo consistunt, veluti servitus itineris, aqueductus: urba-
 nae in superficie, veluti si ex meo aedificio tignum, vel moenianum im-
 mittam in tuum aedificium. L. servitutes. 20. D. de servitutib; prædior.
 urban. Eam interpretationem probat Cojacius in recitat. ad tit. de ser-
 vitutib; in hac L. 3. ut servitutes, quae in superficie consistunt, sint
 urbanæ servitutes, quae in solo, rusticæ. Idem tamen Cojacius ad lib.
 21. Pauli ad edictum, in hac L. 3. ait, tam servitutes urbanas, quam
 rusticæ posse in solo, vel superficie consistere: Eaque est sententia Con-
 stant. Harmenopuli lib. 2. Epitomes tit. 4. §. 136. & Accursii ad hanc L.
 3. quod & magis admittere. Nam urbanum prædium alij prædio ur-
 bano potuit debere servitutem aqueductus; forte si per dominum quis suam
 passus est aqueductum transducit L. si ego. 13. §. 1. D. de public. in rent
 ait. At ea servitus consistit in solo. Contra, rusticum prædium potest
 alii prædio rusticó debere servitutem, ut ex lylva, quandiu erit sylva,
 pali, & pedamenta ad vineam capiantur. L. certo. 13. D. de servitutib;
 prædior. rusticor. at ista servitus in superficie consistit. Igitur tam urbanæ,
 quam rusticæ servitutes in solo, aut superficie possunt consistere.
 Verum consistunt non in solo, aut superficie prædii dominantis: sed po-
 cius in solo, aut superficie prædii servientis. Servitutes quidem urbanæ,
 aut rusticæ, ut dicantur urbanæ, aut rusticæ, denominationem suam
 accipiunt à prædio dominante, non à prædio serviente. Si urbano præ-
 dio debeatur servitus, est urbana servitus; licet rusticum prædium. debeat
 servitutem: si rusticó prædium servitus debeatur, est rusticæ servitus, licet
 prædium urbanum debeat servitutem. Non inspicitur prædium, quod
 debet servitutem, sed cui servitus debetur. Alio modō servitutes tam
 urbanæ, quam rusticæ, consistunt in solo, aut superficie, non prædii
 dominantis, sed prædii servientis. Servitus urbana tigni immittendi con-
 sistit in superficie prædii, quod debet servitutem; & possessione in eo
 aedi-

sedificio retinetur, *L. servitutes*. 20. *D. de servitutib. praedior. urbanor.* Servitus iustiq[ue] itineris consistit in fundo, qui debet servitutem; & ea parte consistit, quā primum iter determinatura est, *L. certa*. 13. §. 1. *D. de servitutib. praedior. rusticor.* Itaque servitutes denominationem suam accipiunt à praedio dominante, sed consistunt in praedio serviente. Veluti ulusfructus est servitus personae, & denominationem suam accipit à persona, cui debetur servitus: & nihilominus consistit in praedio, quod debet servitutem, *L. 3. §. 1. D. de usufruct. & quoadmodum.* Non negaverim, servitentes deberi posse aut solo, aut superficie praedii dominantis, d. *L. 13. in princ. D. de servitus. praed. rustic.* Consistere nihilominus in praedio serviente. Aliud est deberi servitutes solo, aut superficie; aliud consistere in solo, aut superficie. *Quaedam* deberi possunt solo, aut superficie praedii dominantis; nullae consistere possunt in solo, aut superficie praedii servientis.

An servitute viae simpliciter legata, beredis, vel legatarii sit electio, quā parte fundi constituantur.

C A P U T XIII.

CELSUS in L. si cui simplicius. 9. D. de servitutibus.

Si cui simplicius via per fundum cuiusquam cedatur, vel relinquatur; in infinito, videlicet per quamlibet ejus partem ire agere licebit: ci- viliter modò: nam quaedam in sermone tacitè excipiuntur; non enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire agere sinendus est, cum id aequè commodè per alteram partem facere possit; minore fundi servientis detrimentò. Verùm constitit, ut quā primū viam direxisset, eā demāre ire agere deberet; nec amplius mutandas ejus potestatem ha- beret.

CUJACIUS in recitationib. ad tit. *D. de servitutib. in L. 9.*

Lex ista obtinebit in contradicibus, *L. si viae, in legatis: suspectique, vi- dentur haec verba, vel relinquatur: & probabile est. esse cujusdam inter- pretis, non Celsi; ut ex variis locis apparet.*

Idem **CUJACIUS** alter, lib 47. Pauli ad edictum, *in L. si via. 26. D. de servitutib. praed. rustic.*

Sententiae Pauli statim opponitur, quod Celsus scribit in *L. 9. D. de ser- vit.* Si cui simpliciter, vel (*ut ibi est scriptum*) simplicius per fundum via relinquatur, quod est, legetur. Vivi cedunt viam; morientes autem relinquunt legati genere, aut fideicommissi. Si cui, inquam, simpliciter per fundum via legetur, legatano facultatem esse, per quam ejus fundi para-

Par. II.

Gc

gena

gens viam minuire, & ire agere velit. Et postea: *Ex veteri iure verique, hoc adhibenda distin^{tio} est: Aut servitus legata est per damnationem, heres meus damnas esto illi viam dare, cedere, per fundum illum: & hoc easu ele^ctio est heredis; quia & sermo dirigitur ad heredem: Aut legata est per vindicationem, lego tibi viam per fundum meum; & ele^ctio est legatarii, per quam partem ire agere velit.*

Idem CUJACIUS in notis Digestor. ad L. 9. D. de servitutibus.

Haec L. loquitur de servitate cessa, cum ait, cedatur; & de legata, cum ait, relinquatur. Sed obstat L. si via, inf. de servitutib. praedior. ruficor. Dicendum est, quod & in aliis omnibus locum habet; cum servitus legatur per vindicationem, ut hic electionem esse legatarii, qua parte fundi servitutem constituat: cum per damnationem, ut in d. L. si via, heridis.

MERILLIUS.) Titius Maevio cessit, vel reliquit testamento servitatem vias, idque simplicius, id est, non demonstrata parte fundi, qua Maevius uteretur servitute. Quaeritur, an sit in arbitrio Titii, vel heredis, qua parte fundi constituere velit servitatem; vel sit in arbitrio Maevii, qua parte fundi uti velit servitute. Cellus ait in hac L. 9. Maevium posse decernere, & constituere, qua parte fundi ire agere velit: modis id fiat minimis praedii servientis incommodis; neque enim ita licet uti servitute, ut fructus fundi laedantur, L. qui sella. 7. D. de servitut. praed. rufic. Verum ubi Maevius certa parte fundi Titiani ire age-re cooperit, aliae partes fundi erunt liberae, nec in his Maevius uti poterit servitute, L. certo. 13. 6. 1. D. de servitut. praedior. ruficor. Igitur constat ex hac L. 9. emptorem, vel legatarium, cui simpliciter cessa est, vel legata servitus, non demonstrata ullâ parte fundi; posse decernere, seu eligere, qua parte fundi uti velit servitute. Obstat vdetur maximè L. si via. 26. D. de servitut. praedior. rufic. ubi legata servitatem vias, facultas est heredis, per quam partem fundi legatario velit constituere servitatem. Cujacius in exposit. tit. D. de servitutib. ait, hanc L. 9. obtinere in contractibus, d. L. 26. obtinere in legatis. Sed quia verbum, re-linquatur, in hac L. 9. pertinet ad servitudes legatas, quae testamento relinquuntur; id verbum rejiciendum existimat. Sed lib. 47. Pauli ad edictum, retinuit in hac L. 9. verbum, relinquatur, quasi cessa, vel legata fuerit servitus: cessa, passione aut stipulatione, legata, testamento. Atque ita non minus pertinere existimat Leg. 9. ad servitudes legatas, quam ad servitudes contractibus constitutas. Verum distinguit inter legatum vindicationis, & damnationis; puta, ut si legata fuerit servitus per vindicationem, legatarius habeat electionem, ut in hac L. 9. si verò per damnationem legata fuerit, heres habeat electionem, ut in d. L. 26. Differentiae ratio est, quod cum legatum per vindicationem relinquatur, servitus ipso jure, & sine ullo factō heredis constitutur, & legatario adquiritur: & propterea legatarii est ele^ctio in hoc genere legati, qua parte uti velit servitute. Cum verò servitus per damnationem legatur, constitutur factō heredis: Paulus lib. 3. sentent. tit. de legat. & ideo heredis est ele^ctio in hoc genere legati per damnationem, qua parte velit legatio-

tario constitutore servitatem. Et haec distinctio videtur admittenda potius, quam ut haec L. 9. tantum habeat locum in contractibus, & ut aliquid ex verbis legis rejiciatur.

*An legato fundo, aditione hereditatis confundantur servitutes;
et an dominium rei legatae transeat in heredem,
vel legatarium.*

C A P U T XIV.

PAULUS lib. 31. Quæstionum Papiniani notat in L. 18. D. de servitut.

IN omnibus servitutibus, quae aditione confusae sunt, responsum est, doli exceptionem nocitaram legatario, si non patiatur eas iterum imponi.

CUJACIUS ad lib. 31. quæst. Papin. in L. 18. D. de servitutibus.

Enni legati per vindicationem dominium rectâ transis ad legatarium, ex morte testatoris; nec sit heredis; nisi sit legatum per vindicationem conditionalem, nam pendente conditione est hereditatis. Igitur ita ponenda est species, ut praedium illud serviens, quod à me legavit, meum factum fuerit aditione; atque ita servitus interierit.

Idem CUJACIUS alter, in recitationib. ad tit. D. de servitutib. in L. 9.

Notandum etiam est, non esse observandam distinctionem Accursii inter legata pura, & conditionalia: quia lex non distinguit. Propterea, quoquā modo res sint legatae, dominium transis in heredem. Hoc etiam colligitur ex L. si heredis. D. de legat. 1. Quid ergo, dicet aliquis, nonne statim legatario acquiritur dominium ab adita hereditate? Hoc non est concedendum, sed ita demum legatario acquiritur, si agnoverit: caeterum postea quām agnoverit, retro videatur fuisse dominus. L. proinde. 8. D. de reb. credit.

MERILLIUS.) Haec Lex 18. habet inscriptionem ex notis Pauli ad lib. 31. quæst. Papiniani. Ulpianus, & Paulus discipuli Papiniani, iisdemque auctores in praefectura Praetoriana, notas ad eum scriperant; quae ante sublatæ fuerant, L. unic. C. Theodore. de respons. prudentum: sed Justinianus eas restituit in *confitut. de concept. Digestor. 5. sed neque*. Finge ad hanc L. 28. praedium Titii debebat servitatem praedio Maevii: Titius Maevium haeredem instituit, & praedium, quod debebat servitatem Maevio, legavit Sempronio. Maevius adiit hereditatem Titii; Sempronius à Maevio fundum legatum petuit. Scriperat forte Papinianus consulam fulse servitatem, cùm Maevius Titii hereditatem adiūset. Confunditur servit-

tus, cùm idem praedii dominantis, & servientis dominus esset coepit.
L. 10. *D. commun. praedior. L. 1. D. quemadmodum servitus. amitt. L. 2. §.
 penult. D. de heredit. vel acq. vendit. L. legatarius. 38. D. de legat. 1. Ra-*
*tio hujus confusionis est, quod res sua nemini servire potest; & ideo
 cùm Maevius aditâ hereditate Titii, factus fuerit dominus fundi Titiani;
 jam prædium Titianum prædiò Maevii, qđ utriusque fundi est dominus,
 servire non potest. Cùm igitur scripsisset Papin. confusam esse servitatem
 aditione; Paulus in *notis ad Pap.* subjecerat, quod est in hac *L. 18.* pos-
 se Maevium heredem Titii, Sempronio legatum fundum petenti, excep-
 tionem doli mali opponere, nisi patiatur servitatem aditione confusam
 iterum imponi, antequām ei fundus tradatur: dolis enim malo facit Sem-
 pronius, qui petit fundum liberum servitatem, qui legatus erat cum ser-
 vitate. Verum valde obstat, quod dominum rei legatae ipsò jure, &
 rectâ viâ ad legatarium transeat. *L. servo. 69. D. de legat. 3. L. à Titio
 64. D. de fur.* adeo ut dominium rei legatae, nunquam penes heredem
 fuisse videatur. *L. sed si. 9. §. sed &c. 4. D. de peculio.* Nunquam igi-
 tur Maevius fuit dominus fundi Titiani, nec aditione contulit servitus,
 quam prædium Titii debebat prædio Maevii. Cujacius, ut hanc
 dubitationem amovent, ad lib. 21. quaest. *Papiniiani*, ait in hac *lge 18.* le-
 gatum fuisse conditionale, & Maevium pendente conditione factum do-
 minum, atque ita aditione confusani fuisse servitatem. Quod si legatum
 fuisse purum, nullō tempore Maevius fundi Titiani dominum habuisset.
 Quam distinctionem inter legatum purum, & conditionale, affert Accurs.
 ad hanc *L. 18.* Sed Cujacius in *tit. D. de servitusib.* ait, non esse obter-
 vandam istam distinctionem inter legata pura, & conditionalia; quia lex
 ista non distinguit: & praeterea existimat, quoquomodo res legatae fue-
 nt, dominium rei legatae transire in heredem: quoquomodo, id est, sive
 purum, sive conditionale fuerit legatum: vel sive legatum fuerit vindica-
 tionis, aut damnationis. Denique existimat, non aliter dominium rei le-
 gatae acquiri legatario, quam cùm legatum agnoverit, ex *L. prouide.* 8.
D. de reb. credit. Verum putarem in hac *L. 18.* latere differentiam quae
 erat inter legatum vindicationis, & damnationis: Si enim res per vindica-
 tionem legata esset, licet legatarius aliqui post tempore legatum agno-
 sceret; à die aditâ hereditatis dominus rei legatae fuisse videbatur: ita ut
 nullō momentō res legata heredis fuisse inteligeretur, d. *L. 9. §. 4. D. de
 pecul.* Sed & ante agnitionem legati per vindicationem relikti, illud ad
 heredes transmittebatur. Paulus *lib. 3. sentent. tit. de legat.* *L. nec semel.*
12. D. quando dies legator. At cùm legatum erat per damnationem, he-
 res mediò tempore erat dominus rei legatae; antequām legatarius legatum
 peteret, & petendo agnosceret. Et de hoc genere legati intelligi potest d.
L. 8. D. de reb. credit. *L. is, cuius. 85. D. de furt.* atque etiam ista *L. 18.*
 ubi heres aditâ hereditate factus fuit dominus prædiū legati: neque enim
 aliter confundi posuit servitus, quam si heres dominus factus fuerit: At
 in legato vindicationis, nunquam dominus fieri potuit; Reliquum est igi-
 tus, ut dominus factus fuerit in legato damnationis.*

An sit quaedam specialis certi conditio, vel tantum generalis certi conditio.

C A P U T X V.

ULPIANUS in L. certi. 9. D. de reb. credit. si cert. pet. & de condit.

Certi conditio competit ex omni causa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur: sive ex certo contractu petatur, sive ex incerto: licet enim nobis ex omni contractu certum condicere, dummodo praesens sit obligatio.

CUJACIUS in paratit. Digestor. ad tit. de reb. cred.

A vindicationibus transit ad conditiones, & quibus duas hoc sit. proposuntur. Una est certi conditio, quae datur in eum, cui res, vel pecunia certa credita est; id est, qui corpus vel quantitatem certam debet. Non adiicitur quae ex causa; proinde generalis, non specialis certi conditio, quae in hoc sit. dicitur actio, si certum petetur. Et postea.

Altera est, conditio ex mutuo, de qua praecepit hoc sit. tractatur; nam & creditum proprium est mutuum; & his verbis significatur, & de conditione.

Idem CUJACIUS tract. 2. ad African. in L. si eum servum. 23. D. de reb. cred.

Nam & si titulus hic, de reb. credit. si cert. petat. & de conditione, pollicetur tantum certi conditionem generalem, & specialem conditionem ex mutuo; tamen & in eo specialiter nonnunquam tractatur de aliis, quae generali subsunt.

Idem CUJACIUS aliter, in paratit. C. ad tit. si cert. pet.

Actio si certum petetur, de rebus creditis, propriè datur ex mutuo; vel ex stipulatione, quae mutationem praecedat, aut sequitur: & postea.

Actio in personam, quae ei, qui mutuam pecuniam dedit, in debitorem competit, propriè dicitur certi conditio, vel h[oc]o si certum petetur de rebus creditis: & tamen ficut creditoris, & crediti nomen accommodatur ad omnes causas, ex quibus certum petitur; & ei adversa conditio incerti, etiam generalis actio est.

MERILLIUS.) Plerique existimant, aliam esse conditionem certi generali, quae hoc sit. proponitur; & de qua agitur in hac L. 9. aliam esse conditionem specialem ex mutuo, quae & hoc sit. proponitur, & de qua passim in eo agitur. Conditionem generalem esse, quae datur ex omni causa, ex omni contractu, ex quo certum petitur; quae & concurredit cum aliis actionibus, puta ex empto, ex stipulatu, ex testamento, L. si institorem. 29. D. de reb. credit. L. in duobus. 28. §. exceptio, D. de iurejur. L. si quis. 27. §. ult. D. de institutor. act. §. ult. instit. quod cum eo, qui

qui in alien. potest. Aliam verò conditionem certi specialem esse, ex qui mutuum petitur, aut certa pecunie numerata. L. 1. D. de condition. triticiar. L. 5. §. is quoque. 4. D. de obligationib. & actionib. Cujacius in paratit. Digestor. ad hunc tit. ait his verbis, si certum petetur, proponi conditionem certi generalem; his verbis & de conditione, proponi conditionem specialem ex mutuo. Idem Cujacius admittit conditionem certi generalem, & conditionem certi specialem, tract. 2. ad Africanum, in L. 23. D. de reb. credit. Sed aliter in paratit. C. ad tit. si cert. petet. ait his verbis, si certum petetur, proponi conditionem ex mutuo, vel ex stipulatione, quae mutuum praecelerit, aut fecuta fuerit. L. 6. & 7. D. de novationib. & delegationib. Ibiique unam agnoscit conditionem certi generalem; cui & opponit conditionem incerti generalem, ex qua incertum petitur. Ut enim conditio certi datur ex omni contractu, ex quo certum debetur, hac L. 9. Ita & incerti conditio ex omni causa, ex qua incertum debetur. L. si binarum. 35. D. de servitutib. prædior. urbanor. L. sed & si. 22. D. de condit. indebit. L. 3. D. de condit. sine caus. L. si quis. 12. D. de noxalib. actionib. L. si tibi. 8. D. de actioniõ. empt. L. scire. 6. C. de contrabend. & committ. stipulat. Hanc posteriorem sententiam magis admirerem, unam esse conditionem certi, ex quā mutuum petitur, & aliae quoque res certae petuntur: non enim his verbis hujus tit. & de conditione, proponitur specialis conditio certi ex mutuo; sed omnis conditio, de quā sub hoc tit. agitur, puta, conditio ob injustam causam, conditio sine causa, conditio indebiti, conditio triticia; ut alias ostendimus. Una tantum conditio certi proponitur his verbis, si certum petetur, ex quā certa pecunie numerata petitur, d. L. 1. D. de condit. triticiar. & aliae quoque res certae petuntur, cùm in personam agitur. L. 1. D. de interrogationib. in jur. faciend. Si specialis esset certi conditio ex mutuo, ex ea tantum mutuum peteretur: sed eadem actione, seu conditione, quā mutuum petitur, indebitum peti potest. d. L. 5. §. is quoque. 4. D. de obligat. & actionib. cùm tantundem, quod datum est, petitur; non cùm idein, quod datum est, petitur. L. penult. D. de præscript. verb. Igitur non est specialis conditio certi ex mutuo, & mutuum petitur eadem conditione, quā & aliae res certae petuntur, id est, conditione certi. hac L. 9. Denique, nihil quidquam assignari potest proprium conditioni certi speciali, quod non insit & generali: atque ita frustra diceretur conditio certi specialis. Non negaverim propriè conditionem certi dari ex pecunia mutuo data, quia semper certa est; d. L. 1. D. de condit. triticiar. Tum quia alijs actione mutuum peti non potest, quām conditione certi ex mutuo: At aliae res certae alijs actionibus peti possunt, puta, ex stipulatu, ex testamento, ex vendito. Non tamen ideo dicere, specialem quandam esse conditionem certi ex mutuo; sed potius unam else conditionem certi, ex qua & mutuum petitur, & aliae quoque res certae petuntur ex aliis causis, & contraria. b. L. 9.

An socius omnium bonorum pecuniam propriam alienare posse est, & an in specie L. si socius. 16. D. de reb. credit. contraria fuerit societas universorum, vel pars bonorum.

C A P U T XVI.

PAULUS in L. si socius. 16. D. de reb. credit.

Si socius propriam pecuniam mutuam dedit, omnimodo creditam pecuniam facit; licet caeteri dissentiant, quod si communem numeravit, non alias creditam facit, nisi caeteri quoque consentiant; quia suae partis tantum alienationem habuit.

CUJACIUS lib. 23. observat. cap. 27.

De pecunia autem communii credita scribit in §. 1. facta distinctione inter omnium bonorum, & non omnium bonorum socios. Cui quidem §. coniungi velim quod ex eodem libro Paulus est relatum in L. 16. D. de reb. credit. ut intelligamus pecuniam communem ab uno ex sociis creditam fieri non posse, sine sociorum consensu; nisi pro parte sua, ut L. 13. §. ult. eod. tit. propriam autem omnimodo creditam fieri posse, licet socii dissenserint. Quae mentio proprias pecunias, simul & conjunctio illius, §. satis demonstrat, eans legem de his accipiendo esse, qui non omnium bonorum socii sunt.

Idem CUJACIUS aliter ad lib. 32. Pauli ad edictum, in L. si socius. 16. D. de reb. credit.

Hac est sententia leg. 16. quae locum etiam habet in re propria, ut scilicet res propria unius socii, invitis caeteris, omnimodo alienari possit, si nondum societatis judicio eam communicare coactus fuerit; quam totorum bonorum societas coita erat. L. 73. pro socio; nam antequam eam communicaverit, possit socius omnium bonorum proprias aliquid habere.

MERILLIUS. Titius cum Maevio, & Sejo societatem omnium bonorum contraxit, & dissentientibus sociis mutuam pecuniam dedit: quaeritur, an pecunia tota, vel pro parte Titii, credita fiat. Movet, quod contracta omnium bonorum societate; nudi consensu, sine traditione, bona omnia inter socios communicantur: & traditio interveniente singitur, qualis ipsi bona sua sibi invicem tradidissent. L. 1. & 2. D. pro socio. Titius igitur non nisi pro parte communem pecuniam credere, aut alienare potuit. L. 13. §. penult. D. de reb. credit. L. nemo. 68. D. pro socio. L. 3. C. de comm. rep. alienat. Paulus tamen, ait, non pro parte Titii, sed omnimodo creditam esse, licet socii dissenserint. Cujacius lib. 23. observat. cap. 27. ait, hanc legem accipiendo esse de his, qui non omnium bonorum socii sunt; & moyetur inscriptione hujus Leg. 16. quae est ex lib. 32. Pauli

ad editum, & jungenda videtur cum L. si unus. 67. §. 1. D. pro socio. ubi agitur de loco, qui non erat totorum bonorum socius. Tum etiam hæc ratione, quod Titius contracta omnium bonorum societate, propriam pecuniam habere non potuerit: nam id, quod nobis cum aliis commune est, nostrum dicere non possumus L. illud. 46. D. de rit. nupt. Gregor. Nazianzenus orat. 36. *etis ydē 1810 700-2d mark, 8 pbs.* Quomodo enim proprium cuiusquam, aut solius, quod commune. Idem Cujacius ad lib. 32. Pauli ad editum, aliter sentit: Titium in specie hujus Leg. 16. bonorum omnium societatem contraxisse; & tamen Titium propriam pecuniam habere, eamque mutuam dare potuisse. Pata, si Titio post contractam societatem omnium bonorum, aliquid vel ex donatione, vel ex hereditate, vel ex legato obvenerit; id proprium est socii, antequam socii communiqueret. L. si societatem. 73. D. pro socio. Idque magis admitterem, quia contracta omnium bonorum societate, praefencia quidem communicantur, in quibus traditio singitur intervenisse: d. L. 2. D. ed. tit. pro socio. At futura non communicantur, nec in his traditio singi potest, cùm nondum obvenerint. Atque ita Titius contracta omnium bonorum societate, propriam pecuniam habere, eamque creditam facere potuit. Praeterea, nulla est ratio, cur socii dissentirent, in hac L. 16. cùm Titius propriam pecuniam credere vellit; nisi quia omnium bonorum societatem contraxerat. Denique, nulla esset etiam dubitatio, quin contracta societate partis bonorum, Titius pecuniam propriam dissentientibus sociis creditam facere potuerit. At cùm Titius omnium bonorum societatem contraxisset, maximè dubitari potuit, an propriam pecuniam habere, eamque creditam facere possit: ita ut ei soli actio, non locis, ex mutuo competenter.

An Lex Vinum. 22. D. de reb. credit. referenda sit ad conditionem certi, vel ad conditionem triticiariam.

C A P U T XVII.

JULIANUS in L. Vinum. 22. D. de reb. credit.

Vinum, quod mutuum datum erat, per judicem petitum esset. quae-
situm est, cuius temporis aestimatio fieret; utrum cùm datum esset,
an cùm item contestatus fuisset, an cùm res judicaretur. Sabinus respon-
dit; si dictum esset, quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset: si non,
quanti tunc, cùm petitum esset. Interrogavi, cuius loci premium sequi
oporteat. Respondit; si convenisset ut certò loco redderetur, quanti eò
locò esset; si dictum non esset, quanti ubi esset petitum.

CUIAC.

CUJACIUS ad lib. 4. Juliani ex Minicio, in *L. Vinum. 22. D. de reb. cred.*

Non aestimari igitur, quanti vinum fuisset, cum contraheretur, vel causa res judicaretur; sed quanti fuisset litis contestatae tempore: quia strictis iudiciis viuum petitionis est: puta, condicione triticiaria, vel condicione certi. Condicione certi, ex necessitate, ob vini pensiam, poscente reo vel actore, redigitur ad instar condicioneis triticiariae, in qua arbitrio judicis rei petitionis, & litis aestimatio fit.

Idem CUJACIUS alter, tract. 3. ad African. in *L. centum. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport.*

Sed tamen & condicioneis triticiariae arbitrariam esse ajo, & rationem admittere loci, temporisque: namque in ea tanti lis aestimatur officio judicis, quanti merx, vel res debita fuit eodem die, vel loco, quo dari debuit. L. ult. D. de condic. triticiar. L. quotiens in diem, & L. sequ. D. de verb. oblig. L. vinum. D. de reb. cred. quae accipienda sunt de condicione triticiaria, non de condicione certi. Condicione certi est stricta; condicione triticiaria, arbitraria.

Et tract. 8. ad Africanum, in *L. hominem. 37. D. mandat.*

Lex 3. §. in hac D. commodati, docet, in strictis judicis litis contestatae tempus spectari, ut & hoc loco Africani tradit, & confirmat L. vinum. D. de reb. cred. & L. ult. D. de condic. triticiar. quae omnes sunt de condicione triticiaria.

MERILLIUS.) Aliter fit aestimatio rei debitae in bonac fidei judicis, aliter in strictis. In bonae fidei judicis, fit aestimatio ex tempore rei judicandae; in strictis, ex tempore petitionis, seu litis contestatae. L. 3. §. in bac. D. coosmod. Siquidem dies obligationi adjecta fuerit, fit aestimatio ex die, quo res dari debuit. L. quotiens. 59. D. de verbis obligat. & L. ult. D. de condic. triticiar. Si dies adiecta non fuerit, fit aestimatio ex tempore petitionis, seu litis contestatae. L. hominem. 37. D. mandat. d. L. ultim. de condic. triticiar. & hac L. 22. ubi quaesltum est, an referri debeat ad conditionem certi, vel conditionem triticiariam. Cujacius ad lib. 4. Juliani ex Minicio, ait, vinum in hac L. 22. petitionis fuisse condicione triticiaria, vel condicione certi; & factam esse aestimationem vini in condicione certi, poscente reo, vel actore, Verum tract. 3. ad Africanum, in *L. centum. 8. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport. & tract. 8. ad African. in L. hominem. 37. D. mandat.* ait, hanc L. 22. accipiendo esse de condicione triticiaria, non de condicione certi: quod magis admittetur. Nam condicione certi res ipsa petitur, puta, res ejusdem bonitatis, & qualitatis. L. 3. D. de reb. credit. condic. triticiaria. petitur aestimatio rei, cuius aestimatio ex tempore variat. L. pretia. 63. D. ad leg. Falcid. Ideo condicione certi petitur pecunia numerata, condicione triticiaria res aliae, pondere, numero & mensura constantes peti debent, L. 1. D. de condic. triticiar. ut earum fiat aestimatio: & fieri debet ex tempore litis contestatae, seu ex tempore petitionis, quando dies adiecta non est: hac L. 22. quam plerique ad conditionem certi retulerunt, cum putarent sub Tit. de reb. credit. agi tantum de condicione certi

Par.H.

D.d

aut

aut speciali, aut generali; non de aliis conditionibus. Attamen non solum de conditione certi agitur, sed & omnibus aliis conditionibus: atque ita haec L. 22. referri debet ad conditionem triticiariam: & sit aestimatio vini, quia actum est conditione triticiaria, non conditione certi ex qua non fieret aestimatio, sed condemnatio ad vinum ejusdem bonitatis, & qualitatis. d. L. 3. D. de reb. credit.

De jurisjurandi voluntarii, necessarii, & judicialis distinctione.

C A P U T XVIII.

CUIACIUS ad lib. 5. sentent. Pauli, tit. 22.

Post *jurisjurandum*, quod ego quidens appello *necessarium*, id est, quod in iudicio defertur ab adversario, appellari non potest: quia C^r id, sicut *voluntarium*, ex conventione proficitur.

Idem CUIACIUS ad lib. 18. Pauli ad edictum, in: L. *jurisjurandum*. 17. D. de *jurejurand.*

Aliud autem esse *necessarium*, quod scilicet (ut Graeci rectius interpretantur, quam Latissi) pars parti defert in iudicio: quod C^r ex conventione, nimurum ex placito litigantium, quodammodo proficitur: maximè si suscipiatur ab eo, cui defertur. L. 25. & 26. hoc tit. Et postea: Et hoc *jurisjurandum necessarium* dicunt, quoniam Praetor, ut edicto profitetur, eum, cui pars detinat *jurisjurandum*, aut solvere, aut jurare cogit; videlicet, si nolit referre. L. 34. §. ait praetor. hoc tit.

Idem CUIACIUS lib. 18. obseruat. cap. 35.

Alia est ratio *jurisjurandi delati à parte*, quod *voluntarium*, aut *necessarium* dicitur, L. 1. C. de reb. cred. C^r d. L. admonendi, quia inter se partes videtur *jurejurando* rem transfigisse, & praetextu novorum instrumentorum, transactione bona fide terminata non inflammarunt. L. sub praetextu. C. de transactionib.

Idem CUIACIUS aliter in paratit. Digest. ad tit. de *jurejurand.*

Eius tria genera. *Judiciale*, quod à *judice* defertur: *Voluntarium*, quod à *parte* defertur in *judicio*, vel extra *judicium*: *Necessarium*, quod pars, cui *delatum* est, refert *delatori*.

Idem CUIACIUS in not. Digestor. ad L. 1. D. de *jurejurand.* Eandem assert distinctionem triplicis *jurisjurandi*, ex Graecis.

MERILLIUS.) Titul. Digest. conceptus est: *De jurejurando*, *five voluntario*, *five necessario*, *five judiciali*. Circa quam triplicis *jurisjurandi distinctionem*, non modò Graeci interpres à Latinis, sed & Graeci in-

ter se , & Latini quoque inter se dissenserunt . Aliter distingunt Graeci in Ecloga Basilicā , lib. 22. tit. 5. Aliter Balsamo in Nonnacanone Phasi , tit. 13. cap. 18. ubi quatuor jurisjurandi species constituit . Voluntarium , quod datur ex voluntate partium extra judicium : Necessarium , quod datur ex delatione auctoris , & sententiā judicis : Judiciale , quod judicis sententiā , etiam nolentibus sis , qui litigant , controversias decidit : & Iusjurandum in litem , quod rei , quae in judicio versatur , estimationem ad certam quantitatem redigit , quando rei dolo , vel contumacia non redditur . Eō etiam juramentum calumniae . Et voluntarium quidem nunquam retrahatur ; necessarium autem retrahatur in uno , & solo decreto , seu cap. 2. tit. 5. lib. 22. Latin omnes in hoc consentiunt , ut voluntarium sit , quod extra judicium à parte parti defertur : sed circa necessarium , & judiciale discentiunt . Quidam ex Latinis , necessarium esse ajunt , quod à judice defertur propter inopiam probationum : judiciale , quod à parte parti defertur in judicio . Alii , (& hi rectūs) necessarium esse , quod à parte parti defertur in judicio ; judiciale , quod defertur à judice . Cujae cius ad lib. 5. sentent. Pauli tit. 32. & ad lib. 18. Pauli ad adictum , videtur ita distinxisse secundūm plerosque Latinorum , ut voluntarium sit , quod à parte parti defertur extra judicium ; necessarium , quod à parte parti defertur in judicio ; judiciale , quod à judice defertur . Lib. 18. obser. cap. 35. ait , iusjurandum à parte parti delatum , voluntarium , aut necessarium dici ; voluntarium , puta , quod extra judicium defertur ; necessarium , quod in judicio defertur ; idque etiam secundūm Latinos Interpretes . At in paratis . Digest. & in notis ad eundem tit. omnino secutus est Graecos in Basilicis ; ut voluntarium sit , quod à parte parti defertur in judicio , vel extra judicium ; necessarium sit , quod refertur ; judiciale , quod à judice defertur . In ista Graecorum , & Latinorum variā distinctione triplicis jurisjurandi , probarem magis , Voluntarium esse , quod defertur extra judicium ; quia nemo iusjurandum sibi delatum extra judicium suscipere , aut referre cogitur . L. iusjurandum 17. D. de jurejurand. & propterea voluntarium est , cùm nulla sit jurandi , aut referendi necessitas . Necessarium esse , quod à parte parti defertur in judicio , vel refertur ; quia is , cui delatum est , jurare cogitur , aut referre . L. iusjurandum 34. D. eod. tit. L. delata. 9. L. de reb. credit. & jurejurand. Nec minūs est necessarium , quod referri possit ; nam ipsa referendi necessitas facit necessarium . L. manifestat. 38. U. de jurejurand. Id , quod refertur , est omnino necessarium ; quia is , cui refertur , jurare debet . d. L. 34. eod. L. 12. 6. 1. C. de reb. credit. atque ita necessarium est ex ipsa jurandi necessitate . Judiciale vero esse , quod à judice defertur , propter inopiam probationum . L. admonendi. 31. D. de jurejurand. L. 3. C. de reb. credit. quod quidam ex Latinis perperām dixerunt necessarium .

*An species L. ultim. D. de condic^t. caus. dat. caus. non secut.
constituenda sit in permutatione, vel alio contractu
innominato.*

C A P U T X I X.

CELSUS in L. ult. D. de condic^t. caus. dat.

Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares: utrum, id contractus genu pro portione emptionis, & venditionis est; an nulla hic alia obligatio est, quam ob rem dati re non secuta? in quod proclivior sum: & ideo si mortuus est Stichus, repetere possum, quod ideo tibi dedi, ut mihi Stichum dares. Finge, alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse; repetere à te pecuniam potero, quia hominem accipientis non feceris. Et rursus, si tuus est Stichus, & pro evictione ejus promittere non vis; non liberaberis, quominus à te pecuniam repetere possim.

CUJACIUS tract. 8. ad African. ad L. 50. D. de jur. det.

Rei meae cum pecunia aliena, vel contrà, permutationem fieri nihil vetat; si modo pecunia non detur pro pretio, si permutationis, non emptionis contrabandas animus fuerit. Èd ratione, in specie L. ult. D. de condic^t. caus. dat. permutatio est, ut Graecis videtur, non emptio.

Idem lib. 3. observationum, cap. 29.

Si tibi pecuniam dedi, ut mihi Stichum dares; Celsus ait L. ult. D. de condic^t. caus. dat. hunc contradic^t non esse pro portione emptionis venditionis; id est, non esse emptionem venditionem; non esse portionem, sive speciem emptionis venditionis; sed esse permutationem, ut additur in Basiliacar.

Idem in paraut. God. ad tit. de rer. permutat.

Emptio est mutatio rei cum pretio; permutatio est negotium do, ut des, datio rei pro re, vel etiam pecuniae pro re, ut L. ult. D. de condic^t. caus. dat.

Eandem sententiam sequitur tract. 8. ad Afric. in L. si fundus. 33. D. locat. & in repetit. praelect. L. naturalis. D. de praescript. verb. in princ.

Idem CUJACIUS aliud ad lib. 31. Pauli ad edictum, in L. 1. D. de rer. permutat.

In L. ult. D. de condic^t. caus. dat. proponitur ita gestum fuisse negotium: Dedi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares, id est, ut Stichum meum faceres: hoc negotium nulla emptio est, nulla etiam permutatio est. Nulla igitur emptio, nulla permutatio, negotio ita gesto, ut proposui, contracta intelligitur.

Idem ad tit. D. de part. ad L. 7. §. 2.

*Nec obstat L. ultim. inf. de condic^t. caus. dat. in eius causa nec emptio,
quia*

quia id a sum est, ut res accipientis fieret; quod abborret à natura emptio-
nis: nec forte (si Graeci interpres ferrent, qui me addubitate faciunt,) permutatio contrahitur: quia in permutationem pecunia non cadit; nec ul-
la alia obligatio, quam ob rem dati, re non secut̄. Eo igitur casu, nec ci-
vile negotium contrahitur, nec civili proximum.

In eadem sententia est in notis Digestor. ad L. ult. D. de condit. caus.
dat. caus. non secut. & in recitationibus Cod. ad tit. de rerum permuat.
sub finem.

MERILLIUS.) Cūm in specie hac L. ult. Titius Maevio pecuniam de-
disset, ut ei Maevius Stichum daret; videtur fuisse emptio: quia si pecu-
niā dederō, ut rem accipiam, contrahitur emptio, L. s. in princip. D.
de praescript. verb. Negat tamen Celsus, id genus contractū esse pro par-
tione emptionis, id est, non esse emptionem, emptionis speciem, aut
partem. Sed dubitatum est, an sit permutatio, quae accedit ad contra-
rium emptionis, L. i. D. de contrabendo empti. L. ult. D. qib. ex caus.
in possess. eas. Permutatio contrahitur, cūm res pro re datur, d. L. s. §.
fin autem. D. de praescript. verb. Hic autem data fuit pecunia, ut Sti-
chus daretur; & data fuit, non ut pretium, sed ut corpus aliquod, quod
vicissim pro Sticho daretur. Cūm pecunia datur, potest dari ut pretium,
aut quantitas; vel ut corpus, L. sed si. §. D. de legat. i. L. si is, cui
nummos. 94. D. de solut. & liberat. veluti, cum peregrini nummi dantur
ob mercem, puta, Poeni, numimi Attici; non est emptio, sed permu-
tatio. Volusius Maetianus in lib. de aſſe.

Quidam ex Latinis Interpretibus, ut Joān. Bosianus hīc in-gloss. apud
Accursum, existimauit in hac L. ult. fuisse contractum permutationis;
& Graeci Interpretes, ut ex eis refert Cujacius lib. 23. observat. cap. 29.
Quam sententiam probat ibidem Cujacius, & in paratit. Cod. ad tit. de
ter. permutat. & in repetita praelectione, ad d. L. s. D. de praescript. verb.
& tractat. 8. ad African. in L. si fundus. 33. D. locat. & eodem tract. 8.
in L. que fundum. 50. D. de jur. dot. Et ista quidem sententia pluribus
rationibus defendi potest: quia cūm Celsus ait, id genus contractū non esse
pro portione emptionis, negat, emptionem esse, partemye emptionis; sed
non negat, esse permutationem. Tum quid Titius pecuniam dederit, ut
corpus aliquod, non ut pretium; & ita contracta fuit permutatio, in quā
nec merx, nec pretium distinguitur; sed utrumque est merx, & pre-
tium, L. i. D. de rerum permuat. in quā persona venditoris, & empto-
ris non distinguitur, L. sciendum est. 19. §. i. D. de aedilit. edit. Tum
quia Titius habuerit atimum contrahendae permutationis, non contrahen-
dae emptionis: cūm Maevio pecuniam dederit, ut ab eo Stichum accipe-
ret. Tum quia in hac L. ult. Stichus dari debuit, id est, accipientis fieri,
§. sic itaque. Instit. de actionib. L. ubi autem. 75. §. ult. D. de verb. oblig.
quod ad permutationem accedit, in quā dominium transfertur. L. scri-
bit. 34. D. de aur. & argent. legat. Denique in hac L. ult. pecunia data
repetitur conditione ob rem dati, seu conditione causā datā, causā non
secutā: At id, quod datum est ex causa permutationis, eadē conditione

repetitur, d. L. 5. in princip. D. de praescript. verb. Et haec sunt ratios, quibus dici potest in hac L. ult. esse permutationem.

Cujacius tamen Graecorum Interpretum sententiam reuicit in comment. ad tit. de pacl. in L. jurisgentium. 7. §. 2. & lib. 32. Pauli ad edictum in L. 1. D. de rer. permuat. & in not. Digest. ad hanc L. ult. & in recitat. Cod. ad tit. de rer. permuat. probatque in hac L. ult. non esse permutationem, quia in permutatione res pro re datur, d. L. 5. in princip. D. de praescript. verb. at hic pecunia pro re data fuit. Tum quia, ex hoc contractu nulla alia actio datur, quam conditio ob rem dati; igitur non est civile negotium, aut civili proximum, puta, permutation: quia ex permutatione datur actio praescriptis verbis, non tantum conditio, d. L. 5. in princip. D. de praescript. verb. Et hoc magis probarem, in L. ult. D. de condit. caus. dat. non esse contractum permutationis, sed aliud genus contractus innominati, quod non accedit ad emptionem, neque ad permutationem. Idque tribus rationibus probat Celsus, quas expendimus lib. 2. observationes, cap. 14.

Non moveor rationibus, quibus prior sententia juvari potest; Cum enim Celsus negat, hunc contractum esse pro portione emptionis, negat esse permutationem. Siquidem permutatio est portio emptionis, species quadam emptionis, contractus accedens ad emptionem: Si igitur non est portio emptionis, non est permutatio. Nec satis probatur in hac L. ult. pecuniam datam fuisse ut corpus, non ut pretium: aut etiam Titium animum contrahendae permutationis habuisse. Imo habere non potuit animum contrahendae permutationis, cum pecuniam daret, ut libi Stichus daretur; quia ut in venditione dominium transferri non debet. L. ex empto. 11. §. 2. D. de act. empt. L. 4. D. de usq. ita nec in permutatione. Siquidem is, qui rem dat ex causa permutationis, sit dominus, transfert dominium, d. L. scribit. 34. D. de aur. argent. legat. ut venditor. L. traditio. 30. D. de acquir. rer. domin. Sufficit rem dare, qualem habet; noua etiaco necessaria est, ut rem faciat accipientis, dominiumve transferat; at hic Stichus dari, & accipientis fieri debuit. Denique licet in hac L. ult. detur conditio ob rem dati, ut in permutatione; non tamen sequitur esse permutationem; quia in permutatione datur actio praescriptis verbis: si quis agere velic ad id, quod interest; vel conditio ob rem dati, si quis malit rem suam condicere: At in hac L. ult. non datur actio praescriptis verbis, sed tantum conditio: igitur dicendum est non esse permutationem, sed aliud genus contractus innominati.

Ais pupillus naturaliter obligetur absque tutoris auctoritate.

C A P U T X X.

NERATIUS lib. 6. Membranarum, In L. 41. D. de condic. indeb.

Quod pupillus sine tutoris auctoritate stipulanti promisit, solterit; repetitio est: quia nec natura debet.

CUJACIUS in notis priorib. Institut. ad §. praeterea. Instit. quib. mod. tollitur obligat.

Nulla est, ne naturalis quidem; nimurum, quia pupillus animi judicis caret. L. quod pupillus. D. de condic. indebit. L. pupillus. D. de obligat. & actionib. Sed tamen si pupillus factus sit locupletior, jure naturali obligatur, ut ait L. naturaliter. §. ult. & L. prox. D. de condic. indebit.

Idem CUJACIUS in notis Digest. ad L. quod pupillus. §. 1. D. de condic. indebit. & lib. 17. observat. cap. 4.

Idem CUJACIUS ad lib. 28. quaeit. Papiniani, in L. Stichum. 95. §. aditio, D. de solut. & liberat.

Et ut id intelligatur, sciendum est, quod exempli utitur Papinianus, pupillum accipiendo mutnam pecuniam sine tutoris auctoritate, neque civiliter, neque naturaliter obligari; videlicet, si ex ea pecunia locupletior factus non sit. Et ita accipiendo L. pupillus. de obligat. & act. & L. quod pupillus. de condic. indebit.

Idem CUJACIUS in commentar. ad tit. de verb. oblig. ad L. 127.

Pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur civiliter. Tractemus, an obligetur naturaliter. Sunt loci, quibus offenditur, pupillum sine tute non obligari naturaliter. L. pupillus. sup. tit. prox. L. quod pupilli sup. de condic. indebit. Sunt, quibus offenditur, pupillum sine tute obligari naturaliter, L. 1. inf. de novationib. L. si ejus pupilli sup. ad Trebellium. L. si pupillus. sup. ad leg. Falcid. quod discidium ita compovi debet; ut si noua fiat locupletior, non obligetur naturaliter; si vero fiat locupletior, obligetur, L. naturaliter. §. ult. & L. prox. sup. de condic. indebit.

Idem CUJACIUS aliter ad tit. D. de verb. oblig. in L. 6.

Furiosus si promisit, naturaliter non obligatur; pupillus ex sua promissione naturaliter obligatur, L. 1. inf. de novationib.

Idem CUJACIUS in notis secund. Institut. ad §. praeterea. Instit. quibus mod. tollit. obligat.

Nulla, quia non civilis; naturaliter tamen esse ponendum est; atque id etiam, quasi in causans quodammodo novationis translate fuerit prior obligatio, jure pristino cum debitore agi non posse.

ME.

MERILLIUS.) Non est absque dubitatione , an pupillus naturaliter obligetur , puta , ex jure gentium , si fidem illius fecuti sumus ; si promiserit , si mutuum , aut depositum acceperit , aliae^e contraxerit . CLIA-GLIUS in notis priorib^{is}. Institut. ad §. praeterea . Instit. quib^{is} mod. sollit. obligat. interpretatur verba Justiniani , nullam esse obligationem pupilli ; id est , nec civilem , nec naturalem ; quia pupillus animi judicio caret , & nihil scire posse intelligitur , L. qui iurasse . 26. D. de regul. iur. Non igitur consentire potest , ut naturalem obligationem contrahat . In eadem que est sententia Cujacius in notis Digest. ad L. 41. D. de condic^t. indebit. pupillum naturaliter non obligari . Verum in notis secund. Institut. ad 4. §. praeterea , & in comment. ad tit. de verb. obligat. ait , sive distinctione , pupillum ex sua promissione naturaliter obligari . Et quidem si naturalis obligatio contrahitur ex jure gentium , cum alicuius fidem fecuti sumus , d. L. cū amplius . 89. D. de regul. iur. dici potest , naturalem obligationem cadere in pupillum ; cum stipulanti promiserit , mutuam pecuniam accepit , aliae^e contraxerit . Ista quidem sunt valde pugnacia , pupillū naturaliter obligari , & pupillum naturaliter non obligari : sed non desunt rationes , quibus in concordiam adducantur . Cujacius eam distinctionem adimitit , in notis Digest. ad L. 41. D. de condic^t. indebit. in comment. ad sit. de verbor. obligat. in L. si pupillus . 127. ad lib. 28. quaest. Papinianni , in L. Stichbum . 95. §. aditio . D. de solut. & liberat. & lib. 17. obser- vat. cap. 4. & in notis priorib^{is}. Instit. ad d. §. praeterea , ut si pupillus locupletior factus sit , obligetur ; si locupletior factus non sit , non obligetur . Verum haec distinctione stare non potest , quia pupillus ex sua promissione naturaliter obligatus , cum stipulanti promisit , d. L. 1. in fin. D. de novat. & delegat. & d. L. si pupillus . 127. D. de verbor. obligat. At ex ea promotione pupillus non fit locupletior , cum nihil accepit , sed tan- tū stipulanti promiserit . Tum quia expressum est , pupillum naturaliter obligari , licet locupletior factus non sit , L. cū illud . 25. D. quand. dies legator. d. L. 95. §. aditio . D. de solutionib^{is}. & liberat. retentā in hilice duobus locis lectio Florentinā , quae mucari non debet . Denique pupillus locupletior factus non tantum naturaliter tenetur , sed etiam civiliter , & convenienter potest ex rescripto D. Pii . L. 3. §. pupillus . D. de negot. gest. L. 1. & L. 5. D. de auditor. & confess. tutor. Alii aliam distinctionem afferunt , pupillum pubertati proximum naturaliter obligari , licet locupletior factus non sit : sed pupillum remotum à pubertate , non aliter obligari , quam si locupletior factus sit . Et hanc posteriorem distinctionem magis probarem ; quia pupillus pubertati proximus , jam aliquem intellectum habere creditur , & contentum suum in negotiis contrahendis accommodare potest , §. sed quod diximus . Institut. de inutilib^{is}. Stipulat. ut ex delictis obligatur , L. impuberem . 23. D. de furt. L. pupillum . 111. D. de regul. iur. Pupillus autem locupletior factus quacunque aetate naturaliter obligatur , ob hanc rationem naturalem , ne quis cum damno , & injuria alterius locupletetur , L. nam hoc . 14. D. de condic^t. indebit. L. si quis . 27. §. Proculus. D. de instit. aet. Idque constabat inter omnes ju- ris auctores , pupillum cuiusvis aetatis locupletiorem factum naturaliter obli-

obligari: at non constabat inter omnes, an pupillus pubertati proximus obligaretur naturaliter, si locupletior factus non esset. Etenim Proculejani admittere non poterant, obligationem naturalem cadere in pupillum, antequam pubes esset, & quatuordecim annos complevisset; quia aetate pubertatem aestimabant. Ulpian. lib. sing. regular. tit. 11. de tutel. Nec prius usum rationis in pupillo admittebant, quam cum perfectam aetatem ex duabus annorum hebdomadis complevisset: secundum doctrinam Hippocratis, qui perfectam aetatem constituit ex isto annorum numero, in lib. de carnis. sub finem, ubi perfectam aetatem esse ait, quae ex duabus septenariis numeris perfectis completur, & quatuordecim annos efficiere septingentas hebdomadas dierum. Quem Stoici fecuti sunt, & Stoicos Proculejani; vel potius Solonem in legibus Atticis, ut ex eo refert Philo Judaeus in lib. de opificio Mundi, & Clemens Alexandrinus lib. 6. *temporalium*. Indeque observandum, Neratium ex eis scholâ non admittere naturalem obligationem ex promulgatione pupilli, in d. L. 41. D. de condit. indebit. At Sabiniani non ita praeceps annis pubertatem aestimabant, sed ex aspectu corporis, Ulpian. d. tit. 11. de tutelis. Ilidor. lib. 11. Origin. cap. 2. Facile igitur admittere poterant, ut pupillus pubertati proximus ex sua promulgatione obligaretur, licet locupletior factus non esset: quasi iam usum rationis haberet, & consensum negotii contrahendis accommodare posset. Et ita observandum est, Julianum ex Sabinianis admittere, ut pupillus pubertati proximus ex deliciis teneatur, vel alias impubes, d. L. 23. D. de furt. Et Gajus ex eadem schola, d. L. 111. de regul. jur. atque etiam Julianus admittit naturalem obligationem pupilli, d. L. ult. D. de jurejurand. & Ulpian. lib. 45. ad Sabinum, ib. d. L. 1. D. de novatione & delegat. Quare in hac disceptatione naturalis obligationis, quae in pupillum cadit, ita statuendum videtur: ut pupillus pubertati proximus secundum Sabinianos naturaliter obligari potuerit, non secundum Proculejanos. Secundum omnes, pupillus cuiusvis aetatis locupletior factus, naturaliter obligatus fuerit, etiam ante rescriptum D. Pii post rescriptum D. Pi. locupletior factus, non modò naturaliter, sed etiam civiliter teneri coepit. Obligatio naturalis pupilli tantum in duabus locis non admittitur, sed in pluribus locis admittitur, & absque distinctione.

An conditio furtiva adversus heredem furis transfat vel in solidum, vel pro parte, quae ad eum pervenerit.

C A P U T X X I .

ULPIANUS in L. 9. D. de condit. furtiva.

IN conditione ex causa furtiva non pro parte, quae pervenit, sed in solidum tenemur, dum soli heredes sumus: pro parte autem heres, pro ea parte, pro qua heres est, tenetur.

Par. II.

Ee

CU-

CUJACIUS lib. 7. observationum cap. 27.

Videamus, an verum sit, conditionem furtivarum in heredem in solidum dari. Omnibus placet dari, secundum L. 9. D. de condic. furt. quae si defesset, omnibus placet non dari. Nam & in patrem in solidum peculium non datur, L. 3. §. penult. D. de pecul. eiusdem per omnia est in ceteris, quae heredis causa. Heres non tenetur ex poenali causa; pater non tene-
tur ex poenali causa. Heres tenetur post condemnationem, vel post litis con-
testationem defuncto testatore; pater tenetur post condemnationem, mortuo, aut
vivo filio; vel post litis contestationem mortuo filio. Heres meret poenali non
tenetur, etiam si quid ad eum pervenerit, idem est in patre. Heres actions, quae ex delicto videatur esse, licet rei persecutionem tantum continet, non te-
netur, nisi in id, quod pervenit; veluti conditions rerum amotarum. Cur &
idem non statuimus in conditions furtivis; cum & banc constat in patrem
non dari, nisi in id quod pervenit; cum & ad eundem modum dicatur in
heredem dari utraque? L. contra, §. si post. D. ret. amotar. cum & ap-
petere dicatur L. 9. §. ult. adhibita L. 10. D. de tutel. & rationib. distrahend.
conditionem furtivam morte furis interire. Cur dubius potius conditionem
furtivam in solidum, quam conditionem rerum amotarum, de dolo
malo? Quod iudicij mutandi causa? quae ejusdem conditionis sunt, id est,
ex delicto, & ad rem persecutandam.

CUJACIUS aliter lib. 13. observat. cap. 37-

Nisi datur, inquam, in heredem conditionem rerum furtivarum, vel conditionem
rerum amotarum; nisi lis fuerit contestata cum defuncto, ut L. 9. D. de
condic. furt. adhibita L. 2. in fin. D. de Praetor. stipul. L. si hominem.
§. 1. D. deposit. vel rem huius ipse contredit. L. 7. §. ult. D. de condic. furt.

CUJACIUS adhuc aliter in recitationib. ad tit. de regul. iur. in L. sicuti.
D. de reg. iur.

Excipitur sola conditione furtiva, quae datur in heredem in solidum. L.
in conditione, 9. D. de condic. furt. Lemis est submovere, quam subri-
pere. Ex iis constitutimus, omnes actions ex delicto morte interire, excepta
conditione furtiva. Quod quamvis diffinadere videatur L. 9. §. ult. & L.
10. de tut. & rat. distrah. quae leges videntur conditiones furtivam nu-
merare inter eas actions, quae morte intereunt; omnino tam distinguere
noperet a ceteris actionibus. Et quidem furti, & damni injuria dati odio
interis morte; conditione vero furtiva non interit. Itaque separari debet a
ceteris actionibus.

MERILLIUS.) Finge ad hanc L. 9. Titius subripuit Maevio rem di-
gnam trecentis, quae trecentis nummis aestimati poterat. Titius Sem-
pronium heredem reliquit, ad quem centum nummos ex re furtiva perve-
nerunt. Illyrianus ait, Sempronium heredem furis, si solus fuerit, teneri
in solidum, id est, in trecentos nummos; non pro parte, seu in centum
nummos, qui ad eum pervenerunt. Sed finge Titium tres heredes reli-
quisse, Primum, Secundum, & Tertium, ad Primum ex re subrepra vi-
ginti tantum nummos pervenisse: non tenebitur Prirus tantum ad vi-
ginti, quae ad eum pervenerunt: sed tenebitur pro parte hereditaria in
centum.

centum nummos; & tenebitur in solidum. Quod durusculum fortè videatur, heredem pro parte, & in solidum teneri. Duobus modis in solidum heres teneri dicitur; ut in solidum opponitur parti hereditariae; vel ut in solidum opponitur parti, quae ad heredem pervenit. Primo modo, heres non potest teneri in solidum, & pro parte, *L. de eo. 12.* & *L. si duo. 22.* *D. deposit.* *L. 2.* in fin. *de f. palat. prætor.* Secundò modo heres teneri potest in solidum, & pro parte hereditaria, *L. ad ea. 157.* §. 1. *D. de regul. juri.* Et ita in specie hujus *L. 9.* Primus tenetur in solidum, non ad viginti, quae ad eum pervenerunt: & tenetur pro parte, id est, centum, quae est pars hereditaria, cum tres heredes fuerint heredes instituti. Verum non absque dubitatione est, an condicō furtiva adversus heredem furis dari debeat in solidum, pro parte hereditaria, vel tantum pro parte, quae ad eum pervenit. Cujacius lib. 7. observation. cap. 37. testat non dari debere in solidum, sed pro parte, quae ad eum pervenit. Puta, ut si res subrepta trecentis numinis aestimari possit, & centum nummi ad heredem furis pervenerint; heres qui solus est, non ad trecentos nummos, sed ad centum conditione furtiva teneatur. Movetur ille tribus rationibus; prima est, quod sit eadem ratio conditionis furtivae, & conditionis rerum amotarum: Si quidem condicō furtiva oritur ex delicto, *L. 10.* §. *quoniam.* *D. de compensationib.* & condicō rerum amotarum ex delicto quoque oritur, *L. si mulier. 21.* §. 1. *D. de act. rer. amotar.* Praeterea, heres mulieris tenetur conditione rerum amotarum; sicut heres furis tenetur conditione furtiva, *L. 6.* §. 2. *D. eod. tit. de act. rer. amotar.* At heres mulieris non tenetur in solidum conditione rerum amotarum; sed tantum pro ea parte, quae ad eum pervenit. *L. ult.* *C. rer. amotar.* Igitur heres furis conditione furtiva teneri debet non in solidum, sed pro parte, quae ad eum pervenit. Secunda ratio est, quod si filius familias furtum fecerit, aut si filia res manici amoverit; pater non tenetur in solidum actione de peculio; sed quatenus ad eum pervenit, *L. 3.* §. *penult.* *D. de pscul.* *L. 3.* §. 2. *D. de act. rer. amotar.* Tertia est, quod condicō furtiva morte furis extinguitur, *L. 9.* §. *ultim.* *D. de tu-*
tel. & *rationib. distractib.* Igitur adversus heredem furis non datur, nisi quatenus ad eum pervenit, *L. 7.* §. *ult.* sup. *boc. tit.* *L. 2.* in fin. *D. vi bonorum raptor.* Cujacius aliam interpretationem afferit, lib. 13. observation. cap. 37. ad hanc *L. 9.* scilicet, ut heres furis conditione furtiva teneatur, non quatenus ad eum pervenit; sed in solidum, si lis cum fure fuerit contestata: quia condicō furtiva ex delicto oritur, d. *L. 10.* *D. de compen-*
sat. & eadem debet esse ratio conditionis furtivae, quae est aliarum actionum ex delicto venientium. At non dantur adversus heredes, nisi lis cum defuncto fuerit contestata, *L. 1.* *D. de privat. delicti.* Sed & alia est sententia Cujacii, in *L. sicuti. 28.* *D. de regul. juri.* heredem furis teneri in solidum conditione furtiva, sine distinctione; sive lis cum fure fuerit contestata, vel non. Ibique conditionem furtivam separat à ceteris actionibus ex delicto venientibus. Et hanc posteriorem sententiam magis admitterem, ut heres furis in solidum tenetur, non quatenus ad eum pervenit, et si lis cum fure non fuerit contestata. Nec enim est eadem

ratio conditionis furtivae, & conditionis rerum amotarum: licet utraque ex delicto oriatur, non tamen idem delictum est, furtum facere, & rem amovere. Cum uxor divortii causâ res mariti amovet, levius coercetur, *L. penult. D. de act. rer. amotar.* Et quod dicitur in *d. L. 6. §. 2. D. ead.* heredem mulieris conditione rerum amotarum teneri: *sicut conditionis nomine ex causa furtiva*: ita intelligendum est, non ut omnino similes sint istae conditiones. Verbum, *sicut*, non infert omnimodam similitudinem; sed eam tantum, quod ut conditio furtiva adversus heredem furis datur; ita & conditio rerum amotarum adversus heredem mulieris. Praeterea, pater actione de peculio tenet, non in solidum, sed quatenus ad eum pervenit: quia alia est ratio patris, alia est ratio heredis, qui furis heres exitit. Heres cum defuncto eadem persona esse intelligitur; & ut heres furis succedit in jus universum, quod defunctus habuit; ita etiam succedit in odium furis: cuius odio conditio furtiva est introducta, §. *si itaque. Inſtit. de actionib.* At pater licet teneatur actione de peculio nomine filii, non succedit in jus universum filii; nec in odium filii, qui furtum fecit, ut in solidum teneatur. Denique in *L. 9. §. ult. D. de tutel. & rationib. distractabend.* non est intelligendum, conditionem furtivam generaliter morte furis interire; sed tantum cum tutor res pupillares subripuerit, & durante tutela mortuus fuerit. Ita quidem conditio morte furis interit, quia pupillus durante tutela adversus tutorem conditione facile experiri non potuit: sed pupillus adversus heredem tutoris his actionibus experiri potest. *L. 10. D. ead. tit. de tutel. & rationib. distractabend.* Et licet tutor conventus non fuerit a pupillo, sibi tamen tutor solvere debuit, quod debebat pupillo ex conditione furtiva; ut negotiorum gestor sibi solvere tenetur, *L. fin. autem. 8. §. 3. D. de negos. gest.* Atque his rationibus rejicitur prima opinio; Heredem furis non teneri in solidum conditione furtivâ, sed quatenus ad eum pervenerit; & nulio modo teneri, si nihil ad eum pervenerit. Non probarem etiam, heredem furis non aliter teneri conditione furtiva, quam si lis cum fure fuerit contestata. Quia conditio furtiva, licet ex delicto oriatur; distinguenda debet ab actionibus poenalibus, quae poenam persequuntur; & ab actionibus mixtis, quae partim poenam, & partim rem persequuntur. Nam conditio furtiva non poenam, sed tantum rem persequitur. *d. L. 7. 5. 1. D. de condit. furt.* Ut igitur persecutoriae rei actiones adversus heredes transiunt, lite neandum cum defuncto contestata; ita & conditio furtiva adversus heredem furis transire debet. Verius est igitur conditionem furtivam adversus heredem furiis dari in solidum, non quatenus ad eum pervenerit; & dari quoque adversus heredem furis, lite neandum cum fure contestata. Tentari quidem posset ex *d. L. 2. §. ult. D. de vi bon. rapt.* nec levi ratione, conditionem furtivam adversus heredem tantum dari, quatenus locupletior factus est, non in solidum: Cum enim ait Ulpianus, Praetorem non dedisse actionem vi bonorum raptorum adversus heredes raptoris, in id, quo locupletiores facti sunt; quia putavit sufficere conditionem, scilicet furtivam: Ita potest intelligi, ut ea conditione tantum agi possit adversus heredes; non in solidum, sed quatenus ad eos pervenerit. Imò

Prae-

Praetor non dedit actionem adversus heredes raptoris in id, quo locupletiores facti sunt: quia putavit sufficere conditionem furtivam, quam in solidum adversus haeredes raptoris, ut adversus heredes furis, agi potest.

An, cum res petitur conditione triticiaria, aestimatio ex litis contestatae, vel rei judicatae tempore fieri debeat.

C A P U T XXII.

ULPIANUS in L. penult. D. de condit. triticiar.

IN hac actione, si quaeratur, res, quae petita est, cuius temporis aestimationem recipiat; verum est, quod Servius ait, condemnationis tempus spectandum: si vero desierit esse in rebus humanis, mortis tempus. Sed ~~in~~ ^{et} secundum Celsum, erit spectandum; non enim debet novissimum vitae tempus estimari, ne ad exiguum pretium aestimatio reducatur, in servo forte mortiferu[m] vulnerato. In utroque autem, si post moram deterior res facta sit, Marcellus scribit lib. 20. habendam aestimationem quanto deterior res facta sit: & ideo si quis post moram servum elucacum dederit, nec liberari eum: quare ad tempus morae in his erit reducenda aestimatio.

CUIJACIUS in commentar. ad tit. de verbis. obligat. in L. 59.

Quid vero de strictis iudiciis statundum? an vero etiam perpetuum est, quod diximus, in eis spectandi tempus litis contestatae? Minime. Badem exceptione addenda est, quae est addita iudicii bona fide: nisi ante litens contestatae debitor moram fecerit: quod casu debitor condemnabitur utrum tempore res placuisse fuerit, vel quod moram fecit, vel quod res judicata est: & ita accipienda est L. penult. Species eius, quae ponitur in fine, pertinet ad totam legem. Ponit moram debitorem facisse, & ad tempus morae aestimationem referri, si post moram res deprepiata fuerit: vel ad tempus rei judicatae, si post moram fuerit presiosior facta; vel ad tempus mortis, si post moram interierit, ante rem judicatam.

Idem ferè in notis Digestor. ad L. penult. D. de condit. triticiar.

Sed aliter tractatu[m] 3. ad African. in L. mercis. 20j. D. de verbis. significat.

Si merx petatur conditione triticiaria, tanti estimatur, quanti fuit e[st] die, vel loco, quod dari debuit: aut non adiecti die, vel loco, quanti fuit litis contestatae loco, & tempore. L. ult. D. de condit. triticiar. Sed videantur iuris auctores mercos in ea re separasse à ceteris robis: nam L. penult. eod. tit. in ceteris rebus immobilibus, aut moventibus, puta, fundis, aedibus, boniis, spectat rei judicandae tempus; vel se bono interierit, mor-

tis tempus. Nisi si deteriores factae sunt post dictam contestata, vel aliis post moram contradictionem. & postea: Sed permanere melius est in his, quas diximus L. 59. de verb. obligat.

MERILLIUS.) Conditione certi res ipsa petitur, conditione triticiaria rei aestimatio; si merx aliqua petita sit, puta, vinum, oleum, frumentum, &c., fit aestimatio quanti res erat, cum petita est, ubi de die nihil convenerit. *L. vinum.* 22. *D. de reb. credit-* seu cum judicium accipietur. *L. ult.* hoc tit. Si vero alia res petita fuerit conditione triticiaria, quae pondere, numerob, & mensurâ non constet; puta, fundus, vestis, servus: fit aestimatio quanti res fuit, à tempore morae ad tempus condemnationis, vel ad tempus mortis, hac *L. penult.* Finge, servum petutum fuisse, & post moram, seu item contestata, fuisse debilitatum, eluscatum: si heret aestimatio ex tempore rei judicatae, vel tempore mortis, captio esset auctoris, quia ad exiguum, servi debilitati pretium redigetur. Igitur aestimatio debet fertus, quanti fuerit à tempore morae, seu litis contestatae, ad tempus condemnationis. Mora lice contestata in strictis judiciis committitur. Sed cur in merce spectatur tempus litis contestatae, d. *L. 22. D. de reb. cred.* in aliis rebus tempus condemnationis? Cujacius ad tit. de verb. oblig. in *L. quotiens.* 59. & in not. Digest. ad hanc. *L. penult.* ait generaliter in strictis judiciis spectari tempus condemnationis, si debitor moram fecerit ante item contestata: ut fiat aestimatio quanti plurimi res fuerit à tempore morae, ad tempus condemnationis: quomodo fit aestimatio in conditione furtiva. *L. in re furtiva.* 2. §. 1. & *L. ex argento.* 13. *D. de condit. furt.* & in conditione rerum amotarum. *L. penult.* *D. de acti. rer. amotar.* Idque, ut videtur, secundum Graecos interpres. Idem Cujacius tract. 3. ad Africanum, in *L. mercis.* 207. *D. de verb. sign.* differentiam constituit inter merces, & alias res, quae petuntur conditione triticiaria; veluti si servus petitus fuerit. In mercibus, fieri aestimationem ex tempore judicij accepti, sensibus contestatae: in homine, aliis rebus, ex tempore morae ad tempus condemnationis: scilicet ut aestimetur, quanti fuerint à tempore morae ad tempus rei judicandae. Rationem differentiae afferit, quod merx variam aestimationem recipiat, pro varietate temporum; aliquaque habere possit tempore petitionis, aliam tempore condemnationis. Fit aestimatio ex tempore petitionis, quia praesumitur eō tempore mercem petitam fuisse, quod maius pretium ipsius fuerit. Aliae vero res certam habent aestimationem, puta, servus, fundus, vestis: ideoque earum fit aestimatio ex tempore condemnationis. Nec frustra Africanus in d. *L. 207. D. de verb. sign.* ait, hominem mercis appellatione non contineri; quasi aliud in servo, aliud in mercibus constitui debeat. Cujacius eod. tract. 3. ad African. magis probat, quod scriperat in d. *L. 59. D. de verbor. obligat.* Sed posteriorem sententiam magis admitterem, quia Ulpianus ait, in hac *L. penult.* in his rebus ad tempus morae reducendam esse aestimationem; id est, in aliis rebus, quae non sunt merces. Moram Ulpianus intelligit item contestatam, quia in strictis judiciis eō tempore mora committitur.

Cur

Cur vero propter moram commissam ante litem contestatam , fieret aestimatio tempore condemnationis ? Cur non etiam mora facta post litem contestatam ; eodem tempore fieret aestimatio ? Denique alia est ratio conditionis furtivae , & conditionis triticiariae . Conditione furtiva intendimus rem dari , quae nostra est . §. sic itaque . Instit. de act. & quasi semper nostra fuerit , sit aestimatio quanti plurimi unquam fuit . d. L. 8. §. 1. D. de condit. furt. Conditione triticiaria intendimus dari rem , quae nostra non est ; neque ipsam rem dari , sed aestimationem rei , quae spectatur tempore condemnationis . In aliis rebus praeter merces ; quia servus , vestis , fundus , deteriores fieri possunt , à lite contestata ad tempus condemnationis : ideo sit aestimatio , quod deteriores factae fuerint , post litem contestatam .

*An fidejussor simpliciter acceptus in omnem causam
fidejussisse videatur.*

C A P U T XXIII.

AFRICANUS in L. centum. 8. D. de eo , quod cert. loc. dar. oport.

Centum Capuae dari stipulatus , fidejussorem acceperit ; ex pecunia ab eo similiter , ut ab ipso promissore peti debebit . Id est , ut si alibi quam Capuae petantur , arbitrariâ actione agi debeat , lisque tanti aestimetur , quanti ejus , vel actoris interfuerit , eam summan Capuae potius , quam alibi solvi . Nec oportebit , quod fortè per reum sterterit , quoniam tota centum Capuae solverentur , obligationem fidejussoris augeri : neque enim haec causa rectè comparabitur obligationi usurarum . Ibi enim duae stipulations sunt , hic autem una pecuniae creditae est : circa cuius executionem , aestimationis ratio , arbitrio judicis committitur . Ejusque differentiae manifestissimum argumentum esse puto ; quod si post moram factam pars pecuniae soluta sit , & reliquum petatur ; officium judicis tale esse debeat , ut aestimet , quanti actoris intersit , eam duntaxat summam , quae petetur , Capuae solutam esse .

CUJACIUS tract. 3. ad Africanum in L. centum. D. de eo , quod cert. loc. dar. oport.

Quicunque actionis , aut negotii alicuius nomine intercedit , in omnem causam intercedere intelligitur , nisi taxationem certam fidjussioni apposuerit . L. fidejussores . §. 1. D. de fidejussorib. & mandat . L. 2. §. ult. D. de administr. ad civitat. pertinent . L. 2. in fin. D. qui satis cogant . & bis consequenter , in specie proposita , si fidejussor , qui intercessit nomine actionis arbitrariae , conveniatur alio loco , actione arbitraria , damnabitur in id , quod interest actoris , propter moram rei : sicut & reus ipse , si conveniretur .

Idem

Idem CUIACIUS aliter in commentar. ad tit. de verbor. obligat. ad L. si seruum. 91. §. unnc videamus.

Culpa rei, fideiussori nocet. d. L. mora. L. si à colono. §. ult. in fin. de fideiussorib. nasc fideiussor (quantum ad eam rem attinet, quae in obligationem deducta est,) accedit in omnem causam, quae reuia principalem tenet; etiam si simpliciter acceptus sis. Non tamen crescit obligatio fideiussoris ex mora rei, nisi nominatio in quamlibet causam accipiatur. L. centum. sup. de eo quod cert. loc. L. quaero sup. locat.

MERILLIUS.) Titius à Maevio stipulatus est centum dari certò locò, puta, Capuae; ejusque obligationis Seimpronium fideiussorem accepit: Maevius moram fecit, quominus centum Capuae promissa solveret; puta, cùm tempus praeterisset, quod Capuan venire, ibique solvere potuerat. L. eum, qui. 41. §. 1. L. continuus. 137. §. 1. D. de verb. oblig. L. si testamento. 49. §. 2. D. de fideiussorib. & mandat. Cùm Maevius moram fecerit, quominus centum Capuae daret; poterit Titius Maevium aliò locò convenire arbitrariā actione; quae datur, cùm aliquid certò locò solvi promissum est. L. 1. sup. hoc tit. L. unic. C. ubi convenient. In quā actione iudex arbitratur, quanti inter sit actoris, Capuae potius, quam aliò locò solvi: nec tantum damni facti, sed & lucri non facti ratio habetur. L. 2. in fin. hoc tit. Ita igitur post moram rei, qui destinatò locò non solvit, angeri potest obligatio ipsius, propter utilitatem loci: ut non tantum ad centum, quae promiserat, sed in maiorem quantitatem condemnetur. Sed quaerit Africanus in hac L. 8. an, ut augetur obligatio rei principalis propter moram, ita fideiussoris obligatio augeatur: & potest non augeri. Cujacius trāl. 3. ad Afric. in hac L. 8. ait, tideiussorem, qui alicuius actionis, aut negotii nomine intercedit, in omnem causam intercedere; his taxationem certam fideiussioni appoluerit. Idque probat ex L. 2. in fin. D. qui satifd. cogant. L. fideiussores. 68. §. 1. D. de fideiussorib. L. 2. §. ult. D. de administrat. rer. ad civit. pert. & adjici potest L. 10. D. rem pupill. Tum quia mora rei noceat fideiussori. L. si quis. 24. §. 1. D. de usur. L. mora. 88. D. de verbor. obligat. L. si à colono. 55. §. 1. D. de fideiussorib. Idem tamen Cujacius, ad tit. de verbor. obligat. in L. 91. ait, fideiussorem simpliciter acceptum, non teneri in omnem causam; nisi nominatio expressum fuerit, ut in omnem causam teneretur; puta, in fortē, & usurā. Idque probat ex hac L. 8. ubi Africanus ait, non crescere obligationem fideiussoris, ob moram rei: & ex L. quarto. 54. D. locat. & adjici potest L. 5. C. de pañ. inter emptor. & vendit. comp. & L. fideiussor. 10. C. de fideiussorib. Et quidem vetius existimo, fideiussorem, qui simpliciter acceptus est, teneri tantum in principalem obligationem; non etiam in accessiones principalis obligationis; nisi id expressum fuerit, ut teneretur: nati etiam pro conductoribus vēgilium intercesserit, aut pro tutori pupilli. Nec movet, quod mora se noceat fideiussori; nocet enim non ad augendam, sed ad perpetuandam obligationem fideiussoris. Nam quia debitor post moram intercū rei non liberatur, sed perpetuatur ipsius obligatio; & conveniri potest, quasi adhuc

ad hoc res extaret L. si ex legati. 23. & L. si servum. 91. §. sequitur. D. de verb. oblig. Ita & propter moram rei, perpetuatur obligatio fideiustitiae. L. si à colono. 58. §. 1. D. de fideiustorib. & mandat.

An cum colono partiario sit locatio, vel societas.

C A P U T XXIV.

ULPIANUS in L. cùm duobus. 52. §. si in cotunda. D. pro socio.

SI in coēunda societate (inquit) artem, operamve pollicitus est alter: veluti, cùm pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus in commune querendis fructibus: nimirū ibi etiam culpa praestanda est: pretium enim operaे artis est velamentum. Quod si rei comuni focius nocuit, magis admittit, culpam quoque venire.

CUIJACIUS in recitationib. C. ad Tit. de locat. & conduct. in L. 5.

Sunt coloni partiarii. L. si merees: §. vis major D. eod. tit. ki non videantur propriè esse conductores. Qui numinis colit, est conductor: partiarii non videantur esse conductores; id est, qui partem fructuum conferunt domino, & nihil praeterea (quam partem pro cultura fibi reservant.) Hoc genere societas contrahitur potius, quam locatio. L. cùm duobus. §. si in coēendas. D. pro socio.

Idem CUIJACIUS aliter tract. 8. ad Africanum, in L. 35. D. locat.

At in locatione conductione, dico etiam in alia quantitate consistere posse: veluti mensurā, aut pondere: ac proinde cum colono partiario contrahi locationem, & conductionem, si contrahendas locationis animus fuerit: ac praeſertim si de certa fructuum quantitate, veluti modiis, vel amphoris tot, quotanuis inferendis convenerit. Plinius ix. epistol. Non nummō: sed partibus locavi. Quin etiam sentari poset, & locationem esse, si cum partiario ita convenerit, ut inferret quotanuis fructum, qui perciperentur, partem dimidiam, aut tertiam: nullō adjectō modō.

MERILLIUS.) Ticius dedit Maevio pecus pascendum in commune; puta, ut communicaretur pecus, & communis esset pecoris foetus: vel Ticius Maevio agrum poliendum dedit, ut communis esset ager, & communis fructus, qui ex agro perciperentur. Dubitationis est, quinam contractus ille dici debat. Ulpianus in hac L. 52. §. 1. ait, societatem esse, cùm pecus pascendum datum fuerit; quia dominus pecus communicat, & qui pecus pascendum suscipit, operam suam confert: atque ita est locatio. L. si tibi. 13. §. 1. D. de praefcript. verb. Quandoque verò pecus ita pascendum datur, ut sit locatio: puta, si dominus pecuniam dedit, ut pecus paſceretur. L. si domum. 9. §. Celsus. D. locat. Quandoque verò est con-

Par. II.

F

tractus innominatus; puta, si pecus non communicatum fuerit; sed tamē cūm convenient inter dominum, & paſtorem, ut foetus pecoris communis effet; vel certis partibus inter eos dividetur. L. 8. C. de paſt. Ita dubitari potest, an cūm dominus fundum dederit colono, ut quotannis certos modios fructuum, vel certam partem, puta tertiam, aut quartam fructuum, pro pensione inferret: an ille contractus, societas, vel locatio dici debeat. Movet, quodd merces locationis in pecunia numerata, seu pretio confilere debeat. §. 1. Inſtit. de locat. & conduct. L. 1. §. ult. D. mandat. L. 1. §. 7. D. deposit. L. si quis. 10. §. ult. D. de acquir. vel amitt. poss. Alioqui, si pecunia in locatione non intervenient, est contractus innominatus, ex quo datur actio praescriptis verbis. L. 5. §. ac cum do. D. de praeſcrip. verb. vel eit societas, ut in hac L. 52. Cujacius in recitat. C. ad tit. de locat. & conduct. in L. 5. ait, propriè conductores esse, qui nummis colunt; qui dant pecuniam, seu pretium pro pensione fundi conducti: sed partiarios colonos, id est, qui partem fructuum pro pensione fundi domino inferunt, non esse conductores: nec contractum hunc, locationem esse; imd potius societatem. Et hoc probat ex L. si merces. §. vis major. D. locat. & hac L. 52. Idem Cujacius trah. 8. ad African. in. L. & haec diſimil. 35. D. locat. ait, mercedem locationis in alia quantitate, quam pecunia, posse confilere: puta, si convenit inter dominum fundi, & colonum, qui fundum conduxit, ut colonus certos modios, certamve quantitatem fructuum domino inferret, aut certainam partem fructuum, nullā expresa quantitate, aut modō. Id probat ex d. L. 25. in his. D. locat. ubi locatio eit, si fructus pro mercede praeflentur. Quod & magis admittarem; nam locatio eit, cūm certa quantitas fructuum datur, aut certa ponderatio. L. licet. 8. & L. si oſi. 21. C. de locat. & conduct. Licet autem merces locationis in pecunia confilere debeat; id fortasse velom eit, quando opera, non quando fundus locatur: & pecunias appellatio, non tantum ad numeratam pecuniam, sed etiam ad eas res pertinet, quae pandere, numerō & mensurā constant. L. ult. C. de confit. pecun. Nec movet, quodd in hac L. 52. §. 1. contracta fuerat societas inter dominum, & politorem fundi, ut fructus communis effent: quia ager etiam in commune datus fuerat, id eit, communicatus inter dominum, & politorem fundi. Denique in d. L. 25. §. vis major. D. locat. partiarius colonus, seu qui partem fructuum domino inferre debet, pro pensione fundi; non dicunt societatem contrahere, sed quasi societatis jure damnum, & lucrum eius domino partiri. Nihil igitur obſtat, quominus cum partiario colono locatio contrahatur; at in iſo contractus locationis pactum quoddam societatis intervenire potest.

*Acta pacta, quae adjiciunt, vel detrahunt, in L. pacta. 72. D.
de contrah. empt. intelligi debeant de adminiculis,
vel de substantia emptionis.*

C A P U T XXV.

PAPINIANUS in L. pacta. 72. D. de contrabenda emptione.

Pacta conventa; quae postea facta detrahunt aliquid emptioni, contingeri contractu videntur, quae verò adjiciunt, credimus hoc non infelise: quod locum habet in iis, quae adminicula sunt emptionis; veluti *cautio duplo p[ro]ficitur*, aut *ut cum fidejussore cautio duplo p[ro]ficitur*. Sed quo casu, agente emptore, non valet pactum; idem vires habebit jure exceptionis, agente venditore. An idem dici possit, auctò postea vel de minuto pretio, non immerito quae situm est: quoniam emptionis substantia consistit ex pretio. Paulus notat: *Si omnibus integris manentibus, de augendo, vel minuendo pretio rursus covenit; recessum à priori contra-
duo, & nova emptio intercessione videtur.*

CUIJACIUS lib. 14. observat. cap. 28.

*Quod ait Papinianus in L. pacta conventa. D. de contrah. empt. Sed quo casu, agente emptore, non valet pactum; idem vires habebit jure exceptionis, agente venditore. Quod loco in verbo, agente, est ~~utrum~~. Nam agente emptore, id est, litem faciente, & provocante: Agente venditore, id est, defendente vendente causam suam adversus emptorem, qui agit de evi-
tione, vel de evictionis cautione praefanda. Et postea. Et rursus verba il-
la, jure exceptionis, satis demonstrant consequentia, agente venditore, esse accipienda de venditoris reo: qui locus non lumen fuerat explicatus bene. Sed bis addamus etiam de pactis aliquid, quae ex intervallō detrahunt emptioni; haec sunt ex eodem contractu, ex natura, & substantia emptionis, quae his potissimum constat, re, pretio, consensu. Et detrahunt emptioni non tantum, quae premium minuunt, sed etiam quae augent premium: quia utriusque generi disceditur a priori emptione, & nova constituitur. Mutatis enim pretiis, ex quo consistit substantia, natura, status emptionis; & emptio mutatur. Mutatis adminiculis, emptio non mutatur; sed adjicitur aliquid emptioni; sive convenerit de praefanda, sive de non praefanda cautione evi-
ctionis. Detrahere, est recedere ab emptione: Adficere, integrā substantiā emptionis, pacisci de adminiculis, & accessionibus, & ut Iustinianus lo-
quitur, pedisquis emptionis.*

Idem fere lib. 10. observat. cap. 14.

Sed aliter lib. 2. observat. cap. 15.

*Quae ex intervallō sunt de satisfatione praefanda ob evictionem, alio-
rum emptori non dant: quae sunt ex intervallō de non praefanda evictione,
haec sunt ut quærere, an actionem pariant; nec enim venditori aliter
utilia esse possunt, quanto excipiendō. His verò pactis detrahitur emptioni,*

illis additur: his levior, illis fit gravior conditio. Sed utraque sunt de admiculis: evictiones enim non perficiunt emptionem, sed iam perficere emptioni subficio, & auxilio sunt. At vero si ex intervallo pata fiant de bis, quae sunt ex substantia contractus; ut puta, re, pretio, consensu; quibus scilicet exceptio perficitur: si res non sit integra, nulla nascitur actio: si res sit integra, emplio tollitur mutuo diffensu, vel etiam reformatur, renovatur, repetitur. Et hoc quidem posteriore casu, datur actio; non quidem ex patto, sed ex nova emptione.

Et ad tit. de contrah. empt. in L. 72.

Quaedam interponuntur super admiculis contractus; quaedam super substantia contractus, sive substantialis. Quae interponuntur super admiculis, ea vel addunt, vel detrahunt contractui: quae addunt, non insunt contractui: quae detrahunt, insunt. Exemplum eorum, quae addunt, est, ut cautio duplae praeficitur cum fidejussore. Solebant enim in emptione tantum cavere de dupla; non autem facillare, id est, fidejussorem dare. L. emptori. D. de evictionib. Hoc igitur pactum non insit contractus. Itaque ait hic IChus: quod quidem calum, agente emptore, non valet pactum: id est, hoc pactum empori non prodest; nec ejus actionem informat. Intelligit igitur hoc pactum non esse, ut producat actionem. Nam quod attinet ad exceptionem, prodest: ut omnia alia pacta, ex quibus exceptio, non actio nascitur. Et hoc pertinent verba haec hujus legis, Idem vires habebit jure exceptionis agente: quae significant, hoc pactum tribuere exceptionem empori, quod non potuit illi tribuere actionem.

In eadem est sententia in Commentar. ad Tit. D. de pact. in L. 7. §. quinimo. v. 3^a in tunciae actione.

MERILLUS.) Pacta, quae incontinenti bonae fidei contractibus, veluti emptioni, apponuntur; parant actionem, sive ante contractum, sive in ipso contractu, sive statim post contractum fiant. L. juris gentium. 7. §. quinimo. D. de pact. L. in bonae fidei. 13. C. eod. L. 3. C. de aedilit. actionib. Pacta, quae ex intervallo, sive postea contractibus bona fidei apponuntur, quandoque insunt, seu contractu ipso videntur contineri: quandoque non insunt. Inesse videntur, quae detrahunt: non inesse, quae adjiciunt. Ex intervallo autem fieri dicuntur, quando contrahentes ad alios actus diverterint. L. continuus. 137. D. de verb. obligat. L. 6. §. ult. D. de duob. reis. L. quod ait. 23. §. ult. D. ad leg. Jul. de adulter. Sed non satis constat, quenam sint pacta, quae detrahunt; vel quae adjiciunt contractui emptionis. Cujacius lib. 10. observat. cap. 14. & lib. 14. observat. cap. 28. putat, pacta detrahentia esse, quae sunt circa subitantiam contractus emptionis, puta, rem, aut preium: pacta adjicientia, quae sunt de admiculis emptionis, veluti evictione, cautione duplae, arrhis, satisfactione. Et pacta detrahentia esse, sive augatur preium, sive minatur: & pacta adjicientia esse, sive conveniat, ne de evictione caueatur; sive conveniat, ut cum fidejussore caueatur. Finge, Titius servum, vel aliam rem vendidit Maevio, cuius nomine de dupla cavere debet, seu duplex promittere, si res evincatur. Postea, seu ex intervallo, convenit inter Titium venditorem, & Maeyium emptorem, ut servus majori, aut minori

minori pretio sit venditus. Id pactum existimat detrahere contractui emptionis; quia sive angeatur, sive minuatur pretium rei venditae, utrumque modo mutatur prior contractus, & novus constituitur, aucto, vel minuto pretio: & ita detrahitur contractui. Si postea, vel ex intervallo conveniat, ne Titius venditor de dupla caveat, aut etiam, ut de dupla caveat datu*s* fidejussore, si servus evincatur; hoc pactum adjicere existimat, quia cautio dupla est de adminiculis, ut de caeteris consequentius emptionis: ac mutatis adminiculis, emptio non mutatur; sed adjicitur aliquid emptioni, sive convenit de praestanda, aut non praestanda cautione evictionis. Verum idem Cujacius lib. 2. observat. cap. 15. & ad L. 7. D. ds pa*c*t. & ad tit. de contrab. empt. in hac L. 72. aliam interpretationem assert, scilicet, utraque pacta detrahentia, & adjicientia fieri de adminiculis: & pactum detrahens esse, si conveniat inter venditorem, & emptorem, ne duplae cautio praefetur: quia cum servus vaenii, duplae cautio est ex adminiculis, seu consequentiis contractus. L. emptori. 37. §. 1. D. de evicti*n*ib. Si igitur, conveniat ne venditor de dupla caveat, hoc pactum detrahit aliquid, quod est ex adminiculis contractus. Pactum autem adjiciens esse existimat, si convenerit, ut cum fidejussore duplae cautio praefetur: quia hoc pactum adjicit aliquid, quod non est ex natura contractus; siquidem venditor tantum tenetur de dupla caveare stipulatione interposita, non etiam fidejussore dare, L. 4. & d. L. 37. D. de evicti*n*ib. Et hanc posteriorem interpretationem magis admittere, pacta detrahentia, & adjicientia fieri circa adminicula, non circa substantiam contractus. Nam in priori interpretatione, pactum detrahens dicitur, quod est de augendo, vel minuendo pretio: at vix est, ut pactum detrahens dici possit, cum sit de augendo pretio: augere non est detrahere. Secundum eandem interpretationem, pactum adjiciens est, si conveniat, ne duplae cautio praefetur; at vix est, ut pactum adjiciens dici possit, quod detrahit aliquid contractui: detrahere non est adjicere. Praeterea si pactum detrahens intelligatur de pretio aucto, vel minuto, id pactum inesse non potest contractui, vel contractu contineri: quod tamen vult hic Papinianus. Finge ex intervallo convenisse inter Ticum venditorem, & Maevium emptorem, ut servus, qui vaenierat centum, venditus esset quinquaginta: & ita detrac*m*us esse de pretio rei venditae; vel convenisse, ut servus venditus esset centum, & viginti; & ita adiac*m*us esse aliquid pretio rei venditae: hoc pactum, quod sic de augendo, vel minuendo pretio rei venditae, mutat priorem contractum, & facit novum contractum. d. L. 7. §. adeo. & L. si unus. 27. §. pa*c*tus. D. de pa*c*t. Hoc igitur pactum, quod adjicit aliquid, vel minuit pretio rei venditae, inesse non potest contractui, à quo recessum est. Eaque ipsa ratione Paulus hic Papinianum notare voluit: cum enim prius prius Papinianus egisset de pa*c*tis, quae sunt circa adminicula; & postea quaetissit de pa*c*tis, quae sunt circa substantiam, puta, de augendo, vel minuendo pretio; id frustra quaeri notat, quia eo pa*c*tō prior contractus tollitur; & pactum inesse non potest contractui, qui sublatus est. Ita igitur appetat, pacta, quae sunt circa substantiam ex intervallo, inesse non

non posse contractui: sed tantum pacta, quae sunt de adminiculis; quaeque detrahere, vel adjicere possunt contractui, manente ipsius contractus substantia. Ad extreum, observandum est, haec verba L. 72. sed quo casu agente empte non valeat pactum, idem vires habebit iure exceptionis agente venditore; variam quoque interpretationem apud Cujacium subjisse. Nam lib. 14. observ. c. 28. agente venditore, inquit, id est, defendantem venditore causam suam adversus emptorem, qui agit de evictionis cautione praestandâ. Finge; ex intervallo convenit inter venditorem, & emptorem, ne duplae cautio praefaretur: emptor agit adversus venditorem, ut de duplâ caveat; venditor pacti exceptionem opponit, quod convenerit, ne duplae cautio praefaretur; & ita venditorem excipientem agere existimat, ut in L. 1. D. de edend. At in tit. de contrab. empt. ad hanc L. 72. altera verba illa accipit, agente venditore, id est, causam movente. Finge, post perfectam venditionem ex intervallo convenisse, ut venditor caveret de evictione datâ fidejussore; illud pactum adjicit aliquid contractui, quod est extra naturam contractus, d. L. 7. §. quinimmo, D. de pat. & ideo non videtur contractu contineri, aut inesse contractui, ut pariat actionem. Maevius emptor agere non potest adversus Titum venditorem, et caveat de duplâ cum fidejussore. Sed si Titius venditor petat premium servi à Maevio emptore; agenti venditori, & premium petenti, Maevius potest opponere exceptionem pacti; quod convenerit, evictionis nomine fidejussorem dari: neque ante emptor premium solvere tenebitur, quam Titius venditor fidejussorem dederit. Pactum igitur adjiciens, ex intervallo factum, non proficit emptori, ut actionem habeat; sed ei proficit, ut habeat exceptionem agente venditore, id est, actionem movente, & premium petente. Quam posteriorem interpretationem magis admittit, rejecta priori: quid enim opus est agendi verbô minus propriam significationem afferre? puta, ut agere sit excipere; cum propria convenire possit, ut agere sit actionem movere.

*An perfectâ venditione periculum sit venditoris, vel emptoris,
ante traditionem.*

C A P U T XXVI.

AFRICANUS in L. si fundus. 33. D. locati.

SI fundus, quem mihi locaveras, publicatus sit; teneri te actione ex conducto, ut mihi frui liceat; quamvis per te non sit, quominus id praestes. Quemadmodum (inquit) si insulam aedificandam locates, & solum corruisset, nihilominus teneberis. Nam & si vendideris mihi fundum, isque prius, quam vacuus traderetur, publicatus fuerit; tenearis ex empto

empto. Quod hactenus verum erit, ut pretium restituas; non ut etiam id praestes, si quid pluris mea intersit, eum vacuum mihi tradi.

CUJACIUS tractat. 8. ad Africanum, in L. si fundatur. 33. D. locati. Vendidisti mihi fundum, is publicatus est sine culpa tua ante traditionem; quanvis absit culpa, vel vota tua, tamen teneris mihi ex empto, sed in simulum; ut scilicet vel me liberes actione ex vendito, vel pretium, quod acceperisti, restituas: non etiam in omne id, quod interest fundum mihi tradi. Ex quo intelligitur, post perfectam venditionem, periculum non resipere ad emptorem.

Idem CUJACIUS lib. 23. observationum, cap. 29.

In specie proposita, si mortuus sis Stichus, antequam mihi eum dares; perit is mihi quidem, nec possum agere praesciptis verbis, quanti interest, Stichum mihi dari: d. L. naturalis. §. 1. sed pecunia, quam dedi, mihi non perit, quia esse condicere possit. Quod fit exempli emptoris. L. si fundus. D. locat.

Sed aliter in recitationibus ad tit. C. de actionib. empt. ubi attingit L. 13.

Præterea in actione ex empto veniunt fructus, & foetus post perfectam venditionem. L. 13. & L. penult. hoc tit. & generaliter omnes commoduns, quod rei venditae accessit post perfectam venditionem: cum etiam emptor omne periculum sustineat, & omnis functionis, capitacionum publicarum, L. 13. Sed emptor periculum sustinet etiam ante traditionem: onus autem publicarum functionum non nisi post traditionem.

MERILLIUS. } Si Ticius fundum vendiderit Maevio, & pretium fundi acceperit, deindeque fundus publicatus fuerit; ait Africanus in hac L. 33. Titium debere pretium fundi Maevio restituere. Quâ ratione probat Cujacius tract. 8. ad Africanum, in eadem L. 33. post perfectam venditionem, puta, cum de te, & prelio conveneat; ante traditionem periculum esse venditoris, non emptoris. Idque alia ratione probat Cujacius lib. 23. observat. cap. 29. quod in L. ult. D. de condic. caus. dat. lit. permutation, & periculum sit ejus, qui rem dare debet; exempli venditionis, in quâ periculum est venditoris, qui rem debet tradere. Tentari etiam potest ex L. quod si. 114. §. 1. D. de pericul. & commod. rei vendit. ante traditionem periculum esse venditoris, post traditionem emptoris: Tunc quia res suo domino perfire debet, L. pignus. 8. C. de pign. act. At vendor ante traditionem manet dominus rei venditae, L. si pater. 8. C. de actionib. empt. ait, post perfectam venditionem, emptorem omne periculum sustinere, etiam ante traditionem. Quod magis admitterem, ut expressum est in §. cum autem. 3. Instit. de empt. & vendit. in quibus libris certa juris principia sunt tradita: & in L. ult. C. de pericul. & commod. rei vendit. ubi re emptâ ante traditionem, emptoris est periculum, itaut nec pretii repetitionem habeat. Et quidem cum omne emolumentum pertinet

neat ad emptorem ante traditionem , si quid rei venditae accesserit ; periculum quoque ad eum debet pertinere , L. id , quod . 7. D. de pericul. & commod. rei vendit. Non movet , quod in hac L. 33. venditor emptori premium restituere tenetur , publicatis fundo ante traditionem ; quia fundus non perit , sed est tantum quaedam difficultas circa traditionem : cum auctoritate principis publicatus fuerit , seu militibus assignatus , L. item si is . D. de rei vindicat. L. Lucini. 11. D. de evictionib. Venditor publicatione , veluti vi quadam maiore prohibetur , ne fundum possit tradere ; ideo tenetur premium fundi , quod accepit , emptori restituere . Non movet etiam d. L. ult. de conditi. caus. dat. ubi non est permutatio , ut sub loco ostendimus . Nec L. 14. D. de pericul. & commod. rei vendit. ubi materia perit venditori ante traditionem , quod culpâ ipsius perierit : etenim ob culpam venditoris ante traditionem res ipsi perire debet , L. leg. 12. D. eod. tit. de pericul. & commod. rei vendit. Denique licet venditor maneat dominus rei venditae , donec tradita fuerit ; tamen periculum est emptoris , quia & commodum ipsius est , si quid rei venditae accesserit ante traditionem . Ajunt Imp. in d. L. 8. C. de pign. a. f. rem domino perire : non ajunt , rem alii , quam domino perire non posse . Regulariter verum est , ut domino pereat ; sed alii quam domino perire potest : veluti emptori perit , antequam per traditionem factus sit dominus.

An is , qui onus vebendum conduxerit , teneatur conditione ex promutuo , vel ex locato , si cessaverit .

C A P U T XXVII.

ULPIANUS in L. ex conducto . 15. §. Item cum quidam . penult. D. locati .

I Tem cum quidam nave amissâ , vecturam , quam pro munera accepit , repeteretur ; rescriptum est ab Antonino Augusto , non immerito procuratorem Caesaris ab eo vecturam repetrere : cum munere vehendi functus non sit : quod in omnibus personis similiter observandum est.

CUIJACIUS lib. 3. observationum , cap. 1.

Si nautae , qui onus transvebendum conduxerit , vectura prorogata fuerit ; naufragio factâ , ab eo repeti vecturam in persona Procuratoris Caesaris , Antoninus rescripsit : quia transvebendi munere nauta perfunditus non est . Quod & in aliis personis onus vebendum locantibus obtinere locum , Ulpianus tradidit in L. ex conducto . §. Item cum quidam . D. locat. Et postea : Libentiusque nunc Pet. Pittori adolescentis eruditissimi , & acutissimi judicio acquiesco , qui recte Flor. legi , promutua : & quasi mutuum dari , quodunque

enimque prorogatur: atque ita vecturam, prorogatam praecipi pro munera, & non transuerso onere, in credito remanere dicitur.

Idem CUIJACIUS lib. 8. observationum, cap. 34.

Si solvero pecuniam, quam nondum debeo, nec postea debere coopi; ut si vecturam statutae solvero, qui vehendi munere postea non fungitur: ex promutuo est actio, sive repetitio, id est, conditio, L. ex conducto, §. item cum quidam. D. locat. quae quasi ex mutuo datur.

Sed aliter in recitationib. Cod. ad tit. de locat. & conducto, in L. §.

Si vector illo conduxerit annonam vehendam, accepta mercede promutus, & fidem fallat, tenetur ex locato, L. 13. & d. §. item cum quidam, vel ut mercedem reddat, vel quod interest.

MERILLIUS,) Ulpianus ait, vecturam, quam quis promutuum derit, posse repeti; si vehendi munere perfunditus non sit. Legitur in Florent. pro mutua, alii Codices legunt, pro invece, alii, prae manu: sed Florentina lectio est rectior: nam promutuum dari dicitur, cum ali- quid prorogatur. L. nomen. 24. §. ult. D. de legat. 3. L. Sticho. 40. §. servo. & item quoero. D. de statulib. Licit ergo per casum fortuitum steterit, puta, per naufragium, ne nauta onus transvehetur; vectura tamen ei prorogata repeti potest. Ut etiam alius omnibus, qui onera vehenda suscipiunt, puta, rhedario, si rheda in medio itinere fracta fuerit. Nec obstat L. penult. §. navem. D. locat. ubi dominus tenetur vecturam solvere, licet merces transfvectae non fuerint: quia merces erant illicitae, & in commissum occiderant: atque ita domini culpâ factum erat, ut na- vis retineretur, & onus impositum non transvehetur. Vestra igitur prorogata repeti potest. Sed queritur, quâ actione repeti debeat. Cuiacius lib. 3. obseru. cap. 11. & lib. 8. cap. 34. putat, repeti posse conditio- ne ex promutuo, sive conditio indebiti: quia is, qui indebitum accepit, perinde tenetur, ac si mutuum accepisset; & eadem actione, L. §. §. is quoque. D. de obligat. & act. Idem tamen Cuiacius in recitat. Cod. ad tit. de locat. & conducto, in L. §. ait, naueam, qui merces vchendas suscepit, & mercedem promutuum, seu prorogatam accepit; teneri ex locato. Idque probat ex hac L. 15. §. item cum quidam: quasi ea mens sit Ulpiani, ut vectura possit repeti à nautâ actione locati: quod verum est; & dandam esse potius actionem locati, quâ conditionem indebiti. Nam conditio indebiti, stricti juris est; actio locati, bonae fidei. Conditio indebiti vectura, seu merces oneri ferendi tota repe- retur; actione locati haberetur ratio ejus, quod nauta onoris vehendi causâ in navem instruendam impendii fecerit; nec totum haberet domi- nus actione locati, quod haberet conditio indebiti, seu conditio ex promutuo.

An necesse sit in permutatione dominium transferri; vel sufficiat rem tradi, ut in venditione.

C A P U T XXVIII.

PAULUS in L. 1. §. ideoque D. de rer. permis.

Ideoque Paedius ait, alienam rem dantem, nullam contrahere permutationem.

CUIACIUS in repetita praelect. L. naturalis. D. de praescript. verbo. Permutatio non est suum, id est, proprium non habet; ergo rei traditionem exigimus in permutatione; & envo scilicet, quae dominum facit accipientem. Nullam enim contrahit permutationem, qui tradit rem alienam; & ideo ex altera parte, rei alienae traditione facta, si alter nolit rem tradere, tenetur tantum conditione ab rem dati, non actione praescriptis verbis & quasi ex permutatione: quia nulla permutatione est; & condicio competit, non ex permutatione, sed ex aequo, & bono. L. in summa. 68. D. de condicte indebit.

Idem **CUIACIUS** in paratit. Cod. ad tit. de rer. permutat.

Permutatio est mutatio dominii, L. scribit. D. de aur. argent. legatio. emptio non semper rei dominium mutat.

Sed aliter in recitat. ad lib. 32. Pauli ad edictum in L. 1. D. de rer. permutat.

Et in hoc est differentia, quia inveniri non potest, contraria permutatione, quis sit venditor, quis emptor; quid merx, quid pretium: & utrumque potius merx esse videtur, & ut Paulus significat in L. 1. D. de contrah. empti illi loco: Nec ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur: & consequenter, quia utrumque merx esse videtur, uterque contrahentium tenetur evictionis nomine duntaxat; non etiam omnino ut rem faciat accipientis.

Et lib. 23. observationum, cap. 28.

In permutatione non appareat quid sit merx, quid pretium; & utrumque potius merx esse videtur, ut Paulus significat in L. 1. D. de contrah. empti illi loco: Non ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur. Et consequenter, uterque contrahentium tenetur evictionis nomine duntaxat, non omnino ut rem faciat accipientis.

MERILLIUS.) Paulus ex Paedio refert, rem alienam dantem, nullam contrahere permutationem. Finge. Titius rem alienam, puta, quae erat Sempronii, dedit Maevio permutationis causâ, ut ab eo rem aliam acciperet. Titius non contrahit permutationem. Nec potest agere adversus Maevium, ut aliam rem tradat: quia non est permutation, nullum re interveniente. At cum Titius rem alienam dederit, perinde est, ac si nullam

Nam deditis; & ideo non contrahitur permutatio. Plerique ex hoc loco inferunt, quod in permutatione dominium transferri, & res accipientis fieri debeat: nam quia rei alienae permutatio non contrahitur, tequens esse videtur, ut res propria dari debeat, & ita dominium transferri. Cujacius in ea est sententia in *recitat. ad tit. D. de contrab. empt. in L. 1.* in repetit. *praelest. ad L. naturalis. D. de prescript. verb. in §. 1.* & in *paratit. C. ad tit. de rer. permuat. ubi & alius rationibus probat*, quod in permutatione dominium transferre necesse sit, ex *L. scribit. 34. D. de aur. argent. degat. & L. ult. D. de condic. caus. dat. idem verb. Cujacius lib. 32. Panli ad ediditum, in L. 1. D. de rer. permuat. & lib. 23. observat. cap. 28. alter sentit*, quod ut in emptione venditor non tenet rem facere accipientis, *L. sista. 25. D. de contrab. empt. L. ex empio. st. §. 1. D. de actionib. empt.* Ita in permutatione neuter tenet rem facere accipientis; quia utrumque est merx, interque venditor & alii intelligitur. Et hoc magis probare: nam in permutatione sufficit rem tradi; res tradita initium obligationi praebet: at tradicio non ainfert dominii translationem, *L. traditio. D. de acquir. rer. domin. L. si rem. 28. D. de verb. obligat.* Nec verb recte ex hoc §. colligitur, in permutatione dominium transferri debere: lictet enim rei alienae permutatio non contrahatur, non tamen sequitur dominium transferri debere. Sufficit in permutatione, rem propriam dari dominio in bonis, vel possessionis, lictet propria non sit dominio juris civilis. Satis est ad contingendam permutationem, si res quoquā modō propria detur; dummodo non detur aliena. Bonae fidei possessor permutationem contrahit, quia rem suam dat: non dat alienam, sed dat propriam, quaeque ad eum pertinet, *L. verbum. 181. D. de verb. signific.* in qua habet dominium in bonis, *L. si fur. 32. D. de usurpat. & usucap. L. quansvis. 84. D. de furt. vel dominum possessionis, L. 4. §. 2. D. de alienat. judic. mutand. caus. fact. L. 1. C. Greg. si sub alter. nom. res empt. er.* Non dicimus, bonae fidei possessorem dominium transferre, aut rem facere accipientis; quia dominium, quod nondum habet ex iure civili, in aliū transferre non potest: & tamen permutationem contrahit. Igitur non est necesse in permutatione, ut dominium transferatur. Tancum ex hoc §. colligitur, quod re alienā data non contrahatur permutatio: sed non potest colligi, quod in permutatione dominium transferri necesse sit. Nec melius probatur ex d. *L. 34. D. de aur. argent. degat.* siquidem in permutatione dominium mutatur, ut in venditione, si venditor sit dominus, d. *L. 20. D. de acquir. rer. domin.* Non tamen necesse est, ut venditor rem faciat emptoris, aut dominium in emporem transferat. Venditor tenetur ad factum traditionis, non etiam ad effectum dominii per traditionem transferendi. Si quis dominus rei datae; ex causa permutationis dominium transfert; veluti si quis aurum suum dederit auctifici, ut ex eo auro annulum faceret, dominium transfert, d. *L. 34. Ceterum in d. L. ult. D. de condic. caus. dat.* non fuit permutatio, sed alius contraactus innominatus, ut ostendimus lib. 2. observationum, cap. 14.

Unde actio praescriptis verbis dicta sit.

C A P U T XXIX.

CELSUS in L. 2. D. de praescript. verb. &c in fact. actionib.

Nam cum deficiunt vulgaria, atque usitata actionum nomina, praescriptis verbis agendum est.

GUJACIUS in notis priorib. Institut. ad tit. de locat. & conduit.

Huic actioni nomen est, quod detur ex praescripto conventionum, vel proinde usi convenit, si conventionis scripta non sit, L. 1. §. ii quis servum. D. deposit. L. ii dominus. D. de praescript. verb. Est igitur praescriptis verbis, id est, πρεγραμμένης συμφωνίας actio: sic enim à Constantino numerata est lib. 2. Epitom. tit. 3. Ex quo apparet, non omnem in factum actionem & praescriptis verbis esse: signidem non omnis in factum actio ex conventione descendit; omnis tamen actio praescriptis verbis, ex conventione descendit.

Idem **GUJACIUS** in Comment. ad tit. D. de fact. in L. juris gentium. 7. in princip.

Praescriptis verbis cur dicta sit, Institut. 3. exposuimus, tit. de locat. Quod in hunc locum omnino, transferendum est. Nec probanda illorum sententia, qui quod ejus verba rei gestae explicationem contineant, id ei nomen datum putant: hanc enim ratione in factum civilis accommodata legi Aquiliae, inas omnes in factum actiones, praescriptis verbis appellabuntur.

Idem **GUJACIUS** in paratit. Cod. ad tit. de rer. permutat.

Praescriptis verbis, quia datur ex conventione usi praescripta est, nec habet aliud nomen proprium: nam si negotii non est proprium nomen, nec possit esse actionis, quae ex eo nascitur; nec aliter ea demonstrari, quam dicendū agi. secundum verba conventione praescripta.

Sed aliter in recitationib. ad tit. de praescript. verb. in L. 1. in princ.

Es notandum, banc ideo vocari praescriptis verbis, quod rei gestae narrationem contineat. Dicitur etiam in factum, quasi in factum composita, tit. de exceptionib. in principe, vel quasi in factum concepta. Et postea: Si haec actio, qua ratione in factum dicitur, eadem dicitur praescriptis verbis; recte omnes actiones in factum, dicuntur etiam praescriptis verbis: quod falsum est.

MERILLIUS. Ex contractibus innominatis prodita est actio praescriptis verbis in factum, ad instar actionum, quae ex contractibus nominatis dantur: non tamen ex omnibus contractibus innominatis, L. ult. D. de conditi. caus. dat. sed quatenus contractus innominati accedunt ad contractus nominatos. Veluti actio in factum proxima locati, datur quatenus contractus accedit ad locationem, L. 5. §. rem tibi. 12. D. commodat.

modat. L. 1. §. si quis servum. 7. D. deposit. Actio in factum proxima empti, datur ex contractu innominato, qui similis est contractui emptionis. L. si convenit. 6. D. de rescind. vend. Actio in factum proxima mandati, datur ex contractu innominato, ut accedit ad contractum nominatum mandati. L. 5. §. 4. D. de praescript. verb. & in fact. actionib. Actio in factum proxima commodati, datur ex contractu innominato, qui accedit ad commodatum, L. si gratuitam. 17. in. princ. D. de praescr. verb. Ita verò actio praescriptis verbis, dicitur *civilis*; quia jure civili, seu interpretatione Prudentum est prodita; ne litigantes causā caderent, si aliam pro alia actionem exercerent: quod in contractu incerto facile evenire poterat. Ita quoque actio *utilis* dicitur, L. cum mota. 6. C. de transact. quia comparata est ad instar directae actionis ex contractibus nominatis. Dicitur *in factu*, quia factum, & rem, uti gesta est, demonstrat. d. L. 6. C. de transact. Verum non satis constat, cur dicta sit *praescriptis verbis*. Cujacius ad tit. de pac. in L. 7. negat, ideo dictam fuisse praescriptis verbis actionem, quia ejus verba rei gestae explicationem contineant. Idem tamen in recitationib. ad tit. D. de praescript. verb. in L. 1. ait, hanc actionem ideo vocari *praescriptis verbis*, quod rei gestae narrationem continet. In notis prioribus *Institut.* ad tit. de locat. & conduct. refert ex Constantino Harmenopulo, dictam esse *praescriptis verbis*, ex praescripto conventionum. In paratit. C. de rer. permisata dari secundum verba conventione *praescripta*: & *praescripta* verba interpretatur *conclusa conventione*, *praefinita*, *praefinita conventionibus*; sive conventiones scriptae fuerint, sive non, d. L. 1. §. si quis servum. 7. D. deposit. L. si dominus. 8. D. de praescript. verb. Verius est tamen, actionem *praescriptis verbis* dici, non propter verba conventione *praescripta*, seu *praestituta*; sed ob verba *praescripta*, seu *propulsa* ante actionem. Atque ita voluit Harmenopulus intelligere, προγραμμάτων συμβόλων, *praescriptis conventionibus*, quod *praescriberentur*, ieu proponerentur conventiones, ex quibus in factum agebatur: proponebatur, seu *praescribebatur* conventione, negotium uti geltum erat; & postea ex verbis illis *praescriptis* in factum agebatur. Veluti, si contractus permutationis initus esset cum Titius rem suam dedisset Maevio, ut ab eo aliam acciperet: *praescribebat* Titius, se rem suam dedisse Maevio, ut ab eo aliam acciperet: & ita *praescriptis* verbis agebat, ad id, quod intererat sibi à Maevio rem datam non fuisse, uti convenerat. Idemque dicendum est de ceteris contractibus innominatis, ex quibus datur actio *praescriptis* verbis, ad id, quod intereat, non esse datum, aut factum, quod convenit. In contractibus nominatis non erat necesse verba conventionis, seu negotii gesti *praescribi*; sed sufficiebat actionem proponere, puta, empti, locati; quarum actionum certa erat natura. L. in emptionibus. 43. D. de pac. At cum esset contractus incertus, necesse erat *praescribi* verba conventionis, ut ex *praescriptis* verbis ageretur. Licet autem actio *praescriptis* verbis dicatus in factum, quia factum, & rem gestam demonstrat; non tamen omnes actiones in factum dicendae sunt *praescriptis* verbis. Omnes *praescriptis* verbis actiones sunt in factum actiones; sed non omnes in factum actiones.

nes sunt praescriptis verbis. Actiones praescriptis verbis in factum, tantum dantur ex civilibus negotiis, seu contractibus innominatis, qui sunt similes contractibus nominatis: at aliae actiones in factum, dantur ex aliis causis. L. a. Iomuns. 25. 9. in factum. D. de obligationib. & actionib.

*An actio in factum, quae datur exempli legi Aquilie,
sit civilis, vel praetoria.*

C A P U T XXX.

ULPIANUS in L. qui servandarum. 14. D. de praescript. verb. & in fact. actionib.

Qui servandorum merciom suarum causâ alienas merces in mare projectit, nullâ tenetur actione; sed si sine causa id fecisset, in factum; si dolô, de dolo tenetur.

CUIACRIS in recitationib. ad tit. de praescript. verb. in L. t.

Alia est actio civilis in factum, quae non est praescriptis verbis: id declaratus exempli ex lege Aquilia. Ex lege Aquilia est actio directa, quae etiam civilis dicitur. L. si heres institutus. §. 4. D. ad Trebel. quae sive competit, cum corpus corpori damnum dedit: ut si quis suâ manu servum alienum occiderit, sive competit actio legis Aquilie directa. At quid, si corpori damnum datum sit, sed non a corpore; verum corporis occasione? ut si quis servum incluserit, atque ita fame perierit; corpus damnum non dedit, sed causam damni. Hic non agitur directa lege Aquiliâ, sed dabatur utilis actio legis Aquilie, quae est in factum civilis, quia datur in causa similis legis Aquilie.

Idem CUIACRIS in not. priorib. Instit. ad tit. de lege Aquil. in §. ult.

Utilis actio, quae & in factum dicitur: est autem in factum civilis, id est, ad instar legis Aquilie.

Idem CUIACRIS in not. secund. Instit. ad tit. de leg. Aquil. in §. ult.

Utilis est in factum civilis, comparata ad exemplum Aquilie: haec est in factum praetoria.

Sed alter in Commentar. ad tit. de part. in L. 7. in princip.

Quoniambrevis in L. qui servandarum, in princip. inf. de praescript. verb. in factum actionem pro praetoria, non pro civili, accipimus necessariò.

MERILLIUS.) Plures sunt species actionis in factum, non satis distinctae in Glossario; nec de omnibus sub hoc tit. agitur. Alia est actio praescriptis verbis in factum ex contractibus innominatis, seu incertis:
quae

quae comparata est ad instar directarum actionum, ex contractibus nominatis. Alia est actio utilis in factum, quae datur ad instar directarum actionum ex legibus, & SCtis: veluti actio in factum, quae datur ad exemplum directae actionis ex lege Aquilia, veluti ex lege Aquilia. L. bbus. 53. D. ad leg. Aquil. Ulpianus in collat. leg. Mosiac. cum L. Rom. tit. 12. quae accommodatur legi Aquiliæ. L. quia actionum. 11. D. de praescript. verb. Alia est actio in factum praetoria, quae datur a Praetore causâ cognitâ, deficientibus aliis actionibus: cum nec directa actio competit, nec utilis accommodari potest. L. Jurisperitor. 7. §. 2. D. de paſt. L. 1. D. si menor falso mod. dixerit. §. ult. Inſtit. de leg. Aquil. Alia est actio in factum, quae est subditalia omnium actionum; quando & ipsa actio de dolo non competit. L. non debet. 11. D. de dol. mal. Aliae sunt actiones in factum, quae ex delictis dantur, vel ex edicto Praetoris; si quis adversus edictum Praetoris fecerit. Veluti si libertus ablique venia patronum in ius vocaverit. L. si libertus. 12. D. de in ius vocand. L. actionum. 25. §. 1. D. de obligat. & actionib. Si quis missum in possessionem non admiserit. L. 3. D. Ne vis fiat ei, qui in posses. Cum igitur plures sine species actionis in factum; dubitari laepe potest, quænam actio in factum intelligi debeat, ut in principio hujus leg. 14. Fingit Titius, & Maevius habebant merces in eisdem navib; Titius merces Maevii in mare projectiv. Si Tithus id fecerit: navis exoneranda causa, nullæ actione tenetur Maevio, licet meribus jaclis ei damnum dederit; id est, non tenetur directa actione legis Aquiliæ, nec utili actione in factum, quae datur exempli legis Aquiliæ; qui Tithus id fecit imminente periculo, ut navis nimis onus levaretur. L. 2. §. 2. D. ad L. R. b. de jaclu. Sed si Titius sine causa, id est, nullō imminente periculo id fecerit; Ulpianus ait, Tithum teneri actione in factum; vel actione de dolo, si dolo id fecerit; puta, si ideo merces Maevii jecerit, ut suos servaret, easque solus majori pretio venderet. Cum Ulpianus ait, Tithum teneri actione in factum, si sine causa merces Maevii in mare jecerit; non imminēt quæritur, quænam actio in factum intelligi debeat? & videtur, intelligendam esse actionem in factum, quae datur exempli legis Aquiliæ, quando alio modo, quam a corpore dominum datum est. d. §. ult. Inſtit. de leg. Aquil. veluti si quis milii de manu nummos excusserit, ut in flumen, vel cloacam caderent. L. si servus. 27. §. si quis de manu. 13. D. ad leg. Aquil. Sed adhuc questionis est, an ista actio utilis in factum, quae datur exempli legis Aquiliæ, civilis, vel praetoria dici debeat. Cujacius in notis prioribus, & in not. secund. Inſtit. ad d. §. ult. Inſtit. de leg. Aquil. & in recitationib; ad tit. de praescript. verb. in L. 1. & praetered in recitat. ad tit. de servitutib; praedictor. urbanor. in L. si fistulae. 18. civilem dici debere existimat: nec desunt rationes, quibus haec sententia juvari potest. Plimδ, quod ut actio praescriptis verbis in factum, quae datur ex contractibus nominatis, exempli directae actionis, quae datur ex contractibus nominatis, civilis est. d. L. 7. §. 2. D. de paſt. L. si convenerit. 23. D. comm. divid. Ita etiam actio utilis, quae datur exempli directae actionis ex lege Aquilia, civilis dici debeat. Secundū, quid;

in d. §. ult. *Instit. de leg.* *Aquil.* actio in factum praetoria distinguitur à directa , & utili actione legis Aquilae : quia hae actiones snt civiles , illa tantum praetoria . Tertio , quia verbum *ex legibus* , accipendum sit tam ex legum sententia , quam ex verbis earum . *L. verbum.* 6. *D. de verb. signific.* Si igitur actio , quae datur ex verbis legis Aquilae , civilis est ; actio quoque , quae datur ex sententia legis Aquilae , civilis dicenda est . Idem tamen Cujacius ad tit. *de past.* in d. *L.* 7. in princip. ait , principium hujus legis 14. de actione in factum praetoria necessariò accipendum . Et quidem , si intelligit actionem in factum utilem , quae datur exemplò legis Aquilae ; eam praetoriam esse existimat . Sed forte intelligit actionem in factum praetoriam , quae non est utilis ; quae non datur exemplò legis ; sed cum sententia legis deficit : & tamen aequitas dannam actionem suadet , d. §. ult. *Instit. de leg.* *Aquil.* Magis tamen probamus , actionem in factum utilem debere intelligi ; eamque praetoriam , non civilem dici oportere : quia actiones civiles , vel praetoriae dicendae sunt ratione originis : prout originem habent à jure civili , vel praetorio , §. sed istae quidem . *Instit. de actionib.* At actiones Praetor supplet legibus , ex earum sententia , *L. quia.* 11. *D. de praescript. verb.* & ideo sunt iuri praetorii . *L. 7.* *D. de iustit.* & *jur.* ut ostendimus lib. 3. *observationum* , cap. 26. Non movet , quod actio praescriptis verbis in factum sit civilis , quae datur exemplò directæ ; quia habet originem ex jure civili , sen interpretatione Prudentum : at actio utilis in factum ex lege Aquiliæ , suppletur iurisdictione Praetoris . Non movet etiam , quod in d. §. ult. *Instit. de leg.* *Aquil.* actio utilis ex lege Aquilia , ab actione in factum praetoria distinguitur : ideo enim distinguitur , non quia ista sit civilis , haec verò praetoria ; sed quia ista sit utilis , & exemplò legis Aquilae , haec verò non sit utilis , sed subsidiaria , deficiente directa , & utili actione . Denique licet Praetor aliquid faciat ex sententia legum , non tamen id juris civilis est , sed praetorii : veluti cum dat bonorum possessionem *ex legibus* , ex Senatusconsultis . *L. unic.* *D. Ut ex legib.* *Senatusconsult.* vel cum alijs ius civile subsequitur . *L. scio.* 14. *D. de testibus.* In d. *L.* 6. *D. de verbis.* *Signific.* dicitur aliquem teneri *ex legibus* ; sive ex verbis ; sive ex sententia legum teneatur : nec enim minus committit in legem , qui adversus sententiam , quam qui adversus verba legis fecerit . *L. contra.* 29. *D. de legibus.* At si faciat contra legis verba , directa est actio civilis : si faciat contra sententiam , utilis est actio , eaque praetoria : quia Praetor eam supplet sua iurisdictione . *L. sans ut.* 13. *D. eod. tit. de legib.* & d. *L. quia.* 11. *D. de praescript. verb.* Denique absurdum esset , principium hujus leg. 14. intelligi de actione in factum praetoria subsidiariæ ; alias vero species , quae sequuntur , de actione in factum utili , veluti *ex lege Aquilia* : cum principium de eadem actione utili non modò intelligi possit , sed etiam necessariò intelligi debeat .

*An species L. si servus 21. D. de evictionib. referenda
sit ad actionem ex empto, vel ad actionem
ex stipulazione.*

C A P U T XXXI.

ULPIANUS in L. si servus. 21. D. de evictionib.

Si servus venditus deceperit, antequam evincatur; stipulatio non committitur, quia nemo eum evincit, sed factum humanae fortis: de dolo tamen poterit agi, si dolus intercesserit.

CUJACIUS tract. 6. ad Africanum, in L. 24. *D. de evictionib.*

Solenzia hujus stipulationis esse verba illa, habere licere, nemo ambigit: Partis adjicitione necessariam docet L. si dictum. §. in stipulatione, hoc tit. *Adjiciens doli clausulam*. L. si cum fundum. D. de contrah. empt. L. stipulatio ista. §. si quis dolum. D. de verb. oblig. & *haec fort. et intelligitur*, L. si servus. *in princip. hoc tit.*

Sed aliter lib. 3. observationum, cap. 37. in fin. In L. si servus. D. de evictionib. *haec verba de dolo non male interpres referunt ad actionem ex empto, nomine doli.*

MERILLIUS.) Titius servum alienum vendidit Maevio, stipulatione duplae interposita, si servum emptori habere non liceret. Sempronius servum venditum Maevio vindicabat: judicio pendente, sed ante item contestatam, servus deceperit. Queritur, an committatur duplae stipulatio, adversus Titium venditorem. Movet, quod in ea causâ erat servus, ut eum emptori habere non liceret, cum cum Sempronius vindicasset, eumque jure, judicioque auferre posset. Ulpianus tamen ait, non committi stipulationem duplae, quia servus non fuerit evictus judicio, sed per casum humanae fortis, puta, mortem servi. L. si quis. 26. *C. de evictionib.* Id autem intelligendum est, si ante item contestatam deceperit; mortuus servus post item contestatam, nihilominus committitur stipulatio. L. utique. 16. *D. de rei vindicat.* L. si servus. 11. *D. judicat.* Solv. L. ult. C. de adserit. tollend. Verum licet non committatur stipulatio duplae; Ulpianus ait, agi posse de dolo adversus venditorem, qui dolô malè alienum servum sciens vendidit. Sed dubitationis est, quānam actione de dolo agi debeat; an actione ex stipulatione, an verb. actione ex empto. Cujacius tract. 6. ad Africanum, in L. 24. *D. de evictionib.* ait, hic posse intelligi stipulationem, seu agi posse ex stipulatione; quia in stipulatione duplae adjiciebatur doli mali clausula: puta, dolum malum abesse, abfuturumque esse. L. si cum fundum. 68. *D. de contrab. empt.* Idem tamen Cujacius lib. 3. observationum, cap. 37. non male referri posse ex-

Par. II.

H. h

sumat

Rimāt ad actionem ex empto, nomine dolis; idque verius est. Actio ex stipulatione duplae potest concurrere cum actione ex empto. d. L. 68. *D. de contrab. empt.* L. non tamen. 24. *D. de evictiōnib.* At non committitur stipulatio duplae, nisi cūm emptori propter dolum malum venditoris servum habere non licet: actio ex empto statim competit propter dolum malum venditoris, L. Julianus 33. in princip. *D. de actionib. empt.* L. 1. *D. de rer. permūtāt.* Titius igitur in specie hujus L. 21. conveniri non potuit ex stipulatione duplae, seu ex clausula hoīe stipulationi adjecta: quia per dolum malum Titii factum non fuit, ne Maevio servum habere licaret; nec commissa fuit stipulatio: At conveniri potuit actione ex empto, quod sciens dolō malō servum alienum vendiderit, etiam antequām servus evinceretur. L. servus, quēna 30. §. ult. *D. de act. empt.* Atque ita apparet manifestō, Ulpianum in hac legē 21. non actionem ex stipulatione, sed actionem ex empto intelligere voluisse.

An sententia pro interlocutione, vel pro re iudicata intelligi debet, in L. 3. D. de usur. & fruclib.

C A P U T XXXII.

PAPINIANUS in L. 3. in princip. *D. de usur. & fruclib.*

IN fideicommissi persecutio, cūm post judicis sententiam moram fecisset heres, iussit Imperator Marcus Antoninus (intermissō legitimō tempore, quod condemnatis praefatus) ut usque ad sententiam, commoda fideicommissarius accipiat.

CUIACIUS in notis Digestorum, ad L. 3. *D. de usuris.*

*Cum post sententiā judicis moram fecisset heres; id est, admonitionem. Sed aliter in recitationibus ad lib. 20. Quæst. Papiniani, in L. 3. *D. de usur.**

Sententia hoc loco, non est admonitio, non interlocutio, ut voluit Accursius; sed res iudicata. Et postea: Atque ita erat, quæstio de præteritis usuris, & fruclib; post tempora iudicati, morans faciente herede.

MERILLIUS. Tellator Titium heredem instituit, eumque rogavit, fundum Maevio restituere. Maevius perfecutus est restitucionem fundi; puta, apud Praetorem fideicommissarium, qui de fideicommissi extra ordinem cognoscebat. Ulpianus lib. sing. Regul. tit. 25. Et propterea hic dicitur persecutio fideicommissi, quia persecutio sunt extraordinariae actiones. L. pecuniae. 178. §. actionis. *D. de verb. significat.* Condemnatus fuit Titius heres ad restitucionem fideicommissi; & morans fecit post condemnationem, nec fundum restituit. Tandem verò manu militari, seu officiis

officio judicis Titius coactus est fundum restituere . L. qui restituere. 68. D. de rei vindicat. Quaerebatur de restitutione fructuum , quos Titius heres ex fundo perceperat . Papinianus refert decretum D. Marci , ut si heres post sententiam moram fecerit , commoda fideicommissarii accipiat ; puta , usuras pecuniae per fideicommissaria relictae , vel fructus fundi per fideicommissum relieti . Cujacius in not. Digest. ad hanc L. 3. post sententiam , interpretatur , post admonitionem , seu interlocutoriam sententiam . & ad lib. 20. quaeq. Papiniani , in eadem L. 3. post rem judicatam . Et hoc verius est ; quia sententia propriè est res judicata . L. quod jussit. 14. D. de re judicat . & ita expressum est , damnum ab his sarcendum esse , qui post dictam sententiam judicatum solvere , seu fideicommissum restituere supercederint . L. qui soliduna. 78. §. etiam. D. de legat. 2. Decreverat igitur D. Marcus , ut si heres moram fecisset post sententiam ; id est , condemnationem : postquam damnatus esset restituere fideicommissum , commoda fideicommissarii acciperet ; puta , usuras pecuniae , vel fructus fundi : internistè tamen legitimè tempore judicati faciendi , quod humanitatis gratiâ debitoribus concessum est , L. si debitorib. 21. D. de judic. L. cum militi. 16. D. de compensationib. Verum non absque dubitatione est , quomodo verba illa , usque ad sententiam commoda fideicommissarii accipiat , intelligi debeant ; an à tempore morae , seu litis contestatae , usque ad sententiam : an à tempore restitutionis , usque ad sententiam retro computandò . Cujacius post Accursum intelligit , retro cedendò à die litis contestatae usque ad sententiam . Sed magis probarem retro computari tempus à tempore restitutioonis , usque ad sententiam . Nam D. Marcus voluit , intermixti legitimum tempus judicati faciendi : sed intra tempus litis contestatae usque ad sententiam , tempus legitimum interponi non potest ; immo tantum post sententiam . Et quâ ratione mora tantum facta post condemnationem , retro traheretur ad tempus litis contestatae ? major est ratio , ut retro computetur tempus à die restitutioonis usque ad sententiam ; quam ut retro trahatur à sententia , usque ad item contestatam . Denique si heres moram non fecerit , ante sententiam , si iutam causam litigandi habuerit , puta , cùm legis Falcidiae rationem obtenderet , nec satis certum esset , quid restituere deberet , ut in L. si quis. 24. D. de usuris. d. L. 78. §. etiam. D. de legat. 2. heres non tenetur ad restitucionem fructuum , quos percepit ante condemnationem . At cùm post condemnationem moram fecerit , debet fructus restituere ex decreto D. Marci , à tempore condemnationis usque ad restitucionem fideicommissi ; seu à tempore restitutioonis , usque ad sententiam , retro computandò : intermisso tamen legitimè tempore , quod condemnatio praefatur . Si vero heres moram fecerit ante sententiam , ex mora , seu lite contestata , fructus restituere debet . Paulus lib. 3. sentent. tit. ult. L. Titini. 87. §. 1. D. de legat. 2. L. 1. a. & 4. C. de usur. & fructibus legator . Nec internisti debet tempus legitimum , si heres moram fecerit ante sententiam , ut hic Papinianus . Vel igitur heres moram fecit in restituzione fideicommissi , ante sententiam , antequādam condemnaretur ad restitucionem fideicommissi : ex die morae tenetur usuras , atque fructus .

ctus restituere , nullò tempore intermisso usque ad restitutionem : At si ante condemnationem , moram non fecerit , sed tantum post condemnationem , fideicommissum restituere supersederit ; tenetur usuras , & fructus restituere , à die tententiae usque ad restitutionem fideicommissi ; intermisso tempore legitimò.

*An Lex usurae , 34. D. de usur. & fructib. intelligi debet
de usuris perceptis , quae veniunt in restitutionem ; vel
de usuris percipiendis , quae veniunt ex mora.*

C A P U T XXXIII.

ULPIANUS in L. usurae. 34. D. de usur. & fructib.

USurae vicem fructuum obtinent ; & meritò non debent à fructibus separari : & ita in legatis , & fideicommissis , & in tutelae actione , & in caeteris judiciis bonae fidei , servatur . Hoc idem igitur in caeteris obventionibus dicemus.

CUIJACIUS in paratit. C. ad sit. C. de usur. & fructib. legator. vel fideicommissorum.

Quod ad usuras attinet , actio legatorum , vel in personam , quae stricla est ; vel in rem , quae arbitraria : finalis est actioni bonae fidei , quoniam usuras recipit ex mora . L. 34. D. de usuris.

Sed aliter lib. 18. observationum , cap. 3.

*Non est per omnia verum , quod ait L. usurae. D. de usur. usuras vi-
cens fructuum obtinere ; & meritò à fructibus non separari . Quae sententia
propriè pertinet ad SCutum de petitione hereditatis.*

MERILLIUS . Ulpianus ait , usuras vicem fructuum obtinere , & non debere à fructibus separari : ut in legatis , & fideicommissis , & bonae fidei judiciis servatur . Cujacius in paratit. C. ad sit. de usur. & fructib. legator. hanc interpretationem affert : ut usurae , & fructus veniant in legatis , & fideicommissis ex mora : veluti veniunt in tutelae actione , & aliis bonae fidei judiciis . Finge : Titio legata est pecunia , vel fundus : agit ex testamento adversus heredem ; heres moram facit solitioni : heres post moram debet restituere fructus fundi legati , & usuras pecuniae legatee . Paulus lib. 3. sentent. sit. ult. L. Titia. 87. 6. usuras. D. de legat. 2. L. 1. & L. ult. C. de usur. & fructib. legator. In hoc igitur usurae vicem fructuum obtineat , ut quedam medium fructus post moram , ita & usurae selliti debent in legatis , & fideicommissis . Idem Cujacius lib. 18. ob- servat. cap. 3. aliam interpretationem affert ad hanc L. 34. quod ad ti- tulum de petitione hereditatis referenda sit . Finge : Titius possidet her-

hereditatem, in qua est pecunia hereditaria; sunt etiam fundi hereditati. Maevius agit petitione hereditatis adversus Titium possesseorem; Titius post litem contestatam, vel etiam post motam controversiam, tenetur fructus restituere, quos ex fundis hereditariis percepit; ex SCto facto remporibus Adriani, de petitione hereditatis, L. items veniunt. 20. D. de heredit. petit. Similiter etiam Titius tenetur uluras restituere, quas ex pecunia hereditaria percepit, quia usurae vicem fructuum obtinent. Ut possessio hereditatis tenetur fructus ex SCto restituere, ita & usuras, quae sunt instar fructuum. Prima species pertinet ad usuras percipientes, quae veniunt ex mora, seu propter moram. Secunda species pertinet ad usuras perceptas, quae veniunt in restitutionem hereditatis; ut fructus, ut aliae quoque obventiones; puta, pensiones praediorum, operae servorum, vecturæ navium, & iumentorum. Et hanc posteriorem interpretationem magis admittendam suadet inscriptio hujus leg. 34. quae jungen- da est cum L. ancillarum, 27. & L. mercedes, 29. D. de heredit. petit. ex eodem lib. 15. Ulpiani ad editium. Tum quia non est verum semper, eandem esse rationem usurarum, & fructuum. Fructus vel induitria, vel natura proveniunt, L. fructus; 25. D. de usur. L. bona fidei, 48. D. de acquir. rer. domini. Usurae sunt obventiones civiles, quae proveniunt iure; non natura, L. si natus, 62. D. de rei vindicat. L. usura, 12. D. de verb. significat. In SCto autem de petitione hereditatis, usurae vicem fructuum obtinent & eadem est ratio usurarum, & fructuum, id est: usuras & fructus in restitutionem veniunt.

An concubinatus sit legitimā, seu justa conjunctiō?

C A P U T XXXIV.

MARCIANUS in L. 3. D. de concubinis.

IN concubinatu potest esse, & aliena liberta, & ingenua; & maximè ea, quae obscurè locò natæ est, vel quæcum corpore fecit. Alioquin si honestæ vitæ, & ingenuam mulierem in concubinatum habe- se maluerit; sive testatione hoc manifestum faciente, non conceditur; sed necesse est ei, vel uxori eam habere, vel hoc recusantem, stuprum cum ea committere. Nec adulterium per concubinatum ab ipso commit- titur; nam quia concubinatus per leges nonne assumpit, extra legi pote- ntes est: ut & Marcellus libro 7. Digestorius scripsit:

GILJACIUS in paratit. Digestor. ad tit. de concubinis.

Matrimonio subjicit recte concubinatum, nam, & concubinus matris concubinus ipitatur, & est utraque legitima conjunctio.

Ideum

Idem aliter in exposit. Novellae 22. de nuptiis, in secunda parte.

Concubinatus non est coniunctio iusta, ut matrimonium: concubinae non est iusta uxor.

MERILLIUS.) Quod Martianus in hac L. 3. ait, concubinatum per leges nomen assumpsisse; id est, per leges Julianam, & Papiam, quae procreandae sibolis causâ latae fuerant, L. hoc modo. 64. D. de condit. & demonstrat. Dio lib. 56. Isidorus lib. 5. Orig. cap. 5. & ideo concubinas habere permiserant. Inde Cujacius in paratis. Digestor. ad tit. de concubinis, ait, concubinatum esse legitimam coniunctionem; putâ, ex legibus Julia, & Papia, quae concubinas habere permiserant. Idque secundum Graecos Interpretes, Julianum Constantinopolit. Antecepsorem ad Novellam Justiniani. 18. cap. 5. Theodorum Balsamoneum in Nomocanon. Photii. tit. 13. cap. 5. sub finem. Ideo cum concubina est licita consuetudo. L. 5. C. ad S. C. Tunc Orbitian. Idem Cujacius ad Novell. Justiniani 23. in secunda parte, ait, concubinatum non esse coniunctionem iustam; & concubinam non esse iustam uxorem, id est, legitimam, L. 3. D. pro focio. Et hoc verius est, concubinatum non esse legitimam coniunctionem; quia ea deinde iusta, seu legitima coniunctio est, quae sit secundum praecpta legum, §. 1. Institut. de nuptiis, id est, legisJuliae, & Papiae. At in concubinatu praecpta ista legum non servantur: & ideo legitima coniunctio dici non potest; neque concubinae sunt legitime uxores; sed amicae, quae cum aliis vivunt, L. libro. 144. D. de verbis significat. & ex L. Titia. 35. D. de aur. argent. legal. Tisiq; amicae meae, auis quâ fine mendacio vixi: Et si concubina uxor est, injusta est uxor, L. si uxor. 12. D. ad leg. Jul. de adulter. id est, non iure duxa, non observatis legum praecpta, sine testatione, & tabulis dotalibus, absque solenni deductione in domum, sine auspiciis, & pronubis, sine aquas, & ignis acceptance, L. penult. §. virgin. D. de donat. inter vir. & uxor. Atque ita forte Virgilianus pastor *injustam novicam intellexerit*; putâ, concubinam, quam post mortem matris non iure pater duxerat, & cum quâ consuetudinem habebat. Non movet, quod Martianus hîc dixerit, concubinatum per leges nomen assumpsisse; id enim ita debet intelligi, non ut leges eam coniunctionem legitimam fecerint: sed quod ex iis legibus concubinatus peccatis fuerit: puta, ut concubinas quasdam habere licet, quae uxores haberi non poterant: veluti damnatae lege Julianâ de adulteriis, L. 1. §. qui autem, D. de concub. Et toleratus fuit aliquandiu sub Christianis; quia adversus leges istas palam facere nolebant, quae augendae sibolis causâ latae fuerant; ne adversus rempublicam, & sanctiones Imperatorias aliquid facere viderentur. Tandem vero yetitus organico Novell. Leonis Sephi. 91.

An pupillus ex dolo tutoris conveniri possit.

C A P U T XXXV.

PAPINIANUS in L. 3. D. quando ex fact. tutor. vel curas. minor. ag.
vel. conveni. poss.

D Olus tutorum puer neque nocere, neque prodeesse debet. Quod autem vulgo dicitur, *tutoris dolus pupillo non nocere*; tunc verum est, cum ex illius fraude locupletior pupillus factus non est. Quare me nec Sabinus tributoria actione pupillum convenientium ex dolo tutoris existimavit; scilicet, si per iniquam distributionem pupilli rationibus savit. Quod in depositis quoque actione dicendum est, item hereditatis petitione; si modis quod tutoris doló delit, pupilli rationibus illatuta probetur.

CUJACIUS in recitationib. ad. tis. D. de adiunib. empt. in L. Julianus.
13. §. sed cùm in facto. 7.

Cum tutor solvendo non est, pupillus ex dolo ejus quodammodo non tenetur; effectu non tenetur, quia absolvitur, si paratus sit cedere quales actiones eo nomine habet cum tutori, L. ult. D. de admin. tut. Et postea: Sed & in L. 3. §. penult. de tributor. act. ex d. L. ult. de administrat. tutor. abigne dubio legendum est, si solvendo tutus non sit.

Idem CUJACIUS in recitat. ad tit. de regul. jur. in L. neque. 198.

Huic regulae locus est, siue solvendo tutor sit, siue non; videlicet si pupillus ex dolo autoris locupletior factus non sit. Nam si locupletior factus sit, tenetur, L. sed & ex dolo. 13. D. de dolo. L. apud. 4. §. illa etiam 23. D. de doli except. & regetur iudicinib., siue solvenda tutor sit, siue non: cum scilicet dolus ex contraria descendat. Extra contradictionem non sentetur, nisi tutor solvendo sit.

Sed aliter in recitationib. ad lib. 20. quæst. Papinianni, in L. 3. De quand. ex fact. tutor.

Concludamus. verissimum esse, Aristonem, & Pomponium diffinisse, solvendo esset tutor, an non: & ex dolo tutoris, qui est solvendo, actionens dedisse in pupillum. Sed haec sententia Pomponii non obtinuit; & eam quasi velamentum quoddam excusavit aperte Ulpianus in d. L. 3. §. si servus. Nam verius est, ex dolo tutoris pupillum non teneri, si tutor solvendo est, siue non.

MERILLIUS.) Tutor cum tutelam pupilli gereret, dolum fecit: puta, in contractu venditionis cum fundum pupillarem venderet, sciens dolus malus, onera, & functiones fundi pupillaris emptorem celavit, L. Julianus. 13. §. sed cùm in facto. D. de act. empt. vel cùm servus pupilli in peculiaribus mercibus negotiaretur, tutor dolus mali iniquam fecit distri-
bu-

butionem mercium, §. introduxit. Inſtit. quod cum eo, qui in alieno po-
teſt. Queritur, an ex dolo tutoris post depositam tutelam, actio in
pupillum dari debat. Si quidem tutor bona fide contraxerit, deposita
tutelam transferuntur actiones in pupillum; valuti si tutor rem pupillarem
vendiderit, exque evincatur; pupillus tenetur de evictione. L. 4. §. 1.
D. de evictionib. Nec tutor post depositam tutelam conveniri potest ex
eo, quod nomine pupilli contraxerit, L. 5. D. quondam est facti tutor. L.
cum quædams. 26. C. de administrat. & peric. tutoris. Si vero tutor in ge-
ſtione tutelas dolose versatus sit, dolus tutoris pupillo obesse non debet
d. L. 12. D. de actionib. empti. L. 13. qui. 11. D. quod si, aut clau-
L. penult. D. de tabul. exhib. L. negre. 198. D. de regul. jur. Neque
etiam dolus tutoris pupillo prodeſſe debet; & ex nomine pupillarum conve-
niri potest, quatenus ex dolo tutoris locupletior factus fuerit, L. Sed &
ex dolo. 15. D. de dol. usah d. L. 13. §. 7. D. de actionib. empti. L. 3. 6.
si seruus. D. de tribut. acq. L. summa. 21. §. 1. D. de peculio. L. ne-
gue. 198. D. de regul. jur. & hac L. 3. Sed dubitationis est, ut indistin-
cte verum sit, pupillum ex dolo tutoris non teneri. Cujacius ad s̄. de
act. empti. L. 13. eam distinctionem admittit, ut si tutor solvendo sit,
pupillam ex dolo tutoris conveniri possit; quia regreſſum adversus tuto-
rem idoneum habeat. Si vero solvendo tutoſ non sit, pupillus non po-
ſit conveniri; ſed tenetur tantum mandare actiones, quas habet ad-
versus tutores. Et haec diſtinctor peti potest. ex d. L. 3. si seruus.
D. de tribut. ad. L. summa. 21. §. 1. D. de peculio L. ultim. D. de ad-
ministrat. & pericul. tutor. Idem Cujacius aliam diſtinctor affert ad
tit. de regul. jur. in. L. 198. ut si tutor in contrac. dolum admife-
rit, pupillum omnimodo ex dolo tutoris tenetur; ſive tutor ſolvendo
ſit, ſive non. Si vero tutor extra contractum dolum admiferit; pupil-
la non aliter teneri, quam si tutor ſolvendo ſit. Idem Cujacius ad
lib. 20. q̄ngest. Pomponiani, in hac L. 3. ait, pupillum nullō modo ex do-
lo tutoris teneri; ſive tutor ſolvendo ſit, ſive non. Idque verius est:
quia regulariter tradicūm est, in d. L. 198. D. de regul. jur. dolum tuto-
ris pupillo nocere non debere, ſive tutor ſolvendo est, ſive non est; ne-
que illa diſtinctor affertur in d. L. 13. §. 7. D. de act. empti. & in
hac L. 3. Pomponius quidem, & Aristo, anteriores. Cui istam diſtinctor
admirerant; ſed posterior Ulpianus non probavit. d. L. 3. §. pe-
nult. D. de tribut. acq. Alia autem diſtinctor Cujacii, quam affert in d.
L. 198. D. de regul. jur. ſi tutor in contractu, vel extra contractum.
dolum admiferit, nullo ex loco ſatis probari potest.

*An conditio furtiva morte furis intereat, vel adversus
beredem furis transeat.*

C A P U T XXXVI.

PAULUS in L. sed non. 10. D. de tutel. & rationib. distractabend.

Sed non dantur pupillo, dum tutor tutelam gerit; quamvis enim morte tutoris intereant, cumen pupillus cum herede eius actionem habet; quia sibi solvere debuit.

CUIJACIUS lib. 13. observationum, cap. 37.

Non datur, *inquam*, in heredem conditio rerum furtivarum, vel conditio rerum amotarum nisi fuerit lis contestata *cum defuncto*, ut L. 9. D. de condit. furt. *adhibita* L. 2. *in fin.* D. de praetor. stipulationib. L. si hominem. §. 1. D. deposit. vel res beres *ipso contrectet*. L. 7. §. ult. D. de condit. furt.

Idem Cuijaciuis alter in L. sicuti. 38. D. de regul. jur.

Ex iis constituiimus, omnes actiones ex delicto morte interire, excepta conditio furtiva: quod quavis dissuadere videatur. L. 9. §. ultim. & L. 10. de tutel. & rationib. distractabend. quae leges videntur numerare conditionem furtivam inter eas actiones, quae morte intereant; omnino eam distingue oportet a caeteris actionibus. Et quidem furti, & damni iniuria dati actio interit morte; conditio vero furtiva non interit. Itaque separari debet a caeteris actionibus.

MERILLIUS.) Tutor cum tutelam gereret, res pupillares intercepit; subripuit; actio furti, & conditio furtiva statim pupillo competunt; licet tutelae actio, & rationibus distractabendis, non nisi finita tutela pupillo competant, & cum ad pubertatem pervenerit, L. 1. in fine. L. 4. L. 9. §. 2. & L. 18. D. de tutel. & rationib. distractabend. L. 1. §. finito. 2. D. de contrar. tutel. & util. a. ut etiam pupillus ex stipulatione adversus fidejussiones tutorum, non nisi finita tutela, agere potest, L. 4. §. 1. D. res pupill. vel adolesc. salu. for. Sed hinc, tutorem, qui res pupillares intercepit, durante tutela deceplisse; cum pupillus neque furti, neque conditio furtiva egisset; quaeritur, an istae actiones morte tutoris intereant. Movet, quod actiones poenales, non aliter adversus heredes transcant, quam si lis cum defuncto contestata fuerit, L. sciendum est. 58. D. de obligat. & actionib. L. 1. D. de privat. delict. L. poenalia. 164. D. de regul. jur. L. unic. C. ex delict. defunctor. At cum pupillus adversus tutorem non egerit, ita videatur nec actionem furti, nec conditio onera furtivam adversus heredem tutoris dandam esse; & morte tutoris interire. Cuijaciuis lib. 13. observat. cap. 37. in ea est sententia, (quam & probat ex hac L. 10.) conditionem furtivam in heredem furis non dari, nisi lis cum defuncto fuerit contestata. Tum quia istae actiones oriuntur ex deli-

Par. II.

ii

80,

to, seu ex maleficio. L. si ambo. 10. §. *quotiens de compensationib. ac actiones ex delictis in heredes non dantur, nisi lite cum defuncto contestata, vel si quid ad eos perverterit*, d. L. *unic.* Cod. ex delict. defundor. Idem Cujacius ad L. 38. D. de regul. jur. ait, conditionem furtivam in heredem furis dari oportere, & dari in solidum, non quatenus ad eum pervenit. Idque verius est, & nos supra probavimus, ad L. 9. D. de condic. furt. Non movet, quod condicō furtiva morte furis intereat; id enim solum contingit, cum tutor pupillo furtum fecerit; & pendente tutela tutor decessit; nec pupillus adversus eum agere potuit: Ita quidem sit, ut conditionem furtiva morte tutoris intereat; non tamen generaliter verum est, conditionem furtivam morte furis interire. Nec separanda est condicō furtiva ab actione furti, & damni injuriā dati, quas pariter morte tutoris intereunt; cùm adversus eum pupillus agere non potuit: sed adversus heredem tutoris dantur; quia tutor sibi solvere tenebatur, quod debebat pupillo ex his actionibus, furti, damni, injuria; ut negotiorum gestor libi tenetur solvere, L. *sin autem.* 8. §. 3. D. de nego. gest. Non movet etiam, quod condicō furtiva ex delicto oriatur. habet quidem originem ex furti; sed tamen rei persecutionem continet, non poenam, L. *si pro fure.* 7. D. de condicō furt. & idem datur in solidum adversus heredem furis, non quatenus ad eum perverterit.

Cur bereditas divisa sit inter heredem institutum, & substitutum, in L. & hoc Tiberius. 41. D. de heredib. instit.

C A P U T XXXVII.

POMPONIUS in E. & hoc Tiberius. 41. D. de heredib. instituend.

ET hoc Tiberius Caesar constituit in persona Parthenii, qui, tanquam ingenus, heres scriptus adierat hereditatem, cùm esset Caesaris servus: nam divisa hereditas est inter Tiberium, & eum, qui Parthenio substitutus erat, ut refert Sextus Pomponius.

CUJACIUS lib. 17. observationum, cap. 21.

In re tam obscura, utrinque prolati justis; & magnis rationibus; ex decreto Tiberii divisa est hereditas ex aequo inter substitutum, & dominum servi: ut apud Ibiostratum legimus, lib. 2. Apollonium, inventum thesaurorum divisiſſe inter duos, qui de eo invicem contendebant, in re scilicet dubia, & admodum obscurā, & jure quoque veteri: ut Ulpianus scribit, lib. sing. Regul. cum creatione heres institutus, si non ceryat, sed pro beneplacito gerat, in partem substitutum admittit.

Idem

Idem CUIACIUS alter in not. posteriorib. Institut. ad §. ult. Institut.
de vulgar. substitut.

Quia non suo arbitrio adivit, ideo ex esse heres non sit; sed in partem admittit substitutum, quasi heredem adjecsum. Ut & olim sub creatione heres institutus, si non crevisset, ei substitutus datè, non cerneridò, sed probered gerendò, in partem admittet substitutum: quia non ita, ut senserat testator, hereditatem sibi quæsierat. Quod Ulpianus ostendit lib. singul. Regular.

MERILLIUS.) Titius Parthenium Tiberii servum heredem instituerat, quem ingenuum esse putabat; & quidem facile erat, ut Titius Parthenium liberum esse crederet, qui servi Caesaram inter liberos agebant, atque inter ipsos quandoque Senatores, ut reserit Spartanum in Adriano. Praeterea Titius testamento Maevium substituerat, si Parthenius heres non esset: quae est vulgaris substitutio, & sit in casum non existentium heredum. *L. Lucini. 45. D. de vulg. & pupill. substitut. sive heres institutus hereditatem adire nolit, aut non poscit, L. 3. C. de heredib. instituend. Parthenius iussu Tiberii hereditatem Titii adit: etenim iussus domini, in cuius potestate erat servus, praecedere debuit, ut hereditatem adire: nec satis fuit in ipso negotio consensum adhiberi: nec ratificatio domini inutilis, iussu non praecedente, additionem confirmare potuit, L. si quis. 25. §. iussus. D. de aqua. vel omittend. heredit. Licet autem Parthenius hereditatem Titii adisset, substitutus Maevius in partem hereditatis admittitur, divisâ hereditate inter Parthenium heredem institutum, & Maevium Parthenio substitutum; ex Tiberii decreto. Quod quâ ratione Tiberius constituerit, non satis liquet in hac L. 41. & in §. ult. Inst. de vulg. substit. ubi enim est locus instituto, non est locus substituto; & substitutio vulgaris facta in casum non aditae hereditatis, aditâ hereditate debet evanescere, L. verbis. 7. D. de vulg. & pupill. substitut. L. post aditam. §. C. de impub. & al. substitut. Idemque est in legatis, L. si legata. 6. C. de legat. Cuiacius lib. 17. observat. cap. 21. ait, divisa sunt hereditatem inter dominum, & substitutum, quod utrinque essent dubiae rationes; puta, quod testator forte Parthenium non scripsisset heredem, si eum servum esset sciissit; quodque Parthenium, non dominum Parthenii, per ipsum Parthenium, heredem fieri voluisse, L. si patrifamilias. 40. sup. hoc sit. & d. L. 3. C. sed. Idem Cuiacius in not. posteriorib. institut. ad d. §. ult. Instit. de vulg. substitut. aliam ratione affert, cur divisa fuerit hereditas inter dominum Parthenii, & Maevium substitutum: scilicet, quod Parthenius heres institutus hereditatem Titii non crevisset, id est, solenniter adisset, ex voluntate testatoris. Et haec postrema ratio verior est, quia Tiberii Caesaris temporibus id jus adhuc obtinebat, & usque ad D. Matcum obtinuit. Ulpian. lib. sing. Regul. tit. 25. sub finem: si non adi- retur, aut cerneretur hereditas ex voluntate testatoris, substitutus in partem hereditatis admittet. Rationem vero attulimus lib. 4. observat. cap. 34. cur Parthenius, in specie hujus L. 41. hereditatem Titii non adi- ret, secundum voluntatem testatoris; & propterea duo semisses hereditatis*

facti sint , divisâ hereditate inter Partheniem institutum , & Maeviam substitutum . Aliâ verò minimè probandum est , in re dubia , & obscura , utrius partem tribui debere : id judicium rusticorum esse , ait non infacete Accursius ad L. Nesciens . 34. D. de negot. gof. tentandum est potius , cui jus competit , omni solertia deprehendere , quâm inter utrumque dividere .

An retineri , vel excungi debeat clausula in fine L. Lucius. 45:
D. de vulgar. & pupillar. substit. quae in quibusdam
Codicibus reperitur , & deest in Florentinis .

C A P U T XXXVIII.

PAULUS in L. Lucius Titius. 45. D. de vulgar. & pupill. substit.

Lucius Titius legitimum filium , & alterum naturalem heredes instituit , eosque invicem substituit . Titianus legitimus filius , quem pater anniculum reliquit , post patris mortem impubes decepsit , supererite in arte , & fratre naturali , quem etiam coheredem habebat . Quaero , an hereditas ejus ad Titium naturalem fratrem ex causa substitutionis pertinet , an verò ad matrem . Respondi , ad primum casum non existentium heredum , substitutionem , de qua quaeritur , pertinere ; non ad sequentem , si quis eorum postea deceperet intra pubertatem : cum in naturalis filii persona duplex substitutio locum habere non poterit : & ideo ad matrem legitimi filii hereditas ab intestato pertinet . Alter , si ejusdem aetatis liberi instituti , invicemque substituti fuissent ; tunc enim alterò defunctò intra pubertatem , ejus successio non ad matrem , sed ad substitutum fratrem ejus devolvitur .

CUJACIUS lib. 17. observationum , cap. 26.

Merito videntur abesse à Pandectis Florentinis in L. Lucius. D. de vulg. & pupill. substit. haec verba: Aliter si ejusdem aetatis liberi instituti , invicemque substituti fuissent ; tunc enim alterò defunctò intra pubertatem , ejus successio non ad matrem , sed ad substitutum fratrem ejus devolvitur . Nam cum velle videatur opponere his , quae ante scripta sunt , adversus casum , dum ait , aliter ; non opponit tamen.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. de vulg. & pupill. substitut. ad L. 4.

Sequuntur , aliter si ejusdem . Quae verba Digestis Florentinis prorsus defensunt ; & Halander supposititia esse dicit . Quod verum esse , ut dicamus , meo ut hoc argumento : Quod ex eo videntur diversus casus confitui , cum dicat , aliter si , &c. cum tamen diversus casus non posetur . Inde etiam

con-

confat, non intellexisse interpretem, cuius illa verba sunt, aliter, si ejusdem, versus casum hujus Leg. cum debuerit dicere, aliter si ambo.

Idem CUIJACIUS in recitat. ad tit. C. de impuber. & al. substit. in L. 2. & 4.

Et haec est sententia L. Lucius. D. de vulg. & pupill. substit. in qua vulgo adjicetur in haec verba: aliter si ejusdem aetatis liberi. Haec, inquam, clausula, de qua hodie magna est contentio, meritè abest à Digestis Florentiniis, & Noricis. Et postea: Sed & quia non satis est eam clausulam laes non congruere superioribus, demonstrabimus etiam, eam clausulam esse supervacaneam.

Idem CUIJACIUS ad lib. 12. Responso. Pauli, in L. Lucius. 45. D. de vulg. & pupill. substit.

Quod autem vulgo additur in extremo hujus responsi, aliter si ejusdem aetatis, &c. meritè abest à Noricis, & Florentiniis Pandectis, & à Basiliis: quia nec congruit cum specie superioris responsi, quā proponitur, utrumque filium ejusdem aetatis fuisse; id est, impuberem utrumque.

Sed aliter idem CUIJACIUS in recitat. ad tit. Cod. de instit. & substit. ad L. 9. & ultima.

Sancti non obstat, si abesse debet ea extrema clausula L. Lucius: quemadmodum recte abest à Pandectis Florentiniis, & videtur ex ora libri irrefuisse in contextum. Sed retineamus eam clausulam, quoniam & ratione submixa est.

MERILLIUS.) Pater Titianum filium legitimum, qui ex justis nupiis erat suceptus, & Titium filium naturalem heredes instituit; eosque invicem, seu reciprocè substituit. Titianus legitimus filius post mortem patris in pupillari aetate decepsit, matre supererite, & Titiò fratre naturali. Quae sit fuerat, an hereditas Titiani ad matrem ab intellectu ex SCro Tertulliano, vel ad Titium fratrem ex causa substitutionis pertinaret. Movebat, quodd Titianus, & Titius invicem substituti fuerant; & reciproca substitutione utrumque casum continet; casum vulgaris, & casum pupillaris substitutionis. L. 4. §. 1. D. de vulg. & pupill. substit. Eaque voluntas patris fuisse videbatur, ut siue alter heres non esset, siue heres esset, & intra pubertatem decederet; alter supererit hereditatem haberet. Paulus tamen aliter respondit, legitimam hereditatem Titiani ad matrem pertinere. Rationem assert Paulus, quod substitutio in specie hujus leg. 45. tantum habere locum potuit in casum vulgarem, non in pupillarem. Etenim pater filio suo naturali tantum potuit substituere vulgariter, non pupillariter: cùm eum non haberet in potestate. Filio quidem legitimo, in utrumque casum substituere potuit; sed incongruum esset, in persona filii naturalis simplicem esse substitutionem, in persona filii legitimi duplificem esse. Ut igitur sit reciproca substitutione, tantum in primo casu valere debet. Et generaliter id obtinet, quando substitutio reciproca facta est personis disparis aetatis, puta, puberibus, & impuberibus. d. L. 4. §. 1. D. de vulg. & pupill. vel disparis conditionis, puta, filio legitimo, & naturali, hac L. 45. filiis legitimis, & extraneis, L. 2. & 4. C. de impub.

¶ al.

& al. substitut. & L. 6. C. de testam. milit. Post illud responsum Pauli, in quibusdam codicibus sequitur: *Alier, ac si ejusdem aetatis liberi, invicem substituti fuissent; tunc enim altero defuncto intra pubertatem, eius successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrem eius devolvitur.* Quae verba agnoscit Accursius. Plerique tamen rejiciunt putaverunt, Haloander, Antonius Augustinus; tum quia defunt in Pandectis Florentiis, Noricis atque etiam Basilicis; tum quia superioribus verbis parum aptè cohaerent: tum quia si retinerentur, valde pugnaret haec L. 45. cum L. precibus. 8. C. de impub. & al. substitut. & L. 45. C. de institut. & substitut. ubi substitutio pupillaris tacita, quae continetur sibi expressa vulgaris, matrem non excludit à successione filii: at hinc substitutio pupillaris, quae continetur sub reciproca, matrem excludit, & substitutus matri praefertur. Cuiacius lib. 17. observat. cap. 26. & ad tit. de vulg. & pupill. substitut. in L. 4 & ad lib. 12. Responso. Pauli in hac L. 45. & ad tit. C. de impub. & al. substitut. haec verba rejicit, quia superioribus non respondent, nec ad verum casum confluunt: *Quia prius Paulus egerat de filio naturali, & legitimo, qui erant ejusdem aetatis; sed disparis conditionis: Hic autem agitur de filiis ejusdem aetatis, cum agi deberet de filiis ejusdem conditionis, ut diversus casus constitueretur.* Cuiacius etiam ad tit. C. de impub. & aliis substitut. *banc clausulam*, ait, esse *superueniens*: Sed ad tit. C. de institut. & substitut. eandem clausulam retinet: *quoniam ratione submixta est.* Idque magis admitterem: nam & superioribus convenient; & diversus casus proponitur; & supplendum est, patrem filiis ejusdem aetatis, ejusdemque conditionis, reciprocè substituisse: unèque defuncto intra pubertatem, substitutum matrem excludere. Nec si retineamus haec verba, ullò modò pugnabunt cum d. L. 8. C. de impub. & aliis substitut. ubi agitur de substitutione vulgari, quae non continet tacitam pupillarem matre superficie: hinc autem agitur de substitutione reciproca, quae continet substitutionem pupillarem. Ratio differentiae est, quod in formula vulgaris substitutionis, si *beres non berit*, primus tantum casus exprimitur; & favore matris non extenditur ad secundum: ex praesumpta voluntate patris, qui matrem potius habere voluit luctuosam hereditatem filii, quam substitutum: At in formula reciprocae substitutionis, *Eosque invicem substitutio, invicem substituti sunt*, uterque casus continetur. Verbum *substituto* commune est, tam ad vulgarem, quam ad pupillarem substitutionem. d. L. 4. §. 2. D. de vulg. & pupill. substitut. Ex ea igitur substitutione reciproca, substitutus matri praefertur: quasi testator utrumque casum expresserit, & in utrumque casum substituere voluerit. At cum vulgaris substitutionis casus tantum expressus est, id nocet substituto matre superficie; ut in casum vulgarem, qui expressus est, tantum admittatur, non in casum pupillarem, qui expressus non est.

An res juris, vel facti facilius per ratificationem confirmari potuerint, ante constitutionem Justiniani.

C A P U T XXXIX.

MARTIANUS in L. quaedam. 7. D. de jur. codicillor.

Quedam non referuntur ad confirmationem codicillorum: veluti si ante captivitatem quis codicilos confirmaverit, & in captivitate codicilos scribit; nam non valent. Idem est, si aliquod modis jus testamenti faciendo deficerit habere. Praeterea, in illis, quae non juris, sed facti sunt, non est perinde habendum, quod codicillis scribitur, atque si, ubi confirmatione, scriptum fuisset: veluti si ita in codicillis scriptum erit: *Vestem, quae mea est: codicillorum tempus spectandum, non quod confirmantur.* Item, si *Titius vivus est, vel, si tot annis est, codicillis legavit Sejo: tempus codicillorum, non quod tempore fit testamentum, spectandum.*

CUJACIUS tract. 5. ad Africanum in *L. penult.* *D. Ratam rem hab.*
Hodie Justinianus generaliter definit, ratificationem retrotrahi. L. ult.
C. ad SCtum Macedon. id est, sublatâ differentiâ facti, & juris. L. donations. C. de donationib. inter vir. & uxor. Nam plerique dicebant,
in iis, quae sunt juris, ratificationem retrotrahiri; in his, quae sunt facti,
non item.

Idem CUJACIUS in paratit. *C. de donationib. inter vir. & uxor.*

Generaliter idem definit, omnem confirmationem, vel ratificationem retrotrahi; sublatâ differentiâ veterum, inter ea, quae sunt juris, & ea, quae sunt facti: nam ea, quae sunt juris, retrotrahebantur; non ea, quae sunt facti, arg. L. 7. D. de jur. codicil.

Sed aliter idem. Cujacius in recitat. ad tit. *C. ad SCtum Macedon.*

Omnem generaliter ratificationem non restrangebant: plerique dicebant, ratificatione confirmari, quae sunt facti, ut possessionem, actionem; non ea, quae sunt juris.

MERILLIUS.) Martianus in hac *L.* 7. assert differentiam inter res facti, & juris, quae codicillis scribuntur. Res facti sunt, in quibus factum versatur, ut possessionio, *L. denique.* 19. *D. ex quib. caus. major.* *L. 1. §. 2.* & *L. possessionem.* 29. *D. de acq. vel amittend. possess.* ut traditio, venditio, solutio, *L. consilio.* 7. §. ult. *D. de curatorib. furiis.* & al. ext. missand. Res juris sunt, in quibus jus magis versatur, quam factum; ut hereditatis aditio, & alii actus solennes, seu legitimini, ut usucapio. Ait igitur Martianus, in iis, quae sunt juris, perinde habendum, quod codicillis scribitur, ac si testamento scriptum esset; non in iis, quae sunt facti. Fine: Dominus seruo proprio legatum sine libertate reliquit testamento, quod & co-

& codicillos confirmavit. Legatum istud servo inutiliter sine libertate relictum est. *Ulp. lib. sing. Regular. tit. 24. de legat. L. servus.* 76. *D. de heredib. instituend. L. servis.* 4. *C. de legat.* Si vero dominus deinde seruo libertatem codicillis adscripterit, perinde est, ac si testamento adscripta esset: & legatum testamento relictum est utile, quasi & dominus testamentis legatum cum libertate reliquisset, *L. conscientur.* 8. §. *si seruo.* 4. *D. de jur. codicillor.* Ita igitur res juris, puta, libertatis datio, codicillis confirmatur. At in iis, quae sunt facta, spectatur tempus codicillorum, non tempus testamenti: Nec tempus codicillorum trahitur ad tempus confirmationis, seu testamenti, quod codicilli confirmantur. Finge: Testator Tito codicillis centum legavit, si Maevius viveret; legati conditione deficit, nec debetur legatum, si Maevius non vixerit tempore codicillorum; licet vixerit tempore testamenti. Idem est, si testator vestem, quae sua est, legaverit: legatum non debetur, si vestis sua non fuerit tempore codicillorum; licet sua fuerit tempore facti testamenti, hac *L. 7.* quia istae res facti non reducuntur ad tempus testamenti, ut res juris. Cujacius tract. 5. ad African. & in paratit. *C. de donationib. inter vir. & uxor.* ex hac *L. 7.* colligit ante Justinianum, qui differentiam inter res facti, & juris sustulit, *L. ult.* in fin. *C. ad SCutum Macedon.* *L. donatione.* 2. §. *C. de donationib. inter vir. & uxor.* res juris facilius, quam res facti per ratihabitionem confirmari potuisse: quia in hac *L. 7.* facilius res juris, quam res facti, codicillis confirmantur. Idem tamen Cujacius in *recitationib. ad rit. C. ad SCutum Macedon.* ait, res facti facilius, quam res juris, per ratihabitionem confirmari potuisse: quod & verius est. Namque auctiores utriusque scholae, Sabiniani, & Proculjani, videntur in eo convenisse, ut res facti per ratihabitionem retrotraherentur. Verum Proculjani videntur subtilem divisionem juris, & facti introduxisse; puta, an donatio facta esset traditione, quae facti est; vel mancipatione, quae juris est, in d. *L. 25. C. de donationib. inter vir. & uxor.* Eorumque dissensionem, sublatâ istarum rerum differentiâ, ibidem pacavit Justinianus. Ea omnia ratihabitione confirmantur; maleficia, negotiorum gestio, pignori datio, venditio, mutui datio, solutio, actio; quia facti sunt: ita autem confirmantur, non ut valeant ex eo tempore, quod ratihabitio fecuta est; sed ex eo tempore, quod gesta sunt: & ad id tempus ratihabitio retroducitur. d. *L. 25. C. de donationib. inter vir. & uxor.* At non ita res juris ratihabitione confirmari poterant; ut hereditatis aditio, *L. si quis.* 25. §. *jussim.* *D. de acq. vel omnissend. beredit.* ut nuptiae, *L. quid ergo.* 13. in princip. *D. de his qui nos. infam.* ut auctoritas tutoris, quae in ipso negotio interponi debet, non posset adhiberi, *L. obligari.* 9. §. *penult.* *D. de auctorit. & consens. tutor.* & curat. Non movet in contrarium d. *L. 7.* *D. de jur. codicillor.* ubi non agitur de ratihabitione, sed de confirmatione codicillorum. Confirmatur id, quod codicillis scribitur; non tamen retrorahitur. Aliud est, res juris codicillis posse confirmari, non res facti: aliud est res juris, vel facti per ratihabitionem posse confirmari. In codicillis res facti non retrorahuntur ad tempus confirmationis, seu tempus testamenti, quod codicilli confirmantur. Ita maleficis, contrafictibus, judiciis, ratihabitione

rectro-

retradicatur ad tempus, quod res gesta est. Non movet etiam, quod bonorum possesso sit iure, L. 3. §. 1. D. de bonor. posseſſ. & tamen ratificatione confirmatur. L. ult. D. eod. L. serv. 65. D. ad SCUM Trebelian. Namque ita confirmatur, non ut retrotrahatur; sed ut eo tempore petita videatur, quod ratificatione petitionis facta est: nisi in quibusdam casibus. d. L. ult. D. de bonor. posseſſ. & L. penult. D. ratam rem haberi: At hereditatis aditio nunquam ratificatione retrotrahi potest, cum ius nullius adeundae hereditatis procedere debeat. d. L. 25. §. 4. D. de acquir. vel omitt. heredit.

*An post legem Papiam sublatum fuerit jus accrescendi;
& conjunctionis.*

C A P U T XL

PAULUS in L. Re conjuncti. 89. D. de legat. 3.

RE conjuncti videntur, non etiam verbis, cum duobus separatis eadem res legator. Item verbis, non etiam re, Tito, & Sejo fundam aequis partibus do, lego: quoniam semper partes habent legatarii. Praeficeret igitur omnimodo caeteris, qui & re, & verbis conjunctus est. Quod si re tantum conjunctus sit; constat non esse potiorem. Si vero verbis quidem conjunctus sit, re autem non; quæstionis est, ad conjunctus potior sit? & magis est, ut & ipse præferatur.

CUIJACIUS lib. 24. observationum, cap. 34.

Paulus scribens ad legem Julianam, & Papiam, tractavit de conjunctis hereditibus, legatariis, quia tñco (ex his gratia potissimum illas leges perlatas sunt) si maria ur beres, aut legatarius, vivò testatore, vel ante apertas tabulas, (quæ ex causa testamento relata in causa cadere, vel caduca plerumque sunt,) præfertur is, qui mortuo se conjunctus fuit.

Sed aliter lib. 12. observationum, cap. 11.

Nec enim banc collationem ius novum patitur, quod inter heredes scriptos non versatur ius accrescendi.

Et in paratit. C. ad tit. de caduc. tollend.

Paulus ipse scribens ad legem Papiam, de conjunctis tractat, L. re conjuncti. de legat. 3. L. triplici. de verbis. significat Lex Papia tollebat ius antiquum, id est, ius accrescendi; ius conjunctionis simplex, (exceptis certis casibus) tñco prælatõ.

Et in recitationib. C. ad eundem tit. de caduc. tollend.

Paulus ipse scribens ad legem Papiam accuratè tractat in L. re conjuncti. de legat. 3. L. triplici. de verbis. significat. Lex Papia tollebat ius anti-

MERILLIUS .) Inter legatos, quibus eadem res legata est, jus est accrescendi; puta ut deficientium, aut repudiantium portiones aliis accrescant. §. si eadem. *Institut.* de legat. sed conjuncti alii praferuntur, qui conjuncti non sunt, jure conjunctionis; ut loquitur Ulpianus L. si sub conditione. 16. D. quib. mort. usufruct. amitt. Et inter conjunctos praferuntur, qui magis conjuncti sunt. Triplici autem modo inter legatos fit conjunctione: re, & verbis, re tantum, & verbis tantum, hac L. 89. & L. triplici. 142. D. de verb. significat. Re, & verbis conjuncti dicuntur, quos rei, & nominum complexus jungit, veluti, *Titio*, & *Mae-
vio fundum Cornelianum do*, lego; in hoc legato Titius, & Maevius con-
juncti sunt nomine; conjuncti sunt etiam re, quia eadem res, idem fun-
dus ipsis legatus est. Alii sunt conjuncti re tantum; veluti, *Titio fundum
Cornelianum do*, lego: *Maevio fundum Cornelianum do*, lego. Titius, &
Maevius non sunt conjuncti verbis, aut nomine; sed tantum re, quia
ipsis idem fundus legatus est: & quia non sunt conjuncti verbis, disjuncti quandoque dicuntur, ad differentiam eorum, qui re, & verbis con-
juncti sunt. L. unic. §. bis ita. 10. C. de caduc. tollend. d. §. si eadem.
Instit. de legat. Alii sunt conjuncti verbis tantum, non re; veluti, *Titio*,
& *Maevio fundum Cornelianum aequis partibus do*, lego. Titius, & Maevius
conjuncti sunt verbis, seu nomine; non sunt conjuncti re; quia partes
separatas habent, cum fundus aequis partibus legatus est. Verum cum
pluribus eadem res legata est, & aliis re, & verbis, aliis re tantum, aliis
verbis tantum conjuncti sunt; Paulus ait, eum, qui re & verbis conju-
nctus est, omnimodo ceteris praferendum esse; id est, iis, qui re tantum,
aut etiam verbis tantum conjuncti sunt. Finge: Testator ita legavit: *Ti-
tio*, & *Maevio fundum Cornelianum do*, lego: *Sejo fundum Cornelianum do*,
lego: *Sempronio*, & *Cajo fundum Cornelianum aequis partibus do*, lego. Si
Maevius defecerit, Titius ceteris legataris praefertur: sed si legatarii re
tantum conjuncti fuerint, unus aliis non praefertur; portio deficiens om-
nibus aliis accrescit. Veluti, si testator ita legaverit: *Titio*, & *Maevio
fundum Cornelianum do*, lego: *Cajo fundum Cornelianum do*, lego: *Sempro-
nio fundum Cornelianum do*, lego. Si Sempronius defecerit, pars Sempronii
non tantum accrescit Cajo, qui conjunctus est re cum Sempronio; sed
accrescit quoqua Titio, & Maevius: quia Titius, & Maevius etiam re con-
juncti sunt, cum eadem res ipsis legata fuerit, quae Cajo, & Sempro-
nio. Si vero legatarii sunt conjuncti verbis tantum, aliis praferuntur,
hac L. 89. veluti cum testator ita legaverit: *Titio*, & *Maevio fundum
Cornelianum do*, lego: *Sejo fundum Cornelianum do*, lego: *Cajo*, & *Sempro-
nio fundum Cornelianum aequis partibus do*, lego: si Sempronius defece-
rit, in parte Sempronii, Caius ceteris praefertur: qui alii tantum re con-
juncti sunt cum Sempronio; hic autem re conjunctus est, & praeterea
verbis. Nec enim Caius Sempronio tantum verbis, sed etiam re conjun-
ctus esse intelligitur. Dicitur verbis tantum conjunctus, ad differentiam
eorum,

etorum, qui re, & verbis conjuncti sunt; non ad differentiam eorum, qui re conjuncti sunt. Eleganter Paulus in hac L. 89. *verbis conjunctum videri, non etiam re.* Videri quidem non esse re conjunctum; quia legatarii partes separatas habent: sed tamen re conjunctum debere intelligi. Et istud quidem fuit jus conjunctionis inter collegatarios. Verum cum essent diversa genera legatorum, ex diversa formula; saepè eveniebat, ut inter conjunctos quandoque esset jus accrescendi, quandoque non esset. Siquidem inter conjunctos re, & verbis per vindicationem erat jus accrescendi; atque etiam inter disiunctos, seu tantum re conjunctos per vindicationem; quia solidum cuique ab initio relictum esse intelligebatur, concursu partes faciebant. Ulpianus lib. sing. Reg. tit. 24. de legat. L. 1. §. interdum. & L. 2. *De usufructu accrescendi.* L. conjunctum. 80. D. de legat. 2. L. unic. §. ubi autem. 11. ¶. si vero. C. de caduc. tollend. Adeo verò solidum cuique in legato per vindicationem ab initio relictum esse intelligebatur, ut etsi testator virtiles partes expressissimè in legato vindicationis, nihilominus inter conjunctos esset jus accrescendi, L. si duobus. 16. §. ult. D. de legat. 1. Quandoque inter conjunctos re, & verbis non erat jus accrescendi; puta, si per damnationem legatum esset: quia in hoc genere legati partes cuique ab initio relictae esse intelliguntur, ex praesumpta voluntate testatoris, qui totum verique dare noluit, sed partem cuique ab initio assignavit. At in legato vindicationis, quemque solidum vindicare voluit; sed concurrente altero partes fieri, & legatum inter eos scindi. Cum ergo inter conjunctos per damnationem, non esset jus accrescendi; alterò deficiente, alter solidum legatum non habebat; sed pars non capientis in hereditate remanebat. Ulp. d. tit. 24. de legat. L. planè. 34. §. si conjunctum. D. de legat. 1. L. ult. §. Sejo. D. de legat. 2. quae referendae sunt ad legatum damnationis: aliquin deficientis pars conjuncto accresceret. Inter disiunctos per damnationem non erat etiam jus accrescendi, nec concursu partes faciebant; sed solidum quisque habebat: alter rem legatam, alter rei legatae aestimationem. Gajus in fragment. Institut. lib. 2. tit. 5. d. L. unic. §. ubi autem. 11. C. de caduc. tollend. Hodie sublatæ sunt istae differentiae constitutione Justiniani, qui unam, eandemque naturam omnibus legatis esse voluit. At quaestio est, an lege Papia jus conjunctionis inter collegatarios sublatum fuerit: an post legem Papiam conjunctus fisco præferretur, vel fiscus conjuncto, & pars deficientis caduca feret. Cujacius lib. 24. observat. cap. 34. ex inscriptione hujus legir. 89. & d. L. 142. D. de verb. significat. quae sunt ex lib. 6. Pauli ad legem Julianam, & Papiam: colligit, ideo Paulum, cum scriberet ad leges Julianam, & Papiam, de conjunctionis egisse; quia conjunctionis fisco præfereretur jure conjunctionis. Cur enim de conjunctionis egisset Paulus, si jus conjunctionis lege Papia sublatum fuisset; aut si fiscus conjuncto in deficientibus partibus praelatus esset? Idem tamen Cujacius tribus aliis in locis ait, jus conjunctionis, & jus accrescendi lege Papia sublatum fuisse. Quod verius est. Disertum Ulpianus d. tit. 24. de legat. Post legem Papiam non capientis pars caduca fit. Propterea, post legem Papiam ad excludenda caduca substitutiones reciprocæ introductæ sunt, d.

L. unic. in princ. C. de cad. toll. ut partes caducae heredum conjunctionis non fierent: quibus substitutionibus reciprocis opus non fuisset, si partes deficientes jure conjunctionis conjunctis heredibus accrescere potuissent. Ideo vero Paulus scribat ad leg. Julianam, & Papiam, de conjunctionis egerat; quia in aliis casibus, qui ad leges illas non pertinebant, jus conjunctionis remanserat. Puta, si legatarius apertis tabulis legatum repudiaret, aut deficeret; tunc enim repudiantis, aut deficientis portio conjunctionis potius, quam aliis accrescebat. Sed etsi in caducis lex Papia jus conjunctionis sustulisset, semper obtinuit in iis, quae pro non scriptis habebantur. d. L. unic. §. in primo. C. de caduc. tollend.

*De interpretatione L. legata. 41. D. de conditionib.
& demonstrat.*

C A P U T XLI.

ULPIANUS in L. legata. 41. D. de conditionib. & demonstrationib.

L Egata sub conditione relictæ non statim, sed cum conditio extiterit, deberi incipiunt; ideoque interim delegari non potuerunt.

CUIJACIUS ad lib. 15. Quæst. Papiniarti, in L. 3. de regul. Caton.

Legata conditionalia, vel in diem incertum relictæ, non cedunt à morte testatoris; sed cum conditio extiterit post mortem testatoris, L. legata sub condit. D. de condit. & demonstrat. Legata sub conditione non cedunt statim à morte, sed cum conditio extiterit; & ideo, inquit, interim delegari non potuerunt. (Sic rectè Florentiae scriptum est:) quod quid eit aliud, quam tralimiti ad heredem non potuerunt? Videlicet moriente legatarii, pendentie conditione, ante cessionem.

Sed aliter idem CUIJACIUS in secitationib. C. ad L. unic. C. de caduc. tollend. in §. fin. autem aliquid.

Hoc Graecis visa est velle L. legata, quans hic ponamus. Legata conditionalia non statim, id est, à morte testatoris, sed cum conditio existit, deberi incipiunt. Verum sequitur, ideoque interim delegari non potuerunt. Graeci delegari interpretantur, ut interim non possint transmitti in heredem legata, pendente conditione moriente legatarii. Verum melius est, ut verbum delegari accipiamus propriè; ut scilicet conditionalia legata, dum pendet conditio, non possint cedi, & mandari alteri, ut scilicet nomina ceduntur: quia uondum est ullum nonen, nullum debitum, nulla actio: quam ob rem frustra ceduntur eorum actiones, quae nulla sunt.

MERILLIUS.) Ulpianus ait, legata sub conditione relictæ non statim deberi, sed cum conditio extiterit, deberi incipiunt: id est, diem legatorum

torum sub conditione relictorum non statim cedere, non statim incipere deberi, sed tantum post eventum conditionis, *L. 5. §. 2. D. quād. dies legator. vel fideicommiss. L. unic. §. cūs autem. 7. Cod. de cads. tollend.* Legata vero pūre relicta statim cedunt, & deberi incipiunt post mortem testatoris, & ad heredes transeunt, *L. quae legata. 18. D. de regul. jur. subiicit Ulpianus in hac L. 41. ideoque interim delegari non potuerunt, ut legitur in Pandect. Florent. Graeci Interpretes haec postrema verba intellegunt; ut si pendente conditione legatarius deceaserit, non posset interim legatum heredibus suis delegare, seu ad heredes transmittere. Finge: *Titio centum legata sunt, si navis ex Asia veniret; pendente conditione deceaserit Titius: legatum heredibus suis non delegabit, id est, transmittet.* Graecorum interpretationem secutus est Cujacius, lib. 15. quæst. Papinianni, in L. 3. *D. de regul. Caton. Sed in recitationib. Cod.* Graecorum interpretationem rejicit, & verbum *delegari* propriè accipit: scilicet, ut legatum sub conditione relictum, pendente conditione, alii delegari, seu cedi non posset. Et hoc magis probarem: tum quia verbum delegandi propriè sumitur; tum quia major tubest dubitatio. Finge: *Testator Titio legavit centum sub conditione; pendente conditione Titius cessit centum sibi relicta, seu delegavit heredem debitorem Maevio creditori suo, ut heres loco sub eius debitor Maevii. Dubitari poterat, an legatum conditionale delegari, seu cedi posset; quia legatarius, cui sub conditione legatum est, mittitur in possessionem legati servandi causa, L. officium. 9. D. de rei vindicat. L. 3. §. ult. D. de acquir. vel amitt. possess. L. cùm legatorum. 12. D. quib. ex caus. in possess. est. Tum quia legatum conditionale in stipulationem deduci potest, L. 4. D. de transactionib. & novari, L. Stichum. 8. §. 1. & L. quotiens. 14. D. de novaticis. & delegat. Ulpianus ait, legatum sub conditione, interim non posse delegari, seu alii cedi: ita delegare propriè sumitur, *L. delegare. 11. D. eod. tit. de novation.* quod verbum alijs munis propriè sumeretur secundum Graecos. Ideo vero legatum sub conditione relictum non potest delegari, quia nondum debetur antequam conditio extiterit: nec legatarius, cui sub conditione legatum est, pendente conditione creditor esse intelligitur, *L. is en. 42. D. de obligat. & actionib.* nec pendente conditione legatum transmittitur, *L. si cui. 49. §. 3. D. de legat. t. L. si pecunia. 12. §. ult. & L. si Titio. 22. D. quando dies legator.* Non movet, quod legatarius conditionalis mittitur in possessionem; aut legatum conditionale in stipulationem deducitur: id enim non sit, quasi debeatur: quale est, in stipulationem deducitur, & novatur: At cùm alii legatum conditionale ceditur, quasi jam debitum delegatur, d. *L. 11. D. de novationib. & delegat.* Ceterum vel ex hoc loco deprehendi potest, Graecos in suis interpretationibus saepè lepos suisse, cum Latini sermonis vim non satis assequerentur.**

An patronus possit remittere debitam portionem in bonis liberti.

C A P U T XLII.

PAULUS in L. patronus. 6o. D. ad SCum Trebellian.

PAtronus ex debita portione heres institutus , sextam partem resticuere rogatus restituit : non transiunt ex Trebelliano actiones , quoniam non fuit debitum , quod restituit : & ideo si per errorem fecit , etiam repetetur .

CUJACIUS in exposit. Novellae 1.

Hodie igitur differentia est inter legem Papiam , & legem Falcidiām : patronus possit mortem liberti legem Papiam si omisitrum se caverit , non tenetur : debetur baec portio reverentiae patroni ; idcirco non est articulus , ut eam invitus omittat , etiam si ita promiserit . Heres extraneus si se legem Falcidiām omisitrum caverit quibusdam , vel omniibus , possit mortem testatoris ; sicut tenetur . Cessat in eo reverentiae ratio : & ut sciens si solverit solidā legata , non repetit : ita si caverit , non inducit Falcidiām . Non condicit cautionem .

Sed aliter ad lib. 11. quaest. Papli , in *L. patronus. 6o. D. ad SCum Trebellian.*

Puto igitur patrono , qui cavit , dari incerti conditionem , videlicet si is stipulanti caverit per errorem facti : & multò magis si conveniatur ex stipulatione , ei dari exceptionem doli mali , ne solvere cogatur : & ita est accepta *L.* si patronus . *D.* de donationib. Nam si id sciens , prudensque caverit , cessat conditio , & exceptio doli mali , quia de suo donasse videatur , *L.* ita . 4o. §. ult. de jure fisci .

MERILLIUS .) Libertus patronum suum heredem instituit ex debita portione , quam habere debet patronus in bonis liberti ex lege Papia . 5. 3. *Instit. de success. libertor.* deinde rogavit libertus patronum sextam partem hereditatis restituere , & patronus restituit . Paulus ait , non transire actiones ex *SCro* Trebelliano in fideicommissarium , quia patronus non debitum restituit . Patronus debitam portionem habet ex beneficio legis , non iudicio testatoris ; & ideo nullus fideicommissarius onerari potest , *L.* ita . 27. §. si patronus . 10. *D. ad SCum Trebellian.* *L.* 4. *D. de bon. libertor.* Quid si patronus sciens , volensque indebitum solverit , non poterit repeteret , quasi de suo donaverit . *L.* ita . 4o. §. ult. *D. de jure fisci* . Sed finge , patronum scientem , volentemque cavisse , se fideicommissum soluturum , quod ex debita portione reliquum erat : Quæstionis est , an solvere tenetur ; vel possit cautionem condicere , vel agenti fideicommissario ex stipulatione , exceptionem doli mali opponere . *Cujacius lib. 11. quaest.*

Pauli

Panti, in hac L. 60. ait, si patronus sciens caverit, se debitam portionem non petiturum, cessare conditionem incerti; id est, patronum non posse condicere cautionem conditione incerti: nec agenti stipulatori posse doli mali exceptionem opponere, quia de suo id donasse videtur. Sed in expositione *Novellae* 1., ait patronum, qui caverit, se legem Papiam omis-
furum, vel non petiturum debitam portionem ex lege Papia; non teneri ex hac promissione. Quod magis probarem, & exprestum est in L. si patronus. 20. D. de donationib. ne pars ex legibus verecundiae patronali debita minutatur. Si quidem heres caverit, se beneficiū legis Falcidiae non usum, cūm ex legatis quartam retinere posset; id tenetur solvere, L. quidquid. 46. D. ad leg. Falcid. d. L. patronus. 20. D. de donationib. Id potius admissum est adversus legem Falcidiām, quam adversus legem Pa-
piam: & ratio differentiae est, quod lex Falcidiae privatam tantum utili-
tatem heredis respiciat, quam heres potest contemnere: ut & alia, quae pro nobis introducta sunt, licet contemnere. L. si judex. 41. D. de mi-
norib. At reverentia patronalis ad jus publicum spectat, quod privatā cauzione à patrono remitti non potest, L. iurisgentium. 7. §. & generali-
ter. 16. L. jus publicum. 38. D. de pacl. L. Neratius. 20. D. de religiof.
& sumptib. fun. L. ult. D. de suis, & legit. L. si stipulator. 35. §. 1. D.
de verb. obligat.

*An ob scientiam tutoris, dies petendae honorum possessionis
cedant pupillo.*

C A P U T XLIII.

ULPIANUS in L. 7. §. ult. D. de bonor. possessionib.

IMpubes nec honorum possessionem admittere, nec judicium, sine tu-
tutoris auctoritate, accipere potest: quia tutor pupillo, & pater infan-
ti filio honorum possessionem petere possunt. Dies, quibus tutor, aut
pater scit, cedere placet.

CUIACIUS lib. 14. observat. cap. 8.

Supposititia videntur esse haec verba in L. 7. §. ult. D. de bonor. possess.
aut pater, & perperam repetita ex §. penult. nam dies quidem, quibus
tutor scivit, pupillo cedere constat, Exemplō actoris civitatum, cui tutor
comparatur quasi persimilis, L. qui solidum. 78. §. etiam. D. de legat. 2. &
pupillae respub. L. 3. C. de jur. rep.
Idem **CUIACIUS** ad lib. 15. quaestionum Papiniani, L. 1. in fin. D.
de bonor. possessionib.

Tutoris quidem scientia nocebit pupillo; sed non potest iure scientia pa-
tris

tris infantii nocere; & supposititia sunt haec verba L. 7. §. 1. ut certè omni-
modi pugnant cum L. 1. & cum L. 2. quis ord. in possess. servet.

Idem CUIJACIUS ad lib. 6. Responfor. Papiniani, in L. ult. D. de jur.
& fact. ignor.

Dies, quibus tutor scivit, cedere placet, pupillo nimisdam; & valet
argumentum ab auctore municipum ad tutorum, ut in L. qui solidum. 78.
§. etiam. de legat. 2.

Sed aliter CUIJACIUS in recitationib. ad tit. de bonor. possess. in L.
7. §. ultim.

At ex quo tempore cedent centum dies petitionis patri, vel tutori? Ce-
dant ex eo tempore, quā scierit pater, vel tutor: praeteritis centum diebus,
non petent: Cedent autem patri, vel tutori; non filio, non pupillo: nam
scientia patris non nocet filio. L. 3. D. quis ord. in poss. servet. L. 1. §.
1. tit. 2. inf. Sic est finis hujus legis accipiens, cedere, patri videlicet,
vel tutori, non filio.

MERILLIUS.) Pupillus, vel filiusfamilias fuerunt heredes instituti,
tutor nomine pupilli, si infans fuerit, bonorum possessionem petere po-
test; & pater nomine filiusfamilias infantis, L. 1. D. de bonor. possess. fu-
rios. L. 7. C. qui admitti ad bonor. possess. L. si infant. 18. C. de jure de-
liber. Centum autem dies utiles extranei hereditibus praestituti sunt, ad pe-
tendam bonorum possessionem, quibus sciverint se fuisse heredes institu-
tos, & potuerint bonorum possessionem petere. L. 2. D. quis ord. in
possessionib. servet. Exemplū cretionis vulgaris, in qua centum dies utiles
ad cernendam, seu adeundam hereditatem praestituti erant. Ulpianus lib.
singul. Regn. tit. 22. Largius tempus, nempe anni uetus, parentibus, di-
berisque ad petendam bonorum possessionem tribuitur; neque enim ita
brevi tempore centum dierum astanti vili sunt, qui paenē ad propria
bona veniebant, L. 1. §. largius. 6. D. de successor. editi. Cum igitur pu-
pillus, vel filiusfamilias fuerit heres institutus; questionis est, cujufnam
scientia spectari debeat, ut dies petendae bonorum posselliōnis cedant:
an scientia tutoris pupillo nocere debeat, vel scientia patris filio, ut post
dies petendae bonorum posselliōnis praeteritos, quibus sciverint, & po-
tuerint bonorum possessionem petere, ab ea excludantur, Cujacius lib.
14. observat. cap. 8. lib. 15. quæst. Papin. in L. 1. in fin. D. de boyor.
possess. & lib. 6. Responfor. Papin. ad L. ult. D. de jur. & fact. ignorant.
distinguit inter tutorem, & patrem; & putat, scientiam tutoris nocere
pupillo; exemplū actoris municipum, cuius scientia nocet. L. 14. D. ad
Municipal. & cui tutor comparatur. L. qui solidum. 78. §. 2. D. de le-
gat. 2. scientiam verb patris non nocere filio. L. 1. & L. 3. D. quis ord.
in possess. servet. Verum quia Ulpianus in hac L. 7. §. ult. conjungit tu-
torem, & patrem, haec verba, aut pater, supposititia esse existimat, &
ex §. superiori repetita. Idem Cujacius in exploit. tit. de bonor. possess. ad
hanc L. 7. §. ult. ait, tutoris scientiam ipsi quidem nocere, non pupillo;
& patris scientiam ipsi quidem patri nocere, non filio: nec distinguit in-
ter tutorem, & patrem. Sed utrique ait scientiam suam nocere, ut utri-
que cedant dies petendae bonorum posselliōnis, non pupillo, aut filio:
atque

atque ita hunc §. ult. intelligit recentà lectione Florentinā. Et hoc magis admitterem, quia scientia alterius non nocet, neque ignorantia alterius prodest, in petendis bonorum possessionibus, L. §. D. de jur. &c. sive ignor. nec scientia patris nocet filio, d. L. 3. D. quis ord. in poss. ser. ves. sed ipsi patri. d. L. t. D. de bonor. poss. ser. ves. Idque vult Ulpianus in hoc §. ult. dies petendae bonorum possessionis, quibus tutor, aut pater fecit pupillum, filiorum heredes institutos, cedere tutori, aut patri; non cedere pupillo, aut filio: Atque ita non pugnat d. L. 3. D. quis ord. in poss. ser. ves. si retineatur lectio Florentina. Et haec posterior interpretatione admittatur.

*An magistratus municipales babuerint pignoris capionem,
& multae dictio[n]em.*

C A P U T LXIV.

ULPLANIUS in L. 4. §. 1. D. de damn. infest.

SI intra diem à Praetore constituendum non caveatur, in possessionem ejus rei mittendus est. Ejus rei sic accipe, sive tota res sit, sive pars sit rei. An tamen is, qui non admittit; etiam pignoribus à magistratis coērcreatur? non puto; sed in factum actione tegebitur: nam & si à Praetore missus non admittatur, eādem actione utendum est.

CUJACIUS in not. Digestor. ad L. 4. §. 1. D. de damn. infest.

Hinc colligunt, non esse jus municipalibus magistratibus capiendi pignoris. Idem docet L. nominatori. C. de pignorib. ut nec judicibus datis. Solis Rom. Pop. Magistratibus est jus capiendi pignoris, aut in Provinciis Praefidibus, qui eos judices dederunt.

Idem CUJACIUS in not. Codicis, ad L. nominatori. Cod. de pignorib. & hypothec.

Jus capiendi pignoris solis P. R. Magistratibus competit. L. aliud. 71. §. ult. D. de verbis significat. Magistratus municipales, quales sibi erant nominatores, non habent, argumento l. 4. D. de damn. infest.

Aliter CUJACIUS in paratit. Cod. ad sit. de modo multar. quae à iudicib. inflig.

Omnes, qui iudicationem habent, ideo, qui publicè iudicium exercent, multae dictio[n]em, & pignoris capionem habent; quā suam tueantur iurisdictio[n]em.

MERILLIUS. Titius egit damni infesti nomine adversus Maevium, cum ab aedibus ipsius damnum timaret. Iussus est Maevius caveat damni Par. II. L. 1. infest.

infelli; & cautioni dandae dies praesitutus fuit. Maevius cautionem dare omisit. Magistratus municipales ex delegatione Praesidis miserunt Titium in possessionem medium Macvii. Maevius non admisit Titum in possessionem. Quaerit Ulpianus, an magistratus municipales Maevium pignoribus captis coēcere possint, quod Titum in possessionem misum non admirerit. Ulpianus non putat; sed Maevium in factum actione teneri, quā tenetur is, qui misum in possessionem à Praetore, vel Praefide, non admiserit. L. i. §. 1. & L. 3. §. 2. D. ut vis fiat ei, qui in possess. Cujaeius in not. Digest. ex hoc §. colligit, magistratus municipales non habuisse jus capiendi pignoris. Et in notis Codicis aliud argumentum dicit ex L. nominatori. 11. C. de pignorib. & hypothec. ubi magistrati municipali, qui tutorem nominaverit, pignus nominati tutoris, si tutelam detraherit, sine auctoritate Praefidis capere non licet. Quasi id facere non possit jure suō magistratus municipalis, neque aliter quām iussu, auctoritate Praefidis. Idem Cujacius in paratit. Cod. ad tit. de mod. multar. quae à judicib. infingunt. ait, omnes magistratus, qui publicè judicium exercent, multae dictiōnem, & pignoris capionem habere; ut jurisdictionem suam tuerantur. Non excipit magistratus municipales, sed tantum defensores plebis, ex L. 5. C. de defensib. civitat. qui alii sunt à magistratis municipaliib. Et hoc quidem verius est, magistratus municipales pignoris capione habuisse, non iure magistratus, sed lege municipali, L. quemadmodum. 29. §. magistratus. D. ad leg. Aquil. ut etiam multae dictiōnem, L. ult. D. de decret. ab ord. faciend. & quedam alia. L. magistratus. 25. D. ad municipal. Non movet, quod in hac L. 4. §. 1. Ulpianus non putat, magistratus municipales pignoribus captis coēcere; quia cū mittunt in possessionem damni infecti ex delegatione Praefidis; non sanguinatur iure magistratus sui, sed vice illius, qui mandavit jurisdictionem, partemve jurisdictionis; nec utuntur jurisdictione suā, sed jurisdictione illius, qui mandavit, L. i. §. 1. D. de offic. ejus, cui mandat. est jurisdiction. L. solet. 16. D. de jurisdictione. Si magistratus municipales pignus capeant illius, qui missum in possessionem non admisit, interentur suā jurisdictione: At vero uti debent jurisdictione Praefidis, & dare actionem in factum, ut Praeses daret, quanti ea res est, d. L. i. D. ut vis fiat ei, qui in possess. miss. er. Non movet etiam, quod magistratus municipales ab illo auctoritate Praefidis pignus non capiant, in d. L. 11. C. de pignorib. & hypothec. quia Praeses cognoscebat, an nominatus ad munus publicum, illud justā de causā recularet. L. i. §. solent. D. quando fit appelland. Interim igitur pendente cognitione, non potueront magistratus municipales nominati pignus capere.

*An nota sit Marcelli, vel Tribonianus, in L. duobus. 30.
D. de liberal. caus.*

C A P U T X L V.

JULIANUS lib. 5. ex Minicio, in L. duobus. 30. D. de liberal. caus.

Duobus petentibus hominem in servitatem pso parte dimidia separatio
nem; si unū iudicis liber, altero servus iudicatus est; commodissi-
mum est, eb usque cogi judices, donec consentiant; si id non continget,
Sabinum resertur existimasse, duci servum debere ab eo, qui vicilet.
Cujus sententiae Cassius quoque est, & ego sum: & sane ridiculum est
arbitrii, eum pro parte dimidia duci, pro parte libertatem ejus tue-
ti. Commodius est autem, favore libertatis, liberum quidem eum esse;
compelli autem p̄tū sui partem, viri boni arbitratu, victori Tuō p̄ae-
flare.

CUJACIUS ad lib. 11. Responsor. Papiniani, in L. iudicatae. 29. D.
de except. rei iudicat.

Julianus, qui ex Sabinianis fuit, se etiam hujus opinionis esse non in-
tim scribit. L. duobus. sup. de liberal. caus. Verum contra quām se sensi-
fe Julianus scribit, additur in ea lege: non ex Juliano igitur, sed ex alio.
Ex quo verò, nisi ex Marcello, qui notas scripsit in Julianam? Additus
ergo ex Marcello, commodius esse contra opinionem Sabinianorum, favo-
re libertatis, servum ad libertatem perduci ab utroque doceo, parte pre-
tii praefitū victori, viri boni arbitratu.

Idem **CUJACIUS** aliter in paratit. Cod. ad tit. de commun. serv. ma-
nus.

Verum ad extēnum Justinianus id constituit, quod dixi suprā: quod vi-
detur Tribonianus etiam traduxisse ad speciem L. duobus. D. de liberal.
caus. ut quid libertas dicidi non possit, L. alieno. §. 1. D. de fideicom-
miss. libertatib. magis ad se integrām libertatem trahat, quām retineat ho-
minem in servitute.

MERILLIUS.) Titius, & Maevius petierunt hominem Stichum in
servitatem pro dimidia parte, cūm partes in Sticho haberent indivisib.
intellectu magis, quām corpore. L. 5. D. de stipul. serv. & contendenter,
se ex parte dominos esse. Id atq[ue] disceptabatur apud diversos judices,
puta, apud Centum viros, qui de liberalibus causis cognoscebant, ut
maiores Judices, L. non distinguens. 32. §. de liberali. D. de recept. qui
arbit. receper. Interdum eveniebat in iudiciis centum viralibus, quorum di-
versa erant tribunalia, ut divisae essent sententiae iudicium: veluti ut
testamentum pro parte in officiolum iudicaretur, & pro parte confirmare-
tur, L. si pars. 10. D. de inoffic. testam. L. cūm filius. 76. D. de legat. 2.

L. iudicatae. 29. *D. de except. rei judic.* Et ita in liberali causa contingenere potuit, ut Titius vinceret, & partem servi ad eum pertinere pronuntiaretur: Maevius contra vinceretur, & partem servi ad eum non pertinere pronuntiaretur. Finge igitur contigisse, ut Titius vicerit Stichum, & contra Maevius vietus fuerit: Julianus refert sententiam Sabini, & Caſili, (ex quorum schola fuit) ut Titius, qui vicerit, servum ducat, & ita servus maneat, nec fiat liber. Ratio est, quod cum vietus fuerit Maevius in judicio liberali, pronuntiatus non fuerit Stichus liber; sed pronuntiatum fuerit, partem Stichi ad Maevium non pertinere; puta, quia Maevius dominium partis suae non probaverit. At fieri potest, ut pars Stichi ad Maevium non pertineat, & Stichus tamen non sit liber. Ideo totus manere debet servus secundum Sabinianos, quia pro parte liber esse non potest, *L. alieno.* 21. *D. de fidei commiss. libertas.* d. *L. iudicatae.* 29. *D. de except. rei judic.* Subjicit tamen Julianus, servum debebare esse liberum; ita ut libertas potius trahat ad se servitutem, quam servitus trahat ad se libertatem: at Stichum partem pretii vietori Titio debere praefare; puta, si servi premium sit lexaginta, Titio, qui vicit servum in judicio liberali, triginta praefare debet. Cujacius ad lib. 11. *Responsor. Papin.* in d. *L. 29. de except. rei judicat. & in Recitationibus ad lib. 5. Juhani ex Minicio*, putat in postremis verbis hujus leg. 30. commodiū est autem favore libertatis, subesse notam Marcelli ad Julianum. Marcellus fuit Proculjanus, ut alias ostendimus. Cum igitur Sabiniani Stichum in specie hujus leg. 30. servum manere dixerint; Marcellus diversae scholae aliter sentiebat, ut & cum alter ex dominis communem servum manumisſet, *L. 1. in princ. C. de commun. serv. manumisſ.* Idem Cujacius in *parait. C. ad tit. de comm. serv. manum.* ait, Tribonianum traduxisse postrema verba hujus leg. ex constitutione Justiniani, in d. *L. 1. C. de commun. serv. manum.* ubi voluit, potius libertatem ad se trahere servitutem. Et quidem Triboniani emblemata potius, quam nota Marcelli; quia Marcellus notas scriperat ad libros *Digestorum Juliani*, non *ad libros Iuliani ex Montejo*; ex quibus haec *L. 30.* relata est.

An species L. id tempus. 14. D. de usurpat. & usucap. referenda sit ad longi temporis praescriptionem,
vel usucpcionem.

C A P U T XLVI.

PAULUS lib. 13. ad Plautium.

ID tempus venditionis prodest empori, quod antequam venderet, posedit: nam si postea nactus est possessionem venditor, haec possedit empo-

emptori non proficiet. In re legata, in accessione, emptoris, qua testator possedit, legatarius quodammodo quasi heres est.

CUIJACIUS in expositione tit. D. de usurpat. & usucaptionib. ad leg. 14. Ex his appareat, banc legem non de usucapione, sed de longa possessione accipi oportere.

Idem CUIJACIUS aliter in Recitationib. ad lib. 34. Pauli ad edictum, in L. 2. §. emptori. 20. D. pro emptore.

Emptori tempus venditoris prodest, id est, tempus quo venditor possedit rem venditam, ad usucaptionem procedere. Quod probat etiam L. 14. sup. tit. prox. & L. Pomponius. §. praeterea. de acquir. possessi. & L. ii duobus. inf. de divers. & temp. praescriptionib.

MERILLIUS.) Plures erant inter usucaptionem, & longi temporis praecriptionem differentiae, antequam Justinianus usucaptionem in longi temporis praecriptionem transformaret, jusque usucaptionis, & longae praecriptionis commixeret, in L. unig. C. de usucap. transform. Cuijaci in tit. de usurpat. & usucaptionib. unam agnoscit differentiam inter usucaptionem, & praecriptionem, ex hac ipsa L. 14. Quid in usucapione tempora inter emptorem, & venditorem non conjungerentur: Idque probat ex L. si aedes. 32. §. libertas. D. de servitut. praedior. urbanor. post Const. Harmenopulum lib. 4. Epitom. tit. 4. Sed in longi temporis praecriptione tempora conjungerentur, ex rescripto DD. Severi, & Antonini, §. inter venditorem. Instit. de usucaptionib. atque ideo hanc L. 14. de longi temporis possessione, non de usucapione accipi oportere existimat. Finge Titius, antequam fundum venderet Maevio, per annum possedit: Maevius emptor eundem fundum per annum aliud possedit. Ita completa non est possessio biennii, quae ad usucaptionem rerum immobilium ex L. XII. tabul. requiritur. Nec conjunguntur tempora possessionis inter venditorem, & emptorem; ut possessio venditoris profit emptori, & emptor usucpiat, quasi antea possedisset. Idem tamen Cuijaci in L. 2. §. emptori. D. pro emptor. in exp. Tit. pro empt. in Recitationib. ad tit. de acq. vel amitt. possess. ad L. Pomponius. 12. in princip. & in Recitationib. ad lib. 34. Pauli ad edictum, in L. 2. §. si à pupillo. §. si à furioso: & §. emptori. D. pro empt. ait, in usucapione tempora conjungi inter venditorem, & emptorem: idque probat ex L. 2. §. emptori. 20. D. pro emptore. L. Pomponius. 13. §. praeterea. D. de acquir. vel amitt. possess. L. si duobus. 6. D. de divers. & temp. praescript. & ex hac L. 14. Quod magis admitterem, neque differentiam hac in re constituant esse inter usucaptionem, & longi temporis praecriptionem: sed in utraque accessione temporis, quo possedit venditor, proficere emptori; & conjungi tempora inter venditorem, & emptorem. Et hanc L. 14. de usucapione debere intelligi, cum alibi expressum sit, emptori tempus venditoris ad usucaptionem procedere. d. L. 2. §. emptori. D. pro empt. ubi verba Tribonianus non immutavit. Contra vero appetit, hanc L. 14. de possessione longi temporis intelligi non oportere, neque §. inter. Instit. de usucapio-

captionib. quia multo ante rescriptum DD. Principum obtinerat, ut possesso vendoris accederet emptori. Africanus in d. L. 6. D. de diversis tempor. praescript. Scaevola in L. de accessionibus. 14. D. eod. Et quidem aliud fuit rescriptum DD. Principum, quam ut possesso vendoris proficeret emptori: quod & Theophilus reprehendit in d. §. inter. cui species ista alingi potest. Titius vendidit Maevio fundum sub lege commissoria, vel pacto additionis in diem, & tradidit. Maevius intra diem praestitam premium non solvit, & commisit in legem venditionis; vel alius meliorem conditionem attulit. Dubitabatur, an resolutio venditionis contra-etu, Maevii emptoris possesso proficeret deberet Titio vendori; qui Maevius non Titio, nec nomine Titii, sed sibi possederat. d. L. Pompeianus. 12. §. praeterea. D. de acquir. vel amitt. possess. Et haec dubitatio rescripto Impp. sublata est, cum inter emptorem, & venditorem conjungi tempora voluerint; id est, possessionem vendoris proficeret emptori, & emptoris quoque possessionem proficeret vendori, si venditio resolvatur. Atque ita Cuiacius d. §. inter. Instit. de usucaptionib. interpretatur ad Tit. de acquir. vel amitt. possess. in d. L. Romponius. Non movet Harmenopuli interpretatio in d. L. si aedes. 32. §. libertas. D. de servitutib. prædior. urbano. Finge: Titius, qui debebat servitutem altius non tollendi viciniis aedibus Maevi, altius aedificavit in aedibus suis contra servitutem Maevio debitam: ita Titius libertatem servitutem usucapiet, si per statutum tempus, id est, legitimum, aedes possideret, & sublata erit servitus. L. 4. §. ult. D. de usurpat. & usucap. At si Titius aedes possidere desierit, interpellabitur usucapio servitutis. Julianus in d. L. 32. sit, Quod si alias aedes Titii possidere coepit integrò statuto tempore, libertatem usucapiet. Ex quibus verbis Graecus interpres colligit, non conjungi tempora inter venditorem, & emptorem; quia si coniungerentur, emptori integrò tempore ad usucaptionem opus non esset. At non recte colligit; quia non sit Julianus, Titium aedes vendidisse, sed possidere deluisse; & fieri potest, ut Titius aliò modò possidere desierit, quam venditionis; & ut alius ex alia causa quam venditionis, aedes possidere coepit, atque ita uti non potuerit accessione vendoris; illique opus fuerit integrò tempore, quod ad usucaptionem requisitur. Cacterum & ex hoc loco appetat, non temere Graecorum interpretationes admitti oportere.

*An donator ex mora debent usuras, vel fructus
rei donatae.*

C A P U T XLVII.

PAULUS in L. Nefennius. 41. §. fundum. D. de re judicata.

Fundum quis donavit: si non restituat, ut quivis possessor damnandus est. Si autem fundum restituit, fructuum nomine, si non eos cor-

consumplerit, in solidum condemnandus est: potuit enim non periclitari, si statim restituisset. Si dolō delitū possidere, iū litem jurabitur, & tanti sequetur condemnatio.

CLIJACIUS ad lib. 14. quaeſit. Pauli, in L. Nefenius. 41. §. fundum. D. de re judicat.

Dicendū est, hoc esse singulare in donatore, ut de consumptis non teneatur, etiam si consumpti sunt post litem contestatam; quia donator avārē exigendū non est: unde etiam ex mora neque fructus, neque usuras debet.

Idem CLIJACIUS aliter ad lib. 17. Digestorū Juliani, in L. qui sine dolo. 63. D. de regul. iur.

Is, qui donationis causā aliquid promisit, ex mora quidens non debet usuras, si quod promisit, consistat in numero, pondere, vel mensura. L. eum qui. 22. D. de donationib. Liberalis non est avārē exigendas: debet tamen fructus saltem extantes, si agrum promiserit, ex tempore morae felicet, L. Nefenius. 3. ult. D. de re judicat.

MERRILLIS.) Titius à Maevio fundum dari stipulatus est donationis gratiā: Egit Titius ex stipulatione adversus Maevium donatorem fundi, ut fundum donatum restitueret, & condemnatus fuit restituere. Quaeritur, an etiam teneatur ad restitutionem fructuum, quos ex fundo donato post litem contestatam percepit. Cujacius in Recitationibus ad lib. 14. quæſionum Pauli, in hac L. 14. ait, donatorem ex mora, neque usuras, neque fructus debere. Et quidem si quis pecuniam donationis causā promiserit interpositā stipulatione, & moram fecerit, usuræ liberalitatis ab eo non exiguntur, L. enī, qui. 22. D. de donationib. etiam si liberalitas in Rempub. facta sit, L. liberalitatis. 16. D. de usur. & ad opus publicum, L. 1. D. de pollicitationib. At eadem est ratio usurarum, & fructuum: Igitur ut ex mora usuræ pecuniae donationis causā promissae non debentur, ita nec fructus ex fundo donationis causā promisso. Idem tamen Cujacius in Recitationib. ad lib. 17. Digestorū Juliani, in L. qui sine dolo. 63. D. de regul. iur. ait, eum, qui donationis causā promiserit, ex mora non debet usuras; debere tamen fructus saltem extantes, si fundum promiserit, ex tempore morae: quod probat ex hac L. 41. & certum est. Etenim Paulus disertat ait, donatorem fundi, si non restituat, ut quemvis possessorem condemnandum esse; ut etiam manu militari cogi possit ad restitutionem fundi, L. qui restituere. 68. D. de rei vindicat. Subjicit etiam Paulus, donatorem, fructuum nomine, si consumpti non fuerint, in solidum damnari oportere. Quod intelligendum est de fructibus perceptis post item contestatam: Ex quo tempore fructus percepti debent restituī; quia qualis est fundus, cùm petitur, talis restitui debet, L. cùm fundus. 31. D. de reb. credit. L. 2. & L. videamus. 38. §. si a diuersis. D. de usur. Excipit tamen Paulus perceptos, & consumptos à donatore, quos restituere non tenet. Idque singulare est in donatore, ut fructus tantum extantes, non consumptos, restituant: qualis id tantum facere posse intelligatur. Alias enim fructus consumpti post item

liteni contestatam restitui debent . §. si quis à nou domino. 37. *Instit.* de
ver. *divis.* L. certum est . 22. *Cod.* de rei vindicat. Verius est igitur ,
donatorem post item contestatam fructus ex fundo donationis causa
promissio restituere debere . Non movet , quod usurae pecuniae donationis
causa promissae non exiguntur . d. L. 16. D. de usur. in mul-
tis enim alia ratio est usurarum , & fructuum . Nec d. L. 34. D.
eod. pertinet ad usuras , quas debentur ex mora , seu lite contesta-
ta ; sed ad usuras perceptas , quarum est eadem ratio , quae fructuum
perceptorum , ut ostendimus sup. in d. L. 34. Non movet etiam , quod
fructus ex fundo donato percepti in donationem computari non debeant;
quasi donati non sint , L. in aeditus. 9. D. de donationib. Namque ita
debet intelligi , ut cum de modo donationis quaeritur lege Cincia per-
missae , seu lege Munerali , (ut Plautus , & Sextus Pompejus loquuntur .)
habeatur ratio tantum fundi donati , non etiam fructuum ex fundo do-
nato perceptorum . Finge , fundum quingentos aureos non excedere ; &
donatorem fructus ex fundo donato percipisse : Iti fructus non venient
in computationem , quasi donatio excedat modum lege Cincia praestitu-
tum : Sed nihilominus venire debent in restitutionem , si quos donator
post item contestatam percepit , nec consumpsit . Denique fructus
non intelliguntur esse ex re donata ratione donatarii , sed ratione dona-
toris , ut eos restituere teneatur .

De interpretatione L. in judicati , 61. D. de re judicata.

C A P U T X L V I I I .

JULIANUS Lib. 45. Digest. L. in judicati , 61. D. de re judicata.

IN judicati actione non prius ratio haberi debet ejus , cui prior reus
condemnatus fuerit .

CUJACIUS in recitationib. ad lib. 45. Digest. Juliani , in L. judicati ,
61. D. de re judicat .

Quod restat ex hoc libro in L. 61. D. de re judicat. in actione judicati ,
non haberi prius rationem ejus , cui prior reus condemnatus fuerit ; pugnat
omnino cum L. 19. eod. tit. quae prius rationem esse habendam ejus ait ,
qui occupaverit agere , atque prior condemnaverit reum ; ut sit in actione
de peculio . Et ut paucis absolvens , Basilicā quoque audores , quod admo-
dūm placet , in d. L. 61. legunt detractionē negationē : In judicati actione , prius
ratio debet haberi ejus , cui prior reus condemnatus fuerit . Et postea : si
duobus condemnatus fuero , is praefertur , in actione scilicet judicati , qui
prior pervenerit ad sententiam , quive me prior condemnaverit .

Idem

Idem CUIJACIUS aliter in Recitationib. ad lib. 1. Responfor. Ulpiani, in L. si & jure. 10. D. qui potior. in pign. habeant.

Ex hoc genere pignoris, quod non ex conventione venit, sed ex auctoritate magistratis in causa judicati capit, is potior erit, in cuius persona pignus prius constitutum erat, L. inter, & L. in judicati. D. de re judicat.

Idem CUIJACIUS aliter lib. 9. observat. cap. 37.

Falluntur duns L. si & jure, accipimus quoniam adversarius L. inter, & L. in judicati. de re judicat. Nam quod in bis de actione judicati, idem in illa de judiciali pignore constituitur: ut non qui prior sententiam consecutus est; sed qui occupavit agere judicati, pignusve capere in causam judicati, potior sit.

MERILLILIS.) Titius duobus creditoribus erat obligatus; Maevio, & Sejo. Maevius prius adversus Titium condemnationem obtinuit; deinde Sejus egit adversus eundem Titium, & pariter judicatum fecit. Sejus autem in executione rei judicatae praevenit Maevium, & prior ex causa judicati pignora Titii recepit: deinde Maevius & ex causa judicati eadem pignora Titii cepit. Quaeritur, an Maevii causa sit potior, qui prius lalentiam adversus Titium obtinuit, licet posterior pignora Titii ceperit: An vero Seji causa potior eile debeat, qui prius rem judicatam executus est; licet posterior lalentiam obtinuerit. Cuijaciis in Recitationibus ad lib. 45. Digest. Juliani in hac L. 61. detrahit negationem, secundum au-
tores Basilicor; & ita intelligit, ut si quis duobus condemnatus fuerit, is praferatur in executione judicati, qui prior ad sententiam pervenerit. Movetur, quod retentia negatione, pugnaret cum L. inter. 19. sup. cod.
tit. de re judic. Tum quia regulariter occupantis, seu, ejus, qui prior ad sententiam pervenerit, melior est conditio, L. si quis. 14. D. de noxalib.
actionib. L. si vero. 10. D. de pecul. & d. L. 19. sup. hos tit. Sed aliter idem Cuijaciis sentit, ad lib. 1. Responfor. Ulpiani; ut is potior sit, in
cujus persona prius constitutum fuerit; id est, qui prius pignus ceperit; nec enim sententiā, sed capione constituitur. d. L. 10. D. qui potior. in
pignor. habeant. Sed apertius Cuijaciis lib. 9. observat. cap. 37. ait, ut non
qui prior lalentiam consecutus est, sed qui occupavit agere judicati, pi-
gnulve capere in causam judicati, potior sit: retentia negatione, ut eis in
Pandectis Florentinis. Et hoc magis probarem; quia pigius non consti-
tuitor sententiā judicis, sed tum deum, cùm capit. d. L. 10. D. qui
potior. in pignor. & L. 1. C. si in caus. judicat. pign. capt. sit. Et ratio
est, quod jus civile vigilantibus scriptum est. L. 6. §. sciendum, & L. pen-
ult. in fin. D. quas in fraud. creditor. At is sibi vigilavit, qui prior
rem judicatain executus est, & pigius ex causa judicati cepit. Alia eis
ratio pignoris praetorii; puta, cùm unus ex creditoribus mittetur in pos-
sessionem rerum debitoris, debiti servandi causā; vel unus ex legatariis,
legatorum servandorum causā, mittitur in possessionem bonorum here-
dis: non est illius causa potior, L. 5. §. qui prior. D. Ut in posses. lega-
tor. L. cùm unus. 12. D. de reb. auct. judic. possidend. Verius est igitur,

hanc L. 61. ita debere intelligi ; ut non sit potior causa Maevii , qui prior ad sententiam pervenit ; sed Seji , qui prior sententiam executus fuerit . Non movet Graecorum auctoritas , qui in d. L. 61. negationem detraxerunt : Hoc enim saepe illis contigit , cum pugnantes leges esse crederent , & pugnantiam earum conciliare vellet . At nullomodo pugnat d. L. inter , 19. cum hac L. 61. & in eadem rem eas assert Cujacius ad lib. 1. Responso. Ulpiani , in d. L. 10. D. qui potior. in pign. quasi convenient , ut sanè convenientiunt . Lex 19. ita debet intelligi , ut occupantis sit melior conditio : id est , illius , qui prior ad sententiam pervenit , & sententiam executus fuerit . Lex 61. ita debet intelligi , ut non sit potior conditio illius , qui prior sententiam obtinuerit ; si alius eum in judicati executione praevenierit , & prior sententiam executus fuerit : Atque ita semper verum est , meliorem esse conditionem occupantis .

*An eadem sit conditio , quae datur ex mutuo , & quae
datur ex promutuo .*

C A P U T X L I X .

C A J U S in L. 5. §. is quoque. 3. D. de obligat. & actionib.

IS quoque , qui non debitum accipit per errorem solventis , obligatur quidem quasi ex mutui datione ; & eadem actione tenetur , quā debitores creditoribus .

C U J A C I U S in Recitationib. ad tit. Digestor. de obligat. & actionib. in L. 5. §. is quoque.

Indebiti solutio non est mutuum , sed est promutuum ; & tenetur eadem actione , quae nascitur ex mutuo . puta , conditioe hujusmodi , si parer eum dare oportere , §. 2. Instit. Quib. mod. re contrahit. obligat. ut hoc generet , quod accepit , ab eo repotatur : tenetur , inquam , eadem actione , non specie quidem prorsus , sed genere eodem .

Idem **C U J A C I U S** alter lib. 8. observationum , cap. 34. Quā actione tenetur is , qui mutuam pecuniam sumpxit ; eadem tenetur , qui quasi à debitore indebitam pecuniam accepit . Qui mutuam sumpxit quasi à creditore , conditioe tenetur : eadem tenetur , qui quasi à debitore solutans accepit . Quod apertū indicat , L. 5. §. is quoque. D. de obligat. Qui non debitum accepit , eadem , inquit , actione tenetur , quā debitores creditoribus . Ubi debitorum , & creditorum nomen frictū ad mutni dum-
tinxat causam refertur . Et §. item is , cui . Instit. de obligat. quae quasi ex contract. Perinde , inquit , is , qui accepit indebitam pecuniam obligatur , ac si

ac si mutuum daretur; & ideo conditionis tenetur. Eadem igitur actio datur ex mutuo, & ex promutuo: ex contractu, & quasi ex contraetu mutui.

MERILLIUS.) Titius solvit centum Maevio per errorem, cum putaret, se Maevio centum debere, quae tamen non debebat. Ait Gajus in L. 5. §. is quoque. 3. D. de obligat. & actionib. Maevium Titio obligari quasi ex mutuo, perinde ac si Maevius à Titio pecuniam mutuam acceptisset. Et ita indebiti solutione promutuum contrahitur, ut mutuum. rei datione. L. 1. D. de condic. tristiciar. Ex mutuo naturalis obligatio contrahitur, id est, re ipsa. L. certi. 9. §. quoniam. D. de reb. credit. L. quin. 10. D. de SCto Macedon. L. si ita. 126. §. Chrysogonus. D. de verb. obligat. Ex promutuo naturalis quoque obligatio contrahitur solutione, quae sit naturaliter, & re ipsa, L. solutam. 49. §. ratam. & L. penult. D. de solut. & liberat. In mutuo res ejusdem generis, & qualitatis reddi debet, L. 2. §. mutui, & L. 3. D. de reb. cred. In promutuo tantundem ex eodem genere reddi debet, L. penult. D. de prescript. verb. Ex mutuo usurae non debentur; nec si ex pacto promissae fuerint. L. si tibi decem. 17. D. de pass. L. rogasti. 11. §. si tibi deces. D. de reb. credit. L. 3. C. de usur. Neque ex mora, si debitor in solutiose mutui moram fecerit. L. Titius. 24. D. de prescript. verb. Ex promutuo etiam usurae non debentur. L. 1. C. de condic. indebit. Indebitum igitur est quasi mutuum, seu promutuum: & ideo Gajus ait in L. 5. §. is quoque. D. de obligat. & actionib. eum, qui indebitum accipit, quasi ex mutui datione obligari; & eadem actione teneri, quā tenentur debitores creditoribus; puta, debitores, qui à creditoribus mutuam pecuniam acceperunt. Sed quae-
tionis est, aq. teneantur eadem actione proflus, puta, quae sit eadem specie. Cujacius in Recitationibus ad tit. D. de obligationib. in L. 5. ait, eum, qui indebitum accipit, eadem actione teneri, non quae sit eadem specie, sed quae sit eadom genere; id est, teneri quidem conditione, seu actione in personam, ut qui mutuum accipit. L. 1. D. de interrogat. in jur. faciend. sed non teneri conditione certi, ut qui mutuum accipit; teneri conditione indebiti, non conditione ex mutuo. Et quidem aliud est indebitum, quam mutuum: Qui mutuum dat, de contrahenda obligatione cogitat: qui indebitum solvit, magis de distrahenda, quam de contrahenda obligatione cogitat, ut hic Gajus subjicit: & indebiti solutio magis est distractus, quam contractus. §. item is, cui. Inffit. de obligat. quae quasi ex contractu. Aliud negotium geritur, & contrahitur indebiti solutione, quam fuerit animus contractantis. L. si in area. 33. D. de condic. indebit. Ut igitur aliud est mutuum, aliud promutuum; alia videtur esse actio, quae datur ex mutuo, & alia, quae datur ex promutuo. Idem Cujacius lib. 8. observat. cap. 34. ait, eadem esse actionem, quae datur ex mutuo, & promutuo; nec distinguunt, an eadem sit genere, vel specie: quod magis admitterem, & eandem prorius esse conditionem, ut hic Gajus expressum ait, eandem esse conditionem specie: puta, conditionem certi, quae datur ex mutuo, & ex promutuo, & ex aliis contractibus nominatis, &

innominatis. L. certi. 9. D. de reb. credit. quam sup. attigimus; si quis in alio certum condicere, quām agere propriā actione, quae ex contractū certo datur: aut actione praescriptis verbis, quae ex contractū incerto datur. L. 5. D. de praescript. verb. Haec condicō certi, quae datur ex mutuo, & ex promutuo, seu indebito eadem est specie; nec enim distinguimus conditionem certi generalem, ab eā conditione, quae datur ex mutuo, ut ostendimus in d. L. 9. D. de reb. cred. Ita verò intelligendum est, eandem esse actionem ex promutuo, ut quae datur ex mutuo, si pecunia indebitè soluta fuerit: vel aliae res pondere, numerō, & mensurā constantes solutaē fuerint: quia & in his rebus consistit mutuum, quae functionem in suo genere recipiunt. L. 2. D. de reb. cred. Ex aliis verò rebus datur condicō indebiti; puta, si homo, velsis, indebitè soluta fuerint. L. indebiti. 15. & L. in summa. 65. §. ei, qui indebitum. D. de condicō indebit. quia in hijs rebus mutuum non contrahitur, nec itur in creditum; utpote, quae in suo genere functionem non recipiant. Tantundem igitur quod solutum est, petitur, non tantundem ex eodem genere. d. L. penult. D. de praescript. verb.

De interpretatione L. actio. 28. D. de obligat. & actionib.

C A P U T L.

PAPINIANUS lib. 1. Definitionum, in L. actio. 28. D. de obligat. & actionib.

Actio in personam infertur, petatio in rem; persecutio in rem, vel in personam, rei persequendae gratiā.

CUJACIUS in Recitationib. ad tit. D. de obligat. & actionib. in L. actio. 28.

Papinianus videtur simpliciter scripsisse, propriā actionē, esse actionem in personam; petitionem, esse actionem in rem; persecutionem, esse commune women actionis, & petitionis, persecutionem dici, tam in rem, quām in personam. Agape illud, rei persequendae gratiā; in personam enim, quae poenae persequendae gratiā est actio, cur non dicitur persecutio?

Idem CUJACIUS alter lib. 1. Definitionum Papini, in L. actio. 28. D. de obligat. & actionib.

Divisit actionem, in d. L. 28. in actionem, petitionem, persecutionem: actionem inferrē in personam, rei persequendae gratiā. Propriē ita accipi actionem, & specialiter.

Et lib. 22. observationum, cap. 21.

Animeadvertisendum est, sumptanea extra L. 28. esse ex lib. 1. Definitionum Papi-

Papiniani; qui cum forte Papinianus proposuisset veterem illam regulam iuris; Quā de re actio, petitio, persecutio adversus defundum fuerit, & adversus heredem eius esse, vel bonorum possessorem: eam interpretatur esse accipiendam de actione, petitione, persecutione, quae rem persequitur non poenam: naro poenalis actio, quaeve poenae nomina concipitur, non descendit ad haeredem.

MERILLIUS.) Sumpta est L. actio. 28. D. de obligat. & actionib. ex lib. 1. Definitiones Papiniani; id est, Regularum. Siquidem & apud juris auctores, definitio est regula. L. non non aliter. 69. D. de legat. 3. L. 1. D. de regul. Caton. L. 10. D. de aur. argent. legat. L. omnis. 202. D. de regul. iuri, & apud Gellium. lib. 1. cap. 25. Papinianus eo lib. 1. Definitionum egerat de Aquiliana stipulatione, ut deprehenditur ex inscriptione L. 5. D. de transactionib. Et quia verba illa, *Actio, petitio, persecutio,* sunt ex formula Aquiliana stipulationis, L. & uno. 18. §. 1. D. de acceptilatione, Ideo Papinianus eodem lib. 1. Definitionum, distinxerat actionem, petitionem, persecutio, in hac L. 28. Ait, actionem propriè esse quae in personam inserunt, seu conditionem; puta, cum actor adversus rem intendit aliquid dare, facere oportere, L. quod re. 5. D. de reb. credit. d. L. 18. D. de acceptilat. petitionem verò esse ait propriè, actionem in rem, seu vindicationem; puta, cum actor rem suam petit, vindicat. Theophilus in §. atque. In his. de actionib. & hinc petitorum judicium, L. qui petitorio. 36. D. de rei vindicat. in quo res petitur, & vindicatur; in quo agitur de dominio, seu proprietate rei. Persecutionem verò Papinianus esse ait, vel in rem, vel in personam rei persequendae gratiæ; quae persecutio in rem, vel in personam, est extraordinaria actio, L. pecuniae. 178. §. actionis. D. de verb. significat. Persecutio in rem est, veluti hypothecaria actio, L. pignoris. 17. D. de pignorib. & hypothec. L. pignoris. 18. C. eod. L. sicut. 21. C. de fidejussorib. & mandatorib. quea est utilis in rem actio. L. 3. §. est autem. D. ad exhibend. & non petitur per formulam ordinariam, sed extra ordinem cognitione magistratus, L. mandati. 14. C. de fidejussorib. & mandat. Quandoque tamen hypothecaria actio dicitur ordinaria, ut in L. 5. C. si aliena res pign. dat. sit. Extraordinaria, & ordinaria dicitur diversa ratione. Hypothecaria actio est, extraordinaria, seu utilis, ad differentiam directae vindicationis, seu actionis in rem. d. L. 3. §. est autem. D. ad exhibend. Quo modò actiones utiles sunt extraordinaria judicia, L. actio. 47. D. de negot. gest. Ordinaria verò actio dicitur, ad differentiam actionis in factum, quae ex aequitate datur: ut in d. L. 15. C. si aliena res pign. & ordinaria, veluti ex edicto Praetoris, seu jure honorario prodicta. L. si tibi decens. 17. D. de pacis. Persecutio in personam est, veluti fideicommissi persecutio. L. 3. D. de usuris, & fructibus. quod non petitur per formulam, sed extra ordinem, & cognitione magistratus. Ulpianus lib. sing. Regul. tit. 25. de fideicommissi. & in d. L. 178. §. actionis. D. de verb. signific. Cujuscus autem in recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. postrema verba hujusce L. rei persequendae gratia, rejicienda existimat, quia persecutio non mis-
nus

nus dici debeat, cum poenam persequimur, quam cum rem perseguimus in personam . L. constitutionibus . 33. D. de obligat. & n. I. L. si pignore. 34. §. 3. D. de furtis. At si retinerentur haec verba, rei persecutae gratia; videatur persecutionem tantum dici oportere, quae rem in personam persegitur. Idem verò Cujacius in recitationib. ad lib. 1. Definitionum Papiniani, haec verba retinet in hac L. 28. & lib. 22. observationum . cap. 21. Quid magis admitterem; quia differentia est inter persecutes, quae sunt in personam rei persecutae gratia; & persecutes, quae sunt in personam, poenae perlequendae gratia. Illae adversus heredes transeunt, quae rem persecuntur; sed non transeunt, quae poenam perlequuntur. Et propterea hic Papinianus persecutionem distinguere voluit, quae sit rei persecutae gratia, ad differentiam earum, quae poenam perlequuntur.

An fidejussor acceptus in majorem summam, quām reus principalis debeat, nullo modo, vel ad summam debitam obligetur.

C A P U T . L I .

ULPLANUS in L. Graec. 8. §. illud. 7. D. de fidejussorib. & mandatorib.

ILUD commune est in universis, qui pro aliis obligantur; quod si fuerint in duriorem causam adhibiti, placuit eos omnino non obligari.

CUIACIUS in recitationibus ad lib. 11. Responsor. Papiniani, in L. pecuniae. 9. D. de usuris.

Obstat L. Graecè. §. illud. D. de fidejussorib. quae lex ostendit, fidejussores, qui pro debito obligato in decem, promisit quindecim, nulla ex parte teneri: neque in decem, in quae tantum, si promisisset, teneretur utiliter; neque in quindecim, ut loquitur ea lex, omnino non obligari. L. 4. §. 1. D. rem pupill. salv. for. Basilica, id est, nullo modo obligari.

Idem CUIACIUS aliter in not. secundis Institutionum, ad §. fidejussores. Instit. de fidejussorib.

Si reus decem aureos promiserit, fidejussor in quinque recte obligatur: Contra verò obligari non potest, in maiorem summam scilicet; in debitam enim summam obligari magis est. L. si à reo. D. de fidejussorib.

Et in Recitationib. ad lib. 4. Juliani ex Minicio, in L. rogatus. 33. D. mandat.

Si is fidejussor fidejusserit in majorem summam, recte obligatur. L. Graecè.

et. §. illud. D. de fidejussorib. L. ult. de eo, per quem fact. erit. Et posita. Ex hoc loco perquam evidenter apparet, quod dicitur in d. §. illud. fidejussorem, qui se obligavit in duriorem causam, omnino non obligari: sic esse accipendum, ut omnino non obligetur, quatenus se obligavit, sed quatenus duntaxat rogatus est, ut fidejuberet. Quod confirmat etiam L. si à reo. D. de fidejussorib. & L. II. §. ult. D. de constit. pecun.

MERILLIUS.) Ulpianus ait, fidejussorem in duriorem causam acceptum omnino non obligari, secundum lectionem Florentinam. Haloandrina lectio habet, non omnino obligari, praeposita negatione. In leviorem tamen causam fidejussor potest accipi, puta, si reus purè sit obligatus + fidejussor potest accipi sub conditione: & cùm debitor fuerit in totum, veluti fundum obligatus in partem accipi potest; puta, usumfructum fundi. L. si à reo. 70. D. de fidejussorib. & mandat. Eldemque ratione fidejussor in minorem summam acceptus: puta, si Titius debebat centum, fidejussor potest accipi in quinquaginta. Sed finge: Titius debebat centum Maevio; Sempronius fidejussit pro Titio in centum, & quinquaginta. Quaestionis est, an Sempronius fidejussor nullò modò obligetur, vel in eam summam sit obligatus, quā Titius Maevio tenetur, puta centum. Cujacius in Recitationib. ad lib. II. Respons. Papiani, in L. pennis. 9. D. de usur. probat ex hac L. 8. fidejussorem, qui promisit quindecim pro debitore obligato in decem, nulla ex parte teneri, neque in decem, neque in quindecim. Id probat etiam auctoritate Basiliacōv, quae legunt fidejussorem id īlī, id est, ut ille interpretatur, nullò modò obligari, si in duriorem causam acceptus fuerit: Atqui durior est causa fidejussoris, qui majorem quantitatē promiserit, quam reus principalis tenebatur. Ea quoque fuit sententia Joannis Boliani ex primis Glossographis Juris Civilis, ut hic refert Accursius. Idem Cujacius in notis secundis Institutionum, ad §. fidejussores. Instit. de fidejussorib. & ad lib. 4. Juliani ex Minicō, in L. rogatus. 33. D. mandat. probat ex L. 8. §. illud. D. de fidejussorib. & mandat. fidejussorem acceptum in majorem summam recte obligari; non quidem in totum, sed quatenus reus principalis tenebatur. Quod & plerisque interpretibus Latinis placuit; & magis probarem. Haec enim sententia multis rationibus fitmari potest. Primū ex d. L. 33. D. mandat. ubi fidejussor, qui in majorem quantitatē se obligavit, tenetur in eam, quae mandatō comprehensa fuerit. Secundū. ex L. badens. II. §. I. D. de pecun. constit. ubi si quis pro debitore obligato in centum, constituerit se solutorum ducenta, tenetur in centum: At constitutum est quaedam species fidejussionis. Tertiō, si quis stipulanti decem promiserit viginti, in decem obligatur; quia majori summae minor inest. L. I. §. si stipulanti. 4. D. de verbō. obligat. Ita igitur fidejussor, qui majorem quantitatē promisit, in debitam quantitatē minorem obligatur, quae majori inesse intelligitur. Quartō, quod est utile, non debet vitari per id, quod est inutile. d. L. 9. D. de usur. d. L. I. §. 4. D. de verbō. obligat. & L. si quis argentum. 35. §. ult. C. de donationib. Igitur promissio debitoris, licet inutilis sit, in quo excedit debitum

tam quantitatem ; utilis esse debet in debitam quantitatem . Non movet in contrariam sententiam Graecorum auctoritas ex Basilicis , imd secundum eorum lectionem (cui Haloandrina convenit) probatur , fidejussum in duriorem causam acceptum id est , non omnino obligari , seu in totum non obligari . Ex parte igitur obligatur , puta , ad debitam quantitatem , licet , majorem promiserit .

An L. cui muneris. 12. D. de munerib. & honorib. intelligenda sit de collatione , vel de cura viae publicae muniendae .

C A P U T L I I .

JAVOLENUS lib. 6. ex Cassio , in L. cui muneris. 12. D. de munerib. & honorib.

Culi muneris publici vacatio datur , non remittitur ei , ne magistratus fiat ; quia id ad honorem magis , quam ad munera pertinet . Cetera omnia , quae ad tempus extra ordinem exiguntur , veluti munus viarium , ab hujusmodi persona exigenda non sunt .

CUIACIUS in not. ad lib. 5. sentent. Pauli tit. 6. *de interdicione*.

Hujus rei cura mandata est Viocuris , seu curatoribus viarum ; à quorum munitione nemo excusat , nisi qui muneris publici vacationem impetravit . L. cui inuneris. D. de munerib. & honorib.

Idem **CUIACIUS** aliter ad lib. 2. quaest. Papiniani , in L. 6. *D. de vacat. & excusat. muner.*

Beneficiis immunitatis non ita latè interpretamur , quia vetat publica utilitas : hoc quidem beneficiò remissa videntur ea omnia , que à magistratu extra ordinem indicuntur : veluti munus viarium , vel agerum , vel riparum , flumine se effundente : quod exemplò usitur L. 12. D. de munerib.

Et ad lib. 1. Responso. Papiniani , in L. 8. §. *qui muneris. D. de vacat & excusat. muner.*

Rescripto Principis specialiter certae personae datâ vacatione publici , & civilis muneris , videntur tamen remissa munera extraordinaria , quae ex improviso ad tempus inducuntur ; ut munus muniendae , vel sternendae viae militaris , L. cui muneris. sup. tit. prox. L. 6. hoc tit.

MERILLIUS.) Titius obtinuit à Principe vacationem , seu immunitatem munerum publicorum : ait Javolenus , nihilominus Titium posse eligi magistratum ; puta , magistratum municipalem , sive Duumvitum , qui juri

juri dicunde praefit in municipio. Et rationem affert; quia magistratus potius est honor, quam munus: & honorem sustinenti munus imponi non potest: munus sustinenti honor deferri potest. *L. bimores.* 10. sup. hoc tit. Atque ita Philostratus in Phavorino refert, eum patriae sacerdotem renuntiatum fuisse: cum tamen Philosophi, & Sophistae haberent munierum personalium, corporalium, vacationem; & eorum, quae extra ordinem indicebantur. *L. 6. §. 7.* *D. de excusat. tutor. & curator. & quorundam munierum patrimonii;* ut recipiendi hospitis. *L. ab his;* 10. & *L. sunt munera.* 11. *D. de vacat. & excusat. muner. & L. nlt. C. de professori. & medic.* Sed dubitationis est, an quod Javolenus subjicit in hac *L. 12.* de munitione viarum, referendum sit ad collationem vias muniendae, vel ad curam vias muniendae; quae multum differunt. Cura vias muniendae munus est personae. *L. 1. §. 2.* & *L. munierum.* 18. §. *Irenarchae.* 7; sup. hoc tit. Collatio vias muniendae munus est patrimonii, non personae. *L. honor.* 14. §. 2. *D. eod.* Cujacius in *not.* ad *lib. 5.* sentent. Pauli. tit. 6. de interdicto hanc legem 12. intelligit de collatione vias muniendae, à qua neminem excusari ait: eaque mens est Papli, d. tit. 6. de interdictis, ut nemo à viarum munitione exceptus sit, id est, à collatione vias muniendae. Idem Cujacius *lib. 2.* quiescit Paplin. in *L. 6.* *D. de vacat. & excusat. muner.* & ad *lib. 12.* *Responsor. Paplin.* in *L. 8. §. quia.* *D. eod. tit. 6.* *hanc.* *L. 12.* intelligit de cura vias muniendae, quae non debet ab eo exigi, cui vacatio munierum data est. Et haec interpretatio magis convenit verbis Javoleni; quia collatio vias muniendae munus est patrimonii, à quo nemo exceptus est. Paulus d. tit. 6. *L. 3.* *C. Theodos.* de *itiner. muniend.* nullique privilegium immunitatis, hujus imperis tribuit excusationem. d. *L. 11.* *D. de vacat. & excusat. muner.* Praeterea collatio vias muniendae munus est ordinarium, quod pro modo possessio- num cuique indicitur: Cura vias muniendae est munus, quod extra ordinem imponitur; puta, vias militaris ad transitum exercitus, vel ut ageres flumine inundante muniantur. Et hoc munus, seu cura vias muniendae, remittitur iis, qui vacationem publici muneris impetrarunt; ut & alia munera, quae extra ordinem exiguntur. Non tamen iis remittuntur munus, seu collatio vias muniendae. Atque ita necesse est, ut haec, *L. 12.* intelligatur de cura, non de collatione vias muniendae; quia illa non exigitur impetrata vacatione munierum; haec autem nulli requiritur.

De verbo detestationis in L. detestatio. 40. D. de verbor. significat.

C A P U T . X L I I I .

ULPIANUS lib. 56. ad Ediculum, in L. detestatio. 40. D. de verbor. signific.

Detestatio est denunciatio facta cum testatione.
Par. II.

N n

eu-

CUIJACIUS ad tit. de verbor. significat. in L. subfiguratum. 39. §. de-
testari.

Cum in bac L. 39. Paulus dicat, detestari esse absenti denunciare, testa-
tū scilicet, & prodere sacra, ut ea suscipiat, & faciat: *vol quid beres sis
defundit, vol quid ex legato tantam partem bonorum cepit*. Et postea: *Et
ita detestari in 12. Tabul. accipitur pro absenti denunciare cum testatione,*
L. 238. inf. hoc tit. *quae est ex libris ad 12. Tabul.*

Idem CUIJACIUS alter ad lib. 5. sentent. Pauli, tit. 6. de interdict.

*Verius ne quid omittatur, ideo & interpretatione editi de vi bonorum
raptorum, quid sit detestatio, Ulpianus explicat; quod vis sit, etiam si
quid contra detestationem fiat, L. 1. §. & si contra. D. quod vi, aut
clam. Quod positi, consequens erat, detestatio quid esset, offendere.*

MERILLIUS.) Duplicem assert interpretationem detestationis: & in
L. 39. de verb. signific. ait, detestationis verbum, quod est in L. 40. cod.
tit. pertinere ad factorum detestationem: de qua Gellius lib. 6. cap. 12.
ubi refert, Servium Sulpicium libros scripsisse de sacrī detestandis. Puta;
quomodo testatores, cùm testamentum facerent, sacra detestari deberent
id est, testatō denunciare heredibus, ut sacra, quas in familia fieri sole-
rent, retinerent, neque ea interire sinerent: & quibus ritibus, & cerimo-
niis, quibusve sumptibus ea procurarent. Eamque interpretationem dete-
stationis suadere potest, L. plebs. 238. §. detestatum. D. de verb. signific.
ex lib. 6. Gaii ad leg. 12. Tabul. quali denunciatio ista factorum heret ex
12. Tabulis. Idem Cuijaciūs in not. ad lib. 5. sentent. Pauli, tit. 6. de in-
terdict. & in notis Digestorum ad tit. de verbor. signific. in hac L. 40. ait,
detestationem esse denunciationem factam cum testatione, ut interpre-
tatur Ulpianus in interdicto *Quod vi, aut clam.* L. 1. §. sed & si con-
tra. D. quod vi, aut clam. Et quidem verius est, detestationem in hac
L. 40. non specialiter pro factorum detestatione; sed generaliter pro qua-
libet denunciatione accipi oportere, que fieret testatō, seu testibus praes-
fentibus; ut quis docere posset, se vim paullum esse. L. 2. §. 1. D. vi bo-
nor. raptor. quae jungenda est cum hac L. 40. ex eodem lib. 56. Ulpiani
ad Edictum. Neque profecto Ulpianos in hac L. 40. ad factorum dete-
stationem respicere voluit; Tum quia modos jam olim *Qti invenerant,*
quibus sacra hereditaria interirent, at auctor est M. Tullius pro Morena:
Tum quia, ut testamentum siebat calatis comitiis, ita & factorum dete-
statio. Gellius lib. 15. cap. 27. At temporibus Ulpiani testamentum cala-
tis comitiis fieri desierat. Ulpianus lib. sing. Regul. tit. 20. de testamento.
Igitur & factorum detestatio in idem temporibus abolita. Atque ipsa Ulpia-
nus in hac L. 40. ad factorum detestationem respicere non potuit.

*Finis Variantium interpretationum ex Cuiacio, in libris
Digestorum.*

E M U N D I
M E R I L L I I J C.
E X C U J A C I O
LIBER SECUNDUS,
 Seu Variantium interpretationum Cujacii
 ex Libris Codicis.

An Praefides Provinciarum potuerint de causa status cognoscere.

C A P U T P R I M U M.

IMPP. SEVERUS, & ANTONINUS in L. l. C. de ordine judicior.

ADITE Praesidem Provinciae, & ruptum esse testamentum Fa-
 bii Praesentis agnitione filii docete ; neque enim impedit no-
 tioneum ejus , quod status quaestio in cognitionem veritatis
 et si super factus causa cognoscere non possit . Pertinet enim
 ad officium judicis , qui de hereditate cognoscit , universam
 incidentem quaestionem , quae in judicium devocatur , examineat : quo-
 niam non de ea , sed de hereditate pronuntiat .

N n 2

CU-

CUIACIUS in paratit. C. ad tit. Ubi caus. stat. ag. deb.

Exigit causa statū maximos judices. L. ult. hoc tit. maiores iudices. L. non distinguemus. §. de liberali. D. de recept. adeo ut nec pedaneis delegari possit, aut compromissarii. Quin & Praefidum olim de statu cognitiō non fuit. L. 1. sup. de ord. judicior.

Et ad lib. 22. Quæst. Pæpiniani, in L. 4. D. si ingenius esse dicetur.

Ait, non quoscunque Praefides, sed tantum Proconsules potuisse cognoscere.

Idem CUIACIUS aliter in Recitationib. ad tit. C. de reb. credit. & jurejurand. ad L. 6.

Cœstrum si in quæstionem hereditatis, cui arbitrius est datum, quæstio statū ingenuitatis inciderit; Tum arbitrius delegatus illam de eo cognoscet; quid inquit quæstio, non etiam principaliter cognoscet, ut L. 1. 3. sup. de judicis. L. 1. de ord. judicior. ubi quid ait L. 1. docete, interpretandum est, judicem à praefide datum; aliqui lex diceret hoc, Praefidem non posse cognoscere de causa statū.

Et in not. Cod. ad L. 1. C. de ordin. cognit. idem sentit.

MERILLIUS.) Praefides in quibusdam causis ipsi cognoscabant; in aliis judices dabant, qui cognoscerent. Et de quibus causis ipsi debebant cognoscere, non poterant judices delegare, L. sive. 8. D. de offic. Praefid. Dubium autem est, an haec L. 1. intelligi debeat de Praefide provinciae, quasi de causa statū cognoscere non potuerit; vel de judice dato à Praefide provinciae. Cuiacius in parat. C. ad tit. Ubi caus. stat. agi deb. & in recitationib. ad lib. 22. Quæst. Pæpiniani, in L. 4. D. si ingen. esse dicat. ait, Praefidem non potuisse de causa statū cognoscere; id est, de causa libertatis, aut servitatis; de causa ingenuitatis, aut libertinitatis. Idque probat ex hac L. 1. quasi intelligi debet de Praefide provinciae: & disertim ait, eum non posse de causa statū cognoscere, nisi incidenter. Id etiam probat ex Plini lib. 10. Epist. 77. ubi Plinius ait, concessum fuisse quodammodo SCto tamdum Procontulibus, qui Proconsulares provincias regunt, non aliis rectoribus provinciarum, ut de hujusmodi causis cognoscerent. Sicque intelligit d. L. 4. D. si ingen. esse dicat ut ad Proconsules tantum, non ad alios Praefides, seu rectores provinciarum referatur. Et ut Consules Romae de hujusmodi causis cognolcebant, L. Divi; L. 27. D. de librali caus. Ita, & Proconsules in provinciis, non alii Praefides. Idem Cuiacius in recitat. C. ad tit. de reb. credit. in L. 6. & in not. C. ad hanc L. 4. eam accipit de judice dato à Praefide provinciae, qui non potuit de causa statū, nisi incidenter, cognolcere: aliqui si intelligeretur de Praefide provinciae, id falsum esset. Et quidem istae causæ majores judices habere debent, L. non distinguimus. 32. §. de liberali. D. de recept. qui arbit. recuper. maximos judices, L. ult. C. Ubi caus. stat. ag. deb. At Praefides in provinciis sunt majores judices, & maius imperium habent post Principem. L. 4. D. de offic. Praefid. & si Romæ cognitio fuerit Consulum de causa statū, Praefides omnia magistratum munia, & ipsorum Consulum, in provinciis sustinebant. L. 9. & L. 10.

D. de

D. de offic. Praefid. & si Praefides in provinciis de hujusmodi causis cognoscere non potuerint, nulli alii cognoscere potuerunt. Denique Praefides de causa statu cognoscere potuisse, manifestè probatur ex d. L. 1. **D.** si ingen. esse dicat. **L.** penult. **C.** Ne de stnt. defunctor. **L.** 1. **C.** de ord. cognit. **L.** penult. & ult. **C.** Ubi caus. statu ag. deb. Et hoc magis admitem. Nec movet quodd verbi hujus **L.** 1. pertineant ad Praefides provinciae, quae postea referri possunt ad judicem datum à Praefide: etenim truncata fuerunt rescripta Imp. in libris Cod. ut deprehenditur ex collatione legum, quae sunt in Codice Theodosiano, & Justinianeo. Li- cet igitur prima verba hujus **L.** ad Praelidem pertineant, posteriora ad judicem datum referri possunt; qui non ponit de causa statu cognoscere, nisi incidenter. **L.** 3. **C.** de iudiciis. Non movet etiam Plinii anchoras, quia SCto id Rectoribus provinciarum concessum fuit, ut de causa statu cognolcerent. d. **L.** 4. **D.** si ingen. esse dicat.

An militia in heredes transmitti, vel conferri possit.

C A P U T II.

JUSTINIANUS in **L.** Omnimodo 30. §. imputari. **C.** de inoffic. testam.

Imputari verò filiis, aliisque personis, quae dudum ad inofficioi testamenti querelam vocabantur; in legitimam portionem & illa voluntus, quae occasione militiae ex pecunia mortui ildem personis acquisita, posse lucrari eas manifestum est: eo quod talis sit militia, ut vendatur, vel mortuo militante certa pecunia ad heredes ejus perveniat.

CUIJACIUS in Recitationib. **D.** ad tit. de Collat. in **L.** 1. §. 1.

Ea, quae emancipatus non transfert in heredes suum, & quae cobraudent personae emancipiati, ea non confert. Quoniodò enim possunt in aliis transferre id, quod in heredes meum transferre non possum? nam quae nobis ita haerent, non possunt à nobis discedere, sine sui interitu. Denique nihil confertur, nisi quod ita possit conferri, ut sit perpetuò penes eum, cui confertur. Ergo ea, quae personae cobraudent, transferri, transmitti, & conferri non possunt. Itaque militia, quae non transfertur, non confertur. **L.** omnimodo. **C.** de inoffic. testam. **L.** penult. **C.** de collat.

Idem **CUIJACIUS** alter in Recitationib. **C.** ad tit. de collat. in fin.

Nomine militiae significatur officium palatinum, quod quis exercet in palatio; veluti officium adjutoris, quaestoris: & hoc militiae poterant: vedi. Et postea: Distrubii poterant, & transmitti in heredes.

Et in expositione tit. **D.** de minorib. in **L.** 3. §. si quod minori.

ME.

MERILLIUS.) Hic agitur de iniuris, seu officiis palatinis, quae erant in commercio, & vendi poterant. L. creditor. §2. §. inter. 2. D. de act. empt. & comparari. L. penult. §. ult. D. de legat. §. & legari. L. Lucius. 23. & L. mortuo. 49. D. de legat. 2. L. libertis. 18. §. ab heredibus. D. de aliment. & cibar. legat. pignorari, & ad heredes transmitti. L. ult. C. de pignorib. & hypothec. L. §. C. Qui milit. non possit. Sed questionis est, an militiae hujusmodi, seu officia palatina, in collationem venire debeant. Finge, filio patrem militiam, seu officium palatinum comparasse; posse filium cum fratribus ad successionem patris venire, vel legitimam portionem petere. Quaeritur, an filius militiam, quam pater ei comparavit, coheredibus conferre debeat. Cujacius in recitationib. ad tit. D. de collat. in L. 1. §. 2. ait, militiam nec in heredem transmitti, nec venire in collationem; quia militiae jus personae cohaeret. L. 3. §. 6. quid minori. 7. D. de minorib. At quae personis cohaerent, ad heredes non transirent. L. non solius. 8. §. tale. 3. D. de liberat. legat. Idem Cujacius in recitationib. ad Tit. de collationib. & ad d. L. 3. D. de minorib. in exposit. tit. ait, militiam in legitimam imputari, & conferri debere; quia & distrahi potuit, & in quincunque heredem transmitti. Quod magis admittetur: & expressum est in hac L. 30. §. imputari. d. L. ult. C. de pignorib. & hypothec. L. si quis. 12. & L. ult. C. de proxim. facror. scrin. or. Non movet, quod militia dicitur personae cohaerere, d. L. 3. §. 7. D. de minorib. Nec enim ideo ait Ulpianus, militiam personae filii cohaerere, quasi distrahi, aut pignorari, aut ad alium transferri, ad heredes transmitti non possit: sed ut probaret, post mortem patris filio acquiri; & restitui posse filium, si confenserit patri, ne legatum militiam peteret. Quaecunque filius acquirit, patri, in cuius potestate est, acquiruntur; adeo ut ne momento quidem in persona filii substitisse videantur. L. plater. 79. D. de acquir. vel amitt. heredit. At jus militiae legatae, personae filii cohaeret, ut & non aliis patris heredibus acquiratur.

An in contractu locationis arba detur.

C A P U T I I I .

JUSTINIANUS in L. contractus. 17. C. de fide instrumentor.

Contractus venditionum, permutationum, vel donationum, quas intimiri non est necessarium: dationem etiam artharum, vel alterius cuiuscumque causae, quas tamen in scriptis heri placuit: transactionum etiam, quas in instrumentis recipi convenit; non aliter vides habere faccimus, nisi instrumenta in mundum recepta, subscriptionibusque partium confirmata; & si per tabellionem conscribantur, etiam ab ipso completa, & postremo a partibus absoluta sint. Et postea: Illud etiam adjicentes,

cientes, ut in posterum, si quae arrhae super facienda emptione cujusunque rei datae sint; sive in scriptis, sive sine scriptis, (licet non sit specialiter adjectum, quid super istdem arrhis, non procedente contractu emptionis, fieri oporteat) tamen & qui vendere pollicitus est, venditionem reculans, in duplum eas reddere cogatur: & qui einere pacches est, ab emptione recedens, datis à se arrhis cadat, repetitione earum deneganda.

CUIJACIUS lib. 4. observationum, cap. 26.

Non tantum in emptione, & venditione; verum etiam in locatione, & conductione intervenit pretium: arrha autem in emptione tantum intervenit, non in locatione.

Idem CUIJACIUS aliter lib. 11. observationum, cap. 17.

*Arrhas dat plerunque emptor venditori; & non impletō contractū culpā venditoris, arrhas vendor restituunt in duplum: condicione ex lege, ut opinor: nam haec poena legitima est. L. contractus. C. de fide instrument. Non impletō contractū culpā emptoris, arrhas datas emptor amittit. Non est dispar eorum conditio, sive poena; nam & emptor de suo quod dedit, amittit; & vendor de suo dat tantundem: alterum non dat, sed reddit: & ita in locatione, & conductione, quae *arribopon* (i. e. ex adverso respondens) est emptionis, venditionis, conductor arrham amittit; locator duplum reddit, *lege Rhabida*, cap. 19.*

MERILLILIS.) Si convenerit inter venditorem, & emptorem, ut contractus venditionis in scriptis redigeretur; Justinianus constituit in hac L. 17. contractum venditionis non prius perfectum debere intelligi, quam si instrumentum de ea confectum, in mundum redactum, & à contrahentibus subscriptum fuerit: atque interim licet paenitere. §. 1. *Inflit. de empt. & vend.* ubi Justinianus hujuscē constitutionis meminit. Subjicit Justinianus in fine, ut si emptor arrhas dederit venditori, & postea velit emptor ab emptione recedere, arrhas amittat: si autem vendor velit recedere, ut duplum restituat emptori. Non est quidem necesse, arrhas in venditione dari; sed dari solent ab emptore vendori, ut ita constet, venditionem esse factam, & de pretio conventum fuisse. L. *quod soep.* 35. D. *de contrab. empt.* Et si pretium datum fuerit, partem pretii constituit. L. ult. D. *de leg. commissor.* Si quid aliud datum fuerit, ut annulus. L. *ex empto.* 11. §. is *qui vina.* D. *de actionib. empt.* vel aliud pignus, aut symbolum; id non accedit pretio, sed perfecta venditione ab emptore repetitur actione ex empto. d. L. *ex empto.* 11. §. ego. 6. D. *de actionib. empt.* non vindicatur. L. 3. C. *sad.* Sed quaestonis est, an arrha non modò in contractu venditionis detur, sed etiam in contractu locationis. Cujacius lib. 4. *observat. cap. 26.* ait, arrham in emptione tantum intervenire, non in locatione. Et quidem saepe arrhae datio in contractu venditionis intervenit. d. L. 35. D. *de contrab. empt.* L. 5. §. item si infliter. D. *de inflitor. ad.* Et hinc arrhiatores dicti mercatores sub arrhis empturientes, apud Sext. Pompejum lib. 1. *de verbis significatis.* Idem tamen

tamen Cujacius lib. 11. *observat.* cap. 17. ait, idem esse in contractu locationis: & probat ex lege Rhodiana; atque etiam ex Harrinenopulo probari potest lib. 3. tit. 8. Et quidem verius est, arrhae non modis in contractu venditionis, sed & in contractu locationis dari; quia affines sunt isti contractus. *L. 22. D. locat.* Et ut in venditione pretium intervenit; ita etiam in locatione merces, seu pretium. *L. si quis. 10. D. de acquir. vel amitt. poss. & pars pretii,* seu mercedis in conductione dari potest arrhae nomine, ut in emptione. Tum quia in aliis contractibus arrhae dantur, ut in sponsalibus. *L. si quis. 38. D. de rit. nuptiar.* *L. 3. & L. ult. C. de sponsalib. & arr. sponsalit. & in aliis sponsionibus.* Plinius lib. 33. *natural. bishor. cap. 1.*

An Justinianus in L. ult. C. de compensationib. aliquid novi induxerit.

C A P U T IV.

JUSTINIANUS in L. ult. C. de compensat.

Compensationes ex omnibus actionibus ipso jure fieri facimus, nullâ differentiâ in rem vel personalibus actionibus inter se observandâ. Ita tamen compensationes objici jubemus, si causa, ex qua compensatur, liquida sit, & non multis ambigibus innodata; sed poslit judicii facilem exitum sui praetare. Satis enim miserabile est, post multa fortè, variaque certamina, cum res jam fuerit approbata; tunc ex altera parte, quae jam penè convicta est, opponi compensationem jam certò, & indubitate debitò, & moratoribz ambigibus spem condemnationis excludi. Hoc itaque judices obseruent, & non procliviores ad admittendas compensationes existant; nec molli animò eas suscipiant; sed jure strictò utentes, si invenerint, eas maiorem, & ampliorem expolcere indaginem; eas quidem alii judicio reservent; litem autem pristinam jam penè expeditam sententiâ terminali componant. Excepta actione depositi, secundum nostram sanctionem, in qua nec compensationi locum esse disponimus. Possessionem autem alienam perperam occupantibus compensatio non datur.

CUIJACIUS lib. 8. observationum, cap. 16.

Tandem constituit inter prudentes, eam ubique ipso jure fieri. d. L. postquam. Quod & confirmavit constitutio Severi, id est, Alexandri. L. 4. & 6. C. de compensationib. ac deinde constitutio Justiniani. L. ult. C. eod. in qua & cetera, quae continentur, fuerant jam ante recepta. Et in notis

aotis Digest. ad L. 21. D. de compensationib. ait Justinianum in L.
ult. C. de compensationib. nihil novi induxit.

Idem CUIACIUS aliter lib. 15. observationum, cap. 12.

Debitum, quod deducbat olim ius possessor conveutus in rem actione,
id veluti compensationis jure, id est, ipso jure rem minuit, quae petitur.
L. ult. C. de compensationib. Atque ita compensatio bodie obstat etiam
actioni in rem. Et postea: & in eo tantum nova est constitutio d. L.
ult. Nam cetera, ut compensatio fias ipso jure, ut debiti tantum liquididi,
ut non in actione depositi, ut nec detinat compensatio, vel deduction malaz fi-
dei possessori; constabant etiam iure veteri.

Idem etiam sentit in paratit. C. ad tit. de compensationib.

MERILLIUS.) Cum olim non nisi in bonae fidei judiciis admittere-
tur ipso jure compensatio, & in strictis judiciis oppositâ doli mali exce-
ptione; postea placuit, ut in judiciis strictis, puta, mutuo, stipulatione,
compensatio ipso jure admitteretur. L. cum alteri 11. & L. postquam. 21.
D. de compensat. L. 4. & 5. C. sed. L. ejus. 7. C. de solut. & liberatio-
nib. atque etiam ut ex causa dispar fieret compensatio. Paulus lib. 2. sen-
tent. tit. 5. de pectorib. Sed quaestio nis est, quid Justinianus novi in L.
ult. C. de compensationib. induxit. Cuiacius lib. 8. obseruat. cap. 16. & in
not. Digestorum, ad L. 21. D. de compensationib. putat, Justinianum nihil
novi induisse: & omnia, quae in ea L. continentur, jam ante Justinia-
num fuisse recepta. Et quidem ante Justinianum obtinebat, ut debiti
non liquidi compensatio non admitteretur. L. quod in diem. 7. & L.
quaecunque. 14. D. de compensationib. Nec admittebatur compensatio ex
causa depositi. Paulus lib. 2. sentent. tit. 12. de deposit. Nec ante Justinia-
num in causa momenti, seu momentariae possessionis, potuit admitti
compensatio: quia possessio ablata statim, & absque ulla dilatatione refor-
mari debuit. L. 8. C. de judiciis. L. 7. C. ad leg. Julianam de vi publica, &
privat. L. unic. C. si per vim, vel al. mod. absent. turb. fuer. poss. L. si
coloni. 14. C. de agricul. & censit. & procereta momentum dicitur, &
celeritatis beneficium, L. 22. C. Theodos. quorum appellat. non recipient.
Et cum haec ante Justinianum obtinerent, nihil novi Justinianus consti-
tuisse videtur in d. L. ult. Idem tamen Cuiacius lib. 15. obseruat. cap. 12.
& in paratit. C. ad hunc tit. ait, in hoc novam esse constitutionem Ju-
stiniani, ut objici possit compensatio actioni in rem: puta, si Titius con-
venerit Maevium rei vindicatione, & Titius Maevio aliquid debeat; po-
terit Maevius objicere compensationem Tatio, & possessionem fundi reti-
nero. Quod quidem primum est Justiniani constitutione inductum, cum
antea in actione in rem non admitteretur compensatio: Nec corporis
cum quantitate fieret compensatio: puta, si Titius Maevio rem suam
commodasset, & Titius pecuniam deberet Maevi potenti Tatio rem com-
modatam, non poterat Maevius objicere compensationem pecuniae debi-
tae, ut rem commodatam retinere. L. ult. C. de commodat. quac recte
sub hoc tit. posita est, nec transferenda ad tit. depositi: nec ledio im-
mutanda, ut pro commodato legatur commendatum. At cum Justinianus

actioni in rem compensationem objici posse voluerit; consequens est, ut hodie corporis cum quantitate compensatio admittatur.

An beneficium L. 2. C. de rescind. vendit. pertineat tantum ad venditorem, vel etiam trahi debeat ad emptorem.

C A P U T V.

IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, in L. 2. C. de rescind. vendit.

REm majoris pretii si tu, vel pater tuus minoris distracterit; humana nem est, ut vel pretium te restituente emptoribus, fundum vendundatum recipias, auctoritate judicis intercedente: vel si emptor elegerit, quod deest justo pretio, recipias. Minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit.

CUJACIUS in exposit. tit. de minorib. ad L. ix causae. 16. §. idem *Pomponius.*

* Trahitur autem d. L. 2. etiam ad emptorem; & ideo emptore fraudato supra dimidiā, vel pati debet venditor rescissionē venditionis, vel reddere id, quod ex iusto pretio superest.

Et in not. C. ad L. 2. C. de rescind. vendit.

Sic & emptori subvenitur, si dimidio pluris emerit: eadem datâ electione venditori. Videtur legendum, eadem datâ electione, quae venditori.

Idem **CUJACIUS** alter lib. 16. observationum, cap. 18.

Aequum erat subvenire venditori, qui minoris vendidit; quos plerunque necessitas rei familiaris compellit vendere prelio minore. L. 2. 12. & 16. C. de rescind. vendit. L. 1. C. de praed. curial. L. 2. C. sine cen. vel reliq. L. ita ut. §. 1. D. mandat. non etiam emptori ultro accedenti ad emptionem prædicti, saepe fraudandi causâ: & plerunque ementi pretiō immensis, & immoribus affectione opportunitatis, vel vicinitatis, vel coeli. Et postea. *Inde etiam leges omnes*, L. 2. & L. 8. C. de rescind. vendit: & L. 1. C. si maior fact. alien. rat. hab. & cap. 3. & penult. de empt. & vendit. & Novel. Romanī senioris, de rescindend. vendit. venditori tantum fraudato supra dimidiā justi pretii, dant rescissionem: nulla opitulatur emptori majori 25. annis, qui fundum iniquissimè pretiō emit.

MERILLIUS.) Impp. ajunt in hac L. 2. venditorem deceptum ultra dimidiā partem justi pretii posse venditionē revocare: nisi emptor, quod deest justo pretio suppleret malit. Iuitum pretium, est verum pretium, & quanti res communī aestimatione venire posset. L. pretia. 63. D. ad

D. ad leg. Faleid. Jure gentium quidem , & naturaliter licet contrahentibus se le invicem decipere. Aristoteles lib. 4. Eudemior. cap. 2. in fine : & ex eo nostri autores retulerunt. Ulpianus L. in causas. 16. §. ult. D. de minorib. Paulus L. item f. 22. §. ult. D. locat. Et propterea Leo magnus epist. 90. ait : *Difficile est inter ementis , vendentisque consortium , non interuenire peccatum .* Nec propter modicam deceptionem , seu laesio nem revocari debet emptio . L. res bona. 34. D. de contrab. empt. Sed Impp. humanitatis ratione venditori immodice decepero succurrere voluerunt; puta , si decepsus fuerit ultra dimidiā partem jultū pretii . Verum quia in hac L. 2. tantum agitur de venditore ; Quaelitum est , an beneficium re-scindendae venditionis , quod hīc venditori concedit , etiam emptori sit concedendum . Cujacius in expositione tit. de minorib. ad d. L. in cau-sae. 16. §. Idem Pomponius : & in notis Codicis ad hanc L. 2. ait , hanc L. 2. etiam trahi debere ad emptorem ; & emptore fraudatō supra dimidiā justi pretii , venditorem pati debere rescissionem venditionis , vel reddere id , quod jultū pretium excedit . Et haec fuit sententia Con-stant. Harrinenopoli ex Graecis , lib. 3. Epitom. tit. 8. §. 44. & omnium ferē juris civilis Interpretum post Accursum in L. 6. C. hoc tit. atque etiam juris Pontificiū interpretum , post glossam in cap. penult. de empt. & veulit , apud Greg. Qui omnes in hoc confeantur , ut emptor dece-pus ultra dimidiā partem justi pretii , non mindū , quām venditor , hujusce L. beneficiō uti possit . Quae sententia pluribus rationibus defen-di potest : quodd in contractu venditionis sint mutuae praestationes. L. in emptionibus. 43. D. de pac̄t. L. ex empto. 11. §. 2. D. de act. empt. L. 1. D. de rer. personis. atque ideo par ratio venditoris , & emptoris esse de-beat . Tunc quia emptio , bonae fidēi contractus , inaequalitatem pati non debet . L. 3. C. commun. utriusque judic. famil. ercite . & fin. regimur . At inaequalitas esset ; si emptori nō concederetur beneficium hujus leg. 2. quod venditori conceditur . Praeterea , quodd leges fraudem , seu menda-cium venditoris pariter , & emptoris prohibent . Suidas ex Theophrasto in lib. de legib. in V. οὐτα τῶν ἀγορᾶς , i. e. in foro : & non minus Venditor emptore sagaci astutia circumvenire potest ; ut eis apud Arnulphum Lexoviensem epist. 35. quām emptor venditorem . Idem tamen Cujacius lib. 16. obseruat. cap. 18. & lib. 33. obseruat. cap. 32. ait , hanc L. 2. ad emptorem non pertinere , quod se primum indicat̄ proficitur d. cap. 18. sub finem . Nec defunt rationes , quibus & ita posterior sententia juvari possit : quodd in hac L. 2. & L. 8. C. hoc tit. agitur tantum de vendito-re ; non igitur ad emptorem porrigi debet : & si hoc beneficium Impp. emptori concedere voluissent , id suis constitutionibus expressissent : cum non expresserint , venditori tantum concedi debet . Tunc quia in Novella Romani senioris . & in cap. 3. & cap. penult. de empt. & vendit. apud Gre-gor. agitur tantum de venditore , quasi id venditori tantum , non etiam emptori concedi debet . Denique Impp. in hac L. 2. humanitatis ratio-ne id se venditori concedere proficitur , qui plerunque necessitate rei fa-miliaris cogitur ad venditionem rei suae . L. ita ut. 36. §. 1. D. mandat. L. non idcirco. 12. & L. si quis. 16. C. hoc sit. At haec humanitatis ca-

tio cessat in emptore, qui non coactus, sed suā voluntate accedit ad emptionem. *L. cum postulassent.* 44. §. 1. *D. de dom. infid.* & ideo invidia est penes emptorem, miseratio penes venditorem. *Libanius declamat.* 8. Praeter locos de ea re observatos *Iudiciorum arnoldi ducimus, illi ducimus variantes pugnantes:* *Felix, qui posset emere;* *infelix, qui cogitare vendere.* Si emperor deceptus fuerit ultra dimidiam partem justi pretū, id potius suae stultitiae imputare debet, quam fraudi venditoris: & quod calore nimis ad emptionem accesserit, nec pretium rei satis expendent. Et hanc posteriorem sententiam magis admitterem: quam & probavimus lib. 6. *obseruat. cap. 16.* Nec movent prioris sententiae rationes: Nam licet contractus venditionis, emptionisque sit reciprocus, & sint mutuae praestationes; sunt tamen diversae. Venditor non tenetur rem facere emptoris; emperor nummos tenetur facere venditoris. *d. L. 11. §. 2. D. de actionib. empr.* Praeterea, quod dicitur in *d. L. 3. C. commun.* utriusque judic. ad alios contractus bonae fidei referendum est, quam ad contractum emptionis, in quo ita circa pretium inaequitas jure gentium probata est. *d. L. 16. §. ult. D. de minorib.*

An actio praescriptis verbis concurrat cum actione ex vendito; & de interpretatione *L. 2. Cod. de paci.*
inter emptor. & venditor.

C A P U T VI.

IMP. ALEXANDER in L. 2. C. de paci. inter emptor. & venditor. composit.

SI fundum parentes tui eā lege vendiderunt, ut sive ipsi, sive heredes eorum, emptori pretium quandocunq; vel intra certa tempora ob tutissent, restitueretur; teque paraō satisfacere conditioni dictae, heres emptoris non paret; ut contractus fides servetur, actio praescriptis verbis, vel ex vendito tibi dabitur: habitā ratione eorum, quae post oblatam ex pacto quantitatē, ex eo fundo ad adverfarium pervenerunt.

CUJACIUS in recitationib. ad tit. C. de paci. inter emptor. & venditor. composit.

Lex commissoria dicitur, si res venierit eā lege, ut venditori restituantur, pretiis intra certum tempus redditi: ex qua certe est alio ex vendito ad diem presiis oblati, & obligato, vel soluto emptori, ex L. 2. quae ait, esse actionem praescriptis verbis, & statim subjicit, vel ex vendito. Quibus verbis significat, superfluum esse actionem praescriptis verbis.

Idem

Idem CUIJACIUS aliter in recitationib. ad tit. D. de contrab. empt. in L. Labeo. 50.

Ex quibus apparet, actionem praescriptis verbis concurrere interdum cum actionibus aliis; ut hic concurrit cum actione ex vendito. *Simile exemplum est in L. 2. C. de pact. int. empator. in L. si convenit. inf. de rescind. vend.*

MERILLIUS.) Titius fundum vendidit Maevio centulu nummis, ea
lege, ut quandocunque Titius fundi pretium redderet, Maevius empator
fundum redderet. Hoc pactum appositum contra&oui formam dat contra-
oui? veluti lex commissoria pactum additionis in diem: & part actionem.
L. 7. §. adeo: D. de pact. L. venditor. 13. D. comm. praedior. L.
contra&us. 23. D. de regul. jur. Sed quaeritur, quaeam actio vendori
adversus empotorem competitat; an actio ex vendito, quasi ex certo con-
tractu; an actio praescriptis verbis in factum, quasi ex contractu incerto.
Et de ea re videntur iuris auctores difensisse. Sabiniani dabant actionem
ex vendito, ut deprehenditur in L. 2. §. Sabinus. & §. si in diem.
D. pro empatore. Iavolenus ex ea schola. L. fundi. 79. D. de contrab. empt.
Iulianus quoque ex eadem schola. L. ex empto. 11. §. is, qui. 3. D. de
actionib. empt. Et ratio illorum fuit, quod pactum reiolvendae venditionis
ita contractui esset appositum, ut formaret actionem ex contractu, &
ex eo pareret actionem. L. 6. §. 1. D. de contrab. empt. Proculejani con-
tra dabant actionem praescriptis verbis, tanquam ex dubio, & incerto
contractu. Proculus in L. si vir. 12. D. de praefu. verb. ut & alii Proculejanos,
dubitacionis tollendae gratia, actionem praescriptis verbis dare
maluisse observavimus. Ratio istorum fuit, quod pactum contractui venditionis
appositum, ut ipsam resolveret, videbatur aliud genus contractus
facere; cum res vendita ex natura contractus apud empotrem manero
debeat. L. cum manu. 80. D. de contrab. empt. Videbatur, aliud negoti-
tium gestum esse, & agi non posse ad rescindendam venditionem actione
ex vendito. d. L. 6. §. 1. D. ead. tit. Tam probabiles utrumque ra-
tiones erant, ut Imp. in specie hujus leg. 2. actionem praescriptis verbis
secundum Proculejanos, vel actionem ex vendito secundum Sabinianos,
concesserit. Cujacius in recitationib. C. ad hunc sit. ait his verbis, *vel*
ex vendito, significari superfluam esse actionem praescriptis verbis: ut ex
ea agi non debeat, sed potius actione ex vendito. Movetur, quod actio
praescriptis verbis non aliter datur, quam cum alia actio deficit. L. Qua-
tiens. 21. D. de praescript. verb. Si igitur actio ex vendito competit,
actio praescriptis verbis dati non debet. Tum quia, contractu venditione
sub lege commissoria, Imp. rescriperunt, decisam esse quaestionem
utriusque scholae, & ex vendito agi posse. L. 4. D. de leg. commissor. jam
igitur actione praescriptis verbis agi non debet, cum ex vendito agi possit.
Idem tamen Cujacius in recitationib. ad sit. D. de contrab. empt.
in L. Labeo. 50. utriusque actione agi posse existimat. Quod magis admis-
terem; & Imp. utriusque scholae sententiam conjungere voluit. Et ita
Cujacius tract. 2. ad Africanum, in L. filiis familias. 23. D. de mort. can-
dona-

donationib. existimat , conjunctam fuisse utriusque scholae sententiam , ut daretur conditio ob rem dati, vel utilis in rem actio ad revocandam donationem , si donatorem poenituisse. Tum quia , actio praescriptis verbis potest concurrere cum actione ex vendito . L. Labo. 50. D. de contrab. empt. & cum aliis actionibus . L. si convenit. 23. D. comm. divid. Non movet in contrarium d. L. 21. D. de praescript. verbis quia non datur actio praescriptis verbis , cum certa , & tuta actio competit : at cum dubius sit contractus , dubitationis tollendae gratia , datur actio praescriptis verbis. L. si gratuitam. 17. L. si apud. 18. & L. apud 20. §. 1. D. sed. tit. Non movet etiam d. L. 4. D. de leg. commissor. quae ita debet intelligi , ut praeter actionem praescriptis verbis , etiam ex vendito agi possit . Et ita utraque actio datur in d. L. 23. D. comm. divid. quae jungenda est cum d. L. 4. D. de leg. commiss. ex eod. lib. 32. Ulp. ad edictum.

*An tutor leuem , vel levissimam tantum culpam
praestare debeat.*

C A P U T VII.

IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, in L. 7. C. arbitr. tutel.

Q Vicquid tutoris dolē , vel latā culpā , aut levi , seu curatoris , minores amiserint ; vel cum possint , non acquisierint : hoc in tutelae , seu negotiorum gestorum uile judicium venire , non est incerti juris .

CUIACIUS in recitationib. ad tit. de reg. jur. in L. contradic. 23.

Nunc sic statuamus : in tutela , mandato , gesto , commodato , levissimam culpam venire : nam exigitur exactissima diligentia. L. 9. 11. 13. C. mandat. §. 1. Inst. de obligat. ex quasi contractu.

Idem CUIACIUS aliter in paratit. C. ad tit. arbitr. tutel.

Quae sunt scripta de actione tutelae , trahuntur ad uitem actionem negotiorum gestorum , quae competit administratoribus , curatoribus . Et postea : Quicquid dolē , vel latā culpā , aut levi erroris , qui negotia gesserunt , minores amiserunt , vel non acquisierunt . d. L. 7.

MERILLIUS .) Alia culpa est lata , seu magna , alia levis , alia levissima . Lata culpa est dissoluta negligentia . L. si fidejussor. 29. D. mandat. manifesta negligentia . L. 2. C. arbitr. tutel. Et haec lata , seu magna culpa dolo comparatur . L. 1. §. 1. D. si mens. fals. mod. dixer. dolo est proxima , L. quaesitus est. 8. §. 3. D. de prevaric. Imo & dolus est , L. ma-

gnat.

qua. 226. *D. de verbis significatis.* Latae culpae exemplum est, si quis tal-
lem rebus alienis diligentiam non adhibeat, qualem rebus suis adhibere
solet. *L. quod Nerva. 32. D. deposit.* Non licet, quod omnes sciunt, vel
intelligunt. *L. latae. 223. D. de verbis significatis.* Levis culpa est, non
facere, quod bonus paterfamilias faceret; non adhibere talem diligentiam,
qualem ceteri rebus suis adhibere solent; seu ad eum modum, quem na-
tura hominum desiderat. *d. L. 32. D. deposit.* & cum dicitur, aliquem
de culpa teneri, levis culpa debet intelligi. Levissima culpa est, non fa-
cere, quod diligentissimus paterfamilias faceret. *L. si menses. 25. §. qui*
columnam. *D. locat.* Is, qui tantum de lata culpa tenetur, tantum praef-
stare debet dolorem, non diligentiam: is, qui de levi culpa tenetur, praef-
stare debet diligentiam: is, qui de levissima culpa tenetur, praefstare debet
exactam, seu exactissimam diligentiam. Ex natura autem contractuum,
aliter atque aliter culpa praefstari debet. In quibusdam contractibus lata
tantum culpa, seu dolus praefstatur. *L. 7. §. illud. D. de partit.* *L. 1. §. il-*
lud. D. deposit. & in precario, d. *L. 8. §. 3. D. de precario.* Levis culpa
praefstatur in contractibus, qui gratia utriusque sunt, dantis, & accipien-
tis: in quibus utriusque utilitas vertitur, ut in commodato, pignore,
emptione, locatione, doce. *L. 5. §. 2. D. commodato.* Modestinus lib. 2. dif-
ferentiarum, in collat. leg. Mosaic. tit. 10. in ceteris partibus hanc regu-
lam custodiri ait, Levissima culpa pignori debet in commodato, quod fit
tantum gratia accipientis. *d. L. 5. §. 2. & L. in rebus. 18. D. commodato.*
& in mandato, & in negotiorum gestione: nam procurator omnem cul-
pam praefstare debet, id est, leuem, & levissimum. *L. à procuratore 13.*
C. mandat. & negotiorum gestor exactam diligentiam. Paulus lib. 1. sen-
tent. tit. 4. vel exactissimam. *§. 1. Institut. de obligat. quo^r quasi ex*
contract. Sed quaeritur, an tutor pupilli, vel curator adolescentis, de le-
vi tantum culpa teneatur; vel etiam de levissima. Cujacius in recitationib.
ad sit. de regul. jur. ait, tutorem de levissima culpa teneri, ut com-
modatarium, negotiorum gestorem; nec tamen probat. Fortasse move-
batur, quod tutor sit veluti procurator pupilli, & curator veluti negotio-
rum gestor: at illi tenentur de levissima culpa. Idem verò Cojacius in
paratit. *C. ad hunc sit. arbit. tutel.* ait, tutorem tantum de levi culpa
teneri; quod probat ex hac *L. 7.* Et verius est, tutorem tantum de levi
culpa teneri, & curatorem: quia tutor, & curator talem rebus pupilli, &
adulti diligentiam adhibere debent, qualem rebus suis solent. *L. à tutori-*
bus. 35. D. de administrat. & pericul. tutor. *L. 1. in princip.* *D. de tu-*
tel. & rationib. diffrabend. Sufficit tutori talem diligentiam rebus pupilla-
ribus adhibere, qualem ipse, vel diligens paterfamilias rebus suis exhibet.
Licet autem procurator, & negotiorum gestor de levissima culpa teneantur;
non tamen dicendum est, tutorem, & curatorem pariter teneri: quod
mandatarius, seu procurator, & negotiorum gestor, sponte suscipiunt ne-
gotiorum gestione; at tutoribus, & curatoribus invitis administrationis
officium imponitur. *L. tutori 20. C. de negot. gest.* Quod si tutor sponte
se administrationi obtulerit, oblatâ satisfactiōne, cum plures essent tu-
tores dati testamentō; diligentiam exactam praefstare debet. *L. qui in-*
juriae.

An usurae legatorum, vel fideicommissorum ex mora, aut lite contestata debeantur.

C A P U T . VIII.

IMPERATOR GORDIANUS in L. ult. C. de usur. & fructib. legator. seu fideicommiss.

IN legatis, & fideicommissis, fructus post litis contestationem, non ex die mortis, consequuntur; sive in rem, sive in personam agatur.

CUIACIUS ad lib. 6. *Quaestionum Papiniani*, in L. 2. *D. de usur. & fructib.*

An, dices, fructus legatorum, vel fideicommissorum praeflati ex die mortis ante moram? Minime; sed ut usurae legatorum, & fideicommissorum, ita & fructus praestantur tantum ex mora, hoc est, ex litis contestatione: non ex mora, si quae antecellerit litis contestationem, ut ostendit L. 3. hoc tit. L. ult. C. de usur. & fructib. legator.

Idem CUIACIUS aliter in paratit. G. ad tit. de usur. & fructib. legator. seu fideicommiss.

Nec tamen inficer, quin & si ratio morae coargui possit ex mota controversia instanti, atque continua, an equum ad judicem eatur, & lis apud eum contestetur; ex eo tempore sit babenda ratio usurarum, & fructuum. Nam ut in SCo Adriano, quod scripum est de lite contestata, facile trahitur ad motam controversiam, L. sed & si lege. §. si ante. D. de petit. hered. Ita constitutiones hujus tit. quae loquuntur de lite contestata, trahi concedo ad controversiam motam: & ita confirmo, ex lite contestata, vel controversia mota, legatariis, aut fideicommissariis moram fieri.

Et in not. Cod. ad hunc tit.

Mora sit & ante litem contestatam per interpellationem. L. 36. §. ult. D. de legat. i. L. 2. D. de usur.

Idem CUIACIUS lib. singul. de praescriptionib. cap. 18.

Reliquorum legatorum usurae, & fructus ex tempore morae debentur, si fuerint per damnationem: vel ex tempore aditionis, si per vindicationem; non ex tempore mortis testatoris. L. ult. C. de usur. legator.

MERILLIUS.) Testator fundum legavit Titio; Titius petuit fundum à Maevio herede; heres moram fecit, & secum hanc item contestari passus est. Quaritur, an Maevius heres fundi fructus restituere debeat. Cuiacius ad lib.

lib. 6. Quæst. Papiniani, in L. 2. D. de usur. ait, usuras, & fructus legatorum, & fideicommissorum praestari tantum ex mora, hoc est, ex litis contestatione; non ex mora, quæ antecellerit litis contestationem. Quod probat ex hac L. ult. & L. 2. D. de usur. & adhuc probari potest ex L. quæst. 91. §. ult. D. de legat. 1. Tum quia actiones ex testamento sunt stricti juris; & in judicis strictis fructus veniunt tantum post litem contestatam. L. videamus. 38. §. si aditionem. 4. D. de usur. Idem Gujaci in paratis. Cod. & ad b. tit. ait; usuras, & fructus in legatis, & fideicommissis venire non tantum à lite contestata, sed à controversia mota, quæ praecedet litis contestationem. L. sed & fi. 25. §. si ante 5. D. de heredit. petit. & in notis C. ad h. tit. ait, venire post moram. Idem Gujaci in lib. singul. de praescript. & termin. cap. 18. distinctionem adhibet inter legatum vindicationis, & damnationis; ut usuras veniant in legato vindicationis à die aditae hereditatis; & in legato damnationis, ex die morae. Quam distinctionem non probat, nec satis probari potest; quia legatum vindicationis peti poterat actione in rem, vel actione in personam. L. quod legatur. 38. D. de judic. L. bujusmodi. 84. §. ult. D. de legat. 1. legatum damnationis, tantum actione in personam. L. duos 14. D. de usr. usur. & redit. legat. At nulla differentia constituitur in hac L. ult. sive in rem, sive in personam actum fuerit. Verius autem existimo, usuras, & fructus in legatis, & fideicommissis venire ex mora; & probari potest ex L. cum servus. 39. §. frugas. D. de legat. 1. & L. Titia. 87. §. usuras. D. de legat. 2. Paulo lib. 3. sentent. tit. ult. ad leg. Falcid. Licet enim actiones legatorum, & fideicommissorum sint stricti juris, tamen quoad usuras, & fructus attinet, bonae fidei judicii comparantur. L. usurae. 34. D. de usur. L. in minoribus. 3. C. In quib. caus. in integ. refit. Quod verò dicitur, usuras, & fructus in legatis, & fideicommissis tantum venire ex lite contestata; L. 1. 2. & L. ult. b. tit. ideo dicitur, quia lite contestata certius mora facta deprehenditur. Diferit Paulus ait, venire ex mora. d. tit. ult. ad leg. Falcid. At mora praecedit litis contestationem in judicio, L. 3. D. de usur. & frudib. si instantia legati petendi facta sit; si legatarius heredem extra judicium interpellaverit. Atque ita verius est, usuras, & fructus venire in legatis, & fideicommissis ex die morae, quam ex lite contestata, aut controversia mota.

*An beres potuerit remittere Falcidiam, ante constitutionem
Iustiniani, in L. ult. Cod. ad legem Falcid.*

C A P U T IX.

JUSTINIANUS in L. ult. C. ad lg. Falcid.

Cillum certum sit, heredem, qui plenam fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem, non posse postea rationem legis Falcid. Par. II. pp. cidae

cidae praetendentem, repetitione uti ; quia videtur voluntatem testatoris sequi : jubemus hoc simili modo firmum haberi, et si cautionem super integrum legatorum solutione fecerit : quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum est. In utroque etenim casu ; id est, sive solverit, sive super hoc cautionem fecerit ; aequitatis ratio similia suadere videtur.

CULJACIUS in expedit. Novellae primae.

Poss. mortens testatoris non constabat olim, sed bodie constat, ex confituatione Iustiniani valere conventionem, ne heres Falcidiā utatur.

Idem CULJACIUS Consultat. 59.

Dixi, non valere conventionem, quae expugnat ius publicum; & portiones, quae legibus, aut moribus deferuntur, nullā cautione onerari posse. L. si patronus, in princip. D. de donationib. Quod obtinuit etiam in Falcidia debita heredi extraneo, ante constitutionem Justiniani, L. ult. C. ad leg. Falcid.

Idem CULJACIUS aliter in Recitationibus ad lib. 13. Respons. Papinianni, in L. quod bonis. 15. §. 1. D. ad leg. Falcid.

Si poss. mortem fratris idem promisisset, se non usuraram Falcidiā; vel si contra faceret, daturam certam pecuniam poenam nomine; committeretur stipulatio. L. quod quis. inf. h. tit. L. ult. C. eod. tit. L. si patronus. §. 1. D. de donat. Et ratio haec est, quid unicuique licet de commmodo suo detinere. Ergo heredi licet non uti Falcidiā, cum ea locum habet (ita videtur legendum) puta poss. mortem testatoris. Lex Falcidia heredis causa data est. d. L. potest. hoc tit. ergo heres cā non uti potest.

MERILLIUS.) Si heres institutus, cum sciret legi Falcidiae locum esse, sponte integra legata solverit, non habet legatorum repetitionem: quia voluntati testatoris parere völuisse intelligitur. L. 5. §. si quis rogatus, D. de donationib. inter vir. & uxor. L. qui totam. 45. D. ad SCium Trebelianum. L. error. 9. & L. ult. b. tit. & quia scens, volensque donasse intelligitur, quod retinere poterat. L. cuius. 53. D. de regul. jur. Sed finge, heredem institutum cavisse legatariis, si beneficiū legis Falcidiae non usursum; an integra legata solvere tenebitur? Justinianus in hac L. ult. ait, id veteribus legibus in ambiguitatem deductum fuisse : quod & comprehenditur in L. si patronus. 20. §. 1. D. de donationib. ubi Marcellus forte paverat, heredem non posse remittere quartam sibi debitam ex lege Falcidia ; ut nec patronus potest remittere legitimam portionem sibi debitam ex lege Julia, & Papia. Ratio illius fuit, quod jus publicum versatur in legibus. L. 3. D. qui testam. facere poss. At jus publicum nec privatorum testamentis mutari potest. L. nemo. 55. D. de legat. 1. nec privatorum pactis. L. jus publicum. 38. D. de pac. L. nemo. 20. D. de religios. & sumptib. L. ult. D. de suis, & legitim. Considerabat jus publicum in lege Falcidia, quatenus publicē interest, testamento non fieri irrita: & ideo lex Falcidia quartae deductionem ex legatis heredi concederat; & SCium Pegalianum ex fideicommissis, ut ad hereditatem adeundam invitaretur. §. sed quia. In his. de fideicommiss. hered. Considerabat etiam jus

ius publicum in lege Julia, & Papia, quatenus publicè intereat, patronis reverentiam exhiberi, & debitam portionem legibus servari. d. L. 20. D. de donationib. Alii putabant, heredem, cum cavitet se beneficiò legis Falcidiae non usurum, ex sua promissione teneri, & quartam ex legatis non posse detrahere. Et in ea sententia fuit Ulpianus, L. qui quod. 46. D. ad leg. Falcid. Paulus L. potest. 71. D. sed. Maecianus de SCto Pegasio-
no, L. fideicommissum. 62. D. de condit. indeb. Ratio istorum fuit, quod unicusque licet contemnere ea, quae pro se introducta sunt, & renunciare iuri suo. L. si judex. 41. D. de minorib. L. penult. C. de pa. At gratiā heredis constitutum fuit, ut quartam ex legatis detraheret. d. L. 71. D. ad leg. Falcid. Considerabant iti non jus publicum, sed privatam utilitatem, seu commodum rei familiaris; quod adversus leges, & edita Praetorum pactō remitti potest. L. Jurisconsultus. 7. §. si pactifcar. D. de pa. Cujacius eam dubitationem inter juris auctores agnoscit in *expositione Novellae* 1. sed aliis utramque sententiam fecerunt est; prioram, consultat. §9. ubi ait, ante constitutionem Iustiniani heredem in hac L. ult. non posuisse quartam lege Falcidiā debitam cautione remittere. Secundam, ad lib. 31. *Responsum Papiniani* in L. quod bonis. 15. §. 1. D. ad leg. Falcid. ubi ait, heredem, quartam Falcidiā cautione posse remittere, quod ejus causa data fuerit. Et quidem utraque sententia ante Iustinianum suos ha-
buit auctores: sed magis receptum fuisse videtur, ut heres posset cautione quartam legis Falcidiae remittere, & cavere se lege Falcidiā non usurum. Et hoc ut magis receptum Iustinianus probavit, ut in plerisque alii decisionibus: Et quidem si heres potuit adversus legem Falcidiā integrā legata solvere, ita potuit Falcidiā cautione remittere; eadem enim ra-
tio solutionis, & remissionis.

*An omnes differentiae legatorum sublatae fuerint
a Justiniano.*

C A P U T X.

IUSTINIANUS in L. unic. §. ubi autem. 11. C. de caduc. tollend.

NOs autem omnimodō repellimus, unam omnibus naturam legatis; & fideicommissis imponentes; & antiquam dissonantiam in unam trahentes concordiam.

CUJACIUS in parat. C. ad L. unic. C. de caduc. tollend. sub finem.

Pars quoque collegatarii collegatario accrescit, si diriuncti fuerint, ex hac constitutione; sublata bac in re veteri differentiæ legatorum per damnationem, & per vindicationem. Itemque si conjuncti fuerint per vindicationem.

L. si duobus. §. ult. L. legatum . §. 1. L. planè. §. si duobus. D. de legat. 1. L. si servo . D. de statuliber. At non etiam si conjuncti fuerint per damnationem . L. 7. D. de legat. 2. L. si duobus , in princ. L. hujusmodi. §. si Titio . L. planè. §. si conjunctum . D. de legat. 1. Quam differentiam legatorum non invenio esse sublatam.

Idem CUIACIUS alter in not. ad Ulpianum tit. 24. de legat. in verbo , si per damnationem.

Hinc verò apparet , L. conjunctum de legat. 3. de legato vindicationis , L. planè. §. si conjunctum de legat. 1. de legato damnationis accipientiam esse . Sed hoc ideo in eis locis suppressum est , quod jam sublatae esent à Justiniano legatorum differentiae: non tamen ita ab iis locis sublatæ sunt , ut haec manifestè non superfite cuius differentiae testigia.

MERILLIUS .) Inter diversa genera legatorum erant complures differentiae , ex quibus unam Justinianus attigit in hoc §. ubi autem . 11. L. unit. C. de cedue. tollend. puta , si duobus eadem res per damnationem legata fuisset , concursu partes faciebant . L. 1. §. interduos . & L. 3. D. de usufr. accresc. L. coheredi. 41. §. ctheres. D. de vulg. & pupill. substitut. solidum cuique ab initio relictum esse intelligebatur : altero concurrente , scindebatur inter eos legatum ; non concurrente , pars collegatio , seu conjunctio accrescebat . Si verò duobus eadem res diliunctim per damnationem legata fuisset , in hoc legato non concurrentebant ; neque deficiente altero inter eos fuit jus accrescendi ; sed cuique toquim debitum erat : ei que res debebatur , qui primus legatum petere occupasset ; alii debebatur aestimatio rei . Gajus in fragmentis Institut. lib. 2. tit. 6. & vestigium est in L. duos. 14. D. de us. usufr. & reddit. legat. L. Titiae . 36. §. ult. & L. filiusfamilias : 114. §. ult. D. de legat. 1. & Justinianus in hoc §. ubi autem . istam differentiam , quae erat inter legata vindicationis , & damnationis , intelligit . Plures alias differentias inter hujusmodi legata alibi observavimus . Sed quaeritur , an omnes istae differentiae legatorum hodie sublatæ fuerint constit. Iustiniani in L. 2. C. Com. de legat. & in hoc §. ubi autem . Cujacius in paratit. C. ad b. tit. sub finem ait , non esse sublatam differentiam , quae erat circa jus accrescendi , in legato vindicationis , & damnationis : neque alias differentias , quae inducuntur ex voluntate testatoris . Tum quia si Justinianus istas differentias tollere voluisse , tam manifesta earum vestigia in Pandectis non reliquisset : siquidem in legato per vindicationem portio deficiens conjunctio accrescit . L. si duobus. 16. §. ult. & L. planè . 24. §. si duob. D. de legat. 1. L. si servo . 31. §. 1. D. de statuliber. in legato per damnationem portio deficiens conjunctio non accrescit . d. L. 16. in princip. D. de legat. 1. d. L. 34. §. si conjunctum . eod. L. si Titio . 61. D. de legat. 2. Idem Cujacius in not. ad Ulpianum , tit. 24. de legat. ait , sublatas fuisse à Justiniano differentias legatorum ; sed earum quedam vestigia superesse ; quod est verius . Nam cùm Justinianus unam , eandemque naturam omnibus legis trahuerit , d. L. 2. C. Com. de legat. §. ult. Instit. de obligat. quae quasi ex contrari. nascuntur . & in hoc §. ubi autem , sequitur , Justinianum nullam diffe-

differentiam inter diversa genera legatorum relinquere voluisse. Alioqui non esset una, eademque natura omnium legatorum, si quaedam adhuc differentiae supererent. Licet autem vestigia quaedam istarum differentiarum in libris juris remanserint, non ideo remanserunt, quasi hodie obtinere debeat; sed quia Pandectarum compositores festinantiis agentes, vestigia omnia juris antiqui, quod Justinianus immutavit, interdelese non potuerunt.

*Au Sexti Aelii, vel Sexti Caecilii nomen retineri debeat
in L. I. C. de comm. serv. manumiss.*

C A P U T XI.

JUSTINIANUS in L. I. in princ. C. de comm. serv. manumiss.

SEcundum ea, quae & Ulpianus lib. 6. fideicommissorum, & Paulus lib. 3. fideicommissorum refert: ubi & hoc relatum est, quod & Sextus Aelius juris antiqui conditor definit, socium per Praetorem compelli partem suam vendere.

CLUJACIUS lib. 7. observat. cap. 24.

Eutropius Ulpianum juris conditorem vocat, Justinianus Sextum Caecilium;
L. I. C. de comm. serv. manumiss.

Idem CLUJACIUS aliter legit in Paratit. C. ad tit. de comm. serv. manumiss.

*Idemque Sextum Aelium antiquum Interpretem XII. Tabular. refert
scriptisse ex Ulpiani 6. & Pauli 3. fideicommissor. & notis Marcelli ad
Julianum.*

Et in Recitationib. ad tit. C. de comm. serv. manumiss.

*Scribit etiam, idem sensisse Sextum Aelium antiquum interpretem XII.
Tab. ut socius invitus socio manumittenti vendas partem suam: & hanc
Aelii sententiam refert Ulpianus 6. fideicommissor.*

MERILLIUS.) Si unus ex dominis communem servum manumitteret Latinā libertate, puta inter amicos per epistolam, nihil agebat. Ulpian. lib. sing. Reg. tit. 1. sed si vindicta, aut testamentō manumitteret; dubitatum fuit, an servus maneret, vel ei libertas competeteret. Sabinus, & ex ea schola auctores, videtur in ea fuisse sententia, ut servus maneret: & ratio illorum fuit, quod unus ex dominis, invititus sociō, in re communi nihil facere potest. L. in re. 25. D. de servitutib. praedior. urbarior. L. Sabinus. 28. D. comm. divid. Et socius, qui in re communi vult aliquid facere invitō sociō, jus locii magis ad se praeripit. L. au unus.

II. D.

11. *D. si servit.* vindicet. Cùm igitur unus ex sociis , invicto sociò , servum manumittit , jus socii ad se praeripit ; & propterea servo manumisso libertas non competit . Et quia servus pro parte liber esse non potest , & pro parte servus . *L. alieno.* *D. de fidaicomiss. libertat.* pars socii manumittentis , secundum istorum sententiam , socio non accrescit . §. ult. *Instit. de donatione.* & hac *L. i.* in princip . Proculejani videntur sensisse , ut servus ab uno ex dominis manumisssus liber fieret , & libertas ad se trahere servitudinem . Ratio istorum fuit , quod si libertas servo non competeteret , melior esset conditio faevioris , quam domini mitioris : at favor libertatis hoc non patitur . Proculejani , & ex ea schola auctores , secundum Stoicorum dogmata , maximè favebant libertati , ut alias ostendimus . Aequius igitur esse ajebant , ut servus liber esset ; & tamea indemnitas alteri domino praefastaretur ; puta , dimidium aestimationis . Cujus sententiae vestigium est in *L. duobus.* 30. *D. de liberal. caus.* & *L. judicatarat.* 29. *D. de except. rei judic.* Quam posteriorem sententiam Justinianus hic probare maluit : eamque confirmat auctoritate plurium JCtorum , & Sexti Aelii . Cujacius lib. 7. obseruat . cap. 25. legit , *Sextus Caecilius* ; puta , *Sextus Caecilius* , qui passim laudatur in Pandectis , cuius & elegantissima est dissertatione cum Phavorino Philosopho de legibus XII. Tabul. apud Gellium lib. 20. cap. 1. Idem Cujacius in parant. C. ad h. tit. & in recitationib. ad eundem tit. legit , *Sextus Aelius* : quod magis probarem , quia ita legitur in omnibus codicibus editis , & manuscriptis : Tum quia Sextus Aelius fuit ex antiquissimis JCtis , quem & Ennius versibus suis laudaverat , ut refert Pomponius in *L. i.* §. deinde . 19. *D. de orig. jur.* & versus Ennius extat apud Vatromen lib. 6. de ling. Lat.

Catus Aelius Sextus.

id est , acutus , ut ille interpretatur . Atque etiam Sexti Aelii fit mentio in *L. si venditor.* 38. *D. de actionib. empt.* itaut Sexti Aelii nomen in d. *L. i.* C. de comm. serv. manumiss. retinendum videatur .

An Lex 3. C. de praescript. trigint. annor. Theodosio seniori , vel juniori sit tribuenda .

C A P U T XII.

IMPP. HONORIUS , & THEODOSIUS AA. ASCLEPIODOTO PP. in L. 3. C. de praescript. trigint. vel quadragint. annor.

Sicut in rem speciales , ita de universitate , ac personales actiones ultra triginta annorum spatium minimè protendantur . Sed si qua res , vel jus aliquod postuletur , vel persona qualicunque actione , vel persecutio pulsetur ; nihilominus erit agenti triginta annorum praescriptio me-

tuca

twenda. Eodem etiam iure in ejus persona valente, qui pignus, vel hypothecam non à suo debito, sed ab alio per longum tempus postlidente, nititur vindicare. Quae ergo antea non motae sunt actiones, triginta annorum iugi silentio, ex quo competere coeperunt, vivendi ulterius non habeant facultatem. Nec sufficiat precibus oblatis speciale quodam (licet per annotationem) promeruisse responsum, vel etiam in judicis allegatis; nisi allegatae sacrò rescripto, aut in judicio postulatione deposita, fnerit subsecuta per executorem conventio: non sexūs fragilitate, non absentiā, non militiā contra hanc legem defendendā; sed pupillari aetate duntaxat, quamvis sub tutoris defensione constat, huic eximendā sanctionis. Nam cum ad eos annos pervenerint, qui ad sollicitudinem pertinent curatoris; necessariō eis, similiter ut aliis, annorum triginta intervalla fervanda sunt. Hae autem actiones annis triginta continuis extinguantur, quae perpetuae videbantur; non illae, quae antiquis temporibus limitabantur. Post hanc verò temporis definitionem, nulli vendi ulterius facultatem patere censemus, etiam si se legis ignorantia excusare tentaverit. Dat. VIII. Kalend. Decemb. Constantiop. Victore, & Symmacho Conf.

CUJACIUS lib. sing. de praescriptionib. cap. 30.

Ac primiō quidem Theodosius constituit, ut in provinciis, exemplō adiuvium in rem, tempore etiam tollerentur personales: non tamen decem, nec viginti annis, sed triginta. L. sicut. C. de praescript. 30. annor. Cujus inscriptio talis esse debet: Theodosius A. Fuit Theodosius Magnus hujus praelcriptionis auctor, vel juniorē teste. Novell. de 30. annor. praescript.

Idem CUJACIUS alter, lib. 18. observat. cap. 26.

At sād eam Theodosii magni constitutionem non habemus. Nam L. 3. C. de praelcript. 30. annor. Theodosii junioris est, non senioris: Quae tamen idem statuit, quod illa: Et similiter tricensio subtrahit pupillarem aetatem domini, vel creditoris. Et ut hodie malim soli Theodolio juniori illam L. 3. adscribere, facit Cod. Theodos. Et inscriptio ad Asclepiodotum; cui solus paucim alibi lego, Theodosium suas constitutiones dirigere; Et solius Victoris Conf. subscriptio.

MERILLIUS.) Triginta annorum praelcriptio hac L. 3. inducitur, quae omnibus causis opponatur, & extat in L. unic. C. Theodos. de actionib. cert. temp. finiend. ut quemadmodum actiones in rem praelcriptione decennii antea tollebantur. L. 2. C. si adversi creditor. L. 2. C. de praescript. leng. tempor. Ita & actiones personales tricensio collantur; quia & spatium illud triginta annorum quoddam seculum brevius est, ut ait Servius ad 8. Aeneid. Seculo longiore, puta, centum annis vita hominum definita est. L. proponebat. 76. D. de judic. L. an ususfructus. 56. D. de ususfr. & quemad. seculo breviore, puta, triginta annis actionum vita finita est. Sed non satis constat, an haec constitutio Theodolio magno, seu seniori, an juniori sit tribuenda. Cujacius lib. sing. de praescriptionib. cap. 30. Theodolio magno tribuit; quem Theodosius junior intelligit, & patrem

trem suum vocat, *Novell. de 30. annor. praescript. omnib. cauf. opponend.* Idem tamen Cujacius lib. 8. *observat. cap. 26.* ait, Theodosium quidem magnum tulisse legem de praescriptione triginta annorum, ut omnes actiones personales (suberata aetate pupillari) triginta annorum praescriptione tollerentur: non tamen esse hanc *L. 3.* sed desiderari, & non extare. Hanc verò *L. 3.* adscribit. Theodosio juniori: idque probat ex d. *L. unic. de actionib. cert. temp. finiend. in Cod. Theodos. ad Asclepiodotum,* ad quem Theodosius junior plerasque alias constitutiones suas scripsit: quod quia Cujacio magis placuit, facile admitterem. Quidam tamen existimant, nullam fuisse constitutionem Theodosii senioris de praescriptione triginta annorum, sed tantum junioris; quae & debet intelligi in *Novell. de praescript. triginta annor. omnib. cauf. opponend.* & in *Novell. Valentini. de Episcopel. judic.* quod ex verbis hujus *L. 3.* videatur Theodosius junior eam triginta annorum praescriptionem primus induxisse, quā actiones personales tolluntur: exemplō ductō à praescriptione decenni, quo actiones in rem antea tollebantur, d. *L. 2.* *C. de praescript. long. temp. decens, vel triginta annor.*

*Ut verba quaedam in L. 3. C. de annal. except.
accipi debeant.*

C A P U T XIII.

JUSTINIANUS in L. 3. C. de annal. except.

SI ex multis causis quidam obnoxium habent, & maximè ex similibus quantitatibus; in unius quidem causae summa libellum conventionis composuerit, causam tamen non expresserit; apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in judicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut omnino nihil fecisse; cum ejus sensus ince^{sus} esse apparebat. Sed & in judiciis tales altercationes ventilatas invenimus. s., & maximè propter longi temporis interruptionem. Si enim personali, forte fuerat mota actio, hypothecariae autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant, personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam; hypothecariam autem evanescere, taciturnitate sopitam. Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum, aliae dubitationes emergebant; si omnes ei competentes actiones hujusmodi narratione contineri credantur; an verò quasi silentiō circa eas habitō, tempore expirare, nullō ex incerta libelli confessione adminiculō ei acquisitō. Sancimus itaque, nullam in judiciis in posterum locum habere talem confusione; sed qui obnoxium suum in judicium clamaverit, & libellum conventionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causae mentionem habentem, vel unius

unius quidem specialiter; tantummodo autem personales actiones, vel hypothecarias continentem; nihilominus videi jus suum omne in judicium deduxisse, & esse interrupta temporum curricula: cum contra desides homines, & sui juris contemptores, odiosae exceptions oppositae sunt. Datum Constantinop. post Consul. Lampadii, & Oretis VV. CC.

CUIJACIUS in parat. C. ad hunc sit. de annual. except.

Quod ait in principio, & maximè ex similibus causis, sic accipitur, ut minimè idem sit ex dissimilibus causis.

Idem CUIJACIUS aliter in recitationib. ad hanc L. 3.

Quod ait in prima parte, ex similibus quantitatibus, sic accipite, ut minime idem sit ex dissimilibus quantitatibus.

MERILLIUS.) Titus debebat centum Maevio ex causa legati, censem ex causa mutui, & centum ex causa venditionis. Maevius convenit Titum, & ab eo centum generaliter petuit, nullà causâ debiti expressâ in libello conventionis. Quaerebatur, an Maevius omnes causas debiti in judicium deduxisse videretur, vel vetustiorem tantum cauſam debiti, vel nullam potius: & hoc quaerebatur, ad interruptionem prescriptionis, quae fit sola conventione. In ea quaestione tres diversæ sententiae fuisse videntur. Quidam existimat, omnes cauſas debiti in judicium deductas fuisse, cum nulla causa expresa fuisse: ut cum quis in libello appellationis nullam causam expreſſerit, ex omnibus cauſis potest appellationem perlequi. L. 3. 6. quid ergo. 1. & L. appellanti. 13. D. de appellationib. Ita qui non expreſſit causam debiti in libello conventionis, ex omnibus cauſis debitorein suum convenire intelligitur. Alii dicebant, non omnes obligationes, sed vetustissimam earum in judicium deducēt; veluti debitor ex pluribus cauſis, si non expreſſerit ex qua cauſa solverit, in antiquiorem cauſam solvile existimatur. L. 5. & L. cum ex pluribus. 97. 6. ult. D. de solut. & liberat. Tertia fuit opinio eorum, qui dicerent, cum Maevius in libello conventionis nullam causam expreſſisset, nihil in judicium deducēt esse; eo quid incertum est, quod petitur. L. inter. 83. 6. 1. D. de verb. oblig. veluti & aliis incerta actio nulla est. L. 5. in fin. D. de rei vindicat. incerta stipulatio nulla. L. 9. 10. 11. D. de stipulat. servor. incertum legatum nullum. L. 4. C. de verbor. significat. & ita incerta conventio, non expreſſa causâ, nulla esse debeat. Justinianus quaestionem itam ita dirimit; ut si Maevius generaliter libellum conventionis Titio transmiserit, nullà causâ expreſſa; puta, si centum petierit; omnes cauſas in judicium deduxisse videatur, & ex causa legati, & ex causa mutui, & ex causa venditionis: atque ita interrupti preſcriptionem. Subjicit Justinianus, ut si, unius cauſae specialiter facta sit intentio in libello conventionis; puta, si actor expreſſerit causam personalis actionis, vel causam hypothecariae actionis, omne jus suum in judicium deduxisse videatur: quid ex cauſa personalis, vel ex cauſa hypothecariae actionis, personali actione expreſſa, hypothecaria interrupitur: hypothecaria actione expreſſa, personalis interrupitur. Verum dubitari pos-

Par. II.

Qq

trem suum vocat, *Novell. de 30. auctor. praescript. omnib. caus. opponend.* Idem tamen Cujacius lib. 8. *observat. cap. 26.* ait, Theodosium quidem magnum tulisse legem de praescriptione triginta annorum, ut omnes actiones personales (subtracta aetate pupillari) triginta annorum praescriptione tollerentur: non tamen esse hanc *L. 3.* sed desiderari, & non extare. Hanc verò *L. 3.* adscribit. Theodosius junior: idque probat ex d. *L. unic. de actionib. cert. temp. finiend. in Cod. Theodos. ad Asclepiodotum,* ad quem Theodosius junior plerasque alias constitutiones suas scripit: quod quia Cujacio magis placuit, facile admitterem. Quidam tamen existimant, nullam fuisse constitutionem Theodosii senioris de praescriptione triginta annorum, sed tantum junioris; que & debet intelligi in *Novell. de praescript. triginta auctor. omnib. caus. opponend.* & in *Novell. Valentin. de Episcopat. judic.* quod ex verbis hujus *L. 3.* videatur Theodosius junior eam triginta annorum praescriptionem primus induxisse, quā actiones personales tolluntur: exempli ductō à praescriptione decennii, quo actiones in rem antea tollebantur, d. *L. 2.* C. *de praescript. long. temp. decem, vel triginta auctor.*

*Ut verba quaedam in L. 3. C. de annal. except.
accipi: debeant.*

C A P U T XIII.

JUSTINIANUS in L. 3. C. de annal. except.

SI ex multis causis quidam obnoxium habent, & maximè ex similibus quantitatibus; in unius quidem causae summa libellum conventionis componerit, causam tamen non expresserit; apud veteres agitabatur, an videatur omnes causas in judicium deduxisse, an vetustissimam earum, aut omnino nihil fecisse; cum ejus sensus ince^{sus} esse apparebat. Sed & in judiciis tales altercationes ventilatas invenimus. s., & maximè propter longi temporis interrupcionem. Si enim personali. fortè fuerat mota actio, hypothecariae autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant, personalem quidem esse temporis interrupzione perpetuatam; hypothecariam autem evanescere, taciturnitate sopitam. Et si quis generaliter dixerat obnoxium sibi aliquem constitutum, aliae dubitationes emergebant; si omnes ei competentes actiones hujusmodi narratione contineri credantur; an verò quasi silentio circa eas habitò, tempore expirare, nullò ex incerta libelli confessione adminiculò ei acquisitò. Sancimus itaque, nullam in judiciis in posterum locum habere talem confusioneum; sed qui obnoxium suum in judicium clamaverit, & libellum conventionis ei transmiserit, licet generaliter nullius causae mentionem habentem, vel unius

unius quidem specialiter; tantummodo autem personales actiones, vel hypothecarias continentem; nihilominus video ius suum omne in judicium deduxisse, & esse interrupta temporum curricula: cum contra delides homines, & sui juris contempentes, odiosae exceptiones oppositae sunt. Datum Constantinop. post Consul. Lampadii, & Oretis VV. CC.

CUIJACIUS in paracit. C. ad hunc tit. de annual. except.

Quod ait in principio, & maximè ex similibus causis, sic accipitur, ut minime idem sit ex dissimilibus causis.

Idem CUIJACIUS aliter in recitationib. ad hanc L. 2.

Quod ait in prima parte, ex similibus quantitatibus, sic accipite, ut minime idem sit ex dissimilibus quantitatibus.

MERILLIUS.) Titius debebat centum Maevio ex causa legati, centum ex causa mutui, & centum ex causa venditionis. Maevius convenit Titium, & ab eo centum generaliter petuit, nullà causâ debiti expressâ in libello conventionis: Quarebatur, an Maevius omnes causas debiti in judicium deduxisse videretur, vel vetustiorem tantum causam debiti, vel nullam potius: & hoc quaerebatur, ad interruptionem prescriptionis, quae fit sola conventione. In ea quaestione tres diversae sententiae fuisse videntur. Quidam existimabant, omnes causas debiti in judicium deductas fuisse, cum nulla causa expressa fuisse: ut cum quis in libello appellationis nullam causam exprederet, ex omnibus causis potest appellationem persequi. L. 3. §. quid ergo. 1. & L. appellanti. 13. D. de appellationib. Ita qui non exprederet causam debiti in libello conventionis, ex omnibus causis debitorem suum convenisse intelligitur. Alii dicebant, non omnes obligationes, sed vetustissimam earum in judicium deductam; veluti debitor ex pluribus causis, si non exprederet ex qua causa solvere, in antiquiore causam solvisse existimatur. L. 5. & L. cum ex pluribus. 97. §. alt. D. de solut. & liberat. Tertia fuit opinio eorum, qui dicerent, cum Maevius in libello conventionis nullam causam expressisset, nihil in judicium deductum esse; eo quod incertum est, quod petitur. L. inter. 83. §. 1. D. de verb. oblig. veluti & alijs incerta actio nulla est. L. 5. in fin. D. de rei vindicat. incerta stipulatio nulla. L. 9. 10. 11. D. de stipulat. servor. incertum legatum nullum. L. 4. C. de verbor. significat. & ita incerta conventio, non expressâ causâ, nulla esse debeat. Justinianus quaestione illam ita dicitur; ut si Maevius generaliter libellum conventionis Titio transmiserit, nullâ causâ expressâ, puta, si centum petierit; omnes causas in judicium deduxisse videatur, & ex causa legati, & ex causa mutui, & ex causa venditionis: atque ita interrumpi prescriptionem. Subjicit Justinianus, ut si, unius causae specialiter facta sit mentione in libello conventionis; puta, si actor exprederet causam personalis actionis, vel causam hypothecariae actionis, omne ius suum in judicium deduxisse videatur: quod ex causa personalis, vel ex causa hypothecariae actionis, personali actione expressâ, hypothecaria interrupitur: hypothecaria actione expressâ, personalis intertungitur. Verum dubitari pos-

Par. II.

Qq

test, an haec verba, quae sunt in principio hujus L. 3. & maxime ex similibus quantitatibus, intelligi debeant etiam de causis, seu actionibus similibus. Cuiacius in *paratit. Cod. ad hunc tit.* ait, ex similibus causis sic accipite, ut minimè idem sit ex dissimilibus causis: & ita confundit quantitates, & causas. Idem Cuiacius in *recit. Cod. ad hanc L. 3.* Quod ait in prima parte, ex similibus quantitatibus, sic accipite, ut minimè idem sit ex dissimilibus quantitatibus. Et hoc magis probarem; quia distinguuntur in hac L. 3. quantitates, & causae. Quantitates, id est, sumptuae debitae: Causae, id est, actiones, ex quibus summae debentur. Et ex hac constitutione, qui quantitatem unam in judicio deduxerit, alias similes quantitates in judicium videtur deduxisse, non tamen dissimiles quantitates. Sed qui unam actionem moverit, ex unave causa egerit, ex alia dissimili egisse intelligitur: puta, cum moverit personalem actionem, videtur movisse hypothecariam, ut utriusque fiat interruptio. Ceterum hoc mendum scripturae potius, quam interpretationis, in *paratit. Cod.* reprehendit ante nos V. C. Franciscus Raguellus in commentariis suis ad constitutiones Julianianae, & ad hanc L. 3.

An idem sit editum D. Hadriani, cuius fit mentio in L. 5. C. de aedific. privat. & Constitutio D. Marci, quae referatur in L. cum duobus. 52. §. 8. D. pro socio; vel distingui debeat.

C A P U T XIV.

IMPP. DIOCLETIANUS, & MAXIMIANUS, in L. 5. C. de aedific. privat.

SI is, contra quem preces fundis, sciens, prudensque soli partem ad se pertinere, non quasi socius, vel collega, communis opere sollicitudine solidam balneorum extractionem eâ mente, ut sumptus pro portione tua nona reciparet, aggreditus est; sed ut totius loci dominium usurparet, & collapsum balneum refabricare enitus est: cum aedificia, quae alieno loco imponuntur, solo cedant; nec impensa bis, qui improbe id fecerint, restituiri debeant: antiquatô D. Hadriani editio, Praeses provinciae membrorum juris publici, in dirimenda disceptatione, legum placita custodiet.

CUIACIUS in recitationibus *Cod. ad tit. de aedific. privat. in L. 3.* Dicam bodie de alio editio D. Hadriani, juxta L. 5. hujus tit. quod etiam D. Maro tribuitur in L. cum duobus. §. idem respondit. D. pro socio. Ita etiam confundit nomen Hadriani, & Marci in not. Codicis, ad eundem tit. *de aedific. privat.* in L. 5. D. Hadriani, id est D. Marci.

Sed

Sed aliter lib. 19. observat. cap. 20.

Vespasianus, & Hadrianus dominium dederunt instauratori statim; D. Marcus dominio dando interposuit quatuor menses.

MERILLIUS.) Titius, & Maevius habebant aedes communes : aedes
dirutae, vel exustae sunt. Titius, Maeviō nolente sumptus in'ire ad re-
stitutionem aedium, eas solus restituit. Antiquo iure ex constitutione Ve-
spasiani, quam refert Suetonius, dominium aedium restitutarum Titio
quaerebatur ; & ex edito D. Hadriani, cuius fit mentio in hac L. 5.
quia publicē interest, ne civitates depositis aedificis deformentur. L. 25.
hoc tit. Et ideo curator reipub. adversus dominos aedium, ut dirutae do-
mus in civitatibus ab iis extrahantur, agere potest. L. ad curatores. 46.
§. 1. D. de damn. infēz. Cum id ita esset constitutum, ut celsantibus do-
minis aedificia diruta restituere, aliis restituentibus dominium eorum qua-
teretur ; D. Marcus postea quatuor menses dedit, intra quos dominus
aedificii restituti posset sumptus factos restituere cum usuris. L. cum duo-
bus. 52. §. idem respondit. 8. D. pro socio : id est, cum usuris centesimis,
quae sunt maximae. Quod si dominus post quatuor menses cessaret sum-
pus in restitutionem factos cum usuris reddere; post illud tempus D. Mar-
cus dominium dedit, d. L. 52. §. 8. D. pro socio : id est, voluit eum, qui
aedes restitueret, earum habere dominium : eademque constitutione D.
Marci, restitutori aedium datum fuisse videtur jus tacitae hypothecae, ut
in sumptibus ad restitutionem aedium factis, praeferreetur anterioribus cre-
ditoribus. L. 1. D. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. Aliud est igitur
editum D. Hadriani, cuius fit mentio in hac L. 5. & constitutio D. Mar-
ci, in d. L. 52. D. pro socio. Cujacius in not. Cod. ad hunc tit. confun-
dit nomen Hadriani, & D. Marci, quasi una, eademque fuerit constitu-
tio; & nomen Hadriani etiam D. Marco tributum fuerit, quia D. Mar-
cus ab Hadriano adopatus nomen ipsius praeferebat. Idem etiam cen-
suit in not. ad lib. sing. Regul. Ulpiani, tit. 24. de legat. ubi quod au-
tores Hadriano constitutum esse dicitur, id D. Marco tribuit. Verum
idem Cujacius lib. 19. observat. cap. 20. distinxit editum D. Hadriani,
cuius fit mentio in hac L. 5. à constitutione D. Marci, quae refertur in
d. L. 52. pro socio; quia Hadrianus restitutos aedium statim eatum domi-
nium dederat : D. Marcus autem quatuor menses ad sumptuum solu-
tionem praestituerat ; & nisi soluti essent, dominium dederat. Et hoc qui-
dem verius est, atque etiam SCtum, cuius meminit Ulpianus d. tit. 24.
de legat. distinguendum esse ab alio SCto temporibus D. Marci facto, ut
alias ostendimus. Quod autem diximus de restitutis aedibus, id est, re-
positis, seu reaedificatis, non idem forte dici potest de refectis aedibus,
quia non sic publicē interest, aedes ruinosas refici, ut dirutas restitu-

Ad L. I. C. de fidejussorib. & mandat. intelligenda sit de debitore deportato, vel relegato.

C A P U T X V.

• IMPP. SEVERUS, & ANTONINUS in L. I. Cod. de fidejussorib. & mandat.

SI Lysias ademptā parte bonorum exulare jussus est, non nisi pro parte, quam retinuit, creditoribus obligatus est. Verum qui pro eo fidem suam adstrinxerunt, jure pristinō conveniri possunt.

CUJACIUS ad lib. 9. quæst. Papiniani, in *L. si debitori. 47. D. de fidejussorib. & mandat.*

Possunt bona publicari sive capitis diminutione, si quis relegetur in insulam, & specialiter ei adimatur magna pars bonorum, ac redigatur in fiscum. Pro ea parte bonorum relegatus liberatur, quasi pro ea parte videatur fiscum habere successorem, & semiivius esse. Pro ea parte, quae publicata est, pro mortuo habetur; pro ea parte, quam retinet, non videatur mortuus: atque ita quodammodo partim successorum habet, partim non habet. *L. i. C. de fidejussorib. L. 2. C. ad leg. Jul. de vi. ubi eleganter successorem pro oneribus portionis sua respondere sit: fiscum igitur respondere pro parte bonorum relegati, quae ei adempta est; pro reliqua parte, respondere ipsum relegatum.* Ergo non deportatio tantum quasi mors est, sed etiam relegatio, cui juncta est publicatio partis bonorum.

Idem **CUJACIUS** aliter lib. 15. observat. cap. 35.

Si parte bonorum publicata debitor liberetur pro parte, fidejussor tamen obligatus manet in solidum: videlicet si debitor capite minutus sit, ut *L. i. C. de fidejussorib.* si exulare jussus sit: quod verbo propriè significatur deportatio, non relegatio. Nec quominus deportatio significetur, retinenda ab exula pars bonorum dignadere debet: cum & ab eo nonnunquam eveniat, ut retineantur omnia bona. *L. 14. de interdict. & relegat.* Relegatus verò ademptā parte bonorum, vel bonis, una cum fidejussoribus suis maneret obligatus.

MERILLIUS.) Lysias Titio erat obligatus in centum; ejusque obligationis nomine Maevium fidejussorem dederat. Postea Lysias ob aliquod delictum, parte bonorum ademptā, & publicatā, in exilium missus est. Imp. ajunt, Lysiam, non nisi pro parte bonorum, quam retinet, Titio manere obligatū; puta, in quinquaginta: quia fiscus, qui partem aliam bonorum vindicavit, pro ea parte tenetur creditoribus satisfacere. *L. si marito. 31. D. solut. matrigyn. L. 2. C. ad leg. Julianam de vi publ. & pri-*

Co^r privat. L. 2. C^o 3. C. de sentent. pass. C^o restitut. Subjiciunt Impp. in hac L. 1. Maevium fideiussorem Titii, jure pristino conveniri posse: id est, in solidum, seu eō modō, quō ante exilium Lysiae conveniri potuit: quia exceptio illa, quam habuit Lysias, ut pro parte solūm teneretur, personae Lysiae cohaerebat; puta, quōd pars bonorum adempta fuerit: neque fideiussoribus competit. L. eti. 24. D. de re judicat. L. defensiones. 11. C. de exceptionib. Si tidejusso solverit, non habet mandati actionem adversus debitorem, cūm bona publicata sunt; sed adversus fiscum, ad quem bona pervenerunt. L. 2. D. de capit. minnt. Sed queritur, an species hujus L. 1. de Lysia deportato, aut relegato intelligi debeat. Cujacius in recitationib. ad lib. 9. quī est Papiniani, in L. si debitori. 47. D. de fideiussorib. & mandat. hanc L. 9. intelligit de relegato: puta, ut Lysias relegatus fuerit, non deportatus. Quia exilium etiam de relegatione dicitur. L. mutus. 73. D. de iur. dot. L. 4. & 5. D. de interdict. & relegat. Tum quia relegatis in insulam pars bonorum admittit. d. L. 4. D. de interdict. & relegat. ut hic Lysiae adempta fuerat. Tum quia Lysias pro ea bonorum parte, quam retinuit, fictio mansit obligatus, ab eoque conveniri potuit. At si deportatus fuisset Lysias, nullo modō teneretur, per deportationem totā obligatione extinctā. d. L. si debitori. 47. D. de fideiussorib. & mandat. Idem verū Cujacius lib. 15. obseruant. cap. 35. & in recitationib. Cod. ad hunc tit. hanc L. 1. accipit de deportato, quia Lysias exulare jussus erat. Exilium autem propriè est deportatio. L. 2. D. de public. judic. Tum quia, deportatus non solūm partem bonorum, ut relegatus, sed etiam omnia bona retinere potest, d. L. relegatus. 14. in fin. D. de interd. & relegat. Et quidem magis admitterem species hujus L. 1. potius de deportato, quam de relegato accipi oportere: quod suadent maxime verba illa, fideiussorem jure pristino conveniri posse. Id enim arguit, Lysiam contra non jure pristino, non ex antiqua obligatione conveniri potuisse; ut qui deportatus fuerat, cujusque obligatio per deportationem extincta fuerat. Etenim deportatus personam non habet. L. quotiens. 14. §. 1. D. de novation. & delegat. in qua substitut obligatio. Deportati mortuorum locū habentur. L. 1. §. filius. D. de honor. possessor. curia tabul. & deportatio mortis locū est. L. 5. D. qui suicid. co-pant. Lysias igitur deportatus jure pristino conveniri non potuit, extinctā obligatione per deportationem; sed tantum conveniri potuit utili actione, ob partem bonorum, quam retinuerat. d. L. 14. D. de interdict. & relegat. Et utili quidem actione tantum conveniri potuit: quia ad eas capitales diminutiones, quibus civitas amittitur, editium Praetoris de capitale minutis pertinet. d. L. 2. D. de capit. minut. Quod si Lysias tantum relegatus fuisset, civitatem retinuisse; neque obligatio ejus exticta fuisset. Igitur dicendum est, potius Lysiam deportatum fuisse, quam relegatum. Non movet in contraria sententiam, quod exilium dicitur de relegatione; nam magis propriè ad deportationem pertinet. d. L. 2. D. de public. judic. Nec quia pars bonorum Lysiae adempta fuerat, ideo dicendum est, Lysiam fuisse relegatum: nec enim deportati tantum partem boz.

bonorum ; sed & omnia bona retinere possunt . d. L. 14. D. de interdictis & relegatis. Denique Lylas deportatus , non quidem primitio jure conveniri potuit , sed utili actione ; quia partem bonorum retinuerat . Ceterum vel ex hac specie observari debet , legum species non temere ex tempore , sed accurata meditatione , & penitulatis veluti ad aurariam staturam omnibus verbis , affigi oportere.

An omnia iudicia fuerint extraordinaria , & an electo rei principali fidejussor liberetur.

C A P U T . XVI.

IMP. GORDIANUS in L. mandati. 14. Cod. de fidejussorib. & mandatorib.

Mandati actio personalis est ; quae si nomine fidejussoris , vel adversus debitorem , seu heredes ejus competit ; Praeses Provinciae , quae deberi competerit , reddi jubebit . Pignora etenim , quae reo stipulandi nexa fuerunt , ita denum ad vos transeunt ; si facta nominis redemptio , solutio celebrata est ; vobisque mandatae sunt actiones . Quod si famum est : ea quoque vobis persequentibus , adversus pignorum possessores extraordinariam iurisdictionem idem vir clarissimus impetratur.

CUJACIUS in recitationib. Cod. ad L. 14. Cod. de fidejussorib. & mandatorib.

Electio principalis sola , nondum secunda exactione , non est statim liberatio fidejussoris , aut mandatoris ; sicut nec electio unius ex fidejussoribus , vel mandatoribus , vel reis promittendi , liberatio est rei , aut conrei , aut fidejussoris , aut alterius mandatoris eiusdem pecuniae : id est , non electio sola , sed exactione pecuniae .

Idem CUJACIUS in not. Cod. ad L. ult. boc. tit. ait , petitionem pro exactione debere intelligi .

Idem CUJACIUS aliter in notis ad lib. 2. sentent. Pauli , tit. 17. sub finem .

Creditori est potestas eligendi cum quo agere malit , cum reo , an cum fidejussore : sed si reum elegerit , fidejussor liberatur . Aliud est dicendum in mandatore ; nam reo electo , mandator non liberatur .

Et lib. 23. observat. cap. 25.

Ante constitutionem Iustini , quae est ult. in tit. de fidejussorib. haec erat differentia inter fidejussores , & mandatores ; quod unius ex mandatoribus electo , liceat cum eo contestata , caeteri non liberabantur . L. amissi. §. ult. D. de

D. de fidejussor. L. reos. C. eod. uno autem ex pluribus fidejussoribus ele-
cto, caeteri liberabantur: & similiter, quod electo reo, mandator non libe-
rabatur. L. 14. D. de fidejussorib. d. L. reos. At reo electo fidejussor
liberabatur. Paulus lib. 11. lenth. tit. 17. in fin. Elec^to, inquit, reo
principalis, fidejussor, vel heres ejus liberatur.

MERILLIUS:) Duo sunt obseruanda ex Cojacio ad hanc L. 14. in
recitationib. Cod. Primum, quod dicit jurisdictionem extraordinariam, ideo
dici in hac L. 14. quasi omnia judicia essent extraordinaria. Contra ve-
rò in not. Cod. ad eand. L. 14. distinguit judicia ordinaria, & extraordi-
naria: quod verius est. Namque actio hypothecaria dicitur ordinaria, &
extraordinaria: non quali eadem sit actio ordinaria, & extraordinaria;
sed quod sit ordinaria, & extraordinaria divi sà ratione, ut ostendimus
supra ad L. actio. 28. de obligationib. & actionib. Alterum est, quod ait,
sola electione rei fidejussorem non liberari, sed exactione pecuniae. Cre-
ditor habebat electionem, adversus quem mallet agere, puta, reum prin-
cipalem, vel fidejussorem. L. 5. sup. hoc sit. Sed putat, ita demum fi-
dejussorem liberari, si creditor debitum exegerit, non si eum convenie-
rit; non sola petitione, seu conventione, sed exactione. Et hoc satis
verum est, exacto reo principali & fidejussorem liberari. Sed major dubi-
tatio est, an electione sola rei principalis fidejussor liberatus fuerint. Idem
Cujacius in not. ad lib. 2. sentent. Pauli, tit. 17. & hb. 23. obseruat.
cap. 25. ait, electione rei principalis fidejussorem liberari; & creditorem
non posse regredi adversus fidejussorem, sive debitor solvendo sit, vel
non. Idque verius est; & probatur manifesto ex Paulo, lib. 2. sentent.
tit. 17. Electo tamen reo, nec satisfaciens, creditor adversus manda-
torem regredi potuit. L. si mandatu. 13. D. de fidejussorib. L. reos. 23.
inf. hoc tit. Electo etiam corre*d* debendi, creditor adversus alium cor-
reum regredi potuit. L. 5. in fin. D. comodat. L. 1. §. si apud duos.
D. deposit. L. si ex toto. 8. §. 1. D. de legat. 1. d. L. 23. hoc tit. Quia
alia est ratio corre*d*, & mandatoris, qui principalis debitoris personam
sustinent; alia ratio fidejussoris, qui accedit principali obligationi. Jutti-
nianus illam differentiam sustulit, in L. ult. hoc tit; nec yult, electione
rei fidejussorem, aut mandatorem, aut correum liberari.

*An SCtum Libonianum de testamentariis praecesserit Clau-
dianum, vel Claudianum praecesserit Libonianum;
& an unum fuerit*, vel duo SCta.*

C A P U T X V I L

IMP. ALEXANDER. ix. L. 3. C. de his, qui sibi adscrib. testament.

Sctō, & edictō D. Claudii prohibitum est, eos, qui ad scribenda testa-
menta adhibentur, quamvis dictante testatore, aliquod emolumen-
tum ipsis futurum scribere: & poena legis Corneliae facienti interrogata est,
cujus veniam deprecantibus ob ignorantiam, & profitentibus à relicto di-
scendere, amplissimus ordo, vel Divi Principes veniam raro dederunt.

CUJACIUS in paratit. D. ad tit. de leg. Cornel. de falso. & de SCtō
Liboniano.

*SCtum Libonianum ad portam L. Corneliae de falsis redigit testamentariis,
qui sibi sua manu hereditatem, aut legatum adscriptis voluntate te-
statoris: ac praeterea legatum pro nou scripto esse jubet, & apud heredem
manere cum cuore. Id etiam dixere Claudianum, quia ex edicto mana-
vit Claudii Neronis.*

Idem CUJACIUS aliter in paratit. C. ad tit. de his, qui sibi adscrib.
in testam.

*Nom est omittendum bac de re, quā de primis factis est SCtum Li-
bonianum auctore Tiberio, etiam postea factum fuisse aliud SCtum ex
edicto D. Claudii. L. 3. hoc tit. d. L. Claudius; quod SCtum Claudia-
num dicitur. Sunt igitur hac de re duo SCta. Quod ē inscriptio probat
libri singularis Pauli ad SCtum Libonianum, seu Claudianum; & quod L.
10. D. eod. hoc provisum fuisse ait SCtis, non SCto.*

MERILLIUS. Titius cūm testamentum facere vellet, rogavit Mae-
vium, ut illud scriberet. Titius dictavit testamentum, & scripsit Mae-
vius: eoque testamentō Titius legavit centum Maevio. Ait Imp. ex
SCto scilicet Liboniano, & edictō D. Claudii, quod secutum est, poe-
nam legis Corneliae ei interrogatam fuisse, qui sibi aliquid testamento ad-
scripserit, quasi nullum commisisset. Lex Cornelia adversus eos lata est,
qui nullum testamentum conderent: at poenā hujus leg. teneri non pote-
rant, qui ex voluntate testatoris aliquid scripserint testamentō. Verū
SCtō Libonianō ad legem Corneliam factō, producta est lex Cornelia
ad eos, qui sibi aliquid testamentō adscriberent. L. editio. 15. D. ad leg.
Cornel. de falso. & hac L. 3. siue quis hereditatem, siue legatum sibi ad-
scripserit. L. 1. D. de his, quae pro non script. habent. siue quid scripserit
in codicillis ad testamentum pertinentibus. Ratio SCti fuit, quod is, qui
testa.

testamentum scriberet; non dictante testatore, neque ex voluntate testatoris, facile sibi posset aliquid testamentō scribere. Si tamen testator edidem testamentō, vel codicillis specialiter manu suā caverit, se legatum, aliudve reliquiss; testamentario id debetur. Generalis autem subscriptio non sufficit ad legatum capiendum; puta, si testator generaliter scriperit, se dictasse testamentum d. L. 15. §. *Divus. D. ad leg. Cornel. de fals. & L. 2. hoc sit.* Subiicitur in hac L. 3. ei, qui per ignorantiam juris aliquid sibi testamentō scriperit; puta, militi, mulieri, rustico, aliisve, qui propter ignorantiam juris excusantur; veniam dari, si deprecentur, & profiteantur à reliquo discedere. In quibusdam Codicibus legitur in hac L. 3. *R. arv.*, & ita Graeci legerant. Sed in levioribus delictis, quale illud est, sibi testamentō adscribere; ignorantia juris facile excusat, ut est in rescripto quodam Diocletiani, in collat. leg. *Mosaic. cum leg. Rom. tit. 6.* Verū non satis constat, an SCtum Libonianum idem sit cum editio Claudi; vel aliud ab alio distingui debeat. Cujacius in *paratis. D. ad leg. Cornel. de fals.* ait, SCtum Libonianum dictum fuisse Claudianum, quali unum, idemque fuerit: & quidem SCtum Libonianum à Consule, Claudio Neroni dici potuit. Paulus etiam lib. *singularē* scriptis ad SCtum Libonianum, seu Claudianum: ex quo superest L. 22. *D. de leg. Cornel. de fals.* quasi unum, idemque fuerit. Idem Cujacius in *recitationib. ad hunc tit. & in paratis. C. ad eund. tit.* alterum ab altero distinguit: & diversis temporibus facta esse ait; alterum Tiberii, alterum Claudi temporibus: & propterea in L. 10. *D. de leg. Cornel. de fals.* dici SCta, quasi duo fuerint. Quod magis admirarem, & alias probavimus, ut quidem in hac L. 3. distinguuntur. SCtum autem Libonianum videtur praecessisse, & subsecutum fuisse editum Claudianum: quod SCtum confirmavit, vel SCto aliquid adjecit. Cujacius in *not. Codic. ad L. 1. hoc sit.* putat in hac L. 3. memorari editum Claudi Neronis; sed in *recitationib. Codic.* ait, non fuisse Neronis, ut qui inter Divos quaque relatus fuerit.

*Finis Variantium interpretationum ex Cujacio
in libris Codicis.*

EMUNDI MERILLII - JC. EX CUJACIO LIBER TERTIUS,

Qui est Defensarum Lectionum
Florentinarum.

*Defenditur legio Florentina in L. usufructuarius. 61. D.
de usufruct. & quemadmodum.*

C A P U T P R I M U M.

*NERATIUS lib. 2. Responsorum, in L. usufructuarius. 61. D. de usu-
fruct. & quemad. quis stat. fruct.*

Sufructuarius novum rizum parietibus non potest imponere. Aedificium inchoatum, fructuarium consummare non posse placet, etiam si eo loco aliter uti non possit; sed nec ejus quidem usumfructum esse; nisi in constitundo, vel legando usufructu, hoc specialiter adjectum sit, ut utrumque ei liceat.

CL.

CUIJACIUS lib. i. observationum, cap. 36.

Fruſtuarins tueri, & reficere id, quod accepit, potest; nibil autem novi facere, niſi casam fructuum colligendorum, & recondendorum gratia. Ideoque nſufructuarins novum teſtorium parietibus inducere, vel imponere non potest: & hoc Neratius scribit in L. 44. D. de uſufruct. Idem Neratius in L. 61. eod. tit. Uſufructuarins, inquit, novum rivum parietibus non potest imponere. Rogo quis sic loquitur, rivum imponere? Deinde, cur parietibus, ut ita loquamur, potius negavit rivum imponi posse, quodis ſolo, quo plurimum riuſ duci ſoleat? Credo, aliuia ex alio loco emendandum eſſe; atque ut in L. 44. ſic & in L. 61. legi debere, novum teſtorium. Erroris cauſa forſitan hæc fuit in L. 61. quod exciſis prioribus syllabis bujus vocis, teſtorum, apparet solae posteriores, riuum. Unū quidam ita ſibi flatim, rivum, ſcribi oportere peruaficerini. Sed poſſit etiam aliquis errorem hunc & vetuſſimum, & ab ipſo auctore aduertiſſum dicere: quando ſaepe fit, uti nos manus in ſcribendo fallat.

Idem CUIJACIUS in Recitationib. ad lib. posteriorem Reſponſor. Neratii Prisci, in L. uſufructuarins. 61. D. de uſufruct.

Ex posteriore libro Reſponſorum Prisci Neratii, primū dabitur L. 61. D. de uſufruct. cuius initio jampridem oftenli legendum, Uſufructuarium novum teſtorium parietibus, qui rudes fuiffent, imponere non poſſe: ut ex eiusdem Neratii tertio Membranarum proponitur, in L. 44. ſup. in eandem ſeuientiam, iuſdemque verbis. Teſtorium, inquam, legendum eſte, non, riuum, ut vulgo. Teſtorium imponere parietibus, id eſt, praelinire parietes. Et reſtē quidem dicitur, teſtorium imponere; riuum imponere, inepte, & barbari. Deinde cur in pariete potius, quam in ſolo, riuum novum ducere fruſtandri probiberetur?

MERRILLIUS.) Mirum non eſt, Cuijacio cum in primis obſervationi-bus animum ad ſcribendum appuliferet, iſtam emendationem, ſanè ingeniouam, excidiſſe: dum ferventeſcere ſcribendi ſtudiō, & aetate, in novis rebus quaerendis, & tradendis erat audaculus. Sed mirum eſt, eum jam ſeniorum fauūm, poſt tot annorum recitationes cūm attigifſet libros Reſponſorum Neratii, (qui ferè poftremus ipius labor fuit) in eadem emendatione perlitileſt; quae licet ingeniola ſit, non eſt tamen vera. Retineri omnino debet leſcio Florentina. Aliod eſt enim, teſtorium parietibus imponere, ſeu parietes teſtoriū oblinire, dealbare, incrustare, in L. uſufructuarins. 44. D. de uſufruct. & quenadmod. aliud rivum parietibus imponere. L. 61. D. eod. Ita rivi aquae fluentis parietibus per fistulas imponebantur, ut furſum ascenderent, ſeu per canales ſtructiles, ut Vitruvius lib. 8. cap. 7. Manilius lib. 5. Astronomic.

Et peregrinantes domibus ſuspendere rivos.

— — — Undas inducere teſdis,

Ipsaque conversis aspergere ſtudibus aſtra.

Novum igitur riuum parietibus non poſſe imponere fructuarium, aie Neratius; ſcilicet, ut aquas teſdis inducat; & peregrinantes rivos in domo faciat. Quod ad volupatem multūm conſert, ſed aedificiorum aetati obſe-

plurimum. Fructuarius quidem refectiones necessarias facere potest; atque etiam voluptuarias, ut in tectoriis, & pavimenti. L. 7. & 8. D. de *suis fruct.* & in rivis igitur: sed non novum rium parietibus imponere, hac L. 61. Ex qua apparet, non temerè ad immutaciones verborum accedi oportere, quae saepe nobis incognitam habent rationem. Et ab hac emendatione lectionis Florentinae, aliae omnes, quae sequuntur, disci possunt.

Defenditur lectione Florentina, in L. famosi. 7. §. ult. D. ad leg. Iul. majestat.

C A P U T II.

MODESTINUS lib. XII. Pandectarum in L. famosi. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majestat.

Crimen majestatis factō, vel violatis statuis, vel imaginibus, maximē exacerbatur in milites.

CUIACIUS in not. ad lib. 5. sentent. Pauli, tit. 29. ad leg. Jul. majestat.

Ei autem judicium de majestate duplex, perduellionis, & majestatis. L. ult. D. ad leg. Jul. majestat. Rursus aut de factō aliquo est, aut de maledictō: nec enim factō tantum hoc crimen, sed etiam verbis impiis, & maledictis maximē exacerbatur, ut Paulus ait. Idemque prorsus, ut opinor, Modestinus scriperat in L. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majestat. Sed quia ex maledictō non contrahit crimen majestatis, p̄t̄ea constitutum est, constitutioque relata in Codicem Justinianū, L. 1. C. si quis imp̄. maled. Ideo Modestini verba sic Tribonianus immutavit: Crimen inajestatis factō, vel violatis statuis, vel imaginibus, maximē exacerbatur. Hanc tamen periti, cum factum satis violatas statuas comprehenderet. Illa etiam, quae addita sunt verba, in milites, non recipio.

MERILLIUS.) Paulus scriperat lib. 5. Sentent. tit. 29. ad leg. Jul. majestat. Crimen Majestatis non solum factō, sed etiam verbis impiis exacerbatur. Verba impia, si quis vel de Imperatore jocatus esset. Seneca lib. 3. de beneficiis, cap. 26. Excipiebatur ebriosorum sermo, simplicitas jocantium. vel si quis de legibus ab eo latis obmurmurasset. Arnobius lib. 1. adversus gentes: Majestatis apud vos sunt rei, qui de vestris fecis obmurmuraverint legibus. vel si quis aliter Imperatori maledixisset. Ideo fru-

frumentarii in provinciis summittebantur, qui singulorum dicta observarent, *cum delatoria curiositate*, ut loquitur Ulpianus *L. 6. D. de jur. Cr. fact. ignorant.* Modestinus quidem aliter quidam Paulus in *L. 7. §. ult. Crimen maiestatis facti, vel violatis statuis, vel imaginibus, maxime exacerbatur in milites.* Sed & alia est in eis Modestini; scilicet, crimen maiestatis non adeo severè vindicari in milites, si verbis Imperatorem laefent; sed si factò laeferint, puta, violatis statuis, vel imaginibus. Etenim laepe eveniebat, ut milites Imperatorem verbis laederent; veluti cum legiones immodestè missione in postularent. Svetonius in *Augusto, cap. 24.* aut congiarium, aliudve donativum peterent, aut de stipendiis quererentur. Verba quidem impia in ceteris vindicabantur. Paulus d. tit. 29. Quod jam à Tiberio cooperat. Svetonius in *Tiberio, cap. 58.* Sed ob verba non facile crimen maiestatis intendebatur militibus; quae graves militiae labores, & stipendia non praebita laepe illis poterant extorquere. Scditiosi milites ob querelam, vel vociferationem, tantum de gradu dejiciuntur. *L. 3. §. si infra. 20. D. de re militi.* At factò crimen maiestatis in milites maxime exacerbatur, secundum legiōnēm Florent. in d. *L. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majestat.* Et facti ex impla lubjicit Modestinus: puta, si Caelaris statuas, aut imagines violasset. Erat magna signorum religio, ac veneratio, ut quae Caelaris imagines præferebant. Vegetius lib. 2. de re militi. cap. 6. Haec enim suscepit Aquilam, quod præcipuum signum in Romano est semper exercitu, & tacius legionis insigne. Haec imagines Imperatorum, hoc est, divina, & præsentia signa veneratur.

Cum autem milites defectionem cogitabant, imagines à signis detrahebant. Tacitus lib. 4. Historiarum. Vexillarius conutantis cohortis direptans Galbae imaginem solo affixit: & lib. 3. Primores castrorum nomen, atque imagines Viellii amoluntur. Herodianus lib. 8. in Maximino, refert, milites Max minum, & filium ipsius tentoriò prodeentes obtruncatè, ratiōne à ratiōne expulsos ueraerunt, postquam imagines ex signis detraxissent. Non fruita igitur Modestinus, crimen maiestatis in milites factò exacerbari, ait, si statuas Imperatoris, aut imagines violaverint: quia sic defectionem moliri videntur. Tantumque abest, ut ratiō in milites, ex d. *L. 7. §. ult. D. ad leg. Jul. majest. rejiciendum sit; quin potius summa cura ratione retineri debeat.* Quod & in omnibus libris extat, & in Ecloga Basiliensis reperitur. Nullum est sanè verbum apud auctores juris supervacaneum. Plerunque abstrulæ sunt rationes, cur ita scripserint; sed diligenter requirendæ, & ex aliis auctoribus repetendæ.

Defini:

Defenditur lectio Florentina in L. in illa. 8. D. de verbor. obligat.

C A · P U T III.

PAULUS lib. 2. ad Sabinum, L. in illa. 8. D. de verbor. obligationib.

IN illa stipulatione, si kalendis Stichum non dederis, decem dare spondes? mortuô homine, quaeritur, an statim ante Kalendas agi possit. Sabinus, Proculus, expectandum diem auctori putant: quod est verius. Totâ enim obligatio sub conditione, & in diem collata est; & licet ad conditionem committi videatur, dies tamen superest.

GUJACIUS lib. 1. observat. cap. 22.

Cum sia equaliter (i. e. per notari) Paulus ita scripsisset, A. D. condicio, Tribonianum notas pro non notis accepisse, conjecturam duxi: atque adeo ita scripsisset. Et licet ad conditionem committi videatur, dies tamen superest. Quod potius tamen ita explanari debuit: Et licet ante diem conditio committi videatur, dies tamen superest. Constat enim, veteres verba haec, ante diem, his designasse literis, A. D. ex quibus non interpunctis, ad, particula conflatur. Idque apparet ex Varro lib. 1. de re rustic. cap. 28. & Valerio Probo, qui has notas, A. D. P. sic interpretatur, ante diem pridie. Sensus igitur legis in illa, hic erit: Licet antequam kalendas existant, conditio committi videatur; utpote cum Stichus intra kalendas vîta ficiens sit, adhuc tamen dies superest; nec ante eum diem ex stipulata decem peti possunt. Alioquin eis profectis verbis nulla est idonea subiecta sententia: idque mihi sic videtur.

MERILLIUS.) Decipi alias potuit Tribonianus in notis, quibus libri Jctorum scripti fuerant; hic tamen minime deceptus fuit: & retinenda est lectio Florentina: & licet ad conditionem committi videatur: Id est, quoad conditionem stipulatio committi videatur. Non voluit Paulus dicere, committi conditionem, ut Cujacius; sed committi stipulacionem, quoad conditionem, non quoad diem. Stipulatio ita erat concepta: si kalendis Stichum non dederis, decem dare spondes? Mortuô Stichô committitur stipulatio, quia Kalendis dari non potest: sed quia stipulatio & in diem collata est, ut kalendis Stichus detur; decem ante Kalendas peti non possunt. Veluti, si legatum sub conditione, & in diem relictum sit; non sufficit conditionem extitisse, ut legatum debeatur, nisi & dies venerit. *L. 4. §. 1. D. de condit. & demonstrat.* Cujacius ita legem 8. intelligit, quasi committatur conditio: sed eleganciis multò dicitur committi stipulatio, secundum lectionem Florentinam. Existens quidem conditio committit stipulationem. *L. quosiens. 14. D. de condit. & demonstrat.* id est, facit, ut stipulatio committatur;

sed

sed ipsa conditio non committitur. Denique, ad conditionem, loquutio Graeca est; ut ex hoc ipso Iulii Pauli observat V. C. & in dispungendis scriptoribus acutissimus Claudius Salmasius, ad lib. *Tertulliani de pallio*:

*Defenditur lectio Florentina in L. si paterfamilias 40. D.
de heredib. instituend.*

C A P U T IV.

*JULIANUS lib. 30. Digest. in L. si paterfamilias. 40. D. de heredib.
instituend. sub finem.*

IGitur in hoc casu semisses sient; ita ut alter semis inter eum, qui dominus instituti heredis fuerit, & substitutum aequis portionibus dividatur.

CUJACIUS in prioribus notis ad *Institut.* in §. ult. *Institut. de vulg.
substitut.*

Obstat creditur L. si paterfamilias, in illo loco, ita ut alter semis. Nec poteris unquam quisquam ullâ ratione, quominus obstat videntur, efficere: sequidem in eo loco Tribonianus non notas pro notis accepit. Haec namque verba, ita ut as, sic explananda esse censuit, ita ut alter semis. Cujusmodi à nobis multa sunt, in Pandectis notata, & animadversa; quae post suò tempore, ac loco profarentur. Sic ergo režè cum dixisset Julianus, in L. si paterfamilias, in hoc casu semisses fieri; substitutus, ita ut as aequis portionibus dividatur.

Idem CUJACIUS lib. 1. observat. cap. 22.

*In notis ad *Institutiones* D. Justiniani, & ad titulos Ulpiani multos er-
ores indicavimus creatis ex notis, quibus libri juris auctorum perscripti
erant; nam eti summam in eis explicandis diligentiam Tribonianus posue-
rit, valde tamen in plerisque ballucinatus est.*

MERILLIUS.) Non negarem, in notis, quibus scripti erant libri
ICtorum, decipi posuisse Tribonianum; sed ut superiori capite manifestò
oltensem est, non fuisse deceptum in L. 8. D. de verbis obligationib.
Ita & defendi potest ab errore, & lectio Florentina ab immutatione, in
L. si paterfamilias. 40. D. de hered. instituend. Neque enim ea mens est
Juliani, alterum semissim, seu unum semissim ex duobus dividi inter
heredem institutum, & substitutum; sed alterum ex duobus, ita ut heres
institutus unum semissim, & substitutus alterum semissim habeat. Quod
obtinebat, si heres institutus sub imperfectam creationem, non cernebat
hereditatem, sed pro herede gereret. Ulpianus lib. singul. Regul. sit. 22.
sub

sub finem. Eaque ratione factum est in d. L. si paterfamilias. 40. D. de bered. instituend. ut cum Parchenius servus , quin telator putabat esse liberum, non crevisset hereditatem secundum voluntatem testatoris , substitutus in partem hereditatis admissus fuerit : veluti ostendimus hb. 4. obseruat. cap. 34. Omnino igitur retinenda est lectio Florentina. Nam cum ait Julianus , ita ut alter semis . Non unum semissim , sed duos semisses intelligit . Siquidem Alter de duobus dicitur . Servius ad Eclog. 3. v. 34.

Bisque die numerant ambo pecus , alter & boedos.

Et ad Eclogam 8. v. 39.

Alter ab undecimo sum me iam ceperat annus.

Caper Grammaticus: Alter de duobus , unus de pluribus.

Quem locum & Cujacius attiēt lib. 10. observat. cap. 26. Apertiūs Engraphius in Andriam , Unus , & item alter : Hic arguto intellectu tres accipiuntur ; nam Unus utique suum numerum ostendit , Alter verò de duobus post unum est . Ita si alter est , duo significantur . Veluti igitur his verbis , unus & item alter , argutè intellectu tres accipiuntur : Ita cum Julianus dixisset , in hoc casu semisses fieri & postea subjecerit , ita ut alter semis : argutè intellectu duos semisses dividendos esse intelligimus , & non , i.e. ex communi , secundum atigraphos ; ita ut alterum ex duobus habeat substitutus , & alterum substitutus : seu alter inter heredem institutum , & alter inter substitutum dividatur.

*Defenditur lectio Florentina in L. Gaurus 10. D. de servitutib;
praedior. urbanor.*

C A P U T V.

*MARCELLIUS lib. 4. Digestorum , in L. Gaurus . 10. D. de servitutib;
praedior. urbanor.*

G Aurus Marcello . Binas aedes habeo ; alteras tibi lego : heres aedes potes ? & an interesse putas , suas aedes altius tollat , an hereditarias ? & de illo quaero , an per alienas aedes accessum heres ad eam rem , quae legatur , praestare debet . Sicut solet quaeri , cum ususfructus loci legatus est ; ad quem locum accedi , nisi per alienum , non potest . Marcellus respondit : Qui binas aedes habebat , si alteras legavit ; non dubium est , quin heres alias possit altius tollendo , obscurare lumina legatarum medium . Idem dicendum est , si alteri aedes , alteri aliarum usumfructum legaverit .

CUIJACIUS lib. 1. observat. cap. 7.

Valde

Valde modis quidem iudicio corrupta est L. 10: D. de servitutib. praedior. urbanor. in illo loco: Idem dicendum est, si alteri aedes, alteri aliarum usumfructum legaverit. Quod et si nullius exemplaris auctoritate confirmare possim, dabo tamen operam, (quod in me quidem erit,) ut omnes intelligant, ita locum illum restituendum esse. Idem dicendum est, si alterum aedium usumfructum legaverit: & ex his verbis, alteratum aedium, forsitan male descriptis, confusis, commixtaeque fuisse illas voces, alteri aedes, alteri aliarum. Quod ut intelligatur, tota legis specios accuratissim nobis explicanda est, &c.

Item CUIJACIUS suam emendationem confirmat ex Basilicis, lib. II. obseruant. cap. II.

Observatio prima docuit, esse legendum hoc pat̄io: Idem dicendum est, si alterarum aedium usumfructum legaverit. Et ita quoque scriptum est in Basilicis, lib. 58. Td aut̄ isti s̄ar tē dñe ūnū tluo x̄p̄o isleg h̄ȳḡt̄d̄ra, i. e. Idem est, quamvis alterius dominus usum alteri legaverim.

Idem CUIACELUS in recitationib. ad tit. D. de servitutib. praedior. ar. baner. &c ad L. 10.

Ita legendum est hoc in loco, ut Paulus legit in L. si is, qui. 30. Legis autem sic: Idem dicendum est, si alterarum aedium usumfructum legavit. Hic vero urit sensus: Si testator cum binas aedes haberet, alterarum usumfructum legaverit, alteras in haereditate reliquerit: heres relietas in hereditate altius tollere potest, & obscurare aedes fructuarias.

MERILLIUS.) Species quidem hujus legis constituenda est, ut de legatione constare possit. Testator duas aedes habebat vicinas; alteras hereditati reliquit, alteras legavit Titio. Ait Marcellus, posse heredem aedes hereditarias altius tollere, & ita obscurare lumina legatarum. Subjicit Marcellus: Idem dicendum est, si alteri aedes, alteri aliarum usumfructum legaverit. Quod ita intelligendum non est, ut heres possit altius tollere aedes fructuarias, & obscurare aedes legatas: aliquin obstat inconciliabilitate L. 7. §. 2. & L. si cuius. 13. §. sed si aedium. 7. D. de usumfructu. & quemadmod. sed ut legatarius, cui aedes legatae sunt, possit eas altius tollere. Finge, testator duas aedes habebat; unas legavit Titio, aliarum usumfructum legavit Maevio. Titius poterit aedes sibi legatas altius tollere, & officire lumenib[us] eaurum aedium, quarum usumfructus Maevio legatus est. Ita speciem constituit Cujacius, ut possit heres altius aedes fructuarias tollere, & legatarum aedium lumina minuere. Ita verò constituiimus, ut legatarius possit aedes sibi legatas altius tollere, & obscurare fructuarias. Heres quidem altius tollendò aedes hereditarias, poterit obscurare aedes fructuarias. Idque ex Marcello Paulus retulit. L. si is, qui. 30. D. ead. tit. de usumfructu. Neque aliud sensit paraphrasis Basilicor[um], ut refert Cujacius lib. 11. obseru. cap. 11. Idem est, & si alterius donus usumfructuum alii legavit: quām ut heres possit aedes hereditarias altius tollere, & obscurare fructuarias, ex d. L. 30. D. de usumfructu. veluti hereditarias aedes altius tollere potest, & obscurare aedes legatas, hac L. 10. & adjicuit secundum legationem Florentinam, legatarium possit aedes sibi legatas altius

Par. II.

87

tol-

tollere, & obscurare fructuarias. Ex his igitur colligendum est, heredem posse altius tollere aedes hereditarias, & obscurare aedes legatas, five legatae fuerint cum proprietate, five earum ususfructus tantum legatus sit; Legatarium quoque posse aedes sibi legatas altius tollere, & obscurare alias aedes, quarum ususfructus legatus est: Quia cuique permisum est suas aedes altius tollere; modis sint liberae, & servitutem altius non tollendi non debeant. L. cum eo. 9. & L. cunctis. 24. D. de servitutib. praedior. urbanor. Non tamen colligendum est ex lectione Florentina, ut vult Cuiacius, heredem posse aedes fructuarias altius tollere, & obscurare legatas aedes.

Defenditur legio Florentina in L. si mulier. 59. §. ult.

*D. de jur. dot. ab immutatione, sed à leviori
mendo purgatur.*

C A P U T VI.

*MARCELLUS lib. 7. Digestorum, in L. si mulier. 59. §. ultim. D. de
jure dos.*

E Jus nomine, quae libera videbatur, decem in dote dedisti: eo causa habebis conditionem, quo habere potuisses, si mulieris liberae nomine dedisses, nec nuptiae fecutae essent. Si manomissa nupserit; ita demum dos erit, si ea mente dedisti, ut quandoque fecutis nuptiis dos esset. Igitur: si mulieri donatus dediti, dominus condicet: quemadmodum si eum, qui sibi donatus esset, mulieri. ipsam donare iustificet.

CUIACIUS lib. 13. observationum, cap. ult.

In L. 59. in fin. D. de jur. dot. additâ voce, marito, ita lego: quemadmodum si eum, qui sibi donatus esset, mulier ipsa marito date iustificet. Cuius vocis primam tantum litteram habent Pandectar. Florentinae: & ita Basilica: οὐαὶ ἀνδρῶν πατέρων τοῖς παῖσιν αὐτῷ δογμα, παρεχόντοι δοῦλοι. i. e. quemadmodum si mulier iustificet dare marito, qui sibi donatus esset. Et sententia est aperta: ei, qui doceat dedit pro serva, quam liberam esse existimat, dari conditionem ob causam; nisi mulieri donatus dedit. Hoc enīca causa, domino: mulieris conditionem dari; itemque sic donatus mulieri erat, iussu mulieris marito donaverit.

MERILLIUS.) Titius decem dotis nomine dedit ancillæ, quam putabat esse liberam. Nuptiae cum ancilla esse non possent, nec dos intelligi potest. §. si adversus. Inflit. de nept. Nuptiis igitur non secutis, Titius decem condicere poterit conditione ob rem dati: nam dotis datione & dotis

& dotis stipulatio , tacitam habet hanc conditionem, si nuptiae sequantur . I. stipulationem 21. D. de jur. dot. At si ancilla manumissa nupserit ; dos constare poterit ; si Titius eā mēto decem ei dederit , ut quan-
docunque ancilla nuberet , decem doti essent . Sed finge , Titium mulieri ,
seu ancillae donare voluisse , sive nuptiae sequerentur , sive non : nuptias
non fecutis , Titius decem non condicet , sed dominus ancillae: quia Ti-
tius omnimodo mulieri donare voluit . Et ita quidem species hucusque sa-
tis aperta est . Sed & id , quod sequitur , secundūm lectionem Florentinam;
*Quenadūzodum si sunt , qui fibi donaturn est , mulieri ipsa donare juf-
fissit .* Duinmodū legatur , ipsum . Finge , Titius decem dare volebat Mae-
vius ; Maevius julit , Titium ipsum dare mulieri . Non Titius , sed domi-
nus ancillae habebit conditionem , veluti si Maevius dedisset : quia Ti-
tius nomine Maevii ancillae dedit . Ita quidem lectio Florentina defendi
potest , levi mendō sublatō , quod facile irrepere potuit . Et hoc fortè re-
gūs est , quām si verba alia adiificantur , aliaque immutentur .

*Defenditur lectio Florentina in L. si quis duos , 67. D. de
solution. & liberationib.*

C A P U T . VII.

*MARCELLUS lib. 13. Digestorum in L. si quis duos . 67. D. de soluti-
& liberationib.*

SI quis duos homines promiserit , & Stichum solverit ; poterit ejusdem
Stichi dominium postea consecutus , dando liberari . In nummis mi-
nor , vel prope nulla dubitatio est . Nam & apud Alsenum Servius , eum ,
qui minus à debitore suo accipere , & liberare eum vellet , respondit ,
posse saepius aliquos nummos accipiendo ab eo , eique retro dandō , ac
rursus accipiendo id efficere . Veluti si centum debitorem , decem accepis
liberare creditor velit ; ut cum decem acceperit , eadem & retro reddat ,
mox ab eo accipiat , ac novissimē retineat . Et si in dubitationem à qui-
busdam hoc male deducatur ; quod non possit videri is , qui ita accepit ,
ut ei , à quo accepit , retro reddat , solville potius , quām decessisse .

*CUIJACIUS ad lib. 17. quaest. Papiniani , in L. Maevius. 66. §. 3. D.
de legat. 2.*

*Si quis velit paucos nummos accipere , & liberare debitorem insolidum ;
poterit accipere certos nummos , & retro dare ; ac rursus accipere . Puta ,
est debitor centum ; nolo eum liberare acceptilatione , sed solutione : nec to-
tum volo nisi solvi ; sed decem tantum . Quid faciam ? accipiar decem ,
& retro ei reddam : quae mox mihi referet , & ultima tantum retinebo .*

Cum pluries , hoc est , decies mibi solveris , videbitur debitor soluisse centum . Quia de re dubitari tamen poterat : quia qui accipit , & retro dat , & deinde accipit ; non potest videri soluisse potius , quam decepsisse ; ut est scriptum Florent . Sed legendum , us est retinus in aliis libris ; videri accepisse potius , quam dedisse . L . qui sic . 55 . eod . tit .

MERILLIUS .) Ubi igitur lectio Florentina habet , decepsisse , Cuijacius legit , dedisse . Contius legerat , decepsisse ; alii legerant , accepisse . Sed Florentina retineri debet . Siquidem jungenda est L . si duos . 67 . D . de solut . & liberat . cum L . Titius . 83 . D . de legat . 1 . ex eodem lib . 13 . Digest . Marcelli . Hic quarebat , an pars servi saepius dari posset : ibi , an torus servus saepius in solutionem dari possit . Utramque quaestionem similiter attigit Papinianus lib . 17 . quaq . in L . Maevius . 66 . § . 2 . & 3 . D . de legat . 2 . in d . L . 67 . D . de solut . & liberationib . Titius Maevio duos homines promitterat , & Stichum solvit Maevio ; Maevius Stichum alienavit , & in potentatem Titii recidit : Titius eundem Stichum solvit Maevio . Quaeritur , an hac solutione sit liberatus ? Movet , quod cum Stichus Maevii factus sit prima solutione , iterum in solutionem dari posse non videtur ; nam obligatio in eum calum recidit , & quo incipere non potest . At si ab initio Titius Stichum promisisset , & Stichus eo tempore fuisse Maevii ; inutilis fuisset obligatio . Ita ex post facto cum Stichus Maevii factus sit , definit Stichus esse in obligatione : nec igitur in solutionem dari potest . d . L . 66 . § . 3 . D . de legat . 2 . & L . qui decem . 72 . § . Stichum . 4 . D . de solut . & liberationib . Marcellus tamen existimat , Titium , cum prius Stichum solvent , eundem iterum in solutionem dare posse : veluti idem numini saepius in solutionem dari possunt .. Finge , Titius debebat centum Maevio ; Maevius ea decem accipit , & postea reddidit Titio . Id saepius inter eos factum est , donec tota centum solvisset . Titius ; & novilium decem soluta retinuit Maevius . Ita saepius idem numini in solutionem dati sunt . Ait tamen Marcellus , quosdam in dubitationem deduxisse , an ita solutio facta dici possit ; quod Titius , qui decem Maevio solvit , & eadem a Maevio accepit , ut retro redderet ; non tam videtur soluisse , quam decepsisse , secundum letctionem Florentinam , id est , decepsisse obligations . Ita amant loqui Juris auditores , decedere possessione . L . cum quis . 31 . D . de dol . mal . L . 1 . § . 2 . D . si vent . non . L . haec autem . 5 . § . 2 . D . quib . ex caus . in posses . eas . vel discedere possessione . Ita etiam discedere ab obligatione . L . Paulus . 30 . D . de iurationib . & delegationib . & L . 5 . C . de obligat . & actionib . & ut discedere , est possessione dilcedere , L . 3 . § . si quis nuntiet . 8 . D . de acq . vel amitt . posses . ita & decepsisse , in d . L . 65 . D . de solut . & liberat . id est , obligatione decepsisse . Haec est igitur Marcelli sententia , Titium debitorem , qui decem pluries Maevio creditori solvent , non tam soluisse centum , quae debebat ; quam voluntate creditoris fuisse liberatum , & obligatione decepsisse . Minus convenit vulgata lectio dedisse , quia dubitatio est , an Titius centum solverit , qui nihil nisi decem dedit : & ita non videtur potius dedisse , quam soluisse . Magis quidem alia conveniret , accepisse . Quia Titius plus a Maevio acceptus ,

L I B E R T E R T I U S .
perit , quam solverit . Sed est contra fidem librorum ; & praeterea Titius nihil videtur accepisse , qui accepta non retinuit , sed solvit .

317

Defenditur lectio Florensina in L. qui decem. 72. §. Stichum. 3.
D. de solutionib. & liberationib.

C A P U T VIII.

MARCELLUS lib. 20. Digest. in L. qui decens. 72. §. Stichum. D. de solut. & liberat.

S Tichum , aut Pamphilum stipulatus sum , cum esset meus Pamphilus : nec si meus esse desierit , liberabitur promissor Pamphilum dandō . Neutrū enim videtur in Pamphilo homine constitutio , nec obligatio , nec solutio . Sed ei , qui hominem dari stipulatus est , * unum etiam ex his , qui tunc stipulatori servierant , dandō promissor liberatur . Vi quidem ipsa & hic ex his dari stipulatus est , qui ejus non erat .

GUJACIUS ad lib. 17. quaest. Papiniani , in L. Maevius . 66. §. duorum . D. de legat. 2.

Duo concludamus in hoc §. Primum est , stipulations hominis concepta generaliter , non contineri hominom , qui tunc fuit stipulatoris . Obstat huic sententia L. qui decem . §. Stichum . D. de solut. & liberat . In illo §. tres ponuntur species , & in omnibus idem ius est . Prima est ; stipulatus sum Stichum & Pamphilum , & tamen meus erat Pamphilus : si desierit esse meus , promissor solvendō Pamphilum non liberabitur : quia in Pamphilo nec obligatio , nec solutio constituit . Idemque erit , si Pamphilus posset fiat meus . L. 16. D. de verb. obligat . quia res recidit in eam causans , & qua incipere non potuit . Secunda species haec est ; stipulatus sum hominem generaliter : eadem est ratio stipulationis , & legati , ergo stipulatione non continetur is homo , qui tunc meus fuit . Et ita tamen est scriptum in d. §. Stichum unum ex his , qui tunc stipulatori servi erant , dandō promissor liberabitur . Quod rationem nullam habet : nam hāc stipulatione non continetur is homo , qui tunc fuit stipulatoris ; sed de alto , non de suo sensu . (sic legendum) Et ut legato homine generaliter , non continetur , qui fuit legatarii ; ita nec is , qui fuit stipulatoris ; & eadem est ratio stipulatoris , & legatarii : & legendum in illo §. num ex his , qui stipulatori tunc servi erant , promissor dandō liberabitur ? ut & in specie tertia ejusdem §. num mortuis duobus , qui alterius erant . Si igitur quis hominem stipulatus sit generaliter , num ex his , qui tunc stipulatoris erant , posset servi esse deserunt , posset dandō liberabitur ? & respondet , vi quidem ipsa , & hic ex his dari stipulatus est , qui ejus non erat . Ac si diceres ; non tantum

prior

prior ille , qui stipulatus est Stichum , & Pamphilum , intelligitur stipulatus eos , qui ejus non erant ; sed etiam hic , qui homines est stipulatus generaliter , intelligitur vi ipsa stipulatus ex his , qui tunc non erant ejus : & vi ipsa , id est , tacit , etiam non exprimerit .

Idem CUIACIUS lib. 14. observat. cap. 20. eam emendationem probat , eandemque sententiam in not. Digestor. ad d. L. qui decens. 72. §. Stichum . D. de solus . & liberat .

MERILLIUS .) Exscripta est tota observatio 20. lib. 14. ex recitationibus ad Papin. lib. 17. quaeft. in l. Marvin. 66. §. duorum . D. de legat. 2. ut & observatio 21. ejusdem lib. 14. observat. ubi obſervari potest , quoindem ex recitationibus suas obſervations concinnaret . Duea fute autera rationes , quibus movetur , ut hunc locum emendet . Prima , quod Papinianus in d. L. 66. §. non idem , scriperit , eandem rationem esse legati generaliter , & stipulationis generaliter conceptae ; puta , hominem dari . At legato homine generaliter , solutio non constituit hominis , qui fuit legatarii ; ita nec potest constitutio hominis , qui fuerit stipulatoris . Si autem lectio Florentina retineretur , manifeste pugnaret Marcellus cum Papiniano . Verum dici potest , non eandem esse rationem legati , & stipulationis . Nam ut differt legatum sub alternatione reliquum , & stipulatio alternata : quod ostendimus lib. 2. observat. cap. 20. Ita & differt legatum generis à stipulatione generis . Promissio hominis quemlibet dando liberatur : Heres , à quo legatum est generaliter , quemlibet dando non liberatur . L. legato. 38. D. de legat. 1. Et quamvis retenat lectione Florent. Marcellus pugnet cum Papiniano ; novum non est , juris auctores circa regulam Catonianam in stipulationibus dislensisse . L. exifimo. 98. & L. pluribus. 140. D. de verb. obligat . Sive stipulatio ab initio inutilis veniret in eum casum , à quo incipere poterat : puta , si servus , qui meus erat tempore stipulationis , postea meus esse desineret : sive stipulatio ab initio utilis rediret in eum casum , à quo incipere non poterat : puta , si servus , qui erat alienus tempore stipulationis , postea meus factus sit . Alia ratio Cujacii est , quod Marcellus in d. L. 72. §. fingamus , per interrogacionem loquitur . Sed non ita appetat interrogatio in §. Stichum . Dicendum est igitur , Marcellum differentiam contituisse inter stipulationem alternatam , & stipulationem generis : & ratio differentiae afferri potest , quod in stipulatione alternata (puta , Stichum , aut Pamphilum dari) vitium stipulationis appareat , cum Stichus , aut Pamphilus fuerit stipulatoris : At in stipulatione generis , vitium illud non appareat , sed in isti vi ipsa stipulationis . At in stipulationibus alia ratio est expressi , & taciti . L. eum , qui 138. D. de verb. obligat . Denique stipulatione alternata expressa est voluntas stipulatoris , ut Stichus , aut Pamphilus non detur , qui fuerit stipulatoris : At in stipulatione generis , id quidem tacite inesse intelligitur , sed expressum non est . Ita mallem , dissidium inter Marcellum , & Papinianum agnoscere , quam lectionem immutare .

Defenditur lectio Florentina in L. 3. D. de servitute legata.

C A P U T IX.

MARCELLUS lib. 29. Digestorum, in L. 3. D. de servit. legat.

UT responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub conditione, alteri pure legasset; pendente conditione decessisset: quia alterius legatissima persona impedimento esset, quoniam minus solidus fundus cum via vindicaretur.

CUJACIUS lib. 1. obseruat. cap. 23.

Verba Marcelli haec sunt: Ut responsum est, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam sub conditione, alteri pure legasset: pendente conditione decessisset. Ubi pro decessisset, emendandum esse affero, dies cessisset. Ut enim in superiori causa dies pendente conditione cessisset: ita & hoc causa diem ponit cessisse pendentes conditiones: atque ideo efficitur, ut iniustiliter diar. siroque causa cedat. Quinim sic rursus affirmo legendum esse: alteri pure legasset, & pendente conditione dies cessisset. Quod si legas, decessisset, atque ita testatoreon pendente conditione ponas decessisse: non statim efficies, ut viae legatum intereat: nisi prius adierit heres, quam extirrit conditio: quandoquidens non a morte testatoris, sed ab adita hereditate servitutes legatae cedunt: ut jans ante demonstrauit ex L. ult. D. comm. praedior. & ita censeo.

MERILLIUS. Repetenda est tota legis species, ut de lectione constare possit. In ea Marcellus tres questiones attigit. Finge, ad primam: Testator fundum Cornelianum Maevio legavit per vindicationem, eidecumque Maevio servitutem viae legavit per alium fundum, puta Sempronianum: deinde testator legavit Titio eundem fundum Cornelianum, quem antea Maevio legaverat. Cum ita Titio, & Maevio fundus Cornelianus per vindicationem legatos fuerit, uteque fundum vindicare potest: quia in hoc genere legati, utriusque solidum ab initio relictum esse intelligitur, & concursu partes fieri. *L. 1. §. interdum. D. de usfr. accresc. L. coberdio 4s. & coberes. D. de vnlg. & pnp. subft. L. huiusmodi 84. §. quibus. D. de legat. 1. Maevio igitur, & Titio fundum vindicante, fine viae legato fundus cedet: id est Maevius habebit quidem partem fundi Corneliani, sed non habebit legatum viae per fundum Sempronianum: quia concurrerente Titio in alia parte fundi Corneliani, Maevius habet tantum partem fundi: & servitutem viae per partem fundi Corneliano non potest acquirere. L. pro parte. 11. D. de servitutib. L. si quis. 6. §. 1. D. comm. praedior. L. ult. D. de servit. legat. L. pluribus. 140. D. de verbis obligat. Finge, ad secundam, Maevium prius fundum Cornelianum vindicasse deli-*

desliberante Titio; postea Titium omisisse legatum. Pars Titii Maevio accrescit; quia lièt separatum utrique fundus legatus esset, in hoc legato per vindicationem, cuique solidum ab initio reliquum fuisse intelligitur. d. L. 1. §. interdum. D. de usufr. accresc. Titio igitur omittente legatum, vel non concurrente in parte fundi; totum fundum habet Maevius: & ideo legatum viae salvum est, puta, quod legatum erat Maevio per fundum Sempronianum. Finge, ad tertiam: Testator legavit fundum Cornelianum Maevio sub conditione, & legavit eidem Maevio viam purè per fundum Sempronianum. Vel, fundum Cornelianum purè legavit Maevio pro parte, & pro parte eundem legavit sub conditione; eidemque Maevio viam legavit purè, & sine conditione. Si pendente conditione dies legati fundi cesserit; puta, si adita hereditas fuerit; quo tempore dies legatae servitutis cedit. d. L. ult. comm. praedior. L. si pars. 19. §. 1. D. Quemadmod. servit. amittant. Eo casu legatum viae Maevio interibit: quia cum fundi Corheliani partem tantum habeat, viam pro parte ei fundo non potest acquirere. Idque in aliâ simili specie probat Marcellus. Maevius, & Titius habebant fundum Cornelianum communem: Testator legavit Maevio viam purè per fundum Sempronianum; Titio sub conditione. Pendente conditione testator decepsit, ejusque adita hereditas fuit: & ita dies servitutis legatae cessit. Servitus viae non debetur Maevio; quia Titius, cui sub conditione legata est etiam via, impedit, ne Maevius totali servitutem viae vindicare possit. Nihil igitur mutantum est in verbis Marcelli; sed tantum suppleendum est, testatorem pendente conditione decepsisse, ejusque hereditatem aditam fuisse; & diem servitutis purè legatae Maevio cessisse, pendente adhuc conditione, sub qua Titio legata fuerat. Quod potius intelligendum videtur, quam ut yerba Marcelli immutentur.

Defenditur lectio Florentina in L. Quotiens. 41. D. de obligat. & actionib.

C A P U T X.

PAULUS lib. 22. ad editum, in L. Quotiens. 41. D. de obligat. & actionib.

QUOTIENS lex obligationem introducit, nisi si nominatim caverit, ut sola ea. actione utamur, etiam veteres eo nomine actiones competere. Si eodem facto duae competant actiones; postea judicis potius partes esse, ut quo plus sit in reliqua actione, id actor ferat: si tantundem, aut minus; id consequatur.

CU-

GUJACIUS lib. 3. observat. cap. 25.

Est in eadem quaestione de concurrentibus actionibus aliud mendum, nisi fallor, in extremo L. Quotiens. D. de obligat. & actionib. Ait lex, eodem ex facto duabus competentibus actionibus, una si actum sit, & plus sit in reliqua actione, id adorem ferre; quod verissimum est. At si tantudem sit, vel minus, in reliqua actione, id adorem consequi ait. Intra vero nihil consequitur; nam actione reliqua omnimodo consumpta est. Itaque per spicuum esse puto, ibidem pro, id, legendum, nihil: ut si plus sit in reliqua actione, id adorem consequi; si tantudem, vel minus, nihil adorem consequi, lex dicat.

CUIACIUS emendationem istam quoque tuetur ad lib. 32. Pauli ad edictum, in L. Quotiens. D. de obligat. & actionib. & in recitat. ad tit. D. de obligat. & actionib. in d. L. Quotiens.

MERILLIUS.) Legis appellatione per eminentiam lex 12. Tabul. intelligitur: sed tamen L. quotiens. 41. D. de obligat. & actionib. referenda est ad legem Aquiliam, ut suadet inscriptio L. penult. D. arbor. furt. caesar. & L. 1. D. vi bonor. raptor. quae jungendae sunt cum d. L. 41. ex eod. lib. 22. Pauli ad edictum. Si Titius arbores Maevii succiderit, utraque actione Maevius adversus Titium experiri potest, & legis 12. Tabul. & legis Aquiliae. Quamvis enim lex Aquilia ceteris legibus, & ipsi legi 12. Tabul. derogaverit. L. 1. D. ad leg. Aquil. tamen utraque concurrit. L. 1. D. arbor. furt. caesar. quia lex Aquilia tantum derogavit ei parti legis 12. Tabul. quae fuit de arboribus succisis. Sed finge, cum Maevius Titii arbores succidisset, prius egit graviori actione; puta, legis 12. Tabul. postea non poterit agere ex lege Aquilia; quia gravior actio leviori tollit. L. qui servum. 34. D. de obligat. & actionib. L. 1. D. vi bonor. rapt. Gravior est actio legis 12. Tabul. cuius poena fuit, viginti quinque aeris in singulas arbores succisas. Plinius lib. 17. cap. 1. seu afflum libralium, ut Gellius ex 12. Tabul. interpretatur lib. 20. cap. 1. Levior est actio legis Aquiliae, quae est tantummodo in duplum danni dati. Finge contra, prius Maevium egisse actione legis Aquiliae; adhuc poterit agere ex lege 12. Tabul. quia levior actio graviori non consumit, ne gravior leviori. Verum Paulus in d. L. 41. D. de obligat. & actionib. & d. L. 1. D. vi bonor. raptor. ait officium judicis esse, si leviori actione prius actum fuerit, ut admittat reliquam actionem, non in totum, sed in id, quod amplius est in graviori actione, postquam leviori actione, actum fuerit. Ait Paulus in d. L. 41. Ut quod plus sit in reliqua actione, id actor ferat: si tantudem, aut minus, id consequatur. Ita habet lectio Florent. Gujacius legit, contrariò omnino sensu, nil consequatur. Movetur hac ratione, quia si in posteriore actione tantudem, aut minus est, quam in priori actione; actor nil debet consequi: veluti si prius actum fuerit vi bonorum raptorum, nihil debet consequi actione furti. d. L. 1. D. vi bonor. rapt. At verba illa debent intelligi, ut si quod amplius est in actione legis 12. Tabul. sit tantudem, vel minus, quam quod Maevius consecutus fuerit actione legis

Par. II.

Tt

Aqui-

Aquiliae; id praeterea consequatur: id est, Maevius debet consequi ex reliqua actione, tantundem, vel minus, quam primâ actione consecurus fuerit. Et quidem verba illa, *si tantundem, aut minus*, in d. L. 41. *D.* de obligat. & actionib. referri non possunt ad actionem legis 12. Tabula quia gravior est actione legis Aquiliae. Non est igitur tantundem, aut minus in ea actione; sed est semper aliquid amplius, quam in actione legis Aquiliae: & nisi esset aliquid amplius, post actionem legis Aquiliae, ex ea agi non posset. Denique verba illa referri debent non ad totam actionem legis 12. Tabula. sed ad id, quod amplius est in ea actione: puta, ut si quod amplius est in actione legis 12. Tabula. sit tantundem, vel minus, quam quod Maevius consecutus fuerit ex lege Aquilia, id praeterea consequatur. Ita lectio Florentina defenditur evidenter. Et ex hoc apparet, omni nisu prius esse contendendum ad lectionis defensionem, quam ut ad immutationem accedamus.

Defenditur lectio Florentina in L. si in emptione. 34. D. de contrah. empt. & in L. si judex. 41. D. de minorib.

C A P U T XI.

PAULUS lib. 33. ad edictum, in L. si in emptione. 34. D. de contrah. empt.

SI in emptione fundi dictum sit accedere Stichum servum; neque intelligatur, quis ex pluribus accesserit; cum de alio emptor, de alio vendor senserit: nihilominus fundi venditionem valere constat. Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem * vendor intellexerit. Nec refert, quanti sit accessio; sive plus in ea sit, quam in ipsa re, cui accedit, an minus: plerasque enim res aliquando propter accessionem emimus; sicut cum domus propter marmora, & statuas, & tabulas pictas emuntur.

CLJACIUS lib. 1. observat. cap. 10.

* In ea lege cum Labonis sententia refertur, sic scribendum esse reor: Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem emptor intellexerit: *Emptoris pro Vendicoris nomine restitutus*. Quod etiæ haec frequens nominis ad finium commutatio, & sententia Labonis, relata in L. Labeo, & ipsa legum consequentia suadeat: satis adhuc tamen confirmari id etiam ex eo potest, quod post ea verba subiungitur: plerasque enim res emimus. Nec iam ipse reveror affirmare, ita prorsus hunc locum restitendum esse.

CLJACIUS eam emendationem tuetur lib. 9. observat. cap. 37. & lib. 23. observat. cap. 31. & in not. Digestor. ad L. si in emptione. 34. D. de contrah. empt. & in recitat. ad lib. 33. Pauli ad edictum, in d. L. si in emptio-

MERILLIUS.) Ita istam emendationem Cujacius enixè tuebatur, cum à Guillelmo Fornero reprehensus fuisset: saepe tamen illi contigit, ut ingenuè à priori sententia recederet; cum plenior lux veritatis afflueret: quod alii ostendemus. Pluribus autem rationibus istam emendationem tuetur: Ex legum consequentia: Ex sententia Labeonis, quae est in L. Labeo. 21. D. de contrab. empt. cujusque Paulus meminit in d. L. 34. eod. Puta, quod si venditor Stichium accessurum dixit, adversus eum fieri debeat interpretatio: & ita Stichus debeatur, non quem venditor, sed quem emperor intellexerit. At vendoris est, legem dicere venditioni, & rei venditae aliama accessuram, non emptoris; ut probat lib. 23. observat. cap. 31. Denique ex Graecis interpretibus eam conatur asserere ad lib. 33. Pauli ad editum, in d. L. 34. D. de contrab. empt. Retinenda est tamen lectione Florentina, quam & G. Fornerius in lib. 2. Select. cap. 18. & Anton. Contius in notis ad d. L. 34. & Petrus Faber Sanjorius ad L. in contrabendo. 172. de regul. iur. defendi posse existimarent: & Cujacius ipse defendi posse ait, in L. comprehensum. 60. D. eod. tit. de contrab. empt. Ubi & in d. L. 34. adversus emptorem fit interpretatio obscura pactio- nis: quia emperor dixerat, Stichum accessurum, & dolia accessura venditioni: & ita emperor servum emit, ut aliud servo accederet. L. 5. §. ult. D. mandat. Vel igitur ex parte vendoris, pactio obscura adjicitur, & adversus eum fit interpretatio; vel ex parte emptoris, & adversus eum quoque fit interpretatio, secundum regulam veterum. L. veteribus. 39. D. de pac*t*. & d. L. Labeo. 21. D. de contrab. empt. Eademque distinctio est adhibenda in contractu locationis, ut modò adversus locatorem, modò adversus conductorem fiat interpretatio. d. L. 39. de pac*t*. & L. in lego. 29. D. locat. & in stipulationibus, ut modò fiat ad- versus stipulatorem. L. 2. §. quid ergo. 13. D. de heredit. vel act. vendit. L. cum quaeritur. 26. D. de reb. dub. L. stipulatio. 38. §. in stipulationib. 18. L. qui ex pluribus. 106. D. de verb. obligat. modò adversus promis- forem. L. quicquid. 99. & L. si mihi. 110. §. 1. D. eod. Ceterum & in d. L. si judex. 41. D. de minorib. Cujacius lectionem Florent. mutat simili- liter, & ubi legitur: nec queri poterit vendor: legit ille, nec queri poterit emptor: & id magis videtur convenire. Sed tamen lectionem Florent. defendi posse alii obliterarunt; & ita defendi potest, si constitutas mino- rem, eundemque venditorem queri non posse: si cum ab emptore velic premium petere, utili exceptione submoveatur. Quia cum beneficio resti- tutionis uti noluerit, ipse se in ea causa constituerit, ut exceptione sub- moveri possit: quae tamen illi non objiceretur, nisi restitucionem im- plorasset.

Defenditur lectio Florentina in L. si quis. 4. S. si aversione. D. de pericul. & commod. rei vendit.

C A P U T X I I .

ULPLANUS lib. vicefisco oblatu ad Sabinum.

SI aversione vinum venit, custodia tantum praestanda est. Ex hoc aparet, si non ita vinum venit, ut degustaretur; neque acorem, neque mucorem, venditorem praestare debere; sed omne periculum ad emptorem pertinere. Difficile est autem, ut quisquam sic emat, ut ne degustet. Quare si dies degustationi adiectus non erit, quandoque degustare emptor poterit; & quoad degustaverit, periculum acoris, & mucoris ad venditorem pertinebit. Dies enim degustationi praeditus meliore in conditionem emptoris facit.

CUJACIUS lib. 23. observat. cap. 34.

Simili modi in L. 4. §. si averione. D. de pericul. & commod. rei vendit. cum dixisset idem Ulpianus, die degustationi vini venditi non praestitutum, quoad degustaverit emptor, periculum acoris, & mucoris ad venditorem pertinere, inconsequenter subicit: dies enim degustationi praeditus meliorem conditionem emptoris facit. Nec adduci possum, ut credam unquam Ulpianum ita scripsisse: sed vel hoc modi: dies enim degustationi praeditus meliorem conditionem venditoris facit: scilicet, non in infinitum, sed in eum diem duntaxat periculum venditorem respicis. Vel hoc potius: dies enim degustationi non praeditus meliorem conditionem emptoris facit. Quia scilicet in infinitum periculis eximit emptorem, quoad vinum degustare, & probare commodum ei fuerit. Relativa nonsina saepe inscribendo permutantur: & haec ipsa, ut jampridem ostendi in L. 34. D. de contrah. empt. & L. 5. C. qui manumitt. non possit.

MERILLIUS.) In L. si judex. 41. D. de minorib. & L. si in emptione. 34. D. de contrah. empt. loco venditoris, repotum fuerat, emptoris: at in hac L. 4. loco emptoris, reposuit, venditoris: sed lectio Florentina setineri potest. Etenim si vinum in mensura certa vaeneat, ante mensuram periculum est venditoris; atque etiam ante degustationem. L. quod saepe. 35. §. in bis. de contrah. empt. L. 1. D. de pericul. & commod. rei vendit. Sed si singula dolia veneant, aut per aversionem, statim emptoris est periculum, licet degustaverit, vel non. L. 4. §. si averione. & L. si vina. 15. D. de pericul. & commod. rei vendit. Quid sit per aversionem vendere, ostendimus lib. 6. observat. cap. 25. Finge igitur, vinum simpliciter venisse per aversionem, nec quidquam de vini degustatione dicum fuisse; periculum erit emptoris, si vinum acorein, aut mucorem contraxerit, quasi perfecta iam venditione. d. L. quod saepe. 35. §. in bis.

D. de

D. de contrab. empt. Sed si convenerit, ut vinum per aversionem venditum degustaretur; si quidem dies degustationi praestitutus non fuerit, infinitum est periculum vendoris, donec emptor degustaverit: veluti & die praestituto periculum est venditois, donec degustetur. Quod hisce verbis illipianus intelligere voluit, secundum lectionem Florentinam: *Dies enim degustationi praestitutus meliorem conditionem emptoris facit.* Ita enim rationem ducere voluit à die praestituto ad diem non praestitutum: ut quemadmodum die praestituto degustationi, periculum est vendoris; meliorque est conditio emptoris, ut intra diem praestitutum degustationi de periculo non teneatur: Ita & die non praestituto emptor de periculo teneri non debeat, donec vinum fuerit degustatum. Differentia est tamen inter diem praestitutum degustationi, & non praestitutum: quia si praestitutus fuerit, emptor tenetur intra diem degustare, & si non degustaverit, periculum eum respicit: si non praestitutus fuerit, quandocunque degustare poterit; & semper periculum venditorem respicit, donec emptor degustaverit.

*Defenditur lectio Florentina in L. fidejussor. 26. in princip.
D. de pignorib. & hypothec.*

G A P U T XIII.

MODESTINUS lib. 4. Responsor. in L. fidejussor. 26. in princip. D. de pignorib. & hypothec.

Fidejussor impetravit à * potestate, ut & antequām solveret, pignora ipse possideat, quasi satisfacturus creditoribus, nec satisfecit. Modò heres debitoris paratus est solvere creditoribus. Quaero, an pignora fidejussor restituere cogendus sit? Modestinus respondit, cogendum esse.

CUIJACIUS ad lib. 4. Responsor. Modestini, in L. fidejussor. 26. *D. de pignorib. & hypothec.*

Hoc verò responsum est de fidejussoribus, qui pignora impetrant à Principe, ut possideant jure dominii, sub onere dimittendorum creditorum. Leggo in contextu hujus responsi, impetrant à Principe, non à potestate: quam hoc solus Princeps concedere potest.

MERILLIUS.) Ita emendandum existimat, quasi potestatis verbum pertineat tantum ad magistratus, *L. potestatis. 215. D. de verbis.* significat. non ad Principem, qui celsior est omni magistratu. At potestatis verbum etiam pertinet ad eos, qui habent gladii potestatem ad animadverendum facinorosos homines, quae & per eminētiā potestas appellantur.

tur. L. 3. D. de *jurisdictiō*. Eam autem gladii potestate penes Principem fuisse constat, qui ideo gestabat gladium, ut de Vitellio Tacitus lib. 3. *Historiar.* Edque respicere voluit D. Paulus in epist. ad *Romanos* cap. 13. ubi versio vulgata recte habet: *Non vis timere potestatem*? id est, Principem; quem gladium gestasse, ait ad animadvertisendum facinorosos homines. Quanquam & eo tempore, quo D. Paulus scribebat, Tigellinum habuisse gladium Neronis, scribit Philostratus: lib. 4. de *vita Apollonii*: id est, fuisse Praefectum Praetorio, & gladium ante Principem gestasse. Ita & versio vulgata recte habet, Matthaei cap. 8. Nam & ego sum sub potestate constitutus; id est, Caesare, aut etiam Praefide Provinciae, qui in partibus Iudeae habebat Imperium merum, & potestas dicebatur. Neque erat, cur hujuscce rei insciā vulgatam istam lectionem attentarent. Hic igitur potest intelligi, fidejussionem impetrans à Principe, ut pignora iure domini possideret; ut in L. eleganter. 24. D. de *pignor.* ad. Intra annum tamen permittebatur debitori offere debitum creditori, atque ita pignus recuperare. L. si is, qui. 67. §. ult. D. de *acquir. rer. don.* Quod cum pietatis intuitu permissum esset ipsi debitori, L. ult. §. 3. C. de *jur. dom. impetrand.* perlonle videtur fuisse beneficium, nec transisse ad heredes debitoris, si fidejussionem creditori satisficeret; ut ex hoc loco deprehenditur. Et quia hic non satisficerat, ideo pignora hereditibus debitoris restituere cogitur.

Defenditur lectione Florentina, in L. penult. D. de jur. codicillor. ibique ostenditur, non subesse notam Ulpiani ad Marcellum.

C A P U T X I V.

MARCELLUS lib. 14. *Digestorum.* in L. penult. D. de *jur. codicillor.*

IS, qui unum filium habebat, cum codicillos ad eum scripsisset, deceperit intestatus, herede eo, & quem postea procreavit: agnatione sui heredis nemo dixerit, codicillos evanuisse. Igitur si nihil tuum de postumis speravite; & codicilli non evanescunt, & quae relicta sunt, pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus est, solvere compellitur; non etiam postumus. Sed & si codicillos reliquisset, duobus superstitibus filiis decedens, cum putaret, alterum ex his prius deceperit; simili modo dici potest, omnia perinde debere filium, ad quem scripti sunt codicilli, atque si solus heres extitisset patri. * Imò duntaxat partem debet. Eorum tamen, quae pro parte praetari non possunt, nihil eorum praestandum: quoniam illi non fuerit filio ablatus, nisi solum putaret successorem sibi futurum.

CL-

CUJACIUS tract.... ad Africanum, in L. sed cum. 15. D. de jur. codicillor.

Nota Ulpiani d. L. penult. incipit ab his verbis: imò duntaxat partem debet. Quod esti Florentinis non sit scriptum, tamen verissimum esse ostendit L. 27. D. de pignor. & L. 28. D. de administrat. tut. Seguitur: Eorum tamen, quae pro parte praestari non possunt, nihil eorum praestandum. Ubi, ne quid obstat, adnotandum, nihil eorum praestandum; siue relicta sit servitus, sive libertas fideicommissaria; nisi offeratur aestimatio partis. L. cum filius. D. de legat. 2. nam & solida ea filius praeferre non potest, nisi redimat partem à coherede. L. qui gravi. II. & seq. h. c. Ex nota Ulpiani, d. L. penult. nimis properd, & inconcinnu Marcelli verbis inserta sunt haec pro parte dimidia, prima parte: nam ut casu posito secundâ parte, palam filium, à quo pater nominatim codicillis fideicomissa reliquerat, Marcellus fideicommissis obligat insolidum: & simili modo, ut ipse ait, primò Utroque igitur casu insolidum: Ulpianus utroque pro parte dimidia.

MERILLIUS.) Ulpianus quidem notas scriperat ad libros Digestorum Marcelli, ut constat ex L. si quis. 41. D. ad leg. Aquil. L. servum, quem. 27. D. de pignorib. & hypothec. L. tutor. 28. D. de administrat. & pericul. tutor. L. Aristo. 9. D. de jur. codicilli. Non tamen putarem, subesse notam Ulpiani in L. is, qui penult. D. eod. tit. de jur. codicillor. quae deest in Pandecta. Florent. Finge; Pater codicillos ab intestato fecerat, & in iis quaedam à filio reliquerat: natus postumus, de quo pater nihil speraverat, partem hereditatis fratri abstulit. Ait Marcellus, filium codicillis reliqua tantum pro dimidia parte debere. Idque etiam aequitatis ratione, & edicti perpetui auctoritate Papinianus probat, L. cum pater. 77. §. cum existimaret. 29. D. de legat. 2. Postea similem speciem Marcellus subjicit in d. L. penult. D. de jur. codicillor. Pater cum duos filios haberet, Primum, & Secundum, putabat Secundum decepsisse, & codicillos ad Primum scriptis, & fideicomissa ab eo reliquit. Marcellus ait, dici posse, Primum omnia codicillis reliqua debere, quod ad eum Pater codicillos scriptis. Sed hoc proponit Marcellus dubitationis loco: Tandem vero concludit, Primum partem debere: Inq duntaxat partem debet. Quibus verbis notam Ulpiani subesse existimavit Cujacius. Sed si dubitatio Marcelli pro sententia ipsius capiatur, pugnat secum Marcellus, cum diceset in prima specie, tilium reliqua codicillis pro parte dimidia debere; in secunda specie, omnia, sive integra fideicomissa debere. Non est igitur nota Ulpiani ad Marcellum; sed Marcelli ipsius dubitatio. Nec ut existimes, Marcellum sensisse à filio omnia fideicomissa deberi, juvat L. post emanationem. 40. D. de legat. 3. quasi Scaevola Marcello consenserit. Ibi quidem parte hereditatis ablata patruo, nihilominus insolidum fideicomissa praestat: quia voluntas fuerat ejus, qui codicillos fecerat, ut patruo haberet tantum dimidiā partem hereditatis, cum onere fideicomisflorum & voluit, avunculum aliam partem habere, si non jure successionis, saltem jure fideicomissi: & ideo licet avunculus partem hereditatis abstulerit,

lerit, patruus solida fideicomissa debet. At in d. L. penult. D. de juri codicillor. pater de postumo nil speraverat, & putasbat, alterum ex filiis deceplissimo: & ita verisimile est in utraque specie, patrem non aliter filium fideicommissum onerasse, quam quod eum solum libi successorem futurorum speraret. Evidem in secunda specie cum pater putaret unum ex filiis deceplissimo, major erat dubitatio, an filius omnia fideicomissa deberet; quasi & ab eo alias reliquias fuisse, etiam si duos filios superstites habuissent: quam Marcellus proponit. Sed sententia ejus est, ut partem tantum debeat: veluti & in prima specie, quia in utraque eadem est conjectura voluntatis.

Defenditur lectio Florentina in L. solutione. 18. D. ad exhibend.

C A P U T XV.

ULPLANIIS lib. 6. Opinionum, in L. solutione. 18. D. ad exhibend.

Solutione chirographa inani facta, & pignoribus liberatis; nihilominus creditor, ut instrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio, quam debitor exhibeantur, agere potest.

CUIJACIUS lib. 9. observat. cap. 7.

Legem 18. D. ad exhibendum, emendandam esse censeo, ita ut in ea pro creditor, reponatur debitor; pro debitore, creditore. Confirmor Basiliensis metaphrasit, quae subscribam. Ο χριστος πατεραλη ἀπει τερην, κατα την επιμετακεντην αγωγην, ἀπαιτητη χρησιμητη διδυ μανδηνας, οηδη τη αλλη διαιδημα τη απικητη τη συναδηματι. i. e. Debitor solutus, quae debet, item de restitutione intentat, petens chirographum, seu schedam sibi exhiberi, & alia iura pertinentia ad contractum. Confirmor L. ult. C. ad exhibend. quae usurpatis verbis ipsis L. 18. debitori non creditor iuris actionem ad exhibendum.

MERILLIUS. Probat emendationem suam ex L. ult. C. ad exhibend. & ex metaphrasit Basiliensis, ubi datur actio debitori ad exhibendum, non creditor. Et id quidem verum est, competere debitori actionem ad exhibendum. Sed & creditori competere potest, ut in d. L. 18. Nam si ad exhibendum possunt agere omnes, quorum interest. L. penultim. D. cod. creditoris interesse potest, tabulas licet inanes solutione factas sibi exhiberi: puta, si calumnietur debitor, indebitum solutum esse. L. qui tabulas. 27. D. de furt. Praeterea metaphrasit Basiliensis pertinet ad d. L. ult. C. ad exhibend, non ad d. L. 18. quae jungenda est cum L. petenti 27. D. de

D. de pign. act. ex eod. lib. 6. *Opinionem Ulpiani*, ubi agitur & de actione ad exhibendum, & de pignoribus solutione liberatis.

Defenditur lectio Florentina in L. heres. 19. §. proinde. D. de judic. L. penult. D. de dot. praelegat. & L. Lucius Titius. penult. §. testator. D. de legat. 2.

C A P U T XVI.

ULPIANUS lib. 60. ad edictum, in L. heres. 19. §. proinde. D. de judiciis.

Proinde & si merces vendidit certo loci, vel disposuit, vel comparavit; videtur, nisi alio loci ut defendere, convenerit, ibidem se defendere.

PAULUS lib. 2. ad Vitellium, in L. penult. D. de dot. praelegat.

Qui docem à matre uxoris accepérat, & stipulanti ei promiserat testamentum uxori docem legavit. Cum quaelitum esset, an uxor dotis summae conseqüi posset; respondit Scaevola, non videri dati uxori, quod necesse sit matri reddi. Aliás sic respondit, non videri (nisi manifestè uxor docuisset) eam testantis voluntatem fuisse, ut onerare heredes duplice præstatione dotis vellet.

PAULUS libro quartodecimo Responsorum, in L. penult. §. testator. D. de legat. 2.

Testator legata ante quinquennium vetuit peti, præstatique; sed heres quaedam sùa sponte ante quinquennium solvit. Quaelitum est, an ejus, quod ante diem existentem solutum est, representationem in reliqua solutione legati reputare possit. Respondi, non propterea minus gelictum videri, quod aliquid ante diem sit solutum.

CUIJACIUS lib. 11. obseruat. cap. 13.

*Ulpianus in L. heres. D. de judic. cums in §. 1. edictum proposuisset, quo onus obligatio certo loci contracta, fori præscriptioni subtrahitur; mox instulit, Proinde & si merces vendidit certo loci, vel disposuit, vel comparavit; debebit (nisi alio loci ut defendere, convenerit) ibidem se defendere. Et postea. *Lego pro, videtur, debebit: quae mensa est frequens in Pandectis.* L. penult. D. de dot. praelegat. L. penult. §. testator. D. de legat. 2.*

MERILLIUS.) Leves sunt istae emendationes; sed quid opus est lectionem immutare, ubi aliter sensus erui potest? ut quidem eritur in L. heres. §. proinde. D. de judic. Nam ea est Ulpiani sententia: Eum, Par. I^o. Vn qui

qui certò locò merces comparavit, vel distraxit, ibi videri se defendere, quod ibi merces comparaverit, vel distraxerit. In L. penult. §. testator. D. de legat. 2. ea est Pauli sententia: Cum heres legatum ante diem solvisset, quo testator praestari voluerat, non videri minus reliquum à testatore; nec heredem legati ante diem soluti repraefentationem reputare posse. Quanquam enim minus solvit, qui tardius solvit; & minus tempore solvisse intelligitur, L. ut si. 12. §. 1. D. de verbis significat, non tamen plus solvit, qui citius solvit, & in legati solutione voluntatem testatoris antevenerit. Nec enim minus reliquum est, quod tardius praestari voluerit. Et in his quidem duobus locis, in L. heres. §. proinde. D. de iudic. & in L. penult. D. de dot. praetegerat, omnido lectio Florentina retineri debet, vel adsertore Modestinū, qui responsum Scaevolae iisdem ferè verbis retulit, L. Titia. 34. §. qui invitauit. §. D. de legat. 2. Non esse verisimile, dupli præstatio datis heredem sumus onerare voluisse. Scaevolā ait, non videri: Modestinus, non esse verisimile. Sed quidem apertior erit lectio Florentina in d. L. penult. D. de dot. praetegerat, si ita interpongatur: Non videri (nisi manifeste uxor docuisset) eam testantis voluntatem fuisse, ut onerare heredes dupli præstatio datis vellet.

*Defenditur lectio Florentina in L. si servus plurimum. 50.
§. 1. D. de legat. 1.*

C A P U T XVII.

ULPIANUS lib. 24. ad Sabinum, in L. si servus. 50. §. 1. D. de legat. 1.

Sic hereditatis judex contra heredem pronuntiaverit non agentem causam, vel lusorię agentem; nihil hoc nocebit legataris. Quid, ergo si per injuriam fuerit pronuntiatum, non tamen provocabit? injuria ei facta * non nocebit legataris, ut & Sabinus significat.

CVJACIVS lib. 2. observat. cap. 7.

Opponitur L. 3. D. de pignorib. *cum multis aliis consimiles* adjunguntur: ex quibus hoc efficitur, *victoriā legitiōis heredis legataris*, & libertatibus nocere; sive scierint, sive ignoraverint, heredem scriptum de re litigare: praeterquam si collusum sit, ex constitutione Antonini Pii; vel si heres præscriptione superatus sit, ex constitutione Fratrum. Quid si per injuriam judicis superatus sit, injuriam ei factam verius est legaris, & libertatibus nocere. Alioqui nulla erit differentia inter creditorem, & legatarios, eosve, qui libertatem acceperunt: quod Papinianus negat in d. L. 3. & ideo putemus in L. si servus plurimum. §. 1. D. de legat. lib. 1. negotio

nem abundare, ac legendum ita; injuria ei facta nocebit legatarii. Nocebit autem, si secundum heredem legitimum fuerit judicatum; non item, si secundum substitutum: quoniam substitutus est successor testamentarius.

Idem CUIJACIUS suam emendationem tinet adversus Joannem Robertum, quem intelligit lib. 16. observat. cap. 32. & ad lib. 10. Quaestionum Papiniani, L. 3. D. de pignorib. & hypothec. Ubi affirmativè legendum esse ait; Injuria facta heredi scripto, nocebit legatarii.

MERILLIUS.) Quaevis est, an si heres scriptus, seu testamentarius, vietus fuerit ab herede legitimo in petitione hereditatis, sententia adversus heredem scriptum lata noceat legatarii. Ulpianus in L. si servus. §. 1. D. de legat. 1. ait, si iudex contra heredem pronuntiavente, nihil hac nocebit legatarii. Papinianus in L. 3. §. 1. D. de pignorib. & hypothec. ait, nocere legatarii, licet non noceat creditoribus; quia, inquit, legatarii non bene per omnia creditoribus comparantur. Ideo Cujacius, ut alii qua inter legatarios, & creditores differentia constituantur, negationem expungit ex d. L. 50. Veruntamen ibi lectione Florentina retineri debet, quam & Joannes Robertus retainendam esse contendit. Viderat ille plerosque locos apud Cujacium adnotamentis dignos, quos & aggressus est, & oppugnavit. Sed non erat Roberto ea vis ingenii, ut acriter repugnarem expugnare posset. Veluti qui urbes obdident, plerunque vident portarum effracturas, murorum disiectiones arietantibus machinis factas; sed desunt ipsis copiae, ut oblesso fortiter stantes valeant perrumpere. Distinctio videtur adhibenda, an sententia lata fuerit adversus heredem non agentem causam, vel iusorū agentem: & ea non nocet legatarii. d. L. 50. ut nec libertatibus. L. statuliberi. 29. §. Quintus. D. de statulibet. nec auctori, si adversus emptorem lata fuerit. L. si per imprudensiam. §1. D. de evulsionib. Nec igitur nocebit creditoribus; & in eo creditores legatarii comparari possunt. Sed si sententia jure lata fuerit adversus heredem, nocet legatarii, & libertatibus. L. Papinianus. 8. §. plur. D. de inoffic. testam. Quae tamen non nocet creditoribus: & in eo creditores, & legatarii non comparantur. Ratio differentiae est, quia in petitione hereditatis, quam aut heres scriptus instituit adversus heredem legitimū, aut legitimus heres adversus heredem scriptum, agitur de iure testamenti: Cum igitur pronuntiatum fuerit adversus heredem scriptum, nec legata, nec libertates debentur. At non agitur de jure pignoris, quod recte contrahi potuit: & forte heres recte se non defendit, & vincere potuit, qui vietus est. L. argentarius. 10. §. cum autem. D. de edend. Et ideo creditores possunt perseguiri ius pignoris, quod heres, idemque debitor contraxerit; licet ab herede legitimo vietus fuerit.

- Defenditur legie Florentina in L. 2. §. si legatarius,
D. quod legator.

C A P U T . XVIII.

PAULLUS lib. 63. ad edictum, in L. 2. §. si legatarius. D. quod legator.

Si legatarius re promissione retentus fuit, dandum est interdictum. Idem dicendum est, si legatarius pignoribus * noluit sibi caveri.

CUIJACIUS ad lib. 63. Pauli ad edictum, in L. 2. §. si legatarius. D. quod legator.

Legendum in hoc §. voluit; non ut in Florentinis, noluit.

Idem **CUIJACIUS** ad lib. 3. Quæstionum Pauli, in L. si legati. 28. D. de pignorib. & hypothec.

Ubique usq; recte: Idem dicendum est, si legatarius pignoribus voluit sibi caveri: male Florentinæ, noluit.

MERILLIUS.) Ultramque lectionem agnoscit Accursius, & utraqne rationem habet; nec interest, hoc, vel illo modo legeris: sed tantillum Florentinam mutare religio est, cum defendi possit. Satisfatur personis, aut rebus; fideiustoribus, aut pignoribus. Caverur etiam nuda re promissione. L. 2. §. penult. D. de iud. L. 4. §. 8. D. de fideicommiss. libertatib. In quibusdam sufficit nuda re promissio; In quibusdam sufficit cautio pignorum; In aliis satisfare oportet personis, seu fideiustoribus, ut in Praetoriis stipulationibus. L. 7. D. de praetor. si pupill. L. 3. §. 1. D. si emi plus, quam per leg. Falcid. L. 4. §. 1. D. rem pupilli, vel adolesc. At vero stipulatio legatorum praetoria est; & tamen sufficit cautio pignorum: puta, si is, cui caveri oportet, contentus fuit pignoribus; ut L. si legati. 28. D. de pignorib. & hypothec. L. 1. §. jure. D. de collat. L. 2. §. si legatarius. D. quod legator. ubi lectionem Florentinam necesse non est immutare. Idem dicendum est, si legatarius noluit sibi pignoribus caveri. Puta, legatarium nuda re promissione contentum fuisse, cum fideiussorem accipere potuisset: & pignoribus sibi caveri noluisse, cum pignora accipere potuisset. Utroque modo recte caveretur, hoc, vel illo. L. si mandatu. 59. §. ult. D. mandat. L. habero. 188. D. de verbis significatis. At in praetoris stipulationibus, ubi satisfaci oportet, si is, à quo cautio exigitur, caverre velit pignoribus, non cavebit idoneè. d. L. 7. D. de praetor. stipulationib. Sed is, qui cautionem exigit, potest contentus esse pignoribus, atque etiam nuda re promissione, si pignoribus sibi caveri nolue; ut habet lectio Florentina.

*Defenditur lelio Florentina in L. eum, qui. 13,
D. de jurisdict.*

C A P U T X I X.

ULPIANUS lib. 51. ad Sabinum, in L. eum, qui. 13. D. de jurisdict.

Eum, qui judicare jubet, magistratum esse oportet. Magistratus autem, vel is, qui in potestate aliqua sit (ut puta * Proconsul, vel Praetor, vel alii, qui Provincias regunt) judicare jubere eo die, quo pri-
vati futuri essent, non possunt.

CUJACIUS in prima recitatione ad tit. de jurisdict. in L. 13.

*Malum autem in bac L. 13. ita legere: ut puta Consul, vel Praetor; Atone ita in L. 3. §. ult. de arbitr. in aliquo magistratu positus, vel po-
testate, Consul fortè, vel Praetor. Deinde sequitur in hac L. vel alii, qui
Provincias regunt: hi sunt potestates, veluti Praefides, aut Proconsules.*

Idem **CUJACIUS** in secunda recitatione ad tit. de jurisdict. in L. 13.

*Magistratus autem, inquit, vel qui in potestate aliqua sit, ut puta
Proconsul, vel Praetor. In potestate, hoc est, qui pro magistratu sit, ne
Proconsul, aut Propraetor: & quia praecedit Proconsul hoc loco, quasi com-
muni repetitò illò articulo, pro, quod sequitur, vel Praetor, sic accipi debet,
vel Propraetor, omnino; ut in L. penult. inf. ad leg. Jul. repetund.
Quod contra legem repetundarum Proconsuli, vel Propraetori donatum
est, non poterit ulucapi.*

MERILLIUS.) Magistratus sunt, vel Pop. Rom. vel magistratus mu-
nicipales. Hi, & illi magistratum nomine possunt intelligi. Quandoque
dicuntur cum adjektione, magistratus Pop. Rom. quandoque magistratus
municipales. Sed & isti plerunque simpliciter magistratus. L. cum ali-
cui. 26. & L. ex fato. 30. D. de negot. gest. L. si privatus. 17. D. qui, &
à quib. manuniss. & in tit. de magistratib. convenient. Haec autem L.
13. pertinet ad magistratus Pop. Rom. qui sunt cum imperio. L. 2. D.
de in jus vocand. & propter vim imperii judices dare possunt. L. cum
Praetor. 12. D. de judic. jubere, judicare. L. 3. D. de jurisdict. cogere ju-
dicare; vel vetare judicare. L. judicium. 59. & L. de qua. 74. D. de
judic. Nec tantum magistratus judices dare possunt; sed & qui aliquā po-
testate praediti sunt à Principe. L. penult. D. de judic. puta, legati Cae-
sarisi, seu Imperatoris. L. legatus. 20. D. de offic. Praefid. L. hos accusare.
12. D. de accusat. & inscript. Vtique in loco Cujacius lectionem Flo-
rentinam immutavit, in hac L. 13, levissimā quidem emendatione, sed
quae tamen mentem Ulpiani aliò torquet. Praemisit enim magistratus,
puta Proconsulem, & Praetorem; deinde eos, qui sunt aliquā praediti
potestate: quorum exempla non subjectit. Movebat Cujacium in prima
emen-

emendatione , quod non putaret , Preconsulem esse Pop. Rom. magistratum : & ideo Consul repuluit . Movet in secunda emendatione , quod Ulpianus eorum exempla subjicere voluerit , qui sunt aliquā praediti potestate , puta Proconsulis , aut Propraetoris . Ultrumque à mente Ulpiani alienum ; siquidem Proconsul , licet generali appellatione Praefidis Provinciae intelligatur , ut & omnes alii Provinciarum rectores . L. 1. D. de officiis Praefid. Tamen fuit Pop. Rom. magistratus . Gellius lib. 2. cap. 2. de Praeside Cretae Provinciae : Sedeat hic potius Pop. Roma. magistratus . Quae Provincia Proconsularis fuit , ut auctor est Dio lib. 53. & Proconsul Cretae dicitur . L. Divus . 14. D. ad SCensos Turpil . Nec Praetoris nomen etiam mutari debuit ; quia sunt illi duo Pop. Rom. magistratus , Proconsul , & Praetor . Generaliter verò subjicit eos , qui sunt in potestate , & qui non sunt magistratus , ut sunt Provinciarum rectores ; alii à Proconsulibus , quique distinguuntur à magistratibus . L. 3. D. quod met. eans . L. penult. D. de judic. L. 1. & 3. D. ad leg. Jul. magistrat. L. hos accusare . 12. D. de accusat. & inscript. L. aliud ej. 121. D. de verbis signific. Haec est igitur mens Ulpianus in hac L. 12. ut per Proconsulem , & Praetorem , magistratus Pop. Rom. intelligat , qui judices dare possunt : Praetor quidem , more majorum ; Proconsul , lege . d. L. 12. D. de judic. Et opus fuit lege , ut Proconsul judicem dare posset , cum in Provinciis mitteretur ; ut non solum Consulis , sed etiam omnium magistratum munia exerceret ; plenissimamque haberet jurisdictionem . L. si in aliam . 17. §. cung plenissimam . D. de officiis . Proconsul . & legat . quā lege dabatur ei jurisdictione , eadēm lege dabatur & iudicis datio , ut in fragmento legis Agrariae , Jurisdictione , iudicis datio . Generaliter verò Ulpianus eos subjicit , qui potestate aliquā praediti sunt , post magistratus P. R. ut sunt provinciarum rectores , qui non sunt magistratus , & à magistratibus distinguuntur ; & tamen imperium habent . L. 4. D. de officiis . Praefid. & judices dare possunt . d. L. 12. D. de judic. Ita ergo lectio Florentina ab emendatione merito defendi potest . Neu verò quis miretur , nos minutias istas emendationum confectari , quae nec contemnendae sunt , & gravioribus inquirendis causam praebuerunt .

Defenditur lectio Florentina in L. 4. §. eadem. 17. D. de fideicommissis. libertatib.

C A P U T X X .

ULPLANUS lib. sexagesimo ad edictum , in L. 4. §. eadem. 17. D. de fideicommissis. libertatib.

Eadem constitutio prospexit , ut si fiscus bona admiserit , aequè libertates competant . Ergo sive jacent bona fisco spernente , sive adgnovit

verit; constitutio locum habet. Ceterum si alia ratione adgnoscatur; aparet, cessare debere constitutionem. Quare & si caducis legionis bona delata sint, idem erit probandum.

CUJACIUS in not. ad lib. sing. Reg. Ulpiani, tit. 28. de possessionib. dand.

In L. ergo §. eadem constitutio de fideicom. libert. illo loco: Quare & si caducis legionis; vel, ut alii codices habent, caducis legionibus bona delata sint, idem erit probandum. Nam, caducarii legibus, legendum esse, omni asseveratione confirmamus; id est, legibus Julii: quae enim delata dicuntur, legibus delata ut sint, necesse est. Denique hoc significat, vacantiibus bonis fisco vindicatis, constitutionem cessare; ut in L. quod Divo. D. de manuist. testament. Hae vero notae, Cad. leg. errori causam dederat.

Idem CUJACIUS in notis Digestor. ad L. 4. §. eadem. D. de fideicom. libertat. in verb. & si caducis legionis.

Legendis, caducis legibus. vide scripta ad tit. 18. fragm. Ulpiani. Literat. Graeci hoc male fecerit sint, & bunc §. explicent ex L. 6. §. ejus, qui supra, de injust. rupt. testam.

MERILLIUS.) Pagani intestati deficentibus cognatis bona populo defteruntur, militis intestato mortui, cui cognati non sunt, bona legioni vindicantur. L. 6. §. ejus, qui deportatur. §. D. de injust. rupt. & irrit. fact. testam. Quo exemplo voluit Constantinus, ut bona Martyrum, quasi militum Christi, qui intestati, & sine cognatis morerentur, Ecclesiae haberent. Eusebius lib. 2. de vita Constant. cap. 21. & 26. τὰς ιδεῖσι τοῦ γένους περιβολας αποτάξεις; & δὲ μὴ τίταν τοι εἴη, Ιεράθειας οὐδούχως τοι κλίψ. Martyrum substantias iussit genere proximos accipere: si nullus eorum fuerit, Ecclesias babore hereditates. Sed quas Ecclesias? an ubi baptismum acceperant? vel ubi clerici inscripti fuerant, & titulum habebant? ut milites in numeris: quid ostendimus lib. 3. obseruat. cap. 2. vel ubi martyrium patelli fuerant: πατέλη γένει μαρτύρων, τῷ πάτερι ἡ θύσις οἱ πατερίκαιτοι ἡ ἔκτασις τῷ λιμήνι. Patria martyris, est locus passionis: cives, cognati, qui eam processunt, habeant, venerantur. Quare nihil motandum est in L. ergo. §. eadem. D. de fideicomiss. libertatib. ex lectione Florent. Si caducis legionis bona delata sint, idem erit probandum: quia bona militis intestato mortui absque cognatis, legioni vindicantur: & ea sunt caduca legionum. Et hinc forte Librarii caducorum apud Paternum lib. 1. militarium, in L. ult. D. de jur. immunit. qui rationes hujusmodi caducorum conficerent: quibus fungontur in d. L. ult. Librarii depositorum, litterati homines, qui pecuniam militum apud signa depositam servarent, singulisque rationes reddenter. Vegetius lib. 2. de re milit. cap. 20. Graeci interpres istam expositionem, in d. L. 4. §. eadem. D. de fideicom. libertat. attulerunt, lib. 45. Basilicar, ut ex eis refert Cujacius ad d. L. 6. §. ejus, qui. D. de injust. rupt. & irrit. fact. testam. & in notis Digestorum ad d. L. 4. §. eadem. D. de fideicomiss. libert. Cujacius prius notas.

scriperat ad lib. sing. Regul. Illpiani, antequam incidet in Graecos interpres. Sed si in eos prius incidisset, haud dubito, quin eorum sententiam probaturus fuisset, ut alias plerunque injurie tueri voluit.

Defenditur lectio Florentina in L. obligari. 43. D. de obligat. & actionib.

C A P U T X X I .

P A U L U S lib. 72. qd edictum, in L. obligari. 43. D. de obligationib. & actionib.

Obligari potest paterfamilias, * suae potestatis, pubes, compos mentis. Pupillus sine tutoris auctoritate non obligatur jure civili. Servus autem ex contractibus non obligatur.

C U J A C I U S in Recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. in L. is, qui. 45. D. de obligat. & actionib.

At, ut breve faciam, & paucis dicaris quod in re est, sine quo nodus ille expediri non potest: ea lex oīava non est de actione in personam, sed de actione in rem, ut & L. si servus. judicatum solvi, & L. utique. de rei vindicat. quae idem omnino statuit. Et quod in ea scriptum est, si Stichus ex stipulatu petitus post litena contestatus uortenus sit; illud ex stipulatu, institutum est: profecto sicut glossarium. Aliud (ut planū loquar) habemus non ita dudum in L. 43. confitum his verbis, suae potestatis. Quod, procul dubio, est glossaria, quo paterfamilias definitur, aut quid sit, declaratur. Ergo & in L. 8. detracti illi glossimate, ex stipulatu, legendum est, homo petitus, i. e. vindicatus judicio in rem.

Idem C U J A C I U S ad lib. 72. Pauli ad edictum, in L. obligari. 43. D. de obligat. & actionib.

Obligari posse patremfamilias suae potestatis. Ubi frustra videtur addere, suae potestatis; quoniam nullus videtur esse paterfamilias, quin sit suae potestatis; immo paterfamilias nihil atind est, quās bono sui juris, suae potestatis, suae spontis. Ergo, ut dixi, frustra videtur addere, suae potestatis; nisi sit aliquis paterfamilias non suae potestatis. Et sicut non suae potestatis paterfamilias videtur esse, qui in potestate curatorum est, ut loquitur L. t. de curat. furios. veluti is, cui bonorum sitorum administratione ob. dissolutos mores interdictum est: de quo etiam in L. xii. Tab. In eo pecuniaque ejus, agnitorum gentiliumque potestas esto. Hic non videtur esse sicut potestatis; quamobrem etiam constat, euros ex contractibus obligari non posse. L. 6. tit. seq. Ergo, ut paterfamilias obligetur, necesse est, ut prorsus sit suae potestatis; ut nec sub tutorum, neque sub curatorum potestate agat.

Idem

Idem CUIJACIUS in Recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. in L. obligari. 43.

Ut paterfamilias obligari possit, primâ fronte haec tria evigere videatur; ut sit suae potestatis, ut pubes, ut compos mentis. At certè primâ, ne sit suae potestatis, non exigunt ullo modo; nam & filiusfamilias, qui non est suae potestatis, tanquam paterfamilias obligari potest omnibus ex causis. L. 39. hoc tit. Item non exiguntur, (ne hoc quidem dixeris) ut paterfamilias curatorem non habeat: quasi paterfamilias, qui curatorem habet, quodammodo sit in ejus potestate, ut d. L. 1. D. de curator. furiol. nam & pubes, qui curatorem habet, paterfamilias est; & sine suo curatore obligari potest. L. puberes. tit. seq. Ad uno tenore, uno spiritu, in hac lege ita haec legenda sunt, Obligari potest paterfamilias suae potestatis, non additâ subdivisione, live: quasi scripta sunt haec verba, plenius patrisfamilias demonstrandi gratia, &c.

MERILLIUS.) In tribus locis, quos supra ex Cujacio praemissimus, tres diversas interpretationes attigit, ad L. obligari. 43. D. de obligat. & actionib. In prima lectioni Florentinae detrahit, rejectis his verbis, suae potestatis: quae glossa quoddam esse existimat. In secunda retinet lectionem Florent. eamque interpretatur recte; ideoque verba illa, suae potestatis, adjecta esse ait, quod quidam paterfamilias esse possit non suae potestatis: veluti furiosus, qui est in potestate curatoris: veluti etiam pupillus, qui est in potestate tutoris. In tertia lectionem quoque Florentinam retinet, sed diversam assert lententiam; nam haec verba, suae potestatis, addita esse existimat demonstrandi patrisfamilias causâ: non quod Paulus exigat ad obligationem patrisfamilias, ut sit suae potestatis, veluti in secunda interpretatione acceperat; sed tantum, ut sit pubes, ut sit compos mentis: quasi nullus sit paterfamilias, qui non sit suae potestatis. Ec cum Paulus dixerit, obligari patremfamilias suae potestatis, magis his verbis patremfamilias demonstrare voluerit, seu eum, qui est suae potestatis. At neq; prima interpretatio placet, quia lectioni Florentinae detrahit: neque tertia, quia Paulus exigit ad obligationem patrisfamilias, ut sit suae potestatis. Secunda autem verbis Pauli magis convenit; non enim omnis paterfamilias est suae potestatis: ut pupillus, qui quidem est sui juris, sed non est suae potestatis. Nam in eum tutor habet potestatem, ut ex definitione tutelae constat, L. 1. D. de tutel. quam non de potestate dandi tutoris, sed de potestate tutoris in pupillum aliâ accipiendam esse observavimus. Tantam verâ habet potestatem tutor in pupillum, ut evan nihil à servo differre dixerit D. Paulus ad Galatas cap. 6. ex jure civili, cuius pericillissimus erat. Etenim secundum regulas juris civilis nihil quidquam pupillus facere potest absque tutoris auctoritate. L. contra. 18. D. de patr. vel secundum morem civitatis. L. more. 8. D. de acq. vel omit- tend. heredit. Tantam denique tutor habet potestatem in pupillum, ut Cujacius ipse senserit, maiorem esse potestatem tutoris in pupillum, quam patris in filium, lib. 14. obseruat. cap. 8. Quod tamen rejecimus lib. 5. obseruat. nostrarum, cap. 3. Quia ergo Paulus dixerat in d. L. 43. obligari

Par. II.

X

patrem-

patremfamilias suae potestatis ; postea subiecit , pupillum sine tutoris auctoritate jure civili non obligari . Licit enim pupillus sit paterfamilias . L. pronuntiatio . 195. D. de verbis significat non tamen est suae potestatis , qui est in potestate tutoris . Ex Julianiani quidem divisione in princip. tituli Instit. de Tute. colligitur , pupillum non esse in potestate ; scilicet eā potestate , de qua Justinianus supra egerat in Tit. de bis , qui sui , vel alieni jur. sunt , puta parentum , vel dominorum : sed est in potestate tutoris , nec est omnino suae potestatis . Eoque respicere voluit Paulus in d. L. 43. D. de obligat. & actionib.

*Defenditur legio Florentina in L. si homo. 8.
D. de re iudicat.*

C A P U T XXIL

PAULUS lib. 5. ad Plautium , in L. si homo. D. de re iudicat.

Si homo * ex stipulatu petitus , post litem contestatam deceperit ; absolutionem non faciendam , & fructuum rationem habendam placet .

CUIACIUS in Recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. in L. is , qui ex stipulatu . 45.

Haec lex est Pauli ex lib. 5. ad Plautium , ex quo etiam est L. 8. D. de re iudicat. quae tamen offendit , post litem contestatam Stichū mortuū , reum liberari , quadam Stichi causam , vel aestimationem ; & fructuum tantum remanere persecutōrum . As , ut breve faciam , ut paucis dicam , quod in re est , sine quo nodus ille expeditio noui posset : ea lex octava non est de actione in personam , sed de actione in rem , ut & L. si servus D. judicatum solvi . & L. utique. D. de rei vindicat. quae idem omnino statuit . Et quod in ea scriptum est : si Stichus ex stipulato petitus , post litem contestatam mortuus sit ; illud , ex stipulatu , infinitum est : profecto sapit glossographum . Et postea : Ergo & in L. 8. detractio illo glossatore , ex stipulatu , legendum est , homo petitus , vindicatus judicio in rem . Et ratio differentias est evidens , inter actionem in rem , & actionem in personam . In actione in rem , post litem contestatam suo fato defunctū bonae petitū , hoc periculum non pertinet ad bonae fidei possessorē , cum quo litem contestata est : ac proinde in ejus aestimationem non daeatur ; sed fructuum tantum post litem contestatam perceptorum , & partium ratio habenda est . d. L. utiq. d. L. si servus L. illud. D. de pet. heredit. In actione in personam , post litem contestatam , atque adeo post moram debitoris , periculum omne pertinet ad debitorem . Moram non facit bonae fidei possessor , qui iudicium in rem suscipit ; sed

*sed meram facit debitor, qui iudicium in personam suscipit, & litigare quam
solvere manuunt.* L. 8. §. 1. tit. seq.

Idem CUJACIUS ad lib. 20. Pauli ad edictum, in L. illud. 40. D. de beredit. petit.

Ex hac sententia Pauli, hoc diffat bac in re, praedo à bonae fidei possefatore; quid si res naturā suā interciderit, interierit, post litem contestans, omnimodī bonae fidei possefior absolvitur debet; sive agatur petitione hereditatis, sive actione in rem speciali; & si res fuerit apud adorem interitura, sive non. Praedo autem non aliter absolvatur, quid si aequē res interitura est, etiam si statim restituta fuisset actori. Quod etiam quandoque servatur in actione in personam; maxima si cū non agatur cum fide re, aut cum rāpore, aut cum eo, qui mecum intulit. Qui tres indistincte in his causis damnantur, sive res apud adorem interitura fuerit, sive non. L. si cum exceptione. §. quatenus. D. quod met. caus. Alius autem malae fidei possefotor absolvitur, veluti depositarius, cum quo agitur depositi, qui rem depositam deposito restituere recusat, cunctatur, ac proinde male fide eam tenet. Absolvitur, inquam, si res naturaliter interierit post litem contestatam suā naturā, eo modo, quo interitura erat apud adorem, etiam si statim ei restituta fuisset. L. si plures. §. ult. D. deposit. in qua explicandum est, quod ait, naturalem interitum ad actorem, non ad rem pertinet; res absolvit debere. Est quidem ex Sabini, & Cossi sententia &c.

MERILLIUS.) Quæstio est, an cum homo petitus post litem contestatam naturali fatō deceperit, & sine culpa possefforis, possefotor absolvit debeat, neque hominis aestimationem praefata teneatur. Cujacius ad tit. de obligat. & actionib. in L. 15, qui. 45. differentiam constituit inter actionem in rem, & actionem in personam; ut quidem in actione in rem absolvit debeat, non in actione in personam; ibique rationem assert diffentiæ. Sed ad lib. 20. Pauli ad edictum, in L. illud. 40. D. de beredit. petit. id etiam servari ait in actione in personam; veluti si agatur depositi, ex L. si plures. 14. §. 1. D. deposit. quae est ex lib. 9. Gaii ad edictum Provinciale. Ibique Sabini, & Cossi praceptorum suorum sententiam probat, qui indistinctè hoc admittebant. Proculejanii cum distinctione, si eo modo res peritura fuisset apud actorem. L. item si. 15. D. de rei vindicat. L. illud. 40. D. de beredit. petit. L. 5. in fine. D. de condit. caus. dat. Contra & in actione in personam, seu noxali actione, quae personalis est, homine mortuō post moram, periculum est, possefforis. L. electio. 26. §. si is, quem. D. de sexalib. ad. ut in utraque actione videantur juris autores dissensisse. At si in d. L. 24. D. deposit. cum agitur actione in personam, possefotor post moram absolvitur: Cur non & in d. L. & se homo. 8. D. de re iudicat. secundum Plautii, aut Pauli sententiam, retentâ lectione Florentina? Ceterum d. L. 8. D. de re iudicata ita etiam potest intelligi, ut homine post litem contestatam mortuō seu absolvit non debeat; sed & hominis, & fructuum aestimatio fieri.

Defenditur lectio Florentina in L. Stichum, 95. S. quod vulgo, D. de solut. & liberationib.

C A P U T . XXIII.

PAPINIANUS lib. 3. Quæstidum, in L. Stichum. 95. §. Quod vnde. D.
de soler. & liberat.

Quod vulgo iactatur, fidejussionem, qui debitori heres extitit, ex causa fidejussionis liberari; totiens verum est, quotiens rei plenior promittendi obligatio invenitur. Nam si reus * duntaxat fuit obligatus, fidejussionem liberabitur. E contrario, non potest dici non tolli fidejussionis obligationem, si debitor propriam, & personaliter habuit defensionem: nam si minori 25. annis bona fidei pecuniam creditit, sique nummos acceptos perdidit, & intra tempora in integrum restitutioonis deficit, herede fidejussione; difficile est dicere, causam juris honorarii, quae potuit auxilio minori esse, retinere fidejussionis obligationem, quae * principaliis fuit, & cui fidejussione is accessit tunc contemplatione juris praetorii. Auxilium igitur restitutioonis fidejussioni, qui adolescenti heres extitit, intra constitutum tempus salvum est.

CUIJACIUS lib. II. observat. cap. 34.

Casterunt id, quod vulgo jaclatur, fidejusserem: liberari ex causa accessio-
nis, si debitori heres extiterit; et si reus verum esse Papinianus sit in d. s.
quod vulgo, quociens rei promittendi plenior obligatio invenitur. Plenior
utique est semper, & major, cum principalis sit obligatio, si ex ea modo
efficax petitio competit. L. 5. L. debitori. D. de fidejussorib. L. debitor.
D. de lepatationib. Sequitur, nam si reus duntaxat fuit obligatus, fide-
jusso liberabitur: quae verba nemo adhuc tentavit explicare, cui non conau-
tus sit successerit infelicit. Nec verò posuit aliter, quandoquidem neque sensum,
neque rationem ullavo admittunt. Dico, Papinianum ita scripsisse:
Nam si reus naturā duntaxat fuit obligatus, fidejusso non liberabitur.
Nempe quia, hoc casu, rei promittendi obligatio non invenitur plenior, cum
ex ea non sit petitio; quae tamen competit ex fidejussoria. Et ita quoque
Graeci locum illum in suis sermonibus transferunt, Basilius. 26. tit. 5.
Et γαρ οὐδεὶς ποιεῖ πλούτον ἀπόλυτον, οὐδὲ αὐτοὺς τούτους. i.e. Si enim
est naturaliter solum obligatus fuerit, non perit fidejutho. Unde et com-
parativ, si reus naturaliter, & civiliter fuit obligatus, dicendum est, adi-
tionis hereditatis fidejussoriam obligationem tolli, etiam si reus personale auxi-
lium habuerit restitutionis in integrum. Nec enim ideo minus plena fuit
obligatio rei principalis, quod potuit principalis in integrum restituiri benefi-
cio Pratoris; fidejusso non posuit, qui & sine ulla beneficii hujus contempla-
tione, principalis accessit re ipsa circumscripto, non dolo ejus, cum quo
contrarie. Utique omnia iure principalis obligatio constitit, & nihil
mutata.

mutavit restitutionis auxilium, quod etiam incertum fuit. L. si Titius de fidejussoribus.

CUIJACIUS eandem emendationem tuetur ex Graecis, tract. 2. ad Africam. in L. heres. 21. §. servos. D. de fidejuss. & mandat. ubi & observationis istius meminit: & praeterea eam tuetur ad lib. 28. quaeſt. Papiniensis, in d. L. Stichum. 95. §. quod vulgo. D. de foliis. & liberat. ubi & locum istum alio in loco emendavit.

MERILLIUS.) Suspectae mihi semper fuerunt Graecorum Interpretum emendationes, qui quos juris locos intellectu aliqui non poterant, emendationibus interpolarunt: sed tentemus mentem Papiniani ex verbis ipsius exculpere. Si fidejussor debitori, pro quo fidejussit, heres extigerit, fidejussor liberatur ex causa fidejussionis; quia minor obligatio, & accessionia per maiorem, seu principalem tollitur. Sed hoc ita verum esse ait Papinianus, si rei promittendi sit plenior obligatio; & subjicit: Nam si reus duntaxat fuit obligatus, fidejussor liberatur; id est, dummodo reus, seu debitor principalis fuerit obligatus, vel si reus solus fuerit obligatus; duntaxat, id est, solus; fidejussoris obligatio tollitur. Non haec est mens Papiniani, ut solus reus sit obligatus, & fidejussoris non sit obligatus: cur enim quereretur de liberatione fidejussoris, si non esset obligatus? Sed hoc vult; sufficere ad liberationem fidejussoris, qui debitori heres extitit, ut debitor fuerit obligatus: non enim potest esse reus obligatus civiliter, quin sit plenior obligatio rei, quam fidejussoris. L. 5. D. de fidejussor. & mandat. Ita igitur recente lectione Florentina necesse non est ponere, reum duntaxat naturaliter fuisse obligatum; ita quidem non esset plenior rei obligatio. L. heres. 21. §. servos. D. de fidejussor. & mandat. & dicendum esset secundum Graecorum lectionem, fidejussorem non liberari. At si ita negationem addas, & legas, fidejussor non liberabitur, non conveniret, quod sequitur: E contrario non potest dici, non tolli fidejussoris obligationem, si debitor propriam, & personalem habuit defensionem. Finge enim, ut volunt Graeci, reo duntaxat naturaliter obligato fidejussorem heredem extitisse; & tunc non liberari fidejussorem, quod sit plenior obligatio fidejussoris civiliter obligati, quam rei naturaliter tantum obligati: non est è contrario, fidejussorem non liberari, quando reus propriam quandam habuit defensionem. Si primò casu fidejussor non liberetur, ut Graeci legunt, non est è contrario, secundò casu fidejussorem non liberari. At si primò casu fidejussor liberatur, secundum lectionem Florentinam, è contrario secundò casu diceretur fidejussorem non liberari, cùm reus propriam quandam habuit defensionem. Et hoc casu dubitari potuit, an plenior esset obligatio fidejussoris & qui hanc defensionem non habuit personae rei cohaerenter. L. exceptiones. 7. §. ult. D. de exceptionib. At inspecta obligatione rei, non propriā ipsius defensione, plenior semper obligatio rei esse intelligitur; & ideo fidejussor liberatur ex causa fidejussionis. Sic igitur defendi potest lecio Florentina, quam & Cujacius lib. 28. quaeſt. Papini, alio in loco immutavit. Ilbi enim legitur, restineri fidejussoris obligationem, quas principalis fuit: legit ille, personalis fuit, id est, personaē cohaerens.

Et

Et quidem fideiussoris obligatio non est principalis , sed accessoria. d. L. 5. D. de fideiussorib. & mandatorib. At principalis hic dicitur , non ratione debitoris , sed ratione caufae juris honorarii , seu restitutioonis in integrum , que minori decepto jure honorario conceditur . Tres fuerunt Cujacii emendationes in hoc §. In prima verbum additur , in secunda negatio inseritur , in tertia verbum immutatur . Prima , & secunda à Græcis Interpretibus ; Tertia ab ipso Cujacio . Quae omnes retentā lectione facile rejiciuntur . Nec mihi soli venit in mentem , ut rejiciendas putarem ; id enim & ab aliis tentatum scio .

Defenditur lectio Florentina in L. si per errorem . 15.
D. de jurisdic.

C A P U T XXIV.

ULPIANUS lib. 2. de omnibus tribunalibus , in L. si per errorem , 15.
D. de jurisdic.

Si per errorem alius pro alio Praetor fuerit aditus , nihil valebit , quod actum est , nec enim serendus est , qui dicat consensisse eos in Praesidem ; cum , ut Julianus scripsit , non consentiant , qui errant . Quid enim tam contrarium consensui est , quam error , qui imperitiam detegit ?

CUYACIUS lib. 1. observat. cap. 32.

Haec sunt verba L. si per errorem. D. de jurisdic. in qua id nubi per absurdum videtur , quod initio cum aditum ab litigatoibus Praetorem fuisse dicat , statim in Praesidem fabiungat eos non videri consensisse : debuit enim potius dicere , in Praetorem ; nisi legamus , In praesentem : & hoc probo.
In praesentem , id est , in Praetorem , quem per errorem adierint : ut in hoc exemplo , si Praetorem fideicommissarii adierint , pro tutelari , in fideicommissariorum consensisse non videntur : nec enim confunduntur , qui errant .

MERILLIUS . Nil opus erat istam lectionem immutare , quac recte habet , consensisse eos in Praesidem ; id est , eum , qui praesidebat , seu praeerat jurisdictioni : eademque ratio est , si dicamus in Praesidem , sive in praesentem consensisse . In hac autem specie non Praetor fideicommissarius pro tutelari , sed magis Praetor tutelaris pro urbano aditus fuerat : quia urbanus de rebus minorum distrahendis cognoscere debuit , ex oratione D. Severi . L. 1. D. de reb. cor. qui sub tutel. Idque deprehendi potest ex L. 6. & 8. D. eod. tit. de reb. cor. & L. urbana. 198. D. de verb. significant. Quae jungendae sunt cum hac L. 15. ex eodem lib. 2. Vlpiani , qd omniibus tribunaliibus.

De-

*Defenditur legio Florentina in L. fundum. 46. §. cum tibi.
D. de evictionib.*

C A P U T . XXV.

*AFRICANIS lib. 6. Quæstionum, in L. fundum. 46. §. cum tibi. D. de
evictionib.*

Cum tibi Stichum venderem, dixi, cum statuliberum esse, sub hac conditione manumisum, si navis ex Asia venerit: is autem, si Titius Consul factus fuerit, manumisus erat. Quaerebatur, si prius navis ex Asia venerit, ac post Titius Consul fiat, atque ita in libertatem evictus sit; an evictionis nomine teneatur? Respondit, non teneri eum; etenim dolô malô emptorem facere, cum prius extiterit ea conditio, quam evictionis nomine * exsolvere. Item si post biennium, liberum fore dixi, qui post annum libertatem acceperit, & post biennium in libertatem evincatur: vel decem dare jussum, dixerim quinque; & his decem datis, ad libertatem pervenerit: magis esse, ut his quoque casibus non teneatur. *

CUJACIUS tractatu 6. ad Africanum, in L. fundum. 46. §. cum tibi. D. de evictionib.

Non lego, exsolverit, sed, exceperit, ut d. L. qui libertatis. Repelletur ergo emptor exceptione dolii mali, si agat ex stipulatu; quia nihil ejus inter- est, vel ipso jure, si agat ex emplo. Et similis pendit distinzione observatur in hac specie, si dixerit venditor, statulibera post annua relictiva libertatem, quae erat relictiva post biennium; non tenetur, quia dintius apud emporem manefit, quam dixerit venditor; atque eo etiam minoris servum redensis emplo. At è contrario, si dixerit post biennium, cum esset relictiva post annum, tenetur: quia ex mendacio ejus laeditur emptor, qui eo pluris emit servum, quod speraret eum apud se dintius fore, & male Florentin. hoc loco ita scriptum est: Item si post biennium liberum fore dixi, qui post annum libertatem acceperit: cum vel ex sequentibus, & certissima ratio ne, perspicuum sit ita legendum: Item si post annum liberum fore dixi, qui post biennium libertatem acceperit; & post biennium in libertatem evincatur.

MERILLIUS. In hoc §. duobus in locis lessionem Florentinam immu tavit; quae tamen utroque in loco rectè habet. Et prima quidem emenda tio non juvatur ex L. qui libertatis. 69. §. quid ergo. inf. eod. tit. de evictionib. sed secundum lessionem Florentinam. Einge: Titius vendidit. Stichum Maevio, quem dixit manumisum fuisse sub ea conditione, si navis ex Asia veniret; cum tamen sub alia conditione manumisus fuisse, si Titius Consul factus esset. Emptor quidem ob mendacium venditoris,

evi-

evictionis nomine agere potuit. d. L. 69. q. *quid ergo*: led antequam age-ret, & venditor conventus id, quod intererat, evictionis nomine exhal-
visset, Titius Consul factus fuit; eaque conditio extitit, sub qua Stichus
manumisius fuerat. Si emptor, post istius conditionis eventum, ob men-dacium emptoris agere velit, exceptione dolii mali repelletur; quia jam
ipsius nihil interest, aliam conditionem expressam fuisse a venditore;
cum ea extiterit, quam exprimere debuerat. Nec magis alio in loco
emendatio est admittenda, licet in quibusdam Codicibus reperiatur; quia
secundum legctionem Florentinam subest dubitatio. Finge: venditor fer-vum post biennium liberum fore dixerat, qui post annum liber esse jus-sus erat. Venditor mentitus est, & ob mendacium tenetur. L. si decr.
10. D. de flatulib. Sed cum servus tantum post biennium in libertatem
evictus fuerit, emptor agere non poterit ob mendacium vendoris: quia
cum lervus apud eum manserit per id tempus, quod vendor expre-
serat; nihil interest emptoris, aliud tempus a venditore expressam fuisse.
Non igitur noceat mendacium vendori, si aliam conditionem expreserit,
aliud tempus, aliam summam, cum nihil emptoris intereat.

Defenditur legio Florentina in L. si dictum. 56.
D. de evictionib.

C A P U T XXVI

*PAULUS lib. 2. ad edictum Aedilium curulium, in L. si dictum. 56. in
princip. D. de evictionib.*

Si dictum fuerit vendendo, ut * simila promittatur, vel triplum, aut
quadruplum promitteretur; ex einpto perpetua actione agi poterit.
Non tamen, ut vulgus opinatur, etiam fatisdure debet, qui duplam
promittit; sed sufficit nuda reprobatio, nisi aliud convenerit.

CUIACIUS lib. II. observat. cap. 4.

*hi L. si dictum. D. de evictionib. sic scribendum esse censio: Si dictum
fuerit in vendendo, ut dupla promittatur, non simila: quia sequitur, vel
triplo, aut quadruplo. Idemque ordo est in L. si curator. D. de jur-
fisci: & quia subjicit, non tamen qui duplam promittit. Item quia,
etiam si dictum non sit, ut simila promittatur, praefeturve; ex empto eis
actio in simillam, & in id, quod intereat. L. si in venditione. D. de evi-
ctionib. Contra non est actio ex empto in dupla, vel triplum, aut qua-
druplum; nisi id dictum, vel actum sit, ut dupla, aut tripla praefetur.*

*MERILLIUS.) Tres sunt rationes, quibus hunc locum emendari de-
bere*

bere existimat, quae sunt expendendae. Prima est, quia Paulus post simplam, omisā duplā, triplum, aut quadruplum non restē subjicerit; sed post duplam triplum, aut quadruplum consequenter dixerit. Imō duplā omisā, post simplam triplum, aut quadruplum subjiceret voluntē etenim quaerebat hīc Paulus, ut docet inscriptio, quae est lib. 2. ad edictū Aedilium curulum; an convenire posset, ut simila, vel triplum, vel quadruplum promitteretur: quia ex editō duplam promitti oportet in venditione mancipii. L. enipot. 37. D. hoc tit. de evictionib. ut ita adversus edictū Aedilium conventio fiat. Sed ait Paulus, aliter convenire posse, ut vendor in minus, puta, in simplam; vel in plus, puta, in triplum, aut quadruplum teneatur: quia licet ius publicum privatorum pacis mutari non poscit, L. jus publicum. 38. D. de pali. L. Neratins. 20. D. de religiis. tamen pacisci licet contra Aedilium editū, L. pacifici. 31. D. de pali. L. in conventionalibus. 52. D. de verb. obligat, quod uicilatem privatam respicit; ut & contra editū Praetoris. L. 7. §. si pacifcar. D. de pali. L. nec ex praetorio. 27. D. de regul. iur. Tantum igitur abest, ut dupla hīc legi debeat, quin potius expungi: quia non quaerebatur, an dupla, sed an simila, vel triplum, aut quadruplum promitti posset; cum ex editō Aedilium duplam promitti oporteret. Secunda ratio Cujacii est, quid in hoc §. sequitur: *Nec tamen qui duplam promittit: quasi & hīc dupla; non simila promissa fuerit.* Sed est haec Pauli sententia, ut si convenerit simplam, triplum, aut quadruplum promitti; non tamen vendor propterea satisdare teneatur: quia nec qui duplam promisit, satisdare tenetur. d. L. 37. hoc tit. de evictionib. Tertia ratio est, quia etiā dictum non fuerit, ut simila non promittatur; ex empto est actio in simplam, & in id, quod interest, praeter simplam. L. si in venditione. 60. eod. tit. Igitur non opus est, ut simila promittatur. Sed cum vendor mancipii in duplum teneatur ex Aedilium editō, vel ex empto, etiamsi omisā fuerit, L. quid si. 31. §. quia. D. de Aedit. edit. opus est simplam promitti, ut de dupla non teneatur; vel triplum, aut quadruplum promitti, ut in plus quam duplam teneatur. Atque ita apparet repetitā specie ex inscriptione legis, nullā prorsus ratione lectionem Florentinam adtentari debuisse.

Defenditur legio Florentina in L. si ego. ii. §. partus.

D. de Publiciana in rem act.

C A P U T XXVII.

ULPIANUS lib. sextodecimo ad edictū, in L. si ego. ii. §. Partas. D. de Public. in rem act.

Partus ancillae furtivae, qui apud bonae fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendus est; etiamsi ab eo, qui emit, possessus Par. II. Y non

non est. Sed heres furis hanc actionem non habet, quia vitorum defuncti successos est. Interdum tamen licet furtiva mater distracta non sit, sed donata ignorantis mihi; & apud me conceperit, & pepererit; competit mihi in partu Publiciana, ut Julianus ait: si modò eo tempore, quo experiar, furtivam matrem ignorem.

CLUJACIUS ad tit. de usurpat. & usucaptionib. in L. 4. §. heres, qui in jus.

Quid autem est, si apud bonae fidei possessorem ancilla furtiva conceperit? & placet, partum pro suo usucapi posse. d. §. ancilla. L. qui vas. 48. D. de furt. L. si matrem. C. pro emptor. videlicet si datur eo tempore, quo furtivam esse matrem ignorat. Et hoc est Juliani sententia. L. non solum. in princip. infra. hoc tit. quae recitatur in L. si ego. §. partus. D. de Public. in rem act. Est tamen §. partus, valde in illo loco depravatus, quo experiar: & nisi fallor, legendum est, quo & patiat: nam Julianus, cuius auctoritate utitur, tempus editionis dantaxat inspicit: & in Publiciano iudicio, eo tempore, quo agitur, bonae fidei non desiderari certum est. L. eum, qui §. penult. & §. ult. D. eod. tit. Necesse est ipsius, ut editionis tempore furtivam esse matrem emptor ignoret: atque hoc etiam ostendit §. prox.

Idem CLUJACIUS eam emendationem tuetur in recitationib. ad lib. 54. Pauli ad edictum, in L. 4. §. heres, & §. de illo. D. de usurpat. & usucap. & in not. Digestor. ad L. si ego. 11. §. partus. D. de Publiciana in rem act.

MERILLIUS.) Ut emptor, seu possessor bonae fidei possit usucapere partum ancillæ furtivæ apud te conceptum, & editum, Cujacius facit esse existimat, si emptor furtivam matrem esse ignoraverit, tempore conceptionis, & editionis: nec spectandum esse tempus, quo emptor Publicianæ actione experitur; & ideo emendat L. si ego. 11. §. partus. D. de Publician. in rem act. Moveretur potissimum, quid ea fuerit Juliani sententia, tantum conceptionis, & editionis tempus spectari oportere. L. non solum. 33. D. de usurpat. & usucaptionib. ut ab Ulpiano referatur in d. L. 11. de Public. in rem act. & L. qui vas. 48. §. ancilla. D. de furt. Et quidem verum est, eam fuisse Juliani sententiam, & Trebatii antiquioris. L. 4. D. pro suo, qui putabat, partum apud emptorem bonae fidei conceptum, & editum usucapi posse omnino, id est, sine distinctione: puta, si matrem furtivam postea sciverit, vel ignoraverit. Sed Pomponius ibi distinctionem adhibet, ut si quilem bonae fidei emptor ignoraverit, usucapiat: si sciverit, & dominum certiore non fecit, non procedat ei usucatio: quia ex quo sciverit matrem furtivam esse, & dominum, cu m posset, certiore non fecerit, clam possidere intelligitur. Easque Pomponii distinctionem Cujacius admittendam existimat in tit. de usurpat. & usucap. in §. de illo, in ver. quid si cum iam usucaperet. d. L. 4. & lib. 54. Pauli ad edictum, in d. L. 4. de usucap. & in tit. pro suo, ad d. L. 4. pro suo. Quae si vera est, habenda est ratio temporis, quo quis Pun-

ALIBER TERTIUS. v

347
blicans experitur , an fortivam matrem esse sciverit , vel ignoraverit ; nam si ignoraverit , ei procedit usucatio , & recte Publicianus experitur ; si sciverit , ob clandestinam possessionem non usucapit , & Publiciana ei non competit , quia ei non procedit usucatio : ut contra , qui potest usucapere , Publicianam habet . L. sed & si . 7. 6. MARELLUS . D. de Publiciana in rem act . Verum est igitur , Ulpianum , in d. L. 11. D. cod. Juliani sententiam retulisse , secundam Pomponii distinctionem , qui Juliano posterior fuit , subiecisse : si modò eo tempore , quo experiar , fortivam matrem ignorem , ut est in lectio Florentina . Praeterea , quod Gujacius ait , in Publiciano iudicio , eo tempore , quo agitur , bonam fidem non defideris ; Id quidem verum est , ubi res fortiva non fuerit ; sed hic agitur de partu ancillae fortivae , ad cuius usucacionem requiriatur , ut matrem fortivam esse ignoraverit .

Defenditur lectione Florentina in L. certè . 6. §. Julianus.

D. de precario .

C A P . U . T . XXVIII.

ULPIANUS lib. septuagesimo primo ad edictum ; in L. certè . 6. §. Julianus . D. de precario .

Julianus ait , eum , qui vi alterum deject , & ab eodem precardo rogarit , desinere vi possidere , & incipere precardo : neque existimare , sibi ipsum caulam possessionis mutare , cum voluntate ejus , quem deject , cooperit precardo possidere . Nam si ab eodem emisset , incipere etiam pro emptore * posse dominium capere .

CLIJACIUS lib. 24. observat. cap. 13.

Probabilius est , Julianum , quemadmodum priore loco dixit , incipere precardo possidere , & posteriore dixisse , incipere etiam pro emptore possessionis dominium capere : utque ita pro suo , non pro vi posse , ut L. si fur , in princip . D. de usurpat . & usucap . nec scripsisse , incipere etiam pro emptore posse dominium capere . Quae locutio etiam dura , & inelegans est , incipere posse capere , confusa ex tribus infinitis . Denique illud posse decurtatam esse possessionis vocem . Hanc vero lectionem si admittas , & re-
Et ponas etiam dominum vi dejectum ; à quo si praedo rem vi possedens emerit , & pro tradita babuerit , desinit vi possidere , & incipit possidere pro emptore . Ac res non ab ipso quidem , quia dominus est , sed ab alio quandoque usucapi potest , quasi purgatae perversionis vitiò , ut L. quamvis de furt . L. 4. §. tunc . de usucap . Non nego tamen , quod in domino , idem etiam in bonae fidei possessore dici posse . L. servi . §. ult . de furt .

MERILLIUS.) Speciem L. 6. §. Julianus. D. de precar. constituerat
 Accursius in non domino, qui vi dejectus erat: quia si dominus vi deje-
 ctus fuisset, nudā voluntate dominum in emporē protinus transtulis-
 iter; nec deberet emptor usucapere, cui jam dominum ex causa tradicio-
 nis, vel quasi traditionis contigisset. L. 3. §. ex plurimis. D. de acqu. vel
 amitt. posseſſ. Et Cuiacius Accursii interpretationem probat, si haec ver-
 ba, posſe dominium capere, significant, posſe usucapere. Sed ita emenda-
 vit, possessionis dominium capere: quasi non opus habeat usucapione, sed
 statim dominus fiat, & dominium possessionis apprehendat: vel quasi
 tantum à bonae fidei posſeffore dominium possessionis habere incipiat.
 At verò dicendum est, etiam si dominus rem suam vi posſeffam quasi
 tradididerit praedoni, adhuc opus esse usucapione: ut in re furtiva, ita
 quasi tradita à domino, adhuc opus esse usucapione, ostendimus lib. 8.
 observationum, ex L. si fur. 22. D. de usurpat. & usucapion. & L. quam-
 vis. 86. D. de furt. Finge igitur, dominum fundō suō vi dejectum fuſſe,
 eundemque fundum praedoni, qui vi dejecterat, vendidisse; & vo-
 luntate domini praedonem in posſeffione fundi fuſſe; atque ita fundum
 quasi traditum à domino fuſſe: adhuc praedo fundum usucapere debe-
 bit, ut ei dominium civile, seu ex jure Quiritium acquiratur: quia fun-
 dus erat res mancipi in Italico solo, & non nisi per mancipationem
 alienari potuit, auctore Boëtio lib. 3. comment. in Topic. M. Tullii. Hic
 autem constat, non fuſſe mancipatum à domino, nec traditum; sed
 quasi traditum: & ideo adhuc opus fuit usucapione, ut praedo dominium
 ex jure Quiritium acquireret. Idemque omnino dicendum est in re vi
 posſeffa, quod in re furtiva. Ex sola traditione, vel quasi, neque fur,
 neque praedo dominium habuit; sed tantum dominium in bonis, seu do-
 minium possessionis. At uteque usucapit, ut habeat dominium ex jure
 Quiritium.

*Defenditur legio Florentina in L. ult. D. de solut.
 & liberationib.*

C A P U T XXIX.

PAULUS lib. 2. Manualium, in L. ult. D. de solut. & liberat.

EI, qui mandatu meō * post mortem meam stipulatos es, recte fol-
 vitor: quis talis est lex obligationis; ideoque etiam invitō me recte
 ei solvitus. Ei autem, cui iussi debitorem meum * post mortem meam
 solvere, non recte solvitur: quia mandatum morte dissolvitur.

CUIACIVS lib. 1. obſervat. cap. 38.

Nunc

Nunc ostendimus, non omnes quidem, sed nonnullos ex his, quos iam-dudum reprehendimus, errores creares ex prava verborum, aut versuum collocatione: ut hoc velut indice, studiose vel ad ceteros, quos suppressimus, investigandos; vel ad alios, quos abhuc non reprehendimus, inveniendos excisenur. Est erratum, ni fallor, bac in re, in L. ult. D. de solutionibus. Verba legis haec sunt: *Ei, qui mandatu, &c. ut supra.* Quae verba videntur esse aliena à principiis iuris civilis. Nam si simpliciter iussi, debitorum meum solvere, fateor eisdem extingui morte mandatum: at si iussi, meum debitorem post mortem meam solvere, non video, cur morte mandatum finiatur, quod in tempus mortis nominatum collatum est. L. si vero non remunerandi. §. ult. & L. prox. D. mandat. Non video etiam, cur prior ita ponatur species, ut aliquis mandato meo post mortem meam stipulatus fuerit sibi solvi. Nam nisi id non adjiciatur, post mortem meam, ei etiam, us me invitò, ita me mortuo rectè solvitur. L. aliud. D. de solut. Quasobrem sic existimo restituendam esse. L. ult. *Ei, qui mandatu meo stipulatus est, post mortem meam rectè solvitur: quia talis est lex obligationis;* ideoque, etiam invitò me, rectè ei solvitur. *Ei autem, cui nulli debitorem meum solvere, post mortem meam non rectè solvitur, quia mandatum morte dissolvitur.* Quin etiam ad hanc posteriorem speciem id adjici potest, *me invitò ei rectè non solvi: id est, si datus res est in integrō, ipse mutavero voluntatem.*

MERILLIUS.) Differentias juris civilis Paulus in libris *Manualium* executus fuerat; quod libro singulari ad id factò ostendimus. Unamque differentiam attingere voluit in L. ult. D. de solut. & liberat. inter eum, qui mandat stipulari post mortem suam, & qui jubet debitorem suum post mortem suam solvere. Finge: Titius mandavit Maevio, ut stipularetur à Sempronio centum post mortem suam; post mortem Titi Sempronius centum rectè solvet: quia talis est lex obligationis, ut Sempronius centum Maevio post mortem Titi solvere teneatur. Nec ex mandato, sed iure stipulationis Sempronius rectè solvit. L. aliud. 106. D. cod. tit. de solut. quia scilicet ex stipulatione Sempronius tenetur, & vivò adhuc Titio, eoque invitò potuit solvere. Ac licet post mortem. Titii tantum teneretur, potuit antevenire diem solutionis. L. enim, qui. 41. D. de solut. & liberat. Sed si Titius jusserit, Maevium debitorem post mortem suam Sempronio solvere, Maevius non rectè solvet Sempronio post mortem Titii: quia mandatum morte ipsius dissolvitur. L. inter. 46. & L. si quis. 27. §. morte. D. mandat. L. cum pater. 77. & Marvio. D. de legat. 2. Cum mandavit Titius Maevio, ut stipularetur, praeter mandatum fuit stipulatio; & iure stipulationis Sempronius solvere potuit. At cum mandavit Titius Maevio, ut post mortem suam solveret; solum mandatum intercessit, quod morte extinguitur. Non moveret, quod in L. si verò. 12. & L. seq. D. mandat. mandatum in tempus post mortem mandantis collatum, morte ipsius non extinguitur; puta, si Titius Maevio mandaverit, ut post mortem suam monumentum faceret, vel ut post mortem heredibus suis fundum emeret. Quia cum Maevius vivò Titio mandatum, quod

quod in faciendo consistit, faciendum suscepit, potuit res non esse integrum; puta, si quaedam ad monumentum faciendum, vel pecuniam ad emptionem fundi paraverit. Ideo vicilium heres Titii, & Maevius obligantur: Maevius, ut mandatum, quod suscepit, implete; heres, ut pecuniam refundat Maevio, quam ad monumenti extractionem, aut emptionem fundi impenderit. Cum autem Titius iussit, Maevium debitorem post mortem suam solvere, mandatum istud, quod in solvendo consistit, implete non potest debitor, nisi post mortem Titii: & antequam implete, morte mandantis dissolvitur. Denique aliud est mandatum, quod in faciendo; aliud, quod in solvendo consistit. Mandatum in faciendo si vivo testatore suscepit sit, res potest non esse integrum; puta, si mandatarius pecuniam ad monumentum faciendum, vel ad emendum fundum, paravit. At cum mandatum est in solvendo, non potest non esse res integra: quia non nisi post mortem mandatoris debitori licet solvere. Ita constituta specie in L. ult. D. de solutionib. & liberationib. & observatione differentia, quam ibi Pavlos attingere voluit, apparet, verba d. L. ult. non esse trajaeta, quae secundum lectionem Florent. optimam interpretationem patientur.

*Defenditur legio Florentina in L. si quis extraneus. 21. §.
ult. D. de acq. vel omitt. heredit. & conciliatur cum
L. multum. 21. D. de condit. & demonstrat.*

C A P U T XXX.

*ULPIANUS lib. 7. ad Sabinum, in L. si quis extraneus. 21. §. ult. D.
de acquir. vel omitt. heredit.*

Si quis partem, ex qua institutus est, ignoravit; Julianus scribit, nihil ei nocere, quominus pro herede gereret. Quod & Cassius probat, si conditionem, sub qua heres institutus est, non ignorat: si tamen extitit conditio, sub qua substitutus est. Quid tamen, si ignorat, conditionem extiruisse? Ppto, posse adire hereditatem: quemadmodum si ignoret, an coheredis, cui substitutus est, repudiatione portio ei delata sit.

CUIAGIUS tract. 1. ad Africanum, in L. 46. D. de acquir. vel omitt. heredit.

L. si quis extraneus. §. ult. D. de acq. hered. quum dixisset, nihil gescioni pro herede nocere ignorantem partis; consequens erat adnotari non hoc, nihil etiam nocere scientiam conditionis, quod est dissentaneum; sed nihil nocere ignorantem conditionis: si tamen extiterit conditio ante gestione pro herede. Igitur tempore negatione legendum d. §. ult. Quod & Cal-

sios

sius probat, si conditionem, sub qua heres institutus est, ignorat: si tamen extiterit conditio, sub qua institutus est. Et postea Refat, illud sit querens, quid sit dicendum, si scierit heres conditionem, sub qua institutus est; & adierit, antequam sciret conditionem impletam; si aditionis tempore ipsa fuerit impleta. Et constat, non recte euna adiisse, quia nouum primit, delatam sibi hereditatem esse. L. multum. D. de condit. & demonstrat. Sed contradicit palam d. L. si quis extraneus . §. ult. nisi audeat affirmare, quod est verissimum, negationem, quam paulo ante in eo diximus abundare, esse in hunc locum transwendam, hoc modo: Puto, non posse adire hereditatem. Aberrabat suò loco, sed restituenda est, ut diximus subiecta similitudo substituti coheredis, ignorantis coheredem repudiat, aperte demonstrat: quem nevo dixerit ex substitutione adire hereditatem posse.

Idem CUIACIUS in Recitationibus ad lib. 31. Digestorum Juliani , in L. multum. 21. D. de condit. & demonstrat.

Nemo potest adire hereditatem, quam nescit sibi esse delatam. Unde etiam iampridem ostendi, initio primi ad Africanum , in L. si quis extraneus: §. ult. de acquir. heredit. osc legendum, Puto non posse adire hereditatem; eum heredem scilicet, qui nescit, conditionem facti, sub qua heres institutus est, existisse.

MERILLIUS.) Si quis institutus fuerit sub conditione facti, peta, si navis ex Asia venerit, si Titius Consul factus fuerit, non sufficie eam impletam fuisse, ut hereditatem adire possit; sed scire debet heres, eventum conditionis existisse. L. multum. 21. D. de condit. & demonstrationib. quia is, qui vult hereditatem adire, scire debet quèmadmodum hereditatem adeat; an institutus sit purè, vel sub conditione. L. heres. 2x. §. 1. D. de acquir. vel omittend. heredit. Si institutus fuerit sub conditione, & ignorat conditionis eventum; errat adeundè hereditatem, quasi purè institutus; & ita nullius momenti est aditio. Si institutus fuerit purè, & putaverit se sub conditione institutum, cuius & eventum expectaverit; rectè adit, nec propter errorem hujusmodi aditio impeditur. L. sed & si. 34. §. 1. D. eod. Non rectè adit institutus sub conditione, si quasi purè institutus adeat: rectè adit purè institutus, si quasi sub conditione institutus. Verum in L. si quis extraneus. 21. §. ult. D. eod. tit. de acquir. vel omitt. heredit. institutus sub conditione hereditatem adire potest, et si ignoret, conditionem existisse, secundum lectionem Florent. Si tamen existit conditio, sub qua substitutus est. Quid tamen, si ignorat, conditionem existisse? Puto, posse adire hereditatem. Et quidem defendi potest lectione Florent. si intelligatur de substituto sub conditione, non de instituto: ut substitutus quidem sub conditione possit hereditatem adire, licet ignoret, conditionem existisse. Finge, Titius fuerat heres institutus sub conditione, si navis ex Asia veniret; idemque sub alia conditione coheredi suo substitutus, si Titius Consul factus fuerit. Quidam, an utrinque conditionis eventum Titius scire debeat. Satis esse existimat Ulpianus, si non ignorat conditionem existisse, sub qua fuit institutus; licet ignoret, conditionem.

352 VARIANTUM EX CUIJACIO
ditionem extitisse, sub qua fuit substitutus. Ratio est, quod cum semel
reclamatur adierit ex una parte hereditatem, ei partes aliae accrescunt; sive ex
substitutione, sive jure tacito, & jure accrescendi. L. si quis. 35. L. cum
heres. L. 52. & L. seq. & L. qui patri. 59. D. de acquir. vel omitt. hered.
L. quidam. 20. C. de jur. deliber. Utrumque jungit Vlpianus in hac
L. 21. & cum iam adierit ex institutione, secunda aditio ex substitutio-
ne necessaria non est: nec igitur scientia conditionis, sub qua fuit sub-
stitutus.

*Defenditur letio Florentina in L. haec conditio. 29. D. de
condit. & demonstrationib.*

C A P U T XXXI.

*JULIANUS lib. 1. ad Urfejum Ferocem, in L. haec conditio. 29. D.
de condit. & demonstrat.*

HAEC conditio, si in Capitolium * ascenderit, sic recipienda est, si
cum primū potuerit Capitolium ascendere.

CUIJACIUS ad tit. de heredib. insituent. in L. 23. in V. conditionem
trabat.

*Is, cui conditio potestativa adscripta est, eam si trahat, nec, cum po-
test, impletat; non ideo deficit conditio. Fessellit interpres L. haec condi-
tio. inf. de condit. & demonstrat. in qua & species ponenda, & legendum
forte sic est: Si in Capitolium non ascenderit, ex L. 17. §. 1. D. de ma-
numiss. testam. Quod & ejus legis, uti Flor. scripta est, ultimum verbum
subindicat. Nec enim in eis Pandectis scriptum est, ascenderit, sed,
ascendere.*

Idem CUIJACIUS in recitat. ad lib. 1. Juliani ad Urfejum Ferocem,
in L. haec conditio. 29. D. de condit. & demonstrat.

*Sequitur L. 29. D. de condit. & demonstrat. in qua haec conditio pro-
ponitur, si Capitolium ascenderit, illi do, lego, ut vulgo legitur. Quae
conditio sic accipienda est; si cum primū potuerit, Capitolium ascende-
ret, illi do, lego; ut vulgo legitur. Quae sententia est falsa: quia conditio
haec potestativa est, id est, in arbitrio, & potestate legatario, cui adscri-
bitur: & potestativa conditio, quae in dando, vel in faciendo consistit, quo-
cumque tempore, nec statim atque impleri potest, impleri potest invito le-
gatario. L. 23. §. 1. de hered. instit. Trahi potest in longum tempus. Et re-
pugnat etiam scriptura Florentina, quae in fine habet, ascendere, non ut
vulgo, ascenderit: & exigit omnino, ut conditio in non faciendo fuerit con-
cepta, hoc modo: si capitolium non ascenderit, ut in L. 17. D. de ma-
numiss.*

numiss. testam. si non manumiserit. L. si peculium. §. ult. de statulib.
Haec enim conditio, si capitolium non ascenderit, recte dicitur sic reci-
pienda esse; si cum primum potueris ascendere, non ascenderis.

MERILLIUS.) Quaeſtio eft, an conditio potestativa, cui dies adſcripta non eft, deficiat, ſi cum primū ea impleri potuerit, impleta non fuerit. Quaedam in faciendo conſiftit: veluti, ſi Titius in Capitolum ascenderit, ſi Titius fervum manumiferit. Quaedam in non faciendo: veluti, ſi Titius in Capitolum non ascenderit, ſi Titius fervum non manumiferit. Verius eft autem, eam, quea in faciendo conſiftit, non ideo defi-
re; etſi impleta non fuerit, cum primū impleri potuerit. L. ſi quis 23.
§. 1. D. de heredib. inſtituend. L. ult. D. de conditionib. inſtituere. Si quis non fecit, quod facere debuit conditioni impleſtas cauā, non propter ea deficit conditio; ſed tunc domum deficit, cum certum eft, id, quod fieri debuit, fieri non poſſe. Nec obſeruit L. 29. D. de conditionib. & demonſtrat. Etenim non ait Julianus, deficere conditionem, ſed eam impleri debere, cum primū impleri poteſt. Puta, ut ſi heres inſtitutus conditionem trahat, cum implere poſſet; ex eo tempore poſtulancibus creditoribus, vel aliis, praeficitur ei tempus, intra quod conditioni parere debeat. d. L. 23. D. de hered. inſtituend. Atque ita negatio in d. L. 29. in-
ſeri non debuit, quea deoſt in Florent. leſt. Neque obſeruit, quod conditio, quea in non faciendo conſiftit, puta, ſi in Capitolum non ascenderit, exiſtere intelligitur, cum primū Capitolium alcendere potuerit. L. libri-
tas. 17. §. 1. D. de manumiss. testam. & L. ſi peculium. 20. §. ult. D. de statuliber. Quia id favore libertatis receptum eft, ne inutilis ſit fervo li-
bertas, ſi conditio referatur ad novillimum vitae tempus; ſeu ad id tem-
pus, quo certum ſit, jam fieri non poſſe quod in conditione poſitum eft: ut in stipulationibus. L. ita. 115. §. 1. D. de verb. obligat. & in aliis non faciendo conditionib. In utrāque igitur conditione potestativa, ſive in faciendo, ſive in non faciendo conſiftat; nullò tempore praeficitur, liberum eft ſemper facere, quod in conditione poſitum eft. Nec conditio in faciendo deficit, ſi cum primū fieri potuit, factum non ſit: nec exiſtit conditio in non faciendo, ſi non factum ſit, cum primū fieri potuit. In conditione faciendo, ſi trahatur, remedium eft, ut Praetor tempus ad faciendum praeficitur. d. L. 23. D. de hered. inſtituend. In con-
ditione non faciendo, remedium eft Mucianae cautionis, ne adverſus eam fiat. L. 7. D. de condit. & demonſtr.

*Defenditur letio Florentina in L. deducta. §8. §. penult.
D. ad SCtum Trebell. & conciliatur cum L. 3.
§. nonnunquam D. de usuris.*

C A P U T XXXII.

PAPINIANUS lib. 9. Responsorum, in L. deducta. §8. §. penult. D. ad SCtum Trebell.

QUOD ex hereditate superfluisset, cum moreretur, restituese rogatus, fructus superfluos restituere non videtur rogatus: cum ea verba diminutionem quidem hereditatis admittunt, fructuum autem additamentum non recipiant.

CUJACIUS lib. 12. observat. cap. 10.

Ut Scaevola, ita Papinianus, quod libris Questionum scribit, ferè etiam reponit libris Responsorum. Libris autem Questionum, eum, qui rogatus est post mortem suam restituere, quod ex hereditate superfluerit; scribit, denunciare quidem bonâ fide posse, ex eis bonis, sed non etiam fructus superfluos retinere. Venire namque eos in restitutionem fidicommisso, ex voluntate defuncti, qui contentum eis voluit heredem mediis temporis diminutione, quam modo bonâ fide faceret; & quidquid superflueret, id omne plenissime restituere. L. 3. §. nonnunquam. D. de usur. Et postea. Hoc verò, cum ita de priori exemplo scriperit Papinianus Questionum libris, consequens est, ut libris Responsorum non responderit aliud. Et tamen legitur abduc in Pandectis, ex Papiniani Responsorum libro nono, Heredem, qui quod ex hereditate superfluisset, post mortem suam rogatus est restituere, fructus superfluos restituere non debere. L. deducta. §. penult. ad SC. Trebell. Sed videamus, in ea, quam subiecta, ratio consentiat cum adfertione. Cum, inquit, ea verba diminutionem quidem hereditatis admittant; fructuum autem additamentum non recipiant. Hujus rationis hic procul dubio sensus est: his fidicommisso verbis, quod ex hereditate superfluerit, heredi tantum permitti diminutionem medio tempore; non etiam hoc, ut possit fructus sibi adiicere superfluos, nec restituere fidicommisso debere: igitur heredem fructus superfluos restituere. Ac proinde ratio non consentit cum adfertione, & ex ea positi orzendanda est adfertio, sublatâ negatione; quād ex adfertione ratio vel castiganda, vel doctorganda aliosser. Quae operata, & aqua, & voluntati defuncti, & ejusdem Papiniani Questionibus admodum consentanea est.

Idem CUJACIUS eandem emendationem tuetur lib. 20. Questionum Papiniani, in L. 3. §. nonnunquam. D. de usur. & ad lib. 9. Responsor. Papiniani, in L. deducta. §8. §. penult. D. ad SCtum Trebell.

MERILLIUS.) Dūas rationes suae emendationis affert. Prima est, quod Papinianus libi obloqueretur, qui cum respondisset lib. 20. Questionum,

num, in eadem specie, fructus venire in restitutionem fideicommissi. L. 3. §. nonnunquam. D. de usuris & fructibus. non aliter postea responderit lib. 9. Responso. in L. deducia. §8. §. penult. D. ad SCum Trebell. Secunda est, quia nisi negatio rejiceretur ex d. §. penult. ratio, quam subjicit Papinianus, cum adserione non conveniret. Verum si utrumque locum expendamus, non est, cur negatio rejici debat ex lectione Florentina; aut cur dicamus, rationem cum adserione non convenire. Ait Papin. in d. L. 3. §. nonnunquam. D. de usur. Nonnunquam evenit, ut quanquam fructus hereditatis, aut pecuniae usurae nominativae reliqua non sint; ubi minus debeantur: utputa, si quis rogetur post mortem suam quicquid ex bonis supererit, Tito restituere. Ut enim ea, quae bona fide diminuta sunt, in causa fideicommissi non deprebenduntur; si pro modo caeterorum quoque bonorum diminuantur: ita quod ex fructibus supererit, iure voluntatis restitui oportebit. Hic verba fideicommissi sunt, ut heres restituat, quicquid ex bonis supererit. Et his verbis tenetur heres fructus superfluos restituere. Nam verum est, eos ex bonis testatoris supererent: & ita ex voluntate testatoris restituendi sunt; qui aliter in restitutionem fideicommissi non venirent. L. in fideicommissaria. 18. D. ad SCum Trebell. Alia autem verba sunt in L. deducia. §8. §. penult. D. eod. quibus rogatus fuerat heres, quod ex hereditate superfluisse, restituere: & ideo fructus non veniunt in restitutionem. Idque intelligo non de fructibus inventis in hereditate, qui sunt hereditatis, & auctiorem faciunt hereditatem. L. centurio. 15. D. de vulg. & pupillar. substit. sed de fructibus mediò tempore perceptis ab herede, ante restitutionem fideicommissi: & propterea non veniunt in restitutionem, quia sunt heredis, non hereditatis. d. L. 18. D. ad SCum Trebellian. In prima specie d. L. 3. de usur. latior est bonorum interpretatio, quam hereditatis in secunda specie d. L. §8. D. ad SCum Trebell. Bonorum appellatio continet fructus, ut etiam pecuniae appellatio. L. Ballista. 32. D. eod. non etiam hereditatis appellatio continet fructus, qui post mortem testatoris ab herede percepti sunt. Ita distinctio bonorum, & hereditatis, petitur ex L. quod his verbis. 83. D. de legat. 3. ubi ea sunt verba fideicommissi: quicquid ex hereditate, bonive meis ad te pervenerit. Et testator utrumque junxit, quia aliud hereditatis, aliud bonorum appellatione continetur. Ceterum distinguenda sunt illa verba, quod ex hereditate pervenerit, ab ipsis, quod ex hereditate supererit. ut & distinxit Cujacius d. cap. 10. lib. 12. obseruat. Et in ipsis non videtur Modestinus convenire in d. L. 83. D. de legat. 3. cum Ulpiano in L. 3. §. 1. D. de dot. praelegat. Sic autem constituta differentia inter fideicommissi verba, quae in utroque loco referuntur apud Papinianum; videndum est adhuc, an non ratio Papiniani conveniat adserioni d. L. §8. §. penult. D. ad SCum Trebell. quo potissimum ductus Cujacius negationem ex lectione Florent. expunxit. Quanquam bene convenit, si intelligas his verbis, quod ex hereditate supererit, diminutionem quidem hereditatis contineri: puta, ut heres minus possit restituere, quam fuerit in hereditate: non tamen ea verba additamentum recipere: ut heres, quod hereditati additum fuerit, puta fructus, restituere teneatur. Id est, testatorem valuisse,

Imile, ut quod ex hereditate, licet diminuta, supereret, restitueretur; non tamen quod hereditati additum fuisset: quo sensu nihil est apertius. Cujacius alio accipit, ut heres quidem hereditatem diminuere possit, sed additamentum ex fructibus restituere debeat. Ad lib. 20. Quaest. Papin. in d. L. 3. D. de usur. intellexerat de fructibus inventis in hereditate: sed ad lib. 10. Respons. Modestini, in d. L. 83. D. de legat. 3. postea de fructibus mediò tempore perceptis: quod verius est.

Defenditur lectio Florentina in L. Herennius. 43. D. de usur. & fructib.

C A P U T XXXIII.

MODESTINUS lib. octavo-decimo Digest. in L. Herennius. 43. D. de usur. & fructib.

Herennius Modestinus respondit, ejus temporis, quod cessit, postquam fiscus debitorum percepit; eum, qui mandatis à fisco actionibus experuntur, usuras, quae in stipulatum deduciae non sunt, petere posse.

CUI JACIUS in recitationib. ad lib. 18. Resp. Modest. in L. Herennius. 43. D. de usur. & fructib.

Apparet, Graecos omnes legisse in extremo bujus responsi, petere non posse: ac sicut omnino ita legendum, ratio pervincit. Alioquin est manifeste falsum, quod prae se ferant verba bujus legis, ut vulgo percepta sunt.

MERILLIUS.) Postquam speciem ex Basilicis, & ex Cyrillo retulit Gujacius, concludit secundum Graecos, negationem inferendam esse, quae in lectione Florentina, & aliis codicibus decit. Graeci speciem ita consti-tuent: Titius erat debitor fisci; Maevius solvit fisco, quod debebat Titius; & fiscus mandavit actiones Maevio, quas habebat adversus Titium. Ait Modestinus, Maevium licet in locum fisci successerit, usuras petere non posse, nisi in stipulatum deduciae fuerint; id est, nisi nomen Titii usurarium fuisset, deducitis usuras in stipulationem. Veruntamen cum fiscus in ea specie actiones Maevio mandaverit; saltem usuras Maevio deberentur, quae fisco currere cooperant, ex quo nomen Titii inter debitores fisci relatum fuerat. Aptius ergo videtur constituta species secundum lectiōnēm Florentinam; Finge. fiscus successit Titio, in cuius successione repertum est nomen, quod Maevius Titio debebat sine usuris. Ex eo tempore, quo fiscus Titio successit, & Maevius fuit inter debitores fisci; seu, ut loquitur Modestinus, Maevii debitum percepit, usurae fisco deberi cooperant. *L. fischi. 6. D. de iur. fisc.* Ut usuras ex omnibus

bus contractibus accipit , licet in stipulatum deductae non fuerint . L. cum quidam 17. §. fiscus. D. de usur. & fructib. Cum autem fiscus Titio successisset , & ex debito Maevii usurae fisco currere coepissent ; postea fiscus actiones , quas habebat adversus Maevium debitorem Titii , mandavit Sempronio . Quaeritur , an Sempronius usuras ejus temporis , quo Maevius fuit fisci debitor , petere posset . Rationem dubitationis attigit Modestinus , quia usuras in stipulatum deductae non fuerant , & debitum Maevii fuerat ab initio sine usuris . Modestinus tamen ait , Semproniu[m] , cui fiscus nomen Maevii cesserit , usuras ejus temporis petere posse : quia Sempronius mandatis actionibus in locum fisci succedit , L. 3. C. de privilegio fisci , ut usuras petere posse , non quidem post mandatas actiones , litemve contestatam ; sed quae fisco currere coeperant , ex quo tempore fiscus debitum Maevii percepit ; & nomen Maevii inter debitos fisci relatum fuit . d. L. 6. D. de jur. fisci . Haec species valde congruit lectioni Florentinae . Sed Graeci , cum mentem auctorum juris plerunque non alsequerentur , lectionem veram turbaverunt .

Defenditur lectione Florentina in L. saepe . 63. D. de re iudicatur.

C A P U T XXXIV.

MACER lib. 2. de appellationib. in L. saepe . 63. D. de re iudicatur.

SAEPE constitutum est , res inter alios judicatas aliis non praejudicare : Quod tamen quandam distinctionem habet . nam sententia inter alios dicta , aliis quibusdam etiam scientibus obest : quibusdam vero , etiam si contra ipsos judicatum sit , * nihil nocet . Nam scientibus nihil praejudicatur , veluti si ex duobus hereditibus debitoris alter condemnatur . Nam alteri integra defensio est , etiam si cum coherede suo agi scierit . Item si ex duabus petitoribus alter vietus adquieverit , alterius petitioni non praiejudicatur : idque ita rescriptum est . Scientibus sententia , quae inter alios data est , obest ; cum quis de ea re , cuius actio , vel defensio primò sibi competit , sequenti agere patiatur . Veluti si * creditor experiti pafsus sit * debitorem de proprietate pignoris ; aut maritus sacerorum , vel uxorem de proprietate rei in dote acceptas ; aut possessor venditorem de proprietate rei emptas . Et haec ita ex multis constitutionibus intelligenda sunt . Cur autem his quidem scientia nocet , superioribus vero non nocet , illa ratio est ; quod qui scit , coheredem suum agere , prohibere eum , quominus , uti velit , propriâ actione , vel defensione utatur , non potest . Is vero , qui priorem dominum defendere causam patitur , ideo propter scientiam praescriptione rei quamvis inter alios judicatae , summovetur ; quia

quia ex voluntate ejus de jure , quod ex persona agentis habuit , judicatum est .

CUIJACIVS lib. 12. observat. cap. 25.

Recepta est jam ab omnibus Florentina scriptura in L. saepe . D. de re judicat. illo loco : veluti si creditor experiri passus sit debitorem de proprietate pignoris . Et postea . At emendanda est etiam ea lex in principio , dum ad regulam juris , ne res inter alios judicata aliis praejudicet , adhibet distinctionem hoc modo . Nam sententia inter alios dicta aliis quibusdam etiam scientibus obest , quibusdam vero etiam contra ipsos judicatum sit nihil nocet . Est enim in prima parte distinctionis hujus , negativi legendum , non obest , ut in Noricis Pandectis ; ut in apponendis ad eam partem exemplis mox infert : nam scientibus nihil praejudicat , &c. In secunda autem parte est distinctione , sive traductio verborum ; quae ab eo , quod prima pars habet , diversum nihil proponunt , ut debuere tamen ; utque ejus partis resumptio , & subiecta exempla requirunt , in illo loco : scientibus sententia , quae inter alios data est , obest , &c. nisi suo ordini restituantur hoc modo : quibusdam vero , etiam contra ipsos judicatum nihil sit , nocet . Aut tandem punctis ita distinguuntur : Quibusdam vero , etiam contra ipsos judicatum sit nihil , nocet . Ut eandem sententiam efficiant : quibusdam scienter obest , etiam inter alios , & contra alios res judicata sit , non contra se , rem judicatam obesse . Puta , si sciverint rem inter alios agi : nam propter scientiam solam , rei inter alios judicatae subjiciuntur .

MERILLILIS .) Variis in locis turbata est lectio Florentina in hac L. 63. & à primis quidem Glostographis , ut agnoscit Accursius , & deinceps à Cujacio . Ille quidem in principio lectionem Florentinam probat : Voluti si creditor experiri passus sit debitorem de proprietate pignoris . In aliis Codd. legitur : Voluti si creditorem experiri passus sit debitor de proprietate pignoris . At negationem retinet , quae est in Noricis , & deest in Florentin . Omnino retinenda est lectio Florentina , nec ulla ex parte mutari debet . Macer regulam istam , ut res inter alios judicata aliis non nocet , sine distinctione non esse admittendam ait ; & distinctionis duas partes facit . Prima est , quod res inter alios judicata quibusdam etiam scientibus obest . Secunda , quod quibusdam etiam scientibus non praejudicat . Advertendum est autem , posterioris partis prius , deinde primae partis exempla subjici . Quod cum non advertereat , ad immutationem verborum accesserunt . quasi exempla distinctionis non satis convenienter : sed ita manifestum est , posterioris partis prius exempla subjici . Finge : Primus , & Secundus fuerant heredes instituti . Creditor egit adversus Primum , & judicatum eum fecit . Sententia quae inter Primum , & creditorem lata est , Secundum coheredi non nocet . L. 2. Cod. quibus res judicat . non nocet . Quod exemplum posteriorem partem distinctionis respicit : ut & quod sequitur . Finge : Petitor , qui egerat rei vindicatione , duos heredes reliquit : unus ex his rem in judicium deduxit , & vicit est : ea sententia non nocet coheredi , quominus pro parte sua iterum rei vindicatione agere pot-

possit. L. si petitor. 31. D. de judiciis. His igitur duobus exemplis Macer ostendere voluit, rem inter alios judicatam aliis, etiam scientibus, non obesse: quod pertinet ad secundam partem distinctionis. Et postea reddit ad priorem partem, ut ostendat, rem inter alios judicatam scientibus obesse. Cum is, qui primus actionem, vel defensionem habet, sequentem agere patitur: puta, cum creditor passus est debitorem experiri de proprietate pignoris: viato debitore, sententia adversus debitorem dicta creditori nocet; qui potuit pignus vindicare, vel etiam adversus vindicantem pignus excipere, quod pignus recte contractum fuerit. L. 3. D. de pignorib. & hypothec. Et quidem scienti creditori nocet, non ignorantis. L. judicatae. 29. D. de except. rei judicat. L. 4. §. penult. D. de appellationib. L. Praefat. §. C. de pignorib. & hypothec. Ita sententia adversus sacerum, vel uxorem dicta nocet marito, qui passus est sacerum, vel uxorem de proprietate rei in dotem acceptae experiri: cum maritus, ut dominus rei dotalis, agere potuerit. L. doce. 9. C. de rei vindicat. L. in rebus. 30. C. de jur. dot. Idem est, si Titius rem suam vendiderit Maevio, eamque tradidit; & Maevius possessor rei emptae passus fuerit, Titium venditorem de proprietate rei emptae agere: sententia lata adversus venditorem, nocebatur emptori, quia venditorem agere permisit, cum ipse agere potuerit post traditionem. L. si ancillam. 11. C. de actionib. empt. Hac distinctione adhibita ad regulam, tandem Macer in §. cur autem, assert rationem distinctionis. Quia in primis exemplis, quae posteriore (ut diximus) partem distinctionis respiciunt; puta, quando unus ex heredibus egerit, vel cum eo actum fuerit, coheres id prohibere non potest. Et ideo sententia adversus heredem lata coheredi licet scienti nocere non debet. In aliis autem exemplis, quae priorem partem respiciunt, res alios inter judicata aliis scientibus obesse debet: veluti si creditor debitorem agere passus fuerit; vel maritus sacerum, uxoremve; vel, empator venditorem: quia cum scient, prohibere potuerunt, & de jure quod ex persona aliorum habebant, agi permiserunt. Sub finem legis Macer duo exempla subicit, ad distinctionem regulae: sed primum quidem, partem primam distinctionis; aliud, secundam respicit; contra quam supra fecerit.

*Defenditur lectio Florentina in L. idemque. 10. §. si procurator, D. mandat. & conciliatur cum L. qui sine. 38.
D. de negot. gest.*

C A P U T XXXV.

ULPIANUS lib. 31. ad editum, in L. idemque. 10. §. si procurator. D. mandat.

SI procurator meus pecuniam meam habeat, ex mora utique usuras mihi penderet. Sed & si pecuniam meam foenori dedit, usurasque consecutus est; consequenter dicemus, debere eum praestare, quantumcumque emolumentum sensit: sive ei mandavi, sive non: quia bonae fidei hoc congruit, ne de alieno lucrum sentiat. Quod si non exercuit pecuniam, sed ad suos usus convertit; in ultras convenientur, quae legitimam modum in regionibus frequentantur. Denique Papinianus ait, etiam usuras exegerit procurator, & in usus suos convertit, usuras eum praestare debere.

CUIJACIUS lib. 13. observat. cap. 15.

Incidi in L. idemque. §. si procurator. D. mandat. in quod non possum non affirmare, trajectum esse manifestam horum verborum: quae legitimam modum in regionibus frequentantur: & debere ea primo loco collocari, quo dicitur, procuratorem ejus pecuniae, quam habeo, usuras ex mora praestare; quae scilicet legitimam modum in regionibus frequentantur, ut L. i. in princ. de usur. Secundo autem loco ait; si procurator eam pecuniam foenori occupaverit, eum praestare ulturas, quas consequitus est. Ac deinde tertio, si eam pecuniam in suos usus converterit, eum debere usuras legitimas, usuras centesimas; exemplo tutorum, & curatorum, & Dunnvirorum, qui Reip. negotia gererunt. Nam ab his procuratores, vel gestores separari non sinit L. qui sine. D. de negot. gest. & haec verba, si ad suos ultus converterit, in malo semper accipiuntur; si clavis, & improbè pecuniam domini in suos usus converterit. Ne quis hoc casu dicat, debet tantum eas, quae in regionibus frequentantur, quod eam pecuniam palam & sincera fide in suos usus converterit; puta, sibi mutuam rationibus scribendis. L. quoties. §. non tantum. L. non existimo. D. de administr. tutor. Non possit hoc fingere tu ipse sincera fide, & suppone quod lex praetermisit; quodque auctores, dum ita loquuntur, semper accipiunt in malam partem.

MERILLIUS.) Ideo putat, verba hujus legis trajecta esse; quod primùm agit Ulpianus de usuris, quae debentur ex mora arbitrio judicis, in bonae fidei contractibus; queaque veniunt secundum morem regionis. L. i. D. de usur. Postea agit Ulpianus de usuris, quas procurator ex domini pecunia.

pecuniam occupata percepit, non secundum morem regionis, sed quantumcunque percepit. Tertiū, de usuris, quas procurator debeat, si pecuniam domini in suos vius converterit; easque debeat, non ut in regionibus frequentantur, sed maximas, seu gravissimas. Quid si procurator eo casu deberet tantum usuras, quae in regione frequentantur, pugnaret *L. qui sine. 38. D. de negot. gest.* Ubi tutores, & curatores, & Duumviri, qui pecuniam in suos vius converterint, tenentur ad usuras maximas. Atque ita procurator ad easdem usuras teneri debeat, non ad eas, quae in regionibus frequentantur, secundum legationem Florentinam, in d. L. 10. §. 2. *D. mandat.* Idem vero Cujacius in *vitis Digestorum*, ad d. L. 10. *D. mandat.* & ad L. 1. *D. de usur.* hæc verba, legitimis modis, inserta putat à Tribonianio, propter *L. eos. C. de usuris.* Quid igitur impedit retineri legationem Florentinam, si intelligas in tertia specie; cum procurator domini pecuniam in suos usus converterit, teneri ad usuras, quae in regionibus frequentantur legitimis modis: id est, ad modum lege definitum, seu usuras maximas, legitimas, & centesimas. Qui est summus modus usuratum lege definitus; sive Ulpianus respexerit ad legem Gabiniam, aliamve legem, quag modum usuris praestitutus; sive Tribonianus ad constitutionem Justiniani. Non simpliciter dixit Ulpianus, usuras procuratorem debere, quae in regionibus frequentantur: cum alias sint leviores, aliae graviores. *L. 3. D. de eo, quod cert. loc. dar. oport.* Theophilus in §. si quis agens. *Instit. de actionib. sed adjectit, legitimis modis:* id est, ut ad summum modum lege definitum deberi possint; non tamen possint eum modum excedere. Atque ita non pugnabit d. L. 10. §. 2. *D. mandat.* cum d. L. qui sine. 38. *D. de negot. gest.* si utroque in loco eadem usurae debeat.

Defenditur legio Florentina in L. quarundam. 51. in fin.

*D. de acquir. vel amitt. poss. & sententia Javoleni
ex alio loco vindicatur.*

C A P U T XXXVI.

*JAVOLENUS lib. 5. ex posterioribus Labonis, in L. quarundam. 51. D.
de acquir. vel amittend. posse.*

QVarundam rerum animo possessionem apisci nos, ait Labeo: veluti si acervum lignorum emero, & eum venditor tollere me jussit: simul atque custodiā posuisse, traditus mihi videtur. Idem iurius esse viñō venditō, cum universæ amphoræ vini simili essent. Sed videamus, inquit, ne haec ipsa corporis traditio sit: quia nihil interest, utrum mihi, an & cuiilibet jussit, custodia tradatus. In eo puto, hanc quaestio-

Par. II.

A 22

nen

nem consistere , an etiam si corpore acervus , aut amphorae apprehensae non sunt , nihilominus traditae videantur . Nihil video interesse , utrum ipse acervum , an mandatō mē aliquis custodiat ; utrobique animi quodam genere possessio erit aestimanda .

CUCACIUS in recitationib. ad tit. D. de acquir. vel amitt. possess. in L. quarundam. 51.

Unde & in bac lego procul dubio legendum est , utrobique , id est , utroque caſu , utroque exemplo fruis lignorum , & vini universi , quod effet in amphoris . Utroque , in quaam , caſu & exemplo , corporis quodam generis possessionem aestimari : id est , quodammodo corpore possessionem acquiri , bissec rebus imposito custode : corporis , in qua , non animi .

Idem CUCACIUS in paratu . Cod. ad tit. de acquirendā & retinendā possess.

Denique possessionem , frui naturalis ea sit , frui civilis , quodiri corpore nostrō , vel alienū : aut velut corpore , frui corporis quodam genere , ut lego in L. quarundam . D. eod. tit. & animo nostrō , aut quasi nostrō : ut per infans eius tunc autore , L. 3. non alienū .

MERILLIUS .) Expendendae sunt singulæ legis partes , ut videamus , an mutari debuerit lectio Fiorentina . Javolenus primum ex Labone refert , quarundam rerum possessionem animi nos apisci : veluti acervi lignorum , & vini per aerationem in amphoris vendie . Et postea refert dubitationem ejusdem Labonis , an non ea traditio corporis dici possit ; cum vendor acervum , aut viuum tolli jussent , & emptor custodient , vel alias jussu emporis . Et ita quidem traditionem factam videri ait ; sed utroque caſu possessionem animi quodam genere esse aestimandam , ut Laboni consentiat : quoq; alia ei contigic in iūdicia libris ex posterioribus Labonis , licet diversæ factae fuerint , ut ostendimus lib. 5. obseruat. cap. 38. Labo fuit auctor lectae Proculjanorum : Javolenus fuit ex Sabiniis , & Juliani praceptor . L. 5. D. de manuarij. similic. Id igitur vult Javolenus , possessionem ligni , & vini , animi quodam genere aestimaci ; & magis animi , quam corpore apprehensum videri . Eam verò fuisse mentein Javoleni , constat ex L. 1. §. si jusserim 21. D. de acquirendā vel amittendā possessi. Si jusserim , vendicarem procuratori rem tradere , cura ea in praefessia sit , videri mihi traditam Priscus ait . Itemque esse , si numeros debitorem jusserim alii dare . Non est enim corpore , & actu necesse apprehendere possessionem , sed oculis oculis , & affectu . Prisci normine , Paulus Javolenum intelligit ; ut Priscus dicitur apud Plinius lib. 6. Epistol. Alpinus lib. sing. Reg. tit. 11. lib. fin. & L. si habitatq. 10. §. 1. D. de nju. & habitat. quod igitur Javolenus ait in L. quarundam. 51. D. de acquir. vel amittendā possessi. possessionem animi quodam genere aestimandam : idem in d. L. 4. §. si jusserim , oculis , & affectu acquiri : ut ita magis animo acquiri videatur , cum corpore apprehensa non fuerit : Et adhuc eam Javoleni sententiam fuisse , comprehenditur ex L. pecuniam . 79. D. de solvi. & liberat. quae est ex lib. 10. Epistol. Javoleni . Tantum igitur abest , ut lectio

lectio Florentina mutari debeat, quia potius contra mentem Iavoleni geretur in d. L. *quarundam*. 51. D. de acquir. vel amitt. possess. corporis quodam genere possessionem aestimandam: quia potius animo, seu affectu, quam corpore aestimari voluerit. Admittebat quidem traditionem ita factam videri, sed possessionem magis animo, quam corpore esse apprehensam.

Defenditur lectio Florentina in L. fructus. 7. §. si vir in fundo. 10. D. solut. matrim.

C A P U T XXXVII.

ULPLANUS lib. 31. ad Sabinum, in L. fructus. 7. §. si vir in fundo. 10. D. solut. matrim.

Si vir in fundo trahieris dotali lapidicinas marmoreas invenerit, & fundum fructuosorem fecerit: marmor, quod caelum, neque expotatum, est mariti; & impensa non est ei praestanda: quia nec in fructu est marmor, nisi tale sit, ut lapis ibi renascatur: quales sunt in Gallia, sunt & in Asia. Sed si cretiodinae, argentiodinae, vel auci, vel cuius alterius materiae sint, vel harenae; utique in fructu habebuntur.

CUIJACIUS ad L. 4. D. de usurpat. & usucap. in §. si pupilli.

Animadversi crebro bos articulos, &c, nec, errore librariorun commutaris & preferam bac de re quatuor exempla. In L. bona. §. quod filius. inf. de captiv. & postlim. revers. vulgo legitur, & si vivo patre deceperit: legendum credo, nec si vivo patre. *Rursus* in L. qui fundum. §. coheres. D. ad legi. Falcid. puto legendum, nec fernis pupilli legatis exhaustus sit. *Item* in L. 6. C. de his, qui sibi adscrib. in testament. auditoribus libris scriptis emendandum censio, nec suis litteris. Postremi L. fructus. §. si vir. D. solut. matrim. sic esse corrigendam censio, nec fundum fructuosorem fecerit, ex L. ult. D. de fundo doral.

Idem CUIJACIUS lib. 15. obseruat. cap. 2.

Quod in L. 7. §. si vir. solut. matrim. legi, nec fructuosorem fecerit: in eo perfare me compellit L. ult. de fund. dotal. & ratio ipsa, cui scriptum servare debet potius, quam scripto ratio: & longe major culpa rauionis evidenterissima, quam scripto inferentis vim. Si clamis, vim adferri scriptos clamens, dum arde vis tenere scriptum, vitiare te, & corrumpere rationem: quod vitium certe illa longe deterius, aut hoc potius vitium, non illud. Non potest autem fructuosior fieri fundus apertis lapidicinis, quin lapides in fructu sint: alqui lapides non sunt in fructu. d. §. si vir, L. si ex lapidicinis. D. de jur. dot. Ergo bis inventis lapidibus, fructuosior fundus non sit. *Quinimodo* si deterior sit, ut ait L. ult. de fund. dotal. recte non sit

fructuosior: & si sit fructuosior, impensas marito restituui aequantur eis. At quin impensae ei non restituuntur: ergo non facit fundum fructuosorem. Ulpianus eleganter in tit. de dotib. utilles impensas esse, quibus dos fructuosior fit: his igitur, quae sunt in aperiendis lapidicinis, si fundus dotalis fructuosior fit; consequens est, divortiō factō praestari eas debere à muliere: aut si non praestantur, consequens est, his impensis fundum fructuosorem non fieri. Nec potest igitur stare, quod ait Ulpianus in d. 9. si vir, fundum fructuosorem fieri, & impensis non praestari.

MERILLIUS.) Prae illis quatuor emendationibus, quas Gujaciū retulit in L. 4. §. si pupilli. D. de usurpat. & usucaptionib. aliam posuerat ex L. 4. §. si quis non tutor. D. de dol. mal. & met. except. & ubi legitur in Pandecta. Florent. & usucapta sit, legit ille, nec usucapta sit: quas forte aliquando exequemur. Et quidem propter emendationem L. 7. §. si vir uxori. D. solut. matrim. reprehensus fuerat a J. Roberto lib. 1. Receptar. sec. cap. 10. Ideoque istam emendationem enīcē tuetur lib. 15. observat. cap. 21. pluribus rationibus, quae omnes eliduntur eā distinctione. Si enim maritus in fundo dotali lapidicinas marmoreas aperuerit, & tale sit marmor, ut ibi renascatur; maritus fundum fructuosorem fecit, & marmor erit in fructu, & impensam marito uxori praestare debebit. At si tale sit marinor, ut non renascatur; maritus fundum deteriorem fecit, nec marmor erit in fructu, nec impensam uxori praestare debebit, quam maritus in lapidicinis aperiendis fecerit. Quam distinctionem Javolenus ad Laboeonem assert in L. ult. D. de fundo dot. Ibique sententia utriusque aperte relata est. At Ulpianus commiscuit in d. L. 7. §. si vir. D. solut. matrim. Labeo nolebat uxorem impensas praestare, quia non essent necessariae: Javolenus autem voluit praestare, quod essent utilles. L. 5. §. 7. & 8. D. de impens. in res dotal. fact. Quid si impensae utilles fuerint, cum maritus lapidicinas in fundo dotali aperuerit; dicendum est, fundum fructuosorem fecisse, in d. L. 7. §. si vir. D. solut. matrim. secundum lectiōnem Florentinam. Nam ex utilibus impensis dos fit fructuosior. Ulpianus tit. 6. de dotib.

Defenditur lectio Florentina in L. si existimans. 48. D. de usurpat. & usucaptionib.

C A P U T XXXVIII.

PAULUS lib. 2. Mammalium, in L. si existimans. 48. D. de usurpat. & usucaptionib.

*S*i existimans debere, tibi tradam; ita demum usucapio sequitur, si & tu putas debitum esse. Aliud, si putes me ex causa venditi teneri, & ideo

ideo tradam . Hic enim nisi * auctio praecedat , pro emptore usucapio locum non habet .

CUIJACIUS in notis ad lib. sing. Reg. Ulpiani , tit. 22. in V. actionem .

Actionem , pro usurpatione , ut in L. 2. §. tutor. §. procuratorem. D. pro emptor. L. si exilimauis. D. de usurpat. & usucaption. L. 2. §. final. de collat. bonor.

Idem CUIJACIUS ad tit. de usurpat. & usucaptionib. in L. si exilimans. 48. in V. nisi auctio .

Sic Florent. pro auctio , ut in fragment. Ulpiani tit. 22. annotavi.

MERILLIUS.) Jam ostendimus lib. 2. obseru. cap. 8. ut apud Ulpianum auctionis verbum reponi non debeat : & in alios locos , ubi etiam reponi voluit , dum occurrunt , inquiremus . Manifestum est in L. 48. D. de usurpat. & usucap. auctionis verbum non esse reponendum; & retinendam esse lectionem Florentinam . Paulus actionem dixit , pro actu , ut actus legitimi in L. auctus. 77. D. de regul. iur. alias dicuntur legis actiones . Ait igitur Paulus , usucaptionem non habere locum , nisi actio praecesserit , id est , aqua: quod verbum generale est , & ad contractus pertinet , sive re , sive verbis agantor , sive etiam consenserit . L. Labeo . 19. D. de verbis significat . Praeterea actionis verbum , quod Cuijaciis. etiam notare voluit lib. 41. ad edictum , in L. 2. §. nle. D. de collat. bonor. propriè dicitur , ut liberi , qui in potestate sunt , actionem habeant ad ea , quae mora detinctoria futura sunt , distrahenda . At propriè auctio pro distinctione . L. 2. §. tutor. §. procuratorem. D. pro emptore .

Defenditur iactio Florentina in L. 2. §. item Varus . D. de aquac , & aq. pluv. arcend. act.

C A P U T XXXIX.

PAULUS lib. 49. ad edictum , in L. 2. §. item Varus . D. de aq. & aq. pluv. arcend. act.

I Tem Varus ait: Aggerem , qui in fundo vicini erat , vis aquae dejeciti per quod effectum est , ut aqua pluvia mihi noceret . Varus ait , si naturalis agger fuit , non posse me vicinum cogere aquae pluviae arcendae actione , ut eum reponat , vel reponi sinat . Idemque potat , & si manu factus fuit , neque memoria ejus extaret . Quid si extet ; potat , aquae pluviae arcendae actione cum teneri . Labeo autem , si manu factus sit agger , etiam si memoria ejus * non extat , agi posse , ut reponatur . Nam hac actione neminem cogi posse , ut vicino profit: sed ne noceat , aut interpellat

pellet facientem, quod iure facere possit. Quanquam tamen deficit aquae pluviae arcendae actio; attamen opinor, utilem actionem, vel interdictum mihi competere adversus vicinum, si velim aggerem restituere in agro ejus, qui factus mihi quidem prodest potest, ipsi vero nihil nocituros est. Haec sequitas suggestit, esti iure deficitur.

CUCACIUS ad lib. 49. Pauli ad Edictum.

Item si agger fuerit manu factus, modo si memoria ejus interciderit, ut in §. Cassius, cessat etiam actio aquae pluviae arcendae. Sed si memoria ejus adhuc vigeat, haec actio competit, in hoc, ut vicinus aggerem restituat, reponat in pristinum statum, aut reponi finat suis semperibus. Et haec suis sententia Alpheni Vari, à qua tamen discedit Labeo, & dissentit: qui etiam si memoria aggeris manu facti extet, sit, dejello aggere infinita vi aquarum, hanc actionem cessare. Sic enim omnia haec verba in hoc §. item Varus ordinanda sunt; Labeo autem, si manu factus sit agger, etiam si memoria ejus extat, agi non posse, ut reponatur. Quod liquido demonstrat ratio, quas sequitur: quia bac actione aquae pluviae arcendas nemo cogi potest, ut vicino proficit; quod cogeretur dominus superioris fundi, si dejectum aggerem reficere cogeretur. Sed bac actione in id tantum vicinus astringitur, ne noceat; vel ne ad finem vicinum interpellat, qui situs fundo vicinus adcolit, id facientem, quod iure facere potest. Ut si ius ei concessum sit habendi aggeris in fundo vicini, ne eum babere, quia reponere vetetur. Quo nomine si vetetur, etiam habes utilem actionem aquae pluviae arcendae, vel interdictum. Quod, vi aut clm. L. 1. in fin. hoc tit. secundum distinctionem legis 14. §. penult. & L. 22. hoc tit. Quod & Labeo subiectis in hoc §. item Varus illo loco. Quanquam tamen deficit aquae pluviae arcendae actio directa.

MERILLIUS.) Actio aquae pluviae arcendae est ex leg. 12. Tabul. cuius & fragmentum extat in L. Labeo. 21. D. de flatuliber. & ideo aqua legitima Servio ad lib. 1. Georg. & aqua pluvia, quod lex 12. Tabula aquae pluviae mentionem fecisset. Datur autem ea actio de domino, quod timetur ex opere manu facto in agro vicini, unde aqua pluvia vicino nocere potest: daturque, ut vicinus opus, quod fecit, restituat, aquamque coérceat. Sed hinc ad speciem hujus loci; Titius, & Maevius habebant fundos confines: agger erat in fundo Titii, seu terra aggelta, quam vis aquae dejicit; & ita effectum est, ut aqua pluvia agro Maevii noceret. Quæritur, an Maevius adversus Titium agere possit, ut aggerem reponat, vel reponi finat. Alphenas Varus distinguit, an naturalis agger fuerit, vel manus factus. Si quidem naturalis fuerit, Maevium non posse agere adversus Titium aquae pluviae arcendae actione, ut Titius aggerem reponat, vel reponi finat. Quia illa actione agi non potest, cum aqua naturaliter nocitura est, ut est apud M. Tullium in Topice: nec igitur cum naturaliter nocuit, puta, ex aggere naturali. Sed si ex aggere manu facto aqua nocuit, adhuc distinguit Varus, an memoria aggeris facti extet, vel non: si non extet, perinde esse, ac si naturalis agger fuerit; & Maevium

vium aduersus Titium agere non posse. Si verò extet, Titium aquae pluviae arcendae actione teneri Labeo contra Varum existimat, etiam si memoria aggeris facti non extet, Maevium agere posse, ut reponatur, secundum lectionem Florent. quam ita Cujacius intelligit, quasi Labeo sensu, Maevium cogere posse Titium, ut aggerem reponat. Ita verò debet intelligi, non ut Maevius cogat Titium reponere, sed ut Titius Maevium reponere patiatur: ut reponatur, non à Titio, sed à Maevio. Et convenit ratio, quae sequitur: quia si Maevius cogere vellet Titium, ut aggrem reponeret; id esset contra naturam actionis, quae ad hoc datur, ne vicinis noceat, non etiam ut pro sit. Ideo tantum Maevius aduersus Titium agere potest, ut aggrem reponi finat, nec interpellat facientem, quod iure facere potest. Quibus verbis Labeo in hac specie directam actionem Maevio competere voluit: sed postea Paulus subiicit, (non Labeo, ut videtur) & si directa actio aliis deficiat, utilem ex aequitate dari oportere, sive in factum, quae accommodatur à Praetore ad exemplum directae, seu legitimae actionis. L. si ususfruillus. 22. Dr de ag. & ag. plu. arcend. act. & ideo est Praetoria & non civilis: ut & aliae actiones utiles, & in factum, quas Praetor accommodat legibus; quasque Praetorias, non civiles dici oportere, alibi obseruavimus. Ita autem constituta (specie hujus loci, Florent. lectionem retineri posse constat: quam idea magis retinendam putamus, quod & Guillelmo Marrano Cujacii studio, Praeceptor meo, maximae dignationis JCto, mihique perpetuā colendo memoria, in Paratis. ad tit. de aqu. & aqu. pluv. arcend. act. id videam placuisse.

Defenditur lectio Florentina in L. bona. 22. §. quid si filius.

D. de captiv. & posth. revers.

C A P U T XL.

JULIANUS lib. 62. Digestorum, in L. bona. 22. §. quid si filius. D. de captiv. & posth. revers.

Quid si filius ejus, qui in hostium potestate est, accipit, aut stipulatur: id patre, priusquam postuminido rediret, mortuo, ipsi adquisitum intelligitur: & si vivo patre decesserit, ad heredem patris pertinebit. Nam statu hominum, quorum, patres in hostium potestate sunt, in pendi ent efficiuntur. Reverso quidem patre, existimatur nunquam sua potestatis fuisse: mortuo, tunc paterfamilias fuisse: cum pater ejus in hostium potestate perveniret.

- *CUJACIUS in Recitationibus ad lib. 62. Digestorum Juliani, in L. bona. 22. §. quid si filius. D. de captiv.*

Baque

Iaque recte censem, qui, ut Accurius refert hoc loco illius §. & si vivō patre captivō decellit, ad heredem patris pertinebit. Hic, inquam; negationem desiderare. Quae belli reponetur, si pro & li, legas, nec si. Qualia in omnibus auctoribus delicta frequenter occurvunt.

Idem Cujacius ad sit. de usurpat. & usucaptionib. in L. 4. §. si pupille, istam emendationem antea probaverat.

MERILLIUS.) Quæstio est, an si filius patre captivō quidquā adquisierit, & filius deceperit, vivō adhuc patre captivō, id ad heredem filii pertineat. Et quidem pertinere certum est. L. penult. D. de suis, & legit. non ad heredem patris. L. proponebatur. B. §. ult. D. de caſtrenſ. peculio Contra verū hīc Julianus, & si vivō patre deceperit, ad heredem patris pertinebit. Propterea nonnulli, ut refert Accurius, negationem inferre voluerunt, & legere, ad heredem patris non pertinebit. Ut conveniat Julianus cum Ulpiano in d. L. 8. §. ult. D. de caſtrenſ. pecul. Cujacius aliter negationem reponit, & legit, nec si vivō patre. Attamen lectione Florent. defendi potest, si fingamus filium mortuum, dum pater adhuc captivus esset; & post mortem filii patrem ab hostibus rediisse. At, inquit, si pater reverius fuerit, ad ipsum patrem pertinebit, non ad heredem patris. Ideo verū Julianus dixit, non ad patrem, sed ad heredem patris pertinere: quia heredem patris opponere voluit heredi filii, ad quem, mortuū patre apud hostes, pertinet. Et quidem si ad heredem patris pertinet, intelligimus ad patrem ipsum pertinere. Ita autem supplendam esse mentem Juliani, deprehenditur ex eo, quod sequitur: *reverso quidem patre, exigitimatur nūquā potestatis suae fuisse*. Ibi enim rationem afferit, cur ad patrem, heredine patris pertinere debeat. Atque ita sane melius est, mentem Jctorum interpretatione supplere non incongruā, quām verba insubida cogitatione immutare.

Istas sunt lectiones defensae ex libris Florent. quas non secundum ordinem Digest. possumus, aut secundum lib. Cujacii, sed prout occurrerunt. Si qui recte defensas esse judicant, tentabunt forte meō exemplō non statim emendationi acquiescere; sed potius alias lectiones tuiri, quas plerique post Cujacium audenter nimis, sub auctoritate iuris scientiae, impugnariunt. Non est interpretis legum verba, quae aliquam habent obscuritatem, dubitationem, & viciā, immitutare, trajicere, emendare; sed mentem earum quantā potest meditatione extundere; & quamlibet interpretationem, modò convenientem, affingere, aut subsistere, antequam ad emendationem veniatur.

*Finis Variantium interpretationum ex Cujacio,
in libris Codicis.*

ADJE-

ADJECTAE SUNT
VARIANTES
 QVAEDAM INTERPRETATIONES
C U J A C I I

Ex libris Institutionum Imperialium, & ex Theopilo paraphraste.

C A P U T P R I M U M.

Variantes ex libris Institutionum:

JUSTINIANUS in §. Praeterea. Institution. Quib. mod. tollitur obligat.

Raeterca novatione tollitur obligatio: veluti si id, quod tibi Sejus debebat, à Titio dari stipulatus sis. Nam interventu novae personae nova nascitur obligatio, & prima tollitur, translatâ in posteriorem: adeo ut interdum licet posterior stipulatio inutilis sit, tamen prima novationis jure tollatur: veluti si id, quod tu Titio debes, à pupillo sine tutoris auctoritate stipulatus fuerit; quo casu res amittitur: nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio nulla est.

CUIJACIUS in notis prioribus Institutionum, ad §. praeterea. Institut. quib. mod. tolli e. oblig.

Nulla est, ne naturalis quidem. Nimirum quia pupillus animi iudicis careret. L. quod pupillus. D. de condic. indebit. L. pupillus. D. de obligat. & actionib. Sed tamen si pupillus factus sit locupletior, jure naturali obligatur, us ait L. naturaliter, §. ult. & L. prox. D. de condic. indebit.

Par. II.

B b b

Ali-

Aliter idem Cujacius in notis secundis Institut. ad §. praeterea. Institut. quib. mod. sollit. obligat.

Nulla, quia non civilis; naturalem tamen esse ponendum est: atque ob id etiam, quae in causa quodammodo novationis translata fuerit prior obligatio, jure pristini curso debitore agi non posse.

MERILLIUS.) Si ulla est Cujacii variatio observanda, ea maximè, que hoc loco traditur ex notis prioribus, & posterioribus Institutionum: has enim & illas suò periculò ratis esse volui. Ultraque tamen sententia vera eile non potest, ut nec ajetia, & negantia vera esse possunt. Gregor. Nazianz. or. 45. al Nestorianus p̄p̄ tristis dēcōnūt̄ t̄p̄ypt̄m̄ d̄ab̄t̄ t̄w̄ q̄s̄ t̄w̄. Dnos contrarios sermones de eadē re veros esse, natura non fers. At in prioribus notis ait, pupillum stipulando nullo modō obligari, neque civiliter, neque naturaliter; sub hac tamen exceptione, n̄li locupletior factus sit. Quo casu putat, jure naturali pupillum obligari. In notis posterioribus ait simpliciter, pupillum stipulando naturaliter obligari; ita ut novatione facta in personā pupilli, propter naturalem ipsius obligationem prior obligatio tollatur, secundum Ulpianum in L. 1. D. de novationib. & delegat. Non convenit Ulpiano Neratius in L. quod pupillus. 41. L. de condic. indeb. Idque ex Scholarum diversitate protectum ostendimus lib. 1. Variantium Interpretationum ex Cujacio, cap. 20. & lib. 8. observationum, cap. 4.

JUSTINIANUS in §. Praeterea. Institut. de actionib.

Praeterea quasdam actiones arbitriares, id est, ex arbitrio judicis pendentes appellamus; in quibus nisi arbitriū judicis, is, cum quo agitur, satisfaciat, veluti rem restituat, vel solvit, vel ex noxali cœla servum reddit; condemnari debeat.

CVJACIVS in notis priorib. Institut. ad §. praeterea. Institut. de actionib.

Arbitrium judicis, & arbitratus dicitur. L. qui restituere. D. de rei vindicat. L. illud. D. de eo, quod met. cauf. & officium. L. metum. §. ex hoc officio. eod. tit. Actiones autem arbitriae non utique sunt idem, in quibus compensationem iussas praecedit; quamodocumque sit in vindicatione, ad exhibendum, Quod metus causâ; sed ex quibus condemnatio sit officio, arbitriū judicis.

Aliter CVJACIVS ad lib. 21. Pauli ad editum, in L. barum. 7. D. si servit. vindicet.

Ex quo intelligimus, nos tantum rerum corporalium, sed etiam incorporalium, puta, servitutum etiam vindicatiouem & arbitriavim: quia damnationem, vel absolutionem praecedit arbitrium judicis; quia damnationem, vel absolutionem in omni vindicatione praecedit arbitrium, officium, iussum judicis, quo jubet sine cunctatione rem actori restituiri, vel præstari caucionem huic rei.

MERILLIUS.) Quaedam actiones arbitriae sunt, in quibus iussu judi-

judicis non praecedente, ut res restituatur, fit condemnatio arbitrio judicis. Ut est actio arbitria de eo, quod certò loco dari oportet. Cum enim illa actione agitur, judex arbitratur, quid réum actori praetare oporteat. L. 2 D. de eo, quod cert. loc. dar. oport. At sunt & aliae actiones arbitriae, in quibus iubet rem restituiri, ut sunt vindicationes rerum corporalium, & incorporealium, & actio de dolo. L. arbitrio. 18. D. de dol. male.

JUSTINIANUS in §. fidejussores. Institut. de fidejussoribus.

Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur: Nam eorum obligatio, accessione est principalis obligationis; nec plus in accessione potest esse, quam in principali re.

CVJACIUS ad lib. 11. Respon. Papiniani, in L. pecuniae. 9. D. de usuris.

Obstat L. Graecæ. §. illud. D. de fidejussorib. quae lex ostendit, fidejussoren, qui pro debitore obligato in decens promisit quindecim, nullà ex parte teneri: neque in decens, in quas tantum si promisisset, teneretur utiliter; neque in quindecim, ut loquitur ea lex, omnino non obligari.

Aliter **CVJACIUS** in notis secundis Institut. ad §. fidejussores. Institut. de fidejussoribus.

Si reus decens autem promiserit, fidejussor in quinque recto obligatur. Contra vero obligari non potest, in maiorem summannam scilicet; in debitam enim summam obligari magis est.

MERILLIUS.) Si fidejussor in maiorem quantitatem se obligaverit, quam reus principalis debet; non tenetur in id, quod excedit rei obligationem: sed tenetur in quantitatem rei obligatione comprehensam. Quod magis admittendum probavimus lib. I. variantium ex Cujacio, c. 50.

JUSTINIANUS in §. Sed haec bodie. Institut. de satisficationib.

Sed haec hodie aliter observantur; sive enim quis in rem actione convenitur, sive in personam suò nomine, nullam satisficationem pro litis aestimatione dare compellitur; sed pro sua tantum persona, quod in iudicio perniciat ulque ad terminum litis, vel committitur suae promissio ni cum jurejurando, quam juratoriam cautionem vocant, vel nudam promissionem, vel satisficationem pro qualitate personae suae dare compellitur.

CVJACIUS in notis priorib. Institut. ad §. sed haec bodie. Institut. de satisficationib.

Hodie reus non satisfat, iudicatum solvi; sed iudicio se ad futurum infine ad finem litis, aut satisfat, aut jurat, aut repromittit. Jurat vir illustris. L. quotiens. C. de dignitatib. & qui immobilia possidet. L. sciendum. D. qui satisf. cogant. L. in sacris. C. de proxim. facror. scrinior. L. multis. C. de princ. agent. in reb. Novell. Valent. de Episcop. iudicio.

Aliter **CVJACIUS** in Paratit. Digestor. ad tit. qui satisfar. cogant.

Consequenter necesse fuit explicare, qui satisfient iudicio fisci fidejussore datum locuplete, vel qualicumque; & qui caveant vel nudam re promissione, vel iu-

jurâ: quod hic titulus absolvit. Repromittunt rerum immobillum possessores, vel Resp. ut L. 6. D. ut legat. nom. caveat. Juratô promittunt clarissimi viri. Qualemcumque fidejussorens dant personae editio comprehensae.

MERILLIUS.) In not. Institut. distinguit, eos qui satisfidant, jurant; aut repromittunt: & ait, eum, qui immobilia possidet, jurare, non re promittere, ex *L. sciendum. D. qui satisfid. cogant. quae quidem probat, possessores rerum immobilium non teneri satisfidare, id est, cavere datis fidejussorib. At non probat juratô promittere. Qnod tamen tentari potest ex *L. in sacris. 12. C. de prox. sacror. scrinior.**

Multae aliae variationes Cujacii ad libros Institutionum observari possunt in notis manuscriptis post mortem editis, quas parenthesi inclusae sunt. At nobis satis vixum est, eas attingere, quas edidit, quasque suô periculô ratas esse voluit.

*Variantes interpretationes Cujacii exc Theophilo parapbrafie.
Institutionum Imperialium.*

C A P U T I I.

Varium Cujacii de Theophilo judicium.

CUJACIUS (de Theophilo) ad lib. 10. Digest. Juliani, in *L. non omisis.* 19. §. si pupillus. *D. de reb. credit.*

EX intima Jurisprudentia fuit hic auctor ut & vetustissimus, ita & jurisprudentissimus; ita ut ab iis, quae scribit, non sit temere recendenda.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. Institut. de actionib.

Hunc errorem etiam Theophilus sequitur, quem ego auctorem exissimo posse Accursium scripsisse; ut & non sit causa, cur plus quam ipsi Accursio credamus, quems plerumque ita solet imitari, ut multis in locis verbum à verbo exprimat.

MERILLIUS.) Varium est admodum istud de Theophilo judicium. Tum quia ad Julianum ait, auctorem esse vetustissimum, & ex intima Jurisprudentia: & in recitationib. ad tit. de actionib. eum post Accursium scripsisse. Tum quia ad Julianum ait, à Theophilo non tenerè recendum: ad tit. de actionib. ei non plus, quam Accursio credi oportere. Evidem Theophilus parapbrailes Institutionum fuit aliis à Theophilo, cui Justinianus cum aliis juris enucleandi curam demandavit: sed ex posterioribus temporibus, ut ex paraphrasi ipsius deprehenditur, quae fac-

teat

tet multis perperis interpretationibus, & à mente Justiniani alienis. Quod propediem (si Deus dederit) librō singulari animadversionum in eum auctorem factō ostensuri sumus.

THEOPHILUS in tit. de jur. nat. gent. & civil. Ait, ex jure gentium esse, plumbas duplas, diademas argentea, fieri donationes, testamenta conscribi.

CUIJACIUS ad tit. D. qui testament. facer. poss. in L. 1. & 3.
Resbat illa quaestio, utrum testamentum sit juris gentium, an juris ci- vilis. Juri gentium Theophilus adscribit in tit. de jur. naturali, quod proba-

CUIJACIUS aliter in notis MS. Institution. ad titul. de verbis. obliga- tionib. in V. Utrum autem latīna.

Ex hoc loco apparet, stipulationem non esse juris civilis: nam quae juris civilis sunt, civibus tantum, & Latinis verbis fieri possunt. Ut testa- menta ante Theodosium Latīnam ducuntur lingua fieri poterant, quoniam te- stamenta sunt à jure civili. In quo tamen Theophilus peccat, qui ea iuris gentium esse scribit in §. 1. de jur. naturali.

MERILLIUS. Variantes ex notis MS. & insertis cum notis priori- bus, & posterioribus Institutionum, aequè admittendas non putavimus; sed tamen hanc admitti placuit ex MS. quia saepe incidit quaestio illa, an testamentum sit origine juris gentium, vel iuriū civilis. Et Vigilius Zui- chernus, qui Theophilum edendum curaverat, ad tit. Instit. de testament. ordinand. auctoritate Theophili ductus nullam hodie dubitationem super- esse ait, quin testamentum sit juris gentium. Cujacius Vigilium fecutus fuerat ad tit. D. qui testam. facer. poss. sed postea aliter senit, (& quidem verius) testamentum esse juris civilis; Idque probavimus (atis lib. 8. obseruat. cap. 25. Adjicimus, Romanos ea, quae sunt origine juris gentium, peregrinis facile conceplisse; ut jus connubii, jus commercii: non tamen jus testamenti faciendi, quasi id fuerit iuriū juris civilis. Et hoc unum Romanorum filii sibi concedi optabant, ne à jure testamenti supreme eloγii condendi repellerentur, ut auctor est Lucianus in Ni- grino.

THEOPHILUS in §. sunt autem. Institution. de bonorum possessionib. nuptiis & successione tūc tanquam ex familia: Quintam pollicitus est tan- quam ex familia.

Ita Latina verba retulit Theophilus, quod ea bonorum possesſio dice- retur tanquam ex familia.

CUIJACIUS in not. ad lib. sing. Regul. Ulpiani tit. 28. de posses. dand.

Quarto familias, id est, agnatis patroni. Huc dicitur Tum quem ex familia: sic enim lego in Institut. Justiniani. Eamque lectionem tuerat in notis prioribus instit. in d. §. sunt autem.

Sed expreſſum rejicit Theophilus in recitationib. ad tit. de actionib. in §. aequit.

Idem Theophilus in tit. de bonor. posses. conamnem errorē sequitur nam
bono-

VARIANTES CUIJACII
bonorum possessionem, Tum quem ex familia, tanquam ex familia appellat.
Idem CUIJACIUS lib. 20. observat. cap. 34.

Existentibus agnatis, sive familia patrornorum, quae vocatur ex quinta, non poterant patroni venire ex sexta: sed deficienti tantum familiae patrornorum, cui deferebatur ex quinta, bonorum possessio tum quem ex familia; vel ut alii legunt in hisitut. tanquam ex familia.

MERILLIUS.) Ad tit. de actionib. errorem Theophilii esse existimat,
qui legetat, tanquam ex familia: & lib. 20, observat. cap. 34. eam lectio-
nem non improbat; & quidem improbare non debuit. Tum quia apud
Theophilum, & in plenique codicibus reperitur. Tum quia ad eam bo-
norum possessionem agnati patroni vocabantur, tanquam ex familia
patroni.

*Variationes quaedam Cujacii observatae à Guillelmo
Marrano Antecessore Tolosano in Paratithis
Digestorum.*

C A P U T III.

GUILLEMUS MARRANUS fuerat auditor Cujacii in Academia
Valentina: eum Antecessorem Academiae Tholosanae mihi audiisse
contigit, virum sanè non operā perlusorā, sed anxiā diligentia jus Civi-
le exponentem. Monebat saepe auditores suos, ut nullius auctoritate,
ac ne suā quidem, à vero se abduci paterentur: & tum solum dictis,
scriptisve attensionem praebarent, cum accuratè expendissent. Atque ita
optimi quique censuerunt. Strabo elegantissime lib. 2. Geogr. ē Σαμαράς
δὲ οὐ τούτη γενιταιτι πεπόνηται, καὶ οὐ τοῦ ἀυτῷ οὐτε εἰδῶν μηδεπούσα,
οὐ δέρπους διατίθενται; οὐτοί τε τοῦτα βεβαιώπορον. Non mirum,
si credibili est aliquid credibilius, & si eidem in aliis fidem habemus,
in aliis non habemus, quando ab alio ponitur quid firmius. Aristides in
Oratione Platonica pro Rhetorica: Οἱ φιλόσοφοι λεγοῦσιν, εἰ τοῦ ἀντοῖ
ἀντοῖς δίκαιον λέγονται, ἀλλὰ τοῦτον ἀντιτιθέτοις ἀλλάτοις. Qui dicuntur
philosophari, non iisdem omnies profici rationibus utimur, sed maximè cen-
trariis inter se. Postea subiicit, Apud eos, qui veritatem asequuntur, phi-
losophiam esse rem praeclaram, nec sibi contrariam. Et hoc quidem aptius
multo de Jurisprudentia dici debet, manere Jurisprudentiam rem prae-
claram, nec sibi contrariam; licet variae rationes in hanc, aut illam senti-
tentiam proferantur. Ideo Guillelmus Marranus in Paratithis varias quasdam
interpretationes Cujacii referre voluit; cujus monito, & exemplō nos alias
supra retulimus.

GUIL-

GUILLÉLMUS MARRANUS in Paratit. Digest. ad tit. In jus vocati ut eant.

Placet enim Joannis sententia, quam refert Glossa ad d. L. 2. ut necessarias personas intelligamus, non in jus vocantis, sed fidejussionis. Ut sic hoc dictum distet ab eo, quod proponitur L. 2. §. Praetor. qui satisd. cogant. infra. Quam sententiavis agnoscit etiam Cujacius d. §. sed haec hodie. de satisfactionib. in prioribus not. Quam tamen mutavit in Paratit. hujus tit. & d. tit. qui satisd. cogant.

Idem in Paratit. Digest. qui satisd. cogant.

Nonnulli vero liberantur à fidejussione dationis, sed tamen jurato promittunt, ut illustres. L. penult. Cod. de dignitatibus memoriales. L. in sacris. 3. Cod. de proxim. factos. scinctor. & quandoque, qui fidejussiones non possunt invenire. Novell. 12. de litig. cap. 2. ad excludendas. collat. 8. & generaliter rerum immobilium possessores, qui satisdare non compellantur, L. penult. hoc tit. sed jurato tamen promittunt, ut recte Glossa in eâ lege concludit, ex d. L. in sacris, illis verbis, ut & si non possideant immobilem substantiam, & ex L. ult. Cod. de princip. agent. in reb. in qua hoc juris communis esse significatur, illis verbis, ut pro tenore generalium dictorum; quam etiam sententiam probat Cujacius Novell. 52. de exhibend. reis, collat. 5. licet in Paratit. hujus tit. nescio quomodo scripsit, rerum immobilium possessores repromittere tantum; quod & alii crediderunt.

Idem in Paratit. Digestor. usuf. n. Guer. quinadim. eav.

Supereft tantum, ut inquiramus, cuius generis sit haec stipulatio; nava Cujacius in hoc Paratit. facit praetorium, & similiter ad L. penult. hoc tit. Quod aperte probatur L. 1. in princip. L. 5. huic stipulationi. §. 1. hoc tit. & tamen idem ioseph. judiciale facit, hoc est, diversam speciem, ad L. 10. hoc tit. Quod etiam aperte probatur L. 13. si cujus, in princip. sup. de usufruct. ubi nominativi dicuntur banc satisfactionem officio judicis interponi. Quid igitur dicemus? nempe hanc stipulationem esse communem, quales aliae quoque sunt. §. ult. de divis. stipulat. Inst. & L. 5. §. communes de verbis obligat. infia.

Idem in Paratit. Digest. de rit. nuptiar.

Nam est Theophilus in princip. de patr. potestat. dicat Latinos, pro eo quod Graeci γάμον dicunt, duo kabere vocabula, nuptias, & matrimonium: & Cujacius hic idem ferè scribat. Tamen magis placet, quod idem Cujacius tandem advertit in posteriorib. not. ad princip. tit. de patr. potestat. ut aliquid interstet inter haec due: quod observavit ex L. 10. & 11. hoc tit. & ex §. si adversus. Inst. de nupt. ut scilicet matrimonium sit mons generis, quo & ipsae nuptiae, & matrimonium specialiter dictum continentur; & consequenter nuptiae sine matrimonio esse non possunt, matrimonium vero sine nuptiis esse possit.

Idem in Paratit. Digest. de tutorib. & curat. dat.

Sed dubitatur, an magistratus municipales ultra tutores dare potuerint, id est, etiam ius iussu Praefidum; & quoniam jus dandi tutores illis datum esse dicatur, d. L. 3. L. 19. in princip. & fin. hoc tit. puto hoc illos sponte sua

suā potuisse. Nam si iussum exspectandum sit, non tam ius dandi illis concessum, quāns necessitas imposta videretur. Glossa tamen in L. ult. hoc tit. putat iussum Praefidis praecedere debeve; cuius sententia probatur L. 24. hoc tit. L. 46. §. cum testamento. inf. de administrat. & pericul. tutor. & §. sed hoc jure. de Attil. tutor. Institut. ubi magistratus iussi Praefidum tutores creant, si non sint magna pupilli facultates. Et ex nova Justiniiani constitutione, quae ibi citatur, nec exspectata iussione Praefidum. Sed Cuijaci, quī contra sentit, dupliciter hunc nodum solvit ad §. sed hoc jure: in prioribus enim ait, hoc jus etiam iussi Praefidis datum initio fuisse magistratus, sed aliud jus postea usū obtinuisse. Quod ostendunt verba illa d. §. Sed hoc jure utimur: ut contrarium illa in d. L. 3. hoc tit. coequi jure utimur. Nempe ut usus circa hoc jus fuerit variatus. In posterioribus autem ait, hoc quidem jus magistratus datum fuisse, vita tamen illos id usus patte iussi Praefidum; ut nec alia, quae ibi memorat, quae illis tamen similiter data essent.

Idem in Paracit. Digestor. de conditionib. & demonstrationib.

Incipiamus ergo à conditione, cuius definitiones octo Dñ. Cuijaci variis locis nobis proposuit. Et postea.

Secunda ejus definitio sic habet, Conditione est futurus eventus, qui in dubio est, sit, an non sit. Quae in eo videtur vitiosa, quid eventum pro genere ponat. Nava quāns conditions in eventum conferri dicantur. L. 79. hoc tit. & §. sin autem aliquid. Cod. de caduc. tollend. manifestum est, aliud conditionem esse, aliud id, in quod conferatur, id est, eventum. Et postea.

Nec est omittendum, quod me studioſi quidam admonuerunt, Dñ. Cuijacium ipsum ad L. 71. hoc tit. lib. 17. Quaest. Papiniani, improbase secundam suam definitionem: quia quodcumque futurum est, inquit, etiam si non sit positum in conditione, eventus tamen futurus est. Hoc est. quod ante diximus, quia definitio non possit converti cum suo definito. Addit., & quia omnis conditio in eventum non conferatur, sed quedam in potestate perlonaē collocantur. L. 60. L. 78. §. ult. hoc tit. Et postea.

Denique videri etiam ipsum tacitè improbase primam suam definitionem, & pro ex pacto, emendasse ex post facto, in posterioribus editionibus Paratit. Digestor. & ad d. L. 37. supra, de reb. credit. lib. 1. definitionem Papiniani. Nam in priori editione Paratit. apud Rovillium anno 1570. & in eā, quam omnium suorum operum Cuijaci ipse repetitā praelectione apud Nivellium procuravit anno 1577. constanter excusa est, ex pacto. Neque in erratorum correctione quidquam emendatum. Quae definitio ita interpolata tolerabilius multò est, quamquam adhuc vitiosa.

Idem in Paratit. ad SCium Trebellianum.

Nec enim placere nobis potest Dñ. Cuijaci ad illum Pauli locum, distinctione inter SCium Peganum, & Trebellianum; ut nōm̄ qui restituit ex hoc, quartae non retentae repetitionem habeat, quia ignorans solvit; qui ex illo, non habeat, quia sciens restituit. Et postea.

Nec verò alia distinctione videtur nobis inquirenda, quāns quae ab ipsius
juris

jaris auditoribus proponitur; cum quibus duas constitutae regulas. Prima est id, quod ex causa fideicommissi indebitum datum est, si per errorem facti solutum est, repeti posse. L. 9. ad leg. Falcid. L. 7. C. de condic. indebit. L. 9. §. penult. & ult. *supra*, de juris, & fact. ignorant. & d. §. si quis rogatus, in fin. & d. §. sed quia stipulations: quema Dñ. Cujacius in posterioribus *Glossam secundus intelligit secundum prae dictam regula*lam.

Idem in Paratit. D. de bonor. possessionib.

Sequitur quinta, in cuius appellatione variant veteres MSti libri, immoratur est §. sunt autem. Institut. hoc tit. in editione Russardi, & Charontae, & à Dñ. Cujacius ad eundem §. in prioribus notis. In quibus ut etiam in posterioribus, & etiam apud Ulpianum tit. 28. asserti legendum, tam quæ ex familia, quasi ea fuerint prima editi verba: argumenta L. 1. & 4. und. legit. & L. 227. D. de verbor. significat. infra: quamquam vulgo, & apud Theophilum legitur, tanquam ex familia. Unde & ipse Dñ. Cujacius d. cap. 34. lib. 20. observationum, videatur dubitasse, quæ potior esset lectio, illudque in medio reliquiss. Ego vero existimo, à Theophil. & vulgata lectione non esse recedendum.

Idem in Paratit. de bonor. possess. furios. infant. naut. surd.

Nam beneficii loco bonorum possessiones haberi apparet, etiam ex L. 6. §. L. sup. de bonor. possess. & ex d. §. ult. Institut. eod. in quo tamen pro earum beneficium, Dñ. Cujacius in Prioribus, & Russardus maluerunt legere, eorum beneficium, hoc est, Principum; contra vulgatam, & Theophilii lectionem, quam tandem Dñ. Cujacius secundus est in edition. Institut.

Ideem in Paratit. de bonor. possess. contra tabnl.

In testamento nullo, si filius praeteritus patris se bonis abstineat, nam tunc etiam scriptus heres bonorum possessiones similiter obtinebit. L. 17. D. de injunct. rupt. *supra*: ubi summe notandum, quod ait glossa ultima, testamentum filii praeteritione nullum intelligi, si ipse dicere velit nullum; non si tacet, hoc est, si jus suum spernat. Illi igitur licet subtilitas juris refragari videatur; attamen voluntas testatoris ex aequo, & bono trahitur, inquit d. L. nempe beneficii bonorum possessionis secundum tabulas. Quod etiam existimat recte Dñ. Cujacius ad illam legem in Commentariis illicius cit. de injunct. rupt. qui tamen sententiam mutavit lib. 5. Respons. Papin. ad eandem L. ibi enim existimat intelligendum, voluntatem sustineri iure civili, quia iure Praetorio dubium non est, inquit, quin heredi scripto detur bonorum possellio secundum tabulas, etiam si filius praeteritus sit; modò testamentum sic obsignatum septem telium signis. Sed prior sententia videtur verior.

MERILLIUS.) Nota, priorem sententiam probati, & posteriorēm rejici.

Idem GUILLEMUS MARRANUS in Parat. Unde cognat.

Consanguinitas species est agnationis, atque ideo juris nomen. d. §. vulgo. Quà ratione & adoptione quaeritur. L. 49. si is, qui, sup. de adoptio-
Par. II. CCC. nub.

nib. non jus sanguinis . d. L. 23. qui in adopt. d. tit. & emancipatione quoque tollitur , ut recte Dñ. Cujacius lib. 6. oblationum , cap. 17. & Novell. 8d. Atque hoc jus ; ut jus orane agnitionis à patre erit . L. 4. hoc tit. fraternitas nomen . L. 3. C. de legit. tutel. ex eodem patre . §. 1. de legit. agnitor. successi. Institut. & d. L. 44. & haec est propria consanguinitatis appellatio , quam ideo nullo in loco aliter usurpari . Dñ. Cujacius asserat ad tit. de legit. agnitor. successi. in priorib. not. Quanquam tamen ipse deinde observaverit , pro cognatione generaliter accipi . L. unic. de imponend. lucrat. descript. lib. 10. Cod.

• Idem in Paratit. de suis , & legit. hered.

Nepotes ergo , patre qui sunt in potestate vivente , legitimè quidem liberi aucti sunt , non tamen sui : quod & de ceteris deinceps similiter dicendum est . Quā tamen ist re Dñ. Cujacius d. tit. de suis , & legit. lib. Cod. in Paratit. & sibi ipsi , & vero contradicit . Nam postquam recte docuit , non omnes legitimè liberos , suos quoque esse : subjicit tamen eos , qui non sunt sui liberi , nec legitimè esse . Cui recte consequens est , omnes , qui legitimè liberi sunt , suos quoque necessariè esse oportere . Cuius posterioris sententiae argumentum male dicit ex L. 7. scripto . sup. si tab. tellam . nullae extab.

Quaedam aliæ Variationes Cujacii ab aliis observatae .

C A P U T IV.

STUDIOSI quidam nostri , dum exponeremus Variantes Interpretationes ex Cujacio , monuerunt , se & quasdam obseruasse , & symbolum suum confesse volverunt : Unqde credo , illos , qui posthac alias observarint , non fore asymbolos .

CUJACIUS in Paratit. Digest. de contrabendo empt.

Emptio est conventio nuda , quā id agitur , ut rei tradendae dēminima in accipientem transeat y datō certō pretiō.

Idem CUJACIUS in Paratit. Cod. de contrabendo empt.

Est autem emptio contractus , quo id agitur , ut dasō certō pretiō sumat quis ab alio corpus , vel ius , quod vindicet sibi .

MERILLIUS . } In Paratit. Digestor. emptionem definitivit conventionem nudam , in Paratit. Cod. contractum , quod quidem rectius est . Est enim emptio contractus , non nuda conventionis , licet nuda conventione .

tione contrahatur, ut ostendimus lib. 3. observationum, cap. 28.

CUIJACIUS ad lib. 3. sentent. Pauli, tit. ult. ad leg. Falcid.

Hac vero quarta an etiam sit ex lege Falcidia (ut quidam opinantur) mibi nondum satis liquet, an vero ex lege Glicia; nec magis ex constitutione D. Marci, cuius meminimus lib. 3. observat. cap. 8.

Idem **CUIJACIUS** lib. 2. observat. cap. 21. non satis constanter assert, querelam inofficiosi lege Glicia introductam fuisse.

Idem **CUIJACIUS** lib. 3. observat. cap. 8.

Querelam inofficiosi testamenti, quae (ut probabiliter dici posse offendimus lib. 2.) legi Glicia inducta est, excludi velictu debitate ab intestato portionis quadrante, nemo est, qui nesciat.

Idem **CUIJACIUS** lib. 14. observat. cap. 14.

Querelam inofficiosi testamenti esse ex antiquissima lege Glicia, conjectura dicit ex inscriptione L. 4. D. de inofficiis. testament. quae dandae quærel rationem reddit, legis Gliciae ferenda rationem reddere videatur; & ne quens decipiant insomnia nescio cuius, neve mei tacentis modestiam in conscientiam ducat, scripti latram fortè à Glicia Digestore. Non negavit, quin fortè à Consule, vel Praetore ejusdem nominis, sive cognomini.

MERILLIUS.) Non satis constanter dixerat in notis ad Paulum, querelam inofficiosi testamenti lege Glicia introductam fuisse: quod tamen affleverat lib. 14. observationum, cap. 14. ubi cum ait, ne decipiant insomnia nescio cuius, Jacobum Raevardum intelligere voluit.

CUIJACIUS in Paratit. Digestor. ad tit. de reb. credit.

Pignoratitia igitur, & commodati, & depositi, conditiones non sunt, quia possessionem naturalem revocant. L. videamus. §. ti possessionem. D. de usuris; id est, non dari, sed restituiri oportere intendunt: sed neque ex horum contractuum causa conditione competit.

Idem **CUIJACIUS** tractat. 2. ad Africanum in L. si filios familias. 23. D. de mort. caus. donat.

Conjuncta utriusque scbolae sententia factum est, ut opinor, ut sit in ord. bistro donatoris, an conditione rem donatam revocet, quasi re non sequitur an utili actione, quasi tacitè jure ad se dominium redierit, vel à se non quam discesserit. L. 30. hoc tit. ea enim in rem actio, utilis in rem actio est. L. 14. & 29. hoc tit. quae, & in factum actio appellatur. L. 18. §. 1. hoc tit. haec vero non sunt pugnantia, nemo rem suam condicet; omnis rem suam quasi alienam condicet, si condicere tam, quād vindicare malit.

MERILLIUS.) Negat in Paratit. Digestor. conditionem ex re nostra competere, neque ex deposito, aut pignore, aut commodato nasci conditionem: sed tamen ad Africanum admittit, ex re nostra, quæque in dominio nostro remansit, competere conditionem; si quis con-

Gcc 2 dicere,

dicere, quām vindicare malit. Quod verius est; non ut certi conditio veluti ex mutuo competit, sed conditio vel ob rem dati, vel conditio ob injustam causam. L. 4. §. res pignori. D. de reb. credit. vel conditio sine causa. L. si & me. 32. D. ea. tit. de reb. credit.

C U J A C I I S lib. 17. observat. cap. 22.

Legatum reliquum sub conditione, si L. Titio nuperit, non debetur, si post mortem testatoris moriatur ante nuptias contractas. L. 4. G. de condit. insert. quia conditio defecisse intelligitur, siue impieri eam testator voluerit post mortem, sive non satis erigit quando impleretur. L. 10. & L. conditionum. D. de conditionib. & demonstrat. cum eo tempore, quo maximus impleri debuit, non fuerit impleta, nec per L. Titium ficeret, quanto minus impleretur. Et postea.

Si post mortem testatoris moriatur L. Titius, sic accepta d. L. 4. ut L. in testamento. 2. D. de conditionib. & demonstration. Nam si vivus testatore moriatur L. Titius, & testator voluerit post mortem suam conditionem impleti, legatum debetur. L. qui ex fratribus. D. de conditionib. institut.

Idem C U J A C I U S tractat. 2. ad Africanum, in L. in testamento. 31. D. de conditionib. & demonstrat.

Cur Pampila videtur defecta conditione, quam per eam non ficerit, quominus impleretur? Quia matrimonii contemplatione legavit testator alteri propter alterum, & fata matrimoniorum impeditiverunt. Nam & ita si libertatis legata sunt alimenta sub conditione, si cum filio morirentur; non tantum libertorum, quam filii causa perimitur legatum. L. illis libertis, hoc tit. Aliis si utilitatem tamquam legatarii spectavit testator, mors alterius conditioni fuens, aut impedimentum adserens, legatum non perimitur. Et postea.

Vel potius addibenda distinctio tradita. Observat. 17. cap. 22.

MERILLIUS.) Distinguit in libris observationum, an legatus post mortem testatoris, vel vivo testatore moriatur: & ad Africanum, an legatum ad legatarii, vel alterius utilitatem legaverit: quae distinctio potius videtur admittenda.

C U J A C I U S ad tit. D. pro empt. in L. 2. § si à furioso.

Quod ergo dicitur hoc in loco, nec Publiciana competit, à jure civili abborret, ac (nisi me fallo) spurius, supposititumque est; neque id Graecus interpres Constantinus agnovit.

Idem C U J A C I U S lib. 16. observat. cap. 29.

In L. pro emptore. §. si à furioso. D. pro empt. fateor, quod non habet Harmenopolus, babere Basilica. lib. 50. tit. 4. nec Publiciana competit. Nec tam haec lectionem ita tueror, ut ponam differentiam inter extraneum, & furiosum possessorem, ne obliet L. sed & si res. §. Marcellus. D. de Publ. in 17a act.

CUJACIUS lib. 8. observationum, cap. 24.

Mors poenalis si concurrat cum rei persecutoria, altera alteram non tollit; ut actio furti non tollit conditionem furtivam, vel actionem pro socio: & est contrario, per misera omnia modi tollitur rei persecutoria.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. de obligat. & actionib. in L. qui servum. 34. §. 1.

Si prius opere accommodati, deinde agamus conditione furtivâ, quae stribiti judicis actio est, non summovere; nisi exceptione doli mali opposita. Et hoc discrimen in hac ipsa specie invenio fecisse Javolenum in L. ii is, qui. 71. D. de furtis, si modo in eâ, ut oportet, actionem furti accipias non pro ea, quae poenam persequitur, sed pro conditione furtiva, quae rem persequitur.

MERILLIUS.) Lib. 8. observationum ait, non tolli actionem bonae fidei, ve[n]ti actionem pro socio, conditione furtivâ, & contra; & ad tit. de obligat. & action. ait, tolli exceptione doli mali opposita conditionem furtivam, si quis egerit actione commodati; quod est versus.

CUJACIUS ad lib. singul. Regul. Ulpiani, titul. 25. de fideicommissis.

Quae sunt juris civilis, Latin; quae juris gentium, qualibet lingua. Lan. an inutilis, in fine. D. de acceptilat. Testamenta igitur Latinum sicut. Et postea: si quandoque concordas, stipulationem esse juris gentium, haec verè menscula erit ratio; nam stipulatio qualibet lingua semper fieri potest.

Idem CUJACIUS ad titul. de verbis obligationib. in L. i. §. eadem.

Stipulatio quacunque lingua fieri potest: videtur ergo esse juris gentium contractus. Lan. an inutilis. §. 1. D. de acceptilat. in illo loco, & ideo. Verius tamen est stipulationem juris civilis cautionem esse.

Idem CUJACIUS in recitationib. ad tit. de Justit. & iur. in L. 5. sub finem.

Stipulatio quoque est ex jure civili: qui hoc negat, incidit in salebras: est cautio inventa à jure civili. Sed quod summè notandum, hodie stipulatio videtur esse juris gentium, ut dicatur de acceptilatione in L. an inutilis. §. ultim. de acceptilatione. L. 4. de translationib. hoc jure nos uti, ut acceptatio sit juris gentium. Ex quo intelligitur, (& id est, quod censio notandum) plerique transisse in ius gentium, quae initio civilia fuerant.

MERILLIUS.) In ea quaestione, an stipulatio sit juris civilis, vel juris gentium, satius est dicere, stipulationem esse juris civilis, & à jure civili inventam. L. 5. D. de justit. & iur. & ab initio non nisi

38. VARIANTES GUJACII INTERPR.
Latinis verbis fieri potuisse . Postea tamen in mores gentium , quie Pop.
Romano subditae fuerant , transiisse ; & ex eo tempore quacumque linea
guâ fieri potuisse .

FINIS PARTIS SECUNDÆ.

A U C T O R U M, Q U I B U S OPUS ILLUSTRATUM EST, POTIORES HIC LOCI NOTANTUR.

*Numeri, signo * praeposito, librum singularem
Differentiarum juris Julii Pauli
designant.*

A	A: Ceurius. <i>par. sec.</i> 48. 244. Acron ad Horatium. <i>par. pr.</i> 4. 141. 184. Aetus Apostolorum. <i>par. pr.</i> 325. 326. 333. 336. 348. Aelianus. <i>par. pr.</i> 122. Alexander Aphrodisaeus. <i>par. pr.</i> 96. Alexius. <i>par. sec.</i> 58. Alphenus Varus. <i>par. sec.</i> 365. 366. Ambrosius. <i>par. pr.</i> 148. 233. 235. Ammianus Marcellinus. <i>par. pr.</i> 31. 57. 122. 153. 173. 282. 294. Anastasius Bibliothecarius. <i>par. pr.</i> 116. Anianus. <i>par. pr.</i> 174. 186. Antiquae collectiones Decretalium. <i>par. pr.</i> 39. Antiquae inscriptiones Gruteri. <i>par. pr.</i> 46. 74. 92. 93. 104. 105. 130. 144. 147. 169. 174. 218. 234. 310. 314. 317. Antistius Labeo. <i>par. sec.</i> 88. <i>Par. II.</i>	Antonius Contius. <i>par. sec.</i> 166. 323. Antonius Diogenes apud Photium. <i>par. pr.</i> 218. Appianus Alexandrinus. <i>par. pr.</i> 254. Apulejus. <i>par. pr.</i> 63. 142. 144. 178. 182. 315. 340. Aristaenetus. <i>par. pr.</i> 252. Aristides. <i>par. pr.</i> 180. Aristophanes. <i>par. pr.</i> 120. 179. Aristoteles. <i>par. pr.</i> 34. 36. 50. 82. 218. <i>par. sec.</i> 127. seqq. 283. Arnobius. <i>par. pr.</i> 45. 81. <i>par. sec.</i> 308. Arnulphus Lexoviensis. <i>par. sec.</i> 283. Arrianus. <i>par. pr.</i> 10. 12. 13. 16. 28. 58. Artemidorus. <i>par. pr.</i> 15. 23. 26. 36. 77. 81. 82. 84. 110. 173. 174. <i>par. sec.</i> 80. 168. Asconius Paedianus. <i>par. pr.</i> 198. Asterius. <i>par. pr.</i> 29. Athanasius Patriarcha. <i>par. pr.</i> 122. Athenaeus. <i>par. pr.</i> 3. 119. 170. 197. 230. <i>seq. par. sec.</i> 155. 156. 158. 168. At-
----------	---	---

- Attaliates. *par. pr.* 41. 89.
 Augustinus. *par. pr.* 3. 10. 37. 57. 58. 82.
 93. 112. 120. 234. 325. 327. 332. 345.
 346. 352. *par. sec.* 41. 81. 92. 133. 165.
 Ausonius. *par. pr.* 43. 92. 104. 143. *seq.*
 197. 327. 358.
- B.
- B** Alcimo. *par. pr.* 63. 89. 194. *par. sec.*
 125. 203. 238.
 Basilicān Ecloga. *par. pr.* 30. 89. 90.
 107. 180. *par. sec.* 125. 203. 238.
 Basilicān libri. *par. pr.* 79. 107. *par. sec.*
 37. 313. 340.
 Basilius. *par. pr.* 278. 295. 319. *par. sec.*
 157. 167.
 Beda. *par. pr.* 177.
 Boëtius. *par. pr.* 315. *par. sec.* 348.
 Budaeus. *par. pr.* 110.
 Burcardus. *par. sec.* 62.
- C.
- C** Aesarius. *par. pr.* 326. 344.
 Caper grammaticus. *par. sec.* 212.
 Capitolinius. *Vid.* Julius.
 Capitularia Caroli Magni. *par. pr.* 39.
 Calliodorus. *par. pr.* 37. 50. 68. 146. 182.
 358. *par. sec.* 51. 220.
 Censorinus. *par. pr.* 15.
 Charisius. *Vid.* Sosipater.
 Cicero. *Vid.* M. Tullius.
 Claudianus. *par. pr.* 31.
 Clemens Alexandrinus. *par. pr.* 331.
 par. sec. 209.
 Codinus. *par. pr.* 234. 235.
 Collatio legis Mosaicae cum lege Ro-
 mana. *par. pr.* 40. 44. 104. 163. 286.
 par. sec. 34. 110. 287. 305.
 Columella. *par. pr.* 134. 173. *par. sec.* 133.
 seq.
- Concilium Ancyramum. *par. pr.* 18.
 Chalcedonense. *par. pr.* 80. Elüberita-
 num. *par. pr.* 144. 152. Lateranense
 sub Alexandro III. *par. pr.* 195. Mel-
 dense. *par. pr.* 81. Natnetense. *par. pr.*
 233. Nycoenum. *par. pr.* 194. Pari-
 ense. *par. pr.* 235. Rhemense sub
 Leone III. *par. pr.* 81. Toletanum.
- par. pr.* 49. 282. Turonense III. *par.*
 pr. 81.
 Constantinus Harmenopulus. *Vid.*
 Harmenopulus.
 Cornelius Fronto. *par. pr.* 33. 62. 204.
 par. sec. 190.
 Cujacius. *par. pr.* 61. 79. *par. sec.* 154.
 157. 158. 163. 164. 166. 169. *seq.* 235.
 Cyprianus. *par. pr.* 77. 247. *par. sec.* 81.
 Cyrillus Alexandrinus. *par. pr.* 327.
 Cyrillus Hierosolymitanus. *par. pr.* 81.
 194.
- D.
- D** Idymus Homeri interpres. *par. pr.*
 313.
 Dio Cassius. *par. pr.* 128. 194. 294. *par.*
 sec. 172. 238.
 Diogenes Laërtius. *par. pr.* 9. 10. 11. 12.
 18. 22. 25. 26. 27. 96.
 Diomedes. *par. pr.* 187.
 Dionysius Alexandrinus. *par. pr.* 254.
 Dionysius Areopagita. *par. pr.* 278.
 Dionysius Halicarnassaeus. *par. pr.* 40.
 44. 90. 121.
 Dio Prusaeus. *par. pr.* 122.
 Donatus. *par. pr.* 34. 53. 77. 103. 141.
 174. *seq.* 196.
 Dorotheus. *par. pr.* 305. 332.
 Dositheus magister. *par. pr.* 214. 254.
 par. sec. 70.
- E.
- E** Ennius. *par. sec.* 294.
 Epictetus. *par. pr.* 37.
 Epiphanius. *par. pr.* 105.
 Eucherius. *par. pr.* 238.
 Euphrasius. *par. pr.* 120. 172. *par. sec.*
 312.
 Eunapius. *par. pr.* 2. 96. 237. *par. sec.* 154.
 158.
 Eusebius. *par. pr.* 176. *par. sec.* 335.
 Eustathius Anteceffor. *par. pr.* 57. 234.
 Eustathius in Homerom. *par. pr.* 174.
 313.
 Eustratius apud Photiom. *par. pr.* 233.
 235.

F	<i>Abius. Vid. Quintilianus.</i>		<i>Helladius apud Photium. par.pr. 174.</i>
Faustus Rheyensis. par.pr.	42.	<i>Herodianus. par.pr. 234. 317. par.sec. 309.</i>	
Firmicus. par.pr.	338.	<i>Herodotus. par.pr. 122.</i>	
Flavius Dekter. par.pr.	338. 350.	<i>Helichyus. par.pr. 36. 92. 313. 332. 333.</i>	
Franciscus Raguelius. par.sec.	298.	<i>Hieronymus. par.pr. 43. 46. 84. 178. 193.</i>	
Frontinus. par.pr.	258.	<i>329. 331. 345. seq.</i>	
Fulgentius Placiades. par.pr.	53. 218.	<i>Hippocrates. par.pr. 218.</i>	
	G.	<i>Homerus. par.sec. 157.</i>	
G Abriel Albaspinaeus. par.pr. 159.		<i>Horatius. par.pr. 25. 37. 45. 103. 114.</i>	
Gajus. par.pr. 7. 278. par.sec. 251.		<i>221. 288. 305. 316. *</i>	39.
292.		<i>Hygenius. par.pr. 56. 143.</i>	
Galenus. par.pr. 17. seq. 176. par.sec. 162.			I.
167. seq.		J acobus Guterius. <i>par.pr. 74.</i>	
Gellius. par.pr. 3. 9. 11. 19. 20. 26. 36. 42.		Jacobus Syrmondus. par.pr. 318.	
50. 62. 77. 124. 140. 197. 218. 277. par.		Iamblicus. par.pr. 23.	
sec. 18. 59. 80. 111. 112. 269. 274. 294.		Javolenus. par.sec. 362.	
321. 334. *		Idatius. par.pr. 194.	
Genesios libri. par.pr.	105. 223. 312.	Joannes Bolianus. par.sec. 271.	
Georgius Episcopus Alexandrinus a-		Joannes Evangelista. par.pr. 325. 326.	
pud Photium. par.pr.	194.	<i>seqq.</i>	
Germanus Patriarcha Constantino-		Joannes Chryostomus. par.pr. 145.	
litanus apud Photium. par.pr.	196.	155. 177. 194. 339.	
Glossarium Vetus. par.pr. 46. 139. 148.		Joannes Pediastinus. par.pr. 211.	
176. 219.		Joannes Robertus. par.sec. 331. 364.	
Glossae Graecae. par.sec.	46. seq.	Ioannis Tilii codex Ms. par.pr. 71. 74.	
Glossae Nomicae Labbaci. par.pr. 254.		Jobius Monachus apud Photium. par.	
291.		pr. 232.	
Gratianus. par.sec.	62.	Josephus. par.pr. 233. 235. 237. 325. 327.	
Gregorius Magnus. par.pr.	177. 318.	330. 337. 341. 345. 349.	
Gregorius Nazianzenus. par.sec.	155.	Irenaeus. par.pr. 176. par.sec. 167.	
172. 200. 370.		Irnerius. par.sec. 55.	
Gregorius Nyssenus. par.pr. 2. 328. par.		Isidorus. par.pr. 15. 38. 100. 345. par.sec.	
sec.	151. 157. 167.	238.	
Gregorius Thaumaturgus. par.pr. 2. 11.		Isidorus Pelusiota. par.pr. 342.	
23. 196. par.sec.	161.	Julianus Antecepsior. par.pr. 47. 92. 125.	
Gregorius Turonensis. par.pr.	318.	par.sec. 238.	
Guillelmus Fornerius. par.sec. 190. 323.		Julianus Caesar. par.pr. 16. 95. par.sec.	
Guillelmus Marranus. par.sec. 367. 374.		128.	
	H.	Julius Caesar. par.pr. 159. *	13.
H Armenianopolus. par.pr. 116. 223.		Julius Capitolinus. par.pr. 16. 71. 106.	
291. 297. seq. par.sec. 229. 261.		110. 134. 260. 383. 340.	
262. 283. *	5.	Julius Papa. par.sec. 62.	
Harmenopoli Scholiares. par.pr. 41.		Julius Pollux. par.pr. 37. 63. 110. 124.	
223.		175. 178. seq. 204. 275. par.sec. 56.	
Harpocration. par.pr.	17. 179.	Justinus Martyr. par.pr. 10. 81. 176.	
Heliодорус. par.pr.	80. 90. 133. seq.	Juvenalis. par.pr. 36. 79. 128. 140. 150.	

152.159.170.175.196.214.219.242.
326.par/sec. 59.

K.

K Alendarium Vetus Romanum.
par.pr. 196.

L.

L Actantius Firmianus.*par.pr.* 13.
18.326.334.338.345.
Lampridius.*par.pr.* 53.62.73.128.178.
179.331.332.
Leges Leonis, & Constantini A.A.
par.sec. 121.
Leges Longobardorum.*par.pr.* 39.
Leges Ripuariorum. *ibid.*
Leges Visigothorum.*par.pr.* 49.
Leo Magnus.*par.pr.* 93.338.
Leo Sophus.*par.pr.* 116. *par.sec.* 62.238.
Leontius.*par.pr.* 120.
Lex XII. Tabul.*par.pr.* 45. 50. *par.sec.*
27.127.

Libanius.*par.pr.* 179.184.211.237. *par.
sec.* 284.
Livinius.*par.pr.* 270.
Lucanrus.*par.pr.* 78.
Lucas Evangelista. *par.pr.* 215. 329.
348.353.359. *seq.*
Lucas Patriarcha Constantinopolita-
nus. *par.sec.* 62.
Lucianus.*par.pr.* 3.18.19.24.25.72.95.
170.175.176.177.179.223.272.337.
Lucilius.*par.pr.* 53.
Lucius Seneca. *Vid.* Seneca.
Lycophronis Scholiafestes.*par.pr.* 193.
Lyrias. *par.pr.* 17.

M.

M Acharius Aegyptius. *par.pr.* 46.
53.359.
Macrobius.*par.pr.* 15.38.215.332.347.
par.sec. 8.
Maldonatus.*par.pr.* 215.
Manilius.*par.sec.* 155.307.
Marculphi Formulae. *par.pr.* 39.
Marcus Aurelius.*par.pr.* 13.172.
Marcus Evangelista. *par.pr.* 326. 332.
333.339.352.
Marcus Seneca. *Vid.* Seneca.
Marcus Tullius Cicero. *par.pr.* 31. 132.

13. 19. 20. 21.96.233.285.327. *par.
sec.* 59.156.274.366.
Martialis.*par.pr.* 73.83.128.193.196.
Martianus Capella. *par.pr.* 287.
Matthaeus Evangelista. *par.pr.* 326.
329. 333.334.339.344.348. *seq.* 354.
Matthaeus Monachus. *par.pr.* 116. *par.
sec.* 62.
Maximus Scholiafestes Dionysii Areo-
pagitae. *par.pr.* 278.
Maximus Tyrius. *par.pr.* 175.
Menander. *par.pr.* 38. *par.sec.* 170.
Minutius Felix. *par.pr.* 347.
Musonius. *par.pr.* 102.
N.
N Icolaus Cautlinus. *par.sec.* 153.
Nonius Marcellus. *par.pr.* 11.16.
35.53.83.219.288.305.
Nonnus.*par.pr.* 196.357.
O.
O Dofredus. *par.sec.* 191.
Oecumenius. *par.pr.* 302. *par.sec.*
161.
Olympiodorus. *par.pr.* 197. *par.sec.* 81.
Oppianus. *par.pr.* 37.
Optatus Afer Milevitanus. *par.pr.* 116.
318.
Origenes.*par.pr.* 345.
Ovidius. *par.pr.* 119.152.
P.
P Acuvius.*par.pr.* 53.305.
Palladius.*par.pr.* 194.
Papias.*par.pr.* 39.
Paralipomena libri. *par.pr.* 121.
Paulus Aegineta. *par.pr.* 170.176.203.
Paulus Apostolus. *par.pr.* 169. 326. *par.
sec.* 161.326.337.
Paulus Diaconus. *par.pr.* 140.332.339.
Paulus J. G. *par.pr.* 57. 107. 163. 171.
207. *seq.* 282. 286. 290.328.336. *seq.*
par.sec. 30. 68. 252. 273. 381.398.
345.
Paulus Warnefridus. *par.pr.* 116.
Paulianus. *par.pr.* 327.
Persius.*par.pr.* 20.134.343.
Petronius.*par.pr.* 343.344.353.
Petrus Alexandrinus. *par.pr.* 357.
Petr.

Petrus Chrysologus. <i>par.pr.</i>	80.	Ruffinus. <i>par.pr.</i>	339.	
Petrus Faber Sanjonius. <i>par.pr.</i>	65. <i>par.</i>	Rufus Feibus. <i>par.pr.</i>	224.	
sec.	323.	Ruth. <i>par.pr.</i>	343.	
Petrus Pithoeus. <i>par.pr.</i>	116.	S.		
Petrus Venerabilis. <i>par.pr.</i>	235.	Alluitius. <i>par.pr.</i>	224. <i>par.sec.</i> 172.	
Phaedrus. <i>par.sec.</i>	155.	Salmalius. <i>par.sec.</i>	311.	
Philippus Berterius. <i>par.pr.</i>	224.	Salvianus. <i>par.pr.</i>	31. 37. 82. 93. 101.	
Philo Iudeus. <i>par.pr.</i>	119. 120. 178. 187. 192. 203. 234. 252. 331. 332. 341. 346. 355. <i>seq.</i> <i>par.sec.</i>	<i>par.sec.</i>	28.	
Philofratus. <i>par.pr.</i>	119. 181. 226. 237. <i>seq.</i> 335. <i>par.sec.</i>	155. 273. 326.		
Philolatri Interpres. <i>par.pr.</i>	182.	Seneca Lucius. <i>par.pr.</i>	3. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 17. 20. 21. 22. 23. 24. 26. 27. 38. 72. 149. 210. 235. 242. 284. 285. 217. 335. 353. <i>par.sec.</i> 60. 70. 101. 124. 158. 308. *	
Phlegon Trallianus apud Photium. <i>par.pr.</i>	196.	Seneca Marcus. <i>par.pr.</i>	36. 45. 141. 161. 221. <i>par.sec.</i>	154.
Photius. <i>par.pr.</i>	18. 120. 194. 211. 222. 234. <i>seq.</i>	Servius. <i>par.pr.</i>	6. 38. 40. 43. 45. 46. 63. 71. 78. 94. 103. 104. 112. 116. 140. 147. 163. 192. 194. 235. 283. 313. 351. 355. <i>par.sec.</i> 19. 23. 37. 41. 51. 295. 312. 366.	
Photii Interpres. <i>par.pr.</i>	174.	Sextus Aelius. <i>par.pr.</i>	42.	
Plato. <i>par.pr.</i>	26. 27.	Sextus Pompejus. <i>par.pr.</i>	46. 140. 153. 182. 200. <i>par.sec.</i> 41. 279. *	5.
Plautus. <i>par.pr.</i>	36. 41. 65. 77. 84. 107. 140. 326. 344. 352. <i>par.sec.</i>	Siculus Flaccos. <i>par.pr.</i>	32. 207. 284.	
Plinius. <i>par.pr.</i>	319. 25. 74. 79. 134. 252. 282. 313. 331. 347. <i>par.sec.</i>	Sidonius Apollinaris. <i>par.pr.</i>	3. 8. 81. 110. 252. 337. <i>par.sec.</i>	49. 128.
Plinius junior. <i>par.pr.</i>	62. 180. 295. 335. <i>par.sec.</i>	Socrates. <i>par.pr.</i>	2. 3. 95.	
Plutarchus. <i>par.pr.</i>	5. 9. 12. 15. 17. 18. 21. 23. 27. 71. 74. 90. 124. 150. 176. 177. <i>par.sec.</i>	Solinus. <i>par.pr.</i>	312.	
Polybius. <i>par.pr.</i>	235.	Sophocles Scholiastes. <i>par.pr.</i>	351.	
Pomponius Mela. <i>par.pr.</i>	312.	Soranus Ephesius. <i>par.sec.</i>	80.	
Porphyrio. <i>par.pr.</i>	25. 53. 114. 221. 314.	Sotipater Charisius. <i>par.pr.</i>	184. 271.	
Priscianus. <i>par.pr.</i>	119. 186. <i>par.sec.</i> 112.	Sozomenus. <i>par.pr.</i>	7. 63. 81. 146. 161.	
Procopius. <i>par.pr.</i>	161. 208.	Spartianus. <i>par.pr.</i>	96. 106. 148. 243. 283. 343. <i>par.sec.</i>	243.
Prosper Aquitanicus. <i>par.pr.</i>	31.	Statius. <i>par.sec.</i>	61. 343.	
Prudentius. <i>par.pr.</i>	330. 339. <i>seq.</i>	Stephanus Graecus Interpres. <i>par.pr.</i>	101.	
Palmarorum liber. <i>par.pr.</i>	351.	Stobaeus. <i>par.pr.</i>	23. 102.	
Q. Ullitilianus. <i>par.pr.</i>	3. 20. 39. 120. 184. 346. <i>par.sec.</i>	Strabo. <i>par.pr.</i>	258. 312. <i>par.sec.</i> 153. 167.	
Q. Curtius. <i>par.pr.</i>	157. 158. 122.	Suetonius. <i>par.pr.</i>	68. 80. 92. 214. 274. 335. 337. 340. 345. <i>par.sec.</i> 61. 154. 299. 309.	
R.		Suetonii Interpres. <i>par.sec.</i>	283.	
R. Abanus. <i>par.pr.</i>	82.	Suidas. <i>par.pr.</i>	3. 120. 155. 179. 295. 331. 351. <i>par.sec.</i> 176. *	12.
Raimundus collector Deoretum. <i>par.pr.</i>	236.	Symmachus. <i>par.pr.</i>	46. 50. 132. 179. <i>par.sec.</i>	27. 190.
Robertus Monachus Altissiodorensis. <i>par.pr.</i>	236.	Synelius. <i>par.pr.</i>	31. 36. 278. <i>par.sec.</i> 120. 167.	Tan

T.

- T**Acitus. *par.pr.* 9. 50. 84. 121. 128.
145. 258. 282. 301. 312. 333. 335.
342. 345. 347. 350. *par.sec.* 309. 326.
Terentius. *par.sec.* 23.
Terentius Scaurus. *par.pr.* 184.
Tertullianus. *par.pr.* 6. 18. 23. 27. 34.
63. 81. 114. 119. 141. 159. 176. 214.
306. 331. 333. *seq.* 337. 339. 341. 359.
par.sec. 80.
Thalaclaeus. *par.sec.* 37.
Themistius Philosopher. *par.pr.* 3. 177.
Theophilactus. *par.pr.* 339. 357.
Theo Sophista. *par.pr.* 17.
Theocriti Scholiafestes. *par.pr.* 196.
Theodorus Priscianus. *par.pr.* 3.
Theophilus. *par.pr.* 80. 134. 214. 302.
par.sec. 262. 269. 373.
Theophilus Antiochenus. *par.pr.* 335.
Titinius. *par.pr.* 83.
Titus Bostrorum Episcopus. *par.pr.*
328.
Tebatius. *par.pr.* 45.
Turpilius apud Priscianum. *par.pr.*
139.
V.
VAlerianus. *par.pr.* 79.
Valerius Maximus. *par.sec.* 41.
. 98. 125.

- Valerius Probus. *par.pr.* 125.
Varro. *par.pr.* 15. 16. 114. 120. 128. 148.
153. 183. 200. 203. 314. *par.sec.* 310.
Vegetius. *par.pr.* 43. 80. 176. *par.sec.* 309.
335.
Victor Antiochenus. *par.pr.* 356.
Vigilius Papa. *par.pr.* 318.
Virgilius. *par.pr.* 77. 104. 132. 343. *par.*
sec. 27.
Vitruvius. *par.pr.* 35. 185. *par.sec.* 307.
Ulpianus. *par.pr.* 4. 22. 44. 48. 51. 57. 70.
74. 132. 167. 186. 199. 213. *par.sec.* 20.
234. 243. 248. 251. 256. 269. 274.
293. 311. 362.
Volusius Metianus. *par.sec.* 205.
Vopiscus. *par.pr.* 128. 148. 327. 332.
342. *seq.*
Vulcatius. *par.pr.* 121.
XIphilinus. *par.pr.* X.
Y. 34.
VO Carnutensis. *par.sec.* 62.
Z. Z.
Zeno Veronensis. *par.pr.* 174. *seq.*
Zonaras. *par.pr.* 196.
Zosimus. *par.pr.* 359.

IN SIGNIORES JURIS LOCI,

Qui in Emundi Merillii libris laudantur,
aut illustrantur.

*Signum * numeros praecedens Julii Pauli librum
singularem notat.*

Ex libris Digestorum .

A	<i>ceptilation.</i> L. si acceptolatum.	<i>Adimend. vel transferend. legat.</i> L. 3. §.
	19. §. 1. par.pr.	si duobus. par.pr. 133.
		leg. 27. par.sec. 122.
	<i>Accusationib.</i> L. <i>Levia.</i> 6. par.pr.	<i>Ad leg. Aquil.</i> L. 2. par.pr. 72.
	330.	leg. <i>Iems</i> si. 9. par.p. 175.
	<i>leg.</i> <i>Hor accusare.</i> 12. par.pr. 16.	leg. <i>Si servus.</i> 27. §. si <i>fornicarius</i> .
		par.pr. 27.
	<i>Acquir. vel amitt. possess.</i> L. 3. par.pr.	leg. <i>Illud.</i> 32. par.pr. 221.
	4. 8. par.sec. 139. seq.	leg. <i>Ita.</i> 51. §. ult. par.pr. 230.
	<i>leg. Si de eo.</i> 40. par.pr. 8.	<i>Ad leg. Cornel. de Sicar.</i> L. ex <i>Senatus-</i>
	<i>leg. Quarundam.</i> 51. in fin. par.	<i>consulto.</i> 13. par.pr. 281. seq.
	sec. 361.	<i>leg. Divus.</i> 14. par.pr. 355.
	<i>Acquir. vel omitt. heredit.</i> L. <i>Si quis</i>	<i>Ad leg. Falcid.</i> L. 1. §. si <i>legatarius.</i>
	<i>extraneus.</i> 21. §. ult. par.sec.	par.pr. 5.
	<i>leg. Si quis alicui.</i> 48. *	leg. 9. par.pr. 17. par.sec. 69.
	17.	<i>leg. Nefennies.</i> 22. par.pr. 216.
	<i>leg. Si per epistolam.</i> 50. par. pr.	leg. <i>Is cui.</i> 21. par.pr. 4.
	272.	<i>leg. Qui fundum.</i> 87. §. <i>Qui filios.</i> 7.
	<i>Acquir. rer. domin.</i> L. <i>adeo.</i> 7. 5. <i>cum quis</i>	par.sec. 106.
	<i>ex aliena.</i> par.pr.	<i>leg. Qui quadrigenita.</i> 88. par.pr.
	4. 22. 172.	18. 19.
	<i>leg. Sed si.</i> 26. par.pr.	<i>Ad leg. Jul. de Adulter.</i> L. 2. §. <i>Si publi-</i>
	27. 172.	<i>co.</i> par.pr. 191.
	<i>leg. Si procurator.</i> 35. par.pr.	<i>leg. Si uxor.</i> 13. §. 1. <i>ibid.</i>
	146.	<i>leg. Patri.</i> 20. pat.pr. 45.
	<i>leg. Quaedam.</i> 63. *	<i>Ad leg. Jul. Majestat.</i> L. <i>Famosi.</i> 7. §. ult.
	27.	par.sec. 308.
	<i>Actione remanotor.</i> L. 1. par.pr.	<i>leg. Ull.</i> par.pr. 271.
	5.	<i>Ad leg. Jul. Peculat.</i> L. 6. §. 1. par.pr.
	<i>leg. 6. §. 2. par.sec.</i>	79.
	211.	<i>Ad.</i>
	<i>Actionib. empt.</i> L. <i>Julianus.</i> 13. §. si <i>in</i>	
	<i>locatis.</i> 11. par.pr.	
	59.	
	<i>leg. Fundi.</i> 17. §. 2. par. pr.	
	150.	
	<i>seq.</i>	
	<i>Ad exhibend.</i> L. <i>Solutione.</i> 18. par.sec.	
	328.	

- Administrat.* & *peric. tutor.* L. 7. §. Quae
autem. 10. par. pr. 134.
leg. *Tutor.* 28. par. pr. 270.
leg. *Titium.* 47. §. 1. par. pr. 156.
leg. *Si duo.* 51. par. pr. 280.
- Ad Municipal.* L. Ea, quae. 26. par. pr.
113.
leg. *Eius,* qui. 27. par. pr. 271.
leg. *Inter.* 28. par. pr. 144.
leg. *Nibil.* 31. par. pr. 271.
- Ad Senatusc.* *Tribell.* L. *Mulier.* 22. §.
sed enim. par. pr. 229.
leg. *Potitum.* 44. §. 1. par. pr. 255.
256.
leg. *Qui totam.* 45. par. pr. 272.
leg. *Seius.* 46. par. pr. 169.
leg. *Deducta.* 58. §. penult. par. sec.
154.
leg. *Patronus.* 60. par. sec. 254.
leg. *Qui filium.* 74. §. 1. par. pr. 60.
leg. *Scasvola.* 76. par. pr. 199.
- Ad Senatusc.* *Vellejan.* L. si *domina.* 25.
par. pr. 272.
- Ad signand.* *libert.* L. *Utrum.* 9. par. pr.
252. seq.
- Adilis. edit.* L. 10. & 12. par. pr. 218.
seq.
leg. *Quaero.* 58. §. ult. par. pr. 107.
- Aliment.* & *cib. legat.* L. *Mela.* 14. §. 1.
par. pr. 106.
- Am. legat.* & *fideicom.* L. *Quintus.* 7.
par. pr. 180.
leg. *codicillit.* 18. par. sec. 10.
leg. *Titia.* 19. §. 1. par. pr. 83.
leg. *Liberto.* 21. §. ult. par. pr. 170.
- Appellation.* L. 1. §. 1. par. pr. 47.
leg. *Si quis.* 10. §. 1. par. pr. 173.
- Aq.* & *aq. pluv. arc. action.* L. 2. §. Item
Varus. par. sec. 365.
- Aur. argent. legat.* L. *Ixori.* 13. par. pr. 72.
leg. *Cans aurum.* 19. §. *Si cui escavium.* 12. par. pr. 243.
leg. *Vestis.* 23. §. 2. par. pr. 200.
leg. *Pediculis.* 32. §. *Quidam.* par.
pr. 242.
leg. *Scribit.* 34. par. pr. 54.

- B** *On. dammator.* L. *Divisi.* par. pr.
79. 341.
- Bonor. poffition.* L. 7. §. ult. par. pr. 157.
par. sec. 255.
- C** *Adaverib. punitor.* L. 1. par. pr.
346.
- Capiv.* & *poftlim. reverf.* L. *Bona.* 22. §.
Quod si filius. par. sec. 367.
- Carbon. edict.* L. *Cum mulier.* 10. par. pr.
260.
- Colleg.* & *corporib.* L. 2. par. pr. 132.
- Comun. dividand.* L. 6. §. 6. par. pr. 85.
seq.
- Comun. praedior.* L. ult. par. pr. 168. *14. 17.
- Concupin.* L. 3. par. sec. 237.
leg. 3. §. 1. par. pr. 164.
- Condic. cauf. dat.* L. ult. par. pr. 55. par.
sec. 204.
- Condic. furtiv.* L. 6. par. pr. 77.
leg. In condicione. 9. par. pr. 243.
par. sec. 209.
- Condic. indeb.* L. si non *fortem.* 26. §. *Li-*
beretus. par. pr. 28.
leg. *Cans is.* 32. §. ult. par. pr. 87.
leg. *Quod pupillus.* 41. par. sec. 207.
leg. *Si quod dominus.* 64. par. pr.
16.
- Condic. ob turp. vel injus. cauf.* L. 6. par.
pr. 4.
leg. 4. §. 3. par. pr. 53.
- Condic. triticiar.* L. penult. par. sec. 213.
- Condit.* & *demonfr.* L. 8. & 10. par. pr.
202.
leg. *Si jam.* 11. par. pr. 130.
leg. In his. 16. par. pr. 131.
leg. *Multum.* 21. par. sec. 350.
leg. *Haec conditio.* 19. par. sec. 352.
leg. *Legata.* 41. par. sec. 252.
leg. *Si quis.* 53. par. pr. 272.
leg. *Intercidit.* 59. par. pr. 166.
leg. *Avia.* 77. par. pr. 137.
leg. ult. par. pr. 64.
- Condit. institution.* L. *Cans seruus.* 18.
par. pr. 137.

Cont.

*Constitut. pecun. L. promissor. par. pr. 57.
Contrab. Emption. L. 1. par. pr. 312. 313.
leg. Hanc venditio. 7. par. sec. 16.
leg. Hanc legem. 22. par. pr. 141.
leg. In modicis. 24. ibid.
leg. Si in emptione. 34. par. sec. 322.
leg. Pacta. 72. par. pr. 99. 101. par.
sec. 219.*

*leg. Fundi. 79. par. pr. 205.
Curat. furios. &c. al. ext. minor. dand.
L. Ab agnato. 12. par. pr. 259.
Custod. & exhib. reor. L. de milieibus.
4. par. sec. 172.
leg. s. par. pr. 349.
leg. Non est dubium. 10. par. pr.
360.*

D.

D Amn. infect. L. 4. §. 1. par. sec.
257.
leg. 4. §. Dnas. 3. par. pr. 113.
Depositii. L. 2. par. pr. 210.
Divortiis. L. 6. par. sec. 59.
Donationib. inter vir. & uxor. L. 41.
par. pr. 46.
leg. penult. par. pr. 139.
Dot. praefugat. L. penult. par. sec. 329.
Dnob. reis. L. Et stipulationum. 14.
* 34.

E.

E O, quod cert. Loc. L. 3. §. ult. par.
pr. 134.
leg. 4. par. pr. 134. seq.
L. 7. par. pr. 135. seq.
leg. Centum. 8. par. pr. 14. par. sec.
215.
Evictionib. L. 6. par. pr. 124.
leg. Lucins. 11. par. pr. 283.
leg. Sed si quid. 15. par. pr. 162.
leg. Si servus. 21. par. sec. 227.
leg. Si emptori. 30. par. pr. 222.
leg. Fundum. 46. §. cum tibi. par.
sec. 343.
leg. Si dictum. 56. par. sec. 344.
leg. Ex mille. 64. §. Quod si modo.
par. pr. 162.
Exceptionib. L. 4. par. pr. 269.
leg. 7. in fin. par. pr. 126.
Par. II.

leg. Generaliter. 12. par. pr. 268.
leg. Si post. 13. par. pr. 128.
leg. penult. par. pr. 129. seq.
Except. rei judicat. L. Et in eadem. 14.
par. pr. 27.
Excusat. Tutor. L. 17. par. pr. 114. seq.
Extraord. cognition. L. 1. §. 2. par. pr. 174.
leg. 1. §. 4. &c. 6. par. pr. 177.
leg. 1. §. 8. par. pr. 178.
leg. 1. §. 10. &c. 12. par. pr. 179.
leg. 1. §. penult. par. pr. 175.
Extraord. criminib. L. 4. par. pr. 17.
F.

F Ideicommiss. libertatib. L. 4. §. Ea-
dem. 17. par. sec. 324.
leg. 27. par. sec. 88.
leg. Si quis. 29. par. pr. 219.
leg. Thais. 41. §. 10. 12. 13. par.
pr. 169.
leg. Lucius. 56. par. sec. 70.
Fideiuffor. & mandator. L. Graec. 8.
§. illud. 7. par. sec. 270.
leg. Si eum hominem. 33. par. sec.
115.
leg. Si quis postquam. 37. par. pr.
56.
leg. Cura lex. 46. par. pr. 212.
Fin. regundor. L. In finalibus. 11. par. pr.
258.

Furtis. L. 12. §. ult. par. sec. 37.
leg. Vulgaris. 21. par. pr. 25. 45.
leg. Furtivam. 74. par. pr. 181.
leg. Rem inspicendam. 78. par. pr.
287.
leg. Si quis. 83. par. pr. 263.
leg. Quanvis. 84. par. pr. 315.
leg. ls, cuius. 85. * 37.
leg. penult. par. sec. 19.

H.

H Eredib. instituend. L. Idque. 26.
par. pr. 165.
leg. illa. 32. par. pr. 131.
leg. Si paterfamilias. 40. par. pr.
147. seq. par. sec. 311.
leg. Et hoc Tiberius. 41. par. sec.
241.

B

leg.

<i>leg. Si sociis.</i> 89. *	23.	<i>Jure Dotium. L. Si mulier.</i> 13. par.pr.
<i>leg. ult. par.pr.</i>	62.	<i>213.</i>
<i>Heredit. petition. L.</i> 7. par.sec.	115.	<i>leg. Si mulier.</i> 59. §. ult. par.sec.
<i>leg. Ancillarum.</i> 27. par.pr.	53.	<i>314.</i>
<i>leg. Si benae fidei.</i> 49. par.pr.	204.	<i>leg. Sive generalis.</i> 61. par.pr.
<i>Mis, quae ut indign. L.</i> <i>Mulierem.</i> 14. par.pr.	310.	<i>84.</i>
<i>leg. Cum tabulis.</i> 16. §. 1. par.pr.	94.	<i>Jure Fisci. L.</i> ult. par.pr.
<i>His, qui not. infam.</i> <i>L. liberorum.</i> 11. par.pr.	24. 141.	<i>59.</i>
<i>His, qui sui, vel alien. jur.</i> <i>L.</i> 8. par.pr.	44.	<i>Jurejurand.</i> <i>L.</i> 3. §. 3. par.pr.
		<i>260.</i>
		<i>leg. Si duo. 13. §. ult. par.pr.</i>
		<i>340.</i>
		<i>leg. Jurjurandum.</i> 34. §. <i>Ait Praetor.</i> par.pr.
		<i>123.</i>
		<i>Jurisdiction.</i> <i>L.</i> 2. par.pr.
		<i>206.</i>
		<i>leg. Imperium.</i> 3. par.pr.
		<i>67. par.sec.</i>
		<i>173.</i>
		<i>leg. 4. par.pr.</i> 113. par.sec.
		<i>176.</i>
		<i>leg. Qui jurisdictioni.</i> 10. par.pr.
		<i>35.</i>
		<i>leg. Si idem.</i> 11. §. 2. par.pr.
		<i>5.</i>
		<i>leg. Eum, qui.</i> 13. par.sec.
		<i>333.</i>
		<i>leg. Est receptionis.</i> 14. par.sec.
		<i>179.</i>
		<i>leg. Si per errorem.</i> 15. par.sec.
		<i>342.</i>
		<i>Jur. & fact. ignorant.</i> <i>L.</i> penult. §. <i>Qui ignoravit.</i> par.pr.
		<i>127.</i>
		<i>Jurifit. & jur. L.</i> 1. par.pr.
		<i>1.</i>
		<i>leg. 1. 2. 3. & 10. par.pr.</i>
		<i>11. seq.</i>
		<i>leg. 4. par.pr.</i>
		<i>16.</i>
		<i>L.</i>
		<i>Egat. 1. L. servum.</i> 44. §. <i>Si areat.</i>
		<i>par.pr.</i>
		<i>307.</i>
		<i>leg. Si servus.</i> 50. §. 1. par.sec.
		<i>330.</i>
		<i>leg. Nemo.</i> 55. par.pr.
		<i>164.</i>
		<i>leg. Ab exhereditate.</i> 126. par.sec.
		<i>98.</i>
		<i>Legat. 2. L. Si quis à Titio.</i> 17. par.pr.
		<i>262.</i>
		<i>leg. Si is, cui.</i> 19. par.pr.
		<i>87.</i>
		<i>leg. Si areat.</i> 39. par.pr.
		<i>172. 306.</i>
		<i>leg. Cum pater.</i> 77. §. <i>Mando.</i> 24.
		<i>par.pr.</i>
		<i>41.</i>
		<i>leg. penult. §. Testator.</i> 5. par.sec.
		<i>319.</i>
		<i>Legat. 3. L. Romen.</i> 34. §. <i>uni.</i> par.pr.
		<i>169.</i>
		<i>leg. Cum quis.</i> 37. §. <i>Titia.</i> par.pr.
		<i>153.</i>
		<i>leg. Pater.</i> 38. §. <i>Filiam.</i> par.sec.
		<i>68.</i>
		<i>leg. Uxor.</i> 41. §. 4. par.pr.
		<i>37.</i>
		<i>leg. Si chorus.</i> 79. §. <i>Area.</i> par.pr.
		<i>172. 306.</i>
		<i>leg. Lanna.</i> 88. par.pr.
		<i>7. 173. 306.</i>
		<i>leg. Re conjuncti.</i> 89. par.sec.
		<i>249.</i>
		<i>leg.</i>

<i>leg. Servis.</i> 99. par. pr.	83.	12. par. sec.	272.
<i>Leg. Commissor.</i> L. 4. par. pr.	85.	N.	
leg. De lege. 6. par. pr.	128.	<i>Egot. gest. L.</i> 6. §. <i>Item queritur</i>	
<i>Leg. Cornel. de fals.</i> L. Qui duobus. 21.	66.	par. dec.	6.
par. pr.		<i>leg. Qui sine.</i> 38. par. sec.	360.
<i>Leg. Fab. de plagiar.</i> L. 2. par. pr.	142.	<i>Nov. oper. nuntiation.</i> L. 1. par. pr.	97.
<i>Leg. Jul. de Annou.</i> L. ult. par. pr.	156.	<i>leg. 5. §. Si in pluribus.</i> 16. par. pr.	
<i>Leg. Pomp. de Parricid.</i> L. 1. par. pr.	45.	98.	
<i>Legib.</i> L. 2. par. pr.	911. seq.	<i>leg. 5. §. Si is , cui.</i> 17.	ibid.
leg. <i>Scire.</i> 17. par. pr.	27.	<i>leg. 13. §. 10.</i>	ibid.
leg. <i>Non omniū.</i> 20. par. pr.	4.	O.	
leg. <i>Principes.</i> 31. par. pr.	294.	<i>Blig. &c Action.</i> L. 5. §. <i>Is quoque.</i> 2.	
leg. <i>De quibus.</i> 32. par. pr.	38.	par. sec.	266.
leg. <i>pennit.</i> par. pr.	38. par. sec.	<i>leg. In factu.</i> 13. par. pr.	265.
<i>Liber. caus.</i> L. <i>Duobus.</i> 30. par. sec.	169.	<i>leg. Actionum.</i> 25. par. pr.	226.
259.		<i>leg. Obligationes.</i> 27. par. pr.	248.
<i>Liber. &c Postum.</i> L. 6. par. pr.	26.	seq.	
leg. <i>In suis.</i> 11. par. pr.	40.	<i>leg. Actio.</i> 28. par. pr.	267. par. sec.
leg. <i>Quod dicitur.</i> 12. par. sec.	80.	268.	
<i>Locat.</i> L. <i>Ex conducto.</i> 15. §. <i>pennit.</i> par.		<i>leg. Cum ex uno.</i> 32. par. pr.	147.
sec.	224.	<i>leg. Constitutio.</i> 33. par. pr.	
• leg. <i>Sifundus.</i> 33. par. pr.	283. par.	121.	
sec.	223.	<i>leg. Qui servum.</i> 34. in princ. & §.	
<i>Loc. public. friend.</i> L. 2. par. pr.	129.	ult. par. pr.	151.
M.		<i>leg. Quotiens.</i> 41. par. pr.	222. par.
M <i>Agistratib. convenient.</i> L. ult. par.		sec.	320.
pr.	300.	<i>leg. Obligari.</i> 43. par. sec.	336.
<i>Mandat.</i> L. <i>Idemque.</i> 10. §. <i>Si procrat-</i>		<i>leg. Obligationum.</i> 44. par. pr.	266.
<i>tor.</i> 3. par. sec.	360.	<i>leg. Arrianus.</i> 47. par. pr.	242.
leg. <i>Si fundum.</i> 35. par. pr.	209.	<i>leg. Obligatur.</i> 52. §. <i>Lege.</i> 5. par. pr.	
leg. <i>Ita ut.</i> 26.	ibid.	222.	
leg. <i>Si mandat.</i> 59. §. 1. par. pr.	195.	leg. 52. §. <i>pennit.</i> par. pr.	119.
<i>Mannissionib.</i> L. <i>Mortis.</i> 15. par. pr.	254.	<i>Offic. ejus , cui mand. est jurisdict.</i> L.	
<i>Manumiss. statam.</i> L. <i>Si quis.</i> 12. par. pr.	191. seq.	ult. par. pr.	56.
leg. <i>Si ita fuerit.</i> 41. par. pr.	61.	<i>Offic. Praefect.</i> <i>Vigil.</i> L. 1. par. pr.	
leg. <i>Quod vulgo.</i> 45. par. pr.	123.	43.	
leg. <i>Libertate.</i> 55. par. sec.	135.	<i>Offic. Praefid.</i> L. 6. §. <i>Qui universas.</i> par.	
<i>Minorib.</i> L. <i>Patri.</i> 27. par. sec.	120.	pr. 225. par. sec.	171.
leg. <i>Si index.</i> 41. par. sec.	323.	<i>Offic. Procons. & Legat.</i> L. 6. par. pr.	334.
<i>Mort. causa. donation.</i> L. <i>Omnibus.</i> 9. par.	212.	leg. <i>Nec quicquam.</i> 9. §. <i>De plano.</i> 3.	
pr.		par. pr.	329. seq.
leg. ult. §.	18.	<i>Operib. liberator.</i> L. 28. par. pr.	53.
<i>Mort. inferend.</i> L. 2. par. pr.	17.	leg. ult. §.	26.
<i>Munerib.</i> & <i>onorib.</i> L. <i>Cui munierit.</i>		<i>Option. legat.</i> L. 11. par. sec.	91.
B		<i>Orig. jur.</i> L. 2. §. 4. par. pr.	50.
		leg. 2. §. <i>Deinde.</i> 9. par. sec.	294.
		leg. 2. §. <i>Poss. hunc.</i> 47. par. pr. 4. 21.	
		B	Pa-

- P**actis. L. 1. §. Conventionis.par.sec.
182.
leg. Jurisgentium. 7. §. Quinimo.
par.pr. 98.seq. 101.par.pr. 182.
leg. Jurisgentium. 7. §. Adeo.par.pr.
98.seq. 176.
leg. Jurisgentium. 7. §. Si pacificar.
par.pr. 264.
leg. Traditionibus. 20.par.pr. 316.
leg. Veteribus. 39.par.pr. 20.seq.
leg. penult. par.leg. 127.
Pact. totalib. L. Attilicinus. 17.par.pr.
164.
Pendegat. L. 3. §. 9.par.pr. 42.
Peric. & coenod. rei vendit. L. 4. §. 1.
par.pr. 220.
leg. 4. §. Si averfione.par.sec. 224.
Pignorat. action. L. si convenerit. 18.
par.pr. 172.
leg. Petenti. 27.par.pr. 288.
Pignorib. & hypoth. L. 8.par.pr. 58.
leg. Si quis. 11. §. 1.par.pr. 158.
leg. Grege. 13. §. Cum pignori. 2.
par.pr. 273.
leg. Si fundus. 16. §. 1. par.pr. 274.
leg. Si fundus. 16. §. Si res. 2.par.pr.
172.
leg. Pignoris. 17. par.pr. 138.
leg. Fideiussor. 26 in princ.par.sec.
325.
Pornis. L. Si quis. 6.par.pr. 225.
leg. In servorum. 10. par.pr. 319.
leg. Crimen. 26.par.pr. 121.seq.
leg. Mandatis. 35. par.pr. 247.
leg. Cicero. 39.par.pr. 17.
Præscript. verb. & in fact.action. L. 2.
par.sec. 227.
leg. Naturalis. 5.par.pr. 313.
leg. Qui servandarum. 14.par.leg.
230.
leg. Si gratuitam. 17. §. Papinia-
nus.par.pr. 287.
Precario. L. Certe. 6. §. Julianus. 3.par.
sec. 347.
Probationib. L. Cum probatio. 7. par.pr.
197.

- leg. 15. & 16.par.pr. 109.seq.
leg. Cum de indebito. 25. par.pr.
295.
leg. Procula. 26.par.pr. 173.
leg. Qui testamentum. 27. par.pr.
296.
Procuratorib. L. 8. §. 4. par.pr. 124.
leg. Quod procurator. 68. par.sec.
185.
leg. Per procuratorem. 72. * 7.
127.
Pro emptor. L. 2. §. Si à pupillo.p.pr. 127.
Pro legat. L. 7.par.pr. 211.
Pro socio. L. Mutius. 30.par.pr. 43.
leg. Cum duobus. 52. §. Si in coen-
da.par.sec. 217.
leg. Illud. 83. * 15.
Publician. in rem action. L. Si ego. 11.
§. 1.par.sec. 192.
leg. Si ego. 11. §. Partus. 2. par.
sec. 345.
Q. Uaeftionib. L. Divus. 9. par.pr.
107.
Quand. ex fact.tutor. vel curator. L. 3.
par.sec. 239.
Quib. mod. ususfruct. vel usus amitt.
L. Reperi. 5. §. 1. par.sec. 51.
leg. Excepta. 14. par.sec. 51.
leg. Si servus. 27. * 10.
Qui satifd. cogant. L. 9. par.pr. 223.
Qui sine manumis. L. penuli.par.pr. 229.
Quod cujusq. universitat. L. ulti. * 8.
Quod legator. L. 2. §. si legatarius.par.sec.
332. **R.**
Reb. auct. judic. pessid. L. Paterfa-
milias. 28. par.pr. 88.183.
Reb. credit. L. Omnia. 7.par.pr. 225.
leg. Proinde. 8. par.leg. 196.
leg. Certi. 9. par.sec. 197.
leg. Si filius.familias. 14. par. pr.
28.
leg. Si socius. 16. par.pr. 261. par.
sec. 199.
leg. Vinum. 22. par.sec. 200.
leg. Cum fundas. 31. §. Servum.
par.pr. 109.
leg.

leg. <i>Pecuniam.</i> 36. par. pr.	112.	<i>Rit. nuptiar. L. Oratione</i> 16. §. 1. par.	
leg. <i>Lecta est.</i> 40. par. pr.	98.	sec. 58.	
leg. <i>Eius, qui. penult.</i> par. pr.	146.	<i>S.</i>	
R eb. <i>dub.</i> L. 3. par. pr.	20.	S <i>Enatus. Macedon.</i> L. 1. par. pr.	114.
leg. 4. par. pr.	282. seq.	leg. <i>Usque.</i> 2. par. sec.	7.
leg. <i>Si fuerit.</i> 11. par. pr.	133.	leg. 9. par. pr.	28.
leg. <i>Si is, qui.</i> 13. §. ult. par. sec.	133.	<i>Serv. exportand.</i> L. 7. par. pr.	13.
		<i>Servitus.</i> legat. L. 3. par. sec.	319.
		<i>Servitusib.</i> L. <i>Servitutes.</i> 3. par. pr.	33.
		par. sec.	191.
		leg. <i>Si cui simplicius.</i> 9. par. pr.	32.
		par. sec.	193.
		leg. <i>Quotiens.</i> 15. §. <i>Servitutem.</i>	34.
		par. pr.	34.
		leg. <i>In omnibus.</i> 18. par. sec.	195.
		<i>Servitut. praed. rustic.</i> L. <i>Certo.</i> 13. §. 1.	
		par. pr.	33.
		leg. <i>Si via.</i> 26. par. pr.	32.
		leg. ult. *	12.
		<i>Servitut. praed. urbanor.</i> L. <i>Gaures.</i>	
		10. par. sec.	312.
		leg. <i>Quidam.</i> 13. par. pr.	285.
		leg. <i>Si aedes.</i> 33. §. <i>Si libertas.</i> par.	
		sec.	262.
		leg. <i>Nemo.</i> 39. *	11.
		<i>Si ingenius esse dicetur.</i> L. 4. par. sec.	
		276.	
		<i>Si quis jus dicent. non obtengsp.</i> L. <i>unic.</i>	
R o <i>judicat.</i> L. 3. par. pr.	334.	par. pr. 145. par. sec.	180.
leg. <i>Si bono.</i> 8. par. sec.	338.	<i>Solus. matrim.</i> L. 2. §. 2. par. sec.	58.
leg. <i>Furioso.</i> 9. par. pr.	284.	leg. <i>Fructus.</i> 7. §. <i>Si vir in fundo.</i>	
leg. <i>Inter.</i> 19. par. sec.	265.	10. par. sec.	363.
leg. <i>Non tantum.</i> 20. par. pr.	231.	leg. <i>Si cum dotem.</i> 22. §. <i>Si pater.</i>	
leg. <i>Si victim.</i> 34. par. pr.	201.	3. par. pr. 87. seq. par. sec.	73.
leg. <i>Nesennius.</i> 41. §. <i>Fundum.</i> par.		leg. <i>Serum.</i> 58. par. pr.	272.
sec.	262. seq.		
leg. <i>Decreta.</i> 48. par. pr.	340.	<i>Solutionib.</i> L. <i>Si quis duos.</i> 67. par. sec.	
leg. <i>Et exheredatum.</i> 49. *	30.	315.	
leg. <i>Si quis.</i> 51. *	32.	leg. <i>Qui decem.</i> 72. §. <i>Stichum.</i> 3.	
leg. <i>In judicati.</i> 61. par. sec.	264.	par. sec.	317.
leg. <i>Saepe.</i> 63. par. sec.	357.	leg. <i>Egisti.</i> 84. par. pr.	285.
R eligiſ. & ſumptib. funer. L. 2. par. pr.		leg. <i>Stichum.</i> 95. §. <i>Vulgo.</i> par. sec.	
78. 85. seq.		340.	
leg. <i>Minim.</i> 35. par. pr.	270.	leg. <i>Qui res.</i> 98. §. <i>Aream.</i> par. sec.	
leg. <i>Cum in diversis.</i> 44. par. pr.	77.	122.	
R emissionib. L. <i>unic.</i> par. pr.	97.	leg. ult. par. sec.	348. *
R erum permittat. L. 1. §. <i>ideoque.</i> 2.			36.
par. sec.	226.	<i>Sponsalib.</i> L. 7. par. sec.	58.
		<i>Stat. heminum.</i> L. 14. par. pr.	33.

<i>Statuliber.</i> L. <i>Stichum.</i> 39. §. ult. par. sec.	24.
<i>Stipulat.</i> <i>Servor.</i> L. <i>Ususfructus.</i> 26. par. pr. 168. ¶	20.
leg. <i>Servum.</i> 27. ¶	35.
<i>Snis</i> , & <i>legitim.</i> L. 2. §.ult. par.pr. 51. leg. <i>Si ex pluribus.</i> 9. par.pr. 158.	
<i>Supellect.</i> <i>legat.</i> L. 7. par.pr. 20. 128.	
<i>Suspect.</i> <i>tutorib.</i> L. 3. §. <i>Qui pecuniana.</i> 16. par.sec.	27.

T.

T <i>Eflamm. milis.</i> L. <i>Si miles.</i> 31. par.pr. 263.	
<i>Teslib.</i> L. 11. 16. 20. 21. par.pr. 297. seq. leg. <i>Ad fidem.</i> 11. par.pr. 314.	
<i>Transactionib.</i> L. 6. par.pr. 91.	
<i>Tutel.</i> & <i>ration.</i> <i>distrabent.</i> L. 9. §. ult. par.sec. 211.	
leg. <i>Sed von.</i> 10. par.sec. 241.	
<i>Tutelis.</i> L. 1. par.pr. 292.	
leg. <i>Muto.</i> 6. par.sec. 177.	
<i>Tutor.</i> & <i>curat.</i> <i>dat.</i> L. 3. par.pr. 144. V.	

V <i>Acet.</i> & <i>excusat.</i> <i>muner.</i> L. eos, qui. 9. par.pr. 176.	
<i>Ubi pupilli. educ. vel morar. deb.</i> L. 3. §. penult. par.pr. 170.	
<i>Ventr. inspiciend.</i> L. 1. §. 1. par.pr. 17.	
<i>Verbor. obligat.</i> L. <i>In illa.</i> 8. par.sec. 310. leg. <i>Si decem.</i> 48. par.pr. 225. leg. leg. <i>Mora.</i> 88. par.sec. 216. leg. <i>Si servum.</i> 91. §. <i>Sequitur.</i> par. pr. 5. leg. <i>Ita.</i> 115. §. ult. par.pr. 266. leg. <i>Qui Romae.</i> 122. §. <i>Callin-</i> <i>chus.</i> par.pr. 102.	
<i>Verbor. signif.</i> L. <i>Detestatio.</i> 40. par.sec. 273. leg. <i>Saepe.</i> 53. par.pr. 77. par.sec. 19. leg. <i>Neratius.</i> 85. par.pr. 62. leg. <i>Solvendo.</i> 114. par.sec. 34. leg. <i>Quaeſtio.</i> 115. par.pr. 181. leg. <i>Uſura.</i> 121. par.pr. 14. leg. <i>Haec verba.</i> 124. par.pr. 26. leg. <i>Nepos.</i> 125. par.pr. 20. leg. <i>Aſſud.</i> 131. par.pr. 144.	

<i>leg. Libro.</i> 144. par.pr. 91. <i>leg. Qui in continentibus.</i> 147. par. pr. 110.	
<i>leg. Inter.</i> 217. par.pr. 202.	
<i>leg. Liberorum.</i> 220. par.pr. 84. 164.	
<i>leg. Magna.</i> 226. ¶ 21.	
<i>leg. Ex illa.</i> 227. ¶ 39.	
<i>Veter. iur. enucleand.</i> L. 3. §. 12. par.pr. 96.	
<i>Vi bonor. raptor.</i> L. 2. §. ult. par.sec. 212. leg. ult. par.pr. 281.	
<i>Vi</i> , & <i>vi armata.</i> L. 1. §. 16. par.pr. 63.	
<i>Unde cognati.</i> L. 1. §. 8. par.pr. 17. 186. leg. <i>Capitis.</i> 3. par.pr. 51.	
<i>Uſu</i> , & <i>habitata.</i> L. <i>Si habitatio.</i> §. 2. par. pr. 5.	
<i>Uſu</i> , & <i>usufr. legat.</i> L. <i>Generali.</i> 32. §. <i>Duas filias.</i> par.sec. 11.	
<i>Uſufruct.</i> <i>accresc.</i> L. <i>Si quis Astio.</i> 7. par.sec. 119.	
<i>Uſufruct.</i> <i>earum rer.</i> <i>quae uſu consum.</i> L. 2. par.pr. 14.	
<i>Uſufruct.</i> & <i>quemadmodum.</i> L. 3. §. 1. pat.pr. 33. 186. leg. <i>Item.</i> 9. §. 4. par.pr. 171. leg. <i>Si quis unas.</i> 31. par.sec. 46. leg. <i>Uſufructarius.</i> 61. par.sec. 306.	
<i>Uſuris.</i> L. 1. §. ult. par.pr. 270. leg. 3. in <i>princ.</i> par.sec. 234. leg. 3. §. <i>No nunquam.</i> 2. par.sec. 354.	
leg. 3. §. <i>Cuns Pollidius.</i> 3. par.pr. 316. leg. <i>Liberalitatis.</i> 16. par.pr. 167. leg. <i>In pecudum.</i> 28. par.pr. 13. leg. <i>Uſuræ.</i> 34. par.sec. 236. leg. <i>Videamus.</i> 38. in <i>princ.</i> par.pr. 127.	
leg. <i>Herennius.</i> 43. par.sec. 356. <i>Uſurpation.</i> & <i>uſuſcipion.</i> L. <i>Ad tempus.</i> 14. par.sec. 260. leg. <i>Nunquam.</i> 21. par.pr. 185. leg. <i>Si fur.</i> 32. par.pr. 215. leg. <i>Non ſolum.</i> 33. §. 4. par.pr. 9. leg. <i>Si exiſtimans.</i> 48. par.sec. 364.	

364.*	89.	<i>Arbitr. tutel.</i> L. 7. par.sec.	286.
<i>Uti possidetis. L. 1. §. 4. par. ps.</i>	61.	<i>leg. ult. par. sec.</i>	25.
<i>Ue legator. seu fideicommiss. L. Filius. 7.</i>		<i>C.</i>	
* 25.			
<i>Vulg. & pupill. substit. L. 4. §. 1. C. 2.</i>		<i>C Aduc. tollend. L. unic. in princ. 9.</i>	
<i>par. sec.</i>	245. seq.	<i>§. 2. par. pr.</i>	164.
<i>leg. Qui duos. 42. par. sec.</i>	116.	<i>leg. unic. §. libi autem. 11. par. sec.</i>	
<i>leg. Lucius. 45. par. pr.</i>	217. par.	<i>291.</i>	
<i>sec.</i>	244.	<i>Concordato. L. ult. par. sec.</i>	281.

E X L I B R I S

Codicis Justinianae.

A.

A <i>Quirend. & retinend. possess. L.</i>		<i>L. ult. par. sec.</i>	56.
<i>Nemo. par. pr.</i>	69.	<i>Condition. infert. L. ult. par. sec.</i>	134.
<i>leg. ult. par. sec.</i>	128.	<i>Contrah. emption. L. ult. par. sec.</i>	15.
<i>Actionib. empt. L. 3. par. pr.</i>	275.	<i>Contrah. & committ. stipulat. L. 13. par.</i>	
<i>leg. ult. par. pr.</i>	61.	<i>sec.</i>	22. seq.
<i>Ad leg. Cornel. de Sicar. L. penult. par.</i>		<i>Crimin. sacrileg. L. ult. par. pr.</i>	30.
<i>pr.</i>	203.	<i>Curator. furios. L. 6. par. sec.</i>	28.
<i>Ad leg. Fab. de plagiari. L. 4. par. pr.</i>	334.		
<i>Ad leg. Falcid. L. ult. par. sec.</i>	289.	D <i>Ecurionib. L. Si ad magistratus.</i>	
<i>Ad leg. Jul. de adulter. L. Ita nobis. 28.</i>		<i>18. par. pr.</i>	144.
<i>par. pr.</i>	191.	<i>leg. Nequis. 33. par. pr.</i>	303.
<i>Ad leg. Jul. de vi public. L. 7. par. pr.</i>	73.	<i>leg. Duumvirum. 53. par. sec.</i>	174.
<i>Adoptionib. L. penult. par. pr.</i>	111. seq.	<i>leg. Si quis. 55. par. pr.</i>	303.
<i>par. sec. 38. seq.</i>	121.	<i>Dol. mal. L. 1. par. pr.</i>	195.
<i>Ad Senatuscons. Macedon. L. ult. par.</i>		<i>Donationib. inter vir. & uxor. L. 2.</i>	
<i>sec.</i>	5. seq.	<i>par. pr.</i>	311.
<i>Ad Senatusc. Orpitian. L. ult. par. sec.</i>	66.	<i>leg. Legens. 9. par. pr.</i>	143.
		<i>leg. 25. par. sec.</i>	6.
<i>Ad Senatusc. Trebell. L. 4. par. pr.</i>	52.	<i>Dotis promissio. L. ult. par. sec.</i>	71.
<i>Ad Senatusc. Vellejan. L. penult. par. sec.</i>			
14.		E <i>Mancip. liberor. L. ult. par. sec. 55.</i>	
<i>Aedific. privat. L. Si is. 5. par. sec.</i>	298.	<i>Episcop. & Cleric. L. Eum, qui.</i>	
<i>Annal. exception. L. 1. §. ult. par. pr.</i>	165.	<i>19. par. pr.</i>	193. seq.
<i>leg. Si ex multis. 3. par. sec.</i>	296.	<i>Ex quib. caus. major. L. 4. par. pr.</i>	167.
<i>seq.</i>			
<i>Annon. & capitati. administrat. L. unic.</i>		F <i>Amil. ericund. L. Filium, quem.</i>	
<i>par. pr.</i>	178.	<i>24. par. pr.</i>	215.
<i>Appellationib. L. 1. par. pr.</i>	73.	<i>Feriis. L. 2. par. pr.</i>	196.
		<i>Fideicommissar. libertatib. L. 14. par.</i>	
		<i>sec.</i>	

sec.		68.	Legitim. heredib. L. Sciam. 10. par.pr.
leg. penule. par.sec.		84.	37.
leg. ult. par.sec.		86.	Liber. caus. L. Cum precum. 9. par.
Fideicommiss. L. penult. par.sec.	97.	pr.	182.
Fide instrumentor. L. Contractus. 17.		Liber. praeterit. L. 4. par.pr.	307.
par.sec.	278.	Locat. & conduct. L. Ex Divi. 4. par.	
Fidei sufforib. & mandatorib. L. 1. par.		pr.	224.
sec.	300.	Lucr. advocator. L. 2. par.pr.	180.
leg. Mandati. 14. par.sec.	302.	M.	
leg. Omisiss. 17. par.pr.	195.	M Alefie. & mathemat. L. 8. par.pr.	
Fidei sufforib. minor. L. 2. par.pr.	213.	N	
Furtis. L. 20. par.sec.	17.	Ecessar. serv. heredib. instituend.	
leg. Apud. 21. par.sec.	63. seq.	L. penult. par.sec.	99. seq.
leg. penult. par.pr.	222.	Negot. gest. L. ult. par.sec.	93.
leg. ult. par.sec.	31. seq.	Ne sine iussi. Princip. L. unic. par.pr.	
		224.	
		Ne uxor pro marito. L. 3. par.pr.	63.
		Noval. actionib. L. ult. par.sec.	18.
		Nuptiis. L. 24. par.sec.	9. seq.
		leg. Si furu. si. 25. par.sec.	57.
		leg. Si quis. 26. par.sec.	60.
		O.	
		O Rдинe judicior. L. 1. par.sec.	275.
		P.	
		P Actis. L. Petens. 27. par.pr.	101.
		Pactis inter empor. & venditor.	
		Leg. 2. par.pr. 85. par.sec.	284.
		leg. ult. par.sec.	126.
		Per quas person. nob. acquir. L. ult. par.	
		sec.	75.
		Pignoratit. action. L. penult. par.pr. 248.	
		Pignorib. & hypothec. L. 3. par.pr. 248.	
		leg. In summa. 6. par.pr.	207.
		leg. Nominatari. 11. par.pr.	144.
		Poenis. L. Decurionum. 12. par.pr.	336.
		leg. Sancimus. 32. par.pr.	122.
		Postuland. L. 6. §. 1. par.pr.	180.
		Pofsum. heredib. instituend. L. penult.	
		par.sec.	79.
		leg. ult. par.sec.	95.
		Praed. & aliis reb. minor. L. Et si ist.	
		9. par.pr.	313.
		Praefcript. 30. annor. L. 3. par.sec. 294.	
		seq.	
		Praetor. pignor. L. ult. par.sec.	20.
		Pro-	

Professorib. &c medic. L. 7. par.pr. 95.
leg. ult. par.pr. 237.

Q.
Q *Vand. civil. act. praejud.* L. unic.
par.pr. 74.
Quand. provocar. non est necesse.

L. 5. par.pr. 145.

Quando sit. vel curat. esse defin. L. ult.
par.pr. 168.

Qui dar. tut. vel curat. L. 3. par.pr.
114. seq.

Qui, & aduers. quos in integr. refit. L.
ult. par.sec. 119.

Qui potior in pignor. hab. L. *Affiduit.* 12.
par.pr. 208.

Qui testam. facer. poss. L. 9. par.sec. 29.
seq.

R.

R *Eb. alien. non alienand.* L. ult.
par.pr. 212.

Rebus credit. L. *Delata.* par.pr. 90.
leg. ult. par.sec. 123. seq.

Remis. pignor. L. ult. par.sec. 136.

Rer. amotar. L. 2. par.sec. 37. seq.

Rer. permutation. L. *penult.* par.pr. 313.

Rescind. vendit. L. 2. par.pr. 210. par.
sec. 282.

Revocand. donationib. L. *Si unquam.* 8.
par.pr. 71.

S.

S *Acrosanct. Eccles.* L. 7. par.pr. 208.

Servitutib. &c aqu. L. ult. par.sec.
131. seq.

Si aduers. vendition. L. 1. par.pr. 318.

Si certum petat. L. *quisquis.* 16. par.pr.
30.

leg. penult. ibid.

Si in caus. judicat. pign. capt. L. 1. par.
pr. 248.

Si mancip. ita fuer. alienat. L. 3. par.pr.
29.

Si minor se major. dixer. L. 3. par.pr.
318.

V.

V *Acation. publ. muner.* L. unic.
par.pr. 208.

Ubi pupille lucar. deb. L. 1. par.pr. 203.
par.ll.

Verbor. &c rer. signif. L. 4. par.sec. 109.
Unde vi. L. 4. par.pr. 6.
Ufuscr. pro emptor. L. 6. par.pr. 251.
Ufuscr. transformand. L. unic. par.pr. 186.
Ufusfruct. L. 12. par.sec. 9. seq.
leg. *Cura antiquitas.* 13. par.sec.

45. seq.

leg. *Antiquitas.* 14. par.sec. 48.

leg. *Inter.* 15. par.sec. 50.

leg. *Corruptionem.* 16. par.sec. 52.

leg. ult. par.sec. 121.

Ufur. &c fructib. L. 2. par.pr. 223.
leg. *In pecudum.* 28. par.pr. 17.

leg. ult. par.sec. 288.

Uf lit. pendit. vel post provocation. L. 2.
par.pr. 47.

EX LIBRIS QUATUOR

Institutionum Justiniani.

A.

A *Ctionib. §. Rei persequendae.* 18.
par.pr. 267.

§. *Actionam.* 29. par.pr. 206.

§. *Praeterea.* 32. par.sec. 370.

§. *Item si de dote.* 38. par.pr. 332.

Affigat. libertor. §. *Datur.* par.pr. 252.
seq.

Astilian. Tutor. §. 1. par.pr. 175.

E.

E *O, cui liberat. cuius boni addicuntur.*
§. *Quid ergo.* par.pr. 254.

Exhereditatio. liberor. §. *Emancipator.*
4. par.pr. 308.

§. *Sed bac quidem.* 6. par.pr. 307.

F.

F *Idejusserib. §. Fidejussores.* 6. par.sec.
371.

I.

I *Nutilib. stipulation.* §. *Sed quod dixi-*
mus. par.pr. 245. par.sec. 208.

Jur. natural. §. *Jus auctem.* par.pr. 38.

C.

Lo.

L egatis. §. Optionis. par. pr.	18.	
§. Sed si rem. 11. par. pr.	187.	
§. An servo. 33.	ibid.	
Leg. Aquil. §. ult. par. pr.	104.	
Libertinis. §. Et deditios. par. pr.	254.	
N.		
N oxalib. actionib. §. ult. par. sec.	66.	
Nuptiis. §. 1. par. pr.	163. 286.	
§. Si adversus. 13. par. pr.	164.	
§. ult. par. pr.	302.	
O.		

Obligationib. quae quisi ex contract.
 nasc. §. ult. par. pr.

230.

Obligationib. quae ex delict. nascuntur. §.
 Interdum. par. sec.

19.

 §. Quae de fullone. par. sec.

35.

P.

POpillar. subflit. §. Igitur. par. sec.

78. seq.

Q.

Quib. ex caus. manumitt. non li-
 cer. §. 2. par. pr.

189.

Quib. mod. testam. infirm. §. ult. par. pr.

294.

Quib. mod. toll. obligat. §. Praesterea.

par. sec.

369.

R.

Rer. division. §. Cum res ex aliena.

27. par. pr.

22.

§. Si tamem. 28. par. pr.

304.

§. Literae. 35.

ibid.

S.

Satisd. tutor. & curator. §. sciendum.

par. pr.

300.

Stipulat. servorum. §. sed cum factum.

par. sec.

23.

Successionib. sublat. §. 1. par. pr.

189.

V.

Usucaptionib. §. Inter. par. pr. 185.

Usu. & habitation. §. penult. par.

sec.

46. 47.

Uisfructu. §. Finitur. par. sec.

53.

Dulgar. subflit. §. ult. par. pr.

148.

N ovel. 2. cap. 3. par. pr.	81.	
Novel. 8. cap. 3. par. pr.	225.	
Novel. 39. cap. 2. par. sec.	97.	
Novel. 41. par. pr.	68.	
Novel. 60. cap. 2. par. pr.	207.	
Novel. 81. par. pr.	81.	
Novel. 82. par. pr.	178.	
Novel. 99. cap. 2. par. pr.	315.	
Novel. 123. cap. 16. par. pr.	46.	

EX NOVELLIS LEONIS.

N ovel. 21. par. sec.	74.	
Novel. 110. par. sec.	27.	

EX CODICE THEODOSIANO.

A ppellationib. leg. 6. par. pr.	47.	
Bonis matern. leg. 1. par. pr.	148.	
leg. 8. par. pr.	15.	
Concussionib. Advocator. leg. 2. par. pr.	180.	
Episcop. & Cleric. leg. 44. par. pr.	193.	
Executorib. & exactio. leg. 3. par. pr.	223.	
His, qui ven. aetat. impetrav. leg. unic.		
par. pr. 15. par. sec.	117.	
Inofficio. dotib. leg. 2. par. pr.	82.	
Itinerib. munendi. leg. 3. par. pr.	208.	
Legitim. hereditib. leg. 1. par. pr.	148.	
Long. tempor. praescript. leg. 1. par. pr.	70.	
Malefic. & Matkemat. leg. 8. par. pr.		
161.		
Medic. & professorib. leg. Magistres. par.		
pr.	95. seq.	
Ne oper. à conlato. exig. leg. 2. par. pr.		
114. seq.		
Operib. public. leg. 3. par. pr.	64.	
Re		

<i>Re militari. leg. ult. par.pr.</i>	81.	<i>Can. Si quis ancillam. 29. q. 2. par.sec.</i>
<i>Respons. Prudent. leg. unic. par.sec. 165.</i>		62.
<i>Vi public. leg. 3. par.pr.</i>	74.	<i>Can. 8.9.10.30. q.1. par.pr.</i> 116.
		<i>Can. Si quis ex uno.30. q.4.</i> ibid.
		<i>Can. Post uxorem.30. q.4. par.sec.</i> 62.
		<i>Cap. Pastoralis, de Offic. & potest. judic.</i>
		<i>delegat. par.pr.</i> 56.
		<i>Cap. Rainutius, de testament.</i> par.pr.
		39.
		<i>Cap. ult. de confirmatis. util. vel inutil.</i>
		<i>par.pr.</i> 236.
		<i>Cap. 4. de Institut.</i> ibid.
		<i>Cap. ult. de Testament.</i> par.pr. 234. seq.
		236.
		<i>Cap. ex parte.31. de verb. signif.</i> ibid.
		<i>Cap. Cunz Bertholdus. 18. de sent. & re</i>
		<i>judicat. *</i> 28.
		<i>Cap. Cunz seculum. 13. de iur. patronat.</i>
	*	ibida.
		<i>Cap. De iure. 16. eod. tit. *</i> ibid.

EX NOVELLIS THEODOSII.

N Ovel. de Theodos. cod. auctorit.
par.pr. 96.

Novel. de Tutorib. par.pr. 37.

Novel. 4. Theodos. & Valentinian. par.
pr. 165.

EX JURE PONTIFICIO.

C An. 5. distinct. 54. par.pr. 49.
Can. ult. 17. q.ult. par.pr. 72.

I N D E X

R E R U M , E T V E R B O R U M .

*Numeris post signum + positis , liber singularis
Julii Pauli demonstratur .*

A.

- A** Bacti partus poena. *par.pr.* 17. *seq.*
Acceptilatio, & Apocha ut differant. *par.pr.* 122.
Accessiones diversae in contractu venditionis. *par.pr.* 138.
Accessio possessionis inter venditorem, & emptorem. *par.pr.* 185.
Acerfcomes. *par.pr.* 36.
Accrescendi jus per legem Papiam sublatum. *par.pr.* 158. *par.sec.* 250. *seq.*
Accrescendi jus ut differat à substitutione. *par.pr.* 250.
Accusatio adulterii jure mariti, vel jure publico, seu jure extranei. *par.pr.* 191.
Actio directa, & utilis. *par.pr.* 103.
Actio est propriè, quae in personam infertur. *par.pr.* 267.
Actio ex pacto nudo inter cives Romanos data non fuit. *par.pr.* 277.
Actio incerta. *par.pr.* 114.
Actio in factum quaedam civilis, & quaedam praetoria. *par.sec.* 220. *seq.*
Actio legatarii ex legato per vindicationem sub alternatione relicto. *par.pr.* 289.
Actio legis Aquiliae quando transeat in heredem. *par.pr.* 223.
Actio personalis an longo tempore

- tollatur. *par.sec.* 54.
Actio praeparata. *par.pr.* 275.
Actio praefcriptis verbis varias habet appellations. *par.pr.* 143.
Actio praefcriptis verbis unde dicta. *par.pr.* 291.
Actio propria, & perpetua. *par.pr.* 288.
Actiones ex contractibus incertis licet proximi accedant ad actiones ex contractibus certis, tamen ab eis differunt. *par.pr.* 205.
Actiones ex facto, & in factum ut differant. *par.pr.* 226.
Actiones in factum discretae. *par.pr.* 103.
Actiones in factum, & utiles discretae. *par.pr.* 265. 300.
Actiones in factum, quae dantur à Praetore ex sententia legam, non sunt civiles, sed praetoriae. *ibid.* 201.
Actiones judicati, & incensarum aedium cur Ulpianus conjuxerit. *par.pr.* 264.
Actiones novem ex uno delicto, seu facto nascentes. *par.pr.* 147.
Actiones praefcriptis verbis Proculejanii in dubio magis dati voluerunt. *par.pr.* 205.
Actiones, quae per Procuratorem acquiruntur, vel non, quaeque per eum

etum retinentur. *	7.	Ambiguitates Stoicis , & Jurisconsultis tractatae. <i>par.pr.</i>	20.
Actiones utiles , & in factum. <i>par.pr.</i>		Annus petendis tutoribus matri praefinitus. <i>par.pr.</i>	37.
103.		Anthicrelis expressa , & tacita. <i>par.pr.</i>	47.
Actionis in factum plures species. <i>par.sec.</i>	230. <i>seq.</i>	Antitius Labeo cum Chrysippo comparatur. <i>par.pr.</i>	21.
Actionis in rem , & in personam quaedam differentia. <i>par.sec.</i>	339.	A <i>rrestatio</i> argumentum , quod invertitur. <i>par.pr.</i> 19. <i>par.sec.</i>	12.
Actionum , & exceptionum quaedam differentiae. <i>par.pr.</i>	126.	Appellari à magistratibus , atque aliis potestatibus ad Principem quando potest. <i>par.pr.</i>	64.
Actor , & administrator Civitatis quomodo differunt. *	8.	Appellari non potest à sententia arbitri compromissarii. <i>par.pr.</i>	223.
Actus defunctorum non eodem modo suspenduntur , quo actus viventium. <i>par.pr.</i> 168.*	14.	Aqua legitima , id est , aqua pluvia. <i>par.pr.</i>	163.
Adminicula emptionis. <i>par.pr.</i> 101.276.		Arbitre compromissarius multas dictio- nes non habet. <i>par.pr.</i> 223. <i>seq.</i>	
Adnotare, reprehendere , & observare. <i>par.pr.</i> 62. <i>par.sec.</i>	190.	Arbitria judicia , bona fidei , & stricti juris. <i>par.pr.</i>	135. <i>seq.</i>
Adoptionis antiquae , & Justinianae differentiae. <i>par.sec.</i>	44.	Arbitriam actionem non facit solus temporis adjectio. <i>par.pr.</i>	134. <i>seq.</i>
Adoptionis variae species. <i>par.pr.</i>	116.	Arbitrii compromissarii sententia non recipit appellationem. <i>par.pr.</i>	223.
Adoptivus filius abdicabat se familiā patris naturalis. <i>par.pr.</i>	112.	Arbitrorum differentiae. <i>ibid.</i>	
Advocatorum honoraria. <i>par.pr.</i> 179. <i>seq.</i>		Arbores , & lapides in confinio. *	16.
Advocatorum processus. <i>par.pr.</i>	46.	Areā legatā , & polteā inaeditatā , an id , quod areae superpositum est , cum area debatur , vel neutrum. <i>par.pr.</i>	306. <i>seq.</i>
Aedes praecluae , & revulsaē penitio- ne non solutā. <i>par.pr.</i>	102. <i>seq.</i>	Argentum escarium , potorium , & promiscui usūs. <i>par.pr.</i>	242. <i>seq.</i>
Aedificia civitatum non deformari publicè interest. <i>par.sec.</i>	299.	Argumenta Stoicorum Jurisconsultis relata. <i>par.pr.</i>	19.
Aestimatio rei debitae ex tempore con- tractūs , morae , litis contentatae , rei judicatae. <i>par.pr.</i>	110. <i>seq.</i>	Aristoteles Saepia dictus. <i>par.pr.</i>	239.
Aetas prima varie dicitur . <i>par.pr.</i> 15. <i>par.sec.</i>	117.	Arithmetican proportionem Procu-lejani sequebantur. <i>par.pr.</i> 153. <i>seq.</i>	
Agapetae feminae. <i>par.pr.</i>	194. <i>seq.</i>	Arrae in contactu locationis datae. <i>par.sec.</i>	278. <i>seq.</i>
Alapa in manumillionibus , & confi- matione. <i>par.pr.</i>	81.	Arriatores. <i>ibid.</i>	
Alimenta relicta ad quod tempus de- beantur. <i>par.pr.</i>	105.	Astrologi camelis per civitatem ve- cti , & humeris caesi. <i>par.pr.</i>	161.
Alimentarii pueri , & puellae. <i>ibid.</i>		Astrologorum ineptiae. <i>ibid.</i>	
Alluvionis commodum ad fructua- riū , & proprietarium diversā ra- tione pertinet. <i>par.pr.</i>	171.	Athenienses à Romanis leges vicitim acceperunt. <i>par.pr.</i>	50.
Alternatio seruin , & personarum. <i>par.sec.</i>	112.	Atypus , qui voces non format . <i>par.pr.</i>	fr.
Alumni sunt quodammodo filii . <i>par.sec.</i>	61.		

<i>pr.</i>	219.	ditione relict <i>i</i> , in quo differant. *
Aversione vendere, & locare, cur dica- tur. <i>par.pr.</i>	220. <i>seq.</i>	25. <i>seq.</i>
B.		
B Alnearia, incrustationes, & pictu- rae balneorum. <i>par.pr.</i>	285.	Cenorum jurisdiction, & potestas. <i>par.</i>
Eaptismi quidam ritus à manumis- tibus. <i>par.pr.</i>	81. <i>seq.</i>	<i>pr.</i> 207.
Baptismus eodem die, quo confirmatio- nem olim peragebatur. <i>par.pr.</i>	81.	Certa, incerta nomina. <i>par.pr.</i> 114.
Berytus nutrix legum. <i>par.pr.</i>	196.	Certus, incertus contractus. <i>ibid.</i>
Bona materna filiorum patri olim quaerebantur. <i>par.sec.</i>	72.	Cessionis, & legati servitutis differen- tia. * 14.
Bonorum possesso cum re, & sine re; cum effectu, & sine effectu. <i>par.pr.</i>		Chryippus cum Antistio Labone comparatur. <i>par.pr.</i> 21.
112. <i>par.sec.</i>	41.	Christianitatis ministeriō, vel Chris- tate siebat adop <i>ri</i> . <i>par.pr.</i> 116.
Bonorum possesso litis ordinandae gratiā. <i>par.sec.</i>	41.	Christianorum Stationes. <i>par.pr.</i> 159.
Bonorum possessionis petendae dies non cedunt pupillo propter tutoris scientiam. <i>par.pr.</i> 156. <i>par.sec.</i> 255. <i>seq.</i>		Circulo manumisso adscripta. <i>par.pr.</i> 277. <i>seq.</i>
Bonorum possesso, que ex mandato petitur ante, vel post suorem man- dantis supervenientem. * 17. <i>seq.</i>		Circumactio in manumissionibus, & Baptismo. <i>par.pr.</i> 81.
C.		Civili obligatio dicitur, quae simul est naturalis. <i>par.pr.</i> 69.
C Aduca legata propriè quae sint, & quae legata in causa caduci. <i>par.</i> <i>pr.</i>	166. <i>seq.</i>	Claufulae stipulationis judicatum sol- vi. <i>par.pr.</i> 280.
Caeco curator dari non debet, ut qui- dam putant. <i>par.pr.</i>	115.	Clerici absque titulo ordinari non po- terant. <i>par.pr.</i> 86.
Caeclus curator dari non debet, sed da- ri potest. <i>ibid.</i>		Clerici duabus Ecclesiis titulari non poterant. <i>par.pr.</i> 87.
Calpar. <i>par.pr.</i>	45. <i>seq.</i>	Clerici ex una Ecclesia ad aliam trans- ire non poterant. <i>ibid.</i>
Candilifera Dea. <i>par.pr.</i>	141.	Clerici, & Monachi forensium rerum expertos. <i>par.pr.</i> 295.
Capillorum mallones. <i>par.pr.</i>	116.	Clericorum processus. <i>par.pr.</i> 46.
Caput pars hominis principalis. <i>par.pr.</i>	77.	Clericorum titulus. <i>par.pr.</i> 80.
Carruca dormitoria. <i>par.pr.</i>	73.	Clericorum vigiliae eadem, & mili- tum. <i>par.pr.</i> 43.
Castratorum, & Spadonum differen- tia. <i>par.pr.</i>	25.	Coercito non est mixti imperii. p.p. 56.
Castratus morbosus, imperfectus, an- ceps quoddam animal. <i>ibid.</i>		Cognitionis spiritualis antiquus ve- stigium. <i>par.sec.</i> 62.
Cavillationes, seu <i>Sepsis</i> . <i>par.pr.</i> 19.		Cognitionem Principis major summa faciebat. <i>par.pr.</i> 173.
Cautio vulgaris, & cautio patris, vel domini heredis instituti, qui caveat filio, vel servo, legati causâ sub con-		Cognitiones extraordinariae de mer- cibus Professorum. <i>par.pr.</i> 175.
		Cognitiones Principum ex appellatio- nibus, vel ad consultationem Ma- gistratum. <i>par.pr.</i> 64. <i>seq.</i>
		Collectiones Stoicorum, & Juriscon- sultorum. <i>par.pr.</i> 20.
		Collegiis, Viciis, & Civitatibus quo ju- re legari possit. <i>par.pr.</i> 132.
		Col-

Collegium tres faciunt. <i>par.pr.</i>	62.	cum eadem ex delicto oriatur. <i>par.pr.</i>
Coloni partiarii, & qui nummis co- lunt. <i>par.pr.</i>	303,seq.	244.
Comitum salario. <i>par.pr.</i>	178.	Condicio pro impleta habetur, cum per alium stet, quam per eum, qui conditionem implere debuit. <i>par.pr.</i>
Commune cum alio vix nostrum dici potest. <i>par.sec.</i>	92.	203.
Communis lervus, ut proprius, & alien- nus. <i>par.sec.</i>	91.	Condicio, quae defecta est, pro non impleta haberi debet. <i>par.pr.</i> 204.
Compensatio in contractibus bonaे fidei, & stricti juris admissa. <i>par.sec.</i>	281.	Condicio tacita, non expressa fuit in legato optionis. <i>par.pr.</i> 48.
Compensatio speciei ad quantitatem hodie admittitur. <i>par.pr.</i>	149.	Conditionales creditores. <i>par.pr.</i> 113.
Concubina. <i>par.pr.</i>	91,seq.	Conditione non existente petens actio- nem non consumit. <i>par.pr.</i> 112.
Concubinae variae appellations. <i>par. pr.</i>	91,seq.	Conditiones juris, & facti. <i>par.pr.</i> 137.
Concubina heres institui, eique donari potest. <i>par.pr.</i>	95.	Conditiones potestatiae cur dicantur promiscuae, & casuеales non promi- scuae. <i>par.pr.</i> 130,seq.
Concubina una haberi poterat, non verò simul cum uxore; & si habere- tur, ea pellex esset, non concubina. <i>par.pr.</i>	93.	Conditiones tacitae, & expressae, nu- merationi pecuniae inferri possunt. <i>par.pr.</i> 225.
Concubina uxorem imitatur, sed ma- gis differt. <i>par.pr.</i>	92,seq.	Confirmatio eodem die, quo Bapti- mus olim peragebatur. <i>par.pr.</i> 81.
Concubinatus non est legitima con- junctio. <i>par.pr.</i> 92. <i>par.sec.</i> 237,seq.		Consensus exprimitur vultu, oculis, supercilii, manu, digitis, articulis, nutu. <i>par.pr.</i> 119,seq.
Concubinatus per legem nomen af- sumpt. <i>par.pr.</i> 91,seq.	164.	Consensus parentum in nuptiis libe- rorum intervenire debuit secundum antiquos canones. <i>par.sec.</i> 58.
Condicio certi generalis, & specia- lis. <i>par.sec.</i>	197.	Constitutiones Principum variantes. <i>par.pr.</i> 6. 61. <i>par.sec.</i> 110.
Condicio ex mutuo, & promtuо, an eadem sit. <i>par.sec.</i>	266,seq.	Consuetudinem, & morem promiscue sumt jurisdictioni. <i>par.pr.</i> 39.
Condicio furtiva morte furis non in- terit. <i>par.sec.</i>	241,seq.	Consuetudo morem non facit, sed mo- res consuetudinem. <i>par.pr.</i> 38.
Condicio furtiva, & condictio rerum amotarum non eadem ratione in- troducingae sunt. <i>par.pr.</i>	244.	Consuetudo optima legum interpre- bi.
Condictio furtiva transit in solidum adversus heredem furis. <i>par.pr.</i> 243. <i>seq. par.sec.</i>	209,seq.	Consulis, & Praetoris jurisdictio in fi- deicommissis, & libertatibus. <i>par.pr.</i> 188,seq.
Condictio rerum amotarum non da- tur adversus heredes mulieris, si res extincta sit; nec datur, nisi quatenus ad eum pervenerit. <i>par.pr.</i>	244.	Consultatio ad relationem, & ad pro- vocationem. <i>par.pr.</i> 47.
Conditiones variae. <i>par.pr.</i>	108.	Contractibus bonaе fidei pacta que- dam ex intervallo insunt etiam ex parte actoris. <i>par.pr.</i> 98,seq.
Conditionis furtivae, & conditionis rerum amotarum eadem est ratio,		Contractus bonaе fidei, & stricti juris non differunt quoad pacta in conti- nenti apposita, sed quoad pacta ex in-

intervallo. <i>par.pr.</i>	101. <i>seq.</i>	Debitor , & alius à debitore , qui nou admisit creditorem missum in pos sessionem , rei servandae causa , eo rumque differentia. *
Contractus certus , incertus . <i>par.pr.</i>	114.	32. <i>seq.</i>
Contractus non sunt conventiones nudae , & conventiones nudae non sunt contractus. <i>par.pr.</i>	105.	Debitor ex lege Julia privilegium ha bet , ut bonis cedere possit. *
Contractuum natura , & substantia differt. <i>par.pr.</i>	100.	32.
Contractus naturam suam habere di cuntur. <i>par.pr.</i>	34.	Debitor , qui bonis cessit , si ad pin guorem forunam revertatur , an condemnetur in quaneum facere potest. *
Controversia mota , & lis contestata distinguuntur. <i>par.pr.</i>	204.	31.33. <i>seq.</i>
Conventions nudae sunt , quae rema nen in suo nomine conventionis , nec transirent in proprium contra ctum. <i>par.pr.</i>	105.	Debitor post oblationem rei debite an liberetur ipso jure , vel per exce ptionem. <i>par.pr.</i>
Conversae , uxores sacerdotum . <i>par. pr.</i>	194. <i>seq.</i>	180.
Convictrix. <i>par.pr.</i>	92.	Debitor si pignus traditum creditoris subripuerit , & deinde illud distraxe rit , an emptori procedat usucatio par.pr.
Convivia , & ludi Scholasticorum. <i>par. pr.</i>	197.	250. <i>seq.</i>
Cottabus , ludus Scholasticorum. <i>par.pr.</i>	197.	Decidi vix poterant controversiae Ju risconsultorum. <i>par.sec.</i>
Cretio hereditatis. <i>par.pr.</i>	51. <i>seq.</i>	101.
Cretionis solennia. <i>par.pr.</i>	140.	Decisio una Justiniani ad Senatum scripta , ceterae ad Joannem , & Ju lianum. <i>par.sec.</i>
Cretio perfecta , & imperfecta . <i>par.pr.</i>	165.	9.
Culpa lata , levis , & levissima ut di finguuntur. <i>par.sec.</i>	286. <i>seq.</i>	Decisionum controversias non facile est restituere. <i>par.sec.</i> 21.67.101.114.
Curator , & magister bonis vendundis datus , eorumque differentia. <i>par.pr.</i>	189.	Decisionum quæstiones perperam à Justiniano relatae. <i>par.sec.</i>
Curator legitimus , & honorarius qui sint ; & an iis usquequa permitta non sit alienatio. <i>par.pr.</i>	261. <i>seq.</i>	89.96.
Custodia matrum dura. <i>par.pr.</i>	37. <i>seq.</i>	Decretum fit causâ cognitâ. <i>par.pr.</i>
Cynicorum , & Stoicorum tententia de usuris , juris auctoribus consentanea. <i>par.pr.</i>	14.	64.
D.		Decreta sententiae in cognitionibus Principum prolatae. <i>par.sec.</i>
D Amnatorum spolia optiones , & speculatoros dividebant . <i>par.pr.</i>	79. <i>seq.</i>	190.
Dafumianum Senatusconsultum. <i>par. pr.</i>	219. <i>seq.</i>	Deportationis , & relegationis differen tia. <i>par.sec.</i>
Debita rei aestimatio ex variis tem poribus. <i>par.pr.</i>	110. <i>seq.</i>	301.
Deportati quomodo mortuorum loco habeantur. <i>par.pr.</i>		
Deridere cum contumelia. <i>par.pr.</i>		
Derisus Nerva jurisconsultus. <i>par.pr.</i>		
103. 141.		
Detestatio sacrorum. <i>par.sec.</i>		
274.		
Dialectici inter Stoicos. <i>par.pr.</i>		
18. <i>seq.</i>		

- anerme*, seu sportulae Judicum. *par.*
pr. 178.*seq.*
 Directa actio, & utilis. *par.pr.* 103.
 Disjunctiva oratio alterum tollit, exponit alterum. *par.sec.* 111.
 Diversitas mīca sententiarum. *par.sec.*
 37.
 Docere id tantū licet, quod discere. *par.pr.* 161.
 Doctores legum vagantes. *par.pr.* 197.
 Dominium in bonis, dominium possessionis. *par.sec.* 227.
 Dominium in permutatione transferri necesse non est, ut nec in venditione. *par.pr.* 54.105.
 Dominulus, Domnula. *par.pr.* 37.
 Donatae rei fructus, & usurae an ex mora debeantur. *par.pr.* 167.
 Donationem liberi poitea nati revocare non possunt, in solidum, sed quantum in officiosa est. *ibid.*
 Donationem liberos ante suscepitos factam pater habens liberos nisi revocaverit, videtur donatarium liberis praeserere voluisse. *par.pr.* 72.
 Donationem suorum bonorum si quis fecerit non habens liberos, eam post suscepitos liberos revocare potest. *par.pr.* 71.
 Donationibus modus impositus. *par.*
pr. 296.
 Donationis mortis causa factae servo, & legati servo relictū differentia. * 19.
 Donator cum condemnatur in quantum facere potest, an aes alienum deducatur. * 31.
 Donator ex mora fructus fundi donati debet, non usuras pecuniae promissiae. *par.sec.* 163.
 Dos profectitia, & adventitia semel functa quomodo redintegratō matrimonii fungatur. *par.pr.* 213.
 Dotibus modus impositus. *par.pr.* 83.
seq.
 Dubitantes medii inter scientes, & ignorantes. *par.sec.* 56.

Par. II.

- E.
- E**cclesiam tres faciunt. *par.pr.* 63.
 Ecclesiastica militia exempli militiae Romanae in plerisque instituta. *par.pr.* 80.
 Educatio liberorum apud matrem. *par.pr.* 203.
 Electio in alternativis quando sit debitoris. *par.sec.* 112.
 Electio reō principalī fidejussor liberatur. *par.pr.* 285.*seq.**par.sec.* 303.
 Emisi manus. *par.pr.* 110.
 Emptionis ad minicula cetera. *par.pr.* 101.
 Emptionis definitio quedam non probatur. *par.pr.* 105.
 Emptionis substantia, natura. *par.pr.* 100.*seq.*
 Emptio nudā contrahentium voluntate contrahitur. *par.pr.* 105.
 Empotori decepto ultra dimidiā patrem justi pretii succurritur, non creditori. *par.sec.* 283.
 Erricundi, seu mediae sententiae Jurisconsulti, Philosophi, Theologi. *par.pr.* 6.*seq.* 280.
 Errans quandoque dominium, & possessionem transfert. *par.pr.* 146.
 Errores quatuor Harmenopuli indicantur. *par.pr.* 297.*seq.*
 Evictae partis divisae, & individuae differentia. *par.pr.* 162.
 Evictio est de natura emptionis, non de substantia. *par.pr.* 101.
 Euromatica Modestini J.C. *par.pr.* 272.
 Exceptiones contractuum. *par.pr.* 99.
 Exceptiones praejudiciales. *par.pr.* 129.
 268.
 Exceptionum, & actionum quedam differentiae. *par.pr.* 126.
 Exhereditatio notar filii exsilitationem. *par.sec.* 196.
 Exilium propriè deportatio, sed & de relegatione dicitur. *par.sec.* 301.
 Exorcistae Christianorum, Iudeorum, Gentilium. *par.pr.* 176.
 Extraneae feminæ, subintroductæ, alienæ. *par.pr.* 194.

D

Fa-

- F**acti res facilius, quam res juris per ratihabitionem confirmabantur. *par.pr.* 75.*seq.*
- Familia tres faciunt. *par.pr.* 63.
- Familia si furtum, injuriarum fecerit, damnum dederit, alium corrupdit, an sit unum factum, vel plura. *par.pr.* 221.
- Feminae. *Vid. Mulieres.*
- Feminae extraneae, subintroductae, alienae. *par.pr.* 194.
- Feminae liberalibus studiis institutae. *par.pr.* 169.*seq.*
- Feminae more Romanō in casulis non erant. *par.pr.* 194.
- Feminae naturā pecuniarum avidiores sunt. *par.pr.* 173.
- Feminae testamentum myilicium facere non poterant. *par.pr.* 41.152.
- Feiae vindemiales delinunt idibus octobris. *par.pr.* 196.
- Fideicommissum filio relictum, si ad annum vigesimum perveniat, an eidem debatur, si vigesimum annum attigerit, licet non compleverit. *par.pr.* 60.
- Fideiussori minoris an prosit in integrum restitutio. *par.pr.* 127.
- Fideiussoris unius electione alter liberabatur. *par.pr.* 150.
- Fideiussor liberatur electo reō principali. *par.pr.* 285.*seq.* *par.sec.* 302.
- Fideiussor simpliciter acceptus non videtur in omnem causam fideiussisse. *par.sec.* 270.
- Fiduciarium pignus. *par.pr.* 198.
- Filiafamilias domina minor, dominula. *par.pr.* 37.
- Fili. *Vid. Liberi.*
- Filiafamilias ut servi manumittebantur. *par.pr.* 40.
- Filiofamilias actiones quomodo datae. *par.pr.* 265.
- Filios inter, & filias differentiae ex iure antiquo. *par.sec.* 58.

- Filiusfamilias, cum in quantum facere potest, condeminatur, aes alienum non deducitur. * 31.*seq.*
- Filiusfamilias dominus minor, dominulus. *par.pr.* 36.*seq.*
- Filiusfamilias noxae dedebatur. *par.pr.* 40.
- Filiusfamilias quas actiones exercere potest. *par.pr.* 265.
- Filiusfamilias quasi servus Patri. *ibid.*
- Filius pro patre fidejubere potest. *par.pr.* 82.
- Filius una cum patre persona jure, & naturā. *par.pr.* 82.
- Finitio ususfructūs. *par.sec.* 53.
- Flumina quaedam, non omnia servitutes impediunt. * 13.
- Focariae, Agapetae, Conversae, Subintroductae, Clericorum feminae. *par.pr.* 194.*seq.*
- Focariae militum concubinae cur ita dictae. *par.pr.* 310.*seq.*
- Focarii milites donare prohibentur, at eas possunt heredes instituere. *par.pr.* 311.
- Foenus occultum. *par.pr.* 114.
- Foetus in matris utero an sit animal. *par.pr.* 17.*seq.*
- Fratrum, Sororum nomina nequiora. *par.pr.* 193.
- Fructus, qui servari non potest, & fructus reservativus. *par.pr.* 205.
- Fructuum, usurarum, & pensionum differentia. *par.pr.* 257.
- Frumentarii in Provinciis. *par.sec.* 309.
- Furiosi à mentecaptis distinguuntur. *par.sec.* 59.
- Furti actio ope consiliō. *par.pr.* 76.*seq.*
- Furti agere non omnes possunt, quorum interest, rem non subripi. * 38.
- Furti totius acervi est, qui ex acervo frumenti modium abstulerit. *par.pr.* 45.
- Furtum totius dolii factum est, si pars vini de dolio ablatum est. *ibid.*

- G** Aius J.C. Sabinianus. *par.pr.* 7.
Gener filii loco. *par.pr.* 252.
Geometricam proportionem Sabiniani sequebantur. *par.pr.* 153. seq.
Gladii jus omn. modam coercitionem continet. *par.sec.* 171.
Graeci interpres latini sermonis vim, & potissimum verba ad jus civile pertinentia non satis callebant. *par.pr.* 219.
Graeci interpres saepe lapsi ob ignorantiam latini sermonis. *par.sec.* 253.
Graecorum commentum de exceptione furti unà facti rejicitur. *par.pr.* 263. seq.
Graecorum interpretationes in jus Civile. *par.pr.* 219.
Graecorum interpretum sententiae expendendae. *par.pr.* 65.
Grammatici, & Grammatistae. *par.pr.* 178.
Grammaticorum sectae. *par.pr.* 8.
Gryphus, subtilis ratio. *par.pr.* 230. seq.
Gutturosus. *par.pr.* 219.

H.

- H** Abitatio ab uso, & ususfructu dif fert. *par.sec.* 46.
Habitatio donari potest, & locari. *par.sec.* 48.
Harmenopuli errores quatuor indicantur. *par.pr.* 297. seq.
Hebrei anno Jobel rustica prædia ipsiis emptoribus evincebant. *par.pr.* 124.
Heredis appellatio modò ad primum coactatur, modò ad ulteriores extenditur. * 39.
Heredis institutio pleniore honore, quam legatum relinquitur. *par.sec.* 103.
Hereditas divisa inter heredem institutum, & substitutum. *par.pr.* 147. seq.
Hereditas sub cretione reicta post repudiationem intra dies cretionis

adiri potuit. *par.pr.*

51.

- Heres ex aſſe scriptus cur hereditatem clausis tabulis adire potuit, non heres ex parte scriptus. *par.pr.* 162. seq.
Heres sive ex aſſe, sive ex parte institutus testamentò palam factò per nuncupationem hereditatem adire potest. *ibid.*
Heres potuit falcidiam remittere ante Julianum. *par.sec.* 289. seq.
Honor maritalis. *par.pr.* 94.
Honoria Advocatorum. *par.pr.* 179. seq.
Hypothecaria actio cur extraordina ſia. *par.pr.* 238.

I.

- J** Avoleni libri ex Labeone epitomati, & ex posterioribus Labeonis. *par.pr.* 190.
Immunitates munerum, personæ, vel patrimonii. *par.pr.* 237.
Imperium à jurisdictione separari potest. *par.sec.* 174.
Imperium merum, & mixtum. *par.pr.* 68.
Imperium mixtum nihil magis habet imperii, quam jurisdictionis; aut magis jurisdictionis, quam imperii. *par.pr.* 113. *par.sec.* 176.
Imperium impliciter, de imperio mixto intelligitur. *par.sec.* 177.
Incerta, certa nomina. *par.pr.* 114.
Incertum est, quod sib disjunctione dicitur. *par.sec.* 110.
Incertus contractus, incerta actio, stipulatio. *par.pr.* 114.
Infantiae terminus secundum Stoicos, & Juriconsultos. *par.pr.* 14-15.
Infantium aetas; verba, caedes, eruditio. *par.pr.* 202. seq.
Inferium vinum. *par.pr.* 45.
Inofficiosi testamenti querela adversus testamentum patris naturalis an filio in adoptionem dato denegetur. *par.pr.* 111. seq.
Inofficiosi testamenti querela sine effectu. *ibid.*

Interdictum de remissionibus . <i>par.pr.</i>	<i>fugae. par.pr.</i>	5.190.
97. <i>seq.</i>	Jurisconsulti saepe variarunt , muta-	
Interlocutio non est sententia . <i>par.sec.</i>	runtque sententiam. <i>par.pr.</i>	10.
234.	Jurisconsulti Stoicorum doctrinam se-	
Interlocutio Principis vim legis obti-	qui. <i>par.pr.</i>	9.
net. <i>par.pr.</i>	Jurisconsulti tres inter alios maximis	
238.	<i>par.pr.</i>	96. <i>seq.</i>
Inventarium intra quod tempus à tu-	Jurisconsultis dissidentibus Principes	
tore fieri debet. <i>par.sec.</i>	adibantur. <i>par.sec.</i>	59.
26. <i>seq.</i>	Jurisconsulti iuis lectis non adeo per-	
Judices dati à Principe quam juridi-	tinaciter insistebant. <i>par.pr.</i>	190.
cationem habeant. <i>par.pr.</i>	Jurisconsultorum fragmenta . <i>par.pr.</i>	
106.	241.	
Judicia arbitraria , bonae fidei , & stri-	Jurisconsultorum mercedes . <i>par.pr.</i>	
cti juris. <i>par.pr.</i>	177.	
125. <i>seq.</i>	Jurisconsultorum sectae. <i>par.pr.</i>	7. <i>seq.</i>
Judicia ordinaria , & extraordinaria.	Juridictio jure magistratus compe-	
<i>par.sec.</i>	tens , & specialiter data non magi-	
302. <i>seq.</i>	strati. <i>par.pr.</i>	206.
Judicia privata sunt privata negotia.	Juridictio magistratum municipa-	
<i>par.pr.</i>	lium. <i>par.pr.</i>	143. <i>seq.</i>
36.	Jurisdictioni non obtemperantes ut	
Judicium factum , & acceptum. <i>par.pr.</i>	coercentur. <i>par.pr.</i>	145.
129.	Jurisdictionis extremum . Justitiae ter-	
Judicium factum lis contestata , non	minus. <i>ibid.</i>	
res judicata. <i>par.pr.</i>	Jurisdictioni qui praest , neque sibi jus	
128. <i>seq.</i>	dicere debet , neque uxori , vel libe-	
Judicium merces , & <i>pirasina</i> . <i>par.pr.</i>	ris suis , neque libertis , vel ceteris ,	
178. <i>seq.</i>	quos secum habet. <i>par.pr.</i>	35. <i>seq.</i>
Juliano Justinianus plurimum tribuit.	Jurisdictio quaedam cum imperio , &	
<i>par.sec.</i>	quaedam sine imperio. <i>par.pr.</i>	56.
13. 51. 94.	<i>par.sec.</i>	173. <i>seq.</i>
Julianus , & Proculus saepe differen-	Jurisdictio Praetoris , & Consulis con-	
tunt. <i>par.sec.</i>	currens in fideicommissis , & liber-	
94.	titibus. <i>par.pr.</i>	188. <i>seq.</i>
Julianus annum agens 78. semper ali-	Jurisjurandi conditio in libertatibus	
quid volebat addiscere. <i>par.pr.</i>	cur non remittitur. <i>par.pr.</i>	191. <i>seq.</i>
97.	Jurisjurandi religioni standum. <i>par.sec.</i>	
Julianus jurisconsultus fuit Sabinian-	124.	
nus. <i>par.pr.</i>	Jurisjurandi triplicis distinctio. <i>par.pr.</i>	
22.	89. <i>par.sec.</i>	202.
Juncianum Senatusconsultum. <i>par.pr.</i>	Juris principia quaedam ex Stoicorum	
219. <i>seq.</i>	doctrina. <i>par.pr.</i>	11. <i>seq.</i>
Jurant alii facile , alii sunt meticolosi	Jurisprudentia studium. <i>par.pr.</i>	12.
ad jurandum. <i>par.pr.</i>	Jus accrescendi , & conjunctiois qua-	
192.	tenus lege Papiae sublatum fuerit.	
Jurisconsulti ad primas dignitates eve-	<i>par.pr.</i>	158.
cti. <i>par.pr.</i>	Ius.	
317.		
Jurisconsulti circa verborum proprie-		
tatem , atq; originem anxi. <i>par.pr.</i>		
11.		
Jurisconsulti diversae sectae se invi-		
cem consulebant. <i>par.pr.</i>		
183.190.		
Jurisconsulti , juris conditores , jura		
constituentes. <i>par.sec.</i>		
72.		
Jurisconsulti medii , seu erescundi.		
<i>Vid.</i> Erciscundi.		
Jurisconsulti Philosophis subae muli.		
<i>par.pr.</i>		
1.		
Jurisconsulti quidam à secta sua trans-		

Jus dicenti non obtemperantis poena. <i>par.sec.</i>	180.	damnationem differentia . <i>par.sec.</i> 194. 196.
Jus gladii omnimodam coēcitionem continent. <i>par.pr.</i>	224.	Legatum generis differt à stipulatio- ne generis. <i>par.sec.</i> 318.
Jus gladii Praefides universarum , non singularum provinciarum habue- runt. <i>par.pr.</i>	224. <i>seq.</i>	Legatum obscurum proper diversi- tatem personarum , & rerum . <i>par.</i> <i>pr.</i> 133.
Jusjurandum corporaliter praefitum quid sit. <i>par.pr.</i>	218.	Legatum optionis habuit tacitam , non expressam conditionem. <i>par.</i> <i>pr.</i> 48. <i>par.sec.</i> 17.
Jus Patronatus , & operarum praefla- tio differunt. * 26. <i>seq.</i>		Legatum per vindicationem , non dum agnatum transmittitur . <i>par.</i> <i>pr.</i> 49.
Jus Patroni in libertum. <i>par.pr.</i>	204.	Legatum per vindicationem sub al- ternatione relictum. <i>par.pr.</i> 289.
Jus, quod necessitas fecit. <i>par.sec.</i>	169.	Legatum quibus modis mutatione rei extinguatur. <i>par.pr.</i> 172. <i>seq.</i>
Justinianus omnia magistratuum mu- nia sumpsit. <i>par.pr.</i>	208.	Lege obligamus , aut ut ipsi obtem- peremus , aut ne contra ipsam fa- ciamus. <i>par.pr.</i> 132.
Justinianus in adeundo facilis. <i>ibid.</i>		
Jusjurandum corporaliter praefitum quid sit , unde dictum , Paganis , & Christianis observatum; non tamen pariter clericis, ut laicis. <i>par.pr.</i> 318. <i>seq.</i>		Leges censoriae sunt conditions in locationibus vestigium à Censori- bus appositae. <i>par.pr.</i> 207.
L.		
L abeonis libri à Javoleno epitо- mati , ejusque libri ex posteriori- bus Labeonis sunt diversi . <i>par.</i> <i>pr.</i>	190.	Leges Julia , & Papia , legum appella- tione intelliguntur. <i>par.pr.</i> 163.
Lapides , & arbores in confinio. * 16.		Leges olim quedam perfectae , qua- dam minus perfectae. <i>par.pr.</i> 164. <i>seq.</i>
Latina libertas data post Justinianum. <i>par.pr.</i>	49.	Leges Romanae ex pluribus civitati- bus sumptae. <i>par.pr.</i> 50.
Laxamentum . <i>par.pr.</i>	57.	LegisJuliae , & Papiae Sanctio . <i>par.</i> <i>pr.</i> 164.
Lectiona , lectorarii servi ; <i>par.pr.</i>	72.	Legitima nomina. <i>par.pr.</i> 114.
Legari civitatibus , vicis , & collegiis quo jure potuerit. <i>par.pr.</i>	132.	Legum doctores vagantes , circula- tores , circumforanei. <i>par.pr.</i> 197.
Legata relicta instituto debentur à substituto. <i>par.sec.</i>	103.	Levana Dea . <i>par.sec.</i> 8r.
Legati per damnationem , & vindi- cationem differentia sublata . <i>par.</i> <i>sec.</i>	113.	Lex de XII. Tabulis per excellen- tiā dicitur. <i>par.pr.</i> 163.
Legati sub alternatione relicti , & sti- pulationis alternatae differentia . <i>par.pr.</i>	87.	Liberalibus studiis feminae institutae. <i>par.pr.</i> 169. <i>seq.</i>
Legatorum differentiae ex jure anti- quo. <i>par.pr.</i>	227. <i>seq.</i>	Liberalibus studiis quod tempus deli- nitum. <i>ibid.</i>
Legatorum omnes differentiae subla- tae à Justiniano. <i>par.pr.</i> 229. <i>seq.</i> <i>par.</i> <i>sec.</i>	291.	Liberi ex concubina sunt naturales tantum. <i>par.pr.</i> 93.
Legatorum per vindicationem , &		Liberi ex concubina suscepti , ex te- stamento , & ab intestato in qua- dam partes patri succedunt ; matri in viriles cum ceteris legitimis. <i>ibid.</i> <i>Libe-</i>

Liberi justi, seu legitimi sunt secundum legem Julianam , Papiamve quæsiti.	<i>ibid.</i>	pite damnatorum non permisus .
Liberi monumenta, munimenta,aedificia dicuntur. <i>par. pr.</i>	84.	<i>par. pr.</i> 270. <i>seq.</i>
Liberi ob crimen paternum more Romano non-puniti. <i>par. pr.</i>	121.	Luctus 3. 7. 9. dicerum, Paganis, Christianis, Graecis , Latinisque observatus. <i>par. pr.</i> 233. <i>seq.</i>
Liberi quædam varie proficerent parentibus. <i>par. pr.</i>	74. <i>seq.</i>	Luctus 20.30.40.dierum, decein mensium , unius anni , Anniversarium. <i>par. pr.</i> 134. <i>seq.</i>
Liberi ut liberi de dote in officiosa repetenda actionem habere poterant, cum ultra dodrantem data fuisset. <i>par. pr.</i>	84.	Ludi, & convivia Scholasticorum. <i>par. pr.</i> 197.
Liberorum educatio apud matrem . <i>par. pr.</i>	203.	Ludi literarii magistrorum mercedes. <i>par. pr.</i> 177.
Liberorum imaginaria , & vera servitus. <i>par. pr.</i>	40.	Lupanaria in praediis honestiorum virorum. <i>par. pr.</i> 53.
Liberos omnes naturâ Stoici existimabant, & Jurisconsulti. <i>par. pr.</i>	16.	Lusciosus quædam varie dicatur . <i>par. pr.</i> 218.
Libertas directa. <i>par. pr.</i>	49. <i>seq.</i>	M
Libertates Philoſophia amplectitur . <i>par. sec.</i>	67.	Agis sumitur positivè , vel comparativè. <i>par. sec.</i> 176.
Libertatibus faverunt Stoici , & Jurisconsulti. <i>par. pr.</i>	16.	Magister , & Curator bonis vendundis datus , eorumque differentia. <i>par. pr.</i> 189.
Libertatis directæ , & fideicommissariæ differentia. <i>par. pr.</i> 49. <i>seq.</i> <i>par. sec.</i>	70.	Magistratus in jurisdictione voluntaria, ut in contentioſa, se potest subſicere alii magistrati acquali , seu inferiori. <i>par. sec.</i> 179.
Libertatis latinae modi quidam . <i>par. pr.</i>	254.	Magistratus minores sine imperio. <i>par. pr.</i> 68.
Libertus an filio emancipato assignari possit. <i>par. pr.</i>	252. <i>seq.</i>	Magistratus municipales annui , & quinquennales. <i>par. pr.</i> 144.
Liberum hominem si quis sciens viderit, tenetur lege Fabia de Plagiariis. <i>par. pr.</i>	142.	Magistratus municipales , quae habent. <i>par. pr.</i> 144. <i>par. sec.</i> 174. <i>seq.</i> 257.258.
Libri Pandectarum Modestini . <i>par. pr.</i>	308. <i>seq.</i>	Magistratum municipalium jurisdictione. <i>par. pr.</i> 143. <i>seq.</i>
Lis contestata , & controversia mota distinguitur. <i>par. pr.</i>	204.	Mallones capillorum. <i>par. pr.</i> 116.
Livilla Sejani uxor. <i>par. pr.</i>	174.	Mancipi rerum, & nec mancipi quædam differentia. <i>par. pr.</i> 124. <i>seq.</i> 315. <i>seq.</i>
Locatio est , cum certa fructuum quantitas datur. <i>par. sec.</i>	218.	Mandatum stipulationis , & mandatum solutionis post mortem , eorumque differentia.* 26. <i>seq.</i>
Locatio per averionem unde dicta. <i>par. pr.</i>	221.	Maniae , seu pilas compitalibus politae. <i>par. pr.</i> 182.
Locus religiosus fit illatione trunci absque capite. <i>par. pr.</i>	78.	Manualia Julii Pauli. *
Luctus seminarum. <i>par. pr.</i>	184.	Manumissio adscripta circulo . <i>par. pr.</i> 5.
Luctus hostium , perduellionum , ca-		277. <i>seq.</i>
		Ma-

Manumissio inter amicos , per epistola- lam , & per mensam. <i>par.pr.</i> 214. <i>seq.</i>	Meretrices honestoris loci. <i>par.pr.</i> 53.
Manumissiones in Ecclesia. <i>par.pr.</i> 81.	Meretrices quaeclum non turpiter ac- cipiunt. <i>ibid.</i>
Manumissionis vertigines , & circum- actiones statū mutationem ostendebant. <i>par.pr.</i> 81. <i>par.sec.</i> 55.	Meretricis questus honestior, si non sit diurnus, sed nocturnus. <i>ibid.</i>
Manumissio novum hominem facit. <i>par.pr.</i> 81. <i>par.sec.</i> 55. 122.	Meretrices huinanoribus disciplinis , & mathematicis operam dabant <i>par.pr.</i> 170.
Manumissionum quidam ritus trans- lati ad baptismum. <i>ibid.</i>	Milites ex una militia ad aliam transi- re non poterant , nec duabus mili- tiis inferi. <i>par.pr.</i> 81.
Manumissi retentō obsequiō . <i>par.</i> <i>pr.</i> 49.	Milites focatis donare prohibentur, at eas possunt heredes instituere . <i>par.pr.</i> 311.
Manus emissa. <i>par.pr.</i> 110.	Milites olim uxores habere non pote- rant. <i>par.pr.</i> 194.
Marcelli J.C. aetas, secta. <i>par.pr.</i> 258. <i>seq.</i>	Milicia Ecclesiastica exemplū militiae romanae in plerisque instituta . <i>par.</i> <i>pr.</i> 80.
Marcellus J. C. Proculejanus . <i>par.pr.</i> 28.89. <i>par.sec.</i> 13. 46.	Militia in heredes transmittitur . <i>par.</i> <i>sec.</i> 277. <i>seq.</i>
Maritalis honor. <i>par.pr.</i> 94.	Militis quoddam jus singulare . <i>par.</i> <i>pr.</i> 263.
Maritus, cùm condemnatur in quan- tum facere potest , an aës alienum deducatur. * . 31.	Militis testamentum quibusdam legi- bus subditum , & quibusdam solu- tum. <i>par.pr.</i> 309. <i>seq.</i>
Maritus quartam partem bonorum uxori donare poterat jure Longo- bardorum. <i>par.pr.</i> 39.	Milicium processus. <i>par.pr.</i> 45.
Masculini , & feminini sexūs differen- tiā cur Praetor non fecerit in edi- cto unde liberi , quam fecit in edicto de bonorum possessione contra ta- bulas. <i>par.pr.</i> 307. <i>seq.</i>	Militum itationes. <i>par.pr.</i> 159.
Matrum dura custodia. <i>par.pr.</i> 37. <i>seq.</i>	Militum titulus. <i>par.pr.</i> 80. <i>seq.</i>
Mediae sententiae Jurisconsultorum. <i>par.pr.</i> 149. 154. <i>par.sec.</i> 41. 51. 73. 76.	Militum Vigiliae eadem , & clericorum. <i>par.pr.</i> 43.
Mediae sententiae Jurisconsulti , Phi- losophi , Theologi. <i>par.pr.</i> 6. <i>seq.</i>	Minors fidejussori an prosit in inte- grum restitutio. <i>par.pr.</i> 127.
Medicas obstetrics. <i>par.pr.</i> 174. <i>seq.</i>	Miscelliones Jurisconsulti. <i>par.pr.</i> 280.
Medici utriusque lexūs. <i>par.pr.</i> 174.	Missa defunctorum pro vivis . <i>par.</i> <i>pr.</i> 281. <i>seq.</i>
Medicorum mercedes. <i>par.pr.</i> 175. <i>seq.</i>	Mitra muliebre capitī indumentum. <i>par.pr.</i> 116.
Medicorum sectae. <i>par.pr.</i> 8.	Mitrae meretricum , ascetiarum. <i>ibid.</i>
Mentecapti à furiosis disinguuntur. <i>par.sec.</i> 59.	Mixcum imperium nihil magis habet jurisdictionis , quām imperii ; aut imperii , quām jurisdictionis . <i>par.</i> <i>pr.</i> 113.
Mercedes Comitum , & Judicium . <i>par.</i> <i>pr.</i> 178. <i>seq.</i>	Modicum tempus varie accipitur. <i>par.</i> <i>pr.</i> 57.
Mercedes iudi literarii Magistrorum. <i>par.pr.</i> 177.	Monachi desidia insulati . <i>par.</i> <i>pr.</i> 295. <i>seq.</i>
Mercedes Nutricum , & Advocatorum. <i>par.pr.</i> 179. <i>seq.</i>	Mona-
Mercedes Philosophorum , & Juriscon- sultorum. <i>par.pr.</i> 177.	

Monasterium tres faciunt. <i>par.pr.</i>	63.	<i>pr.</i>	70.
Monstrosus partus an matri prospit. <i>par.pr.</i>	33. seq.	Naturalis simul, & civilis possessio est, quae corpore, & jure consistit. <i>ibid.</i>	
Monstrosus partus an rumpat testamentum. <i>par.sec.</i>	81.	Negligentia simplex, seu levis culpa; & negligentia magna, seu magna culpa. *	21. seq.
Monumenta vetera, publica, probationem inducunt. <i>par.pr.</i>	258.	Nervi J.C. derisus. <i>par.pr.</i>	103. 141.
Mores consuetudinem efficiunt, non consuetudo morem. <i>par.pr.</i>	38.	Nomina certa, incerta. <i>par.pr.</i>	114.
Morgengabe. <i>par.pr.</i>	39.	Nominum dies, nominalia. <i>par.pr.</i>	71.
Mortalitatis ordo turbatus, sacris literis indigitatus. <i>par.pr.</i>	104. seq.	Novatae obligationes in verborum, atque hominum obligationem. <i>par.pr.</i>	140.
Mortem taediō vitae accessi posse Jurisconsulti à Stoicis putaverunt. <i>par.pr.</i>	24.	Novi operis nunciatio inutilis interdictum de remissionibus tollitur. <i>par.pr.</i>	98.
Mulieres, <i>vid. Femine.</i>		Nuncupabatur, quod siebat palam, & in tabulas referebatur. <i>par.pr.</i>	153.
Mulieres Atticae, & Romanae quid agere potuerint. <i>par.pr.</i>	155. seq.	Nuptiae iustitiae absque consensu parentum secundum antiquos canones. <i>par.sec.</i>	58.
Mulieres facile donare non praefumuntur, quia teniores, & avidiores sunt. <i>par.pr.</i>	173.	Nuptiae inter educatorem, & alumnam permissae. <i>par.sec.</i>	62.
Mulierum favor in repetitione dotis. <i>par.pr.</i>	208. seq.	Nuptiae prohibitae inter suscepitorem, & suscepitam. <i>ibid.</i>	
Multae dictiōne non habet arbitrius compromissarius. <i>par.pr.</i>	223.	Nuptiarum tres dies festi. <i>par.pr.</i>	139.
Muneralis lex. <i>par.sec.</i>	264.	Nutricia, seu mercedes nutricum. <i>par.pr.</i>	179. seq.
Munerum immunitates, personae, vel patrimonii. <i>par.pr.</i>	227.	Nutus est omnium hominum communis sermo. <i>par.pr.</i>	120.
Munus viae munienda, ut est cura, vel collatio. <i>par.pr.</i>	207. seq.	Nutus Graecorum quo maximè consensus exprimebant. <i>par.pr.</i>	120.
Mutatione rei quomodo pignus, legatum, ususfructus extinguatur. <i>par.pr.</i>	171. seq.	Nux et al. <i>par.pr.</i>	218.
Mythicum testamentum feminae facere non poterant. <i>par.pr.</i>	41. 152.	O.	
Mūs. <i>par.pr.</i>	218.	Blagatio civilis dicitur, quae simul est naturalis. <i>par.pr.</i>	69.
N.		Oblatio rei debitae an liberet debitorum ipso jure, vel per exceptionem. <i>par.pr.</i>	180.
N atuum professio. <i>par.pr.</i>	110.	Obligationes novatae in verborum, & nominum obligationem. <i>par.pr.</i>	140.
Natura, & substantia contrarium differt. <i>par.pr.</i>	100.	Obligationis inutilis quedam species. <i>par.pr.</i>	248. seq.
Naturalis possessio iusta, vel iusta sit, neutra fieri potest legitima. <i>par.pr.</i>	70.	Obscurum legatum propter diversitatem personarum, & serum. <i>par.pr.</i>	
Naturalis possessionis, & civilis distinctione. <i>par.pr.</i>	68. seq.		
Naturalis possessio, sive corporalis, corpore tantum consistit. <i>par.pr.</i>			

<i>Pr.</i>	133.	<i>tes. par. sec.</i>	13.
Obstetrics , levantes. <i>par. sec.</i>	81.	Pannicularia. <i>par. pr.</i>	79.
Obstetrics medicae. <i>par. pr.</i>	174. seq.	Papinianitae. <i>par. pr.</i>	196.
Occultum foenus. <i>par. pr.</i>	114.	Papinianus primā aetate in jure profecerat. <i>par. pr.</i>	97.
Ope consilio non fuit propria actio furti , sed formula accommodata aliis actionibus. <i>par. pr.</i>	76. seq.	Papinianus trigeminō sextō aetatis an- nō perfectam juris cognitionem fuerat asseditus. <i>ibid.</i>	
Operae officiales , & artificiales , ea- rumque differentiae. * <i>par. sec.</i>	26.	Papinianus variavit non semel. <i>par. sec.</i>	36.
Optiones , & speculatores damnato- rum spolia dividebant . <i>par. pr.</i>	79. seq.	<i>Plaadiādēs. par. sec.</i>	112.
Optionis legatum habuit tacitam , non expressam conditionem. <i>par. pr.</i>	48.	Parentum consentius in nuptiis libero- rum intervenire debuit secundum antiquos canones. <i>par. sec.</i>	58.
Oratio disjunctiva , subdisjunctiva , <i>par. sec.</i>	112.	Parentum votum , ut superstites ha- beant liberos. <i>par. pr.</i>	105.
Oratoria , seu Oraria loca. <i>par. pr.</i>	318.	Partus abacti poena. <i>par. pr.</i>	17. seq.
Ordo mortalitatis turbatus , sacrī lite- ris indigitans. <i>par. pr.</i>	104. seq.	Partus noni , undecimi , vel ulterioris mensis. <i>par. pr.</i>	184.
Originalis peccati labē Virgo Deipara exempta argumentō quodam pro- batur. <i>par. pr.</i>	58.	Partus spirans editus rumpit testamen- tum , licet vocem non emiserit. <i>par. sec.</i>	80.
<i>P.</i>		Pater filiam in adulterio deprehensam poterat occidere. <i>par. pr.</i>	40.
P Acta contra substantiam , & na- turam contractuum. <i>par. pr.</i>	101.	Pater in causa filii judex esse potest. <i>par. pr.</i>	36.
Pacta in continentī apposita contra- ctibus stricti juris insunt ex parte actoris , & ex parte rei. <i>ibid. par. sec.</i>	183.	Pater non tenetur condicione furtiva, si filius furtum fecerit ; nec condi- cione rerum aminorum nomine filiae , nisi quatenus locupletior fa- ctus est. <i>par. pr.</i>	244.
Pacta , quae adjiciunt , & detrahunt contractui emptionis . <i>par. pr.</i>	99. seq.	Paterno officium dotare filiam . <i>par. sec.</i>	73.
Pacta quaedam ex intervallo facta in- sunt contractui bonae fidei , etiam ex parte actoris . <i>par. pr.</i>	98.276.	Patria potestas imminuta temporibus Ulpiani. <i>par. pr.</i>	40.
Pactum adjiciens , vel detrahens con- tractui emptionis , sit circa admini- cula , non circa substantiam. <i>par. pr.</i>	100. <i>par. sec.</i>	Patris potestas jurene scripto , vel mo- ribus introducta . <i>par. pr.</i>	44.
Pactum est species conventionis , non genus. <i>par. sec.</i>	182.	Patris scientia , vel ignorantia . <i>Vid. Scientia.</i>	
Pactum nudum dici potest , quod inest contractui. <i>par. pr.</i>	276. seq.	Patroni jus in libertum <i>par. pr.</i>	204.
Pallae , pallia , Virorum & Mulierum. <i>par. pr.</i>	200.	Patronus cum condemnatur in quan- tum facere potest , an aes alienum deducatur. *	31.
Quandecumque concionatores oscitan- <i>par. II.</i>		Pensione non solutā aedes perclusae , & revulsa. <i>par. pr.</i>	102. seq.
		Pensiones vicem fructuum obtinent. <i>par. pr.</i>	59.257.
		E Pen-	

Monasterium tres faciunt. <i>par.pr.</i>	63.	<i>pr.</i>
Monstrulos partus an matri profit. <i>par.pr.</i>	33. <i>seq.</i>	Naturalis simul, & civilis possessio est, quae corpore, & jure consistit. <i>ibid.</i>
Monstrulos partus an rumpat testamentum. <i>par.sec.</i>	81.	Negligentia simplex, seu levis culpa; & negligentia magna, seu magna culpa. *
Monumenta vetera, publica, probationem inducent. <i>par.pr.</i>	258.	<i>21. seq.</i>
Mores consuetudinem efficiunt, non consuetudo morem. <i>par.pr.</i>	38.	Nerva J. C. derisus. <i>par.pr.</i> 103.141.
Morgengabe. <i>par.pr.</i>	39.	Nomina certa, incerta. <i>par.pr.</i> 114.
Mortalitatis ordo turbatus, factis literis indigitatus. <i>par.pr.</i>	104. <i>seq.</i>	Nominum dies, nominalia. <i>par.pr.</i> 71.
Mortem taediō vitae accersi posse Jurisconsulti à Stoicis putaverunt. <i>par.pr.</i>	24.	Novatae obligationes in verborum, atque hominum obligationem. <i>par.pr.</i> 140.
Mulieres, <i>vid.</i> Femine.		Novi operis nunciatio inutilis interdicto de remissionibus tollitur. <i>par.pr.</i> 98.
Mulieres Atticae, & Romanae quid agere potuerint. <i>par.pr.</i>	155. <i>seq.</i>	Nuncupabatur, quod siebat palam, & in tabulas referebatur. <i>par.pr.</i> 153.
Mulieres facile donare non praefumuntur, quia tenaciores, & avidiores sunt. <i>par.pr.</i>	173.	Nuptiae injustae absque consensu parentum secundum antiquos canones. <i>par.sec.</i> 58.
Mulierum favor in repetitione dotis. <i>par.pr.</i>	208. <i>seq.</i>	Nuptiae inter educatorem, & alumnam permissae. <i>par.sec.</i> 62.
Multae dictiōnēm non habet arbitrius compromissarius. <i>par.pr.</i>	223.	Nuptiae prohibitae inter suscepētorem, & suscepētam. <i>ibid.</i>
Munētalis lex. <i>par.sec.</i>	264.	Nuptiarum tres dies festi. <i>par.pr.</i> 139.
Munerū immunitates, personae, vel patrimonii. <i>par.pr.</i>	237.	Nutricia, seu mercedes nutricum. <i>par.pr.</i> 179. <i>seq.</i>
Munus viae munienda, ut est cura, vel collatio. <i>par.pr.</i>	207. <i>seq.</i>	Nutus est omnium hominum communis sermo. <i>par.pr.</i> 120.
Mutatione rei quomodo pignus, legatum, ususfructus extinguatur. <i>par.pr.</i>	171. <i>seq.</i>	Nutus Graecorum quo maximè consensus exprimebant. <i>par.pr.</i> 120.
Myſticum testamentū feminae facere non poterant. <i>par.pr.</i> 41.152.		Nuptiale. <i>par.pr.</i> 218.
Mōrū. <i>par.pr.</i>	218.	O.
N Atalium professio. <i>par.pr.</i> 110.		Bligatio civilis dicitur, quae simul est naturalis. <i>par.pr.</i> 69.
Natura, & substantia contracuum differt. <i>par.pr.</i>	100.	Oblatio rei debitae an liberet debitorum ipso jure, vel per exceptionem. <i>par.pr.</i> 180.
Naturalis possessio iusta, vel injuriosa, neutra fieri potest legitima. <i>par.pr.</i>	70.	Obligationes novatae in verborum, & nominum obligationem. <i>par.pr.</i> 140.
Naturalis possessionis, & civilis distinctione. <i>par.pr.</i>	68. <i>seq.</i>	Obligationis inutilis quaedam species. <i>par.pr.</i> 148. <i>seq.</i>
Naturalis possessio, sive corporalis, corpore tantum consistit. <i>par.pr.</i>		Oblicurum legatum propter divertitatem personarum, & rerum. <i>par.pr.</i>

<i>Pr.</i>		
Obstetrics , levantes. <i>par.sec.</i>	81.	tes. <i>par.sec.</i>
Obstetrics medicae. <i>par.pr.</i>	174 seq.	Panniculatia. <i>par.pr.</i>
Occultum foenus. <i>par.pr.</i>	114.	Papinianitae. <i>par.pr.</i>
Opo consilio non fuit propria actio furti , sed formula accommodata aliis actionibus. <i>par.pr.</i>	76 seq.	Papinianus primā aetate in jure profecerat. <i>par.pr.</i>
Operae officiales , & artificiales , ea- rumque differentiae. *	26.	Papinianus trigesimalē sextō aetatis an- nō perfectam juris cognitionem fuerat assecutus. <i>ibid.</i>
Optiones , & speculatores damnato- rum spolia dividebant . <i>par.pr.</i>	79. seq.	Papinianus yariavit non semel . <i>par. sec.</i>
Oratio disjunctiva , subdisjunctiva , <i>par.sec.</i>	112.	<i>Plaquetā dēcēn.</i> <i>par.sec.</i>
Oriatoria , seu Oraria loca. <i>par.pr.</i>	218.	Parentum coniensis in nuptiis libero- rum intervenire debuit secundūm antiquos canones. <i>par.sec.</i>
Ordo mortalitatis turbatus , sacrī lite- ris indigitatus. <i>par.pr.</i>	104. seq.	Parentum votum , ut superstites ha- beant liberos. <i>par.pr.</i>
Originalis peccati labē Virgo Deipara exempta argumentō quodam pro- batur. <i>par.pr.</i>	58.	Partus abacti poena. <i>par.pr.</i>
P.		
P Acta contra substantiam , & na- turam contractuum. <i>par.pr.</i>	101.	Partus noni , undecimi , vel ulterioris mensis. <i>par.pr.</i>
Pacta in continentis apposita contra- ctibus stricti juris insunt ex parte actoris , & ex parte rei. <i>ibid.</i> <i>par. sec.</i>	182.	Partus spirans editus rumpit testamen- tum , licet vocem non emiserit. <i>par. sec.</i>
Pacta , quae adjiciunt , & detrahunt contractui emptionis . <i>par.pr.</i>	99. seq.	Pater filiam in adulterio deprehensam poterat occidere. <i>par.pr.</i>
Pacta quedam ex intervallo facta in- sunt contractui bonae fidei , etiam ex parte actoris. <i>par.pr.</i>	98.276.	Pater in causa filii judex esse potest. <i>par.pr.</i>
Pactum adjiciens , vel detrahens con- tractui emptionis , sit circa admini- cula , non circa substantiam. <i>par.pr.</i>	100. <i>par.sec.</i>	Pater non tenetur condicione furtiva , si filius furtum fecerit ; nec condi- cione rerum aliorum nomine filiae , nisi quatenus locupletior fa- ctus est. <i>par.pr.</i>
Pactum est species conventionis , non genus. <i>par.sec.</i>	182.	Paternum officium dotare filiam . <i>par. sec.</i>
Pactum nudum dici potest , quod inest contractui. <i>par.pr.</i>	276. seq.	Patria potestas imminuta temporibus Ulpiani. <i>par.pr.</i>
Pallae , pallia , Virorum & Mulierum. <i>par.pr.</i>	200.	Patris potestas iurene scripto , vel mo- ribus introducta. <i>par.pr.</i>
Pandectarum copiçnatores oscitan- <i>Par.II.</i>		Patris Scientia , vel ignorantia . <i>Vid. Scientia.</i>
		Patroni jus in libertum <i>par.pr.</i>
		Patronus cum condemnatur in quan- tum facere potest , an aes alienum deducatur. *
		Pensione non solutā aedes perclusae , & revulsa. <i>par.pr.</i>
		Pensiones vicem fructuum obtinent. <i>par.pr.</i>
		E Pen-

Pensionum , & fructuum differen-		32.
tia. <i>ibid.</i>		
Peregrini, quibus datum erat jus com-		
mercii , & connubii , usucapere po-		
tuerunt praeterquam ex causis te-		
stamentis. <i>par.pr.</i> 211. <i>seq.</i>		
Permutatio apud gentes discreta à ven-		
ditione , post nummorum usum .		
<i>par.pr.</i> 312.		
Permutatio non infert dominii trans-		
ferendi necessitatem. <i>par.pr.</i> 160.		
Permutatio non nuda voluntate con-		
trahitur , sed traditione rei interve-		
niente. <i>par.pr.</i> 105.		
in Permutatione dominium transferri		
necessus non est, ut nec in venditio-		
ne. <i>par.pr.</i> 54.105. <i>par.sec.</i> 226. <i>seq.</i>		
Persecutio in rem , vel in personam		
est. <i>par.pr.</i> 267.		
Personalis actio longo tempore non		
tolitur. <i>par.sec.</i> 54.		
Petere ante tempus , & conditionem		
existentem differt. <i>par.pr.</i> 112. <i>seq.</i>		
Petitio propriæ est in rem. <i>par.pr.</i> 267.		
Philosophi Jurisconsultis subaequuli -		
<i>par.pr.</i> 1.		
Philosophorum mercedes. <i>par.pr.</i> 177.		
Philosophorum sectæ. <i>par.pr.</i> 8.		
Pictura , quæ est pretiosior , cur tabu-		
lae non cedat. <i>par.pr.</i> 304.		
Pignorata re duabus , quomodo jus		
luum quisque persequatur. <i>par.pr.</i> 67.		
Pignori eadem rem diversis contra-		
ctibus supponere. <i>ibid.</i>		
Pignoris judicialis , & praetorii diffe-		
rentiae. <i>par.sec.</i> 265.		
Pignus conventionalis , & praetorium.		
<i>par.sec.</i> 20. <i>seq.</i>		
Pignus fiduciarium. <i>par.pr.</i> 198.		
Pignus mutatione rei quibus modis		
extinguatur. <i>par.pr.</i> 171. <i>seq.</i>		
Pignus rei alienæ ratihabitione con-		
firmatur. <i>par.pr.</i> 274.		
Pilæ ex farina homines , ex lana mu-		
lieres ; pilæ stramentitiae , aut fo-		
neæ lervos referabant. <i>par.pr.</i> 182.		
Pileus in manumissionibus , & bapti-		
		fimo. <i>par.pr.</i>
Poenae ex delictis defunctorum ut		
variæ ad heredes transeunt . <i>par.</i>		
<i>pr.</i> 120. <i>seq.</i>		
Poenale judicium adversus non ob-		
temperantes iurisdictioni . <i>par.</i>		
<i>pr.</i> 145.		
Poena vinculorum. <i>par.pr.</i> 247.		
Popina in honestus locus. <i>par.pr.</i> 53.		
Possessio corpore , & jure consistens,		
legitima est. <i>par.pr.</i> 70.		
Possessio iusta , & legitima differunt. <i>ib.</i>		
Possessio naturalis iusta , vel injusta sit,		
neutra fieri potest legitima. <i>ibid.</i>		
Possessio naturalis , sive corporalis, cor-		
pore tantum consistit. <i>ibid.</i>		
Possessio naturalis simul & civilis ,		
corpore & jure consistunt. <i>ibid.</i>		
Possessio , quæ corpore tantum consis-		
tit , nunquam fit legitima. <i>ibid.</i>		
Possessio , quam Praetor interdicto		
tuetur , iusta est , sed non legitima.		
<i>ibid.</i>		
circa Possessionem plurimæ dissiden-		
tes Iurisconsultum. <i>par.sec.</i> 129.		
Possessionis , & proprietatis causa une		
eodemque judicio terminata . <i>par.</i>		
<i>pr.</i> 193.		
Possessionis naturalis , & civilis distin-		
ctio. <i>par.pr.</i> 68. <i>seq.</i>		
Possessore hereditatis locupletiore fa-		
cio , inspicitur tempus rei judicatae.		
<i>par.pr.</i> 269.		
Possessori hereditatis etiam post item		
contestatam debitores hereditarios		
convenire permittitur. <i>par.pr.</i> 204.		
Praejudiciales exceptions. <i>par.pr.</i> 129.		
268.		
Praescriptionis , & usucaptionis diffe-		
rentiae. <i>par.sec.</i> 261.		
Praescriptio 30.annorum an Theodo-		
sio seniori , vel juniori tribuenda.		
<i>par.sec.</i> 294. <i>seq.</i>		
Praescriptis verbis actio unde dicta.		
<i>par.pr.</i> 291. <i>par.sec.</i> 228.		
Praescriptis verbis actio an concurrat		
cum alijs actionibus. <i>par.sec.</i> 284. <i>seq.</i>		
<i>Prae-</i>		

Praescriptis verbis actio non datur ex omnibus contractibus innominatis; sed tantum ex iis, qui sunt similes contractibus nominatis. <i>par.pr.</i> 290. seq.	<i>pr.</i>	131.
Praescriptis verbis actio ut sit proxima directae actioni ex certis contractibus. <i>par.pr.</i> 143.		
Praescriptis verbis actiones. <i>Vide ius verb.</i> Actiones.		
Praesepia tabulis pictis adornata. <i>par.pr.</i> 150. seq.		
Preasumptiones saepe à Justiniano inductae. <i>par.sec.</i> 26.		
Praetoris, & Consulis jurisdictione in fidicemissis, & libertatibus. <i>par.pr.</i> 188. seq.		
Precationes dirae, sceleratae preces. <i>par.pr.</i> 281. seq.		
Principis omnibus legibus scriptis solutus. <i>par.pr.</i> 294.		
Privata negotia, seu judicia. <i>par.pr.</i> 36.		
Privigna in concubinam haberi non potest. <i>par.pr.</i> 95.		
Privilegia, Personae, quae privilegiis uti possunt. <i>par.pr.</i> 115.		
Probationes ex veteribus, & publicis monumentis. <i>par.pr.</i> 258.		
Processus militum, advocatorum, clericorum. <i>par.pr.</i> 46.		
Processus spes. <i>ibid.</i>		
Proculejani à Veterum regulis recesserunt. <i>par.pr.</i> 187.		
Proculejani jurisconsulti magis à partibus Stoicorum fuerunt. <i>par.pr.</i> 21. seq. 24.		
Proculejanorum Jurisconsultorum doctrina. <i>par.pr.</i> 5.		
Proculus, & Julianus saepe dissenserunt. <i>par.pr.</i> 93. seq.		
Professio natalium. <i>par.pr.</i> 110.		
Professores, Civitatum & Principum iudiciis probati. <i>par.pr.</i> 95. seq.		
Professores propriè liberalium artium. <i>par.pr.</i> 176.		
Professorum mercedes. <i>par.pr.</i> 175. seq.		
Promiscuae conditiones quae sint. <i>par.</i>		
Promotuum cum mutuo convenit, & differt. <i>par.sec.</i> 266. seq.		
Proportionem geometricam Sabiniani sequebantur, Proculejani arithmeticam. <i>par.pr.</i> 153. <i>par.sec.</i> 82. seq.		
Pubertas. <i>par.pr.</i> 19.		
Pubertas cur definita anno 14. <i>par.pr.</i> 22. seq. 305. seq.		
Pubertas duobus septenariis complectitur. <i>par.pr.</i> 74.		
Pubertatis tempus indefinitum ante Justinianum. <i>par.pr.</i> 168. seq.		
Pubertatis terminus secundum Stoicos, & Jurisconsultos. <i>par.pr.</i> 15. 22. seq.		
Pupilli anno luctus finito sub eo ruma tutela, qui legitimi erant; vel iis dati tutores. <i>par.pr.</i> 37.		
Pupilli per annum luctus erant sub matrum custodia. <i>ibid.</i>		
Pupilli locoletiore factō, inspicitur tempus petitionis, seu litis contentiae. <i>par.pr.</i> 269.		
Pupillus non tenetur ex dolo tutoris. <i>par.sec.</i> 239. seq.		
Pupillus quomodo obligatur naturaliter. <i>par.pr.</i> 245. 246. seq. <i>par.sec.</i> 207.		
Pupillus secundum regulas civiles pacisci non potest. <i>par.pr.</i> 38.		
Purpura, licet pretiosior, cur vestimento cedat. <i>par.pr.</i> 304.		
Q.		
Quæstiones decillionum perperam à Justiniano relatae. <i>par.sec.</i> 89. 96.		
Quæstores, qui mittebantur in provincias, imperium merum, & mixtum quandoque habuerunt. <i>par.pr.</i> 68.		
Quæstor urbanus neque imperium merum, neque mixtum habuit. <i>par.pr.</i> 68.		
Querela inoficioſi testamenti sine effectu. <i>par.pr.</i> 111. seq.		
R.		
Atihabitio confirmat pignus rei alienae. <i>par.pr.</i> 274.		
E 2 Ra-		

- Ratihabitione facilius res factū , quādī
res juris confirmabantur. *par.pr.* 75.
seq. par.sec. 7. 247.
- Regula Catoniana. *par.pr.* 187.
- Regulae juris breves. *par.pr.* 11.
- Regularum juris rationes Jurisconsulti
plerumque ignorabant. *par.pr.* 187.
par.sec. 64.
- Regulas juris Tribonianus suo sensu
interpretari amavit. *par.sec.* 76.
- Regulis Veterum Sabiniani insiste-
bant. *par.pr.* 187.
- Relegationis, & deportationis differen-
tia. *par.sec.* 301.
- Religiosus locus sit illatione truncī abſ-
que capite. *par.pr.* 78.
- Remissio alia fit interdictō, alia cogni-
tione Praetoris. *par.pr.* 97. *seq.*
- Remissio nuntiationis novi operis uti-
lis, & inutilis. *par.pr.* 98.
- Repotia. *par.pr.* 139.
- Rerum amotarum actio non eſt poe-
nalis. *par.sec.* 38.
- Res factū, & juris. *par.pr.* 75.
- Res quaedam solae alienari non pos-
sunt, at per universitatem alienan-
tur. * 28.
- Restitutio in integrum an proſit mi-
noris fideiūſionis. *par.pr.* 127.
- Retractiones Cujacii quaedam ex-
prefiae, quaedam tacitae. *par.sec.* 159.
- Rethorum lectae. *par.pr.* 8.
- Ridere, & detidere. *par.pr.* 103.
- Romanæ leges ex pluribus Civitati-
bus sumptae. *par.pr.* 50.
- Romana libertas. *par.pr.* 49.
- Romanō more feminæ in caſtris non
erant. *par.pr.* 194.
- Rubrianum Senatusconsultum. *par.
pr.* 219. *seq.*
- Rusticæ tribus honoratores urbanis.
par.pr. 198.
- Rustici servi, rustica ſupellex, veftiſto-
ga, cibaria, penus, aedes rusticæ.
par.pr. 83.
- S**abiniani Veterum regulis insite-
bant. *par.pr.* 187. *par.sec.* 16.
- Sabinianoruni Jurisconsultorum do-
ctrina. *par.pr.* 45. *par.sec.* 16. 102.
- Sacerdotes Praetor edictis luis cogere
noluit. *par.pr.* 123. *seq.*
- Sacerdotum uxores, focariae, foresses.
par.pr. 194. *seq.*
- Sacramentum ſtudiorum iutis. *par.
pr.* 178.
- Saci faciundi crux si quid de dolio de-
matur, totum dolium ſacrum fieri.
par.pr. 45.
- Sacrificia mala, nocturna, funesta. *par.
pr.* 281. *seq.*
- Sacrorum defecatio. *par.sec.* 274.
- Salapittæ. Salpidae. *par.pr.* 81.
- Salvius Julianus. *Vid. Julianus.*
- Sanctio LegisJuliae, & Papiae. *par.
pr.* 164.
- Sanguinis turbatio. *par.pr.* 184.
- Scholastici de foro, seu Advocati. *par.
pr.* 180.
- Scholastici ingredientes ſcholam pecu-
niā inferebant. *par.pr.* 197.
- Scholasticorum ludi, & convivia. *par.
pr.* 197.
- Scholasticorum praefecti convivia fa-
ciebant. *ibid.*
- Scientia patris non nocet, nec igno-
ranta patris prodeſt filioſamilias
heredi instituto, quominus dies per-
tendae bonorum poſſeſſionis ce-
dant. *par.pr.* 156. *seq.*
- Sectæ Jurisconsultorum, Theologo-
rum, Medicorum. *par.pr.* 8.
- Sectæ Jurisconsultorum quæ præva-
leret. *par.pr.* 6.
- Senatusconsulta circa leges facta, &
circa leges Julianam, & Papiam. *par.
pr.* 165.
- Senatusconsulti Trebelliani, & Peg-
iani quaedam differentia. *par.pr.*
255. 256. *seq.* 289. *seq.*
- Senatusconfultum ad Legem Fabiam
de plagiariis. *par.pr.* 142.
- S**e-

Senatusconsultum Rubrianum , Jun- cianum, Dafumianum. <i>par.pr.</i> 219. <i>seq.</i>	Servius Sulpitius à Q. Mütio Scaevola objurgatus mediā aetate proficere caepit. <i>par.pr.</i> 97.
Sententiarum mira diversitas . <i>par. sec.</i> 37.	Servus communis legari , eique lega- tum relinqu potuit. <i>par.sec.</i> 91.
Servi Caesarum, ut liberi homines age- bant. <i>par.pr.</i> 148.	Sinu pecunias excipiebant. <i>par.pr.</i> 79.
Servi in fuga cur nec vendi, nec dona- ri possunt. <i>par.pr.</i> 142.	Socer parentis loco. <i>par.pr.</i> 252.
Servi intes jumenta , & quadrupedes habit. <i>par.pr.</i> 72. <i>seq.</i>	Societas universorum, vel partis bono- rum. <i>par.pr.</i> 261.
Servi nec statum , nec personam , nec vivi , nec mortui communionem Civitatis habuerunt. <i>par.pr.</i> 182. <i>seq.</i>	Socius omnium bonorum non tene- tur , nisi in quantum facere potest. *
Servi pro nullis apud Praetorem . <i>par. pr.</i> 192.	Sodalitaria. <i>par.pr.</i> 31.
Servi urbani, & rustici. <i>par.pr.</i> 83.	Zētapa. <i>par.pr.</i> 19.
Servus communis duorum domino- rum , & servus , in quo alius habet proprietatem , alius usumfructum , quomodo differant. * 35.	Zupritm. <i>ibid.</i>
Servitus poenae morti assimilatur in Lege Papia. <i>par.pr.</i> 166.	Sororum, Fratrum nomina nequiora. <i>par.pr.</i> 193.
Servitutes consistunt in solo , aut su- perficie praedii servientis , non do- minantis. <i>par.pr.</i> 33. <i>par.sec.</i> 192.	Spadones adoptare possunt , nuptias contrahere, manumittere causā ma- trimonii , postumum heredem scri- bere, non verò Castrati. <i>par.pr.</i> 25.
Servitutes denominationem accipiunt à praedio dominante, non servien- te. <i>par.sec.</i> 192.	Spadonum , & Gastratorum differen- tia secundū Stoicos , & Proculeja- nos. <i>ibid.</i>
Servitutes precariō concedi possunt . <i>par.pr.</i> 32.	Spado sanus habetur. <i>ibid.</i>
Servitutes praediorum suam habent naturam. <i>par.pr.</i> 35.	Spes processus. <i>par.pr.</i> 45.
Servitutes rusticorum praediorum cur suerint res inancipi , non, urbanō- rum. <i>par.pr.</i> 197. <i>seq.</i>	Spolia captivi ad eum pertinent , qui bellō cepit. <i>par.pr.</i> 80.
Servitutes praediorum rusticorum cur pignori obligari, & fiduciari possint, non urbanorum. <i>ibid.</i>	Spolia damnatorum Optiones, & Spe- culatores dividebant. <i>par.pr.</i> 79. <i>seq.</i>
Servitutes urbanorum , & rusticorum servitutes quo differunt. * 11.	Spurii ab honoribus rejecti. <i>par.pr.</i> 302. <i>seq.</i>
Servitutis celsio, & legatum differunt. * 14.	Stationes Fori , Militum , Christiano- rum. <i>par.pr.</i> 159.
Servitutis poena major , quam depor- tationis. <i>par.pr.</i> 166.	Statuae ex permisso Senatus , aut De- curionum positae. <i>par.pr.</i> 129. <i>seq.</i>
Servius Sulpitius J. C. unus inter ma- ximos. <i>par.pr.</i> 96.	Stipulatio conditionalis ex praefenti viros accipit. <i>par.pr.</i> 113.
	Stipulatio incerta. <i>par.pr.</i> 114. <i>par. sec.</i> 110.
	Stipulationes in dando , & faciendo. <i>par.sec.</i> 23.
	Stipulationes Praetoriae, & convencio- nales, eorumque differentiae. * 34.
	Stipulationi pacta apposita in conti- nenti insunt ex parte actoris, & rei. <i>par.pr.</i> 101.
	Sti-

Stipulationis alternatae , & legati sub alternatione reliqui differentia . <i>par.</i>	<i>pr.</i>	87.
Stipulationis judicatum solvi clausulae tres. <i>par.pr.</i>		280.
Stipulatio servi publici , & stipulatio actoris in quo differant. <i>* 8.</i> <i>seq.</i>		
Stipulatio ususfructus, quem servus he- reditarius stipulatur, & legatum usus- fructus servo hereditario relictum , quo differant. <i>* 20.</i> <i>seq.</i>		
Stoici circa verborum proprietatem , & originem anxi. <i>par.pr.</i>		11.
Stoici Dialeticae studiosi. <i>par.pr.</i>		18.
Stoici variabant , mutabantque sen- tentiam. <i>par.pr.</i>		10.
Stoicorum argumenta , & collectiones. <i>par.pr.</i>		19.
Stoicorum doctrinam quare Juriscon- sulti fecuti fuerint. <i>par.pr.</i>		9.
Stoicorum , & Cynicorum sententia de usuris juris auctoribus consentanea . <i>par.pr.</i>		14.
Stoicorum ex doctrina multa apud Ju- risconsultos. <i>par.pr.</i>		11. <i>seq.</i>
Studii liberalibus quod tempus den- tinum. <i>par.pr.</i>		169. <i>seq.</i>
Subdistributiva oratio. <i>par.sec.</i>		112.
Subscriptio plerumque fit absque cau- sae cognitione. <i>par.pr.</i>		64.
Subsidiaria actio adversus Magistratus municipales non recte dicitur actio in factum. <i>par.pr.</i>		200.
Substantia , & natura contractuum dif- fert. <i>par.pr.</i>		100.
Substitutio à milite facta ultra puber- tatis annos valet jure directo , non jure fideicommissi. <i>par.pr.</i>		199.
Substitutionum duo casus qui sint. <i>par.</i> <i>pr.</i>		249.
Substitutio reciproca. <i>par.pr.</i>		217.
Substitutio ut differt à jure accrescen- di. <i>par.pr.</i>		250.
Subtilis ratio, Gryphus. <i>par.pr.</i>		230. <i>seq.</i>
Supellex ex auro, & geminis. <i>p.pr.</i>		128.
Supellex urbana , & rustica. <i>par.pr.</i>		83.
Susceptus susceptoris filii loco . <i>par.</i>		

<i>pr.</i>	116.
T.	
Abulæ pistæ in praefepiis . <i>par.</i> <i>pr.</i>	150. <i>seq.</i>
Tergemini Vigiles. <i>par.pr.</i>	43.
Tertiæ partem conlaborationis , seu tertiam partem ex bonis pendente mattimoniū quæsitis quo jure exor haberet. <i>par.pr.</i>	39.
Tertulliani libri ad Nationes . <i>par.</i> <i>pr.</i>	141.
Testamenti actus debet esse conti- nuus. <i>par.sec.</i>	31.
Testamenti inofficiosi querela sine ef- fectu. <i>par.pr.</i>	111. <i>seq.</i>
Testamentum patris , & filii an unum, vel duo. <i>par.pr.</i>	88. <i>seq.</i> 183. <i>par.sec.</i> 78. 108.
Testamentum internecinum . <i>par.</i> <i>pr.</i>	153.
Testamentum mysticum feminæ fa- cere non poterant. <i>par.pr.</i>	41. 152.
Testamentum non est juris gentium , sed civilis. <i>par.pr.</i>	301. <i>seq.</i>
Testamentum nuncupativum , & in scriptis. <i>par.pr.</i>	152. <i>seq.</i>
Testamentum patris principale . <i>par.</i> <i>sec.</i>	103.
Testantis judicium debet esse certum . <i>par.sec.</i>	110.
Testes in quibus negotiis rogati esse debuerunt. <i>par.pr.</i>	314. <i>seq.</i>
Theologorum sectæ. <i>par.pr.</i>	8.
Titulus militum , Clericorum. <i>par.pr.</i> 80. <i>seq.</i>	
Toga urbana , & rustica. <i>par.pr.</i>	83.
Traditio habet factum , & effectum . <i>par.pr.</i>	106.
Transinititur legatum per vindica- tionem non dum agnatum . <i>par.</i> <i>pr.</i>	49.
Tres Collegium faciunt , Ecclesiam , Monasterium, Familiam. <i>par.pr.</i>	62.
<i>seq.</i>	
Tribunus de mercedibus Professorum cognoscet. <i>par.pr.</i>	175.
Tributum Astorum , quod Astrologi Ale-	

Alexandriae pendebant.	<i>par.pr.</i>	161.	Venuleji Mi ^{ll} ellionis J. C. nomen , aetas,& secta.	<i>par.pr.</i>	279.
Triumviri nocturni.	<i>par.pr.</i>	43.	Verba ambigua.	<i>par.pr.</i>	20.
Tumulus liberis post nonum diem amissis inscriptus.	<i>par.pr.</i>	74. seq.	Verba conjuncta pro disjunctis,& dis- juncta pro conjunctis aliquando acciuntur.	<i>par.sec.</i>	111.
Turbatio sanguinis.	<i>par.pr.</i>	184.	Verba naturalia Nutus.	<i>par.pr.</i>	120.
Tutelae definitio aliter quam vulgo ac- cepta.	<i>par.pr.</i>	292.	Verborum proprietati Stoici, & Juris- consulti studuerunt.	<i>par.pr.</i>	11.
Tutor de levi culpa tenetur , non le- vissima.	<i>par.sec.</i>	246. seq.	Vertigines in manumissionibus statim mutationem ostendebant.	<i>par.pr.</i>	81.
Tutoribus petendis matri annus praec- titutus.	<i>par.pr.</i>	37.	par.sec.		55.
Tutoris potestas in pupillum non est major , quam patris in filium .	<i>par. pr.</i>	157.	Vestimenta muliebria , & virorum & mulierum communia.	<i>par.pr.</i>	200.
Tutoris scientia non facit , ut dies pe- tendae bonorum possessionis cedant pupilo.	<i>par.pr.</i>	156.	Vestis alba in manumissionibus , & baptismo.	<i>par.i.</i>	81.
V.			Vias munienda munus ut est cura, vel collatio.	<i>par.pr.</i>	207. seq.
V Acatio muneris publici .	<i>par.pr.</i>	208.	Viceconjux.	<i>par.pr.</i>	92.
Vacationis tempus à repudio ex lege Papia.	<i>par.pr.</i>	75.	Vigiles, nomen officii.	<i>par.pr.</i>	43.
Variarunt Stoici , & Jurisconsulti.	<i>par. pr.</i>	10.	Vigiles tergeminii.		ibid.
par.sec.		37.	Vigiliae militares quatuor.		ibid.
Variavit non seinel Papinianus .	<i>par. sec.</i>	36.	Vigiliae militum eadem , & Clerico- rum.		ibid.
Veditio an rebus fieri posset, contro- versum inter Sabinianos , & Procu- lejanos.	<i>par.pr.</i>	333.	Vinculorum poena.	<i>par.pr.</i>	247.
Yenditione perfecta periculum est emptori etiam ante traditionem .	<i>par.sec.</i>	222. seq.	Vinum inferium.	<i>par.pr.</i>	45.
Venditio per aversionem unde dicta .	<i>par.pr.</i>	220.	Vinalia.	<i>par.pr.</i>	45.
Venditio prohibita ratione rei, vel ra- tione personae differunt.	<i>par.pr.</i>	212.	seq.		
seq.			Virgilii natalem pueri celebrabant idibus Octobris.	<i>par.pr.</i>	196.
Vendor deceptus habet beneficium:			Virgo Deipara originalis peccati labe exempta argumento quodam pro- batur.	<i>par.pr.</i>	58.
L.1. C. de rescind. vendit.	<i>par.pr.</i>	210.	Viridia in ecclis aedificiorum .	<i>par. pr.</i>	35.
seq.			Vitae humanae tempus longissimum centum annorum.	<i>par.pr.</i>	15.
Vendori decepto ultra dimidiari par- tem justi pretii , non emptori fuc- curritur.	<i>par.sec.</i>	182. seq.	Universitas, idest totum.	<i>par.pr.</i>	141.
Vendor tenetur ad factum traden- di , non etiam ad effectum dominii transferendi.	<i>par.pr.</i>	106.	Voluntas testatoris totum facit in te- stamentis.	<i>par.sec.</i>	84.
Ventrale.	<i>par.pr.</i>	79.	Urbani servi , urbana vestis, toga, pe- nus, cibaria, urbanae aedes.	<i>par.pr.</i>	83.
			Uscapere potuerunt peregrini, quibus datum erat jus commercii , & con- nubii , praeterquam ex causis te- stamenti,	<i>par.pr.</i>	211. seq.
			Uscapionis differentia, cum res tradi-		
			ca		

ta est ex causa emptionis, vel ex alia causa. *	29.	rei extinguatur. par.pr. 172. seq.
Usucaptionis, & praescriptionis diffe- rentia. par.sec. 261.		Ulsusfructus, qui finitur consolidatio- ne, & quomodo differat ab eo, qui aliis modis finitur. * 10.
Usucaptionis tempus continuum in re- bus mobilibus. par.pr. 185. seq.		Utiles actiones in factum Civiles, & Praetoriae. par.pr. 103.
Usurae, & fructus rei donatae an ex mora debeantur. par.pr. 167.		Ulxores non solum à maritis, sed à pa- rentibus, & extraneis dominae vo- cabantur. par.pr. 37.
Usurae legatorum debentur ex mora. par.sec. 288. seq.		Ulxores olim milites habere non poce- rant. par.pr. 194.
Usurae modicae, modestae, minimae, leviores. par.pr. 134.		Ulxores Sacerdotum, Sorores, Con- versae.. par.pr. 194. seq.
Usurae pupillares quando non cur- runt. par.pr. 270.		Ulxor furti marito non tenetur. par. sec. 37.
Usura non naturā provenit, sed jure percipitur. par.pr. 14.		Ulxor furtum non facit, dum res diver- tii causā amovet; aut si faciat, lenius coercetur. par.pr. 244.
Usuraram, & fructuum differentia. par. sec. 237.		Ulxor gratuita. par.pr. 92.
Ulsusfructus amissio, & finitio differt. par.sec. 53. seq.		Ulxor injusta, gratuita. par.pr. 194.
Ulsusfructus quibus hodie modis ex- tinguitur. par.sec. 55.		Ulxoris propria bona ob administratio- nem munerum -civilium magis non tenetur. par.pr. 63.
Ulsusfructus quibus modis mutatione		

